TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

MALATYA İLİ DOĞANŞEHİR İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Begüm KURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2012

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

MALATYA İLİ DOĞANŞEHİR İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Begüm KURT

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Refiye ŞENESEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2012

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Refiye ŞENESEN
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Erman ARTUN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Begüm KURT

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
…../…./2012

Prof. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekilve fotoğrafların, kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 SayılıFikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

MALATYA İLİ DOĞANŞEHİR İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Begüm KURT

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Refiye ŞENESEN
Mart, 2012, 626sayfa

Bu çalışmada Malatya İli Doğanşehir İlçesi doğum, evlenme ve ölüm evrelerini kapsayan geçiş dönemi adetleri ve bunlara bağlı inanışlar, bayram, tören ve kutlamalar, halk mutfağı ve buna bağlı unsurlar, halk bilgisi, oyunlar ve anonim halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırma; konu, amaç, kapsam ve sınırlar ile çalışmada kullanılan yöntemler dâhilinde ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra araştırma alanının tarihi, coğrafi, demografik ve ekonomik yapısı ile sosyo-kültürel durumları hakkında da bilgiler verilmiştir.

Doğanşehir yöresi halk kültürü ile ilgili olan ikinci bölümde geçiş dönemi adetleri ve bunlara bağlı inanışlar, yazılı kaynaklardan yararlanarak Türk Dünyası ve Anadolu Türkleri arasındaki inanç ve pratiklerden bahsedildikten sonra sözlü kaynaklar vasıtasıyla edinilen bilgiler doğrultusunda araştırma alanındaki adet ve uygulamalara yer verilmiştir. Aynı şekilde bayramlar, törenler, kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı ve halk bilgisi de hem yazılı hem sözlü kaynaklar ışığında gözler önüne serilmiştir. Bütün bunların sonucunda âdet ve inanışların eski Türk kültürü ile ilişkileri değerlendirme bölümlerinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde anonim halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir. Halk edebiyatı ürünleri biçim ve içerik yönünden de incelemeye tabi tutularak manzum, manzum-mensur ve mensur ürünler olarak sınıflandırılmış, ayrıca seyirlik oyunlara da değinilmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda Doğanşehir halk kültürünün hem Orta Asya hem de Anadolu inanç ve kültür yapısının izlerini taşıdığı görülmüştür. Bütün bu yansımalar

İslamiyet'in kabulünü izleyen süreçte şekillenerek Doğanşehir halk kültürünü oluşturmuştur.

Anahtar Sözcükler: Doğanşehir, Halk Kültürü, Geçiş Dönemleri, İnanışlar, Pratikler, Bayramlar, Törenler, Kutlamalar, Halk Mutfağı, Anonim Halk Edebiyatı.

ABSTRACT

MALATYAPROVINCE PUBLIC CULTURE RESEARCH DOĞANŞEHİR DISTRICT

Begüm KURT

Master'sThesis, Department of Turkish Language andLiterature
Advisor: Asst. Assoc. Dr. Refiye ŞENESEN
March, 2012, 626pages

Inthisstudy, District of Malatya ProvinceDogansehirbirth, marriageanddeath in thetransitionperiodwhichencompasses the traditions and beliefs, festivals, ceremonies and celebrations, and the related elements of folk cuisine, public information and anonymous folk literature are mentioned.

In the first section of the research subject, the purpose, scope and limits within the study methods used have been revealed. In addition, field research historical, geographical, demographic and economic structure and also provides information about the socio-cultural situations. Dogansehirregiontransitionperiod related to folk culture traditions and beliefs of the second chapter, written sources, taking advantage of the beliefs and practices among Anatolian Turks and the Turkish World After mentioning the means of using information from oral sources and applications are one area of research. Likewise, festivals, ceremonies, celebrations, ceremonies, folk and popular cuisine in the light of information also revealed for both written and oral sources. As a result of all these departments of customs and beliefs that evaluation has tried to determine its relations with the former Turkish culture.

Anonymous folk literatures are the third chapter. People subjected to examination in terms of form and content of literature are written in verse, verse-prose and prose are classified as products, as well as theatrical games are also mentioned. As a result of thisstudyDogansehir Central AsianandAnatolian folk culture, faith and culture and were carrying the traces of the structure.

All these reflections during theperiodfollowingtheacceptance of Islam has createdandshapedby popular cultureDogansehir.

KeyWords: Dogansehir, Folk Culture, TransitionPeriods, Beliefs, Practices, Festivals, Ceremonies, Celebrations, Community Kitchen, Anonymous Folk Literature.

ÖNSÖZ

Türkler dünyanın en eski ve en zengin kültürüne sahip milletlerinden biridir. Tarih boyunca pek çok kültür dairesinden etkilenmiş, aynı zamanda bunlara etkide bulunmuş, bu şekilde varlığını sürdürdüğü coğrafyanın kültürel ortamına yön vermiştir. Türkler atalarından devraldıkları zengin kültür birikiminin üzerine yeni bulundukları coğrafyalarda karşılaştıkları kültürü de ekleyip kaynaştırarak, yepyeni unsurların ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bunun sonucunda kendilerine özgü bir kültür meydana getirmişlerdir.

Kültür ve kültüre ait unsurlar milletlerin hayatında büyük önem taşırlar. Bu unsurlar bir milleti millet yapan ve tarih sahnesinde kalıcı olmasını sağlayan varlığını devamlı kılan yegâne ögelerdir. Hayati öneme sahip olan bu değerler, geçmişin süzgecinden geçerek geleceğe yön verir bir niteliğe bürünmüştür. Bir halk bilimci olarak Türk kültürünün ve bu kültüre ait en küçük detayların dahi kayıt altına alınarak gelecek nesillere aktarmak ve yaşatılmasını sağlamak bizim görevimizdir.

Doğanşehir İlçesi oldukça zengin bir halk kültürüne sahip olması bakımından dikkat çekicidir. Bununla birlikte yöre ile ilgili yapılmışbir monografi çalışmasının olmayışı, yöreyi veyöre halkını tanıyor olmamız konuyu cazip kılmıştır.

Çalışmamız sırasında yapmış olduğumuz derlemelerden ve bunların değerlendirmelerinden yöreye ait kültürel unsurlar ortaya çıkarılmıştır. Pek çok adet ve uygulamada eski Türk inanç sisteminin izlerini ve İslam dininin etkilerini görmek mümkündür. Ayrıca halk inanışları, halk mutfağı ve anonim halk edebiyatı ürünleri de yörenin kültürel yapısını sergiler niteliktedir.

Alan araştırması sırasında bilgilerden emin olmak ve bunları teyit etmek amacıyla oldukça fazla sayıda sözlü kaynakla görüşme yaptık. Geçiş dönemleri ve kutlamalarla ilgili pek çok adet ve pratiklerin içerisinde bizzat bulunarak yerinde ve olağan şeklinde tespitte bulunmaya çalıştık. Yöreye ait kaybolmaya yüz tutmuş adetler ile hala yaşatılan kültür unsurlarını kayıt altına alıp yazıya geçirerek Türk kültürüne katkıda bulunmaya çalıştık.

Çalışma sırasında ve hayatım boyunca hiçbir zaman desteklerini benden esirgemeyen annem ve babam Münevver-Ahmet Şükrü Kurt'a, kardeşim Buğra Kurt'a sevgilerimi sunarım. Çalışma süresince her aşamada bilgi ve birikimleriyle yolumu aydınlatan kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Refiye Şenesen'e ve özel kitaplığından

yararlandığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Erman Artun'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamı proje olarak kabul edip destekte bulunan Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne teşekkür ederim.

PROJE NO: FEF2011YL21

Begüm KURT

Adana/2012

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET…….i
ABSTRACT……iii
ÖNSÖZ…….v
KISALTMALAR LİSTESİ…….....xiv
TABLOLAR LİSTESİ…….xvi

I.BÖLÜM
GİRİŞ

1.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler……..…1
1.1.1. Konu……..……1
1.1.2. Amaç…….……1
1.1.3. Kapsam ve Sınırlar……...2
1.1.4. Yöntem……..…….3
1.2. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler…….4
1.2.1. Araştırma Alanının Tarihi……4
1.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri……..…….6
1.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı…..……7
1.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı…….10
1.3. Malatya İli Doğanşehir İlçesi'ne Genel Bir Bakış…….13

İKİNCİ BÖLÜM
MALATYA İLİ DOĞANŞEHİR İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ

2.1. Geçiş Dönemleri……14
2.1.1. Doğum……15
2.1.1.1. Doğum Öncesi…….15
2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme……..16
2.1.1.1.2. Gebelikten Korunma…….23
2.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması……...26
2.1.1.1.4. Aşerme……...30

2.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme ……...34
2.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları……..39
2.1.1.2. Doğum Sırası……42
2.1.1.2.1. Doğum Hazırlıkları……..……..42
2.1.1.2.2. Doğum Olayı…….45
2.1.1.2.3. Göbek Kesme/Tuzlama/Yıkama……...50
2.1.1.2.4. Plasenta İle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar……...55
2.1.1.3. Doğum Sonrası……57
2.1.1.3.1. Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti……....57
2.1.1.3.2. Loğusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme……60
2.1.1.3.3. Albasması……..…63
2.1.1.3.4. Kırk Basması……67
2.1.1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan İşlemler.....69
2.1.1.3.6. Ad Koyma……73
2.1.1.3.7. İlk Gezme…….78
2.1.1.3.8. Aydaş Çocuk……79
2.1.1.3.9. Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk…….81
2.1.1.3.10. Huy Kesme…….84
2.1.1.3.11. Sütten Kesme…….86
2.1.1.3.12. İlk Diş/Saç Kesme……..87
2.1.1.3.13. Kız Çocuklarında Kulak Delme……..91
2.1.1.3.14. Doğanşehir Yöresi Doğum Adetleri İle İlgili Genel Değerlendirme……..92
2.1.2. Evlenme…….94
2.1.2.1. Evlendirme Biçimleri……96
2.1.2.2. Evlilik Çağı//Evlenme İsteğini Belli Etme …….100
2.1.2.3. Evlilik Öncesi……...…….104
2.1.2.3.1. Gelin-Güvey Seçimi……104
2.1.2.3.2. Kısmet Açma……..107
2.1.2.3.3. Görücülük/Kız İsteme…….110
2.1.2.3.4. Söz Kesme/Tatlı Yeme/Başlık……...113
2.1.2.3.5. Nişan……..116
2.1.2.3.6. Nişanlılık……119
2.1.2.3.7. Davet/Okuntu…….121

2.1.2.4. Düğün……124
2.1.2.4.1. Düğün Hazırlıkları……..126
2.1.2.4.2. Bayrak Dikme/Sağdıç…….129
2.1.2.4.3. Çeyiz……132
2.1.2.4.4. Kına/Kırkım…….....136
2.1.2.4.5. Gelin Alma…….142
2.1.2.4.6. Gelin İndirme……..147
2.1.2.4.7. Özne Övme…….152
2.1.2.4.8. Nikâh/Gerdek…..…….153
2.1.2.5. Düğün Sonrası……157
2.1.2.5.1. Sabahlık……...158
2.1.2.5.2. Duvak/Duvak Kaldırma……...158
2.1.2.5.3. Ayakdönümü/Yol Açma/Hafta Açma……..160
2.1.2.5.4. Gelinlik Etme……..……..160
2.1.2.5.5. Gelin Yirmisi……...161
2.1.2.5.6. Doğanşehir Yöresi Düğün Adetleri İle İlgili Genel Değerlendirme…...……..161
2.1.3. Ölüm…….....164
2.1.3.1. Ölüm Öncesi……166
2.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler……..166
2.1.3.1.2. Kaçınmalar…….170
2.1.3.2.Ölüm Sırası ve Defin İşlemleri……172
2.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler……173
2.1.3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler……175
2.1.3.2.2. Ölümün Duyurulması…….....177
2.1.3.2.2.2. Ölünün Bekletilmesi…….178
2.1.3.2.2.3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanması……..180
2.1.3.2.2.4. Yıkama ve Kefenleme…….181
2.1.3.2.2.5. Cenazenin Taşınması……...185
2.1.3.2.2.6. Cenaze Namazı…….188
2.1.3.2.2.7. Defin ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler……...190
2.1.3.3. Defin Sonrası…….194
2.1.3.3.1. Cenaze Evi……...194
2.1.3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği…….197

2.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları/Devir-İskat……..202
2.1.3.3.4. Yas Tutma/Ağıt Söyleme……205
2.1.3.3.5. Mezar Ziyaretleri/Mezarlık ve RuhlarİIe İlgili İnanmalar…….……...…208
2.1.3.3.6. Doğanşehir Yöresi Ölüm Adetleri Genel Değerlendirmesi……..213
2.2. Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar……215
2.2.1. Sünnet……215
2.2.1.1. Sünnet Töreni ve Kirvelik Kurumu…….216
2.2.1.2. Doğanşehir Yöresi Sünnet Töreni İle İlgili Genel Değerlendirme……..….....220
2.2.2. Askerlik ile İlgili Adet ve İnanmalar……221
2.2.2.1. Doğanşehir Yöresi Askerlik Âdetleri İle İlgili Adet ve İnanmaların Genel Değerlendirmesi....224
2.2.3. Hacı Uğurlama/Karşılama……224
2.2.3.1. Doğanşehir Yöresi Hacı Uğurlama ve Karşılama İle İlgili Genel Değerlendirme……...…….227
2.2.4. Dini Bayramlar…….227
2.2.4.1. Ramazan Bayramı…….228
2.2.4.2. Kurban Bayramı……230
2.2.4.3. Doğanşehir Yöresi Dini Bayramlar İle İlgili Genel Değerlendirme…….……232
2.2.5. Kandiller……...233
2.2.5.1. Doğanşehir Yöresi Kandiller İle İlgili Genel Değerlendirme...……...……..234
2.2.6. Kutsal Aylar-Günler…….....234
2.2.6.1.Doğanşehir Yöresi Kutsal Aylar, Günler Genel Değerlendirmesi……..……235
2.2.7. Milli Bayramlar……....236
2.2.7.1.Doğanşehir Yöresi Milli Bayramlar Genel Değerlendirmesi……..237
2.2.8. Bereket Törenleri……....237
2.2.8.1. Nevruz……238
2.2.8.2. Hıdrellez…….240

2.2.8.3. Yağmur Yağdırma Törenleri……...243
2.2.8.4. Koç Katımı Töreni……..246
2.2.8.5. Saya (Kış Yarısı)…….248
2.2.8.6. Kar Kaldırma……..249
2.2.8.7. Çiğdem Bayramı…….249
2.2.8.8. Doğanşehir Yöresi Bereket Törenleri Genel Değerlendirmesi…….……...250
2.3.Halk İnanışları……...…251
2.3.1. Yatırlar ve Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar……252
2.3.2. Kurban/Adak…….257
2.3.3. Ocaklar……..260
2.3.4. Nazar-Nazarlık…….264
2.3.5. Uğur-Bereket ……268
2.3.6. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar ……..271
2.3.7. Hayvanlarla İlgili İnanışlar……...274
2.3.8. Günlerle İlgili İnanışlar……..277
2.3.9. Büyü……..279
2.3.10. Rüya İle İlgili İnanışlar……...280
2.3.11. Doğanşehir Yöresi Halk İnanışları İle İlgili Genel Değerlendirme.....283
2.4.Halk Mutfağı……285
2.4.1. Tat Vericiler……..286
2.4.2. Kış Hazırlıkları…….288
2.4.3. Yiyecek Türleri ve Yapılışları……...291
2.4.4. İçecek Türleri ve Yapılışları…….361
2.4.5. Mutfak Araç-Gereçleri ve Kullanışları…….363
2.4.6. Doğanşehir Yöresi Halk Mutfağı Genel Değerlendirme.....364
2.5. Halk Bilgisi…….366
2.5.1. Halk Hekimliği…….366
2.5.2.Halk Baytarlığı…….…….375
2.5.3. Halk Meteorolojisi……...376
2.5.4. Halk Matematiği……...378
2.5.5. Doğanşehir Yöresi Halk Bilgisi Genel Değerlendirme…379

2.6. Oyun ve Eğlenceler……..380
2.6.1. Çocuk Oyunları……..380
2.6.2. Büyüklerin Oyun ve Eğlenceleri……383
2.6.3. Doğanşehir Yöresi Oyun ve Eğlenceleri İle İlgili Genel Değerlendirme……..383

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALATYA İLİ DOĞANŞEHİR İLÇESİ ANONİM HALK EDEBİYATI

3.1.Anonim Halk Edebiyatı Manzum Ürünleri…….384
3.1.1.Türkü……..384
3.1.2. Mani……..…402
3.1.3. Ninni……..431
3.1.4. Ağıt……436
3.1.5. Tekerleme……..471
3.2. Anonim Halk Edebiyatı Manzum-Mensur Ürünleri…….……480
3.2.1. Bilmece……..480
3.2.2. Atasözü……485
3.2.3. Deyim.……496
3.2.4. Halk Hikâyesi……...507
3.2.5. Alkış-Kargış……514
3.3.Anonim Halk Edebiyatı Mensur Ürünleri……529
3.3.1. Masal…….529
3.3.2. Fıkra……..558
3.3.3. Efsane……...563
3.3.4. Lakaplar……572
3.4.Anonim Halk Edebiyatı Türk Seyirlik Oyunları…….....574
3.4.1. Köy Seyirlik Oyunları……...574

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ…….579
SÖZLÜ KAYNAKLAR ……..……...583
YAZILI KAYNAKLAR…….....591

EKLER…….....602
YÖREYE ÖZGÜ KELİMELER SÖZLÜĞÜ……602
FOTOĞRAFLAR……614
ÖZGEÇMİŞ……626

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz: Bakınız

C: Cilt

DA: Doğanşehir Ağıt

DAL: Doğanşehir Alkış

DAS: Doğanşehir Atasözü

DB: Doğanşehir Bilmece

DD: Doğanşehir Deyim

DE: Doğanşehir Efsane

DF: Doğanşehir Fıkra

DHH: Doğanşehir Halk Hikâyesi

DK: Doğanşehir Kargış

DM: Doğanşehir Mani

DMA: Doğanşehir Masal

DN: Doğanşehir Ninni

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSO: Doğanşehir Seyirlik Oyun

DT: Doğanşehir Türkü

DTE: Doğanşehir Tekerleme

Gr: Gram

HAGEM: Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü

İA: İslam Ansiklopedisi

K: Kaynak kişi

KB: Kültür Bakanlığı

KB MİFAD: Kültür BakanlığıMilli Folklor Araştırma Dairesi

Kg: Kilogram

Km: Kilometre

KTB: Kültür ve Turizm Bakanlığı

M: Metre

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

S: Sayı

ss: Sayfa Sayısı

TDK: Türk Dil Kurumu

TFA: Türk Folklor Araştırmaları

THKA: Türk Halk Kültürü Araştırmaları

TS: Türkçe Sözlük

TTK: Türk Tarih Kurumu

TÜBİAR: Türklük Bilimi Araştırmaları

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

vb: Ve Benzeri

vd: Ve Diğerleri

Yay: Yayınlar

yy: Yüzyıl

%: Yüzde

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. İlçenin 1950-2008 yılları Arasındaki Nüfus Yapısı……...8
Tablo 2.İlçenin 6 ve Daha Yukarı Yaştaki Eğitim Durumu (2008)……...11
Tablo 3.İlçenin Türkiye Ulusal Geliri ve Malatya İli İçindeki Payı……..12
Tablo 4. Malatya İlçelerinin Türkiye İlçeleri İçerisindeki Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası……..……12

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler

1.1.1. Konu

Kültür bir toplumun yaşamış olduğu türlü değişimler sonucu meydana getirdiği maddi ve manevi unsurlar bütünüdür. Bu manevi unsurlar, milletlerin kimliğini oluşturmada önemli rol oynamaktadır. Uygulanışını atalarımızdan öğrendiğimiz, millet olarak var olmamızı sağlayan bu değerler bütünü, atlarımızın bize yaşatmakla yükümlü bıraktıkları miraslarıdır.

Toplumların milli benliklerinin yansıması olan halk kültürü ürünleri toplumların yaşam şekilleri, bulundukları coğrafya, yaşamış oldukları olaylar sonucunda şekillenmeye devam eder.

Bir milletin yaşam tecrübelerinin toplamı diyebileceğimiz kültür, toplumun oluşturduğu ortak değerleri ve buna bağlı unsurları içine almaktadır. Bu unsurlar doğum, evlenme ve ölüm olaylarından meydana gelen geçiş dönemleri, bayram, tören ve kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk bilgisi, oyunlar ve anonim halk edebiyatı ürünlerinden oluşmaktadır.

Doğanşehir İlçesi oldukça zengin bir halk kültürüne sahip olması bakımından dikkat çekicidir. Bu bakımdan tezimizin konusunu köklü tarihi ve kültürel zenginliği sebebiyle Malatya İli Doğanşehir İlçesinde yaşayan halk kültürünün, gelenek-göreneklerinin, törenlerinin, inanışlarının ve anonim halk edebiyatı ürünlerinin derlenip incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında derlenen ürünler, Anadolu'nun farklı yörelerinde ve Türk dünyasında verilen ürünlerle, benzer ve farklı yönleri bakımından karşılaştırılmış ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

1.1.2. Amaç

Toplumlar uygarlığın başından itibaren kendi yaşayış özelliklerine ve yaşam şartlarına göre kültürlerini oluşturmuşlardır. Bu bakımdan toplumların kültürlerine bakarak onların yaşayışları hakkında bilgi edinebiliriz. Türk toplumuna atalarından büyük bir kültürel miras kalmıştır. Toplum olarak yaşadığımız savaşlar, felaketler,

acılar, sevinçler, başarılar; kısacası geçirdiğimiz değişimler folklorumuzu zenginleştirmiş ve böylece kültürümüze etkide bulunmuştur. Halk bilimci olarak bu zenginlikleri ortaya çıkarmamız gerekmektedir. Milli kültür ürünlerinin yaşatılması şarttır. Çalışmamıza da bu amaçla yola koyulduk.

Halk kültürü araştırmaları toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik yapısını açığa çıkarmada önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmalar halkın kültür ürünlerini, gelenek ve göreneklerini, törenlerini, sözlü kültür ürünlerini, yemek kültürünü, oyun kültürünü, hastalıkları sağaltmada kullandıkları yöntemlerini, inanç yapısını ve törelerini, kullanılan yöntem, uygulanış şekilleri, aralarındaki etkileşim ve neden sonuç ilişkisi çerçevesinde araştırarak ortaya koyan önemli çalışmalardır. Bu yönüyle halk kültürü araştırmaları eski dönemlerde uygulanmış ve günümüzde de uygulanmaya devam eden milli kültüre özgü unsurları belirleyerek onların geçmişteki hallerini, günümüzdeki uygulanışlarını ve gelecekte olması muhtemel hallerini saptama amacı gütmektedir.

Zengin bir halk kültürüne sahip olan Doğanşehir yöresi üzerine sayıları çok az olmakla birlikte bireysel bazı çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar bir monografi çalışmasında olduğu gibi yörenin kültürel zenginliğini ortaya koyabilme hususunda yeterli ayrıntıya sahip değildir. Çalışmamızda Doğanşehir yöresinin halk kültürü ürünleri, adetleri, töreleri ve törenleri, halk bilgisi, halk edebiyatı ürünleri derlenmiş ve yazıya aktarılmıştır. Bu şekilde Doğanşehir yöresinin öncelikle Doğu Anadolu ve Anadolu'nun diğer bölgeleri, sonra da Türk dünyası içerisindeki kültürel konumunu belirlemeye katkıda bulunmayı amaçladık.

1.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Araştırma alanımız Malatya İli Doğanşehir İlçesi sınırları içerisinde altı belediye ve 30 köy bulunmaktadır. Merkez mahalleleri; Doğu, Esentepe, Karşıyaka ve Yeni Mahalleleridir. Belediyeleri; Erkenek, Gövdeli, Kurucaova, Polat, Söğüt ve Sürgü Belediyeleridir. Köyleri ise; Altıntop, Beğre, Bıçakçı, Çavuşlu, Çığlık, Çömlekoba, Dedeyazı, Elmalı, Eskiköy, Fındıkköy, Günedoğru, Gürobası, Güzelköy, Hudutköy, Kadılı, Kapıdere, Karanlıkdere, Karaterzi, Kelhalil, Koçdere, Küçüklü, Örencik, Polatdere, Reşadiye, Suçatı, Savaklı, Şatırobası, Topraktepe, Yolkoru ve Yuvalı Köyleridir.

Araştırmamız ilçe merkezi, merkez mahalleleri, ilçeye bağlı köyler ve kasabaları kapsamaktadır. Araştırma yaptığımız ve kaynak kişilerden yararlandığımız yerler ise şu birimlerdir:

Doğanşehir ilçe merkezi ve merkez mahalleleri ile Erkenek, Gövdeli, Kurucaova, Polat, Söğüt, Sürgü Kasabaları ve Altıntop, Bıçakçı, Çavuşlu, Çığlık, Dedeyazı, Elmalı, Eskiköy, Fındık, Günedoğru, Kadılı, Kapıdere, Karaterzi, Kurucaova, Küçüklü, Örencik, Polatdere, Savaklı, Topraktepe, Yolkoru ve Yuvalı Köyleridir.

1.1.4. Yöntem

Çalışmamızda halk kültürü ürünlerinin derlenmesinde kullanılan alan araştırması, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemleri kullanılmıştır. Doğanşehir İlçesi halk kültürüne ve anonim halk edebiyatı ürünlerine gözlem, görüşme, anket, kılavuz ve çok sayıda kaynak kişiden yararlanma yöntemleriyle ulaşılmaya çalışılmıştır.

Katılımlı gözlem yoluyla, araştırma yapılan yöre halkının içinde gerekli zamanlarda bulunulmuş böylece sağlıklı ve ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca görüşme tekniği aracılığıyla görüşme yapılan kaynak kişilere, onları sıkmadan, sohbet havası içerisinde, alana çıkmadan önce hazırlanmış, ayrıntılı ve açık sorular yöneltilmiştir.

Çalışmamızda doğru bilgiye ulaşmamızı sağlayan kaynak kişileri, yöreden hiç ayrılmamış ya da kısa süreli ayrılmış ve bölgeyi iyi tanıyan, kültürel değerlerin yaşatılması konusunda hassas ve gönüllü, öğrenim görmemiş ya da düşük öğrenimli, gelenekleri bilen ve bunları uygulayan yaşlı kişiler olması koşullarından hareketle seçtik.

Derleme çalışması sırasında ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi, kamera gibi teknik malzemelerle görüntü ve konuşmalar olağan şekilde kaydedilmiştir. Derlenen metinlerin dil özellikleri de korunmaya çalışılmıştır.

Araştırmamız dâhilinde yazılı kaynaklardan da yararlanılmıştır. Bu kaynaklar; süreli ve süresiz yayınlar, YÖK Dokümantasyon Merkezi, İnönü Üniversitesi Kütüphanesi, Doğanşehir İlçe Kütüphanesi, Ç.Ü. Kütüphanesi, Ç.Ü. Türkoloji Araştırma Merkezi, Prof. Dr. Erman Artun'un özel kitaplığıdır.

1.2. Araştırma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler

Araştırma alanımız olan Malatya İli Doğanşehir İlçesi hakkında genel bilgilerin yer aldığı bu bölümde verilen bilgiler Doğanşehir Kaymakamlığı ve Doğanşehir Belediyesi kayıtlarında yer alan çalışmalardan, kaymakamlık ve belediye resmi internet sitelerinden, TÜİK verilerinden, T.C. İnönü Üniversitesi Kütüphanesi, Doğanşehir İlçe Kütüphanesinde yer alan kaynaklardan, süreli ve süresiz yayınlardan, Vahap Kaygusuz ve Metin Günaydın'ın Doğanşehir İlçesi isimli çalışmasından, Yaşar Yaman'ın Dünden Bugüne Doğanşehir isimli kitabından, T.C. İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin Doğan'ın "Doğanşehir İlçesinin Toplumsal Ekonomik Yapısı ve Kalkınma Seçenekleri" isimli çalışmasından ve K.1, K.2, K.6'dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

1.2.1. Araştırma Alanının Tarihi

Doğanşehir İlçesinin ilk kuruluşu kesin olarak bilinmemekle beraber, M.Ö. 66 yılları ile M.S. 395 yılları arasında Roma İmparatorluğu'nun elinde kaldığı çeşitli tarih kitaplarının tetkikinden anlaşılmaktadır. Yine bu zamanda yapılan ve ilçe merkezinde yer yer kalıntıları bulunan surlar bu döneme aittir. Surların iç kısımlarında bugün tamamen tahrip edilmiş durumda bulunan kilise de aynı devrin kalıntısıdır

395-396 yılları arasında ise Bizans İmparatorluğu'nun elinde kalan ilçenin bu dönemdeki adı Züpetra (Zapetra-Zipetra-Subadra) olarak geçmektedir. Bu döneme ait ilçe merkezinde çıkan sikkelerde bu isim gayet net bir şekilde görülmektedir (Kaygusuz ve Günaydın, 1986, s. 7).

758 yılında Abbasi halifesi Harun Reşit ilçeyi baştanbaşa imar ettirmiştir. Bu tarihten 837 tarihine kadar Arapların elinde kalan ilçe (http://www.dogansehir.gov.tr/ilcemiz.aspx, 2012) 837 yılında Bizans İmparatoru Theophıloj tarafından ele geçirilerek yakılıp yıkılmıştır. Şehri baştanbaşa harabe haline getiren Theophıloj bundan sonra Malatya üzerine yürümüş, şehri savunan Malatya emirine elçi göndererek şehri teslim etmelerini istemiş ve "Şehri teslim etmezseniz burayı da Zipetra 'ya çeviririm." dediği tarih kayıtlarına geçmiştir. Bundan sonra ilçeyi kısa bir müddet elinde tutan Theophıloj, daha sonra şehri Araplara teslim etmek zorunda kalmıştır. Bu tarihten 934 tarihine kadar ilçeye tekrar Araplar egemen olmuştur (Kaygusuz ve Günaydın, 1986, s. 7).

Arapların kısa bir müddet egemenliği altında kalan ilçe daha sonra Danişmentlilerin eline geçer ve bu egemenlik 1226 yılına kadar devam eder. 1226 yılında Halep seferi sırasında hastalanan Selçuklu hükümdarı I. Alâeddin Keykubat'a hekimleri Zipetra' da istirahat etmesini tavsiye ederler. Hekimlerinin tavsiyesi üzerine ilçeye gelen Keykubat yöreyi baştanbaşa imar ettirmiştir. Şu anda merkez camiinin olduğu yere bir de camii yaptırmıştır. Yaptırmış olduğu surun kapısının üzerine "Hüsrev bin-i Keykubat" yazılı kitabeyi koydurmuştur (K.2; Kaygusuz ve Günaydın, 1986, s. 8).

I. Alâeddin Keykubat'ın ilçeyi tamamen imar ettirmesinden sonra ilçe Zapetra'nın yanında Gülşehir diye de anılıp çevreye ün salmaya başlamıştır. Bu dönemde en parlak günlerini yaşayan ilçe Selçuklu İmparatorluğu'nun taht kavgaları yüzünden parçalanmasından (1308) sonra bir müddet kendi kendini idare ettirmek zorunda kalmıştır. 1319 yılından sonra da Gülşehir Besni'ye bağlı olarak idare edilmeye başladı. Bu durum 1855 yılına kadar devam etti. (Kaygusuz ve Günaydın, 1986, s. 9).

İlçe eski Halep yolunun güzergâhı üzerinde olması ve bir kavşak noktası haline gelmesi dolayısıyla sık sık istilalara uğramış ve hâkim gücü değişmiştir (K.2; K.6).

1319 yılında Türkmenler' in eline geçen ilçe 1399 yılında Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlı topraklarına katılarak sipahizade alarak idare edilmiştir (Kaygusuz ve Günaydın, 1986, s. 9).

1401 yılında ilçe Timur'un istilasına uğrayarak yakılıp yıkılmış ve Viranşehir olarak anılmaya başlamıştır. Şehir bu dönemde büyük bir yangın felaketine uğramıştır. Çarşı Camiinin mihrabındaki taşta "İbn-i Şemun haliledellahusul-tanatıhu rabiul ahir" yazılı taş bu dönemden kalmıştır. Timur'un ardından bir süre Dulkadiroğulları'nın eline geçen ilçe Yavuz Sultan Selim'in 1515 yılında Mısır seferine çıkmasından sonra Osman topraklarına yeniden katılmıştır. Bu dönemden sonra zaten harabe halde olan ilçe tamamen bakımsız kalmış, Romalılar devrinden kalma kilise, Selçuklulardan kalma Cami ve hamamla birlikte surlar da bakımsızlıktan tahrip olmuş surların etrafındaki hendekler ve surların iç kısımlarının büyük bir bölümü bataklık aline gelmiştir. 1855 yılına kadar Besni'ye bağlı olarak idare edilen ilçe toprakları Besni beyleri arasında tarım alanı olarak kullanılmıştır. Buraya gelip yerleşenler ekin dönemi gelen ve göçer hayatı yaşayan kişilerdi. 1855 yılından sonra Sürgü nahiyesine bağlanan ilçe 1929 yılına kadar sürgüye bağlı kaldı (K.6; Kaygusuz ve Günaydın, 1986, s. 10).

1877 yılının Nisan ayında başlayıp ocak ayında biten Osmanlı-Rus harbinde Rusların Kars, Artvin ve Posof bölgelerini işgal ederek Müslüman halka acımasızca zulüm etmelerinden sonra iki devlet arasında imzalanan anlaşmanın ardından buradaki

82 bin Müslüman Türk Anadolu'nun içlerine doğru göç eder. Devlet tarafından 120 hane vatandaş 1880 yılında Doğanşehir'de iskân ettirilmek üzere gönderilir. Bir müddet Malatya'da iskân ettirilen aileler kendi aralarında belirledikleri heyetlerce seçilen Viranşehir'i yerleşim yeri olarak seçmişlerdir (K.2; Şahin, 2004, s. 48).

Rus zulmünden kaçarak ilçeye yerleşenler bırakmış oldukları köylerinin anısını yaşatmak ve yeni yaşam merkezlerine çabuk adapte olabilmek için burada, geldikleri yerlerin isimlerini vererek beş mahalle kurmuşlardır. Golishallı-İmehev-Daşobası-Caborya ve Şavşat kurdukları mahallelerin isimleridir. Muhacirlerin ilçeye yerleşmelerinin ardından devlet, her aileye yaşamlarına devam edebilmeleri için arazi vermiştir (K.2).

Kars ve Artvin'den gelerek buraya yerleşenlerden sonra ilçenin adı çevre köyler tarafından muhacir köyü olarak anılmaya başlamıştır (Şahin, 2004, s. 48).

1924 yılında ilçe nahiye merkezi olmuştur. 1929 yılında ilçe merkezinde demiryolunun geçmesi üzerine Besni'den ayrılarak Akçadağ ilçesine bağlanmıştır. 1933 yılında dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından Doğanşehir ismi verilen ilçe, 1946 yılında ise Akçadağ ilçesinden resmen ayrılarak ilçe durumuna gelmiştir (K.6; Kaygusuz ve Günaydın, 1986, s. 11).

1.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Araştırma alanımız olan Doğanşehir ilçesi, Doğu Anadolu'nun Yukarı Fırat bölümünde ve Malatya ilinin güneybatı bölümünde yer almaktadır. Doğanşehir ilçesi il merkezine 58 km uzaklıktadır. İlçenin güneyinde Besni ve Gölbaşı ilçeleri, doğusunda Çelikhan, batısında Elbistan, kuzey ve kuzeydoğuda Akçadağ ve Yeşilyurt ilçeleri bulunmaktadır (http://www.dogansehir.gov.tr/ilcemiz.aspx, 2012).

Yüzölçümü 1290 km² olan ilçenin deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 1252 metredir. İlçeyi çevreleyen dağlar dik ve yamaçlı dağlardır. Doğusunda Kazıyan ve Kurudağ bulunur. 2100 metre yükseklikteki bu dağlar Çelikhan ile olan ilçe sınırlarını çizer. Batısında Elbistan sınırlarını belirleyen Nurhak ve Kuduran dağları, güneyinde ise Atoluğu dağları yer almaktadır. İlçenin kuzeydoğu yönünde Akçadağ istikametine açılan ve ilçeyi Suçatı üzerinden Malatya'ya bağlayan Çığlık boğazı bulunmaktadır. Bu boğazda da Malatya-Adana devlet karayolu geçmektedir (Kaygusuz ve Günaydın, 1986, s. 15).

Kurudağ, Kazıyan ve Nurhak dağlarıyla çevrili alüvyonlardan meydana gelmiş sulanabilir bir ova olan Doğanşehir ovası, batıdan doğuya doğru meyillidir. Alüvyon yapılı bir zemine sahip olan diğer ova ise çanak şeklindeki Polat ovasıdır. İlçe merkezinin güneydoğu kısmında Sürgü ovası yer almaktadır. Önceleri bataklık olan saha daha sonra bataklığın kurutulmasıyla verimli bir hale gelmiştir. Doğanşehir ve Sürgü ovasından daha yüksekte kalan yine alüvyonlu bir yapıya sahip olan Erkenek ovasında Akdağ, Yurtyeri ve Bentağzı dereleri ova içinde yer yer vadiler açmıştır. Yeraltı suyu bol olan Erkenek ovasından sulama işlerinde yararlanılmaktadır (Kaygusuz ve Günaydın, 1986, s. 16).

Karasal bir iklimin hüküm sürdüğü ilçede yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlı geçmektedir. Kar kalınlığı kış ortalarında yarım metreyi geçmektedir. Malatya iline göre yazlar daha serin, kışlar ise daha soğuk geçmektedir.

Doğanşehir ilçesi toplam 146.437 hektarlık toprak varlığına sahiptir (Doğan, 2010, s. 52). İlçe arazisinin yüzde 25.51'i (37360 hektar alan) tarıma elverişli olup, bu tarım toprak varlığının yüzde 83.65'i tarla tarımı, yüzde 6.72'si bağlar ve yüzde 9.63'ünü bahçeler oluşturmaktadır (Doğan, 2010, s. 48).

İlçedeki akarsuların havzaları bitki örtüsü bakımından zengindir. Hemen hemen bütün su kaynaklarından itibaren suyun aktığı istikamete gidildikçe çeşitli bitkiler görülmektedir. Bunların başında kavak ve söğüt gelmekte geri kalan kısımlarını da meyve ağaçları oluşturmaktadır (Kaygusuz ve Günaydın, 1986, s. 22-23).

1.2.3. Araştırma Alanın Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

İlçe, 1960'lardan itibaren bir gelişme sürecine girmiştir. Bu gelişme sürecinde kamunun olduğu kadar, yerel halkın girişimlerinin ve günlük yaşam koşullarının da etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle demiryolu ve karayolunun ilçeden geçmesi, gerek yakın çevre ile gerekse yurdun diğer bölgeleriyle bağlantı kurmasına olanak vermiştir. İlçenin bu konumu da ekonomik ve toplumsal yaşamını önemli derecede etkilemiştir. İlçe sosyo-ekonomik açıdan bir devingenlik başlatmış olmakla birlikte, DPT'nin yapmış olduğu araştırmadan da görülmektedir ki beklenen ivme ve gelişmişlik düzeyini yakalayamamıştır (Doğan, 2010, s. 38).

a) İlçenin Nüfus Yapısı

Doğanşehir ilçesinin 2008 yılı ’Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’ sonucuna göre toplam nüfusu 43856 olup, bu nüfusun 11015’i ilçe özeğinde, 32841’i köy ve köy altı yerleşimlerde yaşamaktadır. Bu nüfus durumuna göre Doğanşehir ilçesinin nüfusunun yüzde 25.12’si kent özeğinde, yüzde 74.88’i köylerde yaşamaktadır. İlçe nüfusunun yaklaşık yüzde 75’i kısal yörelerde yaşamakta ve bu nüfusun tamamına yakını tarımla uğraşmaktadır (Doğan, 2010, s. 38).

Tablo 1

İlçenin 1950-2008 yılları Arasındaki Nüfus Yapısı

Yıllar	Toplam	Kent (N)	Kırsal (N)	Kent %	Kırsal %
1950	24425	2504	21921	10.25	89.75
1955	38816	3035	35781	7.82	92.18
1960	30257	3284	26973	10.85	89.15
1965	37021	4944	32077	13.35	86.65
1970	39487	5974	33513	15.13	84.87
1985	52648	11242	41406	21.35	78.65
1990	48196	11046	37150	22.92	77.08
2000	60708	13517	47191	22.27	77.73
2007	40688	10176	30176	25.86	74.14
2008	43856	11015	32841	25.12	74.88

(TÜİK Genel Nüfus Sayımları Malatya İl Yıllıkları)

Doğanşehir ilçesi 1927-2000 döneminde pozitif nüfus artışına karşılık, nüfus artışı Türkiye ortalamasının altında bir eğilim göstermiştir. Bu nedenle, ilçe nüfus büyüklüğünü koruyamamıştır. Başka bir anlatımla ilçenin nüfusunun azalmasının göç vermiş olması ve görece yüksek bir çekim yaratamamasından kaynaklandığı söylenebilir. İlçenin kısa ve uzun dönemdeki en önemli sorunu, ağırlığı giderek artan işsizliktir. İlçe bu nedenden dolayı sürekli göç vermektedir (Doğan, 2010, s. 39).

Doğanşehir ilçesi 30 köy ve 62 köy alt biriminden oluşmaktadır. Nüfusun yaklaşık yüzde 90’ı tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta olup geri kalan yüzde 10’unun bir kısmı ise esnaf, geçici işçi ve kamu görevlisidir (Doğan, 2010, s. 40).

b) İlçenin Ekonomik Yapısı

Doğanşehir ekonomisi tarım ağırlıklı, ticaret ve hizmet sektörlerinden oluşmaktadır. Sanayi sektörünün ilçe ekonomisindeki yeri çok sınırlı kalmıştır. İlçede iki elma işleme tesisi, bir tuğla fabrikası ile birkaç onarım ve marangoz atölyesi bulunmaktadır.

"Tarım Türkiye için olduğu gibi Malatya ve Doğanşehir için de büyük bir önem taşımaktadır. İlçe ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Doğanşehir ilçesinde tarım sektörü temelde halkın beslenmesinin yanı sıra nüfusun büyük bir bölümü için istihdam olanağı yaratmaktadır. Uygulanan ekonomik politikalar, tarımsal üretimin azalmasına, kırsal ailelerin gittikçe yoksullaşmasına neden olmuştur. Kırsal kesimdeki yoksulluk oranı Türkiye ortalamasının üzerinde olup, sürekli artmaktadır." (Doğan, 2010, s. 46).

1960'lı yıllardan itibaren gelişme sürecine girmiş olan ilçede başta elma olmak üzere meyve yetiştiriciliği büyük bir atılım başlatmıştır. Sürgü ve Polat barajlarının yapılması ile sulu tarıma geçilmiş ilçenin tarım ürünleri desenini değiştirmiştir. Bu oluşum ilçenin ekonomik gelişmesinde yeni bir dönemin açılmasına neden olmuştur (Doğan, 2010, s. 45).

İlçede sulu tarım arttıkça baklagiller ve sanayi bitkilerinin üretimi de artmıştır. Doğanşehir ilçesinde bitkisel üretimin en önemli kolu meyveciliktir. Meyveciliğin yoğunlaşması, üreticileri bu alana itmiştir. İlçe meyve üretiminde önemli ürünler arasında başta elma gelmektedir. Elma üretimini Malatya ilinin simgesi haline gelmiş olan kayısı izlemektedir. Tarımdaki teknik gelişmeye karşın, Doğanşehir ilçesinde tahıl üretimi geniş ölçüde doğal koşullara bağımlı kalmıştır. İlçe doğal su kaynakları bakımından oldukça zengindir. İlçede su kaynaklarının sağladığı olanaklar içinde fasulye üretimi yoğunlaşmıştır (Doğan, 2010, s. 48).

Son yıllarda tütün yetiştiriciliği büyük önem kazanmıştır. İlçeye önemli miktarda gelir kaynağı getiren tütün bitkisi tarım faaliyetlerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır. İlçede tarımsal üretim, geleneksel yöntemlerden kurtularak giderek daha modernleşmektedir. Modern tarım teknolojisinin yaygınlık kazanmasına bağlı olarak narenciye türleri dışında neredeyse her türlü bitkisel tarım yapılmaktadır.

"Doğanşehir tarımının önemli kesiminden biri de hayvancılıktır. İlçede oldukça geniş çayır mera alanının (65054 hektar) olması hayvancılık için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Var olan duruma göre 115569 büyükbaş, 20422 küçükbaş, 1101 tek tırnaklı ve 8000 dolaylarında kanatlı hayvan vardır. İlçede hayvancılık genel olarak

göçer hayvancılık biçiminde olup modern besicilik sınırlı olarak yapılmaktadır. Doğanşehir genelinde, özellikle yumurta ve et tavukçuluğu önemsiz bir paya sahiptir. İlçe hayvancılığının diğer bir faaliyet kolu da arıcılıktır. İlçenin arıcılığı yıllar itibariyle gerek miktar gerekse yeni tip kovan arıcılığa geçme yönünde gelişme göstermektedir. İlçede toplam 2960 arı kovanı vardır. Doğanşehir ilçesinin toplam 28 köyünün 16'sında arıcılık yapılmaktadır. Bal üretimi çiftçi için önemli bir gelir kaynağıdır. İlçe ekonomisi içerisinde tarım istihdam yaratama bakımından birinci sektördür. Hayvancılık halkın önemli gelir kaynaklarından biri olmakla birlikte, Malatya'nın birçok ilçesinden farklı olarak tarım kesiminde öncelik taşımaz." (Doğan, 2010, s. 48-49).

İlçede ticaret küçük işletmeler niteliğindedir. İlçe ticaretinin konusu tarım ürünleri ve tarıma dayalı sanayi ürünleridir. İlçe içi ticaretin başlıca konusu olan elma, aynı zamanda önemli satış ürünüdür. İlçede kavakçılık da para getiren bir iştir (Yaman, 2004, s. 225).

İlçede önemli yeraltı zenginlikleri bulunmaktadır. Kurşun, barit, mıcır, mermer ve yeraltı suları bakımından oldukça zengin olan ilçede bunlarla ilgili işletmelerin kurulması işsizlik oranı yüksek olan yörede hem istihdam yaratacak hem de bölge ekonomisini kalkındıracaktır.

1.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

Araştırma alanımız kültür bakımından farklı unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Türk soyuna ait farklı boyların yerleşim yaptığı yörede çeşitli inanç ve ırka ait insanlar, birbirlerine gösterdikleri saygı ve hoşgörü sayesinde bir arada huzurlu bir şekilde yaşamaya devam etmektedirler.

İlçe halkı gelenek ve göreneklerine bağlı bir tutum sergilemektedir. Akrabalık ve komşuluk ilişkileri oldukça sağlam ve canlıdır. Bütün özel günlerde bir araya gelinir ve iyi günde, kötü günde hep birlikte olmaya özen gösterilir. İmece önemli bir yer teşkil etmektedir. Hasat zamanı, tarla işlerinde, kış hazırlıkları sırasında, özel günlerde yemek yapımında yöre insanı birbirlerine teklifsizce yardım etmekte ve işlerini beraberce yapmaktadırlar.

Yörede aileler genellikle geniş aile tipindedir, ancak son yıllarda çekirdek aile yapısına dönüşmüştür. Yine önceleri aileler çok çocuklu olmalarına rağmen son yıllarda çocuk sayılarında azalmalar gözlenmektedir.

Yörede 1974 yılından beri Halk Eğitim Merkezi, ilçe halkına okuma yazma öğretmek, bir meslek edindirmek, yöre insanının bilgi ve becerilerini artırmak amacıyla bilgisayar kullanımı, biçki-dikiş, halıcılık, kuaförlük, halk oyunları, satranç, güreş gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir.

"Doğanşehir ilçesi için eğitim çok önemlidir. Fakat ilçenin okuryazarlık oranı Türkiye ortalama okuryazarlık oranından çok az da olsa düşüktür. İlçedeki okuryazarlık oranı %88'dir. İlçede 45 ilköğretim, üç genel lise, 3 meslek lisesi olmak üzere toplam 51 okul bulunmaktadır. Ayrıca 1998-1999 akademik eğitim yılında eğitim öğretime başlayan T.C. İnönü Üniversitesi Sürgü Meslek Yüksekokulu su ürünleri tarımının önemli bir kolu olan balık yetiştiriciliğine ara eleman yetiştirmektedir." (Doğan, 2010, s. 43).

Tablo 2

İlçenin 6 ve Daha Yukarı Yaştaki Eğitim Durumu (2008)

Eğitim Durumu	Eğitim Düzeyi Nüfusu	Yüzde (%)
Okuryazar değil	5194	13.11
Okuryazar	9240	23.33
İlkokulu bitiren	9910	25.02
İlköğretim	4156	10.49
Ortaokul ve dengi	1867	4.73
Lise ve dengi	5507	13.96
Yüksekokul	858	2.17
Lisansüstü	48	0.12
Bilinmeyen	2785	7.03
Toplam	39601	100

Malatya'nın diğer ilçelerinde olduğu gibi Doğanşehir ilçesi de sosyo-ekonomik açıdan Türkiye ortalamasının üzerinde değildir.

Tablo 3

İlçenin Türkiye Ulusal Geliri ve Malatya İli İçindeki Payı

İl	İlçe	İlçenin GMSH Payı (%)	İl İçindeki Payı (%)
Malatya	Ülke içindeki payı	0.81	100
Malatya	Merkez	0.57	0.69
Malatya	Akçadağ	0.06	6.82
Malatya	Doğanşehir	0.04	4.63
Malatya	Darende	0.02	2.47
Malatya	Battalgazi	0.02	2.40
Malatya	Hekimhan	0.02	2.33
Malatya	Yazıhan	0.02	2.22
Malatya	Yeşilyurt	0.02	2.16
Malatya	Arapkir	0.01	1.49
Malatya	Arguvan	0.01	1.47
Malatya	Pütürge	0.01	1.40
Malatya	Kuluncak	0.01	1.26
Malatya	Doğanyol	0.01	0.75
Malatya	Kale	0.01	0.71

Tablo 4

Malatya İlçelerinin Türkiye İlçeleri İçerisindeki Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası

2003 yılı			
Tüm ilçeler içinde gelişmişlik sırası	*İl*	*İlçe*	*Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi*
37	Malatya	Merkez	2.01459
353	Malatya	Yeşilyurt	-0.6595
437	Malatya	Arapkir	-0.20747
493	Malatya	Battalgazi	-0.30686
598	Malatya	Hekimhan	-0.50327
627	Malatya	Darende	-0.55572
654	Malatya	Doğanşehir	-0.61192
675	Malatya	Akçadağ	-0.64078
708	Malatya	Kuluncak	-0.70015
731	Malatya	Yazıhan	-0.74587
744	Malatya	Kale	-0.77807
748	Malatya	Arguvan	-0.78794
750	Malatya	Doğanyol	-0.78937
823	Malatya	Pütürge	-1.16639

DPT (2004) İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası Araştırması

Tablo 3 ve Tablo 4'den de anlaşılabileceği üzere Doğanşehir ilçesi sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açsısından ülkedeki 872 ilçe arasında 654. sırada yer almaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre ise Malatya'nın diğer ilçeleri içerisinde 7. sırada bulunmaktadır.

2011 yılında yedincisi düzenlenmiş bulunan Doğanşehir Elma ve Kültür Festivali ilçe halkını bir araya getiren önemli bir kültürel etkinlik haline gelmiştir.

1.3. Malatya İli Doğanşehir İlçesine Genel Bir Bakış

Çalışma sahamızla ilgili genel bir değerlendirme yapacak olursak, 1946 yılında ilçe statüsüne kavuşan yörenin sosyal ve ekonomik açıdan gerekli ivmeyi kazanamadığını söyleyebiliriz. Kaynaklardan da anlaşılabileceği üzere ilçe son elli yıl itibari ile gerçek anlamda bir değişim sürecine girmiştir. Yine de toplumsal ve ekonomik açıdan ülke genelinde umulan düzeye erişememiştir.

Yeraltı kaynakları bakımından oldukça zengin olan bölgeye yeterli yatırımın yapılması sonucunda yörenin en büyük sorunlarından biri olan işsizlik oranı azalacak ve istenilen refah seviyesi yakalanabilecektir. Tarımla ilgili yapılması beklenen çalışmalar gerçekleştiği takdirde yörenin en önemli geçim kaynağından elde edilen gelir beklentileri karşılayacaktır.

Oldukça eski bir tarihi geçmişe sahip olan ilçenin sahip olduğu maddi ve manevi değerler gerektiği gibi gün yüzüne çıkarılmalı ve hak ettiği değere kavuşmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

MALATYA İLİ DOĞANŞEHİR İLÇESİ HALK KÜLTÜRÜ

2.1. Geçiş Dönemi Adetleri

Türkler tarih boyunca oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Bu yayılma pek çok kültür dairesinin kalıcı etkilerini de beraberinde getirmiştir. Geçiş dönemleriyle ilgili inanç ve pratiklere baktığımızda, tarihi sürece paralel olarak bunların kökeninin Orta Asya'ya dayandığını görmekteyiz. Orta Asya'dan günümüze gelinceye kadar birbirinden farklı inanç sistemlerinin etkisiyle Türk kültürü karakterini zenginleştirmiştir. Türk kültürünün karakterini sağlamlaştıran ve zenginleştiren bu adet ve inanmalar, Türk toplumunun en önemli dinamikleri arasına yerleşmiştir.

Gelenekler devamlı bir gelişim ve değişim içerisindedir. Günümüzde ritüel özelliğini yitirmiş olan inançlar hala bir şekilde uygulanmaya ve yaşatılmaya devam edilmektedir. Halk bunları yapılması zorunlu, atalardan kalma adet olarak kabul etmektedir. Böylece eski kuşakla yeni kuşak arasındaki bağ sürdürülmektedir ve adet ve inanmalar canlılığını korumaktadır. Eski Türk inançlarından kalma kırıntılar, önemini ve canlılığını korumak amacıyla çoğu İslam dini ile ilgili olmamasına rağmen bu kılık altında önem kazandırılarak yaşatılmaktadır.

"İnsan hayatında belirli geçiş dönemleri vardır. Hayatın rutin akışını etkileyen, değiştiren ve farklılaştıran bu dönemler, bilinenden bilinmeyene, tecrübe edilenden henüz tecrübe edilmeyene doğru bir geçişi ifade eder." (Albayrak ve Çapcıoğlu, 2006, s. 111).

Yapılan diğer halk bilimi araştırmalarında da belirtildiği gibi başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek, 2000, s. 131). Bu özelliğinin dışında halk kültürüne ait bu değerler belirli kurallar çerçevesinde toplumu bir arada tutarak, toplum-insan ilişkisini düzenlemektedir.

“Geçiş dönemlerinde kümelenen adetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan, işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur.” (Örnek, 2000, s. 131).

Geçiş dönemi adetlerini çalışmamızda da başlıca üç aşamada ele almaktayız: doğum, evlenme ve ölüm. Bu üç aşama da kendi içerisinde basamaklara ayrılmış ve her birinin etrafında pek çok adet, inanma ve tören oluşmuştur.

2.1.1. Doğum

İnsan hayatının ilk önemli geçiş dönemi doğumdur. Diğer bir önemli geçiş dönemi olan evliliğin temelinde dahi çocuk sahibi olma, soyunu devam ettirme, “ocağı tüttürme” istekleri yatmaktadır. Bu durum doğum olayını daha da önemli kılmaktadır. Aileye katılan her yeni üye onun güçlenmesini ve içinde bulunduğu topluluk içerisinde yerinin sağlamlaşmasını sağlamaktadır.

“Bir çocuğun doğması biyolojik bir olaydır. Çocuk doğduğunda yalnız fiziksel bir varoluşa sahiptir. Henüz ailesi tarafından tanınmamış, cemaat tarafından da kabul edilmemiştir. Yeni doğan çocuğa tam anlamıyla “canlı” statüsünü ancak doğumdan hemen sonra uygulanan ritüeller vermektedir. Ancak bu ritüeller sayesinde canlılar cemaatiyle bütünleşmektedir.” (Eliade, 1991, s. 161).

Aile ve onun içinde bulunduğu çevre için her zaman sevinçli bir olay olarak kabul edilen doğum, toplum için kadının ve erkeğin görevlerini yerine getirdikleri önemli bir aşamadır. Doğum ile ilgili olarak ortaya çıkan ve uygulanan adet ve pratikleri doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç ana başlık altında ele alacağız.

2.1.1.1. Doğum Öncesi

Doğum olayı; çocuk sahibi olarak bir aile kimliğinin kazanılması, eskiden olduğu gibi bugün de Türk Dünyasında ve Anadolu’da büyük önem teşkil etmektedir. Evlenip bir yuva kurmak, kurulan bu yuvayı doğacak çocukla aile haline getirmek adeta sosyal bir sorumluluktur. İnsanlar çocuk sahibi olduktan sonra onu “vatana, millete hayırlı bir insan” olarak yetiştirmeyi de bu sorumluluğun bir parçası olarak görmektedirler.

“Doğum toplumda anne ve babaya olan saygıyı artırır. Çağlar boyu doğuma ve onun kendi bünyesi içindeki evrelerine birtakım geçiş töreleri ve törenleri eşlik

etmektedir. İnançlar ve gelenekler insanları gebelik öncesinden hatta evlilikle birlikte birtakım adetlere uymaya ve adetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır." (Örnek, 2000, s. 132). Düğünden sonra eve gelen gelinin kucağına hemen bir erkek çocuk vermek veya yatağında erkek çocuk yuvarlamak, kadının çocuk, özellikle de erkek çocuk sahibi olması için uygulanan pratiklerdendir (Altun, 2004, s. 87; Karakaş, 2004, s. 1).

Çocuk sahibi olamayan karı-kocalar kendilerini psikolojik olarak, eksik hissetmektedirler. Aile olmanın, bu şekilde toplumun bir parçası olmanın şartı olarak kabul edilen çocuk, anne ve babasına statü kazandırmaktadır.

"Doğum öncesi dönem çocuk sahibi olmak için uygulanan adet ve pratikler ile hamile kaldıktan sonra çocuğun sağlıklı bir şekilde doğması için uygulanan adet ve pratiklerden doğuma kadarki olan dönemi kapsamaktadır. "Gebe kadının gebeliğin başlangıcından, doğuma kadar geçen sürede pek çok âdete, inanmaya, geleneğe, göreneğe uyması beklenir." (Başçetinçelik, 2009, s. 41).

2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme/Gebe Kalma

a) Türk Halk Kültürü'nde

Yaklaşık 250 milyona ulaşan dünya Türk nüfusu halklarının yaşattığı kültürel değerlerinde doğum uygulamaları açısından ortak uygulama ve değerlere sahiptir (Çeltikçi, 2009, s. 520).

Doğumla ilgili inanmalar, gerçekleşme sırasına göre kronolojik olarak tasnif edildiğinde, ilk madde olarak bebek sahibi olamayan ailelerin bu konuyla ilgili inanmaları ve aldıkları tedbirler gelmektedir. Bu uygulamalar: "a)olağanüstü güçlerden yararlanmalar ve büyülük işlemler, b)akılcı-gerçekçi 'ilaç' ve 'onarma' tipinde işlemler" olmak üzere iki bölüme ayrılabileceği gibi; "a)majik pratikler b)dini pratikler c)tıbbi pratikler" olarak da tasnif edilebilir (Boratav, 1999, s. 144; Karaaslan, 2011, s. 1436).

Toplumun kırsal kesimlerinde kadının saygınlık kazanabilmesi için mutlaka çocuk doğurması, anne olması gerekir. Çocuğu olmayan kadın, kısır kadın olarak kabul edilir, hor görülür, kınanır. Kadın gebe kalmadığında kusur sadece onda aranır. Bu olumsuz baskı karşısında kadın gebe kalmak ister. Çocuk sahibi olmak için çeşitli yollara başvurur. Bunlar genellikle dinsel-büyüsel olanlar ya da halk hekimliği kapsamına girenlerdir (Başçetinçelik, 2009, s. 42).

Çocuk sahibi olabilmek için türbelere ve ağaçlara bez bağlama, Türklerdeki Şamanizm inancından kalma bir uygulamadır. Bu görüş, başka araştırmacılar tarafından da ifade edilmiştir: Tezcan'a göre *türbelere gitmek ya da ağaçlara bez bağlamak Şamanizm'in İslami bir görünüşle varlığını sürdürmesini ifade etmektedir*. Kişinin dua etmesi, kurban kesmesi ve namaz kılması dini uygulama olarak görülürken, "yatırda bulunan taşın arasından geçme, mum yakma, etrafını dolaşma, oradan alınan ipi karına bağlayarak, hamile olunca tekrar yerine getirip bırakma" gibi pratikler ise sihri motifler olarak değerlendirilmektedir. Halk arasında batıl inanç olarak bilinen Şamani unsurlar Türk geleneksel inancının bir parçasıdır. Örneğin "Şamanist Altaylar için kutsal olan ağaç inancı Müslümanlık sonrası türbelerde bulunan ağaçlar vasıtasıyla devam etmiştir. Şamanizm devrinden kalma mukaddes ağaçlar, ataların ve büyük şamanların mezarları, İslami renge bürünmüş ve günümüzde dua ederek ya da o mekânda bulunan bir nesneyle temas ederek çocuk sahibi olunacağı inancıyla ziyaret edilen evliya türbelerine dönüşmüştür (Karaaslan, 2011, s. 1437).

Türklerin hayatında çocuk sahibi olmak isteyenler, Tanrının rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir ve ağzı kutlu kişilerin alkışını/duasını dilerlerdi. Dede Korkut boylarında da bu inancın örnekleri vardır. O zamanda, Oğuz beyleri, göğe el açıp yüz tutarak alkış tuttuklarında, Tanrı, dileklerini geri çevirmediğini ve çocuğu olmayanların bu şekilde dileklerinin yerine geleceği düşünülmektedir. Yine bu boyda çocuk sahibi olmak isteyen anaların saçı olarak, (kuru çaylara) su saldığını görmekteyiz. Kimi destanlarımızda, çocuk sahibi olmak isteyenlerin elmalı yerlerde, kutlu pınar başlarında, ata mezarlarında yatması gerektiği vurgulanır (Kalafat, 2010, s. 243).

Bu çerçevede Kaşkay Türkleri arasında uygulanan pratiklerde türbe ve ağaç ziyaretleri önemli bir yer tutmaktadır. "Çocuğu olmayan aileler öncelikle Hz. Abbas'tan yardım istemektedir. Kaşkay Türkleri'ne göre Hz. Abbas Kaşkaylar'ın imamıdır ve ondan bu konuda medet umulmaktadır. Hocalara okutmak, muska yazdırmak, tek ağacın bulunduğu yerlerde, orada bir mezar olduğunu düşünerek mezara ve ağaca kutsallık izafe etmek Anadolu ve Kaşkay Türkleri için benzer örnekler olarak görünmektedir. Kaşkay Türklerinde hamile bir kadının ağzından çıkarılan şekeri bebeği olmayan bir kadının yemesi kısırlığı gidermede kullanılan yöntemlerdendir." (Karaaslan, 2011, s. 1437-1438).

Yakut Türklerinde çocuk istemek için ak şamana başvurulur. Ak şaman dua eder, Yakut kadınları kutsal ağacın dibinde yer sahibine yalvararak ağlaya sızlaya dua

ederler ve bu dua sonunda çocuk sahibi olanlar, yer ağaç ruhları tarafından kendilerine çocuk verildiğini düşünürler (Şener, 2003, s. 59).

Kırgızlarda çocuk doğurmayan kadın, çok sayıda yavru doğuran hayvanların derisinden yapılan sargı üzerine oturmakta, kutsal yerlere, mezarlara sığınmakta, köpeğin üzerinden atlayarak ve çok çocuklu kadınların duasını alarak çocuk sahibi olmaya çalışmaktadır. Bütün bunlar dışında uygulanan bir diğer yöntem de şudur: "Baharın gelmesiyle birlikte Nevruz bayramı kutlanır ve baharın gelmesinin sembolü olarak yılda sadece bir kez bu bayram için özel olarak pişirilen "sümölök" adı verilen bir yemek yapılır. Sümölök pişirilirken çocuğu olmayan kadın yemeği karıştırarak dua eder. Sümölök pişirildikten sonra onun sıcak külüne otururlar. Buna ek olarak kadın çok doğum yapmış bir kadının giysilerini giyerse ve özellikle onun pişirdiği ekmeği onun elinden yerse çocuğunun olacağına inanılır (Jumabaev, 2006, s. 22).

Kazaklar'da çocuğu olmayan kadın çölde tek başına biten bir ağacın ya da bir pınarın yanında koyun keser ve geceyi orada geçirir (İnan, 2006, s. 168). Ayrıca hamile kalamayan kadın baksıya götürülür. Baksı kadına okur, "Tu tu tu" diyerek efsunlar. Böylece anne adayı hamile kalabilecektir (Kalafat, 1999, s. 67).

Uygur Türkleri ise, çocuk sahibi olmak amacıyla Kaşgarlı Mahmut'un mezarına gidip mezarın yanındaki *Hay Hay Ağacına* dilek dilemektedir. Ağacın dallarına çeşitli kumaş parçaları ile ipler bağlayarak dileklerinin gerçekleşmesini amaçlamaktadırlar. Yine aynı amaçla kadınlar bu ziyareti gerçekleştirdikten sonra Kaşgarlı Mahmut'un mezarının yakınında bulunan "Hazreti Mollam" dağına giderek, dağın kovuklarına ellerini sokup çocuk sahibi olmayı diler, ardından o kovuktan ellerine ne çıkarsa bunu ağızlarına atıp yutarlar ve dağın toprağını da ***uğur getirsin*** düşüncesiyle yüzlerine sürerler (Rahman, 1996, s. 96-97).

Afganistan'daki Hazara Türkmenlerinde çocuğu olmayan kadınlara okunmuş "siyah nar" yedirilmektedir. Ancak bu uygulamada narın bütün tanelerinin yenmesi şarttır. Çünkü tek bir tanenin dahi unutulması narın büyüsel gücünü ortadan kaldıracaktır (Çelik, 2001, s. 10).

Günümüz Anadolu'sundaki uygulamalara baktığımızda da konuyla ilgili çok çeşitli uygulamalarla karşılaşmaktayız. Örneğin "Elazığ'da bacakları açık bir şekilde oturarak eğilip yeri öpmeye çalışmak ve baş aşağı tutulmak işlemleri ile Zile ve İstanbul'da döl yatağının eğriliğini düzeltmek için bel çektirmek, karnını ovdurtmak basit jimnastik hareketleridir. Yine Eskişehir'de kısır kadına kurt eti yedirilmesi ise ilaç ve onarma niteliğinden işlemlerdir (Boratav, 1999, s. 145).

Samsunda çocuğu olmayan kadın denizde kayıkla gezdirildiği takdirde çocuğunun olacağına inanılır (Şişman, 2002, s. 447).

Tekirdağ'da çocuğu olmayan insanların bellerine havan ya da çömlek vurulmaktadır (Artun, 1998, s. 1).

Yenişehir'de çocuğu olmayan kadınların sidik bulunan bir kabın içerisinden çakıl taşı almaları halinde hamile kalabileceklerine inanılmaktadır. Çanakkale'de çocuğu olmayan kadınlar camii kuyusunun suyundan içerlerse, Trabzon'da ise Hıdırellez'de denize girerlerse çocuklarının olacağına inanılır. Bursa'daki bazı türbelerden çıkan solucanın yenilmesi halinde hamile kalınacağı inancı vardır (Kalafat, 1999).

Erdemli ve Tömük'de kısır kadınlar, kurutulmuş kurt postunun ağzından geçirilir. Bunun için kurdun ağız çevresi kesilip kurutulur, uygulama öncesinde o deri ıslatılır, deri genişleyince de kısır kadın üç defa kurtağzından geçirilir. Bu uygulamadan sonra çocuk sahibi olacağına inanılır (Selçuk, 2004, 166).

Kısırlığı giderme yöntemleri genel olarak "kusurlu" olanın kadın olduğu düşüncesiyle kadınlar üzerinde uygulanmaktadır ancak zaman zaman erkekler üzerinde uygulanan bazı yöntemlere rastlamaktayız. "Tokat/Zile'de çocuğu olmayan erkek köy kaplıcasında, suyun kaynadığı yerden bir parça kum alır ve onu yerse çocuk yapma gücüne kavuşacaktır (Öztelli, 1951, s. 438)." Çoğu zaman tedavi yöntemi olarak erkeğin güçlendirici besinler de kullanılmaktadır. Bunlar bal, baharat, sebze ve meyve ve meyve tohumlarından yapılmış macunlardır (Kudat, 1974, s. 19-20).

Adana'da ise kısır kadın ve erkeğin çocuk sahibi olması için Zilli Dede ve Bilal-i Habeşi ziyaretlerine gidilmektedir ve Zilli Dede ziyaretinde " Al sana bir göbek, ver bana bir bebek" denerek özel bir dua edilmektedir (Çağımlar, 1994, s. 138).

Kahramanmaraş'ta çocuğu olmayan kadın, Malik Ejder türbesine gider, çocuğu olunca da burasını yedi yıl üst üste ziyaret eder Amasya'da çocuksuz kadınlar çocuk sahibi olmak için, üç ayrı uygulama yaparlar. Bazı kaynak suların başında, ulu ağaçların altında veya türbelerde dileklerde bulunurlar. Çocuk isteyen kadın buralara *satılmaktadırlar.* Bu şekilde doğum yapan kadının çocuğuna *satılmış* ismi verilmektedir. Bazen de çocuk isteyen anne namzedi, türbe türünden bu yerlere çocuk elbisesi bırakırlar. Böylece çocuk sahibi olacaklarına inanılır. O yerin çocuk vereceği veya çocuk sahibi olunmasına yardımcı olacağına inanılır (Artun, 2009, s. 149-150).

Gaziantep'te evlenmeden sonra aylar geçmesine rağmen kadın gebe kalmamışsa birtakım çarelere başvurulmaktadır. Bu çarelerin başında kadının, aile ebesine baktırılması gelmektedir. Ebe, kadının belini ovalar, kollarıyla arkasından kavrayarak,

belini iyice sarsacak biçimde sallar ki buna yerel deyimle “sırhalamak” denir. Mecleme denilen bir tür yakı yapıştırır ve bu yakı kendiliğinden ayrılıncaya kadar belde kalır. Mevsim bahar ise kırdaki çeşitli çiçek ve yapraklar, su içinde kaynatılır, buradan çıkan buhar, tenasül organı çevresine uğrayacak durumda kadın, kabın üstüne oturtulup bekletilir. Bu işleme “tütsü vermek” denir. Kısırlık veya eksiklik olasılığı erkekten geldiği düşünülür ise, ona da bal, güçlendirici besinler, baharat, sebze ve meyve tohumlarından yapılmış macunlar yedirilir (Güzelbey, 1982, s. 19-20).

b) Doğanşehir Halk Kültürü’nde

Doğanşehir yöresinde halk arasında çocuğu olmayan kadın ve erkeğe “kısır” adı verilmektedir. Bu kelime insanların yüzlerine karşı söylenmez. Ancak çocuğu olmayan kadın ve erkek toplumun olumsuz tavır ve konuşmalarına maruz kalmaktadır. Eğer “kısır” olan kadın ise aile içerisinde ona değer verilmez, kocası ikinci bir evlilik yapabilir ve kadın baba evine gönderilebilir. Hatta kısır kadın uğursuz kadındır, dolayısıyla uğursuzluk getireceği düşüncesiyle geline kına yakamaz. Kısır kadın kadar olmasa da kısır erkek de manevi bir baskı içerisinde yaşamaktadır ve ***kusurlu*** kabul edilmektedir. Günümüzde çocuğu olmayan kadın ve erkeğe gösterilen olumsuz tepkiler devam etmekle birlikte eski sertliği azalmıştır. Bu sertliğin azalmasında dini inancın etkisi büyüktür. Bazı kişilere göre kısır olmak yani kusurlu olmak Allah’ın takdiridir. ***Allah’ın gönlü olursa, çocuk vermeyi dilerse kadının çocuğu olur*** düşüncesiyle bu kişilere karşı merhamet duyulmakta, onların bu durumu üzüntüyle karşılanmaktadır. Çocuk sahibi olmak amacıyla başvurulacak doktor, kadının hamile kalması için bir vesile olacaktır.

Diğer milletlerde ve coğrafyalarda olduğu gibi Doğanşehir yöresinde de çocuk sahibi olmak önem verilen bir konudur. Çocuk sahibi olamayan aileler için yörede ***ocağı kör*** tabiri kullanılmaktadır. Bu tabir özellikle erkek çocuğu olmayan aileler için geçerlidir. Çocuk sahibi olmayanlar kimsesizdir, ıssızdır. Karı-koca ne kadar zengin olursa olsun önemi yoktur, çünkü bu malı sahiplenecek, ocağı tüttürecek evlatları yoktur. Doğacak her çocuk ise aile ne kadar fakir olsa da rızkıyla gelecektir, ailenin umudu olacaktır, ailenin soyunu kurutmayacaktır.

Günümüzde çocuk sahibi olmak isteyen kadın ve erkekler öncelikle modern tıbbın verdiği imkânlardan yararlanmaktadır. Tıbbın çare olmadığı durumlarda umut halk hekimliği yöntemlerine bağlanmaktadır. Geleneksel yöntemler yörede canlılığını

yitirmemiştir. Doğanşehir halkı arasında kısırlığı giderme ve gebe kalma isteğinin etrafında kümelenen uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Çocuğu olmayan kadın, çocuk sahibi olabilmek amacıyla yeni doğmuş bir çocuğun eşinin üzerine oturtulur (K.3, K.5, K.12, K.30, K.31, K.35).
- Çocuk sahibi olmak isteyen kadın kömeç otu kaynatılarak elde edilen buharın üzerine oturtulur. Kömeç otunun buğusunun kadının döl yatağını açtığı ve çocuk olmasına engel olan rahatsızlığı engellediği düşünülmektedir (K.31, K.36, K.49, K.50, K.55, K.67, K.73, K.83).
- Hamile kalmak isteyen kadın çiriş otu kaynatılarak buğusuna oturtulur (K.36).
- Maydanoz ve soğan kaynatılır, çocuğu olmayan kadın bunların buğusuna oturur. Maydanoz ve soğan suyu iltihabı kurutarak kadın hastalıklarını iyileştirmektedir (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15).
- Çocuk sahibi olmak isteyen kadın samanın su içerisinde kaynatılmasıyla elde edilen buğuya oturtulur (K.22, K.23, K.26, K.35).
- Közde pişirilmiş soğanın iç kısmı rahime yerleştirilir (K.35, K.49, K.50).
- Karadut ziyaretine gidilir ve meyvesi çeşitli rahatsızlıkları tedavi etmek amacıyla kullanılan bu ağaçtan karadut toplandıktan sonra ezilerek rahime konur. Böylece kadının hamile kalacağı düşünülür (K.11, K.12, K.13, K.31).
- Melengiç iyice dövülür ve sakız haline getirildikten sonra fitil yapılıp rahime sokulmaktadır (K.12, K.13).
- Nefse emi adı verilen ve çeşitli baharatlarla yapılan ilaç rahime konmaktadır (K.12, K.13).
- Yörede “kömeç” adı verilen ebegümeci otu iyice kaynatıldıktan sonra ezilir ve kadının cinsel organına konulur (K.31, K.59, K.63, K.93, K.130).
- Kömeç otu kaynatılarak suyu içildiği takdirde, çocuğu olmayan kadının rahatsızlığının giderileceği düşünülmektedir. Hamile kalmak isteyen kadın bol miktarda kömeç yemelidir (K.22, K.23, K.24, K.25, K.27).
- Çocuğu olmayan erkekler bal, pekmez, ceviz, fındık, kuru kayısı ve kırmızı et gibi yiyecekleri bol miktarda tüketmelidir (K.3, K.5, K.44, K.45, K. 58, K. 73, K.74, K.86, K.88).
- Ara ebesi, kısır kadının kollarını ve bacaklarını çekerek rahmini düzeltir, kasığını çeker (K.5, 35, K.40, K.52, K.70, K. 73, K.86).

- Ara ebesi kadının karnına “küp çekme” işlemi yapmaktadır. İçerisine pamuk yakarak atılan küpler karına oturtulur, küpün içerisindeki hava boşaldığında karına yapışır. Biraz bekledikten sonra çekilir, böylece kadının üreme organının çalıştırıldığı düşünülmektedir (K.31).
- Kısır kadının beli ya da karnı ovularak çektirilmektedir (K.13, K.15, K.20, K.24, K.25, K.31, K.32, K.36).
- Taş ya da kiremit, kısırlığı tedavi etmek amacıyla vücudun dayanabileceği kadar ısıtılarak bele konmaktadır (K.12, K.22, K.24, K.36).
- Hamile kalmak isteyen kadın hocaya gider ve muska yazdırır (K.3, K.5, K.40, K.45, K.82, K.93, K. 132, K. 134, K. 141, K.146).
- Çocuk sahibi olmak isteyen kadın dileği yerine gelirse kurban keseceğine dair adakta bulunur (K.6, K.7, K.8, K.9).
- Çocuk sahibi olmak isteyip de bir türlü hamile kalamayan kadın, çocuğunun adı Mehmet olan yedi evin kapısına götürülür ve bu evlerden birer parça kumaş toplar ve “Çocuğum olursa bu kumaşlarla elbise dikip giydireceğim.” der, kadının bu şekilde hamile kalabileceği düşünülmektedir (K.36).
- Çocuğu olmayan kadın çocuk sahibi olabilmek amacıyla Şah-ı Merdan, İbrahim Dede, Baba Coşkun, Hamza Baba, Yel Ağacı, Kocaboynu, Çiftler, Kuyucuk, Karababa, Terzi Koca gibi ziyaretlerine gider. Burada bebek sahibi olmak için dua ederl ve adak adar. Küçük kumaş parçaları ile bebek beşiği yapılır ve ziyaret yerine ya da ziyarette bulunan ağaca asılır. Eğer duaları kabul olursa adaklarını yerine getirir ve doğan erkek çocuklarına İbrahim, Coşkun ya da Hamza isimlerinden biri verirler (K.5, K.12, K.13, K.26, K.27, K.48, K.52, K.59, K.70, K.71, K.82, K. 83, K.88, K.92, K.93, K.132, K.134, K.137, K.141, K.146, K.147).
- Çocuğu olmayan karı-koca ziyaret yerinde dilek diler ve bir gece orada yatar (K.67).
- Çocuk sahibi olmak amacıyla ziyarette mum yakılır, dilek tutulur (K.67, K.92, K.93).
- Şah-ı Merdan ziyaretinden alınan bir parça toprak suyun içerisine atılır ve çocuğu olmayan kadının bu suyu içmesi halinde çocuğunun olacağına inanılır (K.88, K.92, K.93).
- Çocuğu olmayan kadın ocağa götürülmektedir. Ocaklı kişi ocağının külünden bir parça alır ve bir bardak suyun içerisine atar. Bu küllü suyu içen kadının çocuğunun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca ocaktan alınıp yenen ekmek parçası da kadının çocuk sahibi olabilmesi için kullanılan bir yöntemdir (K.12, K.31, K.32, K.36, K.59).

- Çocuk sahibi olmak isteyen kadın hacca giden kişiden kendisi için dua etmesini ister ve aracı olan kişi de bu isteğini yerine getirir, ayrıca hacdan getirdiği bir yiyeceği şifa olsun niyetiyle kadına yedirir (K.3, K.5, K.12, K.13).
- Hamile kalmak isteyen kadın Hıdrellez gecesi namaz kılar ve çocuğu olması için dua eder (K.22, K.44).

2.1.1.1.2. Gebelikten Korunma ve Gebeliği Sonlandırma

a) Türk Halk Kültürü'nde

Her toplumda gebe kalmak, çocuk doğurmak için çaba harcayan kadın olduğu gibi, gebelikten korunmak, istediği zaman çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar da vardır. Bunlar kimi zaman ekonomik, kimi zaman da sosyal ve psikolojik nedenlerle gebe kalmak istemezler. Gebe kalmış ise, istenmeyen bu çocuğu doğurmak istemez ve bunun için de çeşitli yollara başvurur (Başçetinçelik, 2009, s. 49). Aile içerisindeki yerini sağlamlaştırmak, çevrenin kınayıcı baskısına aldırmayarak *Allah verdi* diyerek doğum yapmaktansa doğum kontrol yöntemlerine başvurmaktadırlar (Biçer, 1991, s. 2).

Değişen hayat anlayışı, yaşam tarzı ve eğitimin daha etkin olması, teknoloji ve tıptaki gelişmeler ile bunların verdiği olanaklar sayesinde yeni nesil insanlar, "yeterli olabilecekleri, iyi yetiştirebilecekleri ve bakabilecekleri" kadar çocuk yapma düşüncesindedirler. Bunun yanı sıra önceleri düğünden hemen sonra yıl içerisinde çiftin çocuk sahibi olması istenir ve beklenirken günümüzde karı-koca hemen çocuk sahibi olmak istemez.

"Ülke genelinde uygulanan yöntemlere baktığımızda benzer yöntemlerin uygulanır olduğunu saptamak mümkündür. "Gebeliği ve doğumu önlemede karbonat, şap, tuz, nişadır, kinin, aspirin, sarı-sabır taşı, limon tuzu gibi maddeler kullanılmaktadır. Bu maddeler doğru ve belirli miktarda bunları yerleştirmek suretiyle kadın gebe kalmayı önlemek ister. Gebeliğini fark eder etmez *aybaşı* halini getirmek de gebeliği sonlandırmak için başvurulan çarelerdendir." (Boratav, 1999, s. 147).

Eskişehir'de gebelikten korunmak için rahime sabun ya da ebegümeci otuyla zeytinyağı karıştırılarak hazırlanan macun koyulmaktadır (Biçer, 1991, s. 3).

Adana'da gebe kalmak istemeyen kadının uyguladığı yöntemler arasında hazneye tavuk tüyü sokmak ya da mahalle ebelerine giderek kasık çektirmek bulunmaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 50).

Gaziantep'te kendir tohumu yutularak ya da karı-koca yatarken her defasında dövülmüş kinini kullanarak gebelikten korunmaktadır (Yüksel, 2007, s. 63).

Erzurum'da gebelikten korunmak amacıyla örümcek ağı tütsüsüne oturulmaktadır (Taş, 1996, s. 189).

b) Doğanşehir Halk Kültüründe

Günümüzde yörede, gebelikten korunmak ve istenmeyen gebeliği sonlandırmak amacıyla öncelikle modern tıbbın sağladığı olanaklardan yararlanılmaktadır. Kadınlar sağlık ocaklarının aile planlaması ile ilgili hizmetlerinden faydalanmakta, doktora giderek doğum kontrol yöntemi uygulatmakta ya da kendileri eczanelerden temin ettikleri ilacı ya da iğneyi kullanarak gebelikten korunmaktadırlar.

Kimi kadınlar "Allah verdi." düşüncesi ve çocuk düşürmenin günah olduğu inancıyla modern ve geleneksel yöntemlerin hiçbirini kullanmayarak, çocuk doğurmakta ve böylece çok çocuk sahibi olmaktadır. Yörede modern yöntemlerin dışında geleneksel yöntemler geçerliliğini korumaktadır. Kadınlar geleneksel yöntemleri ölüme varan sonuçlarına rağmen kullanmıştır ve kullanmaya devam etmektedir. Ancak bu hekimlik yöntemleri gebelikten korunmadan ziyade istenmeyen gebeliği sonlandırma çevresinde kümelenmiştir. Gebelikten korunma ile ilgili yöntemler genel olarak cinsel ilişki sırasında uygulanan yöntemlerdir.

Doğanşehir ilçesinde tespit ettiğimiz, gebe kalmamak için uygulanan yöntemler şu şekildedir:

- Gebe kalmak istemeyen kadının kocası korunmaktadır (K.25, K.26, K.27, K.49, K.50, K.63, K.88, K.92, K.93)
- Gebelikten korunmak için hazneye aspirin konmaktadır (K.12, K.13, K.40, K.45, K.67).
- Gebeliği önlemek isteyen kadın sabundan yapmış olduğu fitili hazneye sokar. Bu işlem cinsel ilişki öncesi yapılır (K.12, K.13, K.27).
- Hamile kalmak için kullanılan kömeç otu gebeliği sonlandırmak amacıyla da kullanılmaktadır. Kömeç otu kaynatılır buğusuna oturulur ya da bu su içilerek hamileliğin sonlanacağı düşüncesi vardır (K.12, K.13, K.22, K.23, K.25, K.27, K.31, K.35, K.36, K.37, K.49, K.50, K.55, K.73, K.83).
- Soğan suyu kaynatılarak düşü yapmak isteyen kadına içirilir (K.36, K.73, K.76).
- Maydanoz suyu kaynatılır ve içilir (K.12, K.13, K.31, K.33, K.35, K.36)

- Saman buğusuna oturmak hem hamile kalmak isteyen kadının hem de gebeliğini sonlandırmak isteyen kadının başvurduğu çok amaçlı bir yöntemdir (K.22, K.23, K.26, K.30, K.31, K.40, K.45, K.46).
- Gebeliğini sonlandırmak isteyen kadın yörede herkesçe bilinen ve bu konuda kendisine güvenilen bir ara ebesine gider. Bu kişiler uzun yıllar bu işi yapmış insanlardır. Hamile kadın bu ara ebesine giderek kasığını çektirir (K.3, K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.20, K.21, K.25, K.26, K.27, K.49, K.50, K.63, K.78, K.83, K.86, K.87, K.92, K.93, K. 130, K.132, K.147).
- Ara ebesi tarafından yapılan ve "ara ilacı" denilen ilaçla gebe kadına düşük yaptırılmaktadır (K.3, K.5, K. K. 12, K.13, K.14, K. 15, K.19, K.20, K.21).
- Ara ebesi düşük yapmak isteyen kadına hayvan ödünden bir ilaç yapar ve kadın bunu fitil olarak kullanır. Bu ilacın kullanımı ölümle sonuçlanabilir, kadın zehirlenerek çocuğu düşürmektedir (K.31).
- Düşük yapmak isteyen kadın "tavuk yeleğini" (tavuk teleğinin sapı) hazneye sokar (K. 3, K. 5, K.12, K. 13, K.16).
- İstenmeyen gebeliği sonlandırmak amacıyla bir miktar şap hazneye sokulur (K.36).
- Sertçe bir kâğıt parçası el ile ovalanarak iğne haline getirilir ve hazneye sokulmak suretiyle istenmeyen gebelik sonlandırılır (K.36).
- Hamile kadın rahimine çöp ya da "cağ" (örgü şişi) sokarak düşük yapmaktadır (K.5, K.12, K.13).
- Kadınlık organına cam kırıntısı ve kinin karışımından oluşan ilaç yerleştirilerek gebelik önlenmeye çalışılır (K.12, K.13).
- Aybaşı olmayan ve hamile kaldığını tahmin eden kadın adet söktürücü iğne kullanarak gebeliğini sonlandırır (K.3, K.15, K.16, K.25, K.27, K.31, K.35, K.67).
- Gebeliği önlemek için cinsel ilişki sonrası rahim iyice yıkanmaktadır (K.12, K.13, K.36).
- Gebeliği önlemek amacıyla alkole batırılmış pamuk parçası rahime konmaktadır (K.49, K.50)
- Çocuk emzirmenin gebeliği önleyeceği düşünülmektedir ve küçük çocuğu olan kadın korunmak için çocuğunu memeden kesmez (K.30, K.33, K.44, K.45).
- Eğer bebek ana rahmine düşmüşse kadın ağır eşyalar kaldırarak, yüksekçe bir yerden atlayıp zıplayarak kendini fiziki açıdan zorlayıcı hareketlerle bebeği düşürmeye çalışır (K.40, K.48, K.59, K.88, K.146).
- Düşük yapmak isteyen kadın ata biner (K.63, K.74).

2.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması İçin Yapılanlar

a) Türk Halk Kültüründe

Çocuğun düşmesini önlemek için alınan tedbirlerin de tıpkı kısırlığı gidermek için alınanlar gibi bir kısmı akılcı-gerçekçi niteliktedir. Bir bölüğü ise büyülük bir anlamı olan sakınmalar ve işlemlerdir. Bu sonuncuların çoğunda, çocuğun düşmesine sebep olabileceğine inanılan olağanüstü kötü varlıkların etkilerini başka yöne çevirme amacı görülür (Şenesen, 2011, s. 70).

Eski Türklerden günümüze gerek Şamanist Türklerde, gerekse Müslüman Türklerde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için birtakım kalıplaşmış davranışlar yerine getirilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar, Urenhalar, çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar. Çocuğa yaşasın diye Dursun, Yaşar, Ölmezbay, Taştan, Kurç gibi adlar verildiği gibi kimi zaman da kötü adlar verilir. Böylece adı kötü olduğu için ölüm meleğinin gelmeyeceğine inanırlar (İnan, 2006, s. 174). Müslüman Başkurtlar da çocuğu yaşatmak için ölüm meleğini aldatmaya çalışırlar. Çocuk doğduktan sonra, ebe onu eline alıp dışarı çıkar, birkaç ev dolaştıktan sonra çocuğun babasının evinin penceresinden seslenir: "Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim. Satın alan var mı?" der ve bu şekilde pazarlığı başlatır. Çocuk, kendi ağırlığında demir verilerek satın alınır. Bu işlemin sonucunda çocuğa Demir Satıpaldı ya da Satılmış gibi isimler verilir (İnan, 2006, s. 174).

Kaşkay Türklerinde bebeğin sağlıklı bir biçimde dünyaya gelmesi ve büyümesi için uygulanan pratikler arasında en önemlisi bir din adamına dua yazdırmak ve bir imamzade kabri başında dua ederek adak adamaktır. Bazen bebek sahibi olmak için yapılan adaklarda dünyaya gelecek bebeğin beş veya yedi yıl dilencilikle temin edilen eşyalarla giydirilmesi ve belirlenen süre boyunca kesilmeyen saçın sürenin sonunda kesilerek bu saçın ağırlığı kadar para dağıtılması da söz konusu olabilmektedir. Ayrıca bebeğin beşiğinin üzerine kurtpençesi asmak sureti ile onun daha güçlü ve sağlıklı olacağına da inanılmaktadır (Karaaslan, 2011, s. 1440).

Azerbaycan Türklerinde anne hamile kaldıktan sonra doğum yapıncaya kadar saçını kesmez. Saçını kestirirse doğuracak olduğu çocuğun ömrünün kısa olacağına inanılır (Çeltikçi, 2009, s. 514.)

Kazak Türkleri sürekli düşük yapan anne adayının düşük yapmasını önlemek için devenin yününden yapılmış iplik ile düşük tehlikesi olan anne adayının eteğinin ön tarafını dikerler. Bu işlem üç gün bazen güngörmüş diye tabir edilen o yerin yaşlı kadınlarından birisi bazen de baksı tarafından yapılır. İşlem yapılırken ***Kelamı-ı Kadim*** okunur. Böylece düşük yapmanın önleneceği inancı vardır (Çeltikçi, 2009, s. 515). "Bunun dışında çocuğun eşi gömülüp, eşin gömüldüğü yerin çevresine 'Hiçbir şey bilmiyorum.' denilerek üç gün şarap dökülmektedir. Daha sonra, ölüm meleği tarafından gönderilen şeytan, eşin üzerine dökülen şaraptan içerek sarhoş olmakta ve üç yıl uyumaktadır. Bu uykudan sonra şeytan, yaptığı hiçbir şeyi hatırlamamakta, üç defa 'Hiçbir şey bilmiyorum.' diyerek oradan uzaklaşmaktadır. Ayrıca Kazaklarda kötü ruhları yanıltmak amacıyla kız çocukları altı-yedi yaşına kadar evli kadınlar tarafından giydirilmektedir." (Güngör 1998, s. 271). Böylece doğan çocuğun yaşatılması amaçlanmaktadır. Bu şekilde kötü ruhları yanıltma günümüzde de İslami renge bürünmüş bir şekilde yaşatılmaya devam etmektedir. Amaç aynıdır, fakat yanıltılan farklıdır.

"Anadolu'da çocuğun yaşaması için yapılan işlemler Orta Asya'daki Türk toplumlarının uyguladığı işlemlerdir. "Doğumdan sonra çocuk sokağa, çoğu kez cami önüne bırakılır. Oradan birisi alır gider, ana-baba onu yalancıktan satın alırlar; böylece çocuk geçici olarak ana-baba değiştirmiş olur. Erkek ise adı Satılmış, kız ise Satı olur. Bir yatıra yapılmış adak sonunda doğan çocuğa yaşaması için yatırın adı verilir. Birçok yerlerde ölmüş olan büyükbabanın, büyük annenin, yakın akrabaların adlarını verme kuralı vardır; "Toprağı kadar yaşasın." dileği bu vesile ile bir de çocuğun ölmüş bir yakınına benzediği işaret edildiği zaman kullanılır, bu deyimle, ölünün vücudunu örten toprağın dayanıklılığı düşünülür." (Boratav, 1999, s. 89).

Yukarıda bahsedilen, Anadolu'da benzer pek çok uygulamasının görüldüğü yöntem İzmir yöresi Tahtacılarında "şeytan değiştirme" adı altında uygulanmaya devam etmektedir. Devamlı ölen çocuklardan sonra, dünyaya gelen yeni çocuk yaşaması için bir mezarın üzerine bırakılıp bir başka kadın tarafından alınmaktadır (Yetişen, 1986, s. 56).

Samsun'da bir kadının çocukları sürekli ölüyorsa, bu kadın tek evlilik yapmış olan 40 kadından 40 yama alıp bir elbise diker ve bu elbiseyi çocuğuna giydirerek çocuğunu yaşatır (Şişman, 2002, s. 446).

Zile'de çocuğu yaşamayan kadına "tıvgalı" denmektedir. Bu kişiler hamile kaldıklarında çocukları yaşasın diye yeni doğmuş ve henüz gözleri açılmamış bir köpek

yavrusunu, elbisesinin boynundan sokup eteğinden çıkarır ya da doğum yapmış bir kadının yanına giderek ve ayakucunda silkindikten sonra "Tıvgam dökülsün, çocuğum yaşasın." der (Öztelli, 1951, s. 663-664). Bu şekilde çocuğunu yaşatacağını düşünmektedir.

Adana'da çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için uygulanan pratikler arasında "yıldızlama" ayet yapmak ve 40 kişiden para toplayarak dilek dilemek bulunmaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 53).

Osmaniye'de ise doğan çocuğun ölmemesi için kurtağzından geçirilmesi gerekmektedir. Çocuk doğmadan önce tüfekle dağdan bir kurt avlanır. Kurdun derisi yüzülür, ağız bölgesindeki deri kurutulur. Doğum yaklaşıp sancı artınca deri ılık suyla ıslatılır ve genişletilir. Çocuk doğduğunda üç defa "Ya Allah ya Bismillah, Allah'ım bu çocuk dursun." denilerek deriden geçirilir (Karakaş, 2004, s. 3).

Gaziantep'te çocuğu sürekli düşen ya da yaşamayan kadına "Tabe var." denmektedir. Bu kişiler çocuk karnındayken göğsüne elma koyarsa çocuğun elma kokusu yüzünden düşmeyeceğine inanılır (Yüksel, 2007, s. 66).

Erzurum'da gebe kadın düşük yapmamak için boy gömleğinin etek kısmının ters tarafına Yasin-i Şerif duası yazdırır ve doğum sancıları başladığında temiz bir kap içerisinde bu dua yıkandıktan sonra gebe anneye içirilir (Taş, 1996, s. 192). Hülya Taş'ın Erzurum'da çocuğun sağlıklı yaşaması amacıyla uygulandığını tespit ettiği diğer bir işlem de kurban bayramında kesilen bir kurbandan alınan kan ile bekâr bir kız tarafından yazılan ***boylamayı*** (muska) çocuğun boynuna asmaktır (Taş, 1996, s. 200).

b) Doğanşehir Halk Kültüründe

Çocuk sahibi olmak insanların önemli isteklerinden biridir. Sağlıklı bir çocuk dünyaya getirmek ise her anne ve babanın öncelikli dileğidir. Bu şekilde insanlar "Kız ya da erkek fark etmez, yeter ki sağlıklı olsun, Allah'tan hayırlısı olsun." düşüncesine sahiptirler. Bu sebepledir ki çocuğun sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi ve yaşaması amacıyla pek çok pratik geliştirilmiştir. Yörede uygulandığını tespit ettiğimiz pratikler ise şunlardır:

- Bir annenin isteyerek düşük yapması iyi sayılmaz. Yaşayan sağlıklı çocuğunun başına kötü bir şey geleceği, çocuğunun ömrünün kısalacağı düşünülür (K.5, K.13).

- Gebe kalıp da çocukları yaşamayan kadın, çocuğun yaşamasını sağlamak amacıyla doğumdan hemen sonra bebeğini çocukları sağlıklı olan başka bir kadına temsili olarak satar ve geri alır. Böylece doğan çocuğun yaşayacağına inanılır (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.49, K.50, K.52, K.63).
- Çocuğu olmayan ya da olduğu halde yaşamayan kadın çocuğu doğduğunda yaşasın diye rencide olmaması için yüzü çarşafla kapatılarak çok çocuklu bir evin kapısına bağlanır. Doğan çocuğa o evdeki çocuklardan birinin ismi verilir (K.54).
- Hamile kadın kırklı kadınla karşılaşmamaya özen gösterir, çünkü karşılaşması durumunda çocuğunun sakat olacağı ya da yaşamayacağı düşüncesi vardır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27).
- Hamile kadına iş yaptırılmaz, devamlı istirahat etmesi sağlanır (K.4, K.11, K.16, K.21, K.27).
- Hamile kadının yiyip içtiği şeylere özen gösterilir. Özellikle kırmızı eti ve baharatı bolca tüketmesi sağlanır (K.13, K.24, K.25, K.33).
- Çocuğun sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi annenin hamileyken canının çektiği bütün yiyecekleri yemesine bağlıdır. Aksi takdirde çocuk eksik doğar inancı vardır (K.31, K.44, K.48).
- Gebe kadın ekmek kırıntısına basar, ekmek ya da hamur leğeninin üzerinden atlayarak geçerse doğacak çocuğun bir uzvunun eksik olacağına inanılmaktadır (K.1, K.13, K.36, K.49, K.50).
- Gebe kadın çocuğunu düşürmemek için yeni doğmuş bir çocuğun göbek bağını alır, bu göbek bağı kuruduktan sonra uzun yıllar yaşamış ve kendiliğinden ölmüş bir kişinin mezar toprağına gömer (K.12, K.13).
- Çocuğu yaşamayan kadın hocaya götürülür ve muska yazdırılır. Böylece muskanın bebeği koruyacağı düşünülmektedir. Çocuk doğana kadar muskayı anne takar, sonra bu muska bebeğe takılır (K.3, K.5, K.16, K.19).
- Yörede bulunan Baba Coşkun, Hamza Baba, İbrahim Dede, Sultan Şehmuz gibi ziyaretlere gidilerek çocuğun sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi dileğiyle adak adanır. Adak yerine getirilmezse, bir daha çocuk sahibi olunamayacağı inancı vardır. Doğan çocuk erkek olursa Coşkun, Hamza, İbrahim, Şehmuz isimleri verilir (K.5, K. 12, K.13, K.23, K.24, K.25, K.26).
- Doğan çocuk erkek olduğu takdirde ***adaklı çocuk*** olur ve bu çocuğun saçı yedi yıl boyunca uzatılır, kesilmez. Böylece Azrail çocuğun canını almaya gelmez.

Yedi yılın sonunda çocuğun saçı kesilir ve bu saç herhangi bir yere atılmaz, temiz bir toprağa gömülür ya da bir mendil içerinde saklanır (K.15, K.30, K.45). Burada Orta Asya inanç sisteminin yansıması olarak "kötü ruhları kandırma" isteğinin İslamiyet'le "Azrail'i kandırma" şeklinde devam ettiğini görmekteyiz.

- Ziyaret yerine gidilerek çocuğun sağlıklı bir şekilde doğması için mum yakılır (K.54, K. 67, K.76).
- Çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması amacıyla ziyaret yerinde kurban kesilir ve bununla yemek pişirilerek dağıtılır (K. 67, K.70, K.73, K.76).
- Adaklı çocuk yaşasın diye yedi yıl boyunca kurban kesilir (K.15, K.20, K.30, K.45, K.54).
- Adaklı çocuk yedi yıl süresince başka çocukların kıyafetlerini giydirerek büyütülür (K.15, K.30, K.45, K.67)
- Çocuğun yaşamasını sağlamak amacıyla Doğanşehir yöresinde Duran, Durdu, Dursun, Yaşar, Mukaddes gibi isimler verilir (K.2, K.3, K.6, K15, K.45).
- Doğan çocuğu yaşatmak amacıyla çocuğa yeni eşya alınmaz. Başkalarının eşyalarıyla büyütülür. Sağlıklı bir çocuğun kullanmış olduğu eski bir beşiğe yatırılır, onun kıyafetleri giydirilir (K.13, K.22, K.24, K.30, K.31, K.33).
- Evin kapısının üzerine iğde dalı asılır, böylece çocuğun sağlıklı olacağı ve yaşayacağı düşünülür (K.12, K.13).
- Yörede altı aylık ve sekiz aylıkken doğan çocuğun yaşamayacağı düşünülmektedir (K.13).

2.1.1.1.4. Aşerme

a) Türk Halk Kültürü'nde

Aşerme gebeliğin belli bir döneminde gebe kadında görülen bir durumdur. Bu deyimin aslı bir yiyecekten tiksinme anlamına gelen *aş yermedir*. Zamanla deyim anlam farklılığı yaşayarak hamile kadının bazı yiyecekleri her zamankinden daha çok canının istemesi karşılığını almıştır (Boratav, 1999, s. 146). Aşerme deyimi hamile kadının bir şeyi canının hem çok istemesi buna karşılık bir şeyden de çokça tiksinmesi durumlarını içinde barındırmaktadır.

"Türk halklarının edebi ürünlerinde de kahraman insanların annelerinin kurt ve aslan gibi bazı hayvanların yüreğine aşermesi söz konusudur. Onu yedikten sonra tam yetişmiş kahraman çocuğun yetişmesi geleneksel bir inanıştır. Nitekim Manas

Destanında da Manas'ın annesi kaplanın yüreğine aşermiş ve isteği yerine getirildikten sonra Kahraman Manas dünyaya gelmiştir." (Jumabaev, 2006, s. 25).

Kaşkay Türklerinde de aş ermeye "arma" denmektedir. Hamile kadının canının çektiği bir şeyi yiyememesi durumunda çocuğunun gözünün göğ renkli (yeşil) olacağı düşüncesi bulunmaktadır (Karaaslan, 2011, 1440).

Kırgızlar'da "talgak boluu" kavramıyla ifade edilen aşerme çocuğun sapasağlam dünyaya gelmesi için özen gösterilmesi gereken bir durumdur (Örnek, 2000, s. 134).

Kırım ve Tacik Türklerinde ise gebe kadın aşerdiğinde isteği karşılanmazsa çocuğunda ya da hamile kadının kendi vücudunda istenmedik durumlar oluşabilir (Kalafat, 1995, s. 56-57). Kumuk Türklerinde de kadın istediği bir şeyi yemezse vücudunda benler oluşacaktır (Kalafat, 1999, s. 132). Türkmenistan'da karanlıkta yemek yiyen eşlerin çocuklarının hırsız olacaklarına inanılır (Kalafat, 2001, s. 170).

Aşerme Özbek Türklerinde kadının gebeliğinin anlaşılmasında büyük bir etkendir. Gelin canının ayva, nar, erik, havuç, şeker gibi yiyecekleri çektiğini söylediğinde gebe olduğu anlaşılır ve bu andan sonra ***çift canlı*** olarak tabir edilen hamile kadının istekleri karşılanmaya çalışılır. "Azerbaycan Türklerinde çocuğun ana rahmine düşmesinden itibaren anne adayının canının çektiği istek ve arzulara göre çocuğun cinsiyeti tespit edilmektedir. Örneğin, rüyasında balık ve elma gören kadının çocuğunun kız olacağı inancı yaygındır. Anne adayının canı tatlı yiyecekler çekerse, çocuğun erkek olacağına inanılır (Çeltikçi, 2009, s. 514-517).

Aşeren kadınların ister iyi olsun, ister kötü olsun, aşerdiği şeyin tadına bakması gerekir. Aşerilen şeyi yememenin çocukta bir kötülük ya da eksiklik olarak ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Bu yüzden aşeren kadına canının istediği her şey yedirilmeye çalışılır. Her kadın farklı yiyecekler üzerine aşerer (Biçer, 1991, s. 3).

Aşeren kadının toprak, kil gibi maddeleri yemeye yönelmesi daha çok kırsal kesimde görülmesine rağmen gebe kadının fizyolojik olarak vücudunun gereksinimi olan bazı mineralleri tam olarak karşılayamaması nedeniyle ortaya çıkan bu istekler halk arasında olağan karşılanmaktadır. Çünkü toplumdaki yaygın kanıya göre aşeren kadının canı, olmayan zamanlarda olağandışı yiyecekleri çeker (Başçetinçelik, 2009, s. 57).

Ülkemizin çeşitli yerlerinde aşerme durumunu niteleyen ad, deyim ve yakıştırmalardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başı bozuk, başı bulanık, göğnü kötü (Artun, 2007, s. 152).

Bugüne kadar Anadolu'da yapılmış olan pek çok çalışmada aşerme ile ilgili gerekliliklere ve inanmalara rastlanmak mümkündür. "Kastamonu'da gebe kadının isteği geri çevrilmez, kadını isteği yerine getirilmediği takdirde doğacak çocuk sakat olacaktır (Abdulkadiroğlu, 1987b, s. 162).

Amasya ve Samsun yöresindeki bir inanca göre aşeren kadın çekim halindedir. O an rastladığı şeyi, adeta ceviz ağacı gibi çeker (Kalafat, 2001, s. 170). Ayrıca Samsun'da hamile kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği yiyeceğin rengine benzer bir iz oluşacağı düşünülür (Şişman, 2002, s. 446).

Eskişehir'de de hamile kadının doğuma kadar tuzlu yiyecekleri yememesi gerektiği düşünülmektedir. Buna karşın et, meyve, sebze, süt, yoğurt gibi yiyecekler ise sıklıkla tüketmesi gereken yiyeceklerdir (Biçer, 1991, s. 3-4).

Adana'da aşeren kadın ekşi yerse çocuğu "tevge" (şımarık, yaramaz) olur inancı vardır (Başçetinçelik, 2009, s.57).

Gaziantep'te yerikleme döneminde annenin sakınması gereken bazı yiyecekler bulunmaktadır. Örneğin anne böbrek ve ciğer gibi yiyecekleri bebekte iz bırakacağı korkusuyla yemez (Yüksel, 2007, s. 70).

Erzurum'da yerikleme zamanı "muşmula" yiyen gebe kadının çocuğu kıllı, ayva yiyenin çocuğu güzel, nar yiyenin çocuğunun yanakları kırmızı, ekşi pestik yiyenin çocuğu esmer olur inancı bulunmaktadır (Taş, 1996, s. 190-191). Aynı yörede köpeğin yaladığı elma, köpek yalağına bırakılan üzüm pestili, köpek yalağında ıslatılmış ekmek hamile kadına yedirilirse kadının aşermeden kurtulacağına inanılır (Akçiçek, 1992, s. 17).

Erzincan ve çevresinde gebe kadının canı tatlı isterse çocuğu toplu ve güzel, ekşi isterse zayıf ve çirkin olacağı düşüncesi vardır (Küçük, 1987, s. 249)

Yaşar Kalafat mitolojik derinliklerinde kişioğlu kültünün bulunduğunu belirttiği aşermeyi, Türk hakları arasında kısmen unutulmaya yüz tutmuş soylu bir inanç olarak tanımlamaktadır ve tıbbî olarak her ne kadar minarel, vitamin veya protein eksikliği var şeklinde açılanmaya çalışılsa da aşermenin; sosyal dayanışmayı, komşuluk ilişkilerini güçlü tutan bir yönü olduğuna dikkat çekmiştir (Kalafat, 2001, s. 171-172).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Anne adayı hamile kaldığını, önceki aylarda düzenli bir şekilde adet görmesine rağmen bu durumu yaşamaması ya da mide bulantısı-kusma, baş dönmesi, aşırı yorgunluk hissi, göğüslerinin büyümesi, karnının şişmesi gibi fiziki rahatsızlıkların yanında ruhsal bazı değişimler yaşayarak anlamaktadır. Yörede *yerikleme* denilen aşerme hali de gebeliğin anlaşılması konusunda önemli bir etkendir (K.3, K.5, K. 12, K.13, K.14, K 15, K. 16, K.19, K. 20, K. 21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.49, K.50, K.70, K.73, K.74, K.82, K.146).

Önceleri gebe olup olmadığını anlayabilmek amacıyla kayınvalide gelinini ailenin ara ebesine götürmekteyken günümüzde kadın hamile olup olmadığı konusunda herhangi bir şüphe duyması halinde doktora gitmektedir (K.5, K.12, K.13, K.14, K.20, K.23). Hamile kadın geçmişte bu durumu ilk olarak kayınvalidesi, görümcesi ve annesi ile paylaşıyorken, bugün ilk olarak kocasına haber vermektedir. Hamilelik haberi gelin utandığı ve onunla paylaşılması "ayıp" karşılandığı için kayınbabaya verilmemektedir. Bu haberi kayınvalide eşine bildirmektedir (K.25, K. 26, K. 27, K.49, K.50).

Yörede hamile kadına "guzlacı/kuzlacı, iki canlı, uşaklı, yerikli, yüklü" isimleri verilmektedir (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.16, K.25, K.26, K.36, K.40, K.44, K.45, K.46, K.49, K.50, K.52, K.59, K.63, K.71, K.82, K.83, K.86, K.87, K.88, K.92, K.93, K.132, K.134, K.137, K.141, K.146, K.147).

Kadına hamile kaldıktan sonra çevresindekiler tarafından özel ilgi gösterilir. Ailesi el üstünde tutar, ağır şeyler kaldırmasına izin verilmez. Dağ-bağ işlerine gönderilmez. Yorulmamasına dikkat edilerek istirahat etmesi sağlanır. Anne adayı hamilelik süresi boyunca üzülmemeye çalışılır ve istekleri olabildiğince yerine getirilir. Hamilelik süresince gebe kadının aşermesi devam eder ve bu dönemde istekleri normal karşılanarak ve zaman geçirmeden temin edilir. Hamile kadının istekleri "Günah olur." düşüncesi ile asla geri çevrilmez. Her zaman yapılmayan, zahmetli özel yiyecekler ilk olarak ona ikram edilir (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.14, K.27, K.30, K.31, K.32, K.35, K.36, K.40, K.44, K.46, K.48, K.52, K.59, K.36, K.67, K.71, K.73, K.76, K.82, K.83, K.86, K.88, K.132, K.146).

Doğanşehir yöresinde aşerme ile ilgili adet ve inanmalar şöyledir:

- Hamile kadının canı evde pişen yemeği yemek istemez, pişen yemeğin kokusundan iğrenir; konu-komşudan, dışarıdan gelen yemekleri yemek ister (K.12).
- Kadın hamile iken herhangi bir yiyeceği canı ister de yiyemezse çocuk sakat doğar. Bu sebeple yiyecek ne olursa olsun temin edilmeye çalışılır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.22, K.24, K.27).
- Gebe kadının elma yerse kızı, ayva yerse oğlu olacağı düşünülür (K.23, K.31, K.46).
- Ekşi yiyecekleri çok yiyen kadının kızı, tatlı yiyecekleri çok yiyenin ise erkek çocuğu olacağına inanılır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.35, K.36, K.40, K.44, K.46, K.52, K.63, K.67, K.73, K.74, K.76, K.82, K.86).
- Hamileyken çok süt içen ya da yoğurt yiyen kadının kızı olacağı düşünülür (K.31, K.32, K.33)
- Baharatlı yiyecekleri çok yiyen kadının erkek çocuğu olur (K.22, K.35).
- Anne adayı taze üzüm yerse çocuğun gözleri yeşil, kuru üzüm yerse kahverengi olur (K.12, K.13).
- Kadın hamile iken dil eti yerse çocuğun dilli, konuşkan olacağı düşünülür (K.12, K.31, K.46).
- Annenin hamilelik sırasında mide bulantıları uzun sürerse çocuğun erkek olacağı, kısa sürerse kız olacağı düşüncesi vardır (K.5, K.14, K.26, K.27, K.30, K.31, K.46).
- Gebe kadın hamilelik süresince karadut, böğürtlen, kiraz, vişne gibi meyveleri yemez. Çünkü yediği takdirde çocuğun vücudunda bu meyvelere benzeyen lekeler oluşacaktır (K.22, K.23, K.30, K.45).

2.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

a) Türk Halk Kültürü'nde

Kadının gebe olduğunun anlaşılmasından sonra ilk olarak merak edilen çocuğun cinsiyeti konusudur. Genel olarak doğacak çocuğun erkek olması isteği yaygındır. Çünkü erkek çocuk soyun devamlılığı için gereklidir. Kimi yörelerde de kız evlat aile

için daha hayırlı sayılmaktadır. Doğacak çocuğun cinsiyetinin tayini konusunda halk tarafından geliştirilen birtakım yöntemler bulunmaktadır. Bu konudaki çeşitli uygulamaların yanı sıra rüyalar da çocuğun cinsiyetini tahminde önemli bir yere sahiptir.

"Gebe kadının kız ya da erkek çocuk doğuracağını düşündüren belirtilerle ilgili işlemlerin çoğunluğu büyüsel, düşüncenin benzetme ilkesinden kaynaklanmaktadır. Daha çok kadının gebelik döneminde uğradığı geçici somatik değişimlerle bedeninin, özellikle karın bölgesinin aldığı biçimlerin kalıp benzetmelerini içermektedir. Doğacak çocuğun oğlan ya da kız olacağını öngören pratiklerde ve tahminlerde erkek ve kadın cinsiyetini simgeleyen biçimsel benzetmeler ağırlık kazanmaktadır. Bu türden işlemler Türkiye genelinde birbirlerini çeşitleyen, tamamlayan, ama temelde aynı görüşü ve yorumu içeren çok sayıda örneklerden oluşmaktadırlar." (Örnek, 1979, s. 5).

Konuyla ilgili yapılmış pek çok çalışmada da gördüğümüz üzere Türk dünyasında ve Anadolu'nun genelinde doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için uygulanan benzer ya da farklı yöntemler vardır. Kadının yediği yiyeceklere, gördüğü ya da dokunduğu varlıklara, fiziksel değişimine ve cinsiyeti belirlemede kullanılan birtakım uygulamaların sonuçlarına bağlı olarak da kadının kız veya oğlan doğuracağına dair tahminlerde bulunulur.

Kırgız Türkleri arasında yeni ayın başlarında doğacak olan çocuğun cinsiyetinin erkek olacağı düşünülmektedir. Erkek doğuracak çocuğun yüzünde kara, kız çocuğu doğuracak kadının yüzünde ise beyazımsı lekeler oluşmaktadır (Jumabaev, 2006, s. 26).

Kazaklar'da da Türk dünyasının genelinde olduğu gibi "juktu" yani hamile kadın ekşi yiyeceklere aşererse kızı, tatlı yiyecekleri aşererse oğlu olacağı düşünülmektedir. Azerbaycan'da ise rüyasında balık ya da elma gören hamile kadının kız çocuğunun olacağına inanılmaktadır (Çeltikçi, 2009, s. 513-515).

Tekirdağ'da bebeğin cinsiyetini tahmin etmek için ateşe tavuk ödü atılır. Öd patlarsa oğlan, patlamazsa kız olacağına inanılır. Bebek annesinin karnına çok tekme atarsa bebeğin erkek olacağına inanılır. Yine bir bardak suya biraz süt damlatılır, süt dibe çökerse oğlan, üstte kalırsa kız olacağına inanılır (Artun, 1998, s. 3).

İstanbul'da çocuğun cinsiyetini anlamak için ilk gömleği biçilirken gömleğinin yakası kesilir, gebe kadının koynuna konur, ardından odaya önce erkek girerse doğacak çocuğun erkek olacağına inanılmaktadır (Ilgaz, 1956, s. 1338-1339).

Zile'de kadın hamile kaldığında, kocası elini kadının karnına koyarak üç kez özel duasını okursa çocuğun altı aylık kız da olsa dahi oğlana dönüşeceğine inanılmaktadır (Öztelli, 1951, s. 436).

Adana'da anne karnındaki çocuk kalçaya doğru tekme atıyorsa erkek, göğse doğru tekme atıyorsa kız olur düşüncesi vardır (Başçetinçelik, 2009, s. 59).

Çukurova bölgesi Girit göçmenleri arasında doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için kurban kesilmektedir. Kesilen hayvanın safra kesesi, köze atılır. Közden çıkan seslere göre bebeğin cinsiyeti belirlenir. İnanışa göre közden "paf" sesi çıkarsa bebeğin erkek, "puf" sesi çıkarsa kız olacağı düşünülmektedir (Şenesen, 2011, s. 73).

Gaziantep'te karı-koca birleşmeye girmeden önce kadın içini sirkeyle yıkarsa kızı, karbonatla yıkarsa oğlunun olacağına inanılmaktadır. Yine yörede hamileliğin ilk günlerinde yeni kesilmiş horozun kalbi kanlı bir şekilde yutulursa doğacak çocuk erkek olur (Çelik, 1996, s. 31-32). Gaziantep'te doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için kadın iç çamaşırından bir parça koparır ve karınca yuvasına bırakır. Karınca parçayı yuvaya götürürse oğlan, götürmezse kız olur (Yüksel, 2007, s. 78).

Erzincan ve çevresinde hamile kadın rüyasında silah görürse çocuk erkek; altın veya boncuk görürse kız olacaktır. Bunun dışında yörede çocuğun anne karnındaki hareketlerine bakarak da cinsiyet tahmini yapılmaktadır. Çocuk anne karnında üç buçuk aylıkken oynarsa erkek, daha geç oynarsa kız ya da anne karnındayken sağ taraftan oynarsa erkek, sol taraftan oynarsa kız olacağı düşünülmektedir (Küçük, 1987, s. 249).

Erzurum'da ise tandıra atılan hamurun aldığı şekil doğacak çocuğun cinsiyetini tahminde belirleyici olmaktadır. Eğer tandıra atılan hamur ortadan kabarırsa bebeğin erkek, içe doğru çökerse bebeğin kız olacağı düşünülür (Sezen, 1993, s. 58). Aynı yörede anne adayının hamilelik sırasında meme uçları kırmızı ya da mor renkte olursa çocuk erkek, siyah olursa çocuk kız olacağı düşüncesi bulunmaktadır (Taş, 1996, s. 195).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Günümüzde anne adayları bebeğinin cinsiyetini doktora giderek öğrenmektedir. Ancak eskiden kullanılan yöntemler Doğanşehir yöresinde geçerliliğini kaybetmeden devam etmektedir. Kimi kadınlar doktora gidip bebeklerinin cinsiyetini öğrenmelerine rağmen geleneksel yöntemleri uygulamaya da devam etmektedir. Yukarıdaki örneklerden görüldüğü üzere doğacak çocuğun cinsiyet tayininde pek çok yöntem

kullanılmaktadır. Doğanşehir ve çevresinde de bu yöntemlerin benzerleri ve farklıları uygulanmaktadır. Bu yöntemler arasında şunlar bulunmaktadır:

- Düğün sırasında gelinin kucağına erkek çocuk verilirse doğacak ilk çocukları erkek olur (K.3. K.5, K.12, K.13, K.26, K.27, K.35, K.49, K.50, K.52, K.63, K.67, K.52, K.71, K.78, K.83, K.86, K.87, K.88, K.122, K.132, K.134).
- İlk ilişkiden sonra sağ tarafa yatılırsa doğacak çocuğun erkek, sol tarafa yatılırsa doğacak çocuğun kız olacağı düşünülmektedir (K.12, K.13).
- Hamilelik süresi içinde doğacak çocuğun kız mı yoksa erkek mi olduğunu anlamak için kurban kesilmektedir. Niyetlenerek kesilen hayvanın kellesi çene kemiğinden tutularak ayrılır. Ayrılan parça etli ise çocuk kız, kemikli ise erkek olacaktır. Bu işlem sırasında kellenin dili dışarı çıkarsa çocuk kız olur. (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.22, K.26, K.27, K.28, K.29, K.35, K.43, K.49, K.50, K.62, K.63, K.84, K.93, K.95, K.109, K110, K.111, K.115, K.116, K.122, K.132). Bu pratik günümüzde de canlılığını koruyarak uygulanmaya devam edilmektedir.
- Kelle ayrılır, ayrılan parça tüylü ise çocuk kız, tüysüzse erkek olur (K.54).
- Hamile kadın tatlı yiyecekleri çok yerse oğlu, ekşi yiyecekleri çok yerse kızı olur (K.5, K.11, K.12, K.13, K.27, K.31, K.33, K.40, K.44, K.45, K.49, K.50, K.52, K.59, K.63, K.70, K.71, K.76, K.82, K.87, K.88, K.92, K.93, K.132, K.134).
- Gebelik sırasında kadının canı süt ve süt ürünlerini çok çekerse kızı olacağına düşünülür (K.35).
- Turşuyu çok yiyen kadının kızı, meyveyi çok yiyen kadının oğlu olacağına inanılır (K.5, K.25, K. 35).
- Annenin fiziki görünüşüne göre cinsiyet tahmininde bulunulur. Hamilelik sırasında annenin karnı sivriyse ve önden kilo aldıysa doğacak çocuk erkek, annenin karnı yuvarlaksa ve kalçaları genişlediyse kız olur (K.3, K. 5, K.22, K.23, K.30, K.34, K.36).
- Anne adayı hamileliği sırasında güzelleşmişse oğlu, çirkinleşmişse kızı olur. Çünkü kız çocuk annenin güzelliğini alır (K.22, K.23, K.24, K.25).
- Hamile kadının cildi berraklaşmış, yanakları al al olmuşsa oğlu, cildi kararmış lekelenmişse kızı olacağı düşünülür (K.22, K.23, K.24).

- Kadının hamileliği sırasında göğüs uçlarının renginin koyulaşması doğacak çocuğun kızın olacağı, açılmasıysa oğlu olacağını düşündürür (K.14, K.21, K.30, K.78, K.93, K.130).
- Hamile kadının hamileliği sıkıntılı ve ağır geçiyorsa kızı, rahat ve kolay geçiyorsa oğlu olacağına inanılır (K.40, K.44, K.45).
- Hamile kadın çok uyumaya başladıysa kızı, uykuları azaldıysa oğlu olur (K.34, K.48, K.52, K.70, K.71, K.83).
- Gebe kadın uyurken sağ tarafına yatıyorsa oğlu, sol tarafına yatıyorsa kızı olacağına inanılır (K.59).
- Bebek anne karnında aşağıdaysa kız, yukarıda ise erkek olur (K.12, K.13).
- Çocuğun anne karnındaki hareket zamanlaması ve hareketlerinin şiddeti de cinsiyetinin anlaşılmasında yararlanılan birer ölçüttür. Bebek anne karnında erken hareket eder ve oldukça hareketli olursa erkek; geç hareket eder ve hareketlerinin şiddeti de az olursa kız olacağına inanılmaktadır (K.73, K.146).
- Hamile kadının oturacağı tahmin edilen minderin altına bir bıçak ve ayna konulur. Kadın yerine oturunca önce bıçağı bulursa oğlu, aynayı bulursa kızı olacağı düşünülür (K.31, K.36, K.76).
- Gebe kadının başının üzerinden ona göstermeden bir parça tuz serpilir. Kadın yanaklarını kaşırsa oğlu, burnunu kaşırsa kızı olacağına inanılır (K.26, K.27, K.31).
- Anne adayının hamileyken görmüş olduğu rüyalar bebeğin cinsiyetine ışık tutmaktadır. Hamile kadın rüyasında boynuna altın kolye takarsa kızı, koluna altın bilezik takarsa oğlu olacağı düşünülür (K.13).
- Hamile kadın rüyasında yeşil ve beyaz renkte bir kıyafet giyerse oğlu, kırmızı renkte bir kıyafet giyerse kızı olacak demektir (K.13).
- Rüyasında boncuk ya da değerli bir taş gören kadının kızı, bıçak ya da silah gören kadının ise oğlu olacağı düşünülür (K.13, K.132, K.134).
- Gebe kadın rüyasında pişmiş ekmek görürse oğlu, ekmek hamuru görürse kızı olur (K.13, K.15, K.27).
- Rüyasında çiçek gören hamile kadının kızı olur (K.25).
- Rüyasında yumurta gören kadının oğlu olacağına inanılmaktadır (K.137).

2.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları

a) Türk Halk Kültürü'nde

Çocuk anne karnında iken hamile kadının bazı davranışlarının doğacak çocukta olumlu, bazı davranışlarının ise olumsuz etki bırakacağı düşüncesi bulunmaktadır. Çocuğun fiziki olarak eksik, çirkin olmaması ya da karakter olarak hırsız, hayırsız olmaması için birtakım hareketlerden, ortamlardan, nesnelerden ve kişilerden kaçınılır. Buna karşın doğacak çocuğun güzel bir kişiliğe sahip olması ya da görünüş olarak sağlıklı ve güzel olması için bazı zorunlulukları yerine getirmesi gerekir. Hamilelik esnasında anneyi etkileyerek bebekte olumlu ya da olumsuz kalıcı izler bırakan pek çok durum vardır ve bunları uygulamak ya da bunlardan kaçınmak bebeğin geleceği için büyük önem taşımaktadır.

Uygurlarda hamile kadın tavşan eti yediği takdirde çocuğun dudağı yırık olur. Anne adayının deve eti yenmesi halinde ise doğumun gecikeceği inancı bulunmaktadır. Hamile kadının birisine dikkatle bakması halinde çocuğun ona benzeyeceği düşünülür (Rahman, 1996, s. 97). Bu inanç Balkar, Karaçay ve Nogay Türklerinde de arasında annenin hayranlık duyduğu kimseye bakması halinde çocuğunun da ona benzeyeceği düşüncesi şeklinde yer almaktadır. Korkulan varlığa bakmak iyi sayılmaz (Kalafat, 1999, s. 57-210).

Allah'ın verdiği çocuğu kendi bedeninde besleyen hamile kadınla çocuğu arasında fiziksel ve duygusal anlamda sıkı bir bağ bulunmaktadır. Anneyle karnındaki çocuğun yazgısal bir birlikteliği olduğuna Anadolu'nun hemen her yerinde inanılmakta ve bu inanışlar doğrultusunda annenin kendisini ve geleceği olan çocuğunu ilgilendirdiği düşünülen birtakım olumlu ve olumsuz davranış kalıpları oluşmaktadır (Altun, 2004, s. 114).

Tekirdağ'da, doğum yapacak kadının doğum anında en son neye bakarsa bebeğin ona benzeyeceğine inanılır. Bu yüzden çirkin kişilere ve hayvanlara bakmaktan kaçınılır. Gizli bir şey alınıp yenilmez. Aksi halde yenilen şeyin vücutta iz olarak kalacağına inanılır. Yine gebe kadın ölü evine gitmez, yoksa doğacak çocuğun hastalıklı olacağına inanılır. Doğacak çocuk güzel olsun diye de gül koklanır, yumurta üstüne oturtulur ve güzel kimselere bakılır (Artun, 1998, s. 4).

Kandıra Türkmenlerinde çocuğun güzel olması için bozgunluk, yani aşerme döneminde güzele bakılır. Gözleri mavi olsun düşüncesiyle denize bakılır. Çocuk kara

gözlü olsun diye zeytin yenir. Çocuğun benzi sarı olur diye cenazeye bakılmaz (Altun, 2004, s. 115).

Samsun'da iğne hamile kadına elden verilmez, yere konularak verilir. Eğer elden verilirse doğacak çocuk çok zayıf doğar (Şişman, 2002, s. 446).

Adana ve çevresinde doğacak çocuğun sağlıklı ve güzel olması için gebe kadın taze peynir yemez, şalgam içmez, gözleri güzel olsun diye kömür yer (Başçetinçelik, 2009, s. 36).

Çukurova bölgesi Girit göçmenlerinde hamile kadın iç çamaşırlarını herkesin göremeyeceği bir yere asmalıdır, aksi takdirde çocuğun sakat olacağına inanılmaktadır (Şenesen, 2011, s. 74).

Gaziantep'te çocuğun gözü kırmızı olmasın diye balığa bakılmaz fakat hamile kadına, çocuğunun yaraları suda çabuk iyileşsin diye balık yedirilir. Hamile kadın bol süt içerse oğlu temiz kalpli olur (Yüksel, 2007, s. 83-85).

Darende ve çevresinde ise hamile bir kadın, un konulan kabın veya oklavanın üzerinden atlayarak geçmez. Atladığı takdirde doğum yapamayacağına inanılır (Uslu, 2004, s. 92).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Bebeğin ana rahmine düştüğü an itibariyle anne ve çocuk arasında özel bir bağ oluşmaktadır. Annenin ruh hali ve fiziksel durumu bebeği her anlamda etkilemektedir. Bu sebepledir ki anne hamilelik sırasında ailesi ve çevresindeki insanlar tarafından el üstünde tutulmakta, yediğine içtiğine dikkat edilmektedir. Bütün bunlar çocuğun geleceği ile yakından ilgilidir. Çocuğun geleceğini olumlu yönde etkilemek ve onu olumsuz etkilerden korunmak amacıyla Doğanşehir yöresinde bazı durumlardan özellikle kaçınılırken, olumlu etkilemek amacıyla da birtakım eylemlerin yerine getirilmesine çalışılmaktadır. Günümüzde anne adayı bebeğinin sağlıklı olması için düzenli aralıklarla doktor kontrolüne gitmektedir. Bunun yanı sıra geleneksel yöntemlerin geçerliliği de devam etmektedir.

Doğanşehir yöresinde doğacak çocuğun sağlıklı ve güzel olması amacıyla anne adayının kaçınmaları ve uygulamaları ile ilgili şu inanmalar geliştirilmiştir:

- Anne hamileliği sırasında güzelliği herkesçe takdir edilen, hayranı olunan kişilere bakar (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.14, K.22, K.23, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.36, K.40, K.49, K.50, K.52, K.59, K.63).

- Gebe kadın iyi huylu, hayırsever ve makam-mevki sahibi insanlara bakar (K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K. 27, K.34, K.59, K.67, K.70, K.71, K.73, K.82, K.83).
- Anne çocuğunun güzel olması için uzun uzun aynaya bakar (K.5, K.12, K13, K.35, K.54).
- Kadın hamileyken yeni aya bakarsa kızı ay gibi, güzel yüzlü olur (K.11, K.12, K.13).
- Çocuğun gözleri güzel olsun diye eşek gözlerine bakılır (K.3, K.5, K.11).
- Anne adayı doğum sancıları başladığı anda kime baktıysa bebek ona benzer (K.12).
- Çirkin insanlara çocuk da çirkin olmasın düşüncesiyle bakılmaz (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.14, K.22, K.23, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.36, K.40, K.49, K.50, K.52, K.59, K.63. K.67, K.70, K.71, K.73, K.82, K.83, K.88).
- Hamilelik sırasında kaplumbağaya bakan annenin çocuğu yavaş huylu ve miskin olur (K.35).
- Gebe iken köpeğe ya da tazıya bakan kadının çocuğu çirkin olur, saldırgan tabiatlı olur (K.22, K.23, K.30, K.31, K.33).
- Kadın yılan, fare, böcek gibi çirkin hayvanlara bakarsa çocuğu çirkin olur. Aynı zamanda hain, kötü niyetli biri olur (K.5, K.12, K.13, K.36, K.55, K.67, K.70, K.71)
- Anne adayı baykuşa bakarsa anne karnında çocuğu durmaz, ömrü kısa olur (K.36).
- Tavşana bakan kadının çocuğunun ağzı çirkin olur ve dudakları yarık bir şekilde özürlü doğar (K.27, K.30, K.31, K.33, K.36, K.78).
- Bebek anne karnındayken hareket ettiği an gökyüzüne bakılırsa çocuğun gözleri mavi olur (K.5, K.45, K.48, K.49, K.50, K.52).
- Yeşil renkli yiyecekleri çok yiyen kadının çocuğu yeşil gözlü olur (K.52, K.59).
- Elma yiyen kadının çocuğu çok güzel, ayva yiyen kadının çocuğu ise gamzeli olur (K.5, K.15, K.22, K.23, K.24, K.44).
- Peyniri ve sütü çok tüketen annenin çocuğu beyaz tenli olur (K.31, K.32, K.33, 146).
- Kadın hamileyken sakız çiğnerse çocuğun gazı çok olur (K.49, K.50).
- Çocuk kıllı olmasın düşüncesiyle şeftali gibi tüylü meyveler yenmez (K.5, K.26, K.27, K.44).

- Çocuğun vücudunda leke olmasın diye çilek, dut, kiraz, siyah üzüm, vişne gibi meyveler yenmez. Anne bu yiyeceklerden birini yer de vücudunun herhangi bir yerine dokunursa çocuğun da o bölgesinde leke olacaktır (K.5, K.27, K.30, K.63, K.78).
- Hamile kadın çocuğuna sağlıklı bir şekilde kavuşabilmek için cenazeye gitmez (K.3, K.5, K.130, K.141).
- Gebe kadının hamileliği çocuğu da etkiler. Anne hamleyken rahat ve sakin ise çocuk da iyi huylu olur, aksi ve sinirli ise çocuk da sinirli ve huysuz olur (K.12, K.21).
- Hamile kadın gebeliği sırasında saçını kestirmez. Saçını kestiren annenin çocuğunun aklının ve ömrünün kısa olacağı düşünülmektedir (K.3, K.5, K.12, K.13, K.22, K.23, K.24, K. 26, K.27, K.82, K.92, K.134).
- Gebe kadın çocuğu sümüklü olmasın diye kelle yemez (K.5, K.13, K.26, K.27, K.46).
- Anne adayı haramdan, kötü sözden sakınır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.49, K.50, K.52, K.55, K.73).

2.1.1.2. Doğum Sırası

Doğumla ilgili faaliyetler ve olgular birbirine fonksiyonel bir şekilde bağlanarak bir bütünü oluşturmaktadırlar (Elmacı, 2002, s. 337). Kadının en önemli vasıflarından biri olan annelik mertebesine erişeceği doğum olayı, Türk toplulukları için büyük bir kutsallık arz etmektedir. Doğal sürecin sonunda kadının sancıları başlamış ve nihayetinde bebekle kavuşma günü gelip çatmıştır. Annenin doğumunu kolaylaştırmak, bebeğin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesini sağlamak amacıyla doğum sırasında birtakım uygulamalar yapılır.

2.1.1.2.1. Doğum Hazırlıkları

a) Türk Halk Kültürü'nde

Gebeliğin anlaşılması itibariyle bebek için hazırlıklar yapılmaya başlanır ve heyecanlı bir bekleyiş içerisinde geçen süre zarfında bebek için yapılan özel hazırlıklar tamamlanmıştır. Bebek ve annenin yatacağı oda hazırlanır, yatak ve yorganları, örtüleri,

kıyafetleri süslenir. Özellikle çocuk ailesi için ilkse, yapılanlar daha büyük bir heves içerisinde hazırlanır.

"İlk doğum, eski Türk topluluklarından günümüze kadar aile için büyük önem taşımaktadır. Yakutlar' da doğum günü yaklaşınca erkek ormana gider ve bir kayın ağacını keserek bundan üç kazık hazırlar." (İnan, 2006, s. 168).

Kaşkay Türkleri arasında da bebeğin doğumuna az bir zaman kala giyeceği elbiseler ve doğumda kullanılacak malzemeler hazırlanmaktadır ve buna "el ayağ yığıştırmak" adı verilmektedir (Karaaslan, 2011, s. 1442).

Adana ve çevresinde; ülkenin pek çok yerinde olduğu gibi, çocuğun giysileri, yatağı, aynı bir kız çeyizi gibi doğumdan önce renk renk hazırlanır. Eğer doğacak çocuk ilk çocuksa, bu hazırlıkların büyük bir kısmını kızın annesi yapar. Yatacağı beşiği veya karyolası yatak, yorgan ve çarşaflarla hazır bir duruma getirilir. Aileye gelecek yeni konuk için artık bütün hazırlıklar tamamlanmıştır (Başçetinçelik, 2009, s. 65).

Erzurum'da annenin çeyizinden çıkarılan kullanılmamış el emeği göz nuru özel çarşaflar, kılıflar, karyola etekleri, yorgan ağızları, saten yorganlar bugün için çıkarılır ve hazırlanır (Taş, 1996, s. 196).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğum sadece anne ve baba için değil tüm çevresi için önemli bir olaydır. Bu yüzden çocuk için yapılan hazırlıklar içerisinde çevrenin de katkısı büyüktür. Yörede çocuk için yapılan hazırlıkların bir kısmı gebeliğin anlaşılması itibariyle başlasa da genellikle "Doğmamış çocuğa don biçilmez." anlayışı ile doğum sonrasına bırakılır.

Çocukla ilgili yapılan hazırlıklar çocuğun cinsiyeti belli değilmişçesine her iki cins için de hazırlanmaktadır. Çocuğun cinsiyeti geleneksel yöntemler sayesinde tahmin edilmekte ancak bu tahminler kesinlik taşımadığı için hem kız hem de erkek çocuğunun giyebileceği kıyafetler hazırlanmaktadır. Çocuğun doğacağı mevsim de yapılacak hazırlıklar için belirleyicidir. Tüm yapılanlar bebek için çeyiz hazırlamaya benzer. İlçede bebek ve anne için yapılan hazırlıklar şunlardır:

- Çocuğun kıyafetleri, örgü işleri dışında ilk kez sekiz aylıkken hazırlanmaya başlanır (K.5, K.31, K.44).
- Doğacak çocuk ailenin ilk çocuğu ise çocuğun beşiğini ve giyeceklerini gelinin annesi hazırlar (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.30, K.31, K.33, K.35).

- Gelinin doğumdan sonra giyeceği gecelikler, pijamalar, şallar, hırkalar, eşarplar, el örgüsü çoraplar gelinin çeyizinden bugüne özel olarak annesi tarafından yapılmış ve saklanmış eşyalardır. Doğumdan sonra çeyiz sandığından çıkarılır ve gelin bunları kullanır (K.15, K.30, K.31, K.45).
- Gelinin doğumdan sonra yatacağı yer yatağı, yorganı, çarşafları, yatak örtüleri, yastığı ve yastık kılıfları da annesi tarafından özenle süslenerek hazırlanır (K.5, K.21, K.23, K.52).
- Bebek için hazırlanan eşyaların daha önce kullanılmaması gerekir. Bebeğin giysileri özenle seçilir ve ilk olarak doğacak bebek bunları giyer. Sadece adaklı bebekler daha önce kullanılmış bebek giysilerini giyer. Akrabaların büyümüş çocuklarının, konu-komşu çocuklarının kıyafetleri alınır (K.15, K.30, K.40, K.52, K.54, K.67).
- Babaanne de torunu için birtakım eşyalar, giysiler hazırlar (K.3, K.5, K.76, K.82, K.83).
- Bebek için zıbın, atlet, hırka, yelek, don, çorap, patik, eldiven, başlık, battaniye, yorgan, yastık, yatak, minder, beşik hazırlanır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.52, K.59, K.63, K.67, K.73, K.82, K.83, K.88, K.92, K.93).
- Bebek için hazırlanan giysiler bebeğin cinsiyetine göre renklenir. Kız çocuğunun elbiseleri kırmızı, pembe, turuncu renklerde ve oldukça süslüdür. Erkek çocuğuna ise mavi, yeşil ve koyu renkli daha sade kıyafetler hazırlanır. Sarı ve beyaz ise her iki cins çocuğa da kullanılmaktadır (K.30, K.31, K.45).
- Bebek için muşamba ve pamuklu bezler de kullanıma hazır hale getirilir (K.5, K.46, K.49, K.74, K.78).
- Arı mumu eritildikten sonra beze sürülür ve bu bez bebek için kullanılır (K.12, K.13).
- Bebeğin beşiği doğum öncesi hazırlanır (K.5, K.12, K.13).
- Bebek beşikleri daha çok ahşap malzemeli olur, bunun yanı sıra demirden olanlar da vardır. “torbalı beşik” denmektedir. Torbalı beşik tavana asılan iki “haldan” (halka) geçirilerek kurulur. Bu beşiğin tahtadan ve bezden oluşan iki kısmı vardır. Salıncak şeklinde yapılmış olan beşikler de kullanılmaktadır. Bebeğin beşiğinde idrarını lazımlığa yapabilmesini sağlamak amacıyla “sibek” adı verilen bir araç bulunmaktadır. Bebeğin yatağı bir yaşını tamamlayana kadar anne-babasının odasında kalır (K.3, K.5).

- Bebek beşiğinin üzerine kırmızı, sarı, beyaz renkte örtüler hazırlanır. Kırmızı örtü nazardan ve kötülükten, sarı bez sarılıktan, beyaz bez de hastalıktan korur (K.3, K.12, K.13, K.70, K.71).
- Bebeğin başı huzursuz olmasın diye kıbleye doğru getirilmez (K.5, K.12, K.13, K.49, K.50).
- Bebek boş iken sallanmaz, sallandığı takdirde bebeğin öleceği düşünülür (K.13).

2.1.1.2.2. Doğum Olayı

a) Türk Halk Kültürü'nde

Gebe kadının sancısıyla birlikte doğum hazırlıklarına başlanır. Biyolojik bir olay olan doğum, hayatın geçiş evrelerinden biridir. Doğum olayının gerçekleşmesi sırasında doğum odasında ve doğum anında birçok âdet ve inanma uygulanır. Yapılan uygulamalarda doğumun kolay olabilmesinin amaçlanmasının yanında doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanması da vardır (Başçetinçelik, 2009, s. 66).

Doğumu kolaylaştırma amacına yönelik uygulamalar ve inanmalar başlıca akılcı olanlar ve akıldışı olanlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Doktora, ebeye başvurma, doğum öncesi sık sık yürüyüş yapma, temizlik kurallarına uyma gibi yaygın, akılcı uygulamaların yanı sıra, doğum sırasında *kilitli kapıları, dolapları açma", "örgülü saçları çözme", "dilenciye sabun verme, silah atma, sıkıları boşaltma* gibi büyünün "analoji" ilkesi alanına giren çok sayıda uygulama geliştirilmiştir. Öte yandan, doğum sırasında çocuğun rahimden sökülüp gelmesi için kadını sallamak, baş aşağı çevirmek, kollarından tutup sallamak gibi sağlığı tehlikeye atabilecek uygulamalara ve işlemlere de rastlanılmaktadır (Örnek, 1979, s. 6-7).

Altaylarda doğumun kolay olması için çadırın tam ortasına bir direk yerleştirilir. Direğe bir urgan bağlanır. Urganın bir ucunu da duvara bağlarlar. Bu urgan lohusanın koltukları arasından geçirilir. Böylece kadına musallat olan kötü ruhlardan korunulacağına inanılır. Doğum olacağı zaman ateşe yağ atarak, doğum tanrısı Ayısıt'a "Yolun açık olsun." derler, çocuk doğduğu an yağlı bir yemek yerler, bir hayvan kurban ettikten sonra kafasını kırmadan pişirirler (İnan, 2006, s. 168).

Kırgızlarda kadının sancısı dayanamayacağı bir hal aldığında ve kocası da o sırada uyuyorsa ona bildirmeden ayağından atlarsa doğum sancılarının kocasına geçeceği düşünülmektedir (Jumabaev, 2006, s. 36).

Anadolu Türklerinin geleneklerinde doğumun kolay olmasını sağlamak amacıyla; oturarak, diz çökerek veya çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılmak teknikleri uygulanmaktadır. Bunların da gebe kadının duruşlarına, kullanılan aygıtlara, yapılan hareketlere göre ve bölgeden bölgeye ayrıntılarda farklar ve çeşitlemeleri vardır. Doğumun kolay olmasını sağlamak için gebe kadını yürütme, vücudunun belli yerlerini ovma gibi büyülük işlemlere de başvurulur (Boratav, 1999, s. 148).

Diğer Müslüman Türk topluluklarında olduğu gibi ülkemizde de doğumu yaptıran kadın Hz. Muhammed'in kızı olması sebebiyle örneklik teşkil eden Hz. Fatma'dan "el almakta" ve doğumu bu güç sayesinde kolayca gerçekleştirebilmektedir (Acıpayamlı, 1974, s. 41; İnan, 2006, s. 73; Selçuk, 2004, s. 175).

Anadolu Türkleri arasında doğumu kolaylaştırmak amacıyla uygulanan işlemler arasında; içine Meryem Ana-Fatma Ana eli denen bitki konmuş suyu içmek, doğum sancısı çeken kadının evindeki kilitli ya da kapalı nesneleri açmak, düğümleri çözmek, kadının saç örgülerini bozmak, su dolu kapları boşaltmak, çeşmeleri açmak, kafesteki kuşları ya da kümes hayvanlarını serbest bırakmak, kolay doğum yapmış bir kadının elinden su içirmek ya da kadının kocasının, kaynana-kaynata ya da dargın olduğu kimselerin elinden su içirmek gibi uygulamalar bulunmaktadır (Boratav, 1999, s. 148-149; Uçar, 1976, s. 149-152). İstanbul'da, Balıkesir'de, Zile'de, Çorum'da, Maraş'ta, Erzurum'da, Sivas'ta, Sinop'ta da Fatma Ana eli otu uygulaması yapılmaktadır. Ebe kadın doğum yaptırırken "El benim el değil, Fatma Ana'nın eli" der. Böylece Fatma Ana'nın doğum yaptırdığına inanılır (Uçar, 1976, s. 149-152).

Eski Türklerde olduğu gibi günümüzde de doğum güçleştiğinde ona musallat olduğu düşünülen kötü ruhları korkutup uzaklaştırmak amacıyla erkekler bağırır, havaya ateş edilir, gürültü yapılır. Bütün bunlar doğum bitinceye kadar devam eder. (Boratav, 1999, s. 149; İnan, 2006, s. 168)

Tekirdağ'da doğum sırasında çocuk çabuk doğsun diye teneke çalınır. Doğum zamanı doğuma yardım edeceklerin dışında kimseye haber verilmez, aksi takdirde annenin çok acı duyacağına inanılmaktadır. Doğum sırasında çamaşırlar ters ise yüzü çevrilir. Çocuk doğduğu sırada kapının arkasına demir parçası konulur (Artun, 1998, s. 4).

Gaziantep'te doğumun zorlaştığı durumlarda kadının boynuna Kur'an-ı Kerim asılır ve bir an önce çocuğun doğmasını sağlamak amacıyla kadın hoplatılır, sıçratılır ya da arkasından kavranarak gövdesi sarsılır (Güzelbey, 1981, s. 22).

Darende ve çevresinde, doğum sancısı çeken bir kadının yanında bulunan diğer kadın, evine tekrar geri dönerken, doğum hastasının çekmiş olduğu sancı kendisine geçmesin düşüncesiyle tülbent, mendil veya çorap gibi eşyalarından birini hastanın yanında bırakır (Uslu, 2004, s. 92).

Erzurum'da doğum geç ve güç olursa dışarıdan birisi koşa koşa içeriye gelir, gebe kadının karşısına geçer ve bağırarak "Altlılar yeğin geldiler, sen geç kaldın çabuk gel artık!" diye seslenir (Taş, 1996, s. 197).

Hakkâri'de, kadın doğum zorluğu çekiyorsa, müezzine ezan okutturulur. Buna, Ezan-ı Ferah, yani doğum yapan kadının feraha, rahata kavuşması için okutulan ezan denir. Buna bağlı olarak cami damında bulunan yuvarlak taş dik konur. Bununla camiye gelen cemaatten zor doğum yapmakta olan kadın için dua edilmesi istenir. Bu inanca, Dede Korkut boylarında beylerin, çocuğu olmayanlar için el açıp dua etmesi uyar. Bir ağzı dualının alkışı, Tanrı katında kabul görürse, ya da alkışı alkış olan beyler Tanrı'dan dilerse, istek yerini bulurdu. Burada da, aynı inanç yatmaktadır (Kalafat, 2010, s. 260-261).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede doğumu gerçekleştirecek olan kişiye "ebe" denmektedir. Önceleri doğum yaptıran kişi kadının kayınvalidesi de olabildiğinden bu isim yörede "büyükanne" anlamında da kullanılmaktadır. Ebe seçimi oldukça önemli bir konudur. Bebeğin ve annenin bu biyolojik safhayı sağlıklı bir şekilde geçirmesi istenir. Yörede doğum yaptırmada bilgili, bu konuda kendisine güvenilen bir kişi ile doğumdan önce doğum yaptırması için anlaşılır. Günümüzde bu ebeler nadir de olsa hala doğum yaptırmaktadır ancak kadınlar diplomalı ebelere daha çok güvenmekte ve çoğunlukla sağlık ocaklarına ve hastanelere gitmeyi tercih etmektedir.

Önceleri doğum, evlerin yanında bulunan ahırlarda, yapılmaktayken daha sonraları evin içerisinde doğum için özel olarak hazırlanan bir odada gerçekleştirilir. Bu odaya kayınvalide, görümce, ebe ve yardımcıları dışında kimse alınmaz. Doğum sancısı başladığında;

- Akrabalardan ya da komşulardan biri hemen ebeye haber verir. Ebe hamile kadını muayene eder ve gerçek doğum sancıları olup olmadığına karar verip buna göre hazırlıklara başlar (K.12, K.49, K.82).
- Doğum odasına korkutmamak için bekâr kız ya da henüz çocuğu olmayan kadın alınmaz. Evin erkekleri de o gün evde bulunmaz (K.12, K.13).
- Gelinin annesi, eğer o girerse doğumun zorlaşacağı, meleklerin annesi ona yardımcı olur, düşüncesiyle doğum odasına girmeyeceği inancıyla doğum odasına girmez (K.31).
- Doğum yere serilen döşek üzerinde gerçekleştirilir. Döşeğin üzerine muşamba konur ve onun da üzerine birkaç kat çarşaf serilir. Çarşafın üzerine de yörede "öllük" adı verilen kırmızı renkte önceden elenmiş ve ısıtılmış bir toprak serilir. Toprağın ısıtılmasıyla hem kadının üşümesi engellenir hem de toprakta bulunan mikroorganizmaların ölmesi sağlanır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.25, K.27, K.52, K78, K. 86, K.87, K.92).
- Doğum sırasında gerekli olacak iğne, iplik, makas, jilet, havlu, bez, pamuk, sabun, sıcak su, leğen gibi malzemeler temin edilir (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.49, K.78, K.87, K.130, K.147).

Doğum olayını kolaylaştırmak içim doğum odasında uygulanan işlemler ise şu şekildedir:

- Gebe kadın odanın içinde yürütülerek hareket etmesi sağlanır (K.5, K.13, K.22, K.24, K.31).
- Kadını rahatlatmak ve doğumu kolaylaştırmak amacıyla sıcak banyo yaptırılır (K.31).
- Gelinin kayınvalidesinin üç İhlas, bir Fatiha suresi okuyup dua etmesi doğumu kolaylaştırır (K.12).
- Gebe kadının yanına daha önce kolay doğum yapmış ve sağlıklı çocuklara sahip bir kadının tülbendi konur (K.22, K.26, K.44).
- Kadının boynuna muska takılır, odaya Kur'an-ı Kerim konur (K.12, K.13, K.49, K.52)
- Evdeki kilitli kapılar açılır (K.12, K.31).
- Kadının saçları örgülüyse çözülür (K.31).
- Zor geçen doğumu kolaylaştırmak için doğum bitimine kadar silahla havaya ateş edilir (K.35).

- Doğum kolay olsun diye bir miktar tereyağı eritilir ve içerisine bal ya da pekmez karıştırılarak gebe kadına içirilir (K.12, K.13).
- Zemzem suyu içen kadının kolay doğum yapacağı düşünülür (K.49).
- Doğumu güçleşen kadına kayınvalidesi tarafından okunmuş, şekerli su içirilir (K.22, K.49).
- Gebe kadının rahiminin içine vazelin yağı sürülür (K.12).
- Gebe kadının karnı vazelin yağı ile ovularak rahatlatılmaya çalışılır ve bacakları karnına doğru itilir (K.12, K.13, K.35).
- Çocuğun ters gelmesi doğumu güçleştirir, bu durumda kadının karnı sabunla ovulur ve çocuğun yer değiştirmesi sağlanır (K.12).
- Sıcak su ile ısıtılan havlu gebe kadının beline sarılır ve karnına bastırılır (K.12).
- Doğum odası çok sıcak olmamak şartıyla ısıtılır ve gebe kadına da sıcak içecekler içirilir (K.12, K.13, K.15, K.31, K.49, K.52, K.87).
- Çocuğun ters geldiği anlaşılırsa gebe kadın bir çarşafa konarak sallanır ya da sarsılır (K.12, K.13, K.15, K.49).
- Kadının hamilelik süresinde yüzünde oluşan lekeler, doğum sırasında kadının saçlarıyla silinirse kaybolur inancı vardır (K.12, K.22, K.31).
- Su dolu bir leğenin içerisine gebe kadını oturtarak, çömelmesiyle ya da sırtüstü yatırarak doğum yaptırılır (K.13).
- Doğumun gerçekleşmesi uzun sürmüşse ve çocuk hala ters durumda ise doktora götürülür (K.12, K.13, K.31, K.49, K.52, K.130, K.147).
- Doğumda ölen çocuk çok beklemeden yıkanır ve defnedilir. Doğum esnasında ölen kadın “şehit” kabul edilir, üzerine ağıtlar yakılır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.49, K.55).

Doğum olayının gerçekleşmesinin ardından uygulanan işlemler şöyledir:

- Bebek dünyaya gelir gelmez, baş aşağı tutularak ayıkması için poposuna ılık ya da soğuk su dökülür, ardından hafifçe vurulur. Sonra bebek yıkanır (K.5, K.13, K.31).
- Bebeğin gözleri güzel olsun diye limon sıkılır, sürme çekilir, burnu küçük olsun diye de burun kanatları hafifçe sıkılır (K.12, K.31).
- Yıkanan bebek belenir. Çocuğun altına bez serilir, onun üzerine muşamba konur, muşambanın üzerine bir bez daha serilir ve ısıtılmış “öllük” toprağı konur, ardından iki kat bezle sarıldıktan sonra doğum öncesi bebek için özel hazırlanan

belek örtüsüne sarılır ve tekrar başka bir örtüyle birkaç kez dolayarak sımsıkı bağlanır. Bu şekilde çocuğun rahat olacağı, rahatça uyuyacağı düşünülmektedir. Kundaklamanın en önemli faydası çocuğun elinin ayağının düzgün olmasını sağlaması, şekil bozukluğunu önlemesi olarak düşünülmektedir (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31, K.49, K.52, K.78, K.86, K.87, K.92). Günümüzde doktorlar tarafından sakıncalı bulunduğu, kalça çıkıklığına sebep olabileceği düşüncesiyle bu işlem yapılmamaktadır.

- Bebeğin babasına ve büyükbabasına doğum haberini ebesi verir. Baba da bu müjdeye karşılık ebeye hediye verir. Bu hediye ailenin ekonomik gücüne bağlı olarak para, altın, elbiselik kumaş, tülbent, havlu ya da sabun olabilmektedir (K.5, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.26, K.27, K.31, K.35, K.49, K.52, K78, K.82, K87, K.88, K.130, K.146).
- Bebek ilk olarak atası olduğu için büyükbabasına verilir. Büyükbaba bebeği kucağına alıp koklar ve öper. Ardından üç kez havaya kaldırır "Allah bağışlasın, ömrü uzun olsun, vatana millete hayırlı olsun." diyerek bebeğe dua eder. Hem bebeğe hem de annesine ayrı ayrı hediye olarak altın takar (K.2, K.3).
- Doğan çocuğun sağlıklı ve uzun bir ömre sahip olması ve de annenin canına şükür maksadıyla kurban kesilerek tamamı fakirlere dağıtılır (K.5, K.12, K.22).
- Bebeğin ve annesinin sağlıklı bir şekilde doğumu tamamlamaları sebebiyle fakirlere sadaka dağıtılır (K.49, K.50, K.52).
- Bebeğin doğum haberini çevreye duyurmak için de "geyvend" adı verilen çerez dağıtılır. Çerezi her alan haberi öğrenir ve "Allah analı babalı büyütsün, vatana millete hayırlı bir evlat olsun." diyerek iyi dileklerde bulunur (K.12, K.13, K.15, K.22, K.27).
- Bebek ve annesi yalnız bırakılmaz (K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22).

2.1.1.2.3. Göbek Kesme/Tuzlama/Yıkama

a) Türk Halk Kültürü'nde

Göbek bağı ve çocuğun eşi Türk inancında kutsal anlam yüklenen parçalardır. Bunların etrafında pek çok inanış ortaya çıkmıştır. Çocuğun göbek bağı ve eşi gelişigüzel herhangi bir yere atılmaz, çünkü çocuğun gelecek yaşamını yönlendirici bir

etkiye sahiptirler. Bu bakımdan göbeğin kesimi ve saklanması üzerine özel birtakım pratikler geliştirilmiştir.

"Doğum bittikten ve çocuk nefes aldıktan sonra göbeği kesilir. Göbek kesilmeden önce göbek bağı anneden çocuğa doğru sıvanır. Üç parmak ölçüldükten sonra sıkıca bağlanıp, üç parmak yukarıdan makas ya da bıçakla kesilir. Göbek kesildikten sonra kesilen yer mikrop kapmasın diye yakılır. Göbek düşünce yerine, tuz, kahve basılır, dağlanır, yakılan çıradan alınan kül, tülbentten geçirildikten sonra göbeğin üzerine serpilir, zeytinyağına batırılmış bir bez parçası yara üzerine konur." (Santur, 2004, s. 9).

Kazak Türklerinde erkek çocukların göbeği "Evcil olmayıp bahadır olsun." düşüncesiyle kırdan öteye atılmaktayken, kız çocuğunun göbeği "Evinin kutu olsun." diye ocak başına gömülmektedir (Yüksel, 2007, s. 99).

Kaşkay Türklerinde doğum sonrası göbek kesen ebe, yeni doğan bebeğin damağını kaldırmaktadır. Buna ***makını götürmek*** adı verilmektedir. Yeni doğan her bebek için mutlaka uygulanan bu pratiğin Kaşkay deyimleri içerisinde de yansımaları görülmektedir. Takdir edilen bir insan için "Makını götürene helal olsun." denilir. Bir kimseye kızıldığını ifade etmek için de onun makını götürene sövülebilir. Bebeğin makını kim götürse o kişinin huyunun, ahlakının bebeğe geçeceği düşünülmektedir. Parmak tatlıya batırılırsa bebeğin tatlı dilli olacağı, baruta batırılırsa cesur, güçlü olacağı düşünülmektedir (Karaaslan, 2011, s. 1442).

Türk dünyasının genelinde bebek tuzlama işlemi gerçekleştirilmektedir, ancak burada farklı olarak Mehmet Karaaslan'ın çalışmasında belirttiği üzere Kaşkaylar' da bebeğin tuzlanmaması örneği dikkat çekicidir. Yeni doğan bebeğin koltuk altlarına kil döküldüğüne ya da göbeğinin sağlıklı kuruması için bebeğin göbeğine tencere karası döküldüğüne dair derlemeler yapıldığı, ancak Kaşkaylar'da tuzlama yapılmadığını bunun yerine bebeğin koyun sütünden üretilmiş tereyağıyla ovalandığını belirtilmiştir (Karaaslan, 2011, s. 1443).

Nogaylarda göbek atılmaz, saklanır. Çocuk yedi yaşına geldiğinde çocuğa verilir ve dama atması sağlanır. Böylece çocuğun zeki olacağına inanılır (Kalafat, 1999, s. 198)

Doğum olayının hemen ardından gerçekleştirilecek olan eylemlere Anadolu'da büyük önem verilmektedir. Doğum yapan kadının ve çocuğun gelecekteki olumsuzluklardan korunması için ve geleceğini olumlu etkileme amacına yönelik olarak birtakım tedbirler alınır (Şenesen, 2011, s. 77).

Hem sondan hem de çocuktan bir parça olduğu sayılan göbek bağına saygı ve dikkat gösterilmektedir. Konya'da anne çocuğunu kötü gözlerden korumak amacıyla göbek bağını bir beze sarıp yatağına yastığının altına koyar ve buna "gece uykuluğu" adını verir. İzmir'de göbek bağının sıçan tarafından çekilmesi sonucunda çocuğun hırsız olacağına inanılmaktadır (Boratav, 1999, s. 152). Samsun ve çevresinde çocuğun göbeği uzun kesilirse sesinin gür olacağı inancı vardır (Şişman, 2002, s. 447).

Tekirdağ'da bebek doğunca göbeğine bir miktar kahve ve çörek otu konulur. Ebe bebeği yıkarken suya para atılır ve ebe bebeğin damağını üç kez kaldırır. Çocuk yıkanırken nazar değmesin diye bütün komşular sırayla su dökerler (Artun, 1998, s. 5).

Antalya Gazipaşa'da çocuk dünyaya geldikten sonra bir hafta içinde, yakın komşular ve akrabalar çağrılarak bebek tuzlaması yapılır. Buradaki amaç, çocuğun ilerleyen yaşlarda çeşitli cilt hastalıklarına yakalanmasını önlemek ve vücut kokusunun oluşmamasını sağlamaktır. Çocuğun tuzlanmasını ailenin büyükleri yapar. Çocuk ilk önce yıkanır ve kurulanmadan, bir bezin üzerine yatırılarak bütün vücuduna tuz serpilir. Bu esnada çocuğun ağzına şeker veya bal sürülür. Çocuk aynı bezin içine sarılarak, bir saat kadar bekletilir ve daha sonra yıkanarak giydirilir. Çocuğun bir hafta, on gün içerisinde göbeği düşer. Düşen bu parça nereye konulursa, çocuğun ileriki yaşamında onunla ilgili işlerle meşgul olacağına inanılır. Örneğin, ileride okumuş tahsil görmüş bir insan olması isteniyorsa; çocuğun göbeği okul bahçesine gömülür. Çocuğun ilerde dindar bir kişi olması isteniyorsa göbeği cami duvarına konur (Uysal, 2009, s. 211).

Tahtacılar, çocuğun vücudunun kötü kokmaması için onu tuzlamaktadır. Çocuğun tuzlanması göbek bağı düştükten sonra yapılır. Bu iş, doğumu takip eden 8-10. güne rastlamaktadır. Bu tören için kadınlar davet edilir. Tuz ile şeker iyice dövülür ve karıştırılır. Çocuk yıkandıktan sonra, oradaki en yaşlı kadın çocuğun her tarafına hazırlanan karışımdan sürer. Çocuk bu şekilde bir bez ile sarılır, bir saat böylece bekletilir ve çocuğa tekrar banyo yaptırılır (Selçuk, 2004, s. 167).

Adana'da çocuk yıkanır, tuzlanır, ardından tekrar yıkandıktan sonra kurulanır. Bebeğin koltuk altlarına ve boynuna reyhan tozu sürülür (Başçetinçelik, 2009, s. 73).

Gaziantep ve çevresinde göbek kesiminde ve birkaç gün sonra göbek düştüğünde yerine kahve veya tuz konur ve limon sıkılır; bunda amaç yaranın çabuk iyileşmesi ve kanamanın kesilmesidir yedinci günde ise şeker ve tuz dövülüp göbeğe serpilir. Şeker yarayı daha iyi pişirir (Yüksel, 2007, s. 100).

Posof'ta çocuğun göbeği ninesinin ayakkabısının üzerinde kesilir ve çocuğun kaşlarına ve kirpiklerine siyah olması için ceviz kabuğu sürülür (Aydınoğlu, 1968, s. 5108).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir'de göbek bağını kesme, bebeği tuzlama ve yıkama ile ilgili yapılan işlemler şunlardır:

- Çocuk ayıldıktan sonra göbek bağı ebe tarafından kesilmektedir (K.13, K.55, K.83, K.93).
- Göbek bağı kesilirken ebe ve odada bulunan kadınlar dualar okur, tekbir getirir (K.12).
- Göbek bağı dört parmak hizalayarak dolanır ve düğümlenir. Daha sonra alkolle, kolonyayla temizlenmiş ya da ateşe tutularak temizliğinden emin olunmuş bıçak, makas ya da jilet yardımıyla kesilir (K.5, K.12, K.13, K.27, K.46, K.49, K.52, K. 55, K.63, K.71, K.73, K.83, K.93).
- Göbek kesildikten sonra çabuk iyileşsin diye göbek deliğine tuz konur (K.12).
- Göbek bağının kesilmesinden sonra deliğin mikrop kapmasını önlemek amacıyla bir bez parçası yakılır ve göbek deliğine basılır (K.13).
- Göbek bağının düzgün bağlanması ve uzunluğunun iyi ayarlanması şeklinin düzgün olması açısından önemlidir (K.13)
- Bebeğin göbeği kesilip yıkandıktan sonra koltuk altları ve özel bölgesi başta olmak üzere tüm vücudu iyice tuzlanır. Bu işlemin amacı bebeğin etinin çiğ kalmamasını sağlamak, mikrop kapmasını, kötü kokmasını ve pişik olmasını engellemektir. Ayrıca tuzlamanın çocuğun karakterine de etki edeceği düşünülür. Kötü huylu kimselere "iyi tuzlanmamış, tuzu ekilmemiş" denir (K.5, K.12, K.13, K.15, K.22, K.24, K.25, K. 26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.44, K.45, K.46, K.49, K.52, K.55, K.67, K.70, K.71, K.73, K.78, K.83, K.92, K.93, K.130, K.146).
- Kesilen göbek bağı atılmaz, ayak değmeyecek bir yere dua okunarak gömülür (K.5, K.12, K.13, K.22, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.49, K.52, K.55, K.63, K.70, K.78, K.83, K.130).
- Bebeğin göbek bağının gömüldüğü yerin tercihinde de birtakım inanışlar bulunmaktadır. Çocuk okusun, büyük adam olsun diye üniversitenin bahçesine,

öğretmen olsun diye okulun bahçesine, iyi ahlak sahibi, dindar bir insan olsun diye camiye, doktor olsun diye hastane avlusuna, asker olsun diye karakola gömülmektedir (K.5, K.12, K.13, K.15, 25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.35, K.36, K.44, K.45, K.46, K.49, K.50, K.52, K.55, K.63, K.67, K.70, K.78, K.83, K.88, K.92, K.93, K.130, K.146). Göbek için yapılan tüm bu işlemlerle çocuğun geleceğinin etkileneceğine inanılmaktadır ve bu yönde büyüsel nitelikte işlemler yapılmaktadır.

- Eğer bebek kızsa çok gezen birisi olmasın, evine bağlı biri olsun diye göbek evin bahçesine gömülür (K.22, K.23, K.30, K.45).
- Bebeği tuzlamak için tuzlu su hazırlanır ve içerisine bebek kısmetli, zengin olsun diye para ya da altın atılır (K.31, K.36).
- Bebek tuzlanırken ağzına ve özel bölgesine bir miktar tuz sürülüp yıkandıktan sonra aynı yerlere bir miktar da bal sürülür (K.5, K.12, K.13, K.36, K.67).
- Bebek hastanede doğsa da eve gelince tuzlama işlemi gerçekleştirilmektedir (K.36, K.67).
- Bebek yıkanır, tuzlanır, bir süre bekletilerek tekrar yıkanır. Yıkandıktan sonra vücuduna gül suyu sürülür. Bu işlemlerden sonra kundaklanır (K.5, K.12, K.13, K.35, K.36).
- Bebek doğumdan sonra çabuk büyüsün diye sık sık yıkanır (K.13).
- Çocuk kundaklanırken "höllük toprağı" kullanılır. Bu işlem kırk gün yapılır. Böylece çocuğun sağlıklı ve dirençli olması sağlanır (K.12, K.13).
- Bebek yıkanırken kolları ve bacakları açılıp kapatılarak kolu-bacağı sağlam düzgün olsun diye hareket ettirilir (K.31).
- Bebek yıkama işlemi doğduktan hemen sonra, 20 gün sonra ve 40 gün sonra yapılmaktadır (K. K.5, K.12, K.13, K. 15, K. 22, K.24, K.25, K. 26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.36, K.44, K.45, K.46, K.49, K.52, K.55, K.67, K.70, K.71, K.73, K.78, K.83, K.92, K.93, K.130, K.146).
- Bebek yıkama işlemi abdest aldırılmasıyla son bulur (K.5, K.12, K.13).
- Yıkanan bebeğin gözlerine önce parlak olması isteğiyle limon sıkılır, ardından güzel gözlü olması için sürme çekilir (K.5, K.12, K.13, K.22, K.23, K.35, K.36, K.49, K.63).
- Çocuğun yıkama suyu herhangi bir yere dökülmez, ancak ağaç diplerine dökülmelidir (K.12, K.13, K.35, K.49, K.52, K.63).
- Bebeği ilk olarak yıkayan kişi ona hediye alır (K.31, K.35, K.36, K.67).

2.1.1.2.4. Plasenta İle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar

a) Türk Halk Kültürü'nde

Çocuktan sonra ve doğal hallerde daha kısa doğum sancılarıyla gelen plasentaya kimi yerlerde eş, kimi yerlerde son, kimi yerlerde de etene, eten denmektedir. Gebelik süresince dölyatağında ananın, kendi kanı ile çocuğunu beslemesini sağlayan bu organa halk geleneği büyük önem vermiştir ve kimi hastalıkları sağaltmada da kendisinden yararlanılmıştır. Son saklanmakta, gömülmekte, suya atılmakta ya da yakılmaktadır. Çocuğun sonuna eski Türk geleneğinde döl sağlayıcı ve çocuk koruyucu bir "ana tanrıça" niteliklerine sahip Umay ile aynı adın verilmektedir ve çocuğun sonuna gereken saygıyı gösteren, onu kutlu sayan insanların çocuğunun olacağı düşüncesi bulunmaktadır. Umay Tanrıçanın gücü, yeteneği bebeğin eşinde yer almaktadır (Boratav, 1999, s. 149-151).

Kazaklar ve Kırgızlarda çocuk dünyaya geldikten sonra toplanarak ziyafet verilir ve bu ziyafet sırasında ebenin buğday unu ile yaptığı yemekten alınan bir parça ve çocuğun eşi birlikte bir kaşıkla toprağa gömülmektedir ve böylece Umay'a kurban sunulmaktadır (İnan, 2006, s. 174).

Türkmenlerde doğan çocuk bir zar içinde sarılı doğarsa buna "gömlekli uşak denir ki, bu çocuğun öksüz kalacağına inanılır (Yalman, 1977, s. 66).

Gaziantep geleneğinde doğumun ardından eş, "Aman bir çocuk var, onu da doğurtalım." diyerek elle çekilir ve çıkarılır (Acıpayamlı, 1974, s. 52-53).

Doğumdan sonra çocuğun bir parçası olarak kabul edilen sona, kültürümüzde büyük özen gösterilir. Yapılan çalışmalarda da görülebileceği üzere eşe değersiz bir şeymiş gibi davranılmamakta, kutsal bir anlam yüklenerek gömüldüğü yere çok dikkat edilmektedir. Çünkü adeta çocuğun kaderi eşin kaderi ile birdir. Özen gösterilmeden atılan eş çocuğa felaket getirebilir.

Köylerde eş, toprağa gömülmektedir. Eş kolay gelirse, annenin sağlıklı olduğu anlaşılır. Eşin parça parça olması da annenin doğumla ilgili sağlık problemi olduğuna yorulur (Santur, 2000, s. 94). Eş gömülmenin dışında suya atılmakta ya da yakılmaktadır.

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir'de plasentaya "eş" ya da "son" denmektedir. Yörede kısırlığı gidermede eşin kullanıldığını daha önce belirtmiştik Çocuğun eşiyle ilgili diğer uygulamalar ve inanışlar ise şöyledir:

- Zar içinde doğan bebeklere "duvaklı bebek" denmektedir. Bu bebeklerin şanslı olacağına, rızklarının bol olacağına, darlık yüzü görmeyeceklerine inanılmaktadır (K.12, K.13, K.15, K.31, K.35).
- Bu zar daha sonra kurutularak şans getirmesi için saklanmaktadır (K.12, K.13, K.31).
- Zar çok ayakaltı olmayan temiz bir toprağa gömülür (K.13, K.35).
- Eşin düşmemesi durumunda ebe kadın annenin karnına sıcak havlu koyar ve bastırır (K.12).
- Eş gelmezse kadın bir çarşafa konarak sallanır (K.12, K.13, K.15, K.49).
- Son olarak eş gelmezse ebe eliyle çıkarır (K.12).
- Eğer aile bir sonraki çocuğun cinsiyetinin farklı olmasını istiyorsa çocuğun eşi ters çevrilir (K.12, K.13, K.15, K.22, K.26, K.27, K.30, K.1, K.33, K.35, K.36, K.44, K.45, K.46, K.49, K.52, K.55, K.63, K.70, K.73, K.84, K.88, K.92, K.93, K.130, K.146, K.147).
- Yörede eş bebeğin bir parçası sayılmaktadır ve bu sebeple bir beze sarılarak ayak değmeyecek, temiz bir yere gömülmektedir (K.12, K.15, K.22, K.26, K.27, K.30, K.1, K.33, K.35, K.36, K.44, K.45, K.46, K.49, K.52, K.55, K.59, K.63, K.70, K.73, K.84, K.88, K.92, K.93, K.130, K.146, K.147).
- Doğumdan sonra eş yıkanır ve toprağa gömülür (K.13).
- Eş hayvanlar tarafından yenirse çocuğun hastalanacağı hatta öleceği düşünülmektedir (K.12, K.15).
- Eşi gömmeden atmak günahtır (K.12, K.13, K.15, K.22, K.26, K.27, K.31, K.35, K.49, K.63).
- Bebeğin eşi babası tarafından gömülmektedir (K.12, K.13, K.35, K.63).
- Çocuğun eşini büyükbaba gömer (K.15, K.30, K.45).

2.1.1.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrası dönem çocuğun hayata geçişinin sağlandığı, varlığının kutlandığı ve kutsandığı bir zaman dilimini ifade etmektedir. Bu süreç bünyesinde annenin bakımı ve sağlıklı bir şekilde loğusalık dönemini tamamlaması için yapılan pratikler ile çocuğun gelişim sürecinin iyi bir şekilde idare edilmesi için yapılan uygulamaları barındırmaktadır. Bu dönemde anne ve bebek için yapılan özel törenler bulunmaktadır. Yapılan bu törenlerin temelinde anne ve bebeğini kötü güçlere karşı korumak, sağlıklı bir şekilde hayata adapte olmalarını sağlamak amaçları bulunmaktadır.

Doğum sonrası dönem kültürümüzde büyük önem verilen bir dönemdir. Çünkü halk arasında bu dönemde anne ve bebeğinin başına gelebilecek olumlu ya da olumsuz durumların büyük ölçüde geleceklerini etkileyeceklerini etkileyeceği düşünülmektedir. Bu yüzden alınması gereken bazı önlemler bulunmaktadır. Yerine getirilmesi gereken uygulamalar şu şekilde sıralanmaktadır:

2.1.1.3.1. Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti

a) Türk Halk Kültürü'nde

Anadolu'da yeni doğum yapmış kadına; loğusa, loğsa, doğazkesen, emzikli, nevse gibi adlar verilmektedir (Örnek, 2000, s. 143). Loğusanın olumsuzluklardan etkilenmemesi, kutlanması ile ilgili birçok inanç ve pratik vardır. Loğusalık dönemi, doğumdan sonraki kırk günü kapsar. Bu dönemde kadın her türlü dış etkiye açık olduğundan bu dönemdeki kaçınmalar önemlidir. "Loğusanın mezarı kırk gün açıktır." ifadesiyle kadının bu dönemde her türlü hastalığa dayanıksız olduğu anlatılmaktadır (Santur, 2004, s. 11).

Çocuk doğduktan sonra yakın akraba ve komşular, doğum yapılan evin kapısına taşla vurulur. Buna "kapı taşlama" adı verilir. Bunun üzerine evin bir büyüğü çıkarak kapıdakiler çocuk ise onlara para ve şeker dağıtır, büyük ise ziyafet sözü verilir (Güzelbey, 1982, s. 23).

Çocuğun doğumundan itibaren ilk kırk gün, anne ve çocuğun sağlığı için önemli bir süredir. Doğum yapan kadın, kırk gün boyunca yatmasa da, yemesine, içmesine, dinlenmesine özen gösterilerek sağlığına dikkat edilmektedir. Doğumun kolay ya da zor oluşu, kadının fiziksel ve ekonomik durumu, geleneksel yapı, doğum yapan kadının

yatakta kalma süresini belirlemektedir. Bu süre genellikle üç-beş gün, bir hafta ya da on gün olarak değişmektedir. Bununla birlikte loğusa, inançlar ve sağlık açısından kırk gün evden dışarı pek çıkarılmaz ve bu süre içerisinde geleneksel birtakım pratiklere tâbi olur (Altun, 2004, s. 139).

Kastamonu'da da lohusa kadın ocak başına gönderilmez, akşamdan sonra evin bahçesi de olsa dışarıya çıkmaz (Abdülkadiroğlu, 1987b, s. 161).

Samsun yöresinde loğusa kadın düğüne ya da cenazeye gidemez, gittiği takdirde basık olacağı inancı hâkimdir. Lohusa kadının dışarı çıkması gerektiğinde yanına bir parça ekmek, bir parça kömür alması ve bunları çocuğu korunması için kundağına koyması gerekir (Şişman, 2002, s. 448-450).

Tekirdağ'da loğusa kadına bir hastalık gelmemesi için herhangi bir yerine kırmızı kurdele takılır. Çocuk doğunca loğusa kadına çorba içirilir. Loğusa kadın kırk gün dışarıya çıkarılmaz. Loğusa kadını ziyarete gelenler süt, sütlü yiyecekler ile çorba götürürler. Ziyarete gelenlere kırmızı renkli loğusa şerbeti ikram edilir (Artun, 2009, s. 163-164).

Adana'da doğum yapan kadına yağlı-ballı götürülür. Loğusanın içi açılsın, sütü bol olsun diye yağ yakılır, pekmez dökülür, üstüne kırmızı biber, biraz da su ilave edilir. Loğusa kadına elma ve üzüm rahminde elmacık olacağı, yeşillik yerse içi göveceği düşüncesiyle yedirilmez (Başçetinçelik, 2009, s. 82-83).

Erzurum'da lohusanın karnı sıkı sıkı bağlanır ve kırkı çıkıncaya kadar sokağa çıkmasına izin verilmez. Lohusanın ve bebeğinin çamaşırı kırık gün süre ile sabah güneş doğarken kurutmak üzere dışarıya asılır ve akşam olmadan içeriye alınır, unutulduğu takdirde de o gece dışarıda bırakılır. Ertesi gün de akşam namazı gelmeden toplanır, toplanmadığı takdirde çocuk ve anne hastalığa yakalanır, huzursuz olur ya da çocuğu veya anneyi cin çarpar (Taş, 1996, s. 204-205).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde doğum yapmış kadına "nefse hastası ya da loğusa" adı verilmektedir. Loğusa kadının bakımı, loğusa ziyareti ve loğusa şerbeti ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Doğumdan sonra kadın hastalığa açık olduğu düşüncesiyle göğsünden aşağısı yıkanır. Yeni ve temiz giysiler giydirilir (K.13, K.15, K.30, K.31, K.45).
- Doğum sonrası ağrısı olan kadın ebeye götürülür (K.5, K.12, K.13).

- “Loğusanın mezarı kırk gün açık olur. “ inancıyla kırk gün boyunca kadına özel ilgi gösterilir ve sağlığına dikkat edilir (K.5, K.12, K.13, K.22, K.27, K.31, K.55).
- Lohusa kadının kırk gün dışarı çıkmasına izin verilmez (K.5, K.12, K.13, K.21, K.22, K.30, K.31,K.35, K.45, K.49, K.52, K.55, K63, K.78, K.83, K.86, K.88, K.92, K.93, K.134, K.147).
- Lohusa kadının odasına akrabası olmayan erkek giremez (K.13).
- Lohusa doğum sonrası kullanılmak üzere hazırlanmış olan yatağa yatırılır. Kadının çeyiz sandığından çıkarılan süslü çarşaflar, yastık kılıfları ve yatak örtüleri kullanılır (K.5, K.15, K.21, K.23, K.30, K.31, K.45, K.52).
- Nefse hastasını yatağının üstüne muşamba, onun üzerine de bez ya da çarşaf serildikten sonra ısıtılmış öllük toprağı serilir, kan toprağa akıp da kirlenince toprak değiştirilir. Bu işlem iki veya üç gün sürmektedir. Üç gün sonra bez konmaktadır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.25, K.27, K.52, K.78, K. 86, K.87, K.92).
- Lohusa kadın üşütüp hastalanınca taş ya da kiremit kızdırılarak bir beze sarılır ve oturur vaziyette kadının belinde ve karnında gezdirilir (K.5, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.26, K.27, K.49, K.55).
- Kırk gün boyunca lohusa kadına soğuk su içirilmez (K.12, K.31).
- Lohusa kadına ilk olarak pekmez ve undan yapılan kuymak yedirilir. Bu özel gün yemeği sayılmaktadır (K.12, K.13, K.22, K.31, K.33, K.35, K.73).
- Lohusa kadın bir hafta sıcak yemek yer. Özellikle kemik haşlanır ve ilikleri hamile kadına yedirilir (K.13, K.22).
- Lohusa kadının göbeği çıkmasın, genişlemesin ya da sarkmasın diyerek çarşafla sıkıca bağlanır (K.22, K.23, K.30, K.31, K.45).
- Lohusa kadına üç gün boyunca su içirilmez (K.13).
- Lohusa kadına, sıcak tutsun diye başı tülbendinin üzerinden dolanan ikinci bir tülbentle bağlanır (K.13).
- Nefse hastasının üç günden fazla yatması iyi sayılmaz (K.5, K.12, K.13, K.15, K.49, K.52).
- Doğum yapan kadın kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz. Özellikle kocasının yanında bulunması gerekir (K.5, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.26, K.27, K.30, K.31, K.36, K.45, K.52, K.55, K.63, K.67, K.78, K.83, K.86, K.87, K.92, K.93, K.130, K.147).

- Lohusanın odasında kırk gün boyunca ışık açık tutulur (K.12, K.13, K.22).
- Lohusa şerbeti olarak gül şerbeti yapılmaktadır (K.5, K.12, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.36, K.45, K.52, K.55, K.63, K.67, K.70, K.83).
- Lohusa şerbeti su, şeker, karanfil ve kırmızı gıda boyasının kaynatılmasıyla elde edilen bir içecek olup soğuk bir şekilde tüketilmektedir (K.12, K.13, K.15).
- Doğumun hemen ardından kaynana kendi akrabalarını ve kız tarafının akrabalarını, konu-komşuyu "beşik donatma" törenine davet eder. Bu gün için özel yemekler ve tatlılar hazırlar. Yapılanlar genellikle içli köfte, tiritli köfte, analı-kızlı köfte, karnıyarık, pilav, yahnili pilav, salata, baklava, sütlaç, vb. olmaktadır. Misafirler gelip bebeği görüp, hediyelerini verirler. Bebeğin anneannesi de bebek için hazırladığı beşiği, kıyafetleri, eşyaları getir. Anneannenin hediyesi genel olarak tüm altın ya da künye olur. Beşiğin üzerine önce anneanne sonra diğer misafirler getirdiklerini koyar, sonra hep birlikte yemek yenir. Yemekten sonra lokum ve gül suyu şerbeti ikram edilir. Bebek sevilir ve "Allah analı babalı büyütsün." dileğiyle doğum olayı kutlanmış olur (K.12, K.13, K.22, K.23, K.26, K.30, K.31, K.33, K.35, K.36, K.40, K.46, K.49, K.52, K.55, K.59, K.63, K.82).
- Doğumdan bir hafta sonra iki tarafın da yakınları gelinin evinde toplanır ve Yasin okunur, misafirlere lokum, çikolata, pasta, kömbe, vb. yiyecekler ile içecek ikram edilir (K.4, K.5).
- Lohusayı ziyarete gidenler yakınlık derecelerine ve ekonomik güçlerine göre hediyeler getirirler. Bu hediyeler genellikle altın, para, kıyafet, elbiselik kumaş olmaktadır. Bu ziyarete *çocuk görme*, *hayırlı olsuna gitme* denmektedir (K.5, K.12, K.13, K.15, K.22, K.31, K.35, K.49, K.130).

2.1.1.3.2. Loğusa Sütü/ İlk Meme/ İlk Giydirme

a) Türk Halk Kültürü'nde

Türk halk geleneğinde annenin sütünün bol olması çok önemlidir ve bununla ilgili çok sayıda inanç ve uygulama bulunmaktadır. Annenin sütünün kaçmaması, azalmaması gerekir. Bu sebeple annenin psikolojisini olumsuz yönde etkileyecek bir

durumdan kaçınılır. Lohusa kadının sütünün erken gelmesi ve bol olması istendiğinden süt yapan yiyecek ve içecekleri tüketmesi sağlanır.

Halk inancında genel olarak çocuğun sabırlı olması isteğiyle ilk sütü üç ezan vakti geçtikten sonra verilmektedir. Ancak günümüzde bebek için öğün geçirilmesinin zararlı olduğunun anlaşılması üzerine bebeğe ilk sütü doğduktan biraz sonra verilmektedir. Çocuğun ilk giysisi bazı yörelerde önemli sayılırken bazı yörelerde ise önemsiz sayılmaktadır.

"İstanbul'da loğusanın sütünün bol olması için annenin memesine soğan sürülmekte ve göğsüne sıcak havlu sarılmaktadır. Loğusaya karaciğer, tahin helvası, pekmez gibi yiyecekler yedirilir. Çocuğa ilk meme verilmeden önce ebe abdest alır, sonra çocuğu kucağına alarak kıbleye döner. Kuran'dan bir sayfa açar, başparmağını bu sayfalarda gezdirir, parmağını çocuğun ağzına sürdükten sonra çocuğu emzirmesi için annesine verir." (Ilgaz, 1956, s. 1338-1339).

Balıkesir'de lohusanın sütünün kesilmemesi için lohusa kadını görmeye gelenler, ayrılıp giderlerken lohusanın onlara "güle güle" dememesi gerekir, aksi halde annenin sütü *gezmeye çıkabilir.* Eskişehir'de de lohusanın sütünün kaçması durumunda adı Mehmet olan birinin yaşadığı yedi evden toplanan unla yapılmış olan pide ile bir soğan çobana verilir, çoban bunları dağarcığında gezdirdikten sonra, akşam "size süt getirdim. " diyerek lohusaya verir (Boratav, 1999, s. 153-154).

Loğusa sütüyle ilgili Gaziantep'te yer alan bir inanç da annenin bebeğini emzirirken gözüne sütünü sağması durumunda bebeğin gözlerinin yeşile döneceğidir (Yüksel, 2007, s. 149).

Erzurum'da ise sütü olmayan ya da sütü çocuğuna yetmeyen annelere dut hoşafı içirilir, hedik yedirilir, siyah bir horoz kesilerek tamamı anneye yedirilir. Sütü bol olan annelerin sütü bir kaba sağılır ve ayak değmeyen bir yere dökülür (Taş, 1996, s. 199).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Lohusanın sütü bazı durumlarda azalmakta ya da kesilmektedir. Annenin üzülmesi, korkması ve kendisine nazar değmesi durumunda annenin sütü olumsuz olarak etkilenir (K.13, K.30, K.31, K.35, K.36).
- Anne bebeğini nazar değmesin diye yalnızken emzirir (K.31, K.36).
- Lohusa kadının sütünün bol olduğu kimseye söylenmez, söylenirse nazar değer ve sütü kesilir (K.31).
- Annenin sütü bol olsun diye bol soğanlı bulgur pilavı yapılarak yedirilir (K.35).

- Lohusanın sütü bol olsun diye eritilen tereyağı ile pekmez karışımı içirilir (K.5, K.12, K.13).
- Annenin sütü çok olsun diye kaygana (yumurta ve tereyağından yapılan bir yiyecek) pişirilir ve yedirilir (K.52, K.54).
- Nefse hastasına sütü bol olsun diye bol miktarda tatlı yedirilir. Özellikle nişasta ve tereyağı ile yapılan "helle ya da kuymak" adı verilen tatlı bolca yedirilir (K.5, K.15, K.22, K.23, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.35, K.45, K.52, K.55, K.63, K.83).
- Lohusa kadına bal, pekmez, lokum, sütlaç gibi tatlı yiyecekler yedirilir (K.49).
- Annenin sütünü artırmak için mercimekli bulgur pilavı yedirilir (K.35).
- Bebeğe ilk sütü üç ezan vakti geçtikten sonra verilmektedir. Bu şekilde çocuğun nefsine hâkim olacağı, "tok gönüllü olacağı" düşünülmektedir (K.5, K.12, K.13, K.22, K.30, K.31, K.49, K.55).
- Önceleri lohusanın ilk ağız sütü bebeğe yaramaz düşüncesiyle verilmemekte, bir kaba sağıldıktan sonra ağaç dibine dökülmekteyken, günümüzde bu inanç terk edilerek, ilk ağız sütün çok yararlı olduğu düşüncesiyle bebeğe verilmektedir (K.35).
- Bebeğe ilk sütü annesinin ve kendisinin yıkanıp abdest almalarından sonra verilir (K.5, K.12, K.13, K.55).
- Bebeğe ilk sütü verilmeden önce annenin meme başlarına ortadan ikiye ayrılmış soğan sürülmektedir. Bunun yapılmasının nedeni annenin sütünü artıracağı ve göğüs uçlarının yara olmasını engelleyeceği düşüncesidir (K.36, K.67).
- Annenin sütü bol ise "çekilmesin" diye bir kaba sağılır ve ağaç dibine dökülür (K.13).
- Lohusa kadının bebeğine yetecek kadar sütünün olmaması durumunda çocuğa namuslu, yumuşak karakterli bir kadından bebeğe süt vermesi istenir. Bu kadının özellikle akraba olması istenir. Bu teklif ***günah olur*** düşüncesiyle geri çevrilmez, bu andan itibaren süt verecek kadın, çocuğun analığı, onun çocuğu ise sütkardeşi olur. Bebek sütanneye götürülürken eli boş gidilmez, anneye süt yapacak yiyecekler götürülür. Sütkardeşler birbiriyle evlenemezler, büyüdükleri zaman da yakın arkadaş olurlar, hayatları boyunca birbirlerine destekçi olurlar (K.22, K.35).

- Babanın bedduası kabul olur, evladına geçer, bu yüzden baba evladına beddua etmemelidir. Ancak annenin bedduası geçmez, çünkü sütü buna engel olur, evladını korur (K.5, K.12, K.13, K.22, K.31, K.35).
- Bebeği ilk olarak ebesi ya da babaannesi giydirir. Bebek mevsimine göre giydirildikten sonra yüzünü çizmesin diye eline eldiven geçirilir (K.12).

2.1.1.3.3. Al Basması

a) Türk Halk Kültürü'nde

Kişi uykudayken üzerine *cin* olduğu düşünülen bir ağırlığın çökmesine "al basması" denir. Özellikle doğum yapmış, loğusa kadınların ilk günlerde maruz kalacağı bir sıkıntı hali, ateşli bir hastalık olarak yorumlanır (Erşahin, 2005, s. 18). Eski Türklerden günümüze kadar *Albastı, Alkarısı, Al, Albıs, Almış* gibi çeşitli isimlerle anılan ve lohusaya musallat olduğuna inanılan bir kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında aynı inanmalar mevcuttur. Bunlara göre yalnız kalan lohusanın yanına peri kızları gelerek, ciğerini alır giderlermiş ve bu suretle lohusayı al basarmış, bu ruh lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölürmüş. İnanışlarda; albasması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki loğusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, loğusaya kırmızı şeker, götürürler (İnan, 2006, s. 171).

Bazı yerlerde cadı karısı olarak da nitelenen, fakat mahiyeti tam olarak anlaşılamayan bir varlık, kırklanmamış çocukları boğup öldürmekte, bazen onları kaçırmaktadır. Bu yüzden çocuklar al karısından korunmaları için kırk güne kadar yalnız bırakılmaz, yattıkları yere çakı, bıçak, makas, süpürge, silah gibi şeyler konulur. Bunlardan korkan al karısının çocuğa bir şey yapamayacağına inanılır (Şişman, 2002, s. 451).

Al ruhu veya al hastalığı, Çin Seddi'nden Balkanlara, Kuzey Denizi'nden Hindistan'a kadar uzanan Türk kavimleri ve topluluklarının geleneklerinde yaşamaktadır. Arapların "*Ebullibat*", "*Et Tabia*", "*Um Eç Çibyan*" adını verdikleri al ruhu düşüncesi, Türk toplulukları içinde ayrı bir bütünlük göstermektedir (Acıpayamlı, 1974, s. 80-81)

Albastı ile ilgili inanış ve uygulamalar bütün Türk topluluklarında mevcuttur. Orta Asya Türk topluluklarından Kırgız-Kazak ve Başkurt Türkleri albastıyı keçi veya

tilki suretinde, Kazan Türkleri kötü bir ruh olarak, Özbek Türkleri pejmürde, saçları dağınık bir koca karı suretinde tasavvur etmektedir. Gagavuzlar ise albastıyı kötü ruhlu bir dev suretinde düşünmekte, loğusa kadını onun kötülüklerinden korumak için yastığının altına makas koymakta, odasında süpürge bulundurmakta ve loğusa kadının bulunduğu odada kırk gün mum yakmaktadır. Albastının kötülüklerinden korunma Kırgızlarda bağırarak ve tüfek sesiyle, Kırgız-Kazaklar da ocaklı olarak bilinen kişiler ve demirciler aracılığıyla olmaktadır (Selçuk, 2004, s. 177). Gagavuzlar ise doğumdan üç gün önce ve üç gün sonra lohusaya su yerine rakı içirirler (Güngör 1991, s. 43).

Halkın inançları gereği al karısı, al basması; cin, peri, ruh, siyah saçlı veya sarı saçlı kadın, yaşlı kadın, kız, her nasıl tasarlanırsa tasarlansın, al karısı ve al basmasından loğusayı ve çocuğu kurtarmak, onu etkisiz duruma getirmek için Anadolu'da dinsel ve büyüsel birtakım pratiklere başvurulmaktadır (Altun, 2004, s. 149).

Giresun, Kırşehir, Bulgaristan/Varna Sancağı köylerinde, loğusa ve çocuğun yattığı yerde, erkek eşyası bulundurulursa, alın korkacağı ve artık gelmeyeceği düşünülür (Tacemen, 1995, s. 251).

Doğu Anadolu'da, doğum sırasında, anayı kötü ruh olan Al, Alkarısı, Albasması'na karsı daima korumak, onu böyle bir durumla karsı karsıya bırakmamak için geceleri yanında bulunmaya çalışırlar. Alkarısı ile ilgili bir tespite göre; o, erkek at, çelik ve mavi boncuk gibi üç unsurdan korkup kaçarmış ve bu sebeple, üç unsur da yaygın koruyucu olarak kullanılır. İnanca göre Alkarısı, gözle görülmez. Sadece basacağı kadının gözüne görünürmüş. Metruk ve viran yerde, ıssız yerlerde, su ırmak kenarlarında yasadıklarına inanılır. Kars'ta kırklı kadını alkarısından korunmak için yemeğini komşuları yapar. Erzurum, Kars, Ağrı ve Muş illeri çevresinde doğum yapan kadınlar, geceleri, albasması tehlikesine karsı yalnız bırakılmazlar. Doğum için gelen kadınlar ve evde bulunanlar, gece, doğum yapanı beklerler. Doğum sırasında eve giren hiçbir eşya dışarı çıkarılmaz. Ayrılmak zorunda kalan kadınlar, gündüz dışarı çıkabilir ama güneş batmadan yine geri dönmek mecburiyetindedirler. Posof'ta da gece dışarıdan gelenler annenin ve bebeğin yanına alınmazlar (Aydınoğlu, 1968, s. 5108).

Hakkâri'de, Al basmasın diye, yorgana iğne batırır. Ayrıca, lohusa yatağı yanına, kırkı çıkıncaya kadar süpürge bırakılır. Eskişehir'de de lohusanın odasına süpürge konmaktadır (Biçer, 1991, s. 11). Böyle yapılırsa, o kişiyi Alkarısının basmayacağına inanılır. Alkarısından korunmak için yapılan muhtelif işlemlere Elâzığ ve çevresinde de rastlanır (Kalafat, 2010, s. 114-274).

Erzurum ve çevresinde albastıdan korunmak için doğum yaptıran ebe lohusanın yiyeceği yemeğin ilk lokmasını, lohusanın ağzına üç defa götürüp geri çeker ve o lokmayı ebe yer. Al karısı kıl haline girip bu lokmayla lohusa kadının ciğerlerini sökeceğinden bu şekilde alkarısı önlenmiş olur. Lohusanın yanında erkek veya erkek çocuk bulundurulur, erkek çocuk bulunduramayan lohusalara erkek gömleği giydirilir ve yanına bir horoz bırakılır. Yörede kehribar boncuğu da albasmasına karşı koruyucu olarak kullanılmaktadır. Albasmasına uğrayan hastaya şerbet içirilir, bir avuç çivi suda bekletildikten sonra ertesi gün hastaya içirilir, bu işlem üç gün devam eder. Ayrıca odun kömürü suya atılır, bekletilir ve hastaya içirilir. Albasan lohusanın yatağının üzerine arpa serilir ve bir erkek at odaya sokulur, at arpayı yer ve kişnerse hasta kurutulacaktır, huysuzluk ederse hastayı albasmıştır (Taş, 1996, s. 208).

Erzincan ve çevresinde alkarısından korunmak için lohusanın yorganına iğne sokulur, yanına kılıç, ucuna soğan takılmış eğiş ve hiç kullanılmamış süpürge konulur (Küçük, 1987, s. 249).

Elbistan'da al basmasına uğrayan kadınlar "Aloğlu" soyadından birilerine giderek bir iğne karşılığında; bir tuz, ekmek ve kül alırlar. Al basan kadın ekmeğin bir kısmını yiyip, ağzına da bir miktar tuz ve kül attıktan sonra kalanını evine saçar (Aloğlu, 1967, s. 4614).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Lohusalık döneminde anne ve çocuğuna zarar vereceğine inanılan, yörede adı "alkarısı" ya da "cazı/cadı karısı" olan kötü ruh; kıllı, geniş suratlı, yüzü gözü belli olmayan, kapkara, saçı-başı dağınık, kocaman dişli, çok uzun ve kanca uçlu tırnaklara sahip çirkin bir kadın olarak tasvir edilmektedir. Anlatılanlara göre cazı karısı küpüne binerek uzaklardan loğusa kadının yanına gelir ve uzun tırnakları ile onun ciğerini söküp közde pişirerek yer. Bu korkunç kadın lohusanın göğsünün üzerine oturup, nefes almasını engeller ve onu boğmaya çalışır, o bunu yaparken kadın sesini kimseye duyuramaz. Al karısı sadece lohusa kadına görünür, başka birisi odaya girince kaçar gider (K.5, K.11, K.13, K.28, K.31, K. 32, K.33, K.35). Bu varlığın kötülüğünden korunmak amacıyla geleneksel kültür içerisinde birtakım pratikler geliştirilmiştir. Bunlar şöyledir:

- Loğusa kadın kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz (K.5, K.11, K.12)
- Loğusanın kocası da aynı odada yatar (K.13, K.14, K.22, K.24).

- Loğusa kadın ve bebeğinin yattığı odanın ışığı, geceleri kırk gün boyunca kapatılmaz (K.13, K.22, K.31, K.33).
- Loğusa kadın al basmasın diye kırk gün kırmızı eşarp takar (K.13, K.36).
- Bebeği al basmasın diye ölü yıkamak için hazırlanmış bir sudan arta kalan ile bebek yıkanır. Böylece alkarısı bebekten uzak duracaktır (K.36).
- Bebeğin beşiğinin üzerine kırmızı bir örtü örtülür (K.3, K.12, K.67, K.70, K.71).
- Loğusaya albasmaması için yatağının içerisine kocasından alınan bir kıl bırakılır (K.36).
- Anne ve bebeğinin yastıklarının kenarına Kur'an-ı Kerim ya da hamaylı konur (K.11, K.49, K.52).
- Yastığının altına makas, bıçak ya da demir parçası konulur (K.5, K.11, K.12, K.13, K.27, K.32, K.46, K.49, K.52, K.55, K.59, K.63, K.67, K.73, K.130).
- Lohusanın yatağının altına çivi konur (K.67, K.70, K.71, K.76,).
- Lohusa kadının yastığının altına ekmek konur (K.5).
- Lohusa kadının yastığının altına soğan ve sarımsak konulur. Böylece cazı karısı anneye ve bebeğine yaklaşamayacaktır (K.11, K.13, K.88, K.92, K.93).
- Lohusanın yastığına iğne saplanır (K.13, K.31).
- Lohusa kadının başucuna kocasının kirli bir giysisi konur (K.13, K.15, K.35, K.36).
- Albasmasın diye bir soğana çuvaldız saplanır ve bebeğin odasındaki perdeye takılır (K.5, K.12, K.13, K.22, K.24, K.26, K.27, K.30, K.31, K.32, K.33, K.35, K.36, K.44, K.45, K.59)
- Ocaklıdan alınan kül lohusanın odasının içine serpilir (K.22, K.32, K.36).
- Ocaklıdan alınan bir parça ekmek lohusa kadına yedirilir, kalanı da yastık kılıfının içine konur (K.31, K.32, K.36).
- Ocaklı kişinin yaptığı yemeği yiyen lohusa kadına albasmaz (K.32).
- Albasmasına uğrayan kadın salavat getirirse alkarısından kurtulur (K.130)
- Albasan kadın Felak ve Nas surelerini okursa, alkarısından kurtulur (K.12, K.49, K.52, K.55).
- Alkarısıyla karşılaşan kadın mutlaka yatağından kalkıp onun üzerine gitmelidir, yoksa alkarısının elinden kurtulamaz (K.26, K.46).

2.1.1.3.4. Kırk Basması

a) Türk Halk Kültürü'nde

Orhan Acıpayamlı kırk basmasını; doğum yapmış kadın ve bebeğin doğumdan sonra kırk güne kadar karşılaştıkları ve sonra da anne veya özellikle bebeğin zayıflaması, gelişmemesi ve hatta ölmesi ile sonuçlanan hastalıklar olarak tanımlamaktadır. Bu süreç içinde anne ve bebeğin sağlığını olumsuz yönde etkileyecek tüm gelişmeler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, kırk bastı veya loğusa bastı gibi terimlerle adlandırılmaktadır (Acıpayamlı, 1974, s. 85).

Çolaklı'da kırklıyken bir araya gelen iki kadın 'kırk basmasın diye boncuk değiştirir (Taylan, 1977, s. 8061).

Adana'da çocuğa kırk bastığına inanılırsa bir ağacın kökü kazılır, kökün altından üç kez taş geçirilir ve hoca dua okur. Kırk taş bir araya getirilir ve her gün bir tanesi atılır. Lohusalıkta kırk basmaması için el öpülmez (Başçetinçelik, 2009, s. 103).

Tahtacılar' da iki kırklı kadın karşılaşırsa dikiş iğnesi veya çocukların giysilerini değiştirirler. Bunun dışında iki kırklı kadının karşılaşması halinde çocuklar değiştirilir ve emzirilir. Bunun sonucunda çocuklar ***sütkardeşi*** olmaktadır (Selçuk, 2004, s. 170).

Urfa'da kırkbasması olan çocuk, üç selâ vaktinde altınla ya da tezekle tartılmaktadır. İlk cumada tartıda kullanılan tezek, ikinci ve üçüncü cuma da kullanılır. Çocuk tezekten ağır gelirse, kırkı kesilir yani iyileşir (Kılıç, 1998, s. 11).

Kars'ta, erkek çocuğu kırkının kız çocuğunu bastığına inanırlar. Kırk başmış çocuğun tedavisi için İslâmlara ait olmayan mezarlıklarda çocuk yıkanır. Kırk basan çocuğun üzerine, üç defa bıçak bastırılır. Anne ve babasının elbisesinden bir parça, kırk basan çocuğun altında yakılır ise çocuğun sağlığına kavuşacağına inanılır. Lohusa veya çocuğu kırk basacak olur ise, Gaziantep'te çocuk çıplak olarak terazi kefesine konarak tezekle tartılır. Değirmen çarkından alınan su ile yıkanır. Samsun'da kırk basmasından korunmak için hamile kadınlar birbirlerini kucaklar, yukarıya/göğe doğru kaldırırlar. İki kırklı çocuktan kız çocuk, erkek çocuğu basar (basık) olurlar. Ayrıca eve tartılmamış et gelir ise veya cenazeden dönen direk çocukların yanına gelir ise, kırk basar (Kalafat, 2010, s. 274-276).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde kırk basması inancı, albasması ve nazar inanışları ile iç içe girmiştir ve paralellik göstermektedir. Kırk basmasına karşı alınan tedbirler albasmasın ve nazar değmesin diye de uygulanan tedbirlerdir. Çünkü kırk basmasına uğrayan çocuk huzursuzlanır, ateşlenir, hastalanır hatta ölebilir. Yörede kırk basmasını engellemek amacıyla uygulanan yöntemler şunlardır:

- Kırk basmasını önlemek için kırklı kadın ve bebek dışarıya çıkarılmaz (K.3, K.5, K.12, K.13, K.22, K.30, K.31).
- Kırklı kadın cenazeye gitmez (K.70, K.71).
- İki lohusa kadın bir araya getirilmez. Kırklı iki kadının karşılaşmasına ***kırk karışması*** adı verilir (K.3, K.5, K.12, K.13, K.26, K.30, K.31, K.32, K.33, K.35, K.36, K.40, K.46, K.55, K.59, K.63, K.70, K.71, K.73, K.88).
- Kırklı iki bebek yan yana getirilmez (K.55).
- Kırklı bebek ile kırklı hayvan yan yana getirilmez (K.12, K.13).
- Lohusa kadınlar kırk gün boyunca kırklı çocuk bulunan evin önünden geçmezler, aksi halde bu durum uğursuzluk getirecektir (K.12, K.13, K.31, K.36, K.40).
- Eve dışarıdan un, et, vb. yiyecekler getirilmez (K.54).
- Dışardan eve un, bulgur, şeker, vb. şeyler getirildiğinde anne bebeğini kucağına alır ve birkaç adım dışarı çıkarılır ve bunların üzerine gelmiş gibi içeri girer (K.5, K.11, K.12, K.13, K.25, K.26, K.27, K.31, K.46).
- Çocuğa kırk basmasın diye terazinin bir kefesine çocuk, bir kefesine de "çüt" adı verilen ve tarla sürmede kullanılan demir konarak bebek tartılır (K.13).
- Yakın bir evden cenaze çıkmış ise kırkı çıkmamış olan anne ve bebek, cenaze tam onların evinin önünden geçerken evden dışarı çıkarlar (K.13, K.35).
- Kırkı çıkmamış çocuğun bezleri kurutulmak amacıyla dışarıya serilmez, serildiği takdirde çocuğa uğursuzluk getirir (K.12).
- Kırkı çıkmamış bebeğin giysilerinin yıkandığı su bekletilmez, bir ağaç ya da çiçek dibine dökülür. Bu işlemde amaç çocuğu korumak ve uzun ömürlü olmasını sağlamaktır (K.5, K.55).
- Kırklı evden dışarıya "Kırkımız var, iyi gelmez. " düşüncesiyle ateş verilmez (K.13).

- İki kırklı kadın karşılaştıklarında kırkları birbirini basmasın diye iğne değiştirirler (K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.25, K.26, K.27, K.63, K.67).
- Kırklı iki kadının karşılaşmaması gerekir, ama karşılaşırlarsa kırk basmasın diye üzerlerindeki bir eşyayı değiştirirler (K.115, K.117).
- Kırkı çıkmamış iki kadın karşılaşmaları durumunda bebeklerini değiştirirler (K.12, K.31, K.35).

Yörede bebeği nazardan korumak için ise;

- Bebeğin giysisinin omuz başına veya iç kısmına nazar boncuğu ya da iğde takılır (K.14, 24, K.25, K.31).
- Çocuğun omzuna, içine çörek otu koyulup dikilmiş bez parçası takılır (K.12, K.49).
- Çocuğun yakasına kırmızı kurdele takılır (K.33).
- Çocuğun kulaklarının arkasına ocaktan kara çalınır (K.13, K.36, K.83).

2.1.1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan İşlemler

a) Türk Halk Kültürü'nde

Doğum yapan kadının kirli ve cünüp olduğu için kötülükleri davet edeceğine inanılmaktadır (Sevindik, 1996, s. 237). Kadının tabusal nitelikteki birtakım kaçınmalarının temelinde, bu pislik tasarımı yatmaktadır (Örnek, 2000, s. 146). Bu sebeple doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk için çok önemlidir. Her türlü zararlı etkilere karşı elverişli olan zayıf ve hassas dönemlerinde bulunan anne ve çocuk, bu kırk gün içinde çeşitli adet ve inanmalarla korunmaya çalışılır. Kırk gün sonunda ise törenle ana ve çocuk kırklanır. Halk kültüründeki inanmalara göre, kırk günün sonunda artık anne ve çocuğun tehlikelere karşı etkilenme güçleri azalmıştır. Toplumun her kesiminde benzer veya değişik şekillerde anne ve çocuk kırklanır. Ancak kırkıncı güne gelmeden yapılan törenler de vardır. Çocuğun beşiğine yatırıldığı gün beşik daveti veya beşik töreni de yapılır (Başçetinçelik, 2009, s. 109).

Kırk, yarı kırk, kırklı olmak, kırkı çıkmak, kırklamak, kırkını çıkarmak, halk inançlarımızda çok geniş bir coğrafî alana yayılmıştır (Kalafat, 2010, s. 268). Türkiye coğrafyasında çeşitli örneklerine rastladığımız kırklama pratiği, diğer Türk boylarında da mevcuttur. Örneğin Uygurlarda bu merasime "kirki suyı" adı verilir. Kırk suyu

geleneği birkaç geleneğin birleşmiş haliyle yapılır. Önce çocuğun saçı saygın ihtiyar bir berber tarafından kesilir. Daha sonra ise yedi yaşından küçük çocukların ve "kirki anası" adı verilen ve kırk suyunu dolduracak olan tecrübeli, yaşlı bir kadının bulunduğu tören başlar. Bebek yeni bir leğende yıkanır. Leğene ılık su ve şeker; ayrıca annenin altın yüzüğü konularak bebek soyulur ve leğene oturtulup "kirki suyı" dökülmeye başlanır. Buna "yavaş yavaş" denir. Diğer çocuklar da "yavaş yavaş" yapar. Sonra kırk anası çocuğu yorgana sarar ve tüm vücuduna pudra sürer. Bu tören için hazırlanmış özel giyecekler giydirilir ve kırk anasına da hediyeler verilir (Rahman, 1996, s. 102).

Kırgızlarda kırklama işlemi sırasında bebeğe doğumda giydirilen giysiler çıkarılır, çocuğun ense saçı kesilir. Törende kullanılmak üzere kırk kaşık su ile tuz hazırlanır, bu su bebeğin sağlığı içindir. Kırklama işlemine gelen davetliler dilek tutar, mutlu ve zengin olması için dilek dilerler. Törenin sonunda kırk adet tokoç (bir çeşit ekmek) yapılır ve mahalledeki çocuklara dağıtılır (Jumabaev, 2006, s. 31).

Türkmen aşiretlerinde loğusanın kırkı çıkarılırken anne ve çocuk yıkanmaktadır. Çocuk yıkandıktan sonra, eşek veya tazı çuluyla sarılır. Eşek çuluna sarılan çocuk uysal olur inancıyla kız çocukları eşek çuluna sarılırken, tazı çuluna sarılan çocuk yaman olur inancı ile erkek çocukları da tazı çuluna sarılmaktadır (Yalman, 2000, s. 28).

Tekirdağ'da kırkıncı gün, bebek elden ele dolaştırılır, dereden toplanan kırk küçük taş, yıkama suyuna atılır. Bebek yıkanınca, taşlar, suyla beraber dışarı atılmaktadır (Artun, 1998, s. 10).

Kastamonu'da kırkı çıkan çocuğa yedi çeşmeden alınan su, gümüş bir kapla azar azar dökülür. Böylece çocuk kırklanmış olur (Abdulkadiroğlu, 1987b, s. 162).

Samsun'da yöresinde kırklama yapılırken önce bir kaba kırk adet küçük taş ve kırk kaşık su konulur. Suyun içine atılan taşlar çocuğun ve annenin taş gibi sağlam olmalarını simgeleştirir. Bu suya üç İhlas, bir Fatiha suresi okunup, üflenir. Çocuk yıkandıktan sonra bu su içinde tesbih ve yüzük bulunan bir ilistirin (süzgeç) yardımıyla çocuğun başından aşağıya dökülür. Kabın içinde kalan az miktarda su ise evin içine serpilir. Böylece çocuk kırklanır ve aynı şekilde annenin kırklanmasına geçilir (Şişman, 2002, s. 451).

Adana yöresinde kırkıncı gün çocuk ve anne için kırklama suyu yapılmamaktadır. Bunun yerine kırkıncı gün anne yıkanır, gusül abdesti alır. Evdeki bütün yatak, yorgan, çarşaf, yastık yüzleri kirli-temiz olmalarına bakılmaksızın yıkanır. Ayrıca evde bulunan tencere, tabak, çatal, bardak, vs. yıkanır. Sonra kadın yeniden banyo yapar, böylece lohusa kadının kırkı çıkmış olur (Çağımlar, 1995, s. 62).

Gaziantep'te hamamda yıkanmanın son bölümü kırklamadır. Kırklama için ebenin getirdiği "*kurt başı*" kurnanın içine konur. Musluk açılır ve su akmaya başlayınca bir elin parmakları içine batırılır, çıkarılırken birden kırka kadar sayılır. Ardından bebek annenin kurt başı da bebeğin başı üzerinde tutularak kurnadaki su ile ikisi de yıkanır. Burada kurt başının kullanılması oldukça ilginçtir, bu Eski Türk topluluklarının kiminde kurdu tanrı olarak görüşün değişik bir uygulamasıdır (Güzelbey, 1982, s. 26).

Kilis'te görülen kırk hamamından birkaç gün önce bal ve on çeşit baharattan hazırlanan "şüdüd" ile akraba ve komşulara davetiye çıkarılır. Ardından kırk hamamı yapılır. Lohusa kadın hamamda gelinliğini giyer, duvağını ve telini takar, bebeği eline verilir ve yemekler yenir. Lohusa mani, tekerleme ve zılgıtlar eşliğinde soyulur. Daha sonra nefseler sekisine alınır, tellaklar burada onu yıkarlar, terletirler. Ardından çocuk hamam sokulur, çocuğa önce tuz ve şeker çalarlar, sonra da yıkarlar (Kılıçkıran, 1975, s. 7473).

Erzurum'daki "kırk dökme" âdeti Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki kırklama adetleri ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Yörede kırklama evde veya hamamda yapılır. Kırk tane fındık, fasulye, arpa, çakıl taşı alınır (Taş, 1996, s. 206). Adana'da da bu kırklama suyuna yapraklar, çiçekler, altın, buğday, nohut, anahtar, tarak, makas gibi, nesneler konulmaktadır (Başçetinçelik, 2009, s.115).

Kırklama çocuğu kırk basmasını engellemek için yapılan bir törendir ve genel olarak kırklama işleminde en büyük arıtıcı ve güçlendirici unsurun "su" olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte susuz kırklama işlemi ile annenin ve bebeğin zayıflıktan kurtulabildiği törenler de mevcuttur. Bu topluluklardan biri Tahtacılardır. "Orhan Acıpayamlı'nın tespitine göre susuz kırklama şöyle yapılmaktadır: "Beşiğin altına kaba bir döşek yerleştirilir. Köyün ileri gelen kadınlarından ikisi, beşiğin sağ ve soluna oturur. Sağdaki kadın başı kıbleye gelmek şartıyla çocuğu kucağına alarak; "Sallu salavat, sallu Muhammed diyenin akıbeti hayrolsun." der ve çocuğu, beşiğin altından soldaki kadına yuvarlar. Soldaki kadın, çocuğu derhal beşiğin altından sağdaki kadına iade eder. Çocuk üç kere aynı şekilde yuvarlandıktan sonra kırklama ameliyesi bitmiş olur." (Acıpayamlı, 1974, s. 96).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede bu "temizlenme" işlemi için *kırk çıkarma* ya da *kırklama* tabirleri kullanılmaktadır. Kırklama işlemi doğumun yirminci günü "yarı kırk" ve kırkıncı günü "kırk çıkarma" şeklinde iki kez yapılmaktadır. Susuz kırklama işlemi yapılmamaktadır ve bu durum su kültünün günümüzdeki varlığına işaret eden önemli bir örnektir. Bunun yanı sıra törende kullanılan kırk rakamı da geleneksel kültürümüzün içerisinde yer alan kutsal bir sayıdır. Yörede kırklama işlemi ile ilgili tespitlerimiz ise şunlardır:

- Kırklama işlemi lohusanın evinde yapılmaktadır (K.3, K.5, K.13, K.14, K.15, K.22, K26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.35, K.36, K.40, K.44, K.45, K.49, K.52, K.59, K.63, K.70, K.71, K.73, K.78, K.82, K.88, K.92, K.93, K.130, K.146, K.147).
- Kırklamaya başlamadan önce bebeğin sağlıklı ve uzun ömürlü olması isteğiyle kurban kesilir, en az yedi kapıya dağıtılır (K.13, K.22, K.33).
- Kırklamayı çocuğun babaannesi yapar, babaannesi yoksa ailenin büyüğü olan diğer bir kadın yapar (K.3, K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.35, K.36, K.40, K.44, K.45, K.49, K.52, K.55, K.59, K.63, K.70, K.71, K.73, K.74, K.78, K.82, K.88, K.92, K.93, K.130, K.146, K.147).
- Yarı kırkını çıkarırken bebeğin ve annenin başının üzerinde gerilen tülbentten yirmi tas su dökülür ve bu işlem yapılırken yirmi kere "kırk, kırk, kırk" denir. Ardından anneye ve bebeğe boy abdesti aldırılır (K.15, K.22, K.30, K.31, K.33, K.35, K.36, K.40, K.52, K.55, K.59, K.63, K.73, K.82).
- Bebeğin üzerinden tutulan "kemis" adı verilen delikli bir kaptan kırk kaşık su "Kırk, kırk, kırk" denilerek dökülür (K.23, K.24, K.25, K.26, K.46, K.130).
- Kırklama suyunun içine kırk adet taş ve buğday tanesi atılır. Bebek annenin kucağına verilir ve üstlerinden bir "halbur" (kalbur) tutularak kırk tas su "Kırk, kırk, kırk" diyerek dökülür ve ardından anne ile bebeğine boy abdesti aldırılır. Böylece anne ve bebeği kötülüklerden, nazardan korunmuş olur (K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.27, K.30, K.31, K.33, K.35, K.36, K.44, K.45, K.49, K.52, K.55, K.59, K.63, K.70, K.71, K.73, K.74, K.78, K.82, K.92, K.93, K.130, K.146, K.147).

- Kırklamadan sonra anne ve bebeğin giysileri ile yatak örtüleri, çarşafları, yastık kılıflarının yıkanması gereklidir (K.12, K.13, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.46, K.49).
- Kırk suyunun artmaması gerekir (K.12, K.13, K.22, K.31, K.33).
- Anne ve bebek kırk günden önce dışarıya çıkmak zorunda kalırsa "kırklama" işlemi erken yapılır. Kırklama yapılmadan dışarı çıkan anne ve bebeğine kötülük gelir, nazar değer (K.5, K.12, K.13, K.22, K.31, K.44, K.45, K.55, K.70, K.71).

2.1.1.3.6. Ad Koyma

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ad verme, doğumdan sonra çocuğun gelişimini izleyen, onun annesi, babası, dedesi, ninesi, ailenin diğer üyeleriyle ve toplumsal çevresiyle ilişkilerini düzenleyen kural, adet, tören ve işlemden ilki ve en önemlisidir (Kalkandelen, 2010, s. 60).

"Ad, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirleyen bir simgedir." (Örnek, 1979, s. 11). Bu sebeple ad verme işi önemli bir iştir. Çünkü konulacak isim çocuğun kaderini belirleyecektir. Çocuğun karakterini, geleceğini, toplum içerisindeki yerini tayin edecektir. Toplumumuzda çocuğun ismi gibi yaşayacağı düşünülmektedir.

Kişi adları bir milletin dil, folklor, tarih ve kültürü açısından büyük önem taşırlar. Türk kişi adları çok uzun bir tarih boyunca, bulunduğu coğrafyaya ve yaşattığı töreye göre farklı şekiller göstermiştir. Türkler'e güçlü hayvanların, güzel görünüşlü, uysal hayvanların, şehirlerin ve ülkelerin, nehir, göl ve denizlerin, kavimlerin, yönlerin, bitkilerin, değerli madenlerin, gök cisimlerinin ve renklerin adları ile kurulmuş kişi adları verilmiştir (Gülensoy, 1994, s. 3)

Her toplumun kendine has ad verme gelenek ve görenekleri bulunur. Dolayısıyla adlar toplumdaki yaşam biçimini, düşünce tarzını, sosyal yapıyı yansıtırlar ve o toplumun aynası sayılırlar (Zengin, 1999, s. 73). Türkler' de ad verme geleneği, başlı başına bir kültür unsurudur. Bir insana ad verilişi o ulusun kültürüyle ilişkilidir. Her ülkede birtakım ad verme gelenekleri vardır. İnsanoğlunun bu konuda ortak eğilimleri olduğu gibi, toplumdan topluma birbirinden farklı, kendine özgü geleneklerin de olduğu bilinmektedir. İsimlerin veriliş sebepleri dini, milli ve mahalli sebeplerdir (Güllüdağ, 2002, s. 81).

Türklerin İslamiyet öncesi ve sonrası devirlerde, uzun tarihi süreç içerisinde, kişi adlarını koymada izledikleri yöntem ve usul devam ettirilmiştir (Abdurrahman, 2004, s. 124). Eski Türklerde de adın gerçek ve kutsal olduğuna inanmak ve yeni doğan çocuğa ad koyma merasimi yapmak gibi gelenek vardı. Bu gelenek günümüze kadar devam etmektedir. Meselâ: Çocuğa ad koyma merasiminde bebeği beyaz bir keçeye sararak keçe ile birlikte kapı eşiğinden üç, yedi veya dokuz defa geçirirlerdi. Bu bebeğin hayatı boyunca ak(temiz) olmasını ve uzun ömürlü olmasını dilediği anlamını taşırdı. Çocuğu olup kısa bir müddet sonra çocuğu ölen anne babalar, çocuğu erkekse çocuğuna "Tanrı nazarı değdi." zannedip, daha sonra doğan erkek çocuklarını *Tanrı nazarından korumak* için yemekli merasim yaparak çocuğun adını "Niyazi", "Kepek" "Ağırcı", "Satılmış" gibi adlarla değiştirirlerdi. Eski devirlerde insanların kişi adlarının sihri gücüne inanmaları ise kişi adlarını kutsal olarak bilmeleri ile alakalı idi. Bu yüzden eski Türkler arasında yeni doğan bebek çok hastalanırsa "Adı ağır gelmiş" diye önceki adını basit manaları olan adlara değiştirmek gibi adet vardı. Ayrıca erkek çocuklarına uzun saçlar bırakıp kız çocukları gibi giyindirerek Tanrı nazarından korurlardı. Bunların dışında yine erkek çocuğunun olmasını isteyenler ise doğan kız çocuklarına Oğulhan, Ümithan, Dursunhan, Saadet, Kudret, Fikret ve Emre gibi erkek çocukların adlarını koyarlardı. Bütün bu gelenekler halen Türkiye ve Türkistan'daki Türk halkları arasında pek genel olmasa da kısmen devam ettirilmektedir (Abdurrahman, 2004, s. 125).

Bazı isimler vardır ki, onların gerek sözcük anlamlar, gerekse daha önce o ad taşıyanların kişiliklerinden giderek kutsal sayılmaları nedeniyle "yaşatıcı " oldukları inancı yaygınlık kazanmıştır. Özellikle "çocuğu durmayan" ya da çabucak ölen kimselerin umar olarak sarıldıkları bu adların yaygın olanları bilindiği gibi Yaşar, Duran, Dursun, Kaya, Sat ve Satılmış 'tır. Yatırlar, ocaklar ziyaret sonucu dünyaya getirilen çocuklara konan adlar bu kategoriye sokabiliriz. Oldukça sık görülen uygulamalardan biri de çocuğun adını başka bir adla değiştirmektir. Çocuk sık sık hastalanırsa ya da ailenin başına beklenmedik şeyler gelirse, bunun nedeni çoğu kez çocuğa konulan adda aranmakta ve çocuğun adı değiştirilmektedir. "Ad yaramadı. " , "Adı ağır geldi. ", "Adının taşıyamıyor. ", "Adı uğursuzluk getirdi. " gibi gerekçelerle ad değiştirmelerde kurban kesildiği, mevlit okutturulduğu, pilav pişirilip dağıtıldığı, dul bir kadına bir öğün yemek verildiği de olmaktadır (Örnek, 1979, s. 9).

Türk toplumunda ad vermede en etkili faktörlerin başında din gelmektedir. Ad verme tercihini İslami unsurlar da etkilemektedir. Allah'ın ve Peygamberin sıfatları, Kur'an-ı Kerimden seçilen isimler, dört halife ve diğer din büyüklerinin, evliyaların

isimleri verilmektedir. Hz. Muhammed'in "Siz kıyamet gününde isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, öyleyse isimlerinizi güzel yapın. " hadisi çocuğun geleceğinin koruma altına alınmasında yönlendirici etkiye sahiptir. Hatta düşük nedeniyle kaybedilen çocuğun bile bir isim verildikten sonra konması gerektiği inancı vardır. Ad verme işini önceleri yapan kişi de İslamiyetle birlikte değişmiştir. Önceleri bu işi boy başkanı ya da boyun şamanı yapmaktayken İslamiyet'ten sonrası bu işi derviş, ardından da imam yerine getirmektedir.

"Günümüz Türk coğrafyasında ad verme geleneği birçok ortaklıkları kendinde barındıran bir işlemdir. Kumuklarda çocuğa, ismi ulu bir adam, Avarlarda baba veya dede, Balkarlarda yaşlılar, Kırımda mollalar, Uygurlarda mollalar veya imam verir. İsim, çocuğun sağ kulağına okunmak suretiyle, Kırım Türklerinde doğumun 3. gününde, Tacikistan Tatarlarında kırkı çıkmadan, Azeri, Nogay, Karaçay ve Balkarlarda bebek beşiğe konduktan 1-2 hafta sonra verilir. Uygurlarda ad koyma 3 veya 7 gün sonra yapılır. Ad koymaya büyükler veya imam davet edilir. Şahitler huzurunda kıbleye dönülüp, kulağa ezan okumadan sonra, bebeğin iki elle tutularak isminin söylenip yavaşça bir seccade üzerinde yuvarlanması işlemi vardır. Ardından çocuk babaya verilir ve isim koyan hoca veya büyüklere çeşitli hediyeler verilir. Uygurlarda da diğer Türk boylarında olduğu gibi ad seçiminde İslamiyet öncesi geleneğin ve İslamiyet'in kabulüyle birlikte farklılaşmanın etkisi büyüktür." (Rahman, 1996, s. 98).

Altay Türklerinde, çocuk dünyaya gelince, büyük kardeş ona isim koyar. Dayısı çocuğuna sağlı sollu saç örüklerinin ucundan keser. Bunlar sandıkta saklanırlar. Kişi ölünce saçları onunla mezara konur (Kalafat, 2010, s. 263).

Özbek Türklerinde ad verme genelde doğumdan yedi gün sonra olur. Çocuğa adı *ad koyma toyu* ile verilir (Kalafat, 2010, s. 288).

Karaçay-Malkar Türklerinde çocuğa isim "beşik bölegen" âdetinin yapıldığı, yani bebeğin ilk beşiğe yatırıldığı gün verilir. Çocuğa kendi anne ve babası isim veremez. Yakın akrabalardan biri, genellikle de kız çocuğa babaannesi, çocuğa da büyükbabası ad verir. İkinci çocuğa ise ismini o eve ilk giren kişi vermektedir (Tavkul, 1993, 147).

Çocuğa verilecek adı seçme hakkı Anadolu'nun hemen her yerinde ailenin büyükbaba, büyükanne, dede, babaanne gibi büyüklerine aittir. Aile büyükleri yoksa anne ve baba çocuklarının adını seçerler. Çocuğun cinsiyetine göre ad verme, anne ve baba çocuklarının adını seçer. Çocuğun cinsiyetine göre ad verme, annenin veya

babanın görevi olabilir. Çocuk erkekse, genellikle baba; kızsa, anne çocuğa ad vermektedir (Altun, 2004, s. 173).

Anadolu'nun çoğu yöresinde çocuk doğduktan sonra göbeği kesilirken göbek adı, birkaç gün sonra da asıl adı verilir. Samsun'da asıl ad, göbek adı verildikten üç gün sonra törensiz verilir. Çocuğu yaşamayan, yeni doğan çocuğuna yaşasın diye Temel, Yaşar gibi adlar verilir (Tahsin, 1969, s. 2213).

Tahtacılarda çocuğun kulağına ezan okuma veya kamet getirme uygulaması mevcut değildir (Selçuk, 2004, s. 172).

Afyon'da ad verme işlemi çocuk doğduktan birkaç gün sonra ad verilmektedir. Ad vermenin günü ve saati olmamakla birlikte bazı aileler, ad verme gününü cuma gününe getirmeyi ve de akşam namazı ile yatsı namazı arasına ad verme işlemini denk getirmeyi düşünmektedirler (İvgin, 1987, s. 146).

Ad verme törenlerinin kimilerinde rastlanan çocuğun geleneğini yönlendirici bazı unsurlar bulunmaktadır. Tokat'ta ad verme töreninde çocuk okusun âlim olsun diye Kur'an-ı Kerim, cesur işgüzar olsun diye de kılıç bulundurulmaktadır (Nami, 1960, s. 2286),

Erzurum Sarıkamış Başköy'de anne çocuğuna hamileyken canı çekip de yiyemediği meyvelerin ismini çocuğuna ad olarak vermiştir. Çünkü inanışa göre, anne bu adı vermezse bebek sakat doğacaktır. Bu ad verme geleneği diğer yerlere göre en önemli farktır (Güllüdağ, 2002, s. 81).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Ebe çocuğa doğar doğmaz göbek adını verir. Asıl ismi sonra verilir. Göbek adı genellikle din kaynaklı isimlerdir (Ömer Faruk, Osman, Ayşe, Fatma, vb.) (K.2, K.3, K.5, K.2, K.13, K.14, K.15, K.22, K.27, K.29, K.30, K.31, K.45, K.49).
- Çocuğun ismini kızsa babaanne; erkekse büyükbaba verir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.27, K.30, K.31, K.44, K.49, K.50, K.55, K.59, K.84, K.86, K.88, K.89, K.95, K.122, K.130).
- Çocuğa ismini büyükbabası, o yoksa ailenin bir büyüğü koyar (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10).
- Çocuğa ölmüş yakın bir akrabanın ismi verilir (K.22, K.31, K.33).

- Türk büyüklerinin, İslam tarihinden birinin ismi verilir. Böylece ataya saygı gösterilir. (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.13, K.18, K.29, K.39).
- Büyükbaba çocuğu kucağına alır, kulağına üç kez ezan okuduktan sonra üç kez "Senin adın …" der (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.18).
- Ziyarette diledikleri dilekleri yerine gelmesi sonucu çocuk sahibi olan aile çocuğuna bu ziyaretteki ulu şahsın ismini verir (K.3, K.5, K.12, K.13, K.26, K.27, K.48, K.52, K.59, K.70, K.71, K.82, K. 83, K.88, K.92, K.93, K.132, K.134, K.137, K.141, K.146, K.147).
- Çocuk ismi gibi yaşar (K.2, K.6, K.7, K.8, K.11, K.13, K.15, K.18, K.22, K.25, K.28, K.35, K.54, K.79, K.81, K.84, K.88)
- Kur'an-ı Kerim'den isimler çocuğa verilir (K.1, K.2, K.3, K4, K.5, K.12, K.13, K.15, K.18, K.22, K.26, K.27, K.35, K.46, K.49, K.51, K.52, K.54, K.62, K.63, K.73, K.101, K.102, K.103, K.105, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130).
- Kadının sürekli kız çocuğu oluyorsa, bir sonraki erkek olsun diye Döne, Döndü, Kifayet, Soner, Songül, Yeter isimlerinden biri verilir (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.24, K.25, K.30, K.35, K.36, K.45, K.73).
- Çocuğu yaşamayan kadın doğan çocuğu yaşasın diye Yaşar, Doğan, Durdu, Dursun, Duran isimlerini verir (K.2, K.11, K.12, K.15, K.30, K.45, K.56).
- Çocuğun doğduğu gün de adını belirlemede etkili olmaktadır. Bu şekilde çocuğa Arife, Cuma, Kadir, Kadriye Leyla, Mevlit, Muharrem, Ramazan, Recep, Şaban gibi isimler verilmektedir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.10, K.11, K.12, K.13, K.49, K.54, K.81).
- Çocuğa Muhammed ismi konmaz. Bu ismin ağır geleceği, çocuğun gereği gibi taşıyamayacağı düşünülür (K.12).
- Yörede en çok şu isimlerin kullanıldığını tespit ettik: Ahmet, Ali, Ayşe (Eşe) Battal, Fadime, Fatma (Atma), Hacı, Haceli, Hatice, Hasan, Hüseyin, Hüsne, İbrahim, Mahmut, Mehmet, Mustafa, Naime, Sultan, Zeynep.

2.1.1.3.7. İlk Gezme

a) Türk Halk Kültürü'nde

Önceleri lohusa kadın ve çocuk kırk gün dışarıya çıkmazlardı, fakat günümüzde kırk gün beklenilmemektedir. Yirmi günde, yarı kırkında yıkanılıp, kırklanıp dışarıya çıkılmaktadır. Hatta doğumdan bir hafta sonra çıkanlar da vardır. Çocuk ve anne kırklandıktan sonraki gün çok yakın ve samimi olunan akraba veya tanıdıklara ziyarete, *kırk uçurmaya* veya *kırk hayırlamaya* giderler. Böylece kırk gün bitmiş, anne ve çocuk için korkulacak bir şey kalamamıştır. Tanıdıklarla beraber kırk uçurmaya gidilir. Gidilen eve iç çamaşır, mendil, havlu gibi hediyeler götürülür. Ev sahibi de anne ve bebeğe hediye olarak yumurta verir. Kırkı çıkmadan zorunlu olarak dışarıya çıkan lohusa yanında anahtar, kilitli iğne taşır. Çocuğun yüzüne kırmızı örtü örtülür ve açılmamaya çalışılır. Üzerinde nazarlık, maşallah, vb. şeyler bulunur (Biçer, 1991, s. 10).

Anadolu'nun her yerinde, kırk uçurmak için anne ve çocuğun evden çıkması, bir başka eve ziyarete gitmesi, ziyaret edilen evden çocuğa bir hediye verilmesi ortak bir pratiktir. Bunların temelinde ilk gezmeyle, topluma ilk kez çıkan çocuğun uzun ömürlü, insanlarla iç içe, uyumlu ve sağlıklı, şanslı ve kısmetli olması, iyi dilek ve temennileri yatmaktadır (Altun, 2004, s. 194).

Tekirdağ'da yeni doğan bebek kırk gün dışarıya çıkarılmaz. Kırk günden önce dışarıya çıkarılan çocukları perilerin değiştirdiğine inanılır. Kırkıncı gün "kırk uçurmaya" gidilir. Bu ziyaret zengin bir eve yapılırsa çocuğun zengin olacağına inanılır. Kırk uçurmak için gidilen komşular, bebeğe yumurta ve şeker verirler. Bebek, kırk uçurmak için uzak bir yere götürülürse sesinin güzel olacağına inanılır (Artun, 1998, s. 6).

Tire'de çocuk kırklandıktan sonra, ilk kez, başından tek nikâh geçmiş zengin bir kadının evine götürülür. Eli, şeker tabağına batırılır. Ev sahibi, yumurta ve pamuğun yanında, tuz ve soğan da verir (Artan, 1973, s. 6724).

Zile'de loğusa, kendisini görmeye gelenlere, iadeye gider. İlk önce, akıllı ve okumuş olsun diye, âlim, hekim, müftü evine götürülür. Gittiği eve bereket getirsin diye, un ambarına götürülüp, yanaklarına un sürülür. Anne, gezmeden dönünce, üzerlik yakarak, çocuğu üstüne tutarak tütsüler (Öztelli, 1951, s. 663-664).

Adana'da çocuk ilk gezmesinde uzak bir yere götürülürse ömrünün uzun olacağına inanılmaktadır. Çocuk ilk gittiği evden ayrılırken akraba olsun ya da olmasın çocuğun koynuna; pamuk, şeker, yumurta, kahve, defter, kitap gibi nesneler koyarak büyüsel işlemler uygulanmakta, büyünün benzerlik ve taklit ögelerinden yararlanılmaktadır. Böylece topluma ilk kez karışan çocuğun uzun ömürlü, tatlı dilli, üretken, okumuş olması, verilen yeni giysilerle ömür boyu hep yeni giymesi, sağlıklı olması benzer nesnelerle sağlanmaya çalışılmaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 124).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede, doğum yapan kadın ve çocuğun tehlikeli varlıklar ve kötü olaylardan korunması amacıyla kırk gün boyunca dışarıya çıkamadığını, çıkmak zorunda olurlarsa da ancak *kırklanmalarından* sonra çıkabildiklerini daha önce belirtmiştik. Koruma altında geçirilen bu kırk günden sonra anne ve bebeği ilk gezmelerine giderler. Yörede buna "Kırk çıkma/kırk çıkması" denmektedir. Bu gezinti ile ilgili tespit edilenler şöyledir:

- İlk gezmede ailenin büyüklerine ya da yakın akrabalara gidilir (K.5, K.12, K.13, K.15, K.22, K.30, K.31, K.44, K.45, K.55, K.70, K.71).
- Gidilen yerlerde çocuğa yörede "helehet" denilen hediyeler verilmektedir. Bu hediyeler, kıyafet, iç çamaşırı, para, oyuncak olabilmektedir (K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.30, K.31, K.36, K.44, K.45, K.52, K.55, K.70, K.71, K.73).
- Bu gezmeler sırasında anne ve bebeğine pestil, kuru kayısı, ceviz, kuru üzüm gibi yiyecekler ikram edilir (K.11, K.12, K.13, K.15, K.30, K.31, K.36, K.44, K.45).

2.1.1.3.8. Aydaş Çocuk

a) Türk Halk Kültürü'nde

Yeni doğan çocuğun zaman içinde gelişmesi, palazlanması beklenir. Bu süre içerisinde gelişmeyen, cılız kalan, hastalıktan kurtulamayan çocuklara "aydaş çocuk" denir. Aydaş çocuğu tedavi etmek için halk kültüründe bazı uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar arasında çocuğun, yaşlı bir ağacın arasından geçirme, kurtağzının

iskeletinden geçirme veya dikenli gül ağacının arasından geçirme işlemleri bulunmaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 124-127).

Yeni doğan çocuklar aydaş olur. Geleneksel tedavi yöntemi uygulanmazsa çocuğun aydaşlık süresi dört beş yaşına kadar sürer. Bir çocuk, aynı ay içerisinde doğan başka bir çocukla olduğu gibi, bir yılanla, bir kaplumbağa ile bir köpek veya kedi ile de aydaş olabilir. Çocuk diğer (üstüne doğan) bir çocukla aydaş olmuş ise iki çocuğun da anneleri beraberlerinde getirdikleri yiyecekleri bir öğün birlikte yerler. Eğer aydaş olan çocuk, bu çocuğun aydaşı olmuş ise iyileşir. Çocuk iyileşmez ise bir ibrikte su ısıtılır, içine kırk adet çakıl konur, üç kadından ikisi çocuğu yıkar, üçüncü kadın tahranın(ucu eğri, sapı delikli budama aleti) sapındaki oluklu delikten ibrikteki suyu dökerek üç yolun kavşağında çocuğu yıkarlar. Eğer çocuk hayvan ile aydaş olmuş ise o hayvanın yavrusunun üstünde çocuk, altında hayvan yavrusu olmak üzere yine üç kadınla üç yol kavşağında aynı yıkama işlemi tekrar edilir. Aydaş olmaması için çocuğun doğduğu gün ile kırk gün içinde bir insanın yıkandığı sudan bir şişe su alınır ve çocuk bu su ile evde yıkanır (Karasoy, 2008, s. 78).

Hastalıklı, sıska çocukların bu hali aydaşlıktan yani kırkı içinde başka kırklı bir çocukla rastlamış olmaktan ileri geldiği sanıldığı zaman çocuğu güçlendirmek aydaş aşı pişirilmektedir. Narlıdere'de bu işlem sırasında iki yaşlı kadının karşılıklı konuşmalarından sonra çocuğu kazanda kaynatma taklidi yapılmaktadır (Boratav, 1999, s. 119-158).

Tire'de cılız ve hasta çocuklar, "Ya ölsün, ya onsun." düşüncesiyle mezara atılır (Artan, 1973b, s. 6798). "Yusufeli'nde bu durum için önleyici tedbirler alınmazsa cinlerin sağlam çocuğu çalıp, yerine kendi cılız çocuklarını bırakacaklarına inanılmaktadır. Bu inanıştan hareket ederek çelimsiz, hastalıklı çocuğu, cinlerin uğrağı bilinen ıssız, zibillik yerlere götürürler, bir kazanın altına koyarlar ve "Sizin ise alın götürün, bizimkini getirin. " diye cinlere seslenirler. Aynı yörede boynunu tutamayan çelimsiz çocukların analarına tavuğun boyun etleri yedirilir, kemikleri çocuğun yastığı altına konur ya da cuma sabahı su harkına atılan bir kemik, konuşmadan çıkarılıp bir duvar deliğine yerleştirilir. Isparta'da ise Eğirdir Gölündeki adada gömülü Şeyh Muslihüddin'in türbesindeki gömlek, gölde yıkandıktan sonra giydirilir, çocuk Abdülkadir türbesindeki delik taştan "Al çürüğü, ver sağı. " diyerek geçirilir (Boratav, 1999, s. 158).

Kastamonu'da çocukların aydaş oldukları kanaati hâsıl olursa soğuk suya kırk anahtar atılır ve çocuklar o su ile yıkanırlar (Abdulkadiroğlu, 1987b, s. 161).

Adana/Feke'de de bu işlemin uygulandığını görüyoruz. Yörede aydaş çocuk iyileşsin diye dört yol ağzında "aydaş aşı" pişirilmektedir. Bu işlemde çocuğun fiziksel olarak henüz tam anlamıyla olgunlaşmadığı ve bu şekilde yolların kesiştiği noktadan da güç alınarak çocuk ateşle olgunlaştırılmaya çalışılmıştır. Bunun dışında aydaş çocuğun yaşlı bir kadının koynundan geçirilmesiyle de tedavisi amaçlanmaktadır (Karakaş, 2005, s. 33).

Diyarbakır'da zayıf, gelişmeyen çocuklar birbirini takip eden üç çarşamba günü tezekle tartılır ve her yedi günde bir gelişmesi kontrol altına alınır (Elmacı, 2002, s. 340).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğduktan sonra gelişemeyen zayıflayan, hastalanan, devamlı ağlayan çocuğa kırk bastı ya da nazar değdiği inancı vardır. Bu çocuklar için aydaş çocuk ifadesi kullanılmamaktadır. Bu çocuğun tedavisinde yapılan bazı işlemler vardır. Bunlar şöyledir:

- Çocuğun zayıf ve çelimsiz olması "İt nefesi değmiş. " şeklinde anlatılır (K.12).
- Gelişemeyen çocuk hocaya götürülür, okutulur, muska yazdırılır (K.11, K.15, K.22, K.31, K.35).
- Kaynak suyun ağzında çocuk yıkanırsa güçlenir, gelişir (K.31).
- Cılız ve huysuz çocuk ocağa götürülür, ocaklının yaptığı şekerli su içirilir (K.32, K.36).
- Annenin sütü yaramazsa çocuk zayıf olur, gelişmez. Anneye süt yapıcı şeyler yedirilir (K.5).

2.1.1.3.9. Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk

a) Türk Halk Kültürü'nde

Bebeğin gelişim süreci içerisinde en çok beklenen olaylar çocuğun yürümesi ve konuşmasıdır. Konuşma ya da yürüme zamanı için ortalama bir süre gözlenmekle birlikte bu süre her çocukta farklı olabilmektedir. Yürümeyen ve konuşmayan çocuğun tedavisinde Anadolu'da benzer yöntemler kullanılmaktadır.

"Çocuklar bir, bir buçuk yaşına gelince genelde yürümektedirler. Çocuğun yürümesi, ilk diş çıkarması gibi sevinçle karşılanmaktadır. Çocukların yaşından geç yürümesi, aileleri telaşlandırmaktadır. Yaşı geldiği halde yürümesi geciken ya da yürürken sık sık düşen çocuk için "köstek kesme" âdeti vardır." (Altun, 2004, s. 196).

"Anadolu'da vaktinde yürümeyen, konuşamayan çocuğa çeşitli pratikler uygulanır. Bunlar dinsel-büyüsel işlemlerdir. Yürümeyen konuşamayan çocuk türbelere götürülür, türbelerin etrafında dolaştırılır, adaklar adanır. Çeşitli yiyecekler yedirilir, içirilir ya da hazırlanmış kimi karışımlar çocuğun vücuduna sürülür." (Başçetinçelik, 2009, s. 128). Çocuğun yürüyememesi ya da konuşamamasının altında olağanüstü güçlerin kötü etkilerinin yer aldığı düşünülmektedir.

İstanbul'da yürümeyen çocuklara, tuzlu su veya ceviz suyu banyosu yaptırılır. Çocuğun mafsallarına, yumurta akı sürülür. Konuşmayan çocuğa, Muharrem ayında, aşure tasıyla su içirilir. Bir miktar kara üzüm, cuma salâsı verilirken, müezzin tarafından minarede dolaştırılan çocuğa yedirilir (Ilgaz, 1956, s. 1481-1483).

Tire'de yürüyemeyen çocuklar, akarsudan atlatılır. Çocuğun çabuk yürümesi için "Saldım salaya, yalvardım Mevla'ya, yürüsün cumaya" denir ve yeni doğan aya karşı, çocuk sallanır. Konuşmayan çocuklara, deve çanından su içilir (Artan, 1973b, s. 6798).

Gaziantep'te büyümeye başlayan çocuktaki her gelişme dikkatle izlenir. Kimilerinin yürüme ve konuşma çağları gelip geçtiği halde bu gelişmeler gecikince bunun için birtakım önlemlere başvurulur. Yürüyemeyen çocuklar ilkin "Teti teti" diye elinden tutularak veya aya a kaldırıldıktan sonra kendi haline bırakılarak yürümeye isteklendirilir. Buna rağmen bir türlü yürüyemezse dizlerine kurbağa yumurtası sürülür. Şeyh Camii bitişiğindeki eski tekke bölümüne götürülerek kutsal sütunun yanında kollarından tutulup birkaç kez sallanır (Güzelbey, 1982, s. 31).

Sivas Diktaş, Divriği ve Küpeli' de ayağına kırmızı iplik bağlanan çocuğun önüne şeker, üzüm konur. İki delikanlı gelir, biri çocuğun önündeki öteberiyi alıp kaçar, öteki çocuğun ayağındaki ipliği kestikten sonra arkadaşını kovalar. Sivas Zara'da ise yürüyemeyen çocuk, Tekke adlı ziyarete götürülüp "Çocuğuma ayak ver." diye dua edilir. Kangal, Kızık ve Şarkışla'da çocuk bir sepet içine konulup, yedi ev gezdirilir (Örnek, 2000, s. 68).

Erzincan ve çevresinde yürümesi geciken çocuk, bir an önce yürümesi için caminin avlusu etrafında dolandırılır, taze pişmiş ekmek üzerinden atlatılır (Küçük, 1987, s. 251).

Çocuğun beklenilen zamanda konuşamaması durumunda ailesi endişe duyar ve biran önce konuşması için yürümeyen çocuk da olduğu gibi birtakım yöntemler uygulamaya çalışır. "Geç konuşan, konuşamayan çocuğun bu kusurunu gidermek için başvurulan pratikler arasında hocaya götürmek, okutmak, köylerdeki gibi dilaltı muskası yazdırmak, dilaltı kesmek, temsili bir şekilde dili anahtarla açmak yer almaktadır. Bu pratiklerde, dilaltı keserek, anahtar açarak taklit; okunmuş bir şeyi yemek, içmek, üste takmakla temas büyüsünün gücü, iletici nitelik kazanmaktadır." (Altun, 2004, s. 202).

Tekirdağ 'da konuşamayan çocuklar için gün batınca türbenin damına fındık konur. Ertesi gün sabah ezanında damdan alınarak çocuğa yedirilir (Artun, 1998, s. 8).

Antakya'da yürüyemeyen ve konuşamayan çocuk, her gün türbeye götürülür, mezar etrafında elinden tutularak yürütülür ve dua edilir, adak adanır. Çocuk, ekşi yediğinde ileride kekeme olacağına inanılır. Konuşamayan çocuk için, aileden olmayan bir kadına, bir miktar tuz verilir. Kadın, hazırladığı tuzlu suyu, akşam el ayak çekildikten sonra eve en yakın dört yol ağzına, besmelesiz döker, arkasına bakmadan yürür (Cereboğlu, 1975, s. 7318-7319).

Kayseri'de geç konuşan çocuk için, çocuğun ağzı cami anahtarıyla açtırılır. Kurban Bayramında yedi kurban dili toplanıp çocuğa yedirilir (Tacemen, 1995, s. 313).

Sivas'ta dillenmeyen çocuk, ziyarete götürülür ve ağzında anahtar bükülür. Dili dönmeyen çocuğun ağzına cuma günü kapı anahtarı konulur. Geç konuşan çocuğa dil bağı kesmek de Sivas'ta çok yaygındır (Örnek, 2000, s. 70).

Elazığ'da konuşmayan çocukların, dili çözülsün, *ağzı açılsın* diye, kilit açtırılır. Kilit, minarede selâ verilirken, temsili şekilde açılır. Bu yapılırsa, inanca göre, dil çözülür (Kalafat, 2010, s. 256).

Erzincan ve çevresinde erken konuşmayan çocuk ahıra götürülür ve hayvanların bağlandığı bağ ile bağlanır (Küçük, 1987, s. 251).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Günümüzde yürüyemeyen ve konuşamayan çocuk için aileler doktora, uzmana gitmektedirler, bununla birlikte geleneksel kültür içerisindeki uygulamalar da canlılığını korumaktadır. Doğanşehir halk kültüründe yürüyemeyen çocuklar için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Çocuğun ayağı bağlı olduğu için yürüyemediği düşünülür (K.12, K.13, K.26, K.27, K.31, K.46).
- Yürüyemeyen çocuk ziyarete götürülür (K.67, K.70, K.71).
- Yürüyemeyen çocuk hocaya götürülür ve yürüsün diye muska yazdırılır (K.13).
- Çocuk elinden tutularak "tati tati" diyerek yürütülür, bu şekilde çabuk yürüyeceği düşünülür (K.32, K.35, K.36).
- Yürümesi geciken çocuk için üç tekerlekli tahtadan yapılan çıkrık ya da koçaro denilen oyuncak yapılır, bunu kullanan çocuk çabuk yürür (K.2, K.3, K.12, K.14, K.24).
- Yürüyemeyen çocuğun dizlerinin etrafına ve ayak bileklerine yumurta sarısı sürülür (K.12, K.31).
- Yürümeyen çocuğun ayak başparmaklarına kolay kırılabilecek bir ip bağlanır, dualar okunarak bu ipler kırıldıktan sonra çocuğun yürüyeceğine inanılmaktadır (K.5, K.12, K.15).
- Çocuğun yürümesi gecikirse iki ayak bileğine ip bağlanır, arasına çerez konur. Hızla koşup gelen biri ipi keser ve çerezi alarak kaçar. Bu işleme "ayak bağını kesme" denmektedir. Merasimin ardından çerez dağıtılır. Yürürken sık sık düşen çocuğa da bu işlem yapılır (K.5, K.12, K.13, K.15, K.22, K.25, K.26, K.27, K.31, K.33, K.35, K.36, K.44, K.45, K.46, K.49, K.52, K.55, K.63).

Doğanşehir yöresinde konuşması geciken çocuklara yapılan uygulamalar ise şöyledir:

- Çocuk konuşsun diye ziyarete gidilir (K.23, K.67, K.70, K.71).
- Konuşması geciken çocuğa dana dili yedirilir (K.12, K.31).
- Konuşamayan çocuğun dilinin altındaki parça kesilir (K.12, K.13, K.15, K.22, K.26, K.27, K.30, K.31, K.36, K.44, K.45, K.46).
- Konuşamayan çocuğa kurban dili yedi gün boyunca yedirilir (K.12).

2.1.1.3.10. Huy Kesme

a) Türk Halk Kültürü'nde

Bebeğin sık sık ağlaması, huysuz olması durumunda ailenin de huzurunun bozulacağı ya da bebeğe nazar değdiği şeklinde yorumlanmaktadır.

“Anne ve baba eve, ocağa gelecek olan, çoğu zaman da ölüm olarak algılanan bu yıkımı önlemek için yıkımın habercisi sayılan ağlayan çocuğu susturmayı amaçlar. Bu amaçla başvurulan önlemlerin ya da işlemlerin başında susturucu hareketlerle, sözün uzaklaştırıcı, geri çevirici özü ve niteliği gelmektedir.” (Örnek, 2000, s. 167).

Sürekli yaramazlık yapan ve ağlayan çocukların, bu huylarından kurtulmaları için yapılan uygulamaya huy kesme denmektedir. Bunun için akraba olmayan bir kişi, ayakkabısını çıkartarak üç defa, çocuğun ağzına hafifçe vurur (Çıblak, 2003, s. 17).

Bu uygulamada, dinsel ve büyüsel ögeler birlikte görülür. Uygulama, Müslümanlıkta kutsal gün kabul edilen cuma günü yapılmaktadır. İşlem ise üç kez tekrarlanmaktadır. Burada da, halk kültüründe kutlu sayı olarak kabul edilen üç sayısından yarar umulmaktadır. Çocuğun ağzına aynı gün, üç kez vurulmakta ya da üç cuma, aynı şekilde çocuğun ağzına vurulmaktadır. Böylece, çok ağlayan çocuğun ağzına vurularak, ağlamanın çağrışımı olabilecek felâket veya ölüm uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 134).

Tekirdağ ’da uyumayan çocuklar için, çocuk cuma günü okutulur, ev üstünden ayakkabı atılır. O ayakkabıya üç defa tükürülüp toprağa gömülürse çocuğun uykusuzluğunun düzeleceğine inanılır (Artun, 2008, s. 254).

Antalya’da babasının eski pabucu üç cuma, kanı karışmamış bir kadın tarafından günün dolusunda, kümesin ağzında çocuğun ağzına üç defa vurulur. Çorum’da çamaşır kazanının altına konan çocuğa babasının ayakkabısıyla vurularak “Sesini kes, ağdın başına rasgelsin.” denilir. Elazığ’da gözyaşları çocuğun yüzüne sürülerek “Yaşın başını yesin, belan kimseye sürülmesin.” denir (Örnek, 1979, s. 171).

Gaziantep’te çocuk çok ağlarsa, bu ağlama uluma olarak yorumlanır, ulumanın ölüm işareti olduğu düşünülür. Uluması kendi başına gelsin, kendi ölsün diye gömleği lova geçirilir (Güzelbey, 1982, s. 35).

Erzincan ve çevresinde çok ağlayan çocuk uğursuz sayılır, annesinin ya da babasının öleceği düşünülür (Küçük, 1987, s. 251).

b) Doğanşehir Halk Kültürü’nde

Yörede huy kesmeyle ilgili yapılanlar şunlardır:

- Çok ağlayan çocuğa nazar değmiştir. Bu sebeple çocuk hocaya götürülür ve okutulur (K.12, K.13).

- Çocuk çok ağladığında “Hayra alamet değil.” diye düşünülür, bu durum bir felaket geleceğine delalettir (K.12).
- Çocuk nedensiz yere çok ağlıyorsa babasının ayakkabısının altı ile ağzına üç kez vurulur (K.12, K.15, K.30, K.45).
- Çok ağlayan çocuk için “Geyreği batmış.“ denir. Bunun için çocuk yüzükoyun yatırılır, sağ eli ile sol bacağı, sol eli ile de sağ bacağı birleştirilerek bir çeşit masaj yapılır. Bu hareketlerin çocuğu rahatlatacağı düşünülmektedir (K.12, K.35).
- Çocuğun gazı çok olursa çok ağlar, bunun için anason kaynatılır ve çocuğa içirilir (K.35).
- Çocuğun kulağı ağrıyor diye düşünülür. Bu sebeple bir miktar zeytinyağı ılıtılır ve çocuğun kulağına dökülür (K.12)
- Çocuğun kulağı ağrıdığı için huysuzlandı diye düşünülür ve közde pişirilmiş soğanın orta kısmı ılık hale gelince çocuğun kulağına sokulur (K.12).
- Çocukların korktuğu için uyuyamadığı düşünülür, uyusun diye hocaya götürülür (K.13, K.36).
- Uyuyamayan çocuğa dua okunur (K.5, K.12, K.13, K.49).
- Korkutulduğu takdirde çocuğun uyuyacağı düşünülür, bu yüzden korkunç hikâyeler anlatılır (K.35).
- Çocuğun salyası akıyorsa dayısının ayakkabısının topuğuyla ağzına üç kez vurulur (K.30).

2.1.1.3.11. Sütten Kesme

a) Türk Halk Kültürü’nde

Bebeğin en az altı ay anne sütüyle beslenmesi gerekir. Annede herhangi bir sağlık problemi olmadığı ve sütünün yeterli olduğu durumlarda anne iki yaşına kadar bebeğini emzirmektedir. Kimi zaman anneler çocuk emzirmenin gebelikten koruyacağı düşüncesiyle çocuk emzirmeye devam etmektedir. Bununla birlikte genel olarak çocuk bir yaşını geçtikten sonra ek gıdalarla beslenmeye başlanır ve sütten kesilmek istenir. Annenin gebe kalması da çocuğunu sütten kesmesini gerektiren bir haldir. Bebeği sütten kesmek anneyi ve bebeğini oldukça zorlayıcı olmaktadır.

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde çocuğun sütten kesilmek istendiği durumlarda yapılan uygulamalar şunlardır:

- Yörede, anne bebeğini ne kadar uzun süre emzirirse çocuk o kadar sağlıklı olur diye düşünülür. Bu yüzden emzirebildiği sürece devam eder (K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.30, K.31, K.36, K.45).
- Sütten kesilmek istenen çocuğa yalancı meme verilir (K.31, K.35).
- Çocuk emmeyi unutsun diye oyalanır (K.13, K.31, K.35).
- Anne emmeyi unutsun diye çocuğundan uzak durur (K.5, K.12, K.13, K.55, K.59, K.74).
- Çocuk huylansın, emmek istemesin diye saçını göğüs ucuna koyar (K.12).
- Anne memesinin ucuna ekşi ya da acı bir şeyler sürer (K.36, 70, K.71).

2.1.1.3.12. İlk Diş-Saç Kesme

a) Türk Halk Kültürü'nde

İlkler, insan hayatında hep önemlidir. İlklerde, genellikle bir tören yapılır. Her şeyin ilkinde, bir merak, bir beklenti, bir kutlama yatar. İlk diş çıkarma, ilk yürüme, ilk konuşma, ilk tırnağın, saçın kesilmesi, birtakım âdet ve inanmaları beraberinde getirir ve bir kutlamayı gerektirir (Altun, 2004, s. 203).

Türkmenistan Türklerinde diş toyu, ilk çıkan diş için haftanın çarşamba ve cuma günü yapılır. Ayrıca çocuğun yenilenerek çıkan dişi atın ayağını bastığı yere gömülür. Bu uygulama ile çocuğun dişinin çok sağlam olacağına inanılır (Çeltikçi, 2009, s. 519).

Yörükler- Türkmenler diş çıkaran çocuk için süt dağıtırlar. Türkmenlerde ilk diş çıkınca çocuğun anası bir çakıl taşıyla çocuğun dişine üç defa dokunur, üç defa "taştan diş" duası okur (Artun, 2009, s. 163).

Gazipaşa'da bebeğin ilk dişinin çıkmasıyla birlikte "dişleme" adı verilen yemek pişirilir. Bakla, nohut, buğday, mısır karıştırılarak büyükçe bir kazanda pişirilir ve komşulara dağıtılır. Komşular da dişlemenin götürüldüğü kaba çeşitli hediyeler koyarak bebeği ziyarete gelirler ve bebeğin dişlerinin sağlıklı olması için dua ederler. Bu

geleneğe bölgede *dişleme* veya *dirice pişirme geleneği* denir. Bazı bölgelerde de *gölleme pişirme* adı verilir. (Uysal, 2009, s. 211).

Mersin'de çocuklar ilk diş çıkartmaya başladıklarında dişleri kolay ve sağlam çıksın diye buğday, nohut ve darının haşlanmasıyla hazırlanan yiyeceğe "diş börtmesi" denir. Pişirildikten sonra önceden davet edilmiş misafirlere ikram edilir, gelemeyenlerin ise evlerine gönderilir. Diş börtmesine, bazen diş bulguru ya da diş hediği adı da verilir (Çıblak, 2003, s. 17).

Kars ve Erzurum çevresinde, çocuğun çıkan ilk dişini ilk defa kim görürse; o, çocuğun gömleğini yırtar ve böylece acısının geçeceğine inanılır. O kişi, aileye demir veya bir madenî nesne hediye verirse, çocuğun dişlerinin demir gibi sağlam olacağı sanılır (Kalafat, 2010, s. 265). Erzurum ve Erzincan'da hedik töreninde odanın ortasına bir sofra bezi serilir. Çocuk bunun ortasına oturtulur. Başından hedik dökülür. Çocuğun önüne tarak, makas, kalem, Kur'an-ı Kerim, altın, boncuk, ayna gibi malzemeler konur. Çocuk önce kalemi alırsa, devler memuru, altını alırsa zengin, boncuğu alırsa tüccar, ayna alırsa berber, makas alırsa terzi, Kur'an-ı Kerim alırsa hafız olacaktır inancı vardır. Çocuğun tırnakları ise bir yaşına kadar melekler tarafından kesildiğine inanıldığı için kesilmez (Küçük, 1987, s. 251-252; Taş, 1996, s. 211-212).

Çocuk genellikle bir yaşını bitirinceye kadar saçı kesilmez. Buna uyulmazsa ömrünün kısa olacağına inanılır (Güzelbey, 1982, s. 31)."

Kırgızlarda kırkı çıkan çocuğun saçı kesilir. Saç saklanır. Çocuğun saçını kesecek kişi çok önemlidir. Bu kişi onurlu ve gururlu, herkes tarafından sevilen birisi olmalıdır. Saçı ilk kesen kişiye gömlek hediye edilir. Kırgızlarda gömleğin özel bir anlamı vardır. İlk saça "Karın saçı" denilir. Azerbaycan Türklerinde ise doğan çocuğun saçı çocuk bir yaşına gelinceye kadar kesilmez. Bir yaşını dolduran çocuğun saçı kesilir. Saçı kesene bahşiş verilir. Ayrıca bugün yemek de verilir. Kesilen saç el ayakaltına atılmaz. Azeri Türklerinde ilkler ile ilgili uygulamalarda genelde toy yapılır. İlk emeklemede, ilk yürümede, ilk saçı kesildiğinde… İlk diş çıkımı önemlidir. Diş çıkınca Buğday ceviz ve soğan karışımından özel bir karışım yapılır. Pişirilen yiyecek yedi eve dağıtılır. Bu sayede dişin kolayca çıkıvereceğine inanılır (Çeltikçi, 2009, s. 514-517).

Türkmenistan Türklerinde çocuğun saçı çocuk on iki aylık oluncaya kadar kesilmez. Çocuk on iki ayı doldurunca çocuk için saç toyu tertiplenir. Saç toyunda çocuğun saçı, sağdan başlanılarak dayısı tarafından kesilir. Kesilen saç, dayıya bahşiş verilerek alınır (Kalafat, 2002, s. 15; Çeltikçi, 2009, s. 519).

Muş'ta, ilk kesilen saç altınla tartılır ve karşılığı olan para, fakirlere dağıtılır. Böylece çocuğun basına ağrı saplanması önlenir, diye inanılır (Öztelli, 1951, s. 79).

Bugün artık yaygınlığını yitirmiş olan ve daha çok eski biçimiyle anımsanan saç kesme âdetinin belirgin ögeleri çocuğun adaklı olması, kesilen saçın para karşılığı tartılması, bu paranın yoksul birine verilmesidir. Adak dışında, yani saçı, bir tür kurban motifi olarak kullanmanın dışında, çocuk ilk kez berbere götürüldüğünde, saç kesme karşılığı berbere dolgun bir ücret verilmekte, kesilen saçtan bir parçası alınarak anı olarak saklanmaktadır (Örnek, 1979, s. 12).

Diğer ilklerde olduğu gibi çocuğun tırnağının ilk kez kesilmesi de bünyesinde büyüsel nitelikli ritüelleri barındıran bir işlemdir. Bu işlemin uygulanması sırasında yapılan pratikler Anadolu'nun genelinde aynı amaçlarla uygulanmaktadır.

Yaşar Kalafat'a göre pek şaşaalı olmayan ilk tırnağın kesilmesinde de bir takım inanç ve uygulamalar yaşanmaktadır. İlk tırnak muhakkak bir kâğıda sarılarak gömülür. Tırnağı kesene aile hediye alır. Yakınlara ikramda bulunulur. Bazı yörelerde kesilen ilk tırnaktan sonra çocuğun elinin paraya bazı yörelerde de ekmeğe dokunması istenir. Babasının cebine çocuğun elinin sokulduğu da olur. Her ikisinde de 'Eli bereketli olsun.', 'Ekmeğini kendi kazansın.' 'Helalından kazanıp helalından yesin.' gibi dualar edilir (Kalafat, 2010, s. 333-334).

Tekirdağ'da çocuğun tırnağı altı ay kesilmez. Tırnak kesilmeden önce, babasının cebi, bozuk parayla doldurulur. Çocuk çok para alırsa zengin olacağına inanılır (Artun, 1998, s. 11).

Adana/Aladağ'da çocuğun tırnağının ilk defa kesilmesinde de bazı pratikler uygulanmaktadır. Örneğin ***ileride eli bolluk içinde olsun*** diye önüne çeşitli değerlerde para konması ve istediğini alması uygulaması bu tür büyüsel pratiklerdendir (Yılmaz, 2005).

Çukurova bölgesi Girit göçmenlerinde bebeğin tırnağının kesilmesi tören havasında yapılır. Bebeğin yakınlarından birisi bebeğe tırnak kirvesi ***sadala*** olur. Sadala, evli ve evliliğinde mutlu birisi olmalıdır. Tırnak kirvesi, bebeğin tırnağı kesileceği zaman çalgıcılar tutarak bebeğin evine gider ve müzik eşliğinde tırnakları keser. Bebeğe aldığı hediyeleri verir (Şenesen, 2011, s. 87).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede çocuğun ilk dişi ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Diş çıkarması geciken çocuğun eline soyulmamış soğan verilir (K.5, K.12, K.49).
- Çocuğun ilk dişi çıktığında buğday, nohut, mısır, şekerin suda haşlanmasıyla pişirilen "diş hediği" yapılır. Diş hediği törenine tüm akraba ve komşular çağrılır. Herkese hedik ikram edilir, gelenler kendi aralarında eğlenir (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.35, K.36, K.40, K.44, K.49, K.50, K.52, K.59, K.63, K.67, K.70, K.71, K.88, K.92, K.93, K.130, K.146, K.150).
- Törene gelmeyenlere diş hediği gönderilir. Hediği alan da tabağı boş göndermez, çocuk için bir hediye koyar (K.12, K.13, K.15, K.22, K.24, K.31, K.36, K.40, K.49, K.50, K.59, K.88, K.150).
- Çocuğun ilk dişinin çıktığını gören kişi ona kıyafet, ayakkabı, oyuncak gibi hediyeler alır (K.24, K.31, K.36, K.40, K.150).
- Çocuğun düşen ilk dişi herhangi bir yere atılmaz okusun, büyük adam olsun diye okul bahçesine gömülür, zengin olsun diye tarlaya ya da dükkâna atılır. (K.13).
- Çocuğun düşen ilk dişi "Yastığının altına koyarsan melekler sana hediye verir." diyerek gece uyumadan önce yastığının altına koydurulur. Büyükbabası ya da babaannesi de yastığının altına para koyar, çocuk sabah uyandığında yastığının altına bakar ve hediyeyi bulur, söylenene inanarak çok sevinir (K.35, K.36, K.40, K.88, K.150).

Çocuğun saçının kesilmesiyle ilgili uygulamalar şunlardır:

- Çocuk adaklı ise yedi yaşına kadar saçı uzatılır ve kurban kesildikten sonra çocuğun da saçı kesilir. Kesilen saç atılmaz ve anı olarak saklanır (K.15, K.30, K.45, K.54).
- Adaklı olmayan çocuklarda ise saç ilk kez bir yaşını bitirdikten sonra kesilir (K.5, K.31, K.36, K.54, K.73, K.88, K.150).
- Önceleri çocuğun saçını amcası ya da dayısı keserken, günümüzde bu işi berber yapmaktadır (K.5, K.31, K.36, K.73, K.88, K.150)

- Eve berber çağrılır. Çocuğun saçını kesen berbere bol bahşiş verilir (K.12, K.13).
- Kız çocuklarının saçı çok kesilmez (K.12, K.13).
- Saçları gür olsun diye çocuğun saçı kazıtılır (K.22, K.44, K.88, K.150).

Çocuğun ilk kez tırnağının kesilmesi sırasında yapılan uygulamalar ise şöyledir:

- Çocuğun tırnağı bir yaşına kadar kesilmez (K.12, K.13, K.15, K.22, K.25, K.30, K.33, K.36, K.54, K.73, K.88, K.150).
- İlk kez tırnak kesildiğinde çocuğun eline kına yakılır (K.13).
- Çocuğun tırnağı kesilirken eli büyükbabasının cüzdanına sokulur. Büyükbaba da torununa harçlık verir (K.15, K.22, K.25, K.30, K.33, K.36, K.150).
- Çocuğun tırnağı kesilirken eli babasının cebine sokulur, baba da çocuğa hediye olarak para takar (K.12, K.13).

2.1.1.3.13. Kız Çocuklarında Kulak Delme

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ülkemizde, kız çocukları doğduktan sonra kulakları delinir. Eski toplumlardan günümüze kadar, insanlar, süslenme ihtiyacı duymuşlardır. Bu amaçla, burunlarına, kulaklarına, boyunlarına, el ve ayakları ile parmaklarına çeşitli süs eşyaları, takılar takmışlardır. İlkel insan, taktığı bu amulet ve uğurlukların, kendisini tehlikelerden koruyamayacağına inanmıştır. Kimi zaman süs eşyası, kimi zaman da dışarıdan gelebilecek etkilere karşı takılan bu nesneler, günümüz toplumlarında da görülmektedir (Başçetinçelik, 2009, s. 139).

Kız çocuklarında, kulak delme uygulaması, Adana ve çevresinde, doğumdan sonraki günlerde yapılır. Kimi anne, çocuğunun canını çok küçükken acıtmak istemediği için, çocuğun biraz büyümesini bekler. Köylerde kulak, sarımsakla ovularak uyuşturulduktan sonra, iğne ile delinmektedir. Sonbaharda delinen kulak deliğinin daha çabuk iyileşeceğine, baharda ağaçlar yeşerdiği için iyileşmenin geç olacağına inanılarak, kulak delmek için mevsimin sonbahar olması tercih edilir. Ancak, bir kesimde, son baharın yaprak dökümü mevsimi olduğu, bu mevsimde kulağı delinen kızın, çok küpe kaybedeceği gibi bir inanış da söz konusudur. Kulak delen kişiye hediye verilmektedir. Bazen de kulak delen kişi, çocuğa hediye küpe takar. Erkek çocuklarda kulak delme uygulamasına rastlanmamaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 140).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede kulak delme işlemi ile ilgili pratikler şunlardır:

- Kulak delme işi çocuk bir yaşını bitirince yapılır (K.15, K.22, K.30, K.31, K.33, K.36).
- Çocuğun kulağını genellikle babaannesi deler (K.35).
- Çocuğun kulağını bu işi yapabilen, "eli yordamlı" bir kişi deler. Öncelikle soyulmuş bir diş sarımsağı ortadan ikiye keserek kız çocuğunun kulak memelerine iyice sürer. Bu işlem çocuğun kulağının iltihaplanmasın kapmasını önlemek içindir. Delme aleti olarak ise yorgan iğnesi kullanılmaktadır. Kulak delinmeden önce bu yorgan iğnesi sıhhi olması için ateşte iyice ısıtılır, ardından iğneye delik kapanmasın diye iplik geçirilir. Hem kulak memelerine ve bu ipe hem de iğnenin ucuna tuzlu tereyağı sürülür ve çocuğun kulağına batırılır ve çocuğun kulakları delinir, ip bağlanır. Tuzlu tereyağı yaranın mikrop kapmamasını ve çabuk iyileşmesini sağlar. Zamanla yara iyileştikçe bu ip kendiliğinden kurur ve düşer, bundan sonra çocuğa altın küpe takılır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.35, K.36, K.40, K.44, K.45, K.46, K.49, K.50, K.52, K.55, K.59, K.63, K.70, K.71, K.73, K.82, K83, K.88, K.92, K.93, K.130, K.146).
- Günümüzde kız çocuğunun kulağı kuyumcuda ağrısız delinir (K.3, K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.35, K.36, K.40, K.44, K.45, K.46, K.49, K.50, K.52, K.55, K.59, K.63, K.70, K.71, K.73, K.82, K83, K.88, K.92, K.93, K.130, K.146).
- Kız çocuğuna nazar değmesin diye mavi boncuklu altın küpe takılır (K.3, K.5, 15, K.30, K.40, K.45).

2.1.1.3.14. Doğanşehir Yöresi Doğum İle İlgili Genel Değerlendirme

İnsan yaşamında hayatın farklı aşamalarına geçiş dönemleri mevcuttur. Bu geçiş dönemlerinin ilki olan doğumun önemi herkesçe bilinmektedir. İçinde bulunduğu topluluğa yeni bir insan kazandıran anne ve baba, onun topluma aitliğini sağlamak için bazı kalıplaşmış davranışları yerine getirmek zorundadır. Bu sebeple doğumun etrafında çok sayıda büyüsel-dini inanç ve pratiğin geliştirildiğini görmekteyiz. Bunlar yerine getirilirken özel bir özen göstermek gerektiği fikri bilinçaltlarına yerleşmiştir.

Temelinde anne ve bebeği kötü güçlerin zararlı etkilerinden korumak fikrinin yattığı bu inanç ve pratiklerin Türk dünyası ve Türkiye Türklerinde fazlaca ortaklık gösterdiği yanları vardır.

Doğumla birlikte aileye katılan yeni üye, bütün toplumlarda olduğu gibi araştırma sahamız olan Doğanşehir İlçesinde de büyük sevinçle karşılanmaktadır. Doğum olayı kendi içerinde birçok basamağa ayrılarak bünyesinde önemli geleneksel unsurları barındırmaktadır. Doğumla ilgili adet ve pratiklerin çoğunluğu kadınlar tarafından oluşturulmuştur ve günümüz modern dünyasında, tıbbi imkânlara rağmen canlılığını koruyarak yaşatılmaya devam etmektedir. Bu kültürel olgular özellikle yaşlı, görmüş geçirmiş, geleneğe saygı duyan ve onu yaşatmaya gönüllü kadınlar ve onların görüşlerine değer veren yeni nesil sayesinde sürdürülmektedir.

Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası dönemde işlediğimiz tüm basamaklarda bahsi geçen adet, inanma ve uygulamalar Eski Türkler'den günümüze ve yöredeki topluluğa kalmış geleneğin birer kalıntısıdır. Bunlar arasında özellikle türbe ve yatır ziyaretleri ile kurban inancı canlılığını korumaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen çocuğu geç konuşan ya da yürüyen kadınlar, yöredeki ziyaretlere giderek, adak adayıp ağaç dallarına çaput bağlamakta, bebek beşiğini simgeler bezler asmakta, mum yakarak çocuklarının sağlığı için dua etmektedirler. Bu da "atalar kültü" ve "ağaç kültünün" yöredeki geçerliliğini gözler önüne sermektedir. Ziyaret toprağı da büyüsel nitelikli bir sağaltma aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kısırlığı gidermede, albasmasından korunmada, aydaş çocuğun tedavisinde ocaklara gidilmektedir. Ocaklıdan alınan bir yiyeceğin ya da içeceğin şifasından yararlanılmaktadır.

Önceleri aralık ebelerinin gerçekleştirdiği doğum, günümüzde hastanelerde, sağlık ocaklarında ebeler, doktorlar tarafından yapılmaktadır. Ancak bebeğin cinsiyeti konusundaki uygulamalar canlı bir şekilde uygulanmaya devam etmektedir.

Anne adayı hamileliği süresince el üstünde tutulur, üzülmemeye, yorulmamaya çalışılır. İstedikleri mümkün olduğunca yerine getirilir, bu konuda çevresi de oldukça anlayışlıdır, pişen yemekten ilk olarak ***kuzlacı, yerikli*** kadına götürülür. Yörede doğmamış çocuğa don biçilmez anlayışı bulunmaktadır. Bu sebeple çocuğa zaman alan örgü işlerinin dışında diğer kıyafetleri annenin hamileliğinin sekizinci ayında yapılmaya başlanmaktadır.

Çocuğun eşi kutsallık arz etmektedir, herhangi bir yere atılmaz, ayak değmeyecek bir yere gömülür. Eş aynı zamanda çocuğu olmayan kadının çocuk sahibi

olmasında veya doğumdan sonra ters çevrilerek kadının bir sonraki çocuğunun cinsiyetini tayin etmede önemli olduğu kabul edilir. Göbek bağı da atılmaz ve çocuğun gelecekte olması istenen yere gömülür. Bu şekilde her ikisi de geleceği etkiler fonksiyon göstermektedir. Ancak günümüzde doğumlar hastanede yapıldığı için çoğu zaman her ikisi de atılmaktadır.

Çocuğun ve annenin kırklanması olayı da önemlidir. Burada kullanılan kırk kaşık su, kırk delikli kalbur, kırk adet taş da Türkler' de kutsal olduğu kabul edilen kırk rakamının bir göstergesidir. Ayrıca kırklamada kullanılan taş unsuru da "taş kültüne" gönderme yaparak, çocuğun taş gibi olması isteğini barındırmaktadır. Yörede kırk basması inancı ise daha çok nazar ve albasması ile karıştırılmaktadır. Kırk basmasın diye iki kırklı kadının karşılaşması halinde yapılan iğne alışverişi ve kırklı çocuğun terazi kefesine "çüt" konarak tartılması da demirin koruyucu gücünü göstermekte, dolayısıyla "demir kültünün" bir uzantısı görünümünü vermektedir.

Çocukla ilgili uygulamalar arasında hala yaşatılmakta olan diğer gelenekler arasında yürüyemeyen çocuğun "ayak bağını kesme" olayı ve çocuk için acılı ve uzun geçen diş çıkarma olayını çabuk ve kolay atlatmasını sağlamak amacıyla yapılan bir çeşit saçı olan "diş hediği", anne ve bebeğinin yarı kırk ve kırkını çıkarma, yeni doğmuş bebeği çiğ kalmasın, kötü kokmasın diye yapılan tuzlama işlemleri bulunmaktadır. Çocuk ve anne için yapılan höllüklü toprak ise kullanımdan kalkanlar arasındadır.

Adaklı çocuğun yedi yıl boyunca saçının kesilmemesi ve çok ağlayan çocukların ağzına babasının ayakkabısının ağzıyla üç kez vurulması kutsal rakamlara gönderme yapar. Çocukla ilgili pek çok pratikte büyükbabaya, babaya verilen öncelik ve önem ataerkil bir toplum olduğumuzu bize hatırlatması bakımından önemlidir.

Sonuç olarak yörede doğumla ilgili adet ve inanmalar İslam öncesi inançlarla ortaklık göstermektedir. Doğumla ilgili olay ve durumlar karşısında gelişen tıbbi olanakların yanı sıra geleneğin kılavuzluğundan da büyük ölçüde yararlanılmaktadır.

2.1.2. Evlenme

Dünya üzerinde var olan milletlerin tarihî süreçte devamlılığı aile yapılarının sağlamlığına bağlıdır. Aile kurumu millet nezdinde ne kadar önemli görülür ve o önem yaşantıya yansıtılırsa, milletlerin yapısı ve devamı da o ölçüde sağlam olacaktır. Bu bakış açısıyla Türk kültürüne baktığımızda, aile yapısının ne kadar önemsendiği görülecektir. Aile kurulmadan başlayan uygulamalarla olaya hem güzellik, hem de

önem verilerek kurulacak yuvanın sürdürülebilirliği ön planda tutulmaya çalışılmıştır (Gönen, 2011, s. 46).

Evlenme, kadınla erkeğin aile kurmak için yasaca birleşmeleridir. Kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Aileler arasında dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirler, düzenler. Evlenme törenleri bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilir. Evlenme, tören, töre, âdet, gelenek, görenek ve inanma bakımından zengin bir tablo çizer (Örnek, 2000, s. 185).

Soya devamlılık kazandırmak, insanoğlunun evrensel özelliklerinden biridir ve bunun yolu da tek evlilikten geçmektir (Zaripova, 2005, s. 94).

İnsanoğlu doğumundan ölümüne kadar geçen süre içinde çeşitli olay ve dönemler içinden geçmiştir. Şüphesiz evlilik de bunlar içinde en önemli yere sahiptir. Çünkü evlilik yetişkinliği ve yeni bir tabakaya dâhil olmayı simgeler. Türk toplumlarında evlilik, bir erkeğin toplumda bir tabakadan diğer bir üst tabakaya yükselişi, baba olmanın meşrulaştırılması ve Türk devletlerinin temeli olan aile kurumunun esas yöneticiliğine yani *atalığa* terfisidir. Bir bayan içinse evlilik, genç kızlıktan kadınlığa geçiş, anne olmanın meşrulaştırılması ve Türk ailesinin yönetici yardımcısı olan hatunluğa geçişidir (Demir, 2010, s. 1-2).

Türk kültürü içerisinde evlilik, geçiş dönemi törenleri arasında en mühim kaidelerden biridir. İnsan ev-bark sahibi olunca bulunduğu toplulukta itibar kazanır. Türk hayatının her safhasında görülen ve yaşantılara, hareketlere yön veren inançların rolü burada da devam eder. İyi ve kötü karakterli iyeler, ev iyeleri, ata ruhlarının, eş bulmada, iyi bir yuva kurmada, çocuk sahibi olmada, doğan çocukların hayatta kalmasında etkili olduğu inancı, günümüzde de varlığını korumaktadır (Kalafat, 2010, s. 290).

Evlilik öncesi ve sonrası uygulamalar bütün Türk topluluklarında farklı isimler altında anılmasına karşın öz yapı itibariyle birbirinden farklı değildir. Kabaca iki kişinin bir evde yaşaması manasına gelen evlilik kelimesi sadece Türklerde vardır. Eskiden beri çekirdek aile yapısının görüldüğü Orta Asya ve Anadolu'da evlilik, bir erkek ve bir kadının dini inançlar, yasalar ve toplumun bütün katmanlarınca onaylanmış bir bütünlük, beraberlik içinde bir araya gelmesi manasını taşır. Aile bütün Türk toplumlarının eskiden beri kutsal kabul ettiği bir müessese olmuştur. Evlenme ise bu oluşumun temeli olarak kabul edildiğinden ayrı bir öneme sahiptir (Demir, 2010, s. 1).

Her yerde evlilik, annelik ve babalığın onayı, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için gerekli olan kararlı bir temeli sağlayacak bir seri kültür kalıplarıdır (Erdentuğ, 1996, s. 319).

2.1.2.1. Evlendirme Biçimleri

a) Türk Halk Kültürü'nde

Evlilik kadın ve erkek arasındaki gelenek ve göreneğe bağlı olarak şekillenen toplumsal bir anlaşmadır. Ailenin toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Her toplum bağlı bulunduğu kültür kalıbına uygun belli kural ve kalıplara uyarak evlenme olayını gerçekleştirmektedir (Santur, 1998, s. 133).

Toplumsal bir varlık olan insan doğumunun ardından ikinci kez, toplumla uyumunu sağlayan geçiş devrelerinden biri olan evlilik kurumu ile karşı karşıya gelir. Kadın ve erkeği bir araya getirerek sosyal yaşamın gerekliliklerine karşı birlikte hareket etmelerini sağlayan, çocuk sahibi olma isteği temelinde şekillenen evlenme olayı farklı biçimlerde olmaktadır. "Eski Türklerden beri birçok Türk topluluğunda görülen evlenme şekillerinden biri kız kaçırmadır. Yakut Türklerinde gençler, şaman tarafından bir ayin yapıldıktan sonra kız kaçırmaya giderler. Ayin sırasında şaman atların çevresine kımız saçar, bu gençlerin korunması için kırk kötü ruhun adını söyleyerek, tanrıya dua eder. Altaylarda ise kız kaçırma kızın ve ailesinin rızasıyla gerçekleşir. Kız kaçırıldıktan sonra gencin arkadaşları çalı çırpıdan otağ yaparlar. Gelin ve damat bu çadırda üç gün kalırlar." (İnan, 2006, s. 166).

Çok farklı evlenme türleri arasında en yaygın olanı akraba evliliğidir. Türkiye'de evli çiftlerin yaklaşık üçte birinin birbirleriyle yakın akraba oldukları ifade etmekte ve akraba olan eşlerin %80'inin kardeş çocukları oldukları belirtilmektedir (Sezen, 2005, s. 190).

Türkiye'de kültürel değişimlerin yoğun olarak görüldüğü büyük kentlerde doğrudan tanışıp anlaşarak evlenenler giderek yaygınlığını artırırken, geleneksel kesimlerde evlenme biçimlerinin başında *görücülük* gelmektedir. Görücü usulü evlilik, evlenecek erkeğin aile üyeleriyle, akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının daha önceden üzerinde durulan ya da tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyaret edip, hem kızı yakından incelemeleri, hem de niyetlerini belli etmeleridir. Türkiye'de görülen evlilikler

arasında *kız kaçırma* yoluyla gerçekleştirilenler de önemli bir yer tutmaktadır. Anadolu'da erkeği kızın kaçırmasının dışında, seyrek olmakla birlikte, kızın, bohçasını alıp, oğlan evine gidip oturması durumu vardır ve buna halk arasında "oturak alma" denmektedir. Bu şekilde evliliklere Teve, Kütahya, Sivas, Kastamonu illerinde rastlanmaktadır (Örnek, 2000, s. 185-186).

Ülkemizde rastlanan evlenme biçimleri arasında ***beşik kertme*** de bulunmaktadır. Anadolu'da, gençlerin çocuk yaşta birbirlerine nişan takılması anlamında olan bu evlenme biçimi, günümüzde evlilik olayı içindeki önemini kaybetmeye başlamıştır (Yakıcı, 1992, s. 29).

Bir diğer evlilik şekli "berder/bedel" evliliğidir. Evlilik çağında kızı olan ve oğlunu evlendirmek isteyen aile, aynı koşullardaki ailelere bakar, bulur ve bunların arasından kendine uygun gördüğü seçimi yapar. Aile oğluna isteyeceği kıza karşılık, başlık vermemek şartıyla kendi kızını teklif eder. Aileler aynı kültürün üyesi olduklarından bu teklifi olumlu karşılarlar. Bu tür evliliğe ***kelepir, değişik/değişik usulü, kız değiş tokuşu*** isimleri verilmektedir (Başçetinçelik, 2009, s. 151; Sezen, 2005, s. 188).

Kadının, *levirat* yani ölen eşinin erkek kardeşiyle evlenmesi ya da erkeğin *sorarat* yani ölen eşinin kız kardeşiyle evlenmesi toplumumuzda görülen evlilik şekillerindendir. Ölenin dul ve yetimlerinin, erkek kardeşlerine miras olarak kalması demek olan bu evlilik şekli, Anadolu'da özellikle Doğu, Güneydoğu bölgelerinde hâlâ yaşamaktadır (Köse, 1971, s. 48-49).

Bu tür evlenme biçimlerinin dışında Türkiye'de başlık parası karşılığı evlenme, kuma getirme evliliği, kepir (yaban getirme) evliliği, başörtüsü kaçırma yoluyla evlilik, içgüveyi evliliği, yetim evliliği, oldu-bitti evlilik, kan parası karşılığı evlilik, öç alma karşılığı evlilik, çok eşlilik, anlaşmalı evlilik, hileli evlilik, rastlantı yoluyla evlilik, ilan yoluyla eş seçerek evlilik, tercihli evlilik, yabancıyla evlilik, farklı mezhep evliliği, metres edinme evliliği, muta evliliği, dış güveyi evliliği, televizyon evliliği gibi çok çeşitli evlenme şekilleri mevcuttur (Sezen, 2005, s. 185-192).

Günümüzde artık, evlenecek kız ve erkek, evlilik kararında kendileri söz sahibidir. Aileler, evleneceği kişinin seçiminde, çocuklarına, eskiye göre, daha çok söz hakkı tanımaktadırlar. Ancak bireyler, yaşadıkları toplumda var olan gelenek, görenek, töre ve yasalara uymak durumundadırlar (Altun, 2004, s. 226).

Bütün bu evlendirme biçimlerinin temelinde ekonomik, sosyal, kültürel ve yöresel faktörler bulunmaktadır.

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede gerçekleştirilen evlendirme biçimleri arasında şunlar bulunmaktadır:

- Sütkardeşler ve kirve çocukları evlenemez (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.22, K.28, K.29, K.30, K.31, K.35, K.44, K.59, K.61, K.64, K.65, K.81, K.82, K.84, K.87, K.88, K.89, K.95, K.99, K.103, K.115, K.116, K.117, K.122, K.124, K.127, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.138, K.142).
- Farklı ırk-mezhepler arası kız alıp verme önceleri tamamen yok olsa da günümüzde bu konudaki anlayış değişmiştir. İstisnai bir durum olmakla birlikte farklı ırk-mezhepler arası kız alıp verme vardır. Bu tür evliliklerin geneli kaçarak olmaktadır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.25, K.28, K.29, K. 31, K.51, K.57, K.62, K.63, K.67, K.75, K.76, K.78, K.81, K.82, K.86, K.92, K.93, K.101, K.106, K.108, K.109, K.110, K.114, K.115, K.116, K.122, K.123, K.124, K.125, K.128, K.129, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.140, K.141, K.144, K.146).
- Yörede tek eşlilik yaygındır. İkinci evlilikler ancak eşlerden biri öldüğü takdirde gerçekleştirilmektedir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.22, K.28, K.29, K.30, K.31, K.44, K.59, K.61, K.64, K.65, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73, K.75, K.76, K.77, K.80, K.81, K.82, K.84, K.87, K.88, K.89, K.95, K.99, K.103, K.115, K.116, K.117, K.122, K.124, K.127, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.138, K.142, K.143, K.146).
- Önceleri akraba evlilikleri çokça yapılırken, günümüzde bu tür evliliklerde "Akraba evliliği iyi değil" düşüncesiyle azalmalar görülmektedir, yine de akraba evliliği mirasın bölünmemesi, aile içinde kalması isteğiyle tercih sebebidir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8 K.9, K.10, K.12, K.17, K.18, K.22, K.28, K.29, K.30, K.31, K.44, K.59, K.61, K.64, K.65, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73, K.75, K.76, K.77, K.80, K.81, K.82, K.84, K.87, K.88, K.89, K.95, K.99, K.103, K.115, K.116, K.117, K.122, K.124, K.127, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.138, K.142, K.143, K.146).
- "Değişik" biçimindeki evlenmeler çeyiz yükünden kurtulmak için yakın akrabalar arasında yapılmaktadır (K.1, K.2, K.4, K.6, K.11, K.12, K.17, K.18, K.22, K.28, K.30, K.35, K.42, K.87).

- Evlilikler görücü usulüyle gerçekleştirilmektedir. Tavsiye üzerine yakın köyler ve çevre illerden kız alınır (K.1, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.22, K.28, K.29, K.30, K.31, K.49, K.59, K.61, K.64, K.65, K.70, K.71, K.72, K.73, K.75, K.76, K.77, K.80, K.81, K.82, K.84, K.87, K.88, K.89, K.95, K.99, K.103, K.115, K.116, K.117, K.122, K.124, K.127, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.138, K.142, K.143, K.146).
- Başlık parası ile evlenme önceleri yaygınken günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır. Önceleri başlık parası olarak paranın dışında altın, arsa, bağ-bahçe, tarla verilmiştir, hatta başlık parası olarak buğday verildiği de söylenmektedir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.13, K.16, K.49, K.50, K.51, K.57, K.86, K.92, K.116, K.122, K.123, K.128, K.129, K.130, K.133, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.147).
- Ailelerin anlaşamaması ya da düğün yapacak ekonomik durumun olmaması durumunda gençler kaçarak evlenmektedir. Kız kaçırıldıktan sonra kız ve oğlan tarafı küs duruma düşer uzun süre görüşülmez. Ancak torunları olduğunda kızın ailesi kızlarını ve damatlarını affederler. Kaçarak evlenenlere çeyiz verilmez, düğün yapılmaz (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.14, K.19, K.20, K.21, K.29, K.35, K.51, K.52, K.61, K.82, K.83, K.106, K.122, K.123, K.128, K.129, K.135, K.143).
- Günümüzde kaçarak evlenmelerde kız ve erkek aileleri tarafından affedildikten sonra düğünleri yapılmaktadır (K.9, K.10, K.22, K.23, K.24, K.31, K.36, K.40, K.44, K.73, K.74, K.95, K.97, K.99, K.115, K.145, K.146).
- Tanışıp anlaşarak evlenmeler yörede de yaygınlık kazanmıştır. Dışarıya okumaya giden gençler evlenecekleri kişileri kendileri bulur, arkadaşlık yaparlar, aileler de bu durumu olumlu karşılamaktadır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.12, K.15, K.22, K.23, K.24, K.26, K.27, K.29, K.30, K.31, K.44, K.95, K.97, K.122, K.130, K.146)
- Karısı ölen erkek, isterse evlendirilir (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.51, K.54, K.57, K.61, K.101, K.108, K.109, K.110, K.129, K.130, K.138, K.144, K.145).
- Önceleri kocası ölen kadın kaynıyla, karısı ölen adam da baldızıyla evlenirdi (K.6, K.8, K.11, K.12, K.15, K.26, K.27, K.46, K.122).
- Kocası ölen kadının evlenmesi pek hoş karşılanmaz. Kadının geçim zorluğu varsa ve çocuğu yoksa evlenebilir. Çocuğu olan kadın “Çocuklarım benim

başımda, kocam sayılırlar.“ diyerek evlenmeyi reddeder (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.31, K.35, K.46, K.52, K.59, K.122).

- Yörede beşik kertmesi evliliğine rastlanmamıştır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.22, K.28, K.29, K.30, K.31, K.44, K.59, K.61, K.64, K.65, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73, K.75, K.76, K.77, K.80, K.81, K.82, K.84, K.87, K.88, K.89, K.95, K.99, K.103, K.115, K.116, K.117, K.122, K.124, K.127, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.138, K.142, K.143, K.146).
- İçgüveysi evlilik şekline rastlanmamıştır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.22, K.28, K.29, K.30, K.31, K.44, K.59, K.61, K.64, K.65, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73, K.75, K.76, K.77, K.80, K.81, K.82, K.84, K.87, K.88, K.89, K.95, K.99, K.103, K.115, K.116, K.117, K.122, K.124, K.127).

2.1.2.2. Evlilik Çağı/Evlilik İsteğini Belli Etme

a) Türk Halk Kültürü’nde

Türk kültüründe evlenme; ocak kurma, ocak tüttürme, ev-bark sahibi olma, yuva kurma gibi çeşitli adlandırmalarla ifade edilirken, birey sadece bir aile oluşturmanın ötesinde, soyun devamını sağlama ve toplumsal bir görevi üstlenmeyi de içeren bir sorumluluk yüklenmektedir. Bundan dolayıdır ki, evlilik yaşı geldiği halde, hala evlenmeyen gençlere pek olumlu gözle bakılmamaktadır. Diğer yandan geleneksel ev kültüründe ocağa ilişkin inanmalar, ev için, neden aile ocağı deyiminin kullanıldığını açıklamaktadır. Ateş kültünün izlerini taşıyan aile ocağı deyimi, Türk kültüründe öteden beri aileye, *eve ve evliliğe* kutsiyet atfedildiğini göstermektedir. Bu durum boşanmalar konusunda takınılan olumsuz tavırdan da anlaşılmaktadır. Boşanma Türklerde genellikle geçmişten bu yana hem hoş karşılanmamakta, hem de özellikle kırsal kesimde çok nadir görülmektedir (Çopuroğlu, 2000, s. 166).

Geleneksel kesimde kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerini belirleyen bazı ölçütler vardır. Bunların başında buluğa erme gelir. Bu yaş ülkemizde 10-14 yaşları arasında başlar. Gerek kızda, gerekse erkekte görülen birtakım biyolojik ve fizyolojik gelişmeler, onların biyolojik ve sosyo-kültürel kişiliklerini geliştiren önemli

belirtilerdir. Bu değişiklik ve belirtilerle kişisel sorumluluklar da başlar. Kızlar bu aşamada üyesi bulundukları ailenin ekonomik, toplumsal ve kültürel etkinliklerine katılırlar. Aynı durum erkek çocuklar için de söz konusudur. Erkek çocuk da, aile içerisinde, gerek cinsinin, gerekse yaşının gerektirdiği etkinliklere katılarak, geleneklerin öngördüğü tavrını almaya çalışır (Örnek, 2000, s. 189-190).

Önceleri evlenme yaşı kızlarda 13-15, erkeklerde 16-18 iken günümüzde değişiklik göstererek, kızlarda 20-24; erkeklerde 24-28 olmuştur. Buna rağmen köylerde "Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır." düşüncesi, küçük yaştaki evlilikleri onaylar niteliktedir. Çağı gelen kız ve erkeğin, bir an önce evlenip yurt, yuva kurması, gereklidir. Kırsal kesimde kızların 25'i, erkeklerin 30'u geçmesi, aileleri telaşa, sıkıntıya sokar. Yaşı geçen kızın, doğurganlığının, güzelliğinin bozulacağına inanılır. Kızlar için duyulan endişe, erkekler için pek duyulmaz. Erkeğin ***olgun*** olanı makbuldür düşüncesi, toplumda yaygın olan bir kanıdır (Altun, 2004, s. 237-309).

Evlilikte ilk adım, evlenme isteğinin ortaya çıkmasıdır. Bu istek, aslında zaten toplumsal bir beklenti olarak, sosyalleşme sürecinde daha çocukluk döneminden itibaren sosyo-kültürel sistem tarafından ortaya konan bir hedef ve sorumluluk halinde birey bilincinde şekillenmektedir. Kimlerle, nasıl evlenileceği ve bunun nasıl dile getirileceği ise kültür tarafından belirlenmektedir. Tamamen bireysel bir istek ve karar gibi gözükse de, evlilik isteği ve kararı, içinde yaşanılan toplumun, değer ve normlarından bağımsız değildir ve büyük ölçüde etkilenmektedir (Çopuroğlu, 2000, s. 167).

Evlenme çağına gelen genç, evlenme isteğini babasına söyleyemediği için isteğini annesi yoluyla duyurur, bir mani ile dokundurur:

Hey hızara hızara
Dalda kirez kızara
Ana benim çağım geldi
Durma bana kız ara.

Ana yüreği oğlanın yemeden içmeden kesilmesi karşısında işi babaya anlatır, izin aldıktan sonra iş kız beğenmeye kalır (Ataman, 1992, s. 12).

Tekirdağ'da kızlar 17-18, erkekler askerlik dönüşü 22-23 yaşında evlenme çağına gelmiş olarak kabul edilirler. Evlilikte akraba olmaması şartı aranır. Evlenmede "sıra gütme" adı verilen bir tür sıra gözetimi vardır. Öncelikle abla ve ağabeylerin evlenmelerine dikkat edilir. Ancak bu önemli bir engel değildir. Evlenme yaşına gelen

gençler evlenme isteklerini evin büyüklerine söyleyemezler. Çeşitli yollara başvurarak bu dileklerini belli ederler. Ayakkabıları ters çevirme, devamlı of çekme, süpürgenin üstüne oturma gibi davranışlar evlilik isteğinin belirtisidir (Artun, 1998, s. 9).

Çankırı'da delikanlı, anasının ayakkabısını eşiğe çivileyerek everilme zamanının geldiğini hatırlatmak ister. Çok önceleri Eskişehir'de, evlenme çağına geldiğini ispatlaması için delikanlı, mahallenin birikme odasında bir sınamadan geçirilirdi; meydan sinisinden bir ibriğe, yere dökmeden su boşaltması beklenmekteydi (Boratav, 1999, s. 165-166). Bu şekilde delikanlının yeterli olgunluğa erişip erişmediği ölçülmektedir.

Adana ve çevresinde evlenme yaşı önceleri 14-15 iken günümüzde 20-25 yaşları olmuştur. Yörede evlenme çağına gelen gençler bu isteklerini birtakım davranışlarla ailelerine belli ederler. Kızlar; asabileşir, sorulan sorulara bağırıp çağırır, söz tutmaz olur. Bulaşıkları yıkarken kapları birbirine vurur, ev işlerini yaparken "Ölsem de kurtulsam." gibi sözler eder, babasının ayakkabısına çivi çakar. Kız sahipleri evlenecek kızlarının olduğunu belli etmek için dama şişe koyar, bu şişeyi tüfekle kim vurursa, o evdeki kızla evlenir. Erkekler de kızlar gibi huysuzlaşır, yalnızlıktan, soğuktan şikâyet eder. Alıp başını gideceğini, evden ayrılmak istediğini söyler. Sofrada pilava kaşık batırır, "Ah!" çeker. (Başçetinçelik, 2009, s. 161-164). Kızların evlenme isteklerini belli etme yöntemlerinden biri de içi geçmiş karpuzu annelerine göndermeleridir (Özdogru, 1968, s. 4796). Bunda bekâr kız, annesine karpuz gibi zamanının gelip geçtiği mesajını verir.

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede evlilik çağı ve evlenme isteğini belli etme konusunda tespit edilenler şunlardır:

- Doğanşehir yöresinde evlilik çağı önceleri kızlarda; 13-18, erkeklerde; 17-25 iken günümüzde kızlarda; 17-25 yaş erkeklerde; 21-30 aralığındadır. Öğrenim gören gençler daha geç de evlenebilir (K. 2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.15, K.17, K.22, K.23, K.24, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.35, K.36, K.39, K.40, K.42, K.44, K.46, K.49, K.50, K.51, K.52, K.54, K.55, K.56, K.59, K.63, K.67, K.70, K.71, K.73, K.75, K.76, K.77, K.81, K.82, K.88, K.89, K.95, K.96, K.101, K.109, K.115, K.122, K.124, K.130, K.132, K.133, K.134, K.140, K.141, K.146).

- Aileler çocukları arasında evlilik için sıra gözetirler. Büyükler evlendikten sonra sıra küçüklere gelir. Küçük kızın gelin gideceği yerin hali vakti yerindeyse büyük kardeşin rızası alınarak küçük kardeş evlendirilebilir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.22, K.24, K25, K.31, K.36, K.49, K.50, K.52, K.54, K.55, K.59, K.82, K.130).
- Delikanlı askere gidip geldikten sonra evlendirilmelidir. Çünkü askerlik olgunlaştırır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.10, K.15, K.25, K.49, K.55, K.74, K.95, K.122, K.130).
- Evlenmek isteyen delikanlı eve geç gelmeye başlar, canının istemediğini ya da hasta olduğunu bahane ederek içten güçten kaçmaya çalışır (K.2, K.3, K.6, K.15, K.31, K.36).
- Evlenmek isteyen delikanlı güç gösterisi yapar, gücünün kuvvetinin çok olduğunu her fırsatta sergilemek ister. Güreş tutar, ağır fiziki güç isteyen işleri yapmak ister. Kendiyle övünür (K.1, K.6, K.8).
- Önceleri yemek kabı ortaya konur, herkes aynı kaptan yerdi. Bu şekilde büyük kapta orta konulan bulgur pilavına kaşık saplayan genç babasına evlenme isteğini belirtirdi (K.2, K.3, K.6, K.8, K.11, K.15, K.17, K.18, K.28, K.29, K.90, K.95, K.143).
- Evlenmek isteyen delikanlı bıyık bırakır, bakımlı olur (K.122).
- Huysuzlaşma, beklenmedik anlarda olağandışı tepkiler gösterme, yapılan işleri beğenmeme, pişirilen yemeğe bahane bulma, sinirli davranışlarda bulunma, öfkesini eşyalardan çıkarma gibi davranışlar erkek ve kızlarda evlenme isteğini gösterir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.22, K.23, K.49, K.55, K.52, K.59, K.70, K.71, K.73, K.74, K.95, K.98, K.101, K.108, K.109, K.110, K.122, K.130).
- Evlenme isteğinde olan kız ya da erkek sık sık bıkıp, usandığını, başını alıp gitmek istediğini söyler, kendini başkalarıyla kıyaslar (K.2, K.25).
- Evlenmek isteyen genç kız çeşme başına, su doldurmaya daha çok gitmeye başlar, kendine daha özen gösterir olur (K.5, K.11, K.15, K.35).
- Ev eşyası alıp gelecek planları yapmaya başlayan delikanlının evlenmek istediği anlaşılır (K.1).
- Evlilik isteğini kızlar ve erkekler babaları ile paylaşmazlar. Erkekler bu isteklerini annelerine söyleyebilirken kızlar ancak abla, yenge, yakın akraba olan

kişilere söylerler (K.12, K.13, K.22, K.24, K25, K.31, K.36, K.49, K.50, K.52, K.54, K.55, K.59, K.82, K.130).

2.1.2.3. Evlilik Öncesi

Bu dönem içerisinde gelin-güvey seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesme, nişan töreni ve nişanlılık aşamalarını barındırarak bir dizi adet ve inanmaya sahne olmaktadır.

2.1.2.3.1. Gelin-Güvey Seçimi

a) Türk Halk Kültürü'nde

Türk mitolojisinde erkek insanî, kadın ise ruhanî bir kisveye bürünmüştür. Bu nedenle evlenme bahsi söz konusu olduğunda istiareye yatma, falcılara gitme, yıldıznameye bakma, aksakallı koca-Hızır'dan medet umma gibi uygulamalara başvurulmaktadır. Genel anlamda aday tespitinde kutsalı arayış diyebileceğimiz bu durum, destanlarımızdan başlayarak günümüze kadar konuyla ilgili bütün kültür kalıplarına sinmiştir. Evlenecek olan her iki çift için de geçerli olan bu uygulamalarda kut veya kutsuzluk, daha çok geline yüklenmektedir. Bunun için de "uğurlu kademli gelin" ya da tam tersi "uğursuz, kademsiz gelin" tabirleri kullanılmaktadır (Ergun, 2010, s. 280).

Evlilik öncesinde gelin-güvey seçimi adaylarda olması istenen önemli kıstasların arandığı bir aşamadır. Seçilen adayın ailenin beklentilerini karşılar nitelikte olması istenir. Bireyler arasında kültürel, sosyal ve ekonomik yönden denklik aranır. Bu sebeple gelin ya da güvey adayı olan kimse çeşitli yönleriyle araştırılır, soruşturulur. Gelin-güvey seçimi konusunda en önemli karar mercii annedir. Anneye gelin arayışında yakın akrabaları ve çevresi de yardımcı olur. Kadınlar arası toplantılar, eş-dost ziyaretleri, düğün ve cenazeler, kısacası annenin bulunduğu her ortam oğluna kız bakması için birer fırsattır.

Türk ailesinin temeli "kutsal evlenme törenleri" ile atılmaktadır. Tanrı'nın cenneti ayakları altına serdiği, canından can çıkarma gibi olağanüstü özellikler bahşettiği kadın, kültürümüzde her dönemde önemli bir yere sahip olmuştur. Türk ailesinde bu nedenle "kutlu/ideal gelin"in büyük bir yeri bulunmaktadır (Ergun, 2010, s.

276). Bu ideal gelinde aranılan vasıflar genellikle; temizlik, güzellik, hamaratlık, dürüstlük gibi özelliklerdir.

"Evlenecek erkekte aranacak vasıflar ise şunlardır: Fodul olmayacak (yani kaba saba, lafın nereye varacağını bilmeyenlerden olmayacak, sözünü sohbetini bilecek), baba malına güvenmeyecek; hazır yiyici, ekmek elden su gölden, bedava geçinirlerden olmayacak, belli bir işi, kazancı olacak, hele babası ölmüşse kalan mirastan bir çöp bile satmamış olacak, malın mülkün, işin sadık bir koruyucusu olacak, kumar oynamayacak, sarhoşluk etmeyecek, evin yolunu bilecek; işi ile evinden başka hiçbir şey düşünmeyecek, geçici bir işi olmayacak; şunun ya da bunun yanında sığıntı bir iş tutmayacak, ağırbaşlı, kâmil, ahlaklı, merhametli, yardımsever, cesur, tuttuğunu koparanlardan, yürek bütünlüğüne sahip olacak" (Ataman, 1992, s. 5).

Evlenme çağına gelen oğullarına ailesi önce beğendiği bir kız olup olmadığını sorar. Eğer oğlan kız beğenmeyi ailesine bırakırsa ailesi önce çevreden soruşturarak kız arar. Kız ararken kızda ve ailesinde ahlaki yapı, maddi durum, fiziki güzellik vb. özellikleri arar. Oğlanın beğendiği bir kız varsa aynı özellikler soruşturularak araştırılır. Çevredeki evlenme törenleri, kızlarla erkeklerin birbirlerini görüp tanışma ortamlarıdır. Eğer bir kıza karar verilirse kız evine görücü gönderilir. Görücüler oğlanın annesi, teyzesi, halası, yengesi ve komşu kadınlardır. Kız evi bu ziyaretin nedenini sezer. Gelin adayı kız, gelenleri güler yüzle karşılar. Teker teker ellerini öper. El öpme sırasında ve ziyaret boyunca kız belli edilmeden incelenir. Vücutça bir kusuru olup olmadığına dikkat edilir. Yürüyüşü, oturması, kalkması, davranışları gözlenir. Evin temizlik ve düzenine bakılır. Kız beğenilmişse, görücülerden yaşlı bir hanım kızı beğendiklerini, uygun görürlerse kararlaştırılacak bir günde erkeklerin kızı istemeye gelip gelemeyecekleri sorar. Kızın annesi ya da yakınlarından biri bu tekliften memnun kalmışsa 'Mademki siz münasip gördünüz, kısmetse olur, ama bir kere de erkeklere danışalım.' der. Görücü misafirler uğurlanır (Artun, 2007, s. 174).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede aileler gelin-güvey seçerken şu özellikleri aramaktadırlar:

- Gelin ya da güveyin ailesinin soyu-sopunun iyi olması gerekir. Bilindik ailelerin kızı alınır. Herkese kız verilmez, herkesten kız alınmaz (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.17, K.18, K.22, K.28, K.29, K.56, K.77, K.81, K.84, K.88, K.89, K.95, K.101, K.104, K.109, K.115, K.122, K.124, K.130, K.140, K.141).

- Farklı mezhep ve ırktan olmaması istenir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.25, K.28, K.29, K. 31, K.51, K.57, K.62, K.63, K.67, K.75, K.76, K.78, K.81, K.82, K.86, K.92, K.93, K.101, K.106, K.108, K.109, K.110, K.114, K.115, K.116, K.122, K.123, K.124, K.125, K.128, K.129, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.140, K.141, K.144, K.146).
- Gelin-güvey adayında Allah korkusu olmalıdır (K.6, K.49).
- Kızlar, tarlada-bahçede görülüp beğenilirdi (K.62, K.63).
- Düğünlerde, gençler birbirini görüp beğenir ya da oğlan anası kız beğenir, oğluna danışır (K.36).
- Ana-babaya karşı gelinmez, onların istediği biriyle evlenilir (K.138).
- Gelin ya da güvey olacak kimsenin fiziki olarak düzgün olması, güzel-yakışıklı olması, boylu poslu olması istenir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.35, K.36).
- Önceden etli butlu, beyaz, kırmızı yanaklı, at binmesini bilen kızlar makbuldü (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.55, K.130, K.141).
- Gelin olacak kızın tertipli, becerikli, saygılı ve görgülü, hanım-hatun olması istenir (K.4, K.12, K.13, K.15, K22, K.23, K.33, K.55, K.63,
- Gelin adayı kızın dik başlı olmaması, dedikoducu olmaması, çok konuşmaması, ağırkanlı olmaması, ev işlerinde, yemek yapmada hünerli olması gerekir (K.23, K.33, K.59, K.67).
- Gelin adayının güçlü kuvvetli olması, “yiğit hatun” olması istenir (K.15, K.30).
- Askere gitmeyene kız verilmez (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.10, K.15, K.25, K.49, K.55, K.74, K.95, K.122, K.130).
- Damat adayının iyi bir meslek sahibi olması, gelir düzeyinin yüksek olması istenir (K.1, K.2, K.4, K.6, K.17, K.18, K.28, K.29, K.122).
- Damat olacak gencin ekmeğini taştan çıkarır cinsten olması istenir (K.37, K.39).
- Damat adayının alkol-kumar gibi kötü alışkanlarının olmaması, eşine sadık olması, iyi ahlâk sahibi olması gerekir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.25, K.28, K.29, K. 31, K.51, K.55, K.67, K.75, K.76, K.78, K.81, K.101, K.108, K.109, K.110, K.114, K.115, K.116, K.122, K.124, K.125, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.144, K.146).

2.1.2.3.2. Kısmet Açma

a) Türk Halk Kültürü'nde

Evlenme zamanı geldiği halde hala bir kısmeti çıkmayan ya da çıktığı halde evlenemeyen kız ya da erkeğin kısmetinin kapalı olduğu ya da biri tarafından kısmetinin bağlandığı düşünülmektedir. Bu istenmeyen durumun ortadan kaldırılması için birtakım uygulamalar yapılmaktadır.

"Gelinlerin uğurundan istifade etme alanlarından birisi de kısmet açılmasıdır. Genç kızlar gelinin kutundan pay alabilmek böylece bahtlarının açılabilmesi için birçok uygulamaya başvururlar. *Gelenekli olmak bir servettir*, *geleneği olmayanın geleceği de olmaz* denir. Bunlar arasında gelin telinden alıp saklamak, gelinin basına yapılan saçıdan bozuk para edinip saklamak, gelinin pabucunun altına kısmet bekleyen genç kızların ismini yazmak, gelinin arkası sıra atacağı çiçeğini kapmak, gelinin döktüğü pirinç tanelerini toplayıp saklamak gibi olanlar sayılabilir. Bunlardan birisi de gelinin kınasından kınalanmaktır. Bu kınadan sürünenlerin bilhassa bekârların muradının olacağına inanılır. Gelin teli, gelin çiçeği, gelin pabucu, gelin atı, gelin kınası, gelin saçında kut olduğu inancı vardır ."(Kalafat, 2010, s. 291).

Hazara Türkleri arasında kısmeti kapalı olanların kısmetini açmak için ziyarete gidilmektedir. Ziyaretgâhlarda kilitlenmiş kilitler bulunan bir yer vardır, buradan alınan kilitler kısmet açılsın diye aşağı yukarı tartılır. Bu sırada kilitlerden biri açılırsa dileğin olacağına inanılır (Çelik, 2001, s. 12).

Kısmetlerini etkilemek ve kapalı olan kısmetlerini açmak için evlenmemiş kızlar bazı davranış kalıplarını uygularlar. Bunlardan bazıları şöyledir: Artvin, Posof, Ardahan, Oltu, Narman, Tortum ve İspir'de gençlerin kısmeti açılsın diye, tuzlu ekmek veya tuzlu peynir yemeleri, rüyaya yatmaları, niyet namazı kılmaları istenir (Dede, 1996, s. 124).

Adana ve çevresindeki kısmet açma pratiklerinin bir bölümünde de; hocanın üstüne dualar yazdığı yedi tane taşın, genç kız tarafından dualarla akarsuya atılması, yeni alınmış bir süpürgenin, cuma günü okunmuş suyla yıkandıktan sonra, bu süpürgeyle evin önünün süpürülmesi, ardından süpürgenin bir camiye verilmesi pratiklerini görürüz. Bu pratiklerde de suyun temizleyici, arındırıcı gücünden, süpürgenin de temizleme özelliğinden yararlanılarak büyüsel obje olarak kullanıldığı görülür. Çevrede, kapalı olan kısmetinin açılmasının, var olan büyünün bozulmasına

bağlı olduğuna inanan gençlerin ve yakınlarının uyguladığı pratikler arasında; içinde kutsal bir gölün suyu ile kutsal yer topraklarının bulunduğu söylenen altı şişenin bir hoca tarafından kısmeti bağlı genç kıza verilerek bu şişelerin bir dizi uygulamaya tabi tutulmasını da görüyoruz. Genç kız verilen şişelerden birini, dört yol ağzında kırar, ikinci şişeyi inşaat temeline gömer, üçüncü şişeyi akarsuya atılır, dördüncü şişeyi, bir erkek mezarına gömer, beşinci şişedeki sudan biraz içtikten sonra kalan su eve serperek, altıncı şişenin suyu ile de banyo yapmaktadır (Başçetinçelik, 1999, s. 3-4).

Elazığ'da 25 yaşını geçmiş kızlar ile 30 yaşını geçmiş erkeklere, "dımına kalmış" yani "evde kalmış" denmektedir. Yaşı geçkinler, kısmetlerinin açılması için, cuma günleri, yatırları ziyaret ederler, kurban keserler, cuma günü selâ verilirken, hocalara kilit açtırırlar ve "şirinlik muskası" yaptırırlar. Bu muskayı üstlerinde taşırlar veya suda ezip suyunu içerler (Eroğlu, 1988, s. 137).

Muş'ta, evlenme çağı geçen kız, kısmetinin bağlı olduğuna inanır. Eğer bu kız, arka arkaya üç çarşamba, bir oklava alıp, oklavayı ata biner gibi iki bacağı arasına alarak minareye çıkar ve orada şerefeden, üç kere "Kırnavınız ve âdetiniz batsın, it babaliler!" diye devir yaparsa, o kızın kısmeti hemen açılır ve istemeye gelirler, diye inanılır. Bu pratikte genç kızların oklavaya at gibi binmeleri kamların ayin sırasında kullandıkları sembolik tahta ata benzemektedir. Her iki harekette de göğe doğru bir çıkış olması da dikkati çekicidir. Kars'ta ise yedi ayrı çeşmeden su toplayıp, sabah ezanından sonra, bu su ile banyo yapan genç kızın kısmetinin açılacağına inanılır. (Kalafat, 2010, s. 170-294).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde kapalı olan kısmeti açmak için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Kollarını göğsünde kavuşturarak bağlayan kızın kısmetinin kapanacağı düşünülür (K.12, K.13, K.31).
- Bekâr kız kısmeti açık mı kapalı mı diye öğrenmek için yıldıznameye baktırır (K.24, K.36, K.74).
- Kısmeti çıkmayan, kısmeti bağlı olan kız ya da erkek hocaya götürülür, okutulur, muska yazdırılır (K.15, K.22, K.23, K.30, K.44, K.45).

- Ziyaret yerlerine gidilir, adak adanır, ağaç dallarına bez bağlanır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.26, K.27, K.48, K.52, K.59, K.70, K.71, K.82, K. 83, K.88, K.92, K.132, K.134, K.137, K.141, K.146).
- Kısmeti çıkmayan kız hocaya götürülür, hoca kısmeti kapalı kıza kısmet açma duası yazar. Bu dua suyun içerisine atılır ve bu su ile bekâr kız yedi cuma günü banyo yapar, arta kalan su ise insanların çok gelip geçtiği, ayakaltı bir yere dökülür (K.36, K.59).
- Yeni alınmış ya da kullanılmamış bir kilit ile anahtar cuma günü namaza giden bir adama, kısmeti kapalı kızın kısmetinin açılması dileğiyle verilir. Namazdan sonra adam bu kilidi açar ve sahibine geri verir. Bu işlemden sonra kızın kısmetinin açılacağına inanılır (K.12, K.13, K.15, K.22, K.25, K.49, K.50, K.52, K.55).
- Söz kesildiği sırada dağıtılan tatlı tepsisinin tam ortasından alınan tatlıyı yiyenin kısmetinin açılacağı düşünülür (K.30, K.31).
- Bir kimsenin tatlısı yenildiğinde özellikle bekârı olan evlere bu tatlıdan gönderilir. Tatlıyı yiyen bekâr kişiye kısmetin bulaşacağı, kısa zamanda evleneceğine inanılır (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.36, K.48, K.55, K.59, K.67, K.70, K.71, K.73, K.74).
- Nişan sırasında yüzüklere takılan kurdeleden alınan minik bir parça evlenmemiş gence kısmeti açılsın diye su ile yutturulur (K.22, K.23, K.24, K.33, K.36, K.40, K.44, K.67).
- Nişan kurdelesinden alınan parça cüzdanda saklanır. Bu parça bir an önce evlenebilmek için çok kısa kesilir, uzun kesildiğinde evlenme süresi de uzun olur (K.30, K.31, K.45).
- Gelin kınasından yakan bekâr kızın kısmeti açılır (K.3, K.5, K.13, K.15, K.22, K.24, K.30, K.31, K.36, K.40, K.44, K.45).
- Kına tepsisinin ortasındaki mumu alıp saklayan bekâr kızın kısmeti açılır (K.31).
- Gelinin ayakkabısının altına bekâr kimselerin ismi yazılır, eğer isim silinirse yakın zamanda kısmetinin açılacağı düşünülür (K.24, K.30, K.31, K.34, K.36, K.40, K.67).
- Gelin çıkarken başının üzerinden atılan şeker ya da buğdayı alıp yiyen kişinin kısmetinin açılacağına inanılır (K.12, K.13, K.15).
- Önceleri gelin teli olurdu, gelin telini alıp saklamak bekâr kıza uğur getireceği, kısa zamanda kısmetinin açılmasını sağlayacağı düşünülürdü (K.11, K.49).

2.1.2.3.3. Görücülük/Kız İsteme (Göre)

a) Türk Halk Kültürü'nde

Erkek tarafı kız istemeye karar verdikten ve bunun için kendilerine uygun olduğunu, evlerine yaraşır olduğunu düşündükleri bir kızı belirledikten sonra kızı istemek için teşebbüslerde bulunmaya başlar.

Kız bakma, kız isteme, olayına; 'görücülük, görücüye çıkma' (Örnek, 2000, s. 190), 'Allah'ın emrini anma', (Artun, 1996, s. 25), 'dünür gitme', 'mendil alma', 'ağız arama, dünür gitme, dünür düşme, dünür gezme, el basma, elçilik, kız sarraflama, söz taşlama' (Kaya, 1996, s.148-157) gibi isimler verilmektedir.

Bugün Anadolu'nun hemen hemen her tarafında kız istemeye gidilince, kız belirli-belirsiz birtakım sınavlara tabi tutulur. Kız istemeye ya da kız bakmaya gidenler bazen istemeye gidecekleri eve erken giderek kızın erken kalkıp kalkmadığını, erken kalktıysa sabah temizliğini yapıp yapmadığını öğrenmeye çalışırlar (Gönen, 2006, s. 64). Kız görmeye genellikle habersiz gidilir. Son zamanlarda aracı olarak adlandırılan kişiler kız evinin ağzını aradığı için kız evi aslında haberdardır. Kızın davranışlarına bakılarak istekli olup olmadığı anlaşılır. Kızın ikramda bulunması, yanlarında oturması isteyip istemediğinin belirtisidir. Kız evinden olumsuz cevap alınacağı sezilirse başka adaylar üzerinde durulur. Görücüye çıkma, kız bakma Türkiye'nin değişik bölgelerinde kimi ayrıcalıklar ve yöresel özellikler göstermekle birlikte yine de bu usul ana çizgileri bakımından aynıdır. (Santur, 2004, s. 2).

Kozan Yörüklerinde kız aramaya giden kişiye *samen* denilir. Samen kız isteyeceği köye giderken köyün delikanlıları bir direğin üstüne bir soğan, bir yumurta kabuğu veya bir elma geçirirler. Samen köye gelir gelmez kendisine silahla nişan atması teklif edilir. Bu çok tehlikeli bir oyundur. Çünkü samen nişanı vuramazsa delikanlılara bir hediye vererek hemen köyü terk etmeye mecbur olur. Samenin gideceği köy önceden onun ne zaman ve ne amaçla geleceğini bilir (Artun, 2009, s. 176-177).

Kız isterken *Allah'ın emri peygamberin kavli ile* diyerek söze başlanmaktadır. Böylelikle evliliğin daha baştan Allah tarafından istenen peygamber tarafından da teşvik edilen bir olay olduğu vurgulanmaktadır. Bu şekilde işin hayırlı olarak gelişeceğine inanılmaktadır (Nahya, 1987, s. 258).

Bir kız istenmeye karar verildiğinde oğlan anası gizlice tuz alır ve kullanmaya başlar. Bu tuz bitinceye kadar ailenin başına bir felaket gelmezse, kız uğurlu sayılır ve

almaya karar verirler. Eskişehir'de kız istemeye gidenler 'İp gibi dilleri bağlansın, taş kesilsin de kızı vermeyiz demesinler.' diye beraberlerinde ip veya taş götürürler; ipi düğüm yapar, taşı fark ettirmeden kız evine bırakırlar. Konya'da dünürlüğe gelenler *araya soğukluk girmesin diye* şerbet içilip dua edilinceye kadar su içmezler (Nahya, 1987, s. 259).

Antalya Gazipaşa'da gelinlik çağına gelen genç kızlara, çevreden birçok kişi görücüye gelir. Bunlara dünürcü de denir. Kıza gelen dünürcülere, kız babası tarafından beğenilip uygun görülürse düşünüleceği söylenir ve zaman istenir. Kız babası, kızına doğrudan doğruya kiminle evlenmek istediğini soramadığı için bir kadın tarafından, kıza kaç tane talibi varsa o kadar ayrı renkte mendil getirilir ve mendillerin kimlere ait olduğu kıza söylenir. Kızın kime gönlü var ise o kişiye ait mendili düğümler ve kiminle evlenmek istediğini belirtir (Uysal, 2009, s. 214).

Erzincan ve çevresinde ilk defa bir kız istemeye gidilirken, kız evi fazla nazlanmadan, itiraz etmeden kızı versin diye bir iğne götürülüp kız evinde bir yere sokulur (Küçük, 1987, s. 252).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede kız istemeye *göre, göreye gitme, kavum kurma*, kız istemeye gidenlere ise *düğürçü, düğür* denmektedir. Doğanşehir yöresinde kız isteme ile ilgili inanç ve uygulamalar şunlardır:

- Göreden önce tanışlar vasıtasıyla kızı istenecek aileye el altından haber gönderilir. Bu olayın duyulması pek istenmez. Kızın ve oğlanın kısmetleri kötü niyetli insanlarca bağlanmasın diye çok kimseye duyurmadan gerçekleştirilmeye çalışılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12).
- Kız evine "Sizden hısımlık bekliyok." diyerek haber gönderilir (K.6, K.10, K.51).
- Genellikle perşembe ve cuma günleri hayırlı sayıldığı için kız isteme işi bugünlerde yapılır (K.12, K.13, K.49).
- Kızın annesi evine düğürçü geleceğini öğrenince eşine uygun bir dille anlatır. Baba kabul ederse uygun bir zaman belirterek beklediklerini söylerler. Düğürçüler kabul edilmezse kız baştan verilmemiş olur (K.22, K.23, K.24, K.31, K.44, K.55).

- Kız istemeye oğlanının büyükbabası, amcası, dayısı ile yörede hatırı sayılan bir kimse gider Kızı istenen taraf da aynı şekilde aile büyükleriyle toplanır. Kız istemeye oğlan götürülmez, ancak fikri önceden alınmıştır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.51, K.86, K.87).
- Ailenin kızlarını vermeye gönlü var ise akşam yemeğine davet ederler (K.31).
- Kız istemeye giderken hediye götürülür (K.132).
- Kız istemeye eli boş gidilmez; şeker, çikolata, çerez, kolonya götürülür, kız verildikten sonra bu yiyecekler ikram edilir (K.6, K.8, K.17, K.18).
- Oğlan tarafı kapıda güleryüzle karşılanır, içeriye alınır. Hal-hatır sorulur, olağan bir misafirlik gibi sohbet edilir. Misafirlere ikramda bulunulur (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.55).
- Kadınlar ve erkekler ayrı taraflarda oturur (K.6, K.12, K.29, K.49).
- Kızın gönlü yoksa düğürçülerin ayakkabılarına çabuk kalkıp gitsinler diye tuz serper (K.54, K.67).
- Kızın gönlü yoksa misafirlerin ayakkabılarını düzeltmez (K.12, K.13).
- Kızın isteyip istemediği önceleri güğüme su koydurarak anlaşılmaktaydı. Kız dökmeden dikkatlice koyarsa gönlü var demektir (K.1, K.12, K.35).
- Kız evlenmeyi istemiyorsa yüzü asık olur, kafasını yerden kaldırmaz (K.12).
- Ziyaret sırasında kızın hareketlerine, ikramına, hamaratlığına, saygısına, görgüsüne bakılır (K.15, K.22, K.33, K.36, K.30, K.45, K.55, K.63).
- Kız ilk istemede verilmez. “Kız evi, naz evidir.” düşüncesiyle bir kız üç kez istenir. Kızın ailesi ancak üçüncü seferde cevabını verir (K.55).
- Kız kahve ikramında bulunur (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, 17, K.18, K.28, K.29, K.62, K.63, K.51, K.55) Kahve tatlı ise kız gönüllü, acı ise gönlü yok, demektir (K.31, K.36, K.44, K.45, K.55). Kahvenin içerisine bazen tuz da konur, bu damadı sınamak için yapılır. Damadın sesini çıkarmadan tuzlu kahveyi içmesi gerekir (K.30, K.33).
- Kızı ailenin en yaşlısı ister, “Allah’ın emri peygamberin kavli ile kızınız falancayı oğlumuz filancaya istiyoruz.” der ve kız istenmiş olur. Aile kızı vermek istiyorsa “Kısmetse olur, hayırlısı ne ise o olsun.” der ve böylece kız verilmiş olur (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, 17, K.18, K.28, K.29, K.62, K.63, K.49, K.50, K.51, K.55).
- Kız istendikten sonra kızın babası düşünmek için biraz müddet isterse, ikinci kez istemeye gidilir (K.55).

- Kız evine giderken “kül kömbesi” yapılarak götürülür, kız istendikten sonra kızın babası kömbeyi yerse kızını vermiş demektir (K.55, K.63).
- Kız verildikten sonra kısa bir dua okunur, “Haklarında hayırlısı olsun.” denilir (K.13, K.17, K.18, K.28, K.29, K.49, K.50, K.51, K.62, K.63).
- Kız verildikten sonra iki genç sırayla büyüklerinin elini öper, iyi dileklerini alır, “takıntı” yapılır, kıza bilezik, kolye takılır (K.140, K.141).
- Söz kesme ve tatlı yeme için gün kararlaştırılır ve topluluk dağılır (K.6, K.8, K.22, K.44).

2.1.2.3.4. Söz Kesme-Tatlı Yeme-Başlık

a) Türk Halk Kültürü’nde

Söz kesimi, Türkler’de çok değer verilen, büyük bir antlaşmadır. Evlilik söz kesme ile başlar dense yeri vardır. Söz kesimi kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürcülük yoluyla anlaşan ailelerin, bu anlaşmalarını tanıdıklarını çağırarak sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesimi ya da söz kesme” denmektedir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler de konuşulur, söze bağlanır (Şenesen, 2011, s. 94).

Söz kesme esnasında başlık, takı, ev eşyası-çeyiz ve nişan günü üzerine kararlar verilir. Bu dört husus, yörelere göre değişir. Başlığın olmadığı yörelerde takı, ev eşyası-çeyiz ve nişan günü; başka yerlerde başlık, takı, nişan günü şeklinde değişmektedir (Nahya, 1987, s. 260).

Kızın verilmesi kesinleşince söz kesilir. Kız evi söz bohçası verir. Düğün için kız tarafına terlik, çorap, ayakkabı, tuvalet takımı, nişan elbisesi ve çeyiz eksiklerini tamamlamak için patiska vb. verilir. Oğlan tarafı da evlerindeki kişi sayısı kadar, yakın akrabalar dâhil bohça ister. Söz kesiminde erkek tarafı kıza grep, çorap, elbiselik kumaş, terlik vb. olan bohça verir. Kız tarafı da söz bohçasına mendil, gömlek, kravat, çorap vb. söz kesti alameti olarak koyar. Bohçalar karşılıklı verilince söz kesilmiş olur. Odada bulunanlar kız ve oğlan babasına “Hayırlı uğurlu olsun.” vb. şeklinde iyi dilek ve temennilerde bulunurlar. Kız tarafından birisi lokum ve şeker ikram eder. Müstakbel gelin odada bulunan herkesin elini öper, kızın eline bir miktar para verilir. Nişan günü tespit edilerek dağılırlar (Artun, 2009, s. 176).

Erkek tarafı söz kesimine, kalabalık bir akraba grubuyla gitmektedir. Kız tarafı da akrabalarını, söz kesimine davet etmektedir. Söz kesme töreni için hazırlıklar yapılır, törende tatlı, börek, çörek, çay kahve, meyve suyu ikram edilir (Altun, 2004, s. 254).

Adana'da da, söz kesilince yenen lokum ve şekerden sonra, orada bulunanların huzurunda *"yedi hacet"* adı verilen istek listesi okunur. Listede yer alan istekler arasında mobilya takımı, tuvalet takımı, hamam takımı, manto, gelinlik, çay ve kahve takımı, ziynet eşyası, vb. bulunur (Özdoğru, 1968, s. 4796).

Kız verildikten sonra, her iki tarafın da yakın çevresi çağırılarak *tatlı* yenir. Gelin adayına oğlan tarafından giyeceği elbise alınır. Tatlı yeme töreninde davetlilere, oğlan tarafının getirdiği baklava ikram edilir. Ayrıca, gelin adayına alınan söz yüzüğü ile küpe takılır. Yüzükler takıldıktan sonra, Kur'an-ı Kerim okunur, ailelerin isteklerine göre imam nikâhı da aynı gün kıyılabilir (Şimşek, 2003, s. 13).

Tarihi seyri içerisinde Hunlarda, (aracılarla, zemin hazırlanıyor ve ondan sonra da on binlerce at ve sığır kalın olarak gönderiliyordu) ve Göktürklerde (Bilge Kağan kızını Türgeş kağanına veriyor ve buna karşılık olarak büyük törün oluyordu. Çin İmparatoru da törün veya kalın gelmeden, kız vermiyordu) gördüğümüz kalın geleneği, İslamiyet'le birlikte çeyiz, ağırlık ve mihrle karışmıştır. Son yıllarda Türkiye Türkçesinde kalın(m) yerine başlık parası kavramı da kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bugün Adriyatik'ten Çin Seddine kadar olan bütün coğrafyada kelime daha çok kalın(m) olarak ifade edilmektedir Divan-ü Lügat-it Türk'te, *öncül mihr olarak kadına verilen çeyiz* şeklinde tanımlanan kelime bugün Türkiye'mizin daha çok Güney ve Doğu Anadolu ağızlarında karşımıza çıkmaktadır. Tarih içerisinde Türklerin hayat tarzına göre farklılıklar gösteren kalın (başlık parası) başlangıç itibariyle göçebeye göredir. Göçebe hayatta istenen de elbette bir göçerin elinde bulunan koyun, keçi, köpek deve, at cinsinden hayvanlar ve onların ürünleri olacaktır (Alptekin, 2009, s. 309).

Kökeni 1500 yıl önceye dayanan "başlık" âdeti, Türkistan'dan Anadolu'ya kadar uzanan bir coğrafyada, tarih boyunca yaşamlarını sürdüren, bütün Türk boy ve oymaklarında varlık göstermiştir. Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'nun birçok yerindeki Yörükler, Türkmenler arasında; Gaziantep, Yozgat, Tunceli, Muş, Kayseri, Malatya, Karaman, Sivas, Çanakkale, İzmir, Konya illerinde; Orta Asya'daki Türk boyları arasında "kalın" âdetinin tatbikinde "ortak" olan hususlar, duygu ve düşünceler aynıdır (Turan, 1991, s. 39-40).

Evlenme sistemi içinde önemli bir yer tutan başlık Avrupa, Asya ve Afrika'nın çeşitli ülkelerinde rastlanan yaygın bir gelenektir. Başlık, evlilik hayatında bir güven

kaynağı teşkil etmektedir. Kadın boşanmış da olsa, dul da kalsa bu ekonomik bağımsızlık sayesinde çocuklarıyla birlikte ileriki yaşamlarını düzenleyebilmektedir (Türkdoğan, 1976, s. 316-333).

Malatya'da kalına bazı yerlerde başlık da denmektedir ve kalın oğlan tarafının maddi güçleri ve şerefleri ile mütenasip olarak kızın baba veya velisine verilen paradır (Alptekin, 2009, s. 312). Ancak kalın bir karşılıklı hediyeleşmenin de ifadesidir, çünkü kızın erkek evine götürdüğü çeyiz de bir çeşit kalındır (Demir, 2010, s. 3).

Günümüzde değişen sosyo-kültürel yaşam sonucunda başlık âdeti artık kalkmaktadır. Çünkü kadın ekonomik bağımsızlığını kazanarak toplum içindeki yerini sağlamlaştırmıştır. Bunula birlikte yeni kurulan ortak yaşam için erkek ve kadın üzerlerine düşeni paylaşarak gerçekleştirmektedir.

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde söz kesme, tatlı yeme ve başlık parası ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Kızı istemek için üçüncü kez gidişte verileceği anlaşılırsa oğlan tarafı hazırlıklı olarak gider, yanlarında altınlarını ve tatlılarını, içeceklerini de götürürler (K.15, K.55).
- Söz kesiminden önce oğlan tarafı büyükçe bir tepsinin içine gelinleri için kırmızı bir elbise, törenden sonra dağıtılması için de lokum, şeker, çikolata, vb. ile yanında da bir heybe koyarak kız evine gönderir. "Şirincelik" yani söz kesim töreni için gönderilen çerez, heybenin bir gözüne konulur, diğer gözünde ise kızın ailesine hediyelik kumaş, gömlek, giysi, vb. bulunur (K.11, K.12, K.13, K.19, K.51, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134).
- Çoğu kez söz kesme ve nişan bir arada yapılmaktadır (K.140, K.141).
- Önceleri söz kesimi sırasında takılan yüzüğü uğurlu olduğuna inanılan, sevilen sayılan, genellikle ailenin en büyüğü olan bir kadın takardı (K.11, K.49).
- Yüzükleri sevilen, sayılan ve mutlu bir evliliği, sağlıklı çocukları-torunları olan bir aile büyüğü takar. Bu kişi gençlere nasihatlerde ve iyi dileklerde bulunarak yüzüklerin bağlı bulunduğu kırmızı kurdeleyi keser. Daha sonra gelin ve damat sırayla büyüklerinin ellerini öperler (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.17, K.18, K.22, K.23, K.28, K.29, K.33, K.35, K.36, K.40, K.55, K.62, K.63, K.67, K.70,

K.71, K.75, K.76, K.82, K.83, K.104, K.122, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141, K.146).

- Ailenin büyüğü Kur'an-ı Kerim'den bir dua okur (K.29, K.49, K.51).
- Söz kesiminden sonra şerbet dağıtılır. Bu sebeple bu törene "şerbet içme" adı verilir. Sözde yapılan şerbet öncelikle evlenme çağı gelmiş ancak evlenememiş bekârlara içirilir. Tatlılar yenir. Tatlı törene katılmayan konu-komşu, akrabaya dağıtılır (K.2, K.3, K.12, K.15, K.26, K.27, K.29, K.46, K.62, K.63).
- Söz kesiminde kız tarafı oğlan tarafına alınmasını istediği eşya ve malları söyler. Bu mallara *yük* adı verilmektedir. Bu eşyalar kızın evinde kullanacağı cinsten eşyalardır (K.2, K.3, K.4, K.11, K.12, K.13, K.15, K.49, K.51, K.63, K.122, K.130, K.140, K.141).
- Söz kesim töreninde *galın* adı verilen başlık parasının miktarı da konuşulur. Aracı olan kişi orta yolu bulmaya çalışır. Bu işleme *başlık kesme* denir. Kalın olarak verilen şey para, büyük-küçükbaş hayvan, ya da altın olabileceği gibi çuvallarla şeker, buğday, un, vb. de olabilmektedir (K.2, K.3, K.4, K.5,K.6, K.8, K.17, K.18, K.28, K.29, K.35, K.52, K.62, K.63, K.104, K.122, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141).
- Kızın annesine "süt hakkı" adı altında bir miktar para verilir (K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.130, K.141).
- Nişan günü kararlaştırıldıktan sonra söz kesimi ve tatlı yeme töreni biter (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8).

2.1.2.3.5. Nişan (Duvak Açma/Lokum Yeme)

a) Türk Halk Kültürü'nde

Nişan, kahve içme yani söz kesmeden sonra gelen aşamadır. Nişan töreni genellikle kız evi tarafından düzenlenir (Örnek, 2000, s. 193). Söz kesildikten sonra oğlan tarafı nişan ister. Belirli bir gün belirlenir ve o günde nişan yüzükleri takılır. Bu nişan merasimi ailelerin maddi durumuna göre kalabalık ve yemekli olabileceği gibi, aile arasında küçük bir toplantı şeklinde de olabilir. Nişanlılık süresi bir yıl, en az altı-sekiz aydır. Bu süre içinde taraflar birbirlerine gidip gelirler ve bu vesile ile birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulurlar. Bu süre içerisindeki olumsuzluklar nişan bozmaya kadar ilerleyebilir. O yüzden nişanlılık süresinin uzatılması uygun görülmez. Kız tarafının nişan bozmasına *bohça gönderme* denir. Oğlan tarafının nişan bozmasına da *yüzük atma*

denilir. Basit nedenlerden dolayı bu işlemi yapanlara iyi gözle bakılmaz (Uysal, 2009, s. 215).

Nişana genellikle kız tarafının düğün töreni diye bakılsa da nişan masraflarını kız veya erkek tarafının karşılaması yöreden yöreye değişmektedir. Günümüzde nişan evde aile arasında ya da salon tutularak geniş bir tanıdık grubuyla yapılmaktadır. Salon nişanlarında saz ekibi olmaktadır. Köy meydanlarında, harmanlarda yapılan nişan eğlencelerinde ise kız tarafı tüm davetlilere yemek vermektedir (Altun, 2004, s. 257).

Trakya'da nişandan bir gün önce oğlan evi kız evine bir tepsi baklava gönderir, kız tarafı da bu baklavayı ***nişan alamaeti*** olarak dağıtır (Artun, 1983, s. 10).

Aydın'ın Karpuzlu İlçesi ve çevresinde nişanlanan erkekler, sağ kulaklarının arkasına düzenli olarak ***nişan çiçeği*** takarlar. Bekâr bir erkek, resmi olarak bu çiçeği takmaya nişanlanınca başlamaktadır. Nişan çiçeğinin hazırlanması ve takılması süreci şöyle olmaktadır: İki aile arasında söz kesilip nişan takıldığı gün, merasim sona erdikten sonra, kız tarafı oğlan tarafından gelen misafirleri uğurlayacağı zaman, önceden hazırlanmış on beş-yirmi adetlik bir demet çiçek, bir tepsinin içine konur ve kadın-erkek bütün konuklara ikram edilir. Nişanlanan oğlan oğlana gönderilmek üzere hazırlanan çiçek -ki bu genellikle kırmızı karanfildir- özel olarak süslendiği için diğerlerinden hemen ayırt edilir. Nişan günü çiçekleri alarak kız evindenden çıkanların çiçekli oldukları görülünce nişan yapıldığı kolayca anlaşılır (Mirzaoğlu, 2004, s. 196).

Muş'ta nişan günü uğurlu olduğu düşüncesiyle pazartesi ve Perşembe günleri yapılmaktadır. Nişan ve şerbet günlerinde, ayrılırken kız evinden bir şey alıp çıkmak (erkek tarafı için) Muş çevresinde, kız evinin uğurunun oğlan evine taşınması inancı ile ilişkilidir (Kalafat, 2010, s. 184-306).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Yörede nişan törenine "duvak açma" ya da "lokum yeme" isimleri verilmektedir (K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.25, K.26, K.28, K.29, K.49, K.51, K.52, K.55, K.63).
- Nişan töreni, genellikle kız verildikten sonra kararlaştırılan bir günde söz kesimi, tatlı yeme ile birlikte yapılmaktadır (K.3, K.30, K.31, K.33, K.36, K.52, K.59, K.61, K.82, K.83, K.86, K.87, K.88, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141, K.146).

- Nişan söz kesiminden bir hafta-on gün sonra yapılmaktadır (K.11, K.12, K.22, K.40, K.44, K.55).
- Nişan töreninden önce oğlan tarafı kızı ve ona eşlik edecek olan evli ablasını ya da yengesini de alarak nişan alışverişine çıkar. Gelin kıza nişanlık kıyafet, makyaj malzemesi, ayakkabı, çanta gibi hediyelerle anne, baba, abla ve varsa kardeşlerine de hediye kıyafet alınır (K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.40, K.44, K.45, K.67,K.70, K.71, K.73, K.74, K.146).
- Anneye nişan hediyesi olarak kadife kumaş götürülür (K.12, K.35).
- Nişan töreni kız evinde yapılmaktadır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.51, K.52, K.55, K.59, K.61, K.63, K.82, K.83, K.86, K.87, K.88, K.122, K.130, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141, K.146).
- Nişan masraflarını oğlan evi karşılamaktadır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.51, K.52, K.55, K.59, K.61, K.63, K.82, K.83, K.86, K.87, K.88, K.122, K.130, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141, K.146).
- Her iki tarafın da yakın akraba, eş-dostları törene *buyurcu* göndererek çağırılır (K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.25, K.28, K.29, K.42, K.44, K.49, K.50, K.51, K.54, K.63, K.81, K.82, K.83, K.86, K.87, K.92, K.95, K.101, K.104, K.106, K.112, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141, 142).
- Nişan günü damat gelin ve kız kardeşlerini kuaföre götürür (K.22, K.23, K.33, K.36, K.40, K.44, K.45, K.67, K.70, K.71, K.73, K.74).
- Nişan davul-zurnalı ya da mevlitli olmaktadır. Davul-zurnalı nişanda eğlenceler düzenlenir, gençler oynar, halay çeker, yemekler yenir. Mevlitli nişanda Kur'an-ı Kerim ve mevlit okutulduktan sonra yemekler yendikten sonra şerbet ve lokum dağıtılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.51, K.52, K.55, K.59, K.61, K.63, K.82, K.83, K.86, K.87, K.88, K.122, K.130, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141, K.146).
- Teşt adı verilen büyük bakır kaplarda kadınların üzümü ezip kaynatmasıyla yapılan üzüm şerbeti ya da gül şerbeti ikram edilmektedir. (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.36, K.51,

K.52, K.55, K.63, K.83, K.86, K.87, K.88, K.122, K.130, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141, K.146).

- Nişan yüzükleri bir tepsinin içinde kırmızı kurdeleyle bağlanmış halde getirilir ve ailenin büyüğü tarafından gençlere yüzükleri takıldıktan sonra kurdele kesilir. Gelinin kaynanası kıza altın, küpe, bilezik, kolye, beşibirlik gibi hediyeler takar. Herkes nişanlanan çifti öper, kutlar. Nişan töreninden sonra düğün için de zaman kararlaştırılır (K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.40, K.44, K.59, K.67, K.70, K.71, K.73, K.74, K.146).
- Nişan bitiminde kız evinden çatal, kaşık, bardak tabak, tepsi gibi küçük eşyaları çalmak adettir. Bu eşyaları damada veren karşılığında bahşiş alır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.11, K.51, K.54, K.81, K.83, K.132, K.133, K.134, K.140, K.141).
- Nişan genç çift arasındaki bağın resmiyete dökülmesi, çevreye duyurulması için yapılan bir törendir (K.2, K.3, K.13).

2.1.2.3.6. Nişanlılık

a) Türk Halk Kültürü'nde

Nişanlılık bir ara dönemdir. Bu dönem genç kız ve genç erkeğin kurulacak yeni yuva için psikolojik ve sosyal açıdan kendilerini hazırladıkları bir dönemdir (Başçetinçelik, 2009, s. 197).

Nişanlılık ve nişanlanma eş anlamlı kavramlar değildir. Nişanlanma karşılıklı irade beyanı ile doğan ve hukuki sonuçlar yaratan bir sözleşmeyi; nişanlılık ise, nişanlanma sözleşmesi ile yaratılan ve nişanlıların aile hukuku yönünden içine girdikleri, nişanlılar için hukuki açıdan bir değişiklik yaratmayan bir statüyü açıklar (Abik, 2005, s. 66).

Nişanlılık süresince, kızla erkeğin gezip tozmaları, şurda burda görünmeleri, pek hoş karşılanmamaktadır. Bu yüzden kızla erkek, birbirini gizli gizli, ya da düğünde, kınada görmektedir. Köylerde kısa bir süre nişanlı kalanların yanında, 6-7 yıl nişanlı kalanlar da bulunabilir. Nişanlı kız, nişanlılık zamanını, evde asker yolu bekleyerek de geçirebilmektedir. Günümüzde ise, damat adayı, nişanlılık boyunca, nişanlısını rahatlıkla görebilmektedir (Altun, 2004, s. 263; Eroğlu, 2003, s. 99).

Nişanlılık döneminde bayramlarda hediyeleşme olur. Özellikle kurban bayramında bayramdan bir iki gün evvel boynuzlu koç süslenir. Üzerine atlas veya

canfes bir örtü örtülür. Göğsüne altınlar veya beşibirlikler dizilir. Tüylerinden açıkta kalanlar rengârenk boyanır. Ayaklarına da ziynet eşyaları bağlanır. Boynuzlar güzelce yaldızlanır. Birkaç adam tarafından kız evine yollanır. Bu kurbanlık görsel açıdan görülmeye değerdir (Yener, 1959, s. 77).

Erzurum ve Azerbaycan sahalarında nişanlılık döneminde hediye getiren de boş gönderilmez, ona çeşitli hediyeler verilir (Adıgüzel, 1993, s. 123).

Nişanlılık süresi zarfında Anadolu'da birbirinin benzeri uygulamalara rastlıyoruz (Şenesen, 2011, s. 97; Yener, 1959, s. 77).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde nişanlılık ile ilgili inanma ve uygulamalar şöyledir:

- Önceleri nişanlı çift birbirini nişandan sonra düğüne kadar görmezlerdi, gizlice görüşebilen görüşür haberleşirlerdi (K.51, K.83, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.K.140, K.141, K.147).
- Nişanlılık süresi zarfında kız ve oğlanın aileleri birlikte aile yemeği yerler, birbirlerine ziyarete giderek akrabalık ilişkilerini pekiştirir, birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulurlar (K.2, K.3, K.4, K.5, K.22, K.23, K.24, K.30, K.33, K.36, K.40, K.44, K.45, K.55, K.59, K.67, K.70, K.71).
- Günümüzde kız ve oğlan birbirini ailelerinden izinname alırlarsa görebilmektedirler (K.15, K.26, K.27).
- Nişanlılık süresince aileler birbirlerine hediye verirler (K.33, K.36).
- Nişanın hemen ertesi günü kız tarafı oğlanın anne ve babasına, abilerine, teyze, hala, dayı ve amcaları ile kirvesine "bohça" hazırlar. Bu bohçaların içinde; elbiselik kumaş, eşarp, tülbent, çorap, mendil, tesbih, seccade, lif, havlu gibi eşyalar koyar ve söz töreninde sahiplerine verir (K.5, K.12, K.13, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.26, K.27, K.30, K.46, K.52, K.55, K.63, K.67, K.88).
- Damat bohçası hazırlanır. Bu bohçanın içine pijama, terlik, gömlek, çorap, kravat gibi eşyalar konur (K.12, K.13, K.26, K.27, K.46).
- Bohçalara karşılık oğlan tarafı da bohça hazırlar. Kız için hazırlanan bohçanın oldukça dolu olması ve daha özenli, süslü olması gerekir. Gelin bohçasının içinde elbiselik kumaş, elbise, çorap, iç çamaşırı, makyaj malzemesi, parfüm, ayakkabı, çanta gibi eşyalar bulunmaktadır (K.5, K.12, K.13, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.26, K.27, K.30, K.46, K.52, K.55, K.63, K.67, K.88).

- Nişanlı olunan süre içerisinde bayrama denk gelinirse oğlan evi kız evine bütçesine göre hediyeler gönderir. Durumu iyi olanlar kız evine boynuzlarına kırmızı kurdele bağlanmış, mavi boncuklarla süslenmiş bir koç gönderir. Bunun yanı sıra kıza altın bilezik de götürülür (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.17, K.18, K.28, K.29, K.95, K.96, K.101, K.108, K.109, K.114, K.116, K.120, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.128, K.129, K.131, K.132, K.133, K.136, K.140, K.141, K.142).
- Bayrama özel *bayram bohçası* yapılır ve gelin kıza hediyeler götürülür (K.12, K.13, K.26, K.27, K.46).
- Bayramlarda oğlan evi kız evine tepsilerle içli köfte, kömbe, baklava yapar götürür. Buna "bayram göresi" adı verilir (K.12, K.13, K.55).
- Bu süreçte yoğun bir şekilde çeyiz ve düğün hazırlıkları yapılır (K.42).
- Nişanlılık süresi dışarıdan gelecek yakın akraba yoksa çok uzatılmaz. Yüzgöz olunmasın, nişan bozulmasın diye bir-iki ay sonra düğün yapılır. Bu tarih genellikle hasat zamanından sonradır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.15, K.16, K.19, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.51, K.52, K.55, K.59, K.61, K.63, K.82, K.83, K.86, K.87, K.88, K.122, K.130, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141, K.146).
- Düğün hemen yapılmaz ama nişanlılık da uzun olmaz. Artık çiftin evini barkını bilmesi gerekir (K.12, K.13).
- Nişan kız evi tarafından bozulursa alınan hediyeler, takılan altınlar geri gönderilirken, oğlan evi tarafından bozulduğunda gönderilmez (K.22, K.31, K.33, K.36, K.40, K.44, K.45, K.52, K.59, K.70, K.71, K.73, K.74, K.146).
- Nişan atan bir kız hemen istemeye gidilmez, aradan biraz zaman geçmesi beklenir (K.4, K.5, K.12, K.13).

2.1.2.3.7. Davet/Okuntu

a) Türk Halk Kültürü'nde

Dîvânü Lûgati't Türk'te '*Ol meni oqıdı: O, beni çağırdı.*' şeklinde karşılaştığımız bu kavram, Kutadgu Bilig'de, '*okıcı: davetçi; okıkçı, okıtçı: davetçi*' gibi anlamları içermekte olup davet etme, paylaştırma gibi anlamları bünyesinde taşımaktadır. Anadolu'da davet etmek anlamına gelen 'okuntu' kavramının da ok atma

ile münasebeti olduğunu biliyoruz. Okunmayan, yani okuntu verilmeyen Toroslu Türkmen hiç tereddüt etmeden komşusuna küser (Alptekin, 2009, s. 314).

Anadolu'da okuntu; düğüne çağırmak için verilen hediye; çağrı kâğıdı, çağrılık, davetiye; izin kâğıdı, pusula vs. gibi anlamlara gelmektedir (Şimşek, 2003, s. 19).

Düğüne çağrı, Anadolu'nun birçok yerlerinde *okuntu, okuma* deyimleri ile gösterilir; kimi yerlerde bu maksatla gönderilen hediyelere *yolluk* derler; Toroslar bölgesinde düğüne çağrı, *yol dağıtma* diye adlandırılır. Bu işi çokluk kadınlar görür; kimi yerlerde, erkeklere erkek, kadınlara kadın okuyucular gönderilir; Eskişehir'de, okuyucuların, düğün sahibinin evinden ayrılması sırasında defçilerle uğurlanması, olaya, düğünün başlangıcı anlamında özel bir önem verildiğini gösterir. Okuyucular, ya sabun, şeker, mum gibi birer simge değerinde şeyler ya da kumaş gibi hediyeler götürürler, düğüne çağrılan kimselere; gelin hamamı, kına, duvak gibi düğün kesimlerinin günlerini, yerlerini haber verirler; bahşiş alırlar. Mudurnu köylerinde çağrılanlara ayrı ayrı mum gönderildiği gibi, muhtara bir tek mum yollandığı da olur; muhtar bunu camiye diker ve böylece bütün köylüyü düğüne davet eder (Boratav, 1999, s. 177).

Şeref Boyraz Sivas örneğinden hareketle düğüne daveti şöyle açıklamıştır: *Okuyucuya* Sivas'ın bazı ilçelerinde *mumcu* denilmektedir. Her şeyden önce erkekleri erkek davetçiler, kadınları ise okuyucu denilen kadınlar davet etmektedir. Cinslere göre farklı davetçi çıkarılması hem kaç-göç uygulamasının bir neticesidir hem de düğünün farklı aşamalarına iştirak eden cinslerin, kendi üzerlerine düşeni bizzat kendilerine tevdi ederek unutulmasını engellemeye yöneliktir. Ayrıca bu durum o dönemdeki kadın erkek ilişkilerinin boyutunu göstermesi bakımından da kayda değer bir husustur. Düğünden bir hafta önce ayağına çabuk, ağzı iyi laf yapan, orta yaşlı bir erkek -ki bu genellikle düğün sahibinin, ekonomik durumu pek iyi olmayan bir akrabası veya komşusu olurdu- düğün sahibinin kendisine bildirdiği kişileri dolaşarak düğüne davet ederdi. Yalnız bu davet etme işi herkese aynı şekilde yapılmazdı. Zira davetlilerin yakınlık durumu onların, düğünün bazı aşamalarına katılmalarını bazılarına ise katılmamalarını gerektirirdi. O bakımdan davetçinin selam kelamdan sonra ilettiği mesajlar farklılık arz ederdi. Davetçiye herkes kendi gücü nispetinde bahşiş verirdi (Boyraz, 2009, s. 88).

Arapgir'de düğüne davet "serçi" adı verilen hediyelerle yapılmaktadır, düğüne ancak serçi alanlar katılabilmektedir (Belli, 1973, 6731-6733).

Düğüne mümkün mertebe çok kişinin katılmasına çalışılır. Yüz yüze bakan toplumlarda kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine özen gösterilir. Düğün,

davet edilmeyenlere de açıktır ve davet edilmiş gibi ilgi ve alaka görür (Örnek, 2000, s. 196).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Çalışma sahamızda düğüne davet şu şekilde gerçekleştirilmektedir:

- Düğüne davet yörede hala *buyurcular* tarafından yapılır. Hem oğlan evi hem de kız evinin ayrı ayrı birkaç kadını buyurcu olarak seçilir. Düğüne davet işine *okuntu, okuntu yapmak, okuntu vermek, okuntu dağıtmak* denir. Düğün salonda olsa bile okuntu dağıtılır, okuntu almayan kimse düğüne gitmez (K.2, K.3, K.4, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.25, K.28, K.29, K.42, K.44, K.49, K.50, K.51, K.52, K.54, K.55, K.63, K.81, K.82, K.83, K.86, K.87, K.92, K.95, K.101, K.104, K.106, K.112, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141, 142).
- Düğüne davet çok önceleri bir davulcu tarafından bağırılarak tüm köye duyurulurdu (K.2).
- Erkeklere düğün daveti kahvehanede ailenin tanıdığı bir erkek tarafından topluca gerçekleştirilir (K.122, K.124).
- Düğüne davet davetiyelerle de yapılmaktadır (K.23, K.24, K.33, K.30, K.36, K.40, K.45, K.55, K.59, K.67, K.70, K.71, K.146).
- Uzakta olanlar düğüne telefonla arayarak davet edilir (K.30, K.31).
- Okuntu düğünden 3-5 gün önce dağıtılır. Düğüne davet edilirken buyurcu gidilen yerin yakınlık derecesine göre hediyeler götürür. Bu hediyeler; elbiselik kumaş, gömlek, tülbent, havlu, çorap, mendil, su ya da çay bardağı, sabun gibi şeylerdir. Bu hediyelere karşılık olarak buyurcuya da bazı hediyeler verilir; bu hediye bardak, meyve, sebze, bulgur, un, vb. olabilir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.25, K.28, K.29, K.42, K.44, K.49, K.50, K.51, K.52, K.54, K.63, K.81, K.82, K.83, K.86, K.87, K.92, K.95, K.101, K.104, K.106, K.112, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.136, K.137, K.140, K.141, 142).
- Okuntuyu alan kişinin durumu çok iyi ise karşılığında davar verdiği de olurdu, şimdi para da veriyorlar (K.55).

2.1.2.4. Düğün

Dünya üzerindeki bütün halkların kendine mahsus adet ve ananeleri vardır. Bu adet ve ananeleri ile de birbirlerinden ayrılır ve ayrı ayrı tanınırlar. Bu bakımdan da muhtelif halklar, kendi adet ve ananelerine saygı ile yaklaşmakta, onu muhafaza edip, yaşatmaktadırlar. Bu halkların dünya görüşü, ruhu, maneviyatı, varlığı, tarihi geçmişi, psikolojisi ve folkloru zengin ve çok çeşitli olan muhtelif adet ve ananelerinde yaşamaktadır. Adet ve ananeler; her bir halkın kendine mahsusluğunun sembolü ve tezahürüdür. Bu adet ve ananelerden biri de toy merasimleri (düğün törenleri)'dir. Bir halkın folkloru denince ilk önce düğün törenleri akla gelir. Bu düğün törenlerinin muhtelif adet ve ananeler içerisinde, ayrıca hususi bir yeri vardır. Her bir halka göre düğünler elin, obanın adet ve ananesinin aynasıdır. Buna göre de her bir halk kendine mahsus şekilde bu aynada görünür. Halkın şenliğini, sevincini, musikisini, şiir sanatını ve halk oyunlarını aksettiren özgün özellikler, sanki düğünlerde toplanmış ve kendi yansımasını bu törenlerde bulmuştur. Buna göre de her bir halkın düğün merasimleri zamanla onun kendi folkloründe tespit olunmuştur. Bir merasim olarak düğünler, her halk için kendini anlatma ve kimliğini gösterme unsurudur (İmamverdiyev, 2002, s. 181).

Aile içi gelenekler, bir halkın hayatında önemli yer tutmaktadırlar, çünkü onların aracılığı ile asırlarca gelişmiş ve bir sistem olarak algılanmakla aile bireylerinin kendi aralarında ve çevrede olanlar ile ilişkileri kuşaktan kuşağa, nesilden nesle aralarında ve aktarılmaktadır. Düğün bir halkın hayat tarzını, bir toplumun hayat görüşünü, aile-nikâh münasebetlerini anlamaya yardım eden en önemli törenlerden biridir. Kökleri ile en eski çağlara uzanan düğün gelenekleri, insan hayatında önemli yere sahip olup, insanlık tarihinde bütün inançların, dinlerin izini taşımakta ve en eski şekliyle günümüze halk edebiyatı eserleri aracılığıyla ulaşan değeri biçilmez geleneklerden biridir (Zaripova, 2005, s. 94).

İnsanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren; kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren; insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırarak, gelenek göreneklerini, inançlarını, değer yargılarını, törelerini canlandıran; eğlendiren; mutluluk veren fonksiyonları ile 'düğün', Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından biridir (Eker, 2000, s. 92).

Anadolu Türk Halkı için düğün, kuralları toplum tarafından belirlenerek kesinleştirilmiş kutsal bir törendir (Çetin, 2008, s. 113). Türk milletinin dünden bugüne sahip olduğu zengin kültüründen önemli noktaları gözler önüne sermektedir.

Düğünler bir çırpıda yapılıp bitirilmez. Düğünün başlangıcı ve bitmesi arasında birçok tören yapılır, bu törenlerde uyulması gereken kurallar vardır (Adıgüzel, 1993, s. 121).

Düğün toplumluk bir olaydır. Genç erkekler genç kızın ve dolayısıyla onların ailelerinin yeni bir bağla birbirine bağlanmalarının bütün toplulukça bilinmesi ve topluluğun da katıldığı törenlerle bu bağın pekiştirilmesi gerekir. Gelenek daha dar bir çevre içinde geçmiş olan önceki kesimlere karşılık, asıl düğün gösterilerine mümkün olduğu kadar çok insanın katılmasını ister (Boratav, 1999, s. 177).

Anadolu'nun köylü ve göçebe ortamlarında düğünün güzün kutlanması kural gibidir; harman işlerinin, kış hazırlıklarının sona ermiş, yayladan dönülmüş olması ve düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zaman güz mevsimidir. Ancak ekonomik sebepler dışında inanışlara bağlı sebepler de bu mevsimin seçilmesinde etkili olmuştur (Boratav, 1999, s. 177).

Milletlere ve yörelere göre ayrıntılarda bazı farklılıklar olmakla birlikte hepsinin birleştiği ortak nokta düğünün eğlenceye yönelik olmasıdır (Yaran, 1994, s. 15).

Tekirdağ'da düğünler bazen salı günü başlayıp pazar günü sona erer. Bu düğünler "perşembe düğünü" ve "pazar düğünü " olarak adlandırılır. Köylerde daha çok "pazar düğünü" yapılmaktadır. Düğüne cuma gecesi kız evinde, cumartesi günü oğlan evinde başlanır. Düğüne komşular, akrabalar ve köylüler katılır. Oğlan evine yakın bir yerde, komşu evinde veya bir kahve ocağına giderek erkekler düğünü kutlarlar, çay, kahve içilir. Kadınlar hediyeleriyle birlikte düğün evine giderler, kız evinde ve erkek evinde cümbüş vardır. Kızlar rengârenk elbiseleri, pırıl pırıl parlayan oyalı grepleriyle maniler, türküler söyleyip oynarlar. Köyde delikanlılar, oynayan kızları 30-40 metre uzaktan seyrederler. Kızlara yaklaşıp laf atmak hoş karşılanmaz. Eğlenceler kızlarla delikanlıların karşılıklı bakışmaları, kızların delikanlıların imalı maniler söylemeleriyle sürer (Artun, 2009, s. 179).

2.1.2.4.1. Düğün Hazırlıkları

a) Türk Halk Kültürü'nde

Evlenme, Türkler'de çok eskiden beri bir "koşulma, dirlik, derim" veya "tiriglig", yani birlikte yaşamadır. Karı kocanın artık bir bütün haline gelmesidir (Ögel, 2001, s. 254).

Düğün, diğer dünya kültürlerinde olduğu gibi kültürümüzde de insanların mutluluklarını ifade eden törenler arasındadır. Her kültür, düğünü kendi kural ve kalıplarına uygun olarak gerçekleştirir (Altun, 2004, s. 92).

Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra korudukları eski düğün adetlerini, özellikle taşrada olmak üzere bugün de sürdürmektedirler. Anadolu'da günümüzde düğün törenlerinin çeşitli yörelere göre ayrıntıları değişmekte, fakat ana hatları aynı kalmaktadır (Nutku, 1994, s.17; Şenesen, 2011, s. 99; Şimşek, 2003, s. 18).

Düğünsüz köy, şakırdaksuz değirmene benzer." halk deyiminin ifade ettiği anlamda, düğünlerin her çağda renkli ve zengin olmasına özen gösterilmiştir. İster ilkel topluluklarda olsun, ister gelişmiş topluluklarda olsun, evlenmenin toplumsal ve geniş amacı, birleşmeyi açık surette ilan etmek ve aile yuvasının kurulduğunu etrafa duyurmaktır (Ataman, 1992, s. 10).

Düğün olmadan önce davetiyeler dağıtılarak, düğüne hazırlık başlar. Genellikle müzik eşliğinde düğün yapılır. Ayrıca düğün esnasında çeşitli yemekler de verilir (Gönen, 2006, s. 68).

Düğün töreni oldukça geniş kapsamlı bir hazırlık aşamasını gerektirmektedir. Kız tarafı bir taraftan çeyiz eksikliklerini tamamlarken, oğlan tarafı da daha çok işin şenlik kısmıyla ilgilenerek düğünün coşkulu bir gerçekleşebilmesi için elinden geleni yapmaktadır.

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Temelinde çoğalmanın meşrulaştırılmasının yattığı evlilik törenleri her aşamasının özel bir ihtimama sahne olduğu kutsal törenlerdir. Yörede bu özel tören için yapılan hazırlıklar şu şekildedir:

- Nişan töreninden hemen sonra oğlan evi ve kız evi arasında bir tarih belirlenir ve hemen düğün hazırlıklarına başlanır (K.4, K.5, K.6, K.8, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.44, K.59, K.70, K.71, K.73, K.74, K.146).
- Düğün zamanı oğlan evi ve kız evinin tüm eş-dost ile akrabalarının katılabileceği bir zaman dilimine denk getirilir. Yöre halkının büyük kısmı gurbette olduğu için düğün olanların gelebileceği yaz tatillerine denk getirilir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K. 10, K.22, K.20, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.44, K.45, K.52, K.58, K.59, K.61, K.62, K.63, K.65, K.66, K.68, K.70, K.71, K.73, K.74, K.88, K.89, K.95, K.97, K.99, K.101, K.107, K.111, K.115, K.117, K.122, K.124, K.127, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.140, K.141, K.145, K.146).
- Düğün harmandan kalkınca, hasattan sonra, mahsullerin parası alınınca, iş güç bitince, kışlık zakralar (erzak) hazırlandıktan sonra, okullar açılmadan yapılır (K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.28, K.29, K.42, K.49, K.50, K.54, K.55, K.81, K.82).
- Düğün günü yaklaşırken oğlan tarafı gelin kızı ve onun yakın akrabası olan üç-dört kişiye de beraberlerine alarak Malatya'ya ***düğün pazarlığına*** giderler. Gelinin çeyizinde eksik olan eşyalar, düğün sonrasında giyeceği elbiseler, ayakkabılar, altın takılar, pijama-gecelik takımlar, makyaj malzemesi ile iç çamaşırından tokasına kadar çeşitli hediyeler alınır. Damada da takım elbise, gömlek, pijama, ayakkabı, iç çamaşırı, vb. alınır (K.2, K.3, K.4, 24, K.5, K.6, K.8, K.22, K23, K. K.30, K.31, K.33, K.44, K.45).
- Düğünden önce oğlan evi kız evine ziyarete gelmek istediği haberini yollar; kız evine giderken kızın ailesi ve yakın akrabaları için birtakım hediyeler ile kıyafetler götürülür (K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.40, K.44, K.59, K.67, K.70, K.71, K.73, K.74, K.146).
- Düğünden önce oğlan tarafı kızı alarak gelinlik, kınalık ve başka türlü kıyafetler alır. Buna ***gelin donatma*** denir. Aynı işlemi kız tarafı da damada yapar; düğünde giymesi için kıyafeti alınır, baştan aşağı kuşatılır. Bu ise ***bey donatma*** olarak adlandırılmaktadır (K.47, K.49, K.51, K.131, K.132).
- Düğünden bir gün önce düğün yemeklerinde yenmek için ***yukalı*** denilen yufka ekmek yapılır. Bunun için sabah namazından sonra kadınlar toplanır ve teştlerde hamur yoğururlar. Bu iş için görev dağılımı yapılmıştır; kimi hamur yoğurur, kimi ocağı yakar, ateş kayar, kimi hamuru açar, kimisi de ekmeği pişirirken bazı

kadınlar da ekmeği muhafazaya alır. Yorulanın yerine başkası geçer. Arada kömbe de pişirilip yenir. Kadınlar türkü söyler, oynar. Akşamüstüne kadar ekmek pişirilir. Bugün *yukalı kaldırma* denilen bir adet de yerine getirilir. Yufka ekmeği pişiren kadınlar, düğün sahiplerinden gelen kişilere aktaracın ucuna konmuş yufka ekmeği kaldırır, o kişi de "Bereketli olsun." sözleri ile birlikte sofra bezinin üstüne bahşiş atar. Yapılan ekmeğin bir kısmı dağıtılmaktadır (K.1, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.36).

- Düğün öncesi "düğün aşı" için üç-dört mal kesilir. Yörede yemek yapma işiyle uğraşan ve *keyveni* adı verilen aşçılarla anlaşılır. Bu kişiler çoğu kez gönüllü olarak bu işi yapmaktadır. Yemek pişirilecek kazanlar kurulur, yakacak odunlar hazırlanır, ayran yayılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.19, K.51, K.54, K.55, K.62, K.63, K.95, K.101, K.107, K.131, K.132, K.140, K.141, K.149).
- Şimdi yemek hazır yemek şirketlerine sipariş ediliyor, yemek yapmakla uğraşılmıyor (K.6, K.8, K.9, K.22, K.24, K.30, K.31, K.44, K.45, K.122, K.130, K.144, K.145, K.146).
- Gurbette olanlar düğün için gelir, onlar karşılanır, akraba-hısım onları yatıya evlerine davet ederler. Bu kişilere gurbetten gelen anlamında *garip* denmektedir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.40, K.44, K.45, K.52, K.55, K.58, K.59, K.61, K.62, K.63, K.65, K.66, K.68, K.70, K.71, K.73, K.74, K.88, K.89, K.95, K.97, K.99, K.101, K.107, K.111, K.115, K.117, K.122, K.124, K.127, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.140, K.141, K.145, K.146).
- Düğünde yapılacak eğlenceler için ortam hazırlanır, araç-gereçler temin edilir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.10, K.17, K.18, K.28, K.29).
- Sin sin oyunu için hazırlık yapılır, ateş yakılır ve etrafında oyun oynanır. Bıçak oyunu, *Cirit, Dokuz Okka, Fadile, Halbur, Hokoko, Kartal, Kaşık oyunu, Kerboz, Kömür, Tamzara, Tura-tura, Üç ayak Yüzük,* gibi oyunlar oynanır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.25, K.52, K.54, K.62, K.63, K.66, K.95, K.96, K.98, K.99, K.101, K.102, K.104, K.105, K.106, K.107, K.108, K.109, K.110, K.114, K.115, K.116, K.120, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.128, K.129, K.131, K.132, K.135, K.136, K.137, K.140, K.141, K.142, K.143, K.144, K.147, K.149).
- Düğünde büyükçe bir ateş yakılır ve karı-koca oyunu oynanır (K.139).

- Gençler köy meydanında güreş tutar (K.51, K.84, K.101, K.106, K.112, K.116, K.123, K.125, K.126, K.129, K.131, K.133, K.138, K.139, K.140, K.142, K.143, K.144).
- Düğünde köçekler oynar, eğlenceler yapılır (K.3, K.6, K.17, K.18, K.28, K.29, K.57).
- Erkekler kadın elbisesi giyip başına pırı takarak oyun oynar, gülüp eğlenilir (K.131, K.132).
- Düğün içkili yapılır, sabaha kadar eğlence devam eder (K.86).
- Düğünler önceden kırk gün kırk gece yapılırdı (K.10, K.28, K.47, K.51, K.106, K.140, K.141, K.142, K.149).
- Düğünler bir haftada davul-zurnalı yapılır (K.6, K.7, K.8, K.136, K.137).
- Bir hafta boyunca çifte davul çaldırılır (K.115, K.117).
- Düğün üç gün sürmektedir. İlk gün tüm köye düğün yemeği verilir. İkinci gün kına yapılır, üçüncü gün ise gelin getirilir (K.55, K.62, K.63, K.88, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93, K.107, K.108, K.109, K.110, K.11, K.112, K.113, K.114, K.115, K.116, K.117, K.118, K.119, K.120, K.121, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130).

2.1.2.4.2. Bayrak Dikme/Sağdıç

a) Türk Halk Kültürü'nde

Türk kültüründe bayrak dikmenin ayrı bir yeri vardır. Uzun bir sırığa bağlanan bayrak evin önünde uygun bir yere dikilir. Bayrak dikilirken şöyle bir uygulama yapılır: Bayrak bir hocanın duaları eşliğinde yerden yavaş yavaş kaldırılır. Duaların bitmesi ve mahallelilerin âmin demesiyle birlikte bayrak kaldırma bitirilir. Bu aşamadan sonra davul-zurna çalmaya başlar ve mahallenin gençleri bayrağı alarak evin en yüksek yerine dikerler (Uysal, 2009, s. 219).

Düğün bayrağının dikilmesi, düğün törenlerinin başladığını haber veren ilk uygulamadır. Buna ***bayrak kaldırma*** adı verilmektedir. Böylelikle düğünün başladığı ilan edilmiş olur (Kaplan, 2002, s. 366).

Düğün bayrağı mutluluğun da süngeri olup damadın damına dikilmektedir. Düğün bayrağındaki elmayı nisan alıp başarılı olan damattan ödül alır. Bey Dalı'ndan çalınmış elmayı bey çalandan satın alır. (Kalafat, 2010, s. 244-457).

Anadolu'da yapılan evlenme törenleri sırasında kullanılan bayrak "düğün bayrağı" adını alır. Düğün bayrağı, ay-yıldızlı Türk bayrağı olabileceği gibi şah, nahıl, şimşir, gelbere, yom adları alan ve çeşitli süslerin takıldığı sırıklara çeşitli değişik adlardaki ağaç dallarından oluşmaktadır (Bozyiğit, 1995, s. 70; Başçetinçelik, 2009, s. 213).

Düğün günü adet olarak evin önüne, düğün evini belirtmek için Türk bayrağı asılır ve bayraktar seçilir. Genelde bu görev muhtara veya birinci azaya verilir. Bu kişiler düğünü yönetirler, misafirleri karşılarlar ve insanları rahatsız edecek olayların çıkmasını engellerler. Köyün bir grup delikanlısı bir sopanın ucuna Türk bayrağını bağlayarak kız evine giderler. Kız evinden aldıkları bir havluyu da sopanın ucuna bağlayarak damadın evine gidip sopayı evin önüne dikerler (Eroğlu, 2003, s. 105).

Sivas Türkmenlerinde, bayrak donatılır. Ucuna üç çeşit tülek dikilir. Topluluğa getirilir. Hoca dua eder ve iyi dileklerde bulunarak bayrağı bir gence verir. Genç, diğer gençlerle mezarlığa giderek üç kez dolaşırlar, dua ederler, sonra da silah atarak geri dönerler. Bayrağı gelinin geleceği evin kapısına dikerler. Bir bayrak da sağdıç kapısına dikilir (Bozyiğit, 1995, s. 263).

Çukurova Yörük ve Türkmenlerinde düğünde düğün evine bayrak asarlar. Düğüne konuk olarak gelen obalar bayraklarıyla gelirler. Gelin alayı mezarlık çevresinde döndürülür (Artun, 2009, s. 194).

Hayatın her safhasında, her şeyde, her kişide kuta önem veren Türk milleti düğünde önemli roller verilen kişiler ile ilgili de aynı titizliği göstermektedir. Toplum önderi aksakallardan seçilen dünürcü başında Dede Korkut'ta olduğu gibi mitolojik özellikler aranmaktadır. Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek'e Banı Çiçek'i istemesi için Oğuz içinden Korkut Ata gönderilmiştir. Kardeşi Banı Çiçek'i istemeye gelen herkesi öldüren ağabeyi Deli Karçar'ın şerrinden ancak böyle ağzı dualı "Allah'ın inayetini, erenlerin himmetini" kazanmış biri kurtulabilmiştir (Ergun, 2010, s. 282).

Sağdıç, düğün sırasında damadın sağından giderek ona kılavuzluk eden arkadaşı, güveyin arkadaşı; düğün sırasında gelinin sağından giderek ona yardım eden arkadaşı, yenge kadın olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2003, s. 1127).

Sağdıçlık geleneği bize Göktürkler zamanından kalan bir gelenektir. Eski Türkler'de sağdıç, güveyin hem kılavuzu hem dostudur. Sağdıçlık o kadar önemliydi ki dünürler birbirlerine 'Sağdıçlık bizi çözülmez bağlarla birbirimize bağlasın.' derlerdi. Buradan da anlaşılacağı gibi sağdıçlık, sosyal bir müessese vazifesi görmüştür. Sağdıçlık da düğün, nikâh gibi evlilik temelini kuran bir bağdır. Sağdıç güveyin düğün

ve sonrasıyla ilgili yaşayabileceği tüm sorunların çözümünde güveye yardımcı olmakla yükümlüdür. Ayrıca sağdıçlar düğünün işleyişi, davetlilerin ağırlanması gibi durumlarda da söz sahibidir. Sağdıç mutlaka evli olmalıdır (Demir, 2010, s. 7).

Sağdıçlık geleneği, damadın gerdek gecesi yerine getirmesi zorunlu davranışların damada öğretilmesini ve düğün süresince damadı yalnız bırakmamayı amaçlar. Sağdıç düğün harcamalarına da katılır. Hizmette kusur etmemeye, önderlik ve düzenleme islerini yerine getirmeye çalışır. Emeğini, gücünü ve parasını esirgemez (Balaman, 2002, s. 9).

Anadolu'da sağdıca *eci, ecilik* de denmektedir ve sağdıç bayrağın sağında gider (Ögel, 1988, s. 271).

Tekirdağ'da damat sağdıçlığı geleneği günümüzde de sürmektedir. Sağdıç damadın evli, yakın bir arkadaşından seçilir. Sağdıçlar damadı gerdek konusunda bilgilendirirler. Rakipten ve kaba şakalardan korurlar. Eskiden damadı gerdeğe sokarken yumruklamanın dışında iğne ve çuvaldız da batırırlarmış. Günümüzde bu âdet çok azalmıştır (Artun, 1988, s. 102).

b) Doğanşehir Yöresi Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde bayrak dikme ve sağdıç ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Bayrak damadın arkadaşları tarafından düğün başlamadan bir gün önce gece oğlan evinin damına davul-zurna eşliğinde oynayarak dikilmektedir (K.14, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K.25, K.74)
- Düğün olduğunu bildirmek için eve bayrak asılır Düğün cuma günü sabah başlar. Bugün babayiğit bir genç oğlan evine bayrağı diker. Düğünün kazasız belasız geçip, hayırlı uğurlu olması için dua edilir ve ailenin maddi gücüne göre oğlan evinin kapısının önünde küçük bir hayvan kesilir. Çerez, şeker dağıtılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.51, K.54, K.55, K.58, K.59, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.81, K.82, K.95, K.122).
- Bayrak dikilen direğin ucuna elma saplanır. Bayrak indirilirken ucuna saplanan elmayı alan kişi damada verirse karşılığında bahşiş alır (K.1).
- Bayrak düğün bitimine kadar indirilmez (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.51, K.55, K.58, K.59, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.81, K.82, K.95, K.122).
- Bayrak dikilirken gençler havaya ateş eder (K.14, K.17, K.24, K.25, K.28, K.29).

- Düğünde gençler omuzlarına Türk bayrağı sararak halaya dururlar (K.86, K.87). Halay başının elinde çıngırdak ya da çan olur (K.122).
- Yörede düğün sırasında evlenecek kızı koruyup kollayan, ona rehberlik eden kişiye *yenge*, düğün sırasında damadın yanında yer alan kişiye ise sağdıç denmektedir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K. 30, K.31, K.33, K.36, K.37, K.39, K.40, K.51, K.55, K.58, K.59, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.81, K.82, K.95, K.122).
- Sağdıca da kirve denmektedir (K.54).
- Sağdıç ve yengenin koluna kırmızı kurdele bağlanır ve bunu gören onların kim olduğunu anlar. Sağdıç ve yenge maddi ve manevi olarak gelin ile damadın yanındadır. Sağdıç ve yenge genellikle damat ve gelinin evli olan arkadaşlarındadır. Bu kişilerin akıllı, güvenilir olması gerekir. Günümüzde evli olmaları şart değildir (K.30, K.31, K.33, K.36).
- Sağdıç ve yenge düğün sırasında ve gerdek sonrasında gelin ile damadın yanında bulunarak nasıl davranmaları konusunda onları uyarır, yönlendirir (K.30, K.31, K.45).

2.1.2.4.3. Çeyiz

a) Tük Halk Kültürü'nde

Arapça "cihaz"dan gelen çeyiz; yolcunun, gelin ve sefere çıkacak ordunun ihtiyaç duyacağı eşya, gıda maddesi, silah, vb. mallar anlamına gelmektedir. Çeyiz kültürümüzde gelin için hazırlanan sandık eşyası; kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin, kızların yüz akı olduğu görüşü yaygındır, ilk hazırlananlar yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalardır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere oyalar, danteller hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarları oyalı yazmalar, el örgüsü çoraplar, çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin ekonomik durumuna göre birkaç yatak ve yorgan, iç çamaşırları, giysiler ile kilim, halı, kap-kacak, kıza verilen eşyalar arasındadır (Başçetinçelik, 2009, s. 224-225; Nutku, 1993, s. 297).

Anadolu'nun birçok yerinde çeyiz sergilemesi geleneği bulunmaktadır. Çeyizin tören havası içinde sergilenmesinin amacı delil tespiti yapmaktır. Herhangi bir sebeple

boşanma durumunda anlaşmazlık çıktığı zaman böylece kızın eşyasının ispatı için şahit hazırlanmaktadır. Bu işlem bazı yerlerde yazılı olarak da yapılmaktadır. Bu yazılı işleme "çeyiz senedi" denmektedir. Senet niteliğindeki kâğıtta, çeyiz olarak verilen mallar ve bu malların miktarı yazılıdır. İki tarafta kurulan bir heyet önünde imzalanır ve anlaşmazlık konusunda resmi bir belge yerine geçer. Bu listelerde miktarlar yüksek tutulur. Örneğin; Sarıkamış Başköy'deki düğünlerde teçhizat *varakası* düzenlenir. Gelinin ve damadın eşyası ayrı ayrı yazılır, her birine bir değer verilir. Bu kâğıt iki tarafın vekilleri ve şahit sıfatıyla imam ve muhtar tarafından imzalanmaktadır. Bu şekilde boşanma durumunda gelin eşyasını alıp götürebilme olanağına sahip olacaktır (Tezcan, 1985, s. 101-102).

Kız evinin, düğün tarihinden önce çeyiz adı verilen birtakım eşyaları hazırlayıp alması âdettir. Düğünden bir müddet önce damat ve gelin kendi yakınlarından birkaç kişiyle giyecek ve ev eşyası almak için alışverişe çıkarlar. Buna *çeyiz düzme* denir. Kızın çeyizi tamamlanınca konu komşuya gösterilir. Çeyiz oğlan evinde duvarlara asılır, masalar üzerinde sergilenir. Çeyiz düğüne bir hafta kala ve alay önünde damat evine davul zurna eşliğinde bayrakla götürülür (Artun, 1998, s. 12).

Kız ailesinin varlığına göre çeyiz sandığının donatılması şan ve şeref meselesidir. Çeşit çeşit giyim eşyası, bunların arasında en kıymetlilerini, kızın göz nuru, el emeği yaptığı işlemeler, dantelalar, örgüler oluştururdu. Yatak takımları, halılar, kilimler, kap-kacak, vs. sandıklarda saklanan bu eşya kızla beraber koca evine taşınırdı (Ataman, 1992, s. 30).

Sepet-Semet ya da *çeyiz açısı* denilen, kız çeyizinin ve gelen hediyelerin ortaya dökülmesi, genellikle gerdek gecesinin ertesi günü, oğlan evinde özel davetlilerin huzurunda yapılırdır. Meydancı kadın sandıklardan çıkardığı eşyaları tek tek gösterdikten sonra tekrar sandıklara yerleştirirdi (Ataman, 1992, s. 30).

Trabzon'da düğünün yapılacağını çevreye duyurmak ve gelinin ne kadar çeyizi olduğunu sergilemek için *çeyiz asma* yapılır. Bu çeyiz asma şekli tamamıyla çizgi hâlinde çamaşır iplerinin üzerine beyaz örtülerin üzerine serilerek gelinin evinin bahçesinde yapılır. Bunun sebebi ise; kız istemek nişan olmaksızın gizlilik yapıldığından çeyiz asma ile çevreye duyurulmuş olur (Güçlü, 2004, s. 134).

Antalya Gazipaşa'da düğünden bir hafta önceki perşembe gün, kız evine gidilir. Bu ziyarette, kıza takılacak olan takılar, elbiseler, düğünde kullanılacak yiyecek malzemeler götürülür. Bu olaya *keseneye gitme* denir. Keseneye gidildikten sonra dönüşte kızın çeyizi getirilir ve gelin evi serilerek hazırlanır (Uysal, 2009, s. 215).

Bugün de çeyiz âdeti sürmekte olup büyük şehirlerde değişen sosyal ve ekonomik anlayış çerçevesinde bazı farlılıklar göstermektedir. Çeyiz hazırlığında, özellikle kız tarafının ekonomik durumu ön plana çıkmaktadır. Şahsi eşyalar dışında kız tarafı genellikle yatak odası ile mutfak eşyasını, erkek tarafı ise salon ve oturma odası takımı almaktadır (Nutku, 1993, s. 297-298).

Köylere kadar giden televizyonlarla, insanlar yaşamlarını kolaylaştıracak araçları ve makineleri tanımakta ve onlara sahip olmak istemektedirler. Bu nedenle, eskiye göre çeyizde bulunan eşyaların da türü değişmiştir. Eskiden birkaç el işi, bir yatak-yorgan-yastık, çul, çuval, birkaç kap kacak çeyiz olarak verilirken bugün, aileler, ekonomik durumları elverdiği ölçüde, kızlarına elektrikli ev aletleri vermektedirler (Başçetinçelik, 2009, s. 233-234).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde "cehiz" şeklinde ifade edilen çeyizle ilgili uygulamalar şunlardır:

- Kaçan kıza çeyiz verilmez (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.14, K.19, K.20, K.21, K.29, K.35, K.51, K.52, K.61, K.82, K.83, K.106, K.122, K.123, K.128, K.129, K.135, K.143).
- Yörede kullanılan "Kız kundakta, çeyiz sandıkta olur." sözü çeyizin genç kız için ne kadar erken hazırlanmaya başlandığını ve önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kız çocuğu doğduktan hemen sonra anne çeyizi için birtakım işler yapmaya başlar. Kızın çeyizinin zengin olması şeref meselesidir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.25, K.42, K.52, K.149).
- Kız daha çocukken çeyiz sandığı alınır ve yavaş yavaş doldurulmaya başlanır (K.22, K.23, K.24, K.33, K.44).
- Düğünden önce kız ve oğlan tarafı bir araya gelir ve evlenecek çiftin evi için neler alınacağını konuşurlar ve bir liste çıkarırlar, eksikleri tespit ederler (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.28, K.29, K.46, K.81, K.82, K.83, K.95, K.101).
- Ev için gerekli eşyaların çoğunu erkek tarafı almaktadır, kız sadece çeyizindeki el işleri, yatak, yorgan, yastık, vb. ile gelir (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.25, K.42, K.51, K.52).

- Erkek tarafı halı, yatak odası takımı, oturma grubu alırken, kız tarafı sadece mutfak aleti, evde kullanılacak süslemeleri hazırlar (K.22, K.23, K.24, 33, K.35, K.36, K.40).
- Kız tarafı çeyiz olarak mutfak eşyası ve elektronik mutfak aletlerini alır. Eskiden yeni gelin kayınvalidesi ile birlikte oturduğu için ev eşyasına gerek yoktu, altın çok takılırdı (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.20, K.25, K.62, K.63, K.65, K.66, K.92, K.93, K.101, K.106, K.110, K.116, K.117, K.122, K.123, K.125, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.140, K.141, K.144, K.147).
- Kız çeyizinin en özel parçalarından biri düğünde gelin başlığı olarak kullanılacak *pırı* adı verilen el yapımı bir başlıktır. "Hüllük" denilen tahtadan bir fes yapılır, hülbüğün çevresine kırmızı, pembe, mavi, yeşil gibi renk renk boyanmış kuş tüyleri yapıştırılır ve bunun üzerine beyaz şifon gibi ince bir örtü örtülür ve "sakandırık" adı verilen bir bağla kızın çenesinin altından başına bağlanmış olur. Daha sonra bu başlığın yerini altın ve mavi boncuklarla süslenmiş fes almıştır (K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.26, K.27, K.46, K.49, K.50, K.55).
- Kız çeyizinde el işleri, yatak, yorgan, divan sinisi, örtü, minder, kilim, yastık, el dokuması halı, çul, elbiselik kumaş, şalvarlık dokuma, işlemeler, vb. bulunur (K.135, K.140, K.141).
- Kız çeyizi için çorap örer, heybe dokur, içine erzak konan nakışlı "dönderme" denilen çuvallar dokur (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.19, K.20, K.26, K.27, K.42, K.46, K.49, K.50, K.52, K.63, K.132, K.149).
- Kayısı, papatya, gül dalı, küpeli, cıngıllı, kiraz, mekik, şeftali çiçeği, komşu çatlatan, gıdık, yıldız, karanfil, gelin topuğu, süpürge gibi oyaları yapılır (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.32, K.36, K.42, K.55).
- İğne oyası, kanaviçe, etamin işi yapılır (K.22, K.24, K.30, K.31, K.33, K.34, K.36, K.40, K.44, K.45, K.88).
- Kızın çeyiz sandığında yedi-sekiz büyük altın da bulunur, ailesinin kızlarına verdiği güvencedir (K.62, K.63).
- Yeni evlilerin oturacakları ev on gün önceden temizlenir, eşyaları dizilir (K.22, K.24, K.55)
- Kızın çeyiz sandığı düğünden bir hafta-on gün önce genç çiftin oturacakları eve atın üzerinde gönderilir. Davul-zurna eşliğinde çeyiz götürülür (K.2, K.3, K.4,

K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.19, K.20, K.26, K.27, K.28, K.29, K.42, K.46, K.49, K.50, K.52, K.62, K.63, K.90, K.92, K.93, K.106, K.112, K.116, K.125, K.126, K.128, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.140, K.141).

- Gelin olacak kızın çeyizinin sergilenmesine "örtü biçme" denir (K.36).
- Çeyiz sandığının üzerine oturan kişi kalkmak için bahşiş ister. Sandık pazarlığı yapılır, istediği parayı alan kişi sandığın üzerinden kalkar ve sandık açılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.17, K.18, K.19, K.20, K.22, K.23, K.24, K.25, K.36, K.37, K.39, K.40, K.55, K.58, K.59, K.61, K.95, K.101).
- Çeyiz kızın yaşayacağı evin yatak odasında sergilenir. Bu odanın duvarlarına çivi çakılarak ip asılır. Kızın yaptığı el işleri teker teker bu ipin üzerine asılarak sergilenir (K.11, K.12, K.13, K.22, K.26, K.27, K.46).
- Evlenecek kızın akrabaları, eşi-dostu, komşuları kızın çeyizi için eksikleri sorar ve tamamlanmasına katkıda bulunurlar. Hazırladıklarını çeyiz sergisine götürerek kıza hediye ederler (K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31).
- Çeyiz sergisine gelenler kızın eksiklerini görür ve ona bildirmeden kıza yardım ederek bunları temin ederler (K.14, K.19, K.20, K.21, K.30, K.44, 146).
- Çeyiz sergisine gelen akrabalar geline hediye getirirler. Gelin kız da karşılığında çeyizinde çokça yaptığı mevlit örtüsü, oyalı yazma, çorap, tellik, dokuma torba, vb. hediye eder (K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.132, K.140, K.141).
- Çeyiz sergisi sırasında oğlan evinde yemekler hazırlanır ve kız evine *çeyiz yemeği* gönderilir (K.11, K.12, K.13, K.15, K.26, K.27, K.30, K.31, K.42, K.44, K.46, K.49, K.50, K.55).

2.1.2.4.4. Kına/Kırkım

a) Türk Halk Kültürü'nde

Halk hekimliğinde tedavi ve güzellik malzemesi, halk türküsünde konu, halk şairinde ilham kaynağı olan ve düğün geleneğimizin kına gecelerine adını veren kına, aynı zamanda folklorumuzun en eski ürünlerinden biridir (Köse, 2005, s. 659).

Türk toplumunda, bilhassa kadınların kına kullanması oldukça eskiye dayanır. Dede Korkut Kitabı'nda kadınların süs aracı olarak yalnız kınadan söz edilmektedir.

Dede Korkut bilhassa bayram, düğün gibi günlerde diğer sevinçli günlerde kadınların ellerine kına yaktıklarını belirtmektedir. Bu gelenek günümüze kadar devam etmiş, günümüz düğünlerinde gerdekten önceki geceye "kına gecesi" adı verilerek, kına başlı başına Anadolu düğünlerinin sembolü haline gelmiştir (Albayrak, 2004, s. 312).

Kına yakmak, Türk inançlarında seçilmiş, adak edilmiş olanı gösterir. İnanca göre, o işareti taşıyan canlı ve cansız varlıkların mukaddesliğine inanılır ve onlara dokunulmaz. Bu niteliği taşıyan nesne ve şeylere dokunmak, onlara saygısızlık göstermek, uğursuzluk ve felâket getirir inancı ile adanmışlar koruma altına alınmış olurdu. Düğünlerde, nişanlarda kına yakma âdeti bu inancın yasayan kalıntıları olarak devam etmektedir (Kalafat, 2010, s. 307-308)." Kına halk inançlarında adanmışlığın simgesi olarak bilinir. Sünnet olan çocuğa, kurbanlık koça, gelin ve damada, askere gidecek gence, hacca gidecek adaya kına yakılır. Kına bir nişanlama, adaklama, sahiplenilme simgesidir (Kalafat, 2010, s. 387).

Tekirdağ'da genellikle Cuma günü gecesi, kız evinde *ana kınasını* kutlamak üzere toplanırlar. Konuklar gelin evinin en yakın komşuları, akrabalarıdır. Bazen kınaya oğlan tarafından kızlar da gelirler. Gelin kına gecesinde gelinlik giymez ya nişan elbisesini ya da başka bir elbise giyer. Gelin kızın başı mum çiçekleriyle süslenir. Kızlar darbuka çalar, türküler söylenir, oyunlar oynanır. Kına yakılmadan önce, genç kızlar çeşitli kılıklara girerek oyun çıkarırlar. Mani atışırlar. Kına yakılacağı zaman gelini bir sandalyeye oturtup yüzünü kırmızı greple örterler. Gelin bu sırada ağlamaya başlar. Eğer ağlamazsa kınanır, ayıplanır. Gelinin kınasını yengeler yakar. Gelini kına için bağlanmış elleriyle oynatırlar. Kına yakılırken para yapıştırırlar veya gelinin avucuna para koyarlar. Güneş doğmadan önce çalgılar alınarak köy içinde yakın bir çeşmeye gidilir. Gelinin annesi ve babası genç kızlara gelinin kınasını yıkatırlar. Gelinin avucundan çıkan paraların bir kısmını arkadaşlarına verirler, bir kısmını ise gelinin sandığına ve damadın cebine kısmeti açılsın diye koyarlar (Artun, 1998, s. 13).

Bartın'da kına gecesinde, gelinin avucuna konan kınaların içine, gümüş ve altın para da koyarlar; konan paranın çokluğu, geline verilen önemi ve sevginin de miktarını gösterir (Erdentuğ, 1996, s. 47).

Kocacık'ta kına gecesine *gelin kınası* denmektedir. Bu gece kızın elleri ve ayakları bileklerine kadar kınalanır. Ellerinin üzerinde orta parmaktan bileğin iki yanına kadar uzanan üçgen şeklindeki bir kısım kınasız bırakılır. Kınaya karıştırılan paralar, ertesi günü gelinin yoksul arkadaşlarına dağıtılır. Kına gecesine gelenlere *kına yemeği* de verilir. Pişirilen yemekler düğün yemekleri gibidir (Kartal, 1987, s. 214).

Antalya Gazipaşa'da da kına gecesi düğünden bir gün önce düzenlenen ve gelinin bütün tanıdıklarının davet edildiği bir eğlencedir. Gelini arkadaşları giydirip süslerler. Süslenen gelin, odaya gelince alkışlanır ve oturmadan oynatılır. Daha sonra gelin oturtulur. Artık sahne köyün genç kızlarına kalmıştır. Genç kızlar uzun süre söyleşirler, birbirlerini överler ve türkü çağırırlar. Oyun faslı bittikten sonra sıra artık kına yakmaya gelmiştir. Kına yakmadan önce kız anasından şöyle izin istenir:

Kız Mısır'dan kınan geldi mi?
Kız annesi duydu mu?
Çağırın gelsin öz annesine,
İzin versin kınasına.

Geline kına yakmadan önce abdest aldırılır. Büyük bir leğen içerisinde kına, genç kızlar tarafından yoğrulur. Yoğrulan kınanın üzerine mum yakılır. Kına, ilk olarak annesi tarafından geline yakılır. Daha sonra genç kızlar, kına türküsünün eşliğinde birbirlerine kına yakarlar. Gelin söyler:

Ak elime mor kınalar yakarlar,
Baba evinden el evine atarlar,
Çok ağlama kız, kalbini yıkarlar,
Var git kızım güle güle,
Gözyaşını sile sile.

Kız anası da kızının sözüne karşılık; "Var git kızım güle güle, gözyaşını sile sile." Der ve bunun üzerine genç kızlar elini *oğşamaya*, yani ağlatmaya başlarlar. Genellikle gelin oğşayan kişiler bellidir. Daha sonra gelin ve arkadaşları kaldırılarak oynatılır (Uysal, 2009, 215-219).

Ağrı'da, kız kına gecesi el öpmeğe çıkar. Bingöl'de, kına gecesi oğlan evinden yedi veya dokuz kişi kınaya çıkarırlar. Kınayı geline kaynanası yakar ise, kısmetli olacağına inanılır. Kınanın gelinin avucuna koyduğu parayı gelin damadın kesesine koyar, bunda bereketin artacağı inancı vardır. Bayır-Bucak ve Kolan Türkmenlerinde de damada ve geline düğün gecesinden evvel kına gecesi yapılır, Güveyin sağ elinin küçük parmağına kına yakılır. Daha sonra dalatın gönderdiği kına geline de ayrı odada yakılır. Bu gece için ***kutlu gece*** denir (Kalafat, 2010, s. 291-308).

Kına gecesinde, ağlamayan kız ayıplanır. Çünkü bu, ana-babasını tez unutacağı anlamına gelir. Bu da geleneği, saygıyı aşan bir tutumu sergilemektir ve hoş karşılanmaz. Gen kız kına gecesinden sonra gözünü açıp gördüğü, yıllarını verdiği ana-baba ocağını, sevdiklerini, eski alışkanlıklarını terk ederek yeni bir hayata başlayacaktır (Turan, 1993, s. 535). Samsun yöresinde kına gecesi ve düğün gününde ağlamayan gelin makbul sayılmaz; ağlayan gelin ise ileride zengin olacağına inanılmaktadır (Şişman, 2001, s. 455).

Köy düğünlerinin kına gecesi, düğünün bütün şenlik ağırlığını toplar. O gece oğlan evi kız evinin misafiri konumundadır. Şenlik iki tarafın katılımıyla genişlik kazanır. Telaşın büyüğü ise kız evinde yaşanır. Çünkü kız evi mutlulukla beraber kız çıkarmanın üzüntüsünü birlikte yaşar. Kıza kına yakılırken kız evindeki bu duygu çelişkisi doruğa ulaşır. Kıza kına yakılması, daha doğrusu kınaya razı göstermesi bu evliliğe de rıza göstermesi anlamına gelir. Yani elinde kına yakılan kız artık anasının evinde bir gecelik misafirdir (Köse, 2005, s. 660).

Halk geleneğinde kına gecesinde yapılan takı merasimine ***kırkım*** denmektedir. Kırkım töreni sırasında gelin ve damada altın, para, vb. hediyeler, kınaya davetli olan misafirler huzurunda yüksek sesle duyurularak sunulmaktadır.

Adana ve çevresinde, kırkım töreni "atkın" olarak adlandırılmaktadır. Tören, nişanda ve kına gecesinde kız evinde, gelinin oğlan evine geldiği gün de oğlan evinde yapılmaktadır. Nişanda ve kınada yapılan kırkımda, daha ziyade mutfak eşyaları ve kızın eksikleri verilmektedir. Kız evinde, kırkımda toplanan para ile kızın eksik çeyizi tamamlanmaktadır. Oğlan evinde yapılan kırkımda, daha çok para armağanı yapılmaktadır. Bu para ile de yeni evlilerin eksikleri giderilmekte veya düğün borçları ödenmektedir (Başçetinçelik, 2009, s. 268).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresi kına gecesi ve kırkım uygulamaları şu şekilde yapılmaktadır:

- Yörede kınanın cennet toprağı olduğu inancı bulunmaktadır (K.5, K.11, K.12, K.13, K.22, K.27, K.49).
- Yörede kına gecesi düğünden bir gün önce kız evinde yapılır. Oğlan tarafı akşam namazından sonra, düğün alayı ile birlikte kız evine gider (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.26, K.27, K.49, K.50, K.63, K.83).

- Kına gecesi genellikle cumartesi gecesi yakılır. Oğlanın anne ve bacıları ile akraba, eş-dost, konu-komşu tüm kadınlar kız evine kınaya giderler (K.23, K.30, K.31, K.33, K.36, K.67, K.73, K.74, K.137).
- Oğlan tarafı çeyiz ile birlikte kına, kına tepsisi, kına örtüsü, kına kesesi ve mumu kız evine gönderir (K.22, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.44, K.45, K.52, K.55, K.59, K.67, K.70, K.71, K.76, K.82, K.88, K.130, K.132, K.134, K.146).
- Kız evinin kadınları kınaları ve çerezi küçük paketlere koyarak, kırmızı kına keselerinin içerisine yerleştirir. Kesenin üzerine mavi boncuk da konulur (K.22, K.23, K.24, K.30, K.33, K.36, K.40, K.44, K.45, K.67, K.73, K.74).
- Kadınlar eğlenceye başlar, maniler, türküler söylerler. Gelin kız kınalığını giyer ve süzülür (K.3, K.5, K.12, K.14, K.15, K.16, K.19, K.25, K.26, K.27, K.46, K.83, K.132, K.134, K.141).
- Sesi güzel kadınlar türkü söyler, tef çalarak eğlenirler (K.42, K.49, K.50, K.52, K.55).
- Kınayı kızın kaynanası yoğurur, bu kıza uğur getirecektir (K.12, K.83, K.130, K.132, K.134, K.141).
- Kıza kına yakılmadan önce kızın başına kırmızı süslü bir kına örtüsü atılır. Yenge tepsiye serilmiş ve üzeri mumlarla donatılmış kına tepsisini başının üzerinde taşıyarak içeri girer ve odada dolanmaya başlarken, bekâr kızlar da iki eline yanan mumları alarak gelinin etrafında dönerler ve hep birlikte “kınayı getir aney” türküsünü söylerler (K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.40, K.44, K.45, K.55, K.67).
- Gelini öven maniler söylenir (K.26 K.27).
- Kıza kına yakılırken;

Yokuş seni çıkamıyom mestinen
Gelin sana küsemiyom kastınan
Telli çorabınan siyah mestinen
Giyin giyin de çamurlara bas beni.

Gibi ağıtlarla gelin ağlatmaya çalışılır (K.13). Yüksek eyvanlarda bülbüller öter türküsü söylenir, kına ağıtları yakılır (bkz: Ağıtlar, K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.25, K.26, K.27, K.42, K.46, K.49, K.50, K.83, K.87, K.130, K.137, K.141).

- Kız kınaya çekilir. Geline kınasını mutlu evliliği ve sağlıklı çocukları olan bir kadın yakar (K.30, K.31, K.36, K.40, K.55).
- Kına kız kocasına, kocası da kıza kurban olsun, kendilerini birbirlerine adasınlar diye yakılır (K.13, K.141).
- Kıza kına yakılırken "Kaynanası, gelinin elini açmıyor." diyerek gelinin avucuna altın koyması için kaynanası çağrılır (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.20, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.33, K.36, K.40, K.42, K.44, K.49, K.50, K.55, K.K.59, K.63, K.67, K.70, K.71, K.73, K.74, K.82, K.87, K.88, K.95, K.130, K.137, K.141).
- Dualar, ilahiler söyleyerek gelinin önce sağ, sonra sol eline kına yakılır (K.12, K.13, K.25, K49, K.63, K.82, K.132, K.141).
- Kına yakılırken gelinin ağlaması gereklidir, bunun için türküler ve ağıtlarla kız ağlayana kadar çalışılır. Ağlamak kıza aydınlık getirir, evliliğinde yüzü güler (K.49, K.50, K.55, K.63, K.132).
- Yörede "Ağlamak, gülmek demektir." denir ve kız evliliğinde mutlu olsun düşüncesiyle ağlatılır. Hatta kızın yakınları dahi ağlar (K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.40).
- Ağlamayan gelin hoş karşılanmaz (K.12, K.13, K.15, K.42, K.82, K.83, K.137, K.141).
- Kıza kına yakıldıktan sonra eline kına eldiveni geçirilir. Eskiden her şey şimdiki gibi hazır değildi, kızın eline çaput bağlarlar, çorap geçirirlerdi (K.12, K.13).
- Kız kınası yakılırken, damat da kendi arkadaşlarıyla ***sini açma*** denilen bir eğlence yaparlar (K.138, K.140, K.141).
- Erkek kınada bulunmaz. Arkadaşlar ile eğlencededir. Kına yakılacağı sıra çağrılır ve onun da serçe parmağına kına yakılır (K2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.15, K.26, K.27, K.28, K.29, K.36, K.49, K.50, K.62, K.63, K.95, K.101).
- Erkeğin avcunun ortasına kına yakılır (K.16, K.17, K.18, K.19, K.52).
- Kına yakıldıktan sonra gelinle arkadaşları tekrar oynamaya başlar. Bu sırada kız tarafından bir kadın ya da yenge üzerine bağladığı önlüğün cebindeki çerezleri çay bardağı ile alıp misafirlere dağıtır (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.19, K.20, K.22, K.23, K.24, K.25, K.31, K.33, K.36, K.40, K.42, K.55, K.59, K.63).
- Kına yakılmış kız baba evinde bu andan itibaren misafirdir (K.3, K.5, K.12, K.13, K.26, K.27, K.49, K.50, K.52, K.63).

- Yaş kınadan isteyenler alıp yakabilir. Bekâr kızların bu kınayı yakmaları onlara uğur getirir, kısmetleri açılır (K.3, K.5, K.13, K.15, K.22, K.24, K.30, K.31, K.36, K.40, K.44, K.45).
- Kına yakıldıktan sonra kırkım yapılır. Kızın ailesi ve akrabaları sırayla altın takar, kimin ne taktığı bir kadın tarafından bağırılarak herkese duyurulur (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.49, K.50, K.63).
- Kırkımdan sonra herkese kına kesesi ve çerez dağıtılır. Eğlenceye devam edilir, sonra herkes yorulur, evine gider. Oğlan evine gidince damat havaya bozuk para atar, kaynana da şeker atar. Bu oğlan evine bolluk, bereket getirmesi için yapılır. Bu para ve şekerden alan kişiye de uğur getirir (K.30, K.45, K.67, K.70, K.71, K.76, K.88).
- Kına gecesi misafirlere yemek de ikram edilir. "Kına aşı" adı verilen bu yemek için bir keçi kesilir ve etiyle yahni ve pilav yapılır, bunun yanı sıra yufka ekmek ve hoşaf da sofrada hazır olur (K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31, K.49, K.50, K.52, K.55).
- Yörede kına yakma âdeti pek değişikliğe uğramamıştır. Tören ana hatlarıyla aynı şekilde devam etmektedir. Yalnızca günümüzde geline kına yakılırken damat da yanına oturur ve ikisine birlikte kına yakılır. Bunun dışında kına hala sadece kadınlar arasında düzenlenen bir eğlence niteliği taşımaktadır.

2.1.2.4.5. Gelin Alma

a) Türk Halk Kültürü'nde

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü *gelin alma* günüdür. Gelin alma günü, düğün başladıktan sonra geçen üçüncü veya dördüncü güne rastlar. Bu gün genellikle Pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Kız evi, kızını yeni yuvasına uğurlayacağı için hüzünlü, oğlan evi ise, aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence hâkimdir. Oğlan evinden konvoy olarak hareket eden gelin alıcılar, öğle olmadan eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Erkek tarafı evin önünde oynayıp halaylar çekerken kız evinden kimse oyunlara katılmaz. Pek çok yörede kız evine yaklaşan gelin alıcılara, kız tarafı çeşitli oyunlar yapar, zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesiyle vedalaşır

ve ana evinden koca evine uğurlanır. Gelin ana evinden uğurlanırken, bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından geline çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi, köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler (Başçetinçelik, 2009, s. 268-269).

Gelin almaya oğlanın anası-babası hariç hemen hemen bütün davetliler gelinci giderler. Gelinci giden gruba samen (sağmen) adı verilir. Gelinciler yaklaşınca, kız evinin yakınları, bunların yolunu keserek, şaka yollu birtakım cezalar verirler (Şimşek, 2003, s. 26).

Köylerde gelin almak, kız ve erkek tarafının birbirlerini türkü ve manilerle bastırmaya çalıştıkları bir yarışa dönüşür. Kız evi, erkek tarafını bastırmak için daha bir coşkulu türküler söyler, maniler atar. Kız evine karşılık erkek tarafı ayakta dikilir, "Altımıza yatak istiyoruz." Derler. Oyunlar oynanır, karşılıklı atışmalar yapılır (Altun, 2004, s. 293).

Gelin; *beri* babasının evinden çıkarken arkasından su dökülür. Koca evine gelen gelin besmele çekerek içeri girer. İlk olarak ocağa götürülür. Gelin ocağı öptükten sonra kendisine buradaki hayatının tatlı ve hayırlı geçmesi için şerbet verilir ve kucağına erkek çocuk oturtulur (Çelik, 2001, s. 12). Gelin evden çıkarılırken su dökülmesi, oğlan evinde içeriye alınırken gelinin su dolu testiyi kırması, ocak başına kadar su dökerek gitmesi gelin göçü sırasında su kültünün önemine işaret etmektedir (Ergun, 2010, s. 277).

Ahıska Türkleri'nde; "Gelin alma" günü, kuşak bağlama âdetinin uygulanışından sonra gelinin başında bulunan tacın ya da eskiden özel olarak hazırlanmış gelin başlıklarının üzerine, mendilden büyükçe bir tülbent iki defa bağlanır ve çözülür. Üçüncüsünde ise bir daha çözülmemek üzere bağlanır. Bu adet; "Gelin, başını alıp gitmesin; eşine, evine bağlı olsun" diyerek ***baş bağlama*** adı altında yapılır (Köse, 2003, s. 105).

Kırmızı kuşak, bekâret ve gayret sembolü olarak gelin baba evinden çıkmadan önce ağabeyi ya da babası tarafından kızın beline bağlanır. Bu kuşağa ***gayret kuşağı*** adı verilir. Bu kuşağın amacı; kızın gittiği evde tembel davranmamasına, gayretli olmasına ve işten kaçmamasına yöneliktir. Bu kuşak ilk çocuk doğuncaya kadar saklanır. İlk çocuk oğlan olursa bir parçası kesilerek çocuğun omzuna iliştirilir. Türkiye'nin bazı yerlerinde bu kuşağın üç kere bağlanıp çözülmesi halinde gelinin eve huzur ve bereket getireceği düşüncesi bulunmaktadır. Bu kuşağın kırmızı olması ateşi simgelemektedir,

Türklerin inancında milli bir nitelik kazanan bu rengin Şamanizmin bir kalıntısı olduğu düşünülmektedir (Demir, 2010, s. 6).

Gelin arabaya bindirilirken, götürülürken, indirilirken etrafına çarşaf-perde tutulması mitolojik yolculuğa işarettir. Gelinin geldiği yolu görmesi engellenerek kutsalın geri dönüşünün engellenmesi simgelenmektedir. Sebep olarak "kızın enişteleri ve ağabeylerinin görmemesi için kızı ortalarına oturttuklarını, çarşaf tuttuklarını; yine kızı şoförün görmemesi için araya bir örtü koyduklarını belirtmeleri mitolojik anlamın kaybolmasına rağmen ritüelin bütün Türk dünyasında yaşamaya devam ettiğinin göstergesidir (Ergun, 2010, s. 278).

Tekirdağ'da oğlan tarafı gelin almaya gittiği zaman kız tarafının bayrağı ve çalgıları oğlan tarafının bayrağı ve çalgılarıyla birleşerek toplanırlar. Gençlerle konuşulur, anlaşılır. Bir miktar para ile mendil, çevre, havlu vb. verilir. Bu işleme *toprak bastı* denmektedir (Artun, 1998, s. 16).

Trakya'da gelinin yengesi, gelin alma günü gelen konuklara ayna tutar, aynaya bakanlar bahşiş verir. Kız anası, gelin alayı hareket edince, su dolu kabın içine attığı buğdayları, gelin arabasının üzerine serper. Gelin alayı, oğlan evine yaklaşırken, bir kişi gelinin ayakkabısını kaparak, damada götürür, bahşiş alır (Işık, 1975, s. 7628-7629).

Samsun yöresinde gelin, baba evinden koca evine götürülürken, geride kalanların birisi kız evinden kül, kaşık, tuz, hamur mayası, süpürge teli, bir tabak pilav veya bir miktar toprak alarak güveyin evine götürür. Bu şekilde kız, baba evinden tamamen koparılmış, koca evine bağlanmış olur. Gelin almaya gidilirken erkek tarafından biri gizlice kızın evinden o köyden kendi köylerine başka bir kızın daha gelin gelmesi için kaşık çalar. Gelin güvey evine getirilirken bir dereden geçmek icap ederse, gelebilecek uğursuzluğu önlemek için suya bozuk para atılır (Şişman, 2001, s. 456-457).

Gelinin baba evinden alınan saksı-bitki, hayat ağacını; çivi-kaşık-bıçak gibi eşyalar demir kültünü, maya-ekmek-tuz vs. yiyecekler bereketi sembolize etmektedir. Halk arasında kız çocukları için söylenen "Kız çocuğu Tanrı'dan nasipli doğar. Evlenirken de on nasibinden dokuzunu koca evine götürür." Bu uygulamalar, Tanrı tarafından kıza verilen kutun baba evinden koca evine taşınması ve bereket ve saadetin sağlanması anlamı taşımaktadır (Ergun, 2010, s. 283).

Malatya/Darende'de gelin almada yapılanlar arasında *taş koyma ve mendil atma* adetleri bulunmaktadır. Gelin, gelin gittiği evde taş gibi ağır olsun, hafif, basit insan olmasın ve hanesinde saygılı olsun diye, gelin baba evinden çıktıktan sonra anası, bir büyük taş alır ve bir kenara bırakır. Yine gelin, gelin arabasına bindikten sonra ağlayıp

gözlerini sildiği mendili gelin gideceği eve götürmeyerek yere atar. Şayet unutur da mendilini yanında götürürse gelin geldiği evde gözyaşının dinmeyeceğine ve geçimsizlik olacağına inanılır. Bu nedenle gözyaşı ile ıslanmış mendil baba evinden çıktıktan sonra yola atılır ve erkek evine götürülmez. "Gelin baba evinden, çeyizden ayrı olarak, bir tabak, bir tüm ekmek, bir kaşık ve bir de kullanılmamış çivi alarak oğlan evine getirir. Gelin, gittiği eve çivi gibi çakılıp kalsın ve bir daha baba evine geri dönmesin dileği ile amacıyla getirdiği çivi evin her hangi bir odasının kıble tarafındaki duvara çakılır. Ekmek, tabak ve kaşık ise, artık gelinin baba evinde rızkının kalmadığını, bundan böyle rızkının kocasının evinde olduğunu ifade etmektedir (Uslu, 2004, s. 92).

Bazı yörelerde gelin götürülürken "mendil kaçırma" oyunu oynanır. Gelin gezdirilerek oğlan evine götürülürken köy gençleri araba yanında atlarla giderler. Atına güvenen bir genç arabaya yaklaşarak gelinin hazırladığı işlemeli mendili alır ve arkadaşlarından kaçar. Mendili götürene kim yetişir de mendili elinden kapar ve herkesten önce güveye getirirse, güvey ona bir koç verir. (Erdentuğ, 1976, s. 83).

Erzincan ve çevresinde gelin almaya gidilen yoldan mümkün ise dönülmemeye çalışılır. Çünkü aynı yoldan gelinirse, gelin ölünceye kadar o evde karı olmaz, aynı yoldan babasının evine döner inancı vardır (Küçük, 1987, 252).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede gelin almaya "gelin çıkartma" denmektedir ve gelin çıkarmayla ilgili yapılan uygulamalar şunlardır:

- Gelin alma, düğünün son günü, yani Pazar günü yapılmaktadır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.21, K.22, K.23, K.24, K.32, K.36, K.37, K.40, K.42, K.48, K.49, K.50, K.52, K.53, K.54, K.55, K.58, K.59, K.61, K.64, K.65, K.67, K.68, K.70, K.71, K.73, K.74, K.88, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93, K.95, K.101, K.107, K.108, K.109, K.110, K.11, K.112, K.113, K.114, K.115, K.116, K.117, K.118, K.119, K.120, K.121, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.149).
- Gelin almaya gitmeden Pazar günü öğleye doğru "düğün yemeği" hazırlanır. Yahnili pilav, içli köfte, analı-kızlı köfte, tiritli köfte, kavurma-pilav gibi yemeklerin yanı sıra sütlaç, dilberdudağı, baklava, kadayıf, hoşaf gibi tatlılar ve

meyve hazırlanır. Oğlan evindeki misafirler ve düğüne davetli olan tüm köy halkı ile birlikte yemekler yenir (K.1, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.19, K.22, K.23, K.26, K.26, K.27, K.30, K.31, K.36, K.40, K.K.49, K.50, K.55, K.62, K.63).

- Gelin getirmeye damat gitmez. Damadın babası ya da amcası gider (K.6, K.8, K.81).
- Gelin almaya atla gidilir. Bu at boncuklarla, kırmızı kurdelelerle bir güzel süslenir, kuyruğu bağlanır (K.11, K.12, K.13, K.49, K.50, K.51, K.123, K.126, K.129, K.135, K.138, K.140, K.141, 144).
- Gelin almaya üç atla gidilir (K.2, K.3).
- Damadın kirvesi gelini almaya gider. Gelinin abisi kızı ata bindirir, arkasına da çocuğu erkek olsun diye bir oğlan çocuğu oturtulur ve atın bağından yürüterek damadın evine götürülür (K.2, K.3, K.94, K.95, K.101, K.102, K.115).
- Günümüzde gelin çıkartmaya gidilirken *gelincik* denilen süslenmiş arabayla gidilir. Düğün alayı bu arabanın peşine takılarak tüm köyde gezer, sonra da gelin çıkarmaya gider. Bu arabanın sahibine de bir hediye verilir (K.1).
- Gelin evden çıkmadan erkek kardeşleri kızın beline üç defa dolar gibi yaparak kırmızı kuşak bağlar. Gelin kızın kardeşleri yoksa babası, amcası ya da amca çocukları da bağlayabilir. Bu kırmızı bağ, yüzünün akıyla koca evine gittiğini gösterir (K.30, K.31, K.32, K.36, K.37, K.39, K.40).
- Gelinin baba evinin kapısı bahşiş alınmadıkça açılmaz. Düğün alayını gören kız evinden biri kapıyı kitler, sağdıçtan kapıyı açmak için bahşiş ister. Bahşişi alınca kapı açılır (K.12, K.13, K.14, K.15, K.25, K.26, K.27, K.46).
- Kız baba evinden çıkarken üzgündür. Özellikle annesine sarılır ve ağlaşırlar. Büyüklerinin tek tek elini öper, ev halkıyla vedalaşır. Arkasından dualar edilir (K.2, K.3).
- Gelin, baba evinden çıkarılırken akrabaları arkasından tekbir ve salavat getirerek bağırırlar (K.11, K.12, K.13, K.49, K.50).
- Önceleri gelinlik yoktu, kadınların şimdi giydikleri zar ya da çarşaf denilen örtülerin ince tül gibi ve simlisi gelinlikti. Gelinlik sonradan çıktı, ilk çıktığında da bir gelinlikle beş-on kız gelin olurdu. Kız baba evinden gelinlikle çıkarılırdı. (K.2, K.3).
- Gelin baba evinden çıkarken üzerinde pırısı ile renkli çarşafı vardır, bu gelinliğidir (K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.25, K.26, K.27, K.42, K.46, K.49,

K.50, K.55, K.95, K.101, K.122, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.149).

- Gelin baba evinden çıkarken annesi ve kız tarafından kadınlar başının üzerinden buğday, kuru üzüm, şeker, bozuk para atarlar. Bunlar geline bolluk, bereket, ağız tadı getirir (K.12, K.13, K.22, K.23, K.24, K.25, K.30, K.31, K.33, K.36, K.42, K.44, K.45, K.49, K.50, K.81, K.82, K.83, K.95, K.101, K.113, K.114, K.116).
- Kızın amcasına, dayısına, kardeşine oğlan tarafı "yol" verir. Bu amca yolu, dayı yolu, kardeş yolu olarak adlandırılır ve yol karşılığı genellikle bir miktar paradır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.20, K.21, K.27, K.28, K.29, K.36, K.37, K.39, K.40, K.55, K.58, K.59, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.73, K.74, K.82, K.83, K.84, K.95, K.101, K.122, K.130, K.131, K.132, K.140, K.141).
- Gelin alayı Cinoğlu Tepesine götürülür, orada arabalardan inilir, davul-zurna çalar, oynanır (K.24, K.31, K.36, K.37).
- Yolda giderken gelin arabasının önü kesilir, sağdıç bahşiş verince yol açılır (K.1, K.6, K.7, K.9, K.10, K.23, K.24, K.30, K.31, K.36, K.37, K.39, K.40, K.45).
- Gelin alayında köçekler de olurdu. Köçekler oyun yapardı. Biri saklanır, diğeri türkü söyler, oynardı, sonra diğeri açığa çıkardı (K.149).

2.1.2.4.6. Gelin İndirme

b) Türk Halk Kültürü'nde

Anadolu'nun farklı yerlerinde gelin getirmeye çeşitli isimler verilmektedir; Ankara'da *gelin çıkarma,* Eskişehir'de *gelin alma,* Niğde'de *gelin getirme,* Konya'da *gelin götürme,* Sivas'ta *gelin indirme, gelin göçürme* gibi tabirler kullanılmaktadır (Santur, 1996, s. 194).

Gelin yeni evine gelirken, gelinlik töresi gereği kayınpederi ya da kayınvalidesi; tarla, bahçe, hayvan gibi şeyler bağışlar ki, buna *bağışlama* adı verilir. Gelinin bağışı alıncaya kadar atından inmediği, yeni evine girmemekte direndiği de olur. Yine gelin, güvey evine geldiği zaman oğlan evinin çağrılılar, gelinin başından aşağı kuru yemiş, şeker, buğday, darı saçarlar. Bu âdetin temelinde bereket simgesi yatmaktadır. Bekâr kızlar ve erkekler için kullanılan *darısı başına* deyimi de buradan gelmektedir. Gerek başa saçılan, gerekse akrabalar ve komşularca geline verilen çeşitli hediyelerle paraların tümü *saçı* adıyla yaygınlık kazanmıştır. Gelinin evinden ayrıldıktan sonra, oğlan evine

giderken, gelin alayının yolunun kesilip para istenmesi, gerektiğinde parayı alıncaya kadar direnmesi de yaygın adetlerden birisidir ki, buna da *toprak bastı, yol bastı* denmektedir (Örnek, 2000, s. 199).

Gelin oğlan evine geldikten sonra arabadan inmeden önce kaynana veya kayınbaba *indirmelik* veya *üzengilik* olarak adlandırılan bir hediye vermek zorundadır. Bu hediye ailelerin varlık durumuna göre değişmekle birlikte tarla, koç, koyun vs. olabilmektedir. Bazen etraftakiler kaynanaya "Ne bağışladın?" veya "Gelinin ayağı topal inmiyor." sözlerine karşılık "Oğlumu bağışladım." veya "Koç gibi oğlan bağışladım." karşılığını verdiği olur (Santur, 2004, s. 10).

Eski Türklerden günümüze kadar, Türk topluluklarında gelinin geldiği gün, başına "saçı" saçılır. Her devirde bu saçı, topluluğun ürettiği mahsullerden olmuştur. Avcılık devrinde, avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saçı olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı bir soya mensup olan gelinin, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır (İnan, 2006, s. 167).

Gelinin güveyin evine geldiği ilk gün ateşe yağ dökmesi Türk dünyasında en fazla yapılan saçı uygulamasıdır. Yeni inen taze gelin, obanın kadınları tarafından önce kayın babasının evine sokulmaktadır. Yeni gelin, eşiği atlayıp geçtikten sonra dizini büküp selam vermektedir Ondan sonra ocaktaki ateşe yağ damlatır, o sırada taze gelin ateşe eğilip, "Ateş-ana, May (Umay)-ana, şefaat edegör!" der. O sırada taze gelinin yanındaki kadınlar, ellerini ateşte kızdırıp gelinin yüzünü sıvazlarlar (Ergun, 2010, s. 277).

Kocacık' ta gelini ağabeyi attan indirir ve kaynanası da odasına götürür. Gelin odasına giderken koyun gibi yumuşak huylu olsun diye pöstekiye bastırılır, sağlıklı olsun diye bir tepsiye bastırılır, bereketli olsun diye bir koltuğuna ekmek, işsever olsun diye diğer koltuğuna süpürge verilir. Sokaklarda çok gezmesin, evinin kadını olsun, kaçmasın, çok konuşmasın, aklını başına tolasın diye gelinin başı bacanın kıtına hafifçe vurur gibi değdirilir. Bütün bunlar geline yapılırken, güveyin de eline bir erkek olarak üzerine düşen maddi ve manevi görevlerini tam yapabilsin diye Kur'an verilir (Kartal, 1987, 216).

Samsun yöresinde gelin, güvey evine geldiğinde ilk çocuğunun erkek olması için beyaz kabağa oturtulmaktadır. Gelin güvey evine geldikten sonra ev halkından biri bir

miktar çivi ve kül alır ocağa atar. Böylece evdeki uğursuzluk dağılmış olur (Şişman, 2002, s. 456).

Gazipaşa'da gelin indirmeye "indirtmelik" denmektedir. Kaynana, gelin gelmeden önce, kapıya yağ sürer, iplik bağlar ve helkeye su doldurarak, kapının önüne koyar. Gelin eve gelince parmağını yağa batırır, ipi kırar ve kapıdaki helkeye tekme atarak suyu döker. Su döküldüğü anda gelinin başına, içine bozuk para karıştırılmış kâğıtlı şeker dökülür. Böylece gelin eve girer. Şenlik biraz daha devam ettikten sonra düğün biter ve damatla gelin gerdeğe girer (Uysal, 2009, s. 219.).

Kilis'te, gelin oğlan evine getirildiğinde *cille* yapılır. Cilleye katılanların hepsi gelinliklidir. Yalnızca tel ve duvakları yoktur. Cilleye katılanlar akşam karanlığında ellerinde mumlarla, gelini üç defa avlu içinde dolaştırırlar, cille tekerlemeleri söylerler (Kılıçkıran, 1976, s. 7638-7639). Diyarbakır'da gelin, odasına girerken, bir kadın kapının üstünde kılıç tutar, gelin elindeki yumurtayı bu kılıca atarak kırar, içeriye girer (Koşay, 1944, s. 198-248).

Erzincan ve çevresinde gelin damat evine getirilince bacadan gelinin başına para ve meyve serpilir, arkasından damat gelinin başına elma atar. Güveyi elmayı gelinin kafasına vurursa, gelin kocasından korkar ve ona itaatkâr olur, sözünden çıkmaz. Ayrıca bu elma hastalara da iyi gelmektedir (Küçük, 1987, 252).

Elazığ'da gelin, eşiğe konulmuş koyun postuna bastırıldığı gibi geline kapı eşiğinde tahta kaşık, fincan ve bardak kırılır. Gelinin, bunları bir vuruşta kırması esastır (Eroğlu, 1988, s. 137).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede gelin indirmeye gelin getirme, gelin göçürme, duvak kaldırma denmektedir. Gelin güvey evine indirilirken yapılanları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Gelinin gün zelale (zevale) dönmeden gelinin getirilmesi gerekir, yoksa bir uğursuzluk yaşanır (K.122).
- Gelin düğün alayı ile köyü dolaştıktan sonra koca evine getirilir, arabadan inmez. Bunun için kayınbabasının geline hediye vermesi gerekir, gelin verilecek hediyeyi beğenene kadar arabadan inmez. Geline kayınbabası tarafından verilen tarla, bağ-bahçe, altın, para gibi maddi değeri yüksek hediyeler olur (K.7, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.42,

K.43, K.46, K.47, K.49, K.50, K.51, K.57, K.62, K.63, K.81, K.106, K.108, K.116, K.120, K.122, K.123, K.140, K.141, K.142).

- Gelin attan indirilirken kayınbaba bilezik takar (K.66, K.70, K.71, K.75, K.76).
- Gelin indirilirken havaya elma atılır ve silahla vurulur (K.95, K.101).
- Gelin indirilirken davul-zurna çalar, kaynanasıyla karşılıklı oynar (K.36).
- Gelin arabadan yenge ve kız kardeşleri tarafından çıkarılır. Gelinin ayağının önüne içi buğday ya da su dolu bir küp konur. Gelinin bu küpü kırması gerekir (K.12, K.13).
- Gelin eve girmeden ayağının altında bir kurban kesilir, gelin akan kana basarak kocasının evine girer. Kesilen hayvanın etiyle yemek yapılır. Yemek oğlan evinde yapılır ve belediye binasındaki hoparlörden anons edilerek tüm köylünün yemeğe davetli olduğu söylenir. Bu anonsu yaptırmayanlar ayıplanır, kınanır (K.1, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.36, K.37, K.39, K.40, K.46, K.47, K.114, K.115, K.117, K.118, K.119, K.149).
- Gelin eşikten geçmeden eline bir cam bardak verilir. Gelinin evi aydınlık olsun diye bunu kırması gerekir, hatta ilk vuruşta kırması daha iyi sayılır (K.12, 13, K.15, K.16, K.49, K.50).
- Geline bardak kırdırılır, bardağı kırarsa evde sözü geçen kişi olacağı düşünülür (K.36).
- Gelin kapından içeri girmeden nasibi bol olsun diye eşikte kaşık ve testi kırdırılır (K.95, K.97, K.99, K.101, K.115, K.117, K.122).
- Gelin eve girmeden, evliliği daim olsun, evde yeri sağlam olsun düşüncesiyle kapıya kız evinden getirilmiş bir çivi çaktırılır (K.51, K.54, K.67).
- Kaynana geline bir parça tereyağı verir, gelin bunu oğlan evinin bir parçası olma isteğiyle kapıya sürer (K.31).
- Gelin eve sokulurken başının üzerinden bolluk olsun diye çerez saçılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, 14, K.15, K.26, K.27, K.28, K.29, K.46, K.49, K.122, K.130).
- Gelin, güvey evine kaynanası tarafından başının üzerinden ayna ve Kur'an-ı Kerim tutularak eve sokulur (K.1 K.2, K.3, K.4, K.5, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.33, K.36, K.42, K.49, K.50, K.52, K.54, K.55, K.59, K.61, K.62, K.63, K.94,

K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.101, K.122, K.123, K.124, K.125, K.127, K.130, K.149).

- Geline eve girerken başından oklava tutulur (K.95, K.101).
- Eşikten kaynanasının kolunun altından geçirilerek girdirilir. Bu şekilde girerse kaynana-gelin çok iyi anlaşır (K.12).
- Gelin eve girince kaynanası ağılarının tadı bozulmasın diye gelinin ağzına bir parmak bal çalar (K.12).
- Gelin ilk önce, bugün için özel olarak süslenmiş gerdek odasına alınır. Burada oğlan tarafı kıza *takıntısını* taktıktan sonra, gelin gelenlerin bakması için evin salonuna çıkarılır. Gelinin burada konuşmadan oturmasına "süzülme" denir. Yörede kullanılan "yeni gelin gibi süzülmek" deyimi buradan çıkmıştır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.19, K.25, K.26, K.27, K.49, K.50, K.52, K.81, K.83, K.140, K.141).
- "Takıntı ya da kırkım adı altında takı töreni yapılır. Kimin neyi ne kadar taktığını bağırılarak herkese duyurulur. Bu sırada oğlan ve kız tarafından seçilmiş birer kişi takılanları ve bunları kimin taktıklarına dair bir liste hazırlar. Takılan altınların bir kısmı geline verilir, ancak çoğunluğunu kaynana-kayınbaba alır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.14, K.22, K.23, K.24, K.27, K.31, K.36, K.140, K.141).
- Gelin geldikten sonra *düğün aşı* yenir. Yemekten sonra gelenler de "Hayırlı, uğurlu olsun." gibi sözlerle iyi dileklerde bulunarak geline altın takarlar ve düğün sona erer (K.6, K.8, K.10, K.15).
- Gelin oğlan evine getirildiği gün gençler gece ev ev gezerek, her evin bacasından aşağı birer ceviz atarlar. Ertesi sabah kapı kapı dolaşıp o evlerden un, kavurma, yağ, tuz, vb. toplarlar. Kömbe, katmer pişirilip köy odasında hep birlikte yenilirdi (K.140, K.141).
- Gelin geldikten sonra ailede ölüm yaşandıysa ya da istenmeyen durumlar olduysa "Gelin uğursuz geldi." denir ve uğursuzluğu kalksın diye kurban kesilerek eti dağıtılır (K.22).

2.1.2.4.7. Özne Övme

a) Türk Halk Kültürü'nde

Öznenin yani damadın, gerdeğe girmeden önce moralini yüksek tutmak amacıyla arkadaşları tarafından eğlenceler düzenlenir ve bu sayede damat rahatlatılmaya çalışılır ve gerdeğe hazır hale getirilir.

"Anadolu'nun pek çok yöresinde, güvey gerdeğe girmeden önce, yatsı namazından önce gezdirilir ve eğlendirilir. Güveye çeşitli şakalar yapılır. Ardından, gerdeğe gireceği eve kadar şamatalarla getirilir. Kilis'te güveye "cille" gezmesi yaptırılır. Güvey, arkadaşları ile gezerken, her köşe başında eğlenceler yapılır. Güveyin önündeki mendilin ucundan tutmakta olan hocalar ilahiler, kasideler, övmeler okurlar. Hocaların ardından, sağdıçlarla güvey yürür. Türküler söylenir, oyunlar oynanır. Güvey, evine kestirme yoldan getirilmez, gezme en az iki saat sürer." (Kılıçkıran, 1976, s. 7638-7639).

Konya-Yunak'ta, damadın elbisesini imam giydirir. Yere mendil açılır. Herkes bahşiş atar. Paralar damadın cebine doldurulur. Buna "güvey okşamak" denir (Tural, 1969, s. 5174-5175).

Kayseri'de de damat yatsı namazına sağdıçları ile birlikte gider. Camiden çıkışta arkadaşları damadın ayakkabısını alırlar ve bahşiş karşılığında verirler. Damat ilahiler eşliğinde eve getirilir. Fırından getirilen ateş damat evinin kapısında sabaha kadar yanar (Turan, 2001, s. 758).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede damat için gerdek öncesi eğlence olarak bilinen "özne övme" sırasında yapılanlar şu şekildedir:

- Takıntıdan sonra arkadaşları damadı alır ve gezintiye çıkarırlar. Rahatça eğlenebilecekleri bir yere giderler, damada oyunlar oynar, şakalar yaparlar. Damadı içirirler, sarhoş ederler (K.1, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K.36, K.37, K.39, K.40, K.73, K.74).
- Damadı yakın akrabalarından biri düğünden sonra alır götürür, yedirir, içirir. Sohbet ederler, eğlenirler. Daha sonra sağdıç gelir ve damadı eve götürür. Damat banyo yapar ve abdest aldıktan sonra üzerine damatlığını giyer ve

sağdıçla birlikte yatsı namazına gider. Damadın arkadaşları ve sağdıç namaz çıkışında damadı evine götürürler, damadın sırtını yumruklayarak gerdek odasına sokarlar (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.15, K.16, K.28, K.29, K.47, K.48, K.49, K.51, K.62, K.63, K.81, K.82, K.95, K.122, K.124, K.130).

2.1.2.4.8. Nikâh-Gerdek

a) Türk Halk Kültürü'nde

Türk toplumu kadın ve erkek üyeleri arasında doğumla sonuçlanabilecek bir cinsel ilişkiye izin vermeden önce bir evlenme ya da nikâh töreni yapar. Nikâh töreninde, simgesel olarak gelin ve damada birbirleriyle evlenmek isteyip istemedikleri sorulur. Sorunun yanıtı aslında bellidir. Fakat izin evlenenlerden değil, toplumdan ve kadın ve erkeğin aile gruplarından alınmakta ve tanıklara imza ettirilmektedir (Güvenç, 1996, s. 243).

Türkmenlerde nikâh genellikle güneş battıktan sonra kıyılır. Nikâhı kıymak için bir hoca çağrılır. Hoca yanına iki şahit ve damadın akrabaları ile gelinin bulunduğu eve gelir. Gelinle damat yan yana hocanın karşısında otururlar. Önlerine içine gümüş para atılmış, şekerli su bulunan bir kâse getirilir. Kâsenin üstü ucuna demir para bağlanmış bir mendille örtülüdür. Nikâh şahitleri de hocanın yanındaki yerleri aldıklarında hoca nikâhı kıymaya başlar. Bu arada nikâhın kıyıldığı odanın dört köşesinde ellerinde makasları olan kadınlar, bu makasları açıp kapatarak inanışa göre evde bulunan kötü ruhların gençlerin arasına girmesini engellerler. Hoca gelin ve damada adlarını ve babalarının adlarını sorar. Son olarak evleneceklerin rızasını alarak nikâhlarını kıyar (Sağlık, 2006, s. 79).

Eski bir inanışa göre nikâh kıyılırken güveyi bir efsunun bağlayacağı ve cinsi münasebette başarısız olacağı düşünülür. Bu efsunun önüne geçmek için nikâh memurunun "Şahitlerin huzurunda bende bu nikâhı kıydım." Sözünden önce, nikâhta hazır bulunanlardan birisi, elinde ağzını açık tuttuğu çakıyı hemen kapatır. Böylece damada musallat olan efsunun önüne geçilmiş olur (Yener, 1959, s. 74).

Nikâh anında kolların ve ellerin bağlanması iyi sayılmaz, damadın bağlanacağına inanılmaktadır (Şimşek, 2003, s. 32).

Samsun yöresinde nikâh kıyılmadan önce nikâh kıyacak kişi, evlenecek olan çiftin mutlu olmaları ve kötü iyelerden korunmaları için duvara bir bıçak saplanır. Bıçak nikâh sonuna kadar orada durur (Şişman, 2002, s. 456).

Düğünden sonra gençlerin bir araya gelmelerine *gerdek*; bir araya gelecekleri yere *gerdek evi, gerdek odası, gerdek damı*; bir araya gelecekleri geceye ise *gerdek gecesi, zifaf gecesi* gibi adlar verilir. Gerdek, medenî ve dinsel nikâhtan sonra gerçekleşir. Böylece gelin ve güveyin evliliği yasa, din ve toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak devletin bu iş ile görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikâhı, evlilik için gerekli saymaktadır. Yasalara göre geçersiz olmasına rağmen, imam nikâhı denilen dini nikâh, yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi aileler, medeni nikâhın yanı sıra bir de dini nikâh yaptırarak, evlilik birliğini kutsamış olurlar (Örnek, 2000, s. 197-198).

Şekli ve söyleyişi ne olursa olsun, düğünün son uygulamalarından biri olan bu gelenek çiftlerin karı-koca olması, gelinin bakireliğini ispat etmesi halinde tertip edilen bir törendir. Gerdek sabahı kadınların (genellikle oğlan tarafından biri olup sözü dinlenen, akıllı biridir ve düğünde sağdıç olarak da görev yapmıştır) gelinin yatağını toplayıp çarşafta gördüğü değişikliklere bakarak verdikleri kararla düzenlenen bu törende eşlerin birbirleriyle birleşmelerinden ziyade "genç kızın namusunu, şeref ve haysiyetini koruyarak gelin olması" fikri daha çok ön planda yer almaktadır. Aslında 'duvak' nikâhtan önce gelinin beline bağlanan gayret-bekâret kuşağı ile de aynı anlama gelmektedir. Zira kızın babası, dayısı, ağabeyi duvağı örterlerken bir anlamda kız üzerindeki velayet haklarını da damada teslim etmiş sayılırlar (Köse, 2003, s. 93).

Geleneksel kesimde gelinin, masum ve temiz olmasına önem verilir. Kızın, evlenmeden önce başka birini tanımamış olması üzerinde titizlikle durulur. Törelerin etkinliğini sürdürdüğü yerlerde, "yenge" kadınlar gerdek sonucunu bekler. Kimi yerlerde kızın temiz çıktığı belli olunca, sonuç, evin damına bayrak asmak ya da silah atmakla ilan edilir. Gelinin "kız çıkmadığı" anlaşılırsa, baba evine yollanması, bilinen olaylardandır (Örnek, 2000, s. 198).

Yozgat köylerinde, imam nikâhından önce, kızın başına bir Kur'an konur. Ağzına, dedikodular olmasın diye, anahtar verilir. Eline, güveye bağlı olsun diye ağzı açık bir çakı verilir. Erkeğin, gerdek gecesine bağlı kalması amacıyla, nikâh kıyılırken, bir iplik süratle bağlanır (Köktürk, 1971, s. 5911-5915).

Adana ve çevresinde, gerdek gecesi, gelinle güveyin rahatça bir araya gelebilmeleri için, bağlı olan yorganların kurdelesi çözülür, düğümlü iplerin düğümü

çözülür, kapalı kapılar açılır, eller bağlanmaz. Gerdekten önce güveyin ceketine, çok çocukları olsun diye pirinç, mısır gibi taneli yiyecekler konur (Akyol, 2006, s. 97-99).

G. Antep'in Nizip çevresinde Barak, Savak ve Savcı gibi Türkmen aşiretlerinde, erkek bağlanmış ise, gelin, kocası çözülene kadar, güveyin ve akrabaların adını söylemez ve kaynanası ile doğrudan konuşmaz. Konuşur ve ad söylerse, ***bağlanma, düğümlenmeye*** dönüşür ve iş karışır. O zaman, gelinin dişilik organına kımız sürülür bulunabilme gücüne eriştirilir. Akkışla'da zifaftaki gençlerin bağlanmalarını önlemek için kız ve oğlan tarafı ***kurşun yontma*** denilen bir önlem alırlar. Kurşun yontularak erkeğin cinsel gücü büyüden korunulmuş olunur (Kalafat, 2010, s. 316-317).

Kilis'te gerdek gecesi, kaynananın kapı dinlemesi âdettir. Böylece doğacak çocukların, sağır ve dilsiz olmayacağına inanılır (Kılıçkıran, 1976, s. 7638-7639).

Diyarbakır'da nikâhtan sonra gelin ve güvey banyosu yapılır. Kastamonu'da damat gerdek odasına yumruklanarak yollanırken üzerine çiğ yumurta atılır. Domaniç'te damat gerdeğe girince, dışarıda bir ateş yakılır ve gece yarısına kadar devam eden eğlenceler düzenlenir. Evden gelinin bekâretini belirten silah atışının yapılması beklenir. Silah sesi duyulunca yenge, damadı don gömlek gerdek odasından alarak ateşin başına getirir. Damat, buradaki ateşte kaynatılan suyla yıkanır. Artan su gelin banyosu için geline götürülür (Koşay, 1944, s. 76- 295).

Muş'ta, gerdek gecesi, kim kimin ayağına basarsa, evde onun söz sahibi olacağı inancı vardır. Güvey de, o gece, tabiatça sert ve güçlü olduğunu göstermek için gelini bir yol bulup korkutmaya çalışır. İlk gün nasıl başlarsa, hep öyle devam edeceğine inanılır. Elazığ'da, gerdek gecesi, kız tarafı tatlı şerbet yapıp geline getirir, ikram eder. Gelin damadın şerbetine üç kere ***sezdirmeden*** tükürür gibi (tu-tu-tu) yapar. Gelin bunu yaparsa, evliliğin daha muhabbetli geçeceğine inanılır (Kalafat, 2010, s. 314). Erzincan ve çevresinde ise bu işlem damat tarafından yapılmaktadır. Gerdek gecesinde geline içirilen suya gelin kocasının sözünden çıkmaması için damada tükürtülür ve bu su geline içirilir (Küçük, 1987, s. 252).

Iğdır, Tuzluca, Kars, Ardahan ve Ağrı'nın Tutak kasabasında "Şah Bezeme" âdeti vardır. "Şah Bezeme" gelin ve güvey için yapılır ve onlara mutluluk getireceğine inanılır. "Şah Bezeme", bir ağaç dalını meyve ve çerezlerle süsleyip bağlamaktan ibarettir. Bu gelin odasına konur, bu ağaç yedi veya dokuz dallıdır ve üç gün gerdek odasında kalır (Kalafat, 2010, s. 315).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Önceleri resmi nikâh yapılmazdı. Resmi nikâh evlendikten çok sonra resmi bir işlerinin olması durumunda yapılmaktaydı ya da hiç yapılmamaktaydı (K.11, K.12, K.16, K.25, K.47, K.49, K.51, K.62, K.63, K.85, K.92, K.93, K.106, K.116, K.123, K.129, K.138, K.140, K.141, K.144).
- Resmin nikâh düğünden birkaç gün önce kıyılır (K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.37, K.39, K.40, K.44, K.45, K.53, K.54, K.55, K.58, K.59, K.61, K.67, K.68, K.70, K.71, K.73, K.74, K.88, K.89, K.95, K.97, K.99, K.100, K.117, K.145, K.146).
- "Hoca nikâhı" denilen imam nikâhının kıyılacağı vakit kimseye söylenmez. Kötü niyetli kişiler damadı gerdekte bağlamasın diye nikâh zamanı gizli tutulur (K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.19, K.25, K.26, K.27, K.42).
- Dini nikâh gerdekten önce kıyılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8).
- Düğünden bir gün önce dini nikâh kıyılır (K.12, K.13, K.15, K.22).
- Düğün bittikten sonra akşam namazı kılındıktan sonra imam ve şahitler gelin evine gider. Burada dini nikâh kıyılır (K.17, K.18).
- Dini nikâh kıyıldığı sırada silah sıkılmaz (K.1, K.12, K.13, K.15).
- Hoca nikâhı (dini nikâh) kıyılırken odaya kimse girmez. Kapı açıp-kapamak iyi sayılmaz (K.12, K.13, K.26, K.27, K.46).
- Dini nikâh sırasında makas, bıçak ağzını açıp kapamak iyi değildir (K.12, K.15).
- Nikâh kıyılmadan önce bağlı olan şeylerin bağı çözülür; kapıların bağı, ahırdaki hayvanların bağı, saç bağı, vb. gibi (K.12, K.25, K.31).
- Nikâhın kıyıldığı odada bulunanların ellerini ovuşturması, elini-kolunu bağlaması iyi sayılmaz, bunların damadı bağlayacağı düşünülür (K.11, K.22, K.44).
- Hoca nikâhında geline verilecek mihrde belirtilir. Bu kadının kocasından ayrılması ya da kocasının ölmesi halinde güvencesidir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.10, K.28, K.29, K.49, K.51, K.52, K.81, K.82, K.95, K.101, K.122, K.130, K.140, K.141).
- Teminat mektubu (mihr) bir kâğıda yazılır ve bir aile büyüğü tarafından saklanır (K.36).

- Dini nikâh kıyıldıktan sonra damat ve sağdıcı yatsı namazı için camiye gider (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.15, K.16, K.28, K.29, K.47, K.48, K.49, K.51, K.62, K.63, K.81, K.82, K.95, K.122, K.124, K.130).
- Gerdek odasına girmeden yenge gelinle, sağdıç da damatla konuşarak onları bilgilendirir (K.22, K.30, K.31, K.33, K.36, K.44, K.45)
- Damat ve gelin nikâhları kıyıldıktan sonra büyüklerinin ellerini öper ve onların dualarını alarak gerdek odasına gider. Damat geline yüz görümlüğü olarak beşibirlik takar ve duvağını açar (K.36, K.40).
- Gelinle damat gerdek odasında iki rekât namaz kılarlar (K.22, K.23, K.24, K.26, K.27, K.44).
- Yenge gerdek sırasında da gerdek odasının kapısının önünde bekler. Damat çıktıktan sonra gerdek odasına girip kızlık bezini alarak, kaynanaya götürür. Bunun karşılığında bahşiş alır (K.22).
- Gerdekten sonra kaynana kız evine bir haberciyle "Gözünüz aydın, hayırlı olsun." Haberini yollar, bu haber kız tarafının kızlarının bakire olduğunun mesajıdır (K.24, K.36).
- Gerdeğin hayırlısıyla yapılıp bittiği havaya ateş edilerek tüm köye duyurulur (K.1).
- Kızın bakire olup olmaması oldukça hassas ve önemli bir konudur. Geçmişte kız bakire değilse saçları kazınarak babasının evine götürülürdü, bu durumda kızlarını öldüren aileler bile olmuştur (K.1).

2.1.2.5. Düğün Sonrası

a) Türk Halk Kültürü'nde

Düğünün bitmesine rağmen düğünle bağlantılı olarak düğün sonrasındaki geleneksel uygulamaların devam ettiği görülmektedir (Artun, 2009, s. 192).

Anadolu'da gerdek ertesi farklı isimlerle ve farklı uygulamalarla zengin çeşitlenmeler göstermektedir: Mudurnu, Çivril ve Bolu'da *duvak*, İstanbul'da *paça*, Toroslar'da *çarşaf*, Hatay ve Kerkük'te *suphe*, Isparta'da *gelinertesi*, Maraş ve Kütahya'da *gerdek* ertesi, Kastamonu ve Sinop'ta samat veya *samet*, Yörükler'de *kakül günü*, Kayseri'de *güveybaşı*. Evlenme gelenekleri dizisinin düğün dönemi *paça günü* törenleriyle son bulur. Ondan sonraki günler içinde gelinin ve güveyin el öpme gezileri,

oğlan eviyle kız evinin karşılıklı ziyafetleri ve hediye alıp vermeleri gibi törenler de yerden yere pek çok çeşitlenmeler gösterir (Boratav, 1999, s. 188).

Tekirdağ'da da düğünden bir hafta sonra kız evi baklava, revâni vs. tatlılar yapar. Gelinle damat çağrılır. Bunların yanı sıra kız ve oğlan evinden davetliler çağrılır. Yemekten sonra gençler bir odada, yaşlılar bir odada toplanır, kendi aralarında eğlenirler (Artun, 1998, s. 17).

Samsun'da düğünden sonra gelinin babasının evine *geriliğe* gidilir. Dönüşte gelin baba evindeki eski elbise ve ayakkabılarını da alır, koca evine götürür. Böylece baba evinde gözü kalmamış, tamamen koca evine bağlanmış olur. Yeni geline düğünden sonraki ilk üç gün ev süpürtülmez, dikiş diktirilmez, yemek yaptırılmaz, aksi halde gelin ömür boyu ev işlerini bitiremez (Şişman, 2002, s. 459).

2.1.2.5.1. Sabahlık

Önceleri gelin ve damat gerdek ertesi, sabah erkenden kaldırılır, üstlerini giydirip evden çıkarılarak büyüklerinin ellerini öper, ardından sağdıç ve yengenin eli öper ve sonra sırayla köydeki tüm yakın akrabalara gidip, ziyarette bulunarak onların da eli öpülürdü. Bu ziyaret sırasında ev sahipleri de gelinle damada çeşitli ikramlarda bulunur ve hediyeler verirdi. Günümüzde ise bu adet kalkmıştır (K.11, K.12, K.16, K.25, K.28, K.51, K.84, K.140, K.141).

2.1.2.5.2. Duvak

a) Türk Halk Kültürü'nde

Duvak Eski Türkçe'de tumak, tu ak, tuvak olarak kullanılan gelinlerin başına takılarak yüzlerini örten tülden ve telli süslü örtüdür. Gerdek sabahı bekâretini ispatlamış olan gelinlerin yüzünün ve alnının açık olduğunu göstermek için duvak açma töreni yapılarak duvağı açılır. Dış etkilerin etkisi altında olan ve dikkatleri üzerine çeken gelin, duvağı açılmak suretiyle bütün bu etkilerden de uzaklaşmış olmaktadır. Yörelere göre *duvak açma, duvak serpme, duvak savma* olarak da adlandırılmaktadır. Pek çok uygulamayı bünyesinde barındıran duvak açma seremonisinde, ayrıca gelinin çocuk sahibi olması, evine bağlı, hamarat birisi olması isteği de yatarak yine sempatik büyüden yararlanılmıştır (Santur, 1996, s. 141).

Duvak" eski Türklerde kırmızı idi. Hatta gelinlik ile damadın kaftanı da kırmızı kumaştan yapılırdı. Nitekim bugün Anadolu'nun ve Trakya'nın bazı kesimlerinde kırmızı gelinlik giymiş hanımlar olduğu kına örtülerinin kırmızıdan yapıldığı göz önüne alınırsa, "Türk'ün gözü aldadır." Atasözünün asıl anlamı anlaşılmış olur. Ancak İslamiyet'le birlikte duvak genç kızlığın, bekâretin sembolü sayılmış; hatta bakire olmayan bayanların duvak takmaları ayıp bile sayılmıştır. Gelinin bakireliğinin bir simgesi olarak *duvak* veya *baş bağlama* töreni de giderek tarihe karışmakta; duvak adı sadece *gelin başını* ifade eden bir kavram niteliğini kazanmaktadır. Bir anlamda "gelinin yüz aldığını" ifade eden bu uygulama günümüzde eski önemini kaybetmiş görünmektedir (Köse, 2003, s. 93-94).

Tekirdağ'da düğünün ertesi gün düzenlenen törene "gelin paçası" adı verilir. Gelin paçası kadın ve kızlar arasında yapılır. Bu günde gelinin gelin gittiği evin erkeklerinin karıları dallı giyerler. Diğer kadınlar normal giysiler içerisindedir. Kadınlar çeşitli oyunlar oynarlar, mani türkü söylerler, eğlenirler (Artun, 1998, s. 17).

Kızılcahamam'da düğünden sonraki gün öğleden sonra "duvak" denilen bir merasim yapılır. Burada gelinin çeyizi akrabalara, komşulara ve tanıdıklara gösterilmek üzere sergilenir. Yemekler yenilir, oyunlar oynanır ve böylece duvak merasimi de tamamlanmış olur. Birkaç gün sonra ise; gelin ve damat yakın akrabalarına hediyeler dağıtmaya başlar. Bunun yöre ve çevredeki ismi ise "dürü" dağıtımıdır. Kendisine dürü getirilen ev sahipleri onlara hediyelerinin karşılığı olarak bir miktar para verirler. Fakat bu parayı verirken açıktan vermezler, nezaket gereği damat veya gelinin cebine koyarlar (Akpınar, 2005, s. 130).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede duvak törenine duvak kaldırma da denmektedir ve bu kutlama sırasında yapılanlar şöyledir:

- Gerdekten sonraki gün kaynana tüm yakınlarını, konu-komşuyu eve davet eder, burada duvak kaldırma yapılır. Öğlen tiritli köfte, ekşili köfte yapılır, gelenlere ikram edilir. Gelenler de eli boş gelmez kavurmalı katmer yapar getirir. Gelin görülür, helehet (hediye) verilir. Hep birlikte yemekler yenir (K.3, K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31, K.33, K.36, K.40, K.49, K.50, K.73, K.74, K.130, K.149).

- Yasin okutulur, ilahiler söylenir. Geline iyi dilekler sunulduktan sonra tören biter (K.3, K.5, K.12, K.13, K.14, K.22, K23, K.24, K.25, K.36, K.49, K.50, K.73, K.74, K.149).
- Gerdekten üç gün sonra yemekli mevlit okutulur (K.10).
- Gelin duvak töreninde gelinliğini giyer (K.31, K.36, K.73).

2.1.2.5.3. Ayakdönümü/Yol Açma/Hafta Açma

Yörede, geçmişte düğünden bir ay sonra günümüzde ise düğünden bir hafta sonra gerçekleştirilen törene *ayak dönümü* ya da yol açma-*hafta açma* denmektedir.

Düğünden sonra geçmesi beklenen bu zaman diliminden sonra gelin-damat ve yakınları kız evine yemeğe davet edilir. Bu davette sağdıç, yenge ve ailenin büyükleri de bulunmaktadır. Bu gün için kız tarafı özel yemekler pişirir, tatlılar hazırlar. Yemekler yenir, sohbetler edilir. Yemeğe gelenler ve kızın ailesi tarafından kıza ve damada *görme* yapılır, çeşitli hediyeler verilir. Kız tarafı oğlana, oğlan tarafı da kıza maddi değeri yüksek hediyeler verir ve tören biter, herkes evinin yolunu tutar. Bu davete karşılık olarak düğünden on beş gün sonra da oğlan tarafı kız tarafını, sağdıç ve yengeyle birlikte yemeğe almaktadır. Bu ziyaretlerdeki amaç ailelerin birbirleri ile olan akrabalıklarını pekiştirmektir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.42, K.44, K.46, K.47, K.49, K.50, K.57, K.62, K.63, K.73, K.74, K.82, K.83, K.95, K.101, K.122, K.124, K.149).

2.1.2.5.4. Gelinlik Etme

a) Türk Halk Kültürü'nde

Gelin, düğünden sonra evde kaynana ve kayınbabasıyla konuşmaz, gelinlik eder. Gelin büyükleriyle saygı ve utanma duyguları sebebiyle konuşmamakta, gelinlik etmekteydi. Günümüzde bu davranış da ortadan kalkmıştır.

"Ankara ili Polatlı ilçesi Kuşçu Köyü'nde gelinlik etme *söylemezlik* seklinde görülmektedir. Bu, gelinin kayınbabası izin vermediği sürece onunla konuşmaması anlamına gelir. Bazı kayınbabalar kısa zamanda para, koyun veya tarla bağışlayarak

gelinin konuşmasına izin verirken, bazıları da uzun süre izin vermezler. Söylemezlik süresi 20 seneyi bulan gelinler olmuştur.” (Erk, 1975, s. 7322).

b) Doğanşehir Halk Kültürü’nde

Doğanşehir yöresi gelinlik etme uygulamaları şunlardır:

- Yeni gelin kaynana ve kayınbabası ile hatta kendinden büyük kayınlarıyla da konuşmazdı, gelinlik eder. Bu süre bazen 3-5 sene ya da daha da uzun olabilirdi (K.12, K.13, K.47, K.49, K.131, K.132, K.135, K.140, K.141).
- Gelin kayınbabasının yanında konuşmaz, onunla birlikte sofraya oturmaz, o odadayken orada bulunmaz ya da oturmaz, ayakta bekler. Gelin el-kol hareketleri ve mimikleriyle derdini anlatmaya çalışır (K.11, K.12, K.13, K.47, K.62, K.63, K.95, K.101, K.122, K.130, K.142, K.144).
- Gelinlik etmeyi kayınbaba bitirir. Geline altın, arazi ya da mal (dana, koyun, keçi) verir, gelin de konuşmaya başlar (K.132, K.135, K.140, K.141, K.149).
- Geline kaynanası ya da kayınbabası hediye verince gelinlik etme biter ya da gelinin çocuğu olunca gelinlik etme kendiliğinden sonlanır. Günümüzde yörede gelinlik etme davranışı tamamen ortadan kalkmıştır (K.11, K.12, K.13, K.17, K.18, K.28, K.29, K.47, K.49).

2.1.2.5.5. Gelin Yirmisi

Düğünden yirmi gün sonra kız ve oğlan kız evine giderek yatılı kalırlar. Bir-iki gece kızın baba evinde misafir olurlar. Buna da gelin yirmisi adı verilmektedir. Kızın ailesi *enişte*lerine, yani damada o da aynı hürmeti kızlarına göstersin diye hürmette kusur etmezler (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.11, K.12, K.13, K.15, K.17, K.18, K.22, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.42, K.44, K.47).

2.1.2.5.6. Doğanşehir Yöresi Düğün Adetleri İle İlgili Genel Değerlendirme

Soyun devamlılığını sağlamak, ocağı tüter kılmak amacıyla kadın ve erkeğin bir araya gelmeleri ve toplumun önünde bu ilişkiyi meşrulaştırmak adına yapılan evlilik törenleri yörede büyük önem arz etmektedir.

Evlilikler genellikle görücü usulü ya da anlaşarak yapılmaktadır. Bunun dışında akraba evlilikleri oldukça fazladır ve evlilik yaşı eskiye oranla yükselmiştir. Akraba evlilikleri de "değişik" şeklinde yapılmaktadır. Ancak akraba evlilikleri beraberinde bazı önemli sorunları da getirdiği için eskisi kadar tercih edilmemektedir. Yörede yaşayan halk farklı ırk ve mezheplerden oluşmaktadır ve bu aileler birbirinden kız alıp vermemekte, bunun sonucunda da kaçarak evlenmeler gerçekleşmektedir. Bu tabu son yıllarda kırılmaya başlamasına rağmen, katı tutumlar geçerliliğini korumaktadır. Kaçarak evlenen kıza ailesi çeyiz vermez. Kaçarak evlenenlerin düğünleri önceleri yapılmazken günümüzde aileler barıştıktan sonra düğün de yapılmaktadır. Kocası ölen kadının geçim zorluğu çekmesi hali dışında evlenmesi hoş karşılanmaz, aynı tutum karısı ölen adam için geçerli değildir. Yörede kuma getirme, levirat ve sorarat tarzı evlilikler günümüzde olmazken, beşik kertmesi, iç güveysi evliliklerine rastlanmamıştır. Oğullarına kız bakan aileler çevre ilçe ve köyleri de arama alanı içerisine yerleştirmiştir. Eskiden var olan kızın tanınmış bir ailenin kızı olması, namuslu, tertipli-düzenli, hamarat, güzel olması gibi ölçütlerine ek olarak günümüzde kızın okumuş, meslek sahibi ve çalışıyor olması da aranan özelliklerdendir.

Önceleri aileler kızları için güvence olacağı düşüncesiyle "kalın" denilen bir miktar para isterlerdi ve düğün öncesi "başlık kesme" denilen bir pazarlık yapılırdı, bu adetler de günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır. Ancak dini nikâh sırasında sözü verilen mihr günümüzde de vardır. Söz kesme için *şerbet içme*, nişan ve tatlı için *duvak* ya da *lokum yeme* denmektedir. Bu törenlerde gül ya da üzümden yapılan şerbet yerini kolaya bırakmıştır. Nişanlılık süresi çok uzun değildir, nişandan birkaç ay sonra düğün yapılır. Kına ise yörede cennet toprağı olarak kabul edildiğinden kutsallık taşır ve gelinin kına yakılarak arınması ve adanması sağlanır.

Çeyiz oldukça önem verilen bir konudur. *Kızın asaleti, görgüsü çeyizinden belli olur* düşüncesi yaygındır. Daha önce de yörede söylendiğini belirttiğimiz "Kız kundakta, çeyiz sandıkta olur." düşüncesi itibariyle, kız çeyizi erkenden yapılır ve içinde pek çok zahmetli el işlerini barındırır. Yörede halı, kilim, heybe, çorap, vb. dokumacılığı hala yaşatılmaktadır ve kızın çeyizinde bunlar da mutlaka bulunur.

Düğüne davet hala okuntu ile *buyurcular* tarafından yapılmaktadır, bunun yanı sıra davetiye de dağıtılmaktadır. Düğün adetleri erkek tarafı için oldukça masraflı ve zahmetli geçmektedir.

Geline koca evinde eşikten içeri girerken kırdırılan tahta kaşık ağaç kültünün günümüzdeki izleridir. Gelin ağaç kaşığı kırarak baba evinden koca evine yolculuğunu sonlandırmış olur ve artık nasibi bu yeni evindedir.

Takıntı yani kırkım törenleri de oldukça uzun ve gösterişli olmaktadır. Takılan altın damadın annesinin yıllarca düğünlere giderek taktığı altınların karşılığı olarak kendine döner, hem de yeni evli çifte maddi anlamda büyük destek sağlar. Takıntı annenin hediyelerinin karşılığıdır ancak sonraki hediyenin (para, altın gibi) önceki hediyeden fazla olması gerekir.

Düğün yemekleri ve bunlar için yapılan hazırlıklar da görülmeye değerdir. Düğün evinin ateşi hiç sönük olmaz ve keyveni adı verilen aşçılar düğün boyunca kazanlarla özel gün yemekleri pişirir. Yemek hazırlıkları ve pişirme sırasında da yardımlaşmanın en güzel örnekleri verilir. Pişirilen yemekler tüm köyün davet edildiği büyük sofralarda hep birlikte yenir, ardından gelen-gelmeyen, fakir-zengin ayrımı yapmadan bakır kaplarla, çingillerle dağıtılır. Bu şekilde evin bereketinin artacağı, kısmetin bollaşacağı düşünülür.

Düğünler oldukça eğlenceli geçmektedir ve eski Türk geleneklerinin yansıması olarak pek çok seyirlik oyuna sahne olmaktadır. Bu oyunlar arasında cirit, tura-tura, hokoko, halbur, kartal, kömür, yüzük, tamzara gibi oyunlar bulunmaktadır. Yakılan sin sin ateşi ise adeta düğünün sembolü olmuştur. Güreş ve koşu yarışmaları da genç delikanlıların güçlerini sergiledikleri düğün eğlenceleri arasındadır. Ancak cirit ve köçek oynatma âdeti günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır.

Gelin alma ve indirme adetleri de oldukça canlı bir şekilde yaşatılmaktadır. Gelini baba evinden çıkarırken ve koca evine girdirirken yapılan saçılar aynı şekilde devam etmektedir. Gelin kocasının evine at sırtında getirilir. Atın kuyruğu bağlanır ve görsel olarak pek şaşaalı bir hale getirilir. Günümüzde bu adet çok az yaşatılmaktadır. Genellikle süslenmiş gelin arabası ile gelin çıkarılmaktadır. Bunların dışında, anneye süt hakkı, amca yolu, dayı yolu, kardeş yolu, sandığa oturma paraları aynı şekilde verilmektedir.

Önceleri resmi nikâha önem verilmez, sadece imam nikâhı ile yetinilirken günümüzde resmi nikâh öncelikli olarak kıyılmaktadır, imam nikâhı ise düğünden az önce yapılmaktadır. Düğün sonrası adetler arasında sabahlık ve gelinlik etme adetleri dışında diğer uygulamalar günümüzde de yapılmaktadır.

2.1.3. Ölüm

Canlılarda bütün yaşam süreçlerinin geriye dönüşü olmayacak biçimde durması olarak tanımlayabileceğimiz ölüm, insan hayatının en önemli gerçeklerinden biri olarak görülmüş ve çağlar boyunca insan zihnini meşgul etmiştir. Hayatın en önemli olaylarından biri oluşu, sonrasında yaşananlar konusunda bilinmezlik nedeniyle insanlar ölümü düşünmüş, ölümün getirdiği acıyı ve kederi yaşamıştır. En ilkel toplumdan başlamak üzere bütün toplumların ölüm ve ölüm sonrasıyla ilgili düşüncelerini; adetleri, gelenekleri, görenekleri belirlemektedir (Batislam, 1999, s. 271).

Ölüm insan yaşamının somut olarak bitişini ifade etmektedir (Boratav, 1999, s. 194). Bununla birlikte insanoğlu doğayı gözlemleyerek hiçbir şeyin aslında yok olmadığını, sadece, şekil değiştirdiğini görmüş ve ölümün de aslında bir son olmadığı, sadece bir dönüşüm olduğu sonucuna vararak ölüm korkusunu dizginleyebilmiştir. Bu dizginlemeye rağmen yine de insanlar, direkt bakamadıkları güneş gibi ölüme de direkt bakamamışlar, ölümü ölüm olarak adlandırmak yerine "vefat etti", göç etti gibi bulanık adlandırmalarla anmışlardır. İşte bu korku ve ölümsüzlük arzudur ki ilk dinsel inançlar ölüm düşüncesi etrafında gelişmiştir. Ölümden korkan insanoğlu, ölüm düşüncesi etrafında sayısız ritüeller oluşturmuştur (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998, s. 47).

Ölümü geciktirmek, engellemek isteyen, hatta bilmesinin hayatı çekilmez hale getirecek olmasına rağmen, bu merakını dindiremeyen insan için ölüm, hep kafa yorucudur. İnsan, kendine ölümü sezdiren olaylardan ve nesnelerden uzak durmuştur (Altun, 2004, s. 315).

Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu, dünyanın her yanında ölüm çevresinde toplanan âdetlere ve işlemlere evrensel bir karakter kazandırmıştır. Bu bakımdan, aralarında gerek coğrafi, gerekse kültürel bakımdan ayrımlar bulunan değişik yapıdaki toplumların konuyla ilgili inanmaları, âdetleri ve işlemleri arasında çoğu zaman şaşırtıcı benzerlikler görülmektedir (Örnek, 2000, s. 207).

Ölüm, Türk kültürlü halklarda doğumla hatta doğumdan evvel başlayan ve safhaları ile devam eden bir olgudur. Konunun önemi uzun sürecek dostluklar anlatılırken de *pazara kadar değil mezara kadar* ifadesiyle anlatılmaktadır (Kalafat, 2010, s. 359).

Özbek Türkleri arasında yaygın olarak insanın beden, can ve ruh olmak üzere üç kısımdan oluştuğuna inanılmaktadır. Beden, can ve ruh ile canlıdır. İnsan ölünce bedeni çürür ve toprak olur. Can, semaya doğru uçup gider. Ruh ise bedeni terk ettikten sonra

kuş ya da başka bir canlı suretinde sık sık geri döner. Özbekistan'ın birçok yerinde ölülerin ruhlarının istifade edeceği düşüncesiyle *is çıkarma* denilen bir uygulama vardır. Bunun için yağ tavada yanıncaya kadar kızdırılır. Bu işlem doğrudan atalar kültüyle ilgilidir ve yakın zamanlarda ölmüş akrabaların ruhları için de yapılmaktadır. Aynı uygulama Tacikler, Tatarlar, Oğuzlar ve Karakalpaklarda da bulunmaktadır. Bu uygulama ölülerin ruhlarının da beslenebilir olduğu ve bu şekilde ikramda bulunarak yapılacak iş için gerekli izni alma düşüncesidir ve özellikle ölünün ruhunu şad etmek için Perşembe günü yapılmaktadır (Baydemir, 2009, s. 663-665).

Kırgızlar'da ömür suyu tükenmiş, kalbi durmuş biri için *ölmek* fiili doğrudan kullanılmamaktadır. Özellikle insanlar, söz konusu yakınları olunca daha çekingen davranmaktadırlar. "Öldü" kelimesinin yerine "kaza boldu" (kaza oldu), "köz cumdu" (göz yumdu), "ötüp ketti" (göçtü gitti), "eesine berdik" (sahibine verdik), "düynödön kayttı" (dünyadan göçtü), çocuklar için "uçup ketti" (uçtu gitti) sözlerini kullanırlar. Çünkü "ölüm" sözcüğünün, ölenin yeniden dünyaya gelmesini engelleyebileceği inanışı bulunmaktadır (Dıykanbayeva, 2009, s. 91).

Kırım, Dağıstan, Azerbaycan Anadolu, İran ve Irak Türklerindeki bir inanca göre ölülerin ruhları Cuma akşamları evlerine gelir evin fertlerini adeta kontrol eder, onlar iyi ve güzel işler yapıyorlarsa, mesela *Kur'an-ı Kerim* okutup, helva kavurup aile ve çevre fertleri ile iyi geçiniyorlarsa, mutlu olarak dönerler. Sarhoş, kavgacı, geçimsiz, haksızlık yapan bir yaşam içerisinde iseler mutsuz dönerler. Bazı yörelerde çocuklara: "Güzel otur, dedenin ruhu ziyarete geldi bak, şimdi pencerede." denildiği de olur. Âdeta bu dünyadan göçenlerle bu dünyada kalanların ruhları arasında süreklilik arz eden bir iletişim vardır (Kalafat, 2010b, s. 223).

Anadolu Türklerinde ölüm ile ilgili inanç ve uygulamalar, doğal olarak, değişen coğrafya ve ortamdan etkilenmiş, ancak bazı noktalarda, kendisini koruyacak ortamları da bulmuştur. Anadolu inanç coğrafya ve ortamının ağırlığını, şüphesiz İslam dini oluşturmaktadır. Bu durumda, ilgili geleneksel Türk inanç ve uygulamalarının, İslam'ın vermiş olduğu ruhsatlar sayesinde, kendine bir yer bulabildiğini söyleyebiliriz. En azından, ölüm ile deyim ve kavramlar İslamileştirilmiştir. *Ruh, ecel, vade, ahiret, cennet, cehennem, defin, sırat köprüsü, Azrail, Münker-Nekir*, vb. ad ve kavramlar bunlardandır (Ersoy, 2002, s. 88).

Kars Türkmenlerinde eski Türk kültürü içerisinde görülen yeniden doğum ve buna bağlı uygulamalar bugün İslamiyet'le kaynaşmış bir görünüm sergilemekle birlikte arkaik nitelik taşıyan bazı uygulamaların sürdürüldüğü ve bu pratiklere yönelik kodların

korunduğu görülmektedir. Bu pratiklere ölünün parmağındaki yüzüğün çıkarılmaması kadınlarda başörtüsünün çıkarılmaması, beyaz çorap giydirilmesi, sevdiği eşyalarla gömülmesi, kadınların yeşil kefene sarılması, yeni gelinin çeyizleriyle defnedilmesi, gözünün dünyada kalmaması için yüzüğünün takılması, eline kına yakılıp, nişan örtüsünün cesedin başucuna konulması, boynundaki altınların çıkarılmaması gibi uygulamaları örnek vermek mümkündür (Öncül, 2010, s. 95).

Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum bireylerini kuşatan bu inanmalar, âdetler, törenler ve kalıplaşmış davranışlar başlıca üç gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birincisini ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak; onun hem geride bıraktıklarının gözünde hem de öte dünyada mutlu ve saygın bir ölü olmasını sağlamak için yapılan uygulamalar oluşturmaktadır. İkinci gruptakiler, ölenin geri dönüşünü engellemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını önlemek için yerine getirilmektedir. Diğer grupta toplananlar ise, ölenin yakınlarının ruhsal durumlarını düzeltmek ve onları yeniden topluma dâhil etmek amacıyla yapılmaktadır (Çıblak, 2002, s. 2).

2.1.3.1. Ölüm Öncesi

İnanç sistemimizde insanın sadece beden olarak yok olması anlamına gelen ölüm de tıpkı doğum ve evlenmede olduğu gibi insan hayatının temel geçiş dönemlerinden biridir. Ancak ölümden sonra da insan ruhu hayatta kalanlarla olan manevi bağını sürdürmektedir. Bu düşüncenin ölümle ilgili inanmalara yön verdiği gözlemlenmektedir. Ölüm ve etrafında kümelenen adet, inanma ve törenler başlıca üç kısma ayrılmaktadır; ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası. Bunlardan ilki olan ölüm öncesi de ölümün habercisi olan durum ve olaylar ile bu istenmeyen sondan kaçınmak için yapılanlardan oluşmaktadır.

2.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ölüm yasamın bitişi, Ak'ın kararması, Kara yerin üstünden altına geçişi ifade etmektedir (Kalafat, 2010, s. 111). Kur'an-ı Kerim'in Ankebut suresinin 57. Ayeti "Herkes ölümü tadacaktır." diyerek bu kaçınılmaz sona vurgu yapar. Ancak bu son

dünyadaki sondur. Öldükten sonra dirilme inancı İslamiyet'in temel taşlarından biridir (Durdu ve Durdu, 1998, s. 76).

Ölüm, hayatın başlangıcı olan doğum ve onu takip eden evlilik gibi safhalarından sonra, halk inançları itibariyle önemli bir dönemdir. Türklerin, eski ve halen mensubu bulundukları dinler itibariyle inançlarında; ölümle her şeyin bitmediğine, ölümün sadece bir âlem değişme olduğuna, ölümle yok olunmayıp bu dünyadan öteki dünyaya geçildiğine inanılmıştır (Kalafat, 1998, s. 239). Sonun başlangıcı anlamına gelen ölüm ve öncesi beraberinde pek çok inanış ve âdeti de bünyesinde barındırmaktadır.

Ölüm, hayatın normal seyrinin tabii bir süreci olarak kabul edilmiş olmasına rağmen, aynı zamanda gidişatın ters dönmesidir (Kalafat 2010, s. 397). Hayatın son durağı olan ölüm, insanı korkutan, çaresiz kılan ve sırrına erişilemeyen bir geçiş dönemidir. Ölüm insanı o kadar çaresiz kılar ve korkutur ki insanlar çevresindeki olup biten olayları, eşyanın şu ya da bu şekilde duruşunu ölümün ön belirtisi saymıştır. İnsan bunun için kendine ölümü sezdiren olaylardan ve nesnelerden uzak durmuştur (Örnek, 2000, s. 208).

Ölüm korkusunun baskısıyla, halk kültüründe geleceği bilme isteği vardır. Bu nedenle, alışılmışın dışında çevre ve doğa olayları, birtakım nesnelerde görülen değişiklikler, hayvanların davranış ve sesleri, rüyalarda görülenler ile hastadaki fizyolojik ve psikolojik değişiklikler, ölümün bir ön belirtisi olarak kabul edilir (Başçetinçelik, 2009, s. 329).

Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer tutar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün ön belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili birtakım inanmalar kümelenmiştir. Hayvanların insanlarda bulunmayan bazı yetenekleri, sezişleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu türden inanmaların oluşmasında rol oynar. Bu türden hayvanlar içerisinde, özellikle köpek ve baykuşla ilgili inanmalar yaygındır (Artun, 2009, s. 200).

Tekirdağ'da bir kimse rüyasında canlı bir yılanı, ayaklarının altında görürse o kimsenin en çok kırk gün yaşayacağına inanılmaktadır. Evin penceresine konup, gagasıyla camı tıklatan kuş da bir ölüm habercisidir. Yörede tavanın çatırdaması iyi sayılmaz ve o evden ölü çıkacağına yorulur (Artun, 1998, s. 19).

Gazipaşa'da ölen kişinin kefenine yağmur değerse, başka bir kişinin daha öleceğine inan1ılmaktadır (Uysal, 2009, s. 220).

Adana'da rüyada büyük bir kalabalık görmek kişinin ölüme çağrıldığı anlamına gelmektedir (Başçetinçelik, 2009, s. 331).

Darende ve çevresinde bir kişinin rüyasında kendi evinde düğün görmesi ya da rüyasında diş çektirmesi aileden birinin öleceği şeklinde yorumlanmaktadır (Uslu, 2004, s. 95).

Bitlis'te kadının evinin eşiği önünde oturması, kocasının ölümüne yol açacağına dair bir inanç vardır. Kars'ta ise ellerini göğsüne bağlayan çocuğun anne veya babasının ölümüne sebep olacağı düşünülür (Kalafat, 1998, s. 242).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Baykuş ölüm habercisidir. Bir evin damına baykuş konarsa, o evden bir cenaze çıkacağına inanılır. "Ocağına baykuşlar tüneye" kargışı da bu inançtan doğmuştur (K.54, K.56, K.89, K.90).
- Baykuş ötmesi hayra yorulmaz, cenaze olacağını gösterir (K.95, K.101, K.122).
- Kargaların ötmesi kara haber getirir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.10, K.58, K.61).
- Köpeğin uzun uzun uluması iyi değildir (K.28, K.29).
- Atın nedensiz yere kişnemesi, o evden birinin öleceğine yorulur (K.12).
- Hasta kişinin birden iştahlanması, canının bir şeyler istemesi; *eksik rızkını tamamlıyor, dünyalığını tamamlıyor* şeklinde yorumlanır ve öleceğinin işaretidir (K.14, K.23, K.24, K.25, K.31).
- Hasta kimsenin canının mevsimsiz ve bulunması zor yiyecekleri çekmesi öleceğinin habercisidir (K.11, K.12, K.13, K.31).
- Hastanın iştahı kapanmışsa, su dışında bir şeyi istemiyorsa ölümünün yakın olacağı düşünülür (K.4, K.5, K.16, K.19).
- Hasta kişinin çok sık tuvalete çıkması öleceğini düşündürür. İçinin boşaldığı, temizlendiği söylenir (K.12, K.13, K.24, K.31).
- Hastanın vücudunun, özellikle de ayaklarının şişmesi öleceğini düşündür (K.24).
- Hasta kişi yere uzun uzun çok bakıyorsa "torpak arzuluyor" denir, öleceği düşünülür (K.22, K.24, K.25, K.31).

- Hastanın kulakları sarardıysa, gözleri boş boş bakıyorsa öleceğine inanılır (K.12, K.15).
- Öleceği düşünülen kişinin cildi yeşerir gibi bir renk alır. Burnu öne doğru çıkar. "Burnu düştü." denir K.13, K.27).
- Ağır hasta birden iyileşmeye başlarsa öleceği düşünülür. Onun bu haline "ölüm iyiliği" denir (K.11, K.12, K. 13, K.22, K.32, K.33, K.36).
- Yıldız kayması bir kimsenin öldüğünü-öleceğini düşündürür (K.39).
- Ayna kırılması felaket getirir, ölüm habercisidir (K.31).
- Çok gülmek çok ağlamayı getirir ve felakete, ölüme yorulur (K.36).
- Ölünün eti geç katılaşırsa, bir yakınının daha öleceği düşünülür. Ölünün eti sertleşsin diye oklava kırılır (K.31).
- Rüyada bir kaza, bir yaralanma görülür de kan akmazsa ölüm olacağı düşünülür. Kan aktığı görülürse "batal" oldu derler, yani rüyanın olumsuz etkisi olmaz (K.11, K.12, K.13, K.22, K.31, K.33, K.35, K.44)
- Rüyasında gelinlik giyen genç kızın kefen giyeceği düşünülür (K.21, K.30).
- Rüyasında dişinin kırıldığını gören kişinin dünyadaki rızkının tükendiği, dolayısıyla öleceği düşünülür (K.24, K.35, K.74).
- Rüyasında ağzından dişinin çekildiğini gören kişi yakınlarından birini kaybeder (K.36).
- Rüyasında ölmüş bir yakınını gören kişi ölüme çağrıldığını düşünür (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.20, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.44, K.46, K.52, K.56, K.95, K.109, K.111, K.114, K.115, K.117, K.122, K.130, K.146).
- Rüyasında ölmüş anne-babasını gören kişiye ömür yazıldığı düşünülür. Ölmüş kişinin rüyada konuştuğunun duyulması rüyayı "batal" eder, konuşmazsa kişinin ömrü kısalır (K.12, K.13, K.15, K.22, K.26, K.27, K.31, K.44, K.46).
- Rüyasında kendini yüksekten düşüyor gören kişinin ömrü kısalır (K.15, K.30).
- Rüyasında kuş olup uçan kişinin öleceği düşünülür (K.13).
- Rüyada evine direğinin yıkıldığını görmek ölümü düşündürür (K.2, K.3, K.25).
- Rüyasında evinin yarım olduğunu, bir tarafının yıkık olduğunu gören kişinin ev halkından biri ölür (K.49).
- Rüyada mezar görmek iyi değildir, bir ölüm yaşanacağını gösterir (K.31).

2.1.3.1.2. Ölümle İlgili Kaçınmalar

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ölenin her zaman geri dönebileceği ve geride bıraktıklarına zarar verebileceği korkusu ölü ile ilgili çeşitli işlemlerin ve davranışların biçimlenmesinde ve yorumlanmasında önemli rol oynamaktadır. Ölüden korkmanın egemen olduğu bazı toplumlarda gömüldüğü ya da bırakıldığı yerden hemen kaçılır; ölünün geri dönüşünü engellemek için cesedin kemikleri kırılır, eklem yerleri parçalanır; gömüldüğü yer taşlarla çevrilir; ölü sıkıca bağlanır, zaman zaman da vahşi hayvanların parçalaması için bırakılır veya yakılır. Kimi yerlerde ölü günlük kullanılan kapıdan çıkarılmaz, arka kapıdan çıkarılır. Sonra da bu kapı, ya taşlarla örtülür ya da tanınmaz hale getirilir. Bu uygulamanın yapılmasında ölünün her an geri dönebileceği korkusu yatmaktadır (Örnek, 1988, s. 115-116).

Halk inançlarında ölümü hatırlatan, ölüme ön belirti sayılan yerine getirilmediğinde ölüm getireceğine inanılan birtakım işlemler ve davranışlar bulunmaktadır. Bunlar ölenle ilgili araç-gerecin, davranışın ve durumun ölüm getireceğine duyulan korkudan kaynaklanmaktadır. Bu korkudan kurtulmak, ölümü uzaklaştırmak, saptırmak, etkisiz kılmak için bazı pratikler uygulanmaktadır. Yıldızeli, Zara, Boğazlayan, Reşadiye, Siverek, Kastamonu, Zile, Durağan, Çubuk ve Nallıhan'da bir mahallede ölen olduğunda, mahalledeki su dolu kaplar boşaltılır. Yaygın olarak görülen pratiklerden birkaçı ise cenazede su ısıtılan kazanın ters çevrilmesi, ölü yıkanırken uyuyanların uyandırılması, mezar dönüşü eve gelirken ölenin yakınlarının ardına bakmadan yürümeleridir (Örnek, 2000, s. 212).

Muğla ili Ortaca ilçesi Kemaliye Köyünde cenazede kullanılan kazma ve kürek evden başka ölü çıkmasın diye evin duvarına dayanmaz. Cenaze kaldırılıp götürülürken kilim gibi yazgılar kaldırılıp çırpılır. Ölünün yıkandığı teneşir tahtasına üç gün süreyle bir parça ekmek ile bir bardak su konulur ve yıkandığı yerde üç gün boyunca ateş yakılır (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998, s. 83).

Samsun'da yakın zaman içerisinde birisi daha ölmesin düşüncesiyle cenaze defnedilirken bekleyen tabut ters çevrilmektedir (Şişman, 2002, s. 464).

Adana'da ölümün evdeki diğer bireylere bulaşmasını önlemek için, cenaze evden çıkarılırken "buhur" tüttürülmekte ve ev süpürülmektedir. Evde dolaşan ölüm

ruhunu ve diğer kötü ruhları uzaklaştırmak için cenaze evden çıkarılırken arkasından oklava ya da bıçak atılmaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 339).

Kayseri Karaözü'nde ölümü çağrıştıracak ön belirtilerle karşılaşınca kurban kesilmektedir. Nazardan gelecek ölümden ise çocukların koltuk altlarına iğde çalısı, göz boncuğu ya da mavi bir bez takarak kaçınılmaktadır (Sevindik ve Santur, 1995, s. 142).

Erzincan ve çevresinde kazma-kürek omuzda eve girilir çıkılırsa, bu evden bir ölü çıkacağına inanılmaktadır (Küçük, 1987, s. 253).

Elâzığ'da, evden cenaze çıkınca, evin içinde su kaynatılır ve buhar dumanının (buğusunun) bütün evi kaplaması sağlanır. Su, cenazenin ardından dökülerek ters hareket yapılır. Bu hareketle ölenin ruhunun dönüp sevdiklerini beraberinde götürmesine engel olunmak istenir. Bu inanç, ata ruhuna bağlı inançlardan kalmadır. Ancak, inancın asıl anlamı kaybolmuş ve böylece bir iz olarak kalmıştır (Kalafat, 2010, s. 435).

Diyarbakır'da ayna, tuz, bıçak, biber, kömür, ateş, siyah renkli eşya akşam olduktan sonra dışarıya verilmez (Beysanoğlu, 1974, s. 7180-7181).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Gece evden şeker çıkmaz, yoksa evdekilerin ağzının tadı bozulur, evde hasta varsa ölür. Bu durum yaşanmasın diye sadaka verilir, un dağıtılır. Un en iyi sadakadır, fenalığın önüne durur, her bir zerresi kadar engel olur, korur (K.12, K.13, K.15).
- Akşam eve kara kazan sokulmaz, felaket getirir (K.36).
- Gün karardıktan sonra dışarıya evden ağartı (süt, yoğurt) verilmez (K.15, K.30, K.45).
- İnsanın üzerinde dikiş yapılmaz, iğne geçirilmez, yoksa kefenini biçerler (K.12, K.26, K.27, K.30, K.46, K.49, K.50).
- Ayakkabısı ters dönen kişinin öleceği düşünülür, ayakkabı hemen düzeltilir (K.31).
- Makasın ucu açık kalırsa kefen biçileceği düşünülür, ağzı açık bırakılmaz (K.5, K.22, K.32).
- Makas açıp açıp kapatılmamalıdır, yoksa bunu yapan kişinin kefenini biçerler (K.55).

- Asbabı (elbise) ters giymek iyi değildir, giyenin ömrü kısalır (K.11, K.12, K.13, K.22, K.44).
- Kıyafetleri tersinden katlamak uğursuzluk getirir, giyenin öleceği düşünülür (K.15, K.31).
- Ölen kişinin elbiseleri kötü bir olay yaşanmasın diye fakire fukaraya verilir (K.2, K.3, K.28, K.29, K.42, K.48, K.49).
- Ölü yıkama suyunun ısıtıldığı kazan işi bittikten sonra başka ölüm olmasın diye ters çevrilerek kapatılır (K.12, 13, K.55).
- Cenaze evden çıktıktan sonra kadınlardan biri pencereleri açar evi havalandırır, süpürür (K.14, K.24, K.25, K.74).
- Ölen kişinin mezarının başında ağlayıp taşkınlık yaparak üzülmek iyi değildir, toprağın o kişiyi de çekeceği düşünülür (K.13).

2.1.3.2. Ölüm Sırası ve Defin İşlemleri

Bir hastanın, yanına gelenleri tanımaz hale gelmesi, yüzünün sararması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerinin tavana dikilmesi, ayaklarının şişmesi, vücudunda "hasbir" adı verilen kırmızı beneklerin oluşması, sayıklaması, ayağının soğuması, dilinin tutulması gibi durumlar ölüm anının yaklaştığının belirtileridir. Can çekişmenin acısını azaltmak için hastanın ağzına zemzem suyu damlatılır. Başında Kur'an okunur. Hasta çok can çekişirse, sevdiği birini beklediğine inanıldığından, uzaktakilerin resmi gösterilir (Yardımcı, 1993, s. 547-559).

Altay Türkleri'ne göre, insanın bir *tını* vardır. Bu tın/ruh, ölüm sırasında ağızdan çıkıp gider. Kimi zaman tının, insan vücudundan, bedeni yırtarak çıkıp gittiğine ve bunu yaparken çıkardığı seslerin işitildiğine inanılır (Kalafat, 2010, s. 209).

Özbekler, hasta olan kişinin son anlarında evdeki ayna ve resimleri kaldırırlar. Kişinin öleceğini hissettikleri zaman evdeki yemek ve yiyecekler, kap kaçak dışarı çıkarılır veya üzerleri iyice örtülür. Canın çıkması esnasında kan sıçrayıp bunları kirletebilir düşüncesi hâkimdir. Bu uygulama, ölüm meleği Azrail'in, can aldığı sırada insanı kestiğine dair halk tasavvuruna dayanmaktadır. Can çekişmekte olan insanın bulunduğu odadaki hamile ve çocuklar, bu şekilde canının daha kolay çıkacağı düşüncesiyle odadan çıkarılır (Baydemir, 2009, s. 667).

Bulgaristan Türkleri arasında Şeytan ölüm döşeğindeki susuzluktan içi yanan kişiye imanı karşılığında bardaktan su teklif ettiğine inanılmaktadır. İnsanın ruhu bu

sınavı verdiğinde serbest olacaktır. Bu sınavı veremediğinde ise, ruhu cinlere karışıp, Şeytanın hükmünde kalacağı inancı vardır (Tacemen, 1995, s. 589).

2.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ölüm esnasında yapılan işlemler daha çok ölen kişinin ruhunu kolay teslim etmesini sağlamak amaçlıdır. Bu sebeple yapılanların bir kısmı İslam öncesi inanç sisteminin etkisiyle geliştirilmişken, bir kısmı da İslami inançlara bağlı olarak şekillenmiştir.

Tekirdağ'da bir kişinin öleceği anlaşıldığı zaman sağ tarafa çevrilir. Kuran okunur. Hastaya tövbe getirtilir, tekbir alınır, ezan verilir. Ağzına sık sık pamukla zemzem suyu verilir. Hasta ölünce, çenesi çekilir, tülbentle sıkılır. Elbiseleri çıkartılıp yere temiz bir yatağa yatırılır. Göz kapakları kapatılır. Üzerine temiz bir örtü örtülür (Artun, 1998, s. 21).

Muğla Kemaliye'de yıkanıncaya kadar ölünün yanında Kur'an okumak yasak olmamasına rağmen yapılmaması gerektiği düşünülen davranışlar arasındadır (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998, s. 787).

Samsun ve çevresinde uzun süre can çekişen bir kişinin üzerine incir yaprağı konulur ve beklediği tahmin edilen kişinin geldiği söylenir. Böylece can çekişen kişinin ruhunu kolayca teslim etmesi sağlanır (Şişman, 2002, s. 462).

Kayseri Karaöz'ünde hastanın son anda doğrularak "Ooh!" diye uzunca soluk vermesi, artık canlılığın sona ererek, bedenin ceset haline geldiğinin göstergesi olarak anlaşılmaktadır. Öleceği anlaşılan hastanın yakın akrabaları başında hazır bulunur ve eski yazı okumayı bilen bir kişi getirtilerek Yasin-i Şerif duası okutulur (Sevindik ve Santur, 1995, s. 142).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde ölüm sırasında yapılan işlemler şunlardır:

- Ölüm döşeğindeki hasta sık sık ziyaret edilir, sevdikleri ve akrabaları yanında bulunur (K.36, K.37, K.54, K.55, K.58, K.59).

- Öleceği düşünülen kimse yalnız bırakılmaz (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.14, K.16, K.17, K.18, K.24, K.25).
- Öleceği anlaşılan kişiye Kelime-i Şehadet getirtilir, yanında olanlar da onunla birlikte tekrarlar (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.19, K.25).
- Zekarette olan kişinin can vermesi uzun sürdüyse (gurbette oğu/kızı ya da kardeşi var ise) garibini bekliyor denir ve bu kişiye ait bir eşya ya da çamaşır hastanın başucuna konur (K.14, K.17, K.24, K.25, K.74).
- Can çekişen kişinin gözü açıksa uzakta olan birini beklediği düşünülür ve o kişinin resmi gösterilir (K.15, K.24, K.31).
- Bekâr evladı olanın gözü açık gider (K.22, K.23, K.26, K.27, K.35)
- İmanı kuvvetli, dürüst, namuslu kişiler kolay can verir (K.2, K.3, K.4, K.5).
- Haram yiyenin, çok yalan söyleyenin can çekişmesi uzun sürer (K.2, K.3, K.28, K.29, K.47).
- Çok dedikodu yapan kişinin ölümü uzun ve kötü olur (K.26, K.27, K.35, K.46).
- Can çekişen kişi ruhunu kolay teslim etsin diye başucuna Kâbe resmi asılır (K.13, K.49).
- Kolay can versin diye hastanın başında Kur'an-ı Kerim okutulur (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.17, K.18, K.26, K.27, K.28, K.29, K.51, K.52, K.54, K.57, K.81, K.82, K.122, K.124, K.130, K.149)
- Son nefesini verene kadar hastanın başında Kur'an-ı Kerim okunur, ancak öldükten sonra kişi yıkanana kadar okunmaz (K.12, K.13).
- Öleceği düşünülen kişi kıbleye doğru yatırılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.11, K.12, K.13, K.17, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.42, K.46, K.59, K.81, K.82).
- İnanışa göre hastaya ne zaman öleceği melekler tarafından haber verilmektedir (K.13).
- Zekaretteki hastaya zemzem suyu verilir, ağzına damlatılır ya da pamukla dudaklarına sürülür (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K7, K.8, K.12, K.13,K.17, K.18, K.25, K.26, K.27, K.42, K.49, K.95, K.81, K.82, K.149)
- Hastanın bilinci açıksa çok sezdirmeden vasiyeti sorulur (K.14, K.24, K.31).
- Ölenin yüzünde gülümseme var ise melekleri görmüştür ve gittiği makam güzeldir, kötü bir ifade var ise kötü bir yere gider (K.19, K.32, K.35, K.36)
- Can çekişen kişin göğsü kabarıp iner, nefes alışverişi düzensizleşir ve boğazından hırıltılar gelir (K.14, K.15, K.22, K.24, K.25, K.31, K.35)

- Ölen kişinin bakışları donuklaşır, vücudu soğur ve katılaşır, öldüğünden tam emin olmak için ağzına ayna tutulur, aynada buhar olmazsa ölmüş demektir (K.13, K.15, K.43, K.47, K.51, K.52, K.54).
- Ölen kişinin tam olarak öldüğünü anlamak için çuvaldız, iğne saplanırdı, kımıldarsa ölmemiş denirdi (K.140, K.141).
- Kişi hastalık sebebiyle uzun süre yatalak kaldıysa günahlarını döktüğü düşünülür (K.12, K.13, K.26, K.27, K.46).
- Kanser hastası şehit sayılır (K.13, K.31).
- Ölen kişi yaşlıysa çok üzülmemek, feryat etmemek gerekir, "Allah günahlarını affetsin, genç ölümü vermesin, sıralı ölüm göstersin." Denir ve hemen defin hazırlıklarına başlanır (K.25, K.49, K.55).
- Ölmüş yaşlı kişiler için "İyi ki ölüm var, bir çuval altınını da aldı gitti." denir (K.12).

2.1.3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan doğruya cesetle ilgiliyken, bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölünün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin bazılarının temelinde ölene *canlı* gözüyle bakmanın ve ondan korkmamanın tipik belirtileri yatarken, kimlerinde de sıhhi endişeler ve dini gelenekler rol oynamaktadırlar (Örnek, 2000, s. 214).

İnsan öldükten sonra da defin yapılıncaya kadar bulunduğu yerde yalnız bırakılmaz, yalnız kalması halinde kapısının kapatılmış olmasına özen gösterilir (Kalafat, 2010, s. 373). Samsun Demircisu Köyünde de ölüyü en az iki kişi bekler, ölünün beklenmediği takdirde defin işleminden sonra mezarda hortlayacağına inanılmaktadır (Şişman, 2002, s. 463).

Tekirdağ'da ölenin ruhu ve Azrail çıksın, melekler girsin diye pencereler açılır. Takma dişleri varsa alınır. Ölüm anında ayakucunda ezan okunur (Artun, 1998, s. 21).

Tarsus'ta ölünün döşeğinin olduğu yere bir daha ölen olmasın diye çivi çakılır. Yine geridekiler taş gibi kalsın diye kişinin öldüğü odaya tas getirilmektedir (Çağlayan, 1998, s. 87).

Adana'da ölünün ağzına dünyadan doyumlu gitmesi için toprak konur. Tahtacılar arasında ise "Gözünü toprak doyursun." Denilerek ölünün gözüne bir miktar toprak atılır. Bu yolla ölünün gözünün geride kalması engellenmiş olur (Çıblak, 2002, s. 4).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Ölüm olayının ardından yapılan işlemler yörede şu şekilde olmaktadır:

- Ölen kişinin gözleri kapatılır, eğer kapanmıyorsa uzakta olan sevdiğinin, akrabasının fotoğrafı gösterilir (K.14, K.17, K.24)
- Kişinin öldüğünün anlaşılması üzerine bir bezle çenesi bağlanır, ayakları çatılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.29, K.31, K.36, K.44, K.47, K.49, K.51, K.52, K.55, K.81, K.82, K.83, K.95, K.98, K.101, K.122, K.126, K.128, K.130, K.140, K.141, K.149).
- Ölen kişi oradan oraya taşınmaz, fazla hareket ettirilmeden yatırılır. "Azrail elinden çıktı, yorgun." denir ve fazla hareket ettirmenin ölüye eziyet olacağına inanılır (K.12, K.13, K.15, K.22, K.24, K.26, K.27, K.31, K.46).
- Ölen kişi için yer yatağı yapılır ve onun üzerine yatırılır, elleri yana getirilir ve vücudu bir çarşafla örtülür (K.12, K.13).
- Ölen kişinin vücudu şişmesin diye üzerine makas, bıçak ya da bir demir parçası konur (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.29, K.31, K.36, K.44, K.47, K.49, K.51, K.52, K.55, K.81, K.82, K.83, K.95, K.98, K.101, K.122, K.126, K.128, K.130, K.131, K.132, K.140, K.141, K.149).
- Cenazenin vücudu şişmesin diye üzerine bir parça toprak atılır (K.1).
- Ölen kişinin yakınlarına haber verilir. Uzakta olan akrabalarına telefon edilir. Ölüm haberi hemen verilmez, ağır hasta denir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.17, K.24, K.31).
- Ölen kişinin eline, ayağına kına yakılır (K.11, K.12, K.13, K.26, K.27, K.49).
- Evden başka cenaze çıkmasın diye cenazenin üzerinde oklava ya da kaşık kırılır (K.31, K.36).
- Ölen kişinin elbiseleri yırtılarak ya da makasla kesilerek üzerinden çıkarılır (K.25, K.29, K.31, K.35).

- § Ölen kişi belediyenin cenaze arabasına alınır (K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101, K. 102, K.103, K.104, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- § Erkekler köydeki köy evinde toplanır, burada kullanılacak olan sandalye, masa, semaver, vb. gibi malzemeler de köyün ortak malıdır. Kadınlar ise cenaze evinde toplanırlar (K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.32, K.33, K.36, K.40, K.42, K.46, K.47, K.49, K.50, K.55, K81, K.82, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101, K. 102, K.103, K.104, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- § Kadınlar evin içinde, erkekler ise evin avlusunda ya da bahçesinde bir araya gelirler. Muhtarlıktan getirilen çadır bahçeye kurulur (K.51, K.52, K.53, K.54).

2.1.3.2.2.1. Ölümün Duyurulması

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ölüm olayı çevreye sala yoluyla duyurulur. Bir evde ağır hasta varsa zaten herkesin kulağı orada olur. Ölüm gerçeği ile karşılaşan ölü yakınları evden eve bağırıp çığrışırlar ve komşular ölüm haberini duymuş olurlar. Uzak akrabalara ölüm telefonla haber verilir. Kaza, kalp krizi gibi ani bir ölümde, ölüm haberi alıştıra alıştıra söylenir. Hatta "öldü" demek yerine "hastalandı" demek tercih edilir (Altun, 2004, s. 34; Sevindik ve Santur, 1995, s.142).

İtibarlı kişilerin ölümü, belediye hoparlörleri aracılığıyla yapılır, ölenin kimliği halka duyurulur. Gazetelere ilan verme yoluyla duyurma, daha çok büyük kentlerde görülür. Son zamanlarda, ölenin yakınları ya da çalıştığı veya bağlı bulunduğu kurum tarafından gazeteye verilen ilanla, ölümü duyurma yaygın hale gelmiştir (Başçetinçelik, 2009, s. 342).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- § Ölüm haberi camide okunan saladan sonra hoca tarafından duyurulur. Hoca "Falancanın kızı/oğlu vefat etmiştir, Allah rahmet eylesin." der. Gurbette yaşayanların yakınları da ölüm haberini bildirir ve salasını köyün camisinden okutur (K.13, K.28, K.29, K.49, K.50, K.52, K.61, K.62, K.65).

- Sala verildiği vakit uyumak iyi değildir, ağırlık çöker, ömür kısalır (K.12, K.13, K.15).
- Ölüm haberi belediye hoparlöründen duyurulur (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K9, K.10, K.17, K.18, K.26, K.27, K.37, K.40, K.K.43, K.47, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.131, K.132).
- Hastanın öleceği zaten anlaşılmıştır, her gün gidip yoklanır, uzaktakilere telefon edilir. Ölüm haberi hemen söylenmez, "Ağır hasta, gelin görün." Denir (K.12, K.24, K31, K.36, K.54, K.55, K.58, K.59).

2.1.3.2.2.2. Ölünün Bekletilmesi

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ölü elden geldiğince çabuk gömülmelidir. Ancak ikindiden sonra ölenler ertesi güne kadar bekletilir (Boratav, 1999, s. 195). Türk halkının inançlarına göre; ölüyü acele gömmekte, misafirlere yemek yetiştirmekte ve alınan borcu ödemekte acele etmekte hayır vardır. Sakıncalı bir durum yoksa güneş battıktan sonra ölü gömülmez, ertesi sabaha bırakılır (Turan, 1982, s. 546).

Dadalı Türkmenlerinde güneşten sonra, kuşların yuvaya dönüş vakti geçtikten sonra defin yapılmaz ertesi güne bırakılır definin yapılmaması gerektiği inancı vardır. Böylece ruhunu teslim etmiş beden bu dünyadan ayrılıp öteki dünyaya dâhil olma döneminde yeni âlemine geçme sürecinde refakatçisiz ve ışıksız bırakılmayarak korunmaya alınır (Kalafat, 2010, s. 133-406).

Samsun ve yöresinde defin işi için Salı ve Cuma günleri makbuldür (Şişman, 2002, s. 463).

Tahtacılar'da ikindi namazından sonra defnedilmesi cihetine gidilmez. Ertesi güne bırakılır. Buna "ölünün gecelemesi" denir. Böyle hallerde ***zâkirler*** sabaha kadar saz çalarlar, beyit okurlar. Akşam güneş batmaya yüz tutunca, Anadolu halk inançlarında dışarda yapılacak birçok işlemden vazgeçilir. *Yer mühürlendi*, *yer bağlandı*, *yer morardı* denilir. Defin yapılmadığı gibi fidan da dikilmez. Bu inancın derinliklerinde güneş ve su kültlerinin izleri vardır (Kalafat, 1998, s. 248).

Erzincan ve çevresinde cenazenin azap çekmemesi için fazla bekletilmesi iyi sayılmaz (Küçük, 1987, s. 250).

Van ve çevresinde, ölüm olayı gece gerçekleştiyse ölü camiye götürülür. Ölen kişinin sabaha kadar günahlarını affetmesi için burada Allah'a yalvardığı düşünülmektedir. Allah'ın da evine gelen konuğun günahlarını bağışladığına inanılmaktadır. Bu nedenle gece ölene, büyük saygı duyulmaktadır. Yörede Cuma günü ölüm kutsaldır ve bugün ölenlere melekler soru sormaz inancı vardır. Bu sebeple Perşembe günü ölen kişi, Cuma günü ölenlerin yüceliğine erişsin diye ancak güneş battıktan sonra gömülmektedir (Tan, 1965, 3712-3713).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede cenazenin bekletilmesi ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Ölünün bir an önce gömülmesi gerekir, ne kadar çok beklerse ölü o kadar çok korkar ve azap çeker (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.35, K49, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.131, K.132).
- Ölen kişinin uzaktan gelecek yakını yok ise sabah öldüyse öğlen namazından, öğlen öldüyse ikindi namazından sonra gömülür, ancak akşam öldüyse ertesi sabaha kadar bekletilir (K.6, K.7, K.8, K.9, K.28, K.29).
- Gün battıktan sonra ölü gömülmez, ölü gece korkar (K.13, K.15).
- Akşam vakti gömülmez, yer mühürlüdür, bu sebeple gömme işlemi bekletilir (K.2, K.3, K.4, K. 12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.35, K.44, K.49, K.50, K.55, K.122, K.130).
- Akşam vakti toprak kabul etmez düşüncesiyle cenaze defnedilmez (K.31).
- Ölen kişinin uzaktan gelecek yakınları var ise son bir kez görsünler, elini öpüp helallik alsınlar diye gelmeleri beklenir (K.14, K.22, K.24, K.25, K.31, K.33).
- Mevsim yaz ise ceset kokmasın diye bekletilmez, gelenleri olacaksa soğuk bir odaya ya da morga konur (K.17, K.18, K.24, K.31, K.95).

2.1.3.2.2.3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanması

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ölümle ilgili Türk inançları oldukça zengindir. Özellikle ölünün gömülmesiyle ilgili pek çok âdet ve inanma vardır ve geçmişten gelerek günümüzde hala yaşamaktadır (Artun, 2009, s. 203).

Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerden sonra cenazeyi gömmek için gerek dinsel, gerekse geleneksel bakımdan zorunlu olan hazırlığa girişilir. Bu hazırlık üç önemli işlemden geçmektedir: Yıkama, kefenleme ve cenaze namazı. Her iç işlemin çevresinde dinsel olanların yanı sıra, birçok geleneksel adet ve inanma kümelenmekte, bunlar çoğu zaman da ön plana geçmektedir (Örnek, 2000, s. 214).

Cenazenin yıkanabilmesi için iki ayrı kazanda su hazırlanır. Bu kazanlardan birisinde sıcak, birisinde soğuk su bulunur. Teneşir tahtası (ölü yıkanırken üzerine yatırıldığı tahta) hazırlanır. Ayrıca lif, kese, sabun, ibrik, eldiven gibi, yıkama sırasında gerekli malzemeler de hazırlanır (Sevindik ve Santur, 1995, s. 143). Ölü cenaze namazı kılındıktan sonra gömülmek üzere mezarlığa götürülür. Ölünün gömülmesi ile namaz vakitleri arasında doğrudan ilişki vardır (Başçetinçelik, 2009, s. 348).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Bazı kişiler, özellikle de çoğu yaşlı, kendi cenazesinde kullanılmak üzere kefen, sabun, lif, havlu gibi malzemeleri önceden hazırlar ve bir yerde saklar. Bunu yakınlarına da önceden haber verir. Eğer bu malzemeler hazırda yoksa temin edilir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.42, K.44, K.47, K.49, K.50, K.51, K.52, K.54, K.55, K.61, K.62, K.63, K.81, K.82, K.83, K.95, K.96, K.98, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.131, K.132, K.149).
- Ölü yıkandıktan sonra güzel koksun diye dökmek için gül suyu alınır (K.12, K.13, K.15, K.49, K.50).
- Ölü yıkamak için kara kazan kurulur, tas, kova hazırlanır (K.2, K.3, K.12, K.13).
- Ölü evinde bunlar yapılırken, konu-komşu, akraba-hısım da cenaze evi ve dışarıdan gelenler için yemek hazırlıkları yapar (K.15, K.24, K.54).

§ Ölen kişinin yakınları köy mezarlığına gider ve mezarını kazdırır (K.17, K.18, K.29).

2.1.3.2.2.4. Yıkama ve Kefenleme

a) Türk Halk Kültürü'nde

İslam inancına göre ölünün yıkanması gerekir. Bunun için ölü teneşir üzerine veya yüksekçe bir yere sırt üstü yatırılır. Sonra ölüye abdest aldırılır. Abdeste önce yüzden başlanır, ölünün ağzına ve burnuna su verilmez; parmağa sarılı bir bezle dudaklarının içi, dişleri ve burun delikleri ıslatılır. Kolları yıkanır, başı meslenir, ayakları yıkanır. Abdest bittikten sonra üzerine ısıtılmış su dökülür, saçı ve sakalı, başı ve bedeni iyice temizlenir. Sonra sol tarafına çevrilerek sağ tarafı, sağ tarafa çevrilerek sol tarafı yıkanır. Sonra ölünün karnına yavaşça dokunularak vücudundan bir şeyler çıkarsa o da yıkanır. Ölü yıkarken her organı üç kez yıkamak sünnettir. Ölünün tırnak, saç ve sakalı kesilmez (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998, s. 78).

Ölünün son banyosunu "ölü yuyucular/yıkayıcılar" yaparlar. Çok kere gusülhanelerde yapılan yıkama işleminde erkekler ve kadınlar eş cinsleri olan yıkayıcılar tarafından yıkanırlar. Sair banyolar yapılırken kişi, ayağının altına sabun sürmez, inancı vardır. İnanca göre ölünün ayağının altına sabun sürüldüğü için diri kimseninkine sürülmesinin doğru olmadığı ifade edilir ve tersi yapılır. Teneşirde ayakları kıbleye gelecek şekilde ilkin sol tarafından başlanılarak üç baş yıkanılan ölünün temizlenmemiş yeri bırakılmaz. Sağların abdesti sağdan başlatılırken ölü abdesti dirilerinkinin tersine soldan başlatılır. Sonra kefenden alınmış bir parça ile ölüye altından tarat verdirilir. Daha sonra Kelime-i Şehadet getirerek ölüye abdest aldırılır. Yıkanılan ölünün yanında mum yakılması "yıkandığı yeri bulması inancı" ile ilişkilendirilmiştir. Ölünün yıkanmadan evvel ve sonra yanında ışık yakılması gerektiği inancı çok yaygındır. Bazı yörelerde ölünün defin için kaldırıldığı yere bir tas konur. Bununla yerinde ağır olsun mesajı verildiğine inanılır. Böylece hortlamayacağına inanılır (Kalafat, 2010, s. 382-383).

Sibirya Saha Türklerinde ölüyü yıkamak çok tehlikeli bir iş olarak bilinir. Buradaki inanca göre; can alıcı henüz ölünün vücudunu terk etmemiştir ve orada bir yerde olabilir (Tacemen, 1995, s. 607).

Kırgız Türklerinde ölen kişi iki kere yıkanır. İlk olarak mevta öldüğü gün yıkanır. Buna "mayram suuga aluu" (bayram suya almak) denir. Yıkamanın ilkinde sabun kullanılmaz ceset sadece ılık suyla yıkanır. Ölü esas olarak defnedileceği üçüncü gün yıkanır. Ölüyü herhangi birisi yıkayamaz. Genellikle dünürleri ve ölü yakınları yıkarlar. Bu kişiler aynı zamanda yaşça büyük olanlardır (Diykanbayeva, 2009, s. 93).

Özbekler'de ölü yıkamada kullanılan su kesinlikle meyve ağacının köküne akıtılmaz. Aksi halde ağacın hemen kuruyacağına inanılır. Bu su, kazılmış bir çukura veya tenha bir yere akıtılır. Ölü yıkamada kullanılan kazan iyice yıkanıp kalaylandıktan sonra gündelik işlerde tekrar kullanılabilir Ölünün tırnakları kesilmez, koltuk altları temizlenmez, eğer varsa takma dişleri alınmaz. Eğer bunlar kesilmiş veya alınmışlarsa kefenin bir parçasına düğümlenerek ölüyle birlikte gömülürler. (Baydemir, 2009, s. 669-670).

Gasil ve kefenleme sürecinde bölgelere göre birtakım mahalli uygulamalar görülür (Ersoy, 2002, s. 97). Tekirdağ'da ölü yıkama sırasında değişik âdetler uygulanır. Ölü yıkanırken ayakucuna bir fincan tuz, bir tas un konulur. Eğer ölü yaralanarak öldüyse yıkandıktan sonra yanına 40 adet çörekotu konur. Gözlerine ve parmak aralarına pamuk, buhur konulur. Kefen bıçakla biçilir. Ölünün yıkandığı yere ışık ve ibrik konur. Bazı köylerde ölen kişi erkekse şapkası, kadınsa eşarbı ocakta yakılır, bunun külü yıkama suyuna atılır. Tütsü yakılır (Artun, 1998, s. 21).

Samsun yöresinde cenazenin yıkandığı yerde ruhun ziyarete geleceği düşüncesiyle üç ya da kırk gün ışık yakılır. Cenaze yıkanırken ceset titremeden öylece durursa yakında başka biri ölmeyecek demektir. Titrediği takdirde ise peşinden bir cenaze daha kalkacak demektir (Şişman, 2002, s. 463).

Amasya'da yıkama işlemi bittikten sonra yakınları cenazenin üzerine birer tas su dökerler. Bu yörede ayrıca ***su selası*** da verilir. Su selası uygulaması Afyon, Saraykent, Çekerek ve Aydın'da da vardır. Ayrıca Kocaeli'de cenazenin yıkanma suyundan içen alkoliğin tedavi olacağına inanılır (Kalafat, 1998, s. 251).

Kayseri Karaözü'de ölünün yıkanması esnasında ilk suyun ölenin yakınları tarafından dökülmesine dikkat edilir (Sevindik ve Santur, 1995, s. 143).

Kars'ın bazı yörelerinde, ölü ılık su ile yıkandıktan sonra sonunda ahiret suyu denilen bol bir su dökülür. Beyaz kefen ölünün ailesinin mali durumuna göre iki kattan yedi kata kadar sarılır. Ahiret gömleğine ölen genç kadın ise eşyalarından uygun parçalar kefene sarılır, başına renkli valalar/büyük başörtüleri bağlanır (Kalafat, 2010, s. 413).

Bu dünyadan göçerken götürülen kefen, eskiden bugüne hep önemli tutulmuştur. Kefeni ya da kefenin parasını hazırlamaya her zaman önem verilmiştir. Kefen, dışarıdan bir iplikle dikilmez, kefenin kenarından çekilen kendi ipliğiyle dikilir (Altun, 2004, s. 329).

Ölünün kefenlenme işlemi İslam geleneğine göre yapılır (Artun, 1998, s. 21). İslam'da kefen sünnet kefeni, kifayet kefeni ve zaruret kefeni olmak üzere üç çeşittir. (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998, s. 78). Sünnete uygun kefen erkek için üç, kadın için beş parçadan oluşur. Erkeğin cesedine sarılacak ilk parça kamis; yakasız, yensiz ve dikişsiz bir gömlek olup omuzdan ayaklara kadar uzanır. Onun üstüne gelecek parça baştan ayağa kadar uzanan izar; örtü ve en üst kat ise ondan biraz daha uzun olan bir başka örtüdür yani lifafedir (Şener, 1993, s. 355). Kifayet kefeni ölen kişinin maddi durumunun yetersizliğine paralel olarak kullanılabilir. Bu kefen lifafe ve izardan ibarettir. Eğer ölen kişi kadınsa bunlara ek olarak başörtüsü de eklenebilir. Zaruret kefeni ise adından da anlaşılacağı üzere zorunluluk halinde ne bulunursa o olur (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998, s. 78).

Aydın'da ölü kefenlenirken kefenin içine ölünün "kabir azabı" çekmemesi için dua ve ayet yazılı kâğıtlar konur. Bu uygulama Balıkesir gibi bazı yörelerde de vardır. Edirne'de bu kâğıda "imam kâğıdı" veya "ölü kâğıdı" denir (Kalafat, 1998, s. 249).

Tunceli yöresinde kefen adedi on ikiye kadar çıkmaktadır. Genelde yedi veya dokuz kat olmaktadır. Yörede ölen kişi evlenmemiş ise kefeni değişik renklerde yapılmaktadır. Mevta bekâr bir erkek ise sağ eline bir elma verilir; bekâr bir kız ise sağ elinin küçük parmağına kına yakılır (Kalafat, 1998, s. 254).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Cenaze evin avlusunda ya da ahırında yıkanır (K.11, K.25, K.51).
- Evin önünde çarşaflar gerilir ve ölü burada yıkanır (K.26, K.27, K.46).
- Ölünün vücudunda tüy varsa onlar alınır, "Doğduğu gibi gitsin." denir (K.12, K.13, K.31).
- Ölen kişinin saçının arkasına ve ellerine ve ayaklarına kına yakılır (K.11, K.12, K.13, K.26, K.27, K.49).
- Cenaze yıkamak çok sevaptır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.24, K.26, K.27, K.42, K.49, K.50).
- Ölünün ayağını yıkayan çok sevap kazanır (K.13, K.31).

- Cenazeyi yıkamak için yardım etmek, su getirmek, kazanı kurmak çok sevaptır (K.17, K.18, K.28, K.29, K.36, K.49, K.122).
- Ölüyü yıkamak için su pınardan getirilir (K.17, K.18).
- Ölü yıkama suyuna el batırılmaz, batırılırsa su kirlenir (K.12).
- Ölen kişi kadınsa bir kadın, erkekse bir erkek tarafından yıkanır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.20, K.22, K.23, K.25, K.26, K.27, K.31, K.54, K.55, K.62, K.122, K.130).
- Ölüyü imam ya da köylerde gönüllü olan kişiler vardır, onlar yıkar (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.22, K.23, K.31, K.36, K.37, K.39, K.40, K.52, K.53, K.54, K.55, K.58, K.59, K.61, K.62, K.63, K.81, K.82, K.95, K.122, K.124, K.130, K.149).
- Ölüyü çocukları yıkarsa daha iyi olur (K.13, K.15).
- Ölü camiden getirilen teneşirin üzerine yatırılır, elleri yana getirilir, vücuduna bolca ılık su dökülür ve kese yapıldıktan sonra tekrar su dökülür. Keselenen ölü üç kez sabunlu lifle yıkanır, kirinden arındırılır. Ölü yıkanırken dualar okunur. Yıkama işlemi ölüye boy abdesti aldırdıktan sonra biter (K.12, K.13, K.22, K.25, K.26, K.27, K.49).
- Ölü yıkanırken feryat edilmesi iyi sayılmaz, ölü azap çeker, bu kişiler yıkanan yerden uzaklaştırılır (K.12, K.13, K.49).
- Yıkama işinin seyredilmesi günahtır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.15, K.16, K.22, K.25, K.26, K.27, K.49).
- Yıkama suyunun artmaması gerekir, yakınları tasla su döker (K.13).
- Artan yıkama suyu ayak değecek bir yere dökülmemelidir, üzerine basılmamalıdır (K.12, K.13, K.15).
- Arta kalan sabun fakir birine verilir (K.12, K.13).
- Ölüyü yıkayan kişiye ölenin elbiseleri veya bir miktar para verilir (K.22, K.32, K.36).
- Yıkayıcı sevabını kaçırmamak için para almaz (K.13).
- Yıkama suyunun ısıtıldığı kara kazan başka ölü olmasın diye ters çevrilir (K.12, K.13, K.55).
- Yıkama işlemi bitince yakınları son kez elini öpüp helallik alarak ölüye veda ederler (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.13, K.22, K.28, K.29, K.31, K.49, K.122, K.130).

- Suyun ısıtıldığı yerde ruhu korkmasın diye gece ışık yakılır (K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K. 31, K.36).
- Yıkama suyunu ısıtan ateş söndürülmez, kendiliğinden sönmesi beklenir (K.12, K.13, K.31).
- Erkek kefeni üç parçadan oluşur; başına başlık, vücuduna örtü ve üzerine önlük bağlanır. Kadın kefenine ise bunlara ek olarak yeşil örtü de örtülür. Kadının vücudu alttan üstten ve belinden bağlanır, özel bölgesine yedi kat bez konur (K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.23, K.25, K.26, K.27, K.31, K.42, K.49, K.50, K.55).
- Kefen elle yırtılarak biçilir ve kefenin ipliğinden alınan parçalarla bağlanır. Öteki dünyaya giderken ölü içinden çıkmak için kefenini yırtar, bu şekilde yapılırsa ölünün çıkması kolay olur (K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.25).
- Bir beze *çıkınlanan* (bohça şeklinde sarılmış) çörek otu kefene şeytan gelmesin diye iliştirilir (K.12, K.13, K.150).
- Kefene zemzem suyu serpilir (K.13).
- Kefenin üzerine gülsuyu ya da hacıyağı dökülür (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.24, 24, K.25, K.26, K.27, K.42, K.46, K.49).

2.1.3.2.2.5. Cenazenin Taşınması

a) Türk Halk Kültürü'nde

Türkler ölülerini yakma, ağaca asmak, küp içinde ana rahmindeki pozisyonda gömüyorlardı. Hunlar döneminde tabut kullanılmaya başlanmıştır (Kalafat, 2010, s. 410).

Ölünün kefenlendikten sonra içine konularak taşındığı sandığa tabut denir. Tabut en çok çam ve kavaktan yapılır. Seyrek olarak meşe, gürgen, çınar, ceviz ve ardıçtan da yapıldığı olur. Kimi özel durumlarda ağaç yerine maden kullanıldığı ya da tenekeyle kaplandığı da görülmektedir. Bazı köylerde ölü, tabut yerine sedyeye benzer bir gereçle, mezarlığa taşınır. Tabutun üzerine örtülen örtü varsa ölü evinden, komşulardan, yoksa camilerden alınır. Bu amaçla Hacdan da getirilmiş örtüler de vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerinde Arapça yazılı dualarla kutsal kişilerin adları bulunan bu örtülere *tabut örtüsü, Kâbe örtüsü, cenaze örtüsü, sal örtüsü* denmektedir. Bu örtülerin yerine

tabut üstüne halı, kilim, battaniye, kumaş vb. örtüldüğü de olur. Ölen kişi, sağlığında vasiyet etmişse bunlar sonradan camilere hediye edilir (Örnek, 2000, s. 218).

Cenaze tabutun içerisinde taşınır, merhumun öldüğü yer mezarlığa çok uzak ise mahalleden çıkıncaya kadar omuzlarda taşınır, sonra cenaze arabasına konarak götürülür (Açık, 2004, s. 145; Şenesen, 2011, s. 116).

Göklen Türkmenlerinde ölünün tabutu götürülürken tabutun altına girmede veya cemaatin önünde en büyük erkek evlada, erkek evladı bunlar yoksa yakınlarına öncelik tanınır (Kalafat, 2010, s. 385).

Kırşehir'de cenazenin ruhu için kesilen kurban, cenazenin çıkacağı kapının eşiğinin önünde kesilir. Cenaze kanın üzerinden geçirilir. Böylece günahlarının azalacağına inanılır (Kalafat, 1998, s. 252).

Kayseri Karaözü'de cenaze taşımaya hazır hale gelince baş kısmı önde olmak üzere salacak veya tabut omuza alınır. Salacaktan tutabilmek için büyük özen gösterilir. Salacağın dört ucunu da dolaşarak tutmanın önemine inanılmaktadır. Her kişi taşıma işini devralırken salavat getirir (Sevindik ve Santur, 1995, s. 143-144).

Kahramanmaraş'ta başka bir ölüm olayı yaşanmasın diye cenaze evden teneşir ile çıkarılmaktadır. Muğla'da ise damat evinde ölen kayınpeder veya kayınvalide evin kapısından değil de penceresinden çıkarılır. Cenazenin kapıdan değil de pencereden dışarıya çıkarılarak götürülmesi ile ilgili uygulamalar, ölünün ruhunun geriye dönüp ev halkını rahatsız etmesini önleme inancı ile ilgilidir. (Kalafat, 1998, s. 248-249).

Erzincan ve çevresinde cenaze erkekler tarafından mezarlığa götürülürken kadın ve çocukların evde kalması iyi sayılmaz (Küçük, 1987, s. 250).

Kars'ın bazı yörelerinde ölünün tabutu mezarlığa götürülmeden evvel üç defa yere değdirilip yukarı kaldırılır. Bu arada birisi ölüyü getirenlere "Daha getirmeyin burada yer yoktur." der. Daha sonra bu topluluk " Hadi bu sonuncu olsun." der (Kalafat, 2010, s. 396).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde cenaze taşınması sırasında yapılanlar şunlardır:

- Ölü yıkanmadan omuza alınmaz, elde taşınır. Yıkanıp kefenlendikten sonra tabuta ya da salacaya konarak omuzda taşınır. Tabut köyün camisinde hazır bulunur (K.17, K.18, K.29).

- Ölü yıkandıktan sonra bekletilmeden tabuta konur ve mezarlığa götürülür (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10).
- Cenaze taşınırken tabut sallanırsa, yakın zamanda birinin daha öleceği düşünülür (K.36).
- Cenazeyi mezarlığa erkekler götürür ve gömer, kadınlar cenaze evinde kalır ve dua okurlar (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.32, K.33, K.35, K.36, K.37, K.39, K.42, K.43, K.46, K.47, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.61, K.62, K.63, K.65, K.70, K.71, K.81, K.82, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101, K. 102, K.103, K.104, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130).
- Cenaze götürülürken uyumak iyi değildir, bu yüzden uyuyanlar uyandırılır, yatan kişinin üzerine ağırlık çökeceği, ömrünün kısalacağına inanılır (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.49).
- Cenaze, evden çıktıktan sonra ardından su dökülür (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31, K.42, K.52, K.55, K.83, K.130, K.150).
- Cenaze taşınırken rastlayanlar önünden geçmez, cenazenin gitmesini bekler (K.29).
- Tabut taşımak sevaptır, o yüzden sevap kazanmak için herkes el atar, taşıyan kişiler devamlı değişir. Taşınırken sağdan girilip taşınır, soldan ise çıkılır, taşıma esnasında ölüye saygısızlık olmasın diye konuşulmaz (K.17, K.18, K.28, K.29, K.37, K.40, K.53, K.54, K.94, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- Tabut omuza alınırken tabutun önüne geçilmez, arkadan öne doğru geçilir (K.17, K.18, K.28, K.29, K.37, K.39).
- Tabutu ölen kişinin oğulları ve akrabaları en önden omuzlar (K.17, K.18).
- Tabutun üzerine Arapça dua yazan yeşil bir örtü örtülür (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.54, 95, K.122).
- Ölen kişi kadın ise tabutun üzerine yazması örtülür (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.31, K.36, K.40, K.42, K.52, K.55).
- Ölen bekâr ya da yeni evlenmiş bir kadınsa tabutun üzerine gelinliği örtülür. Tabutun üzerine örtülenlere “örtük” denir (K.12, K.13, K.15).

- § Ölen kişi şehit olmuşsa tabutunun üzerine bayrak serilir (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.28, K.29, K.43, K.47, K.49, K.51, K.54, K.95, K.91, K.122, K.124).
- § Küçük çocukların cenazesi temiz bir battaniyeye sarılarak bir kişinin kolları arasında mezarlığa götürülür (K.6, K.12, K.13, K.15, K.50).
- § Cenaze taşıyanlara ağır gelirse, günahları çok demektir (K.12).

2.1.3.2.2.6. Cenaze Namazı

a) Türk Halk Kültürü'nde

İslam dinine göre, Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Cenaze namazının kılınması için, ölünün Müslüman olması, İslami kurallara göre yıkanmış olması, cemaatin olması, cemaatin tabutun önünde olması, namazı kıldıracak imamın kıbleye karşı yere yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasında durması gerekir. Bunun yanında ölünün vücudunun bütünlüğünü korumuş olması, yani başı ile beraber vücudunun yarıdan çoğunun olması şarttır. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. Cenazenin önünde imam, imamın arkasında cemaat sıralanır. Cenazenin kadın, erkek, çocuk ve kız çocuk oluşuna göre namazda okunması gereken dualar değişir. Cenaze namazı ile namazı kılınan ölü hakkında bir çeşit "aklama" yapılır (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998, s. 79; Örnek, 1979, s. 54). Namaz kılınan ölü hakkında imam oradakilere: "Ey cemaat, bu ölüyü nasıl bilirsiniz?" diye sorar. Onlar da "İyi biliriz, Allah rahmet etsin." Diye cevap verirler (Başoğlu, 1959, s. 14).

Cenaze namazı farz-ı kifayedir. Yani bazı Müslümanların eda etmesiyle bu görev diğerlerinin üzerinden düşer. Bunun için cemaat şart değildir. Ancak cemaatin çok olması iyidir. Cenaze dolayısıyla kıbleye karşı saf bağlanır. İmam tekbir alarak ellerini bağlar. İmam ve cemaat gizlice ve celle senaüke ilavesiyle Subhâneke duasını okur. Bitince yine imam açıktan "Allahuekber" diyerek tekbir alır. Ancak cenaze namazında eller kulak hizasına gitmez; bağlı vaziyette durur. Bu tekbirden sonra imam ve cemaat gizlice Allahümme Salli-Barik dualarını okurlar. İmam aynı şekilde bir tekbir daha alır. Burada cenazeye ve diğer müminlere dua edilir. Bilenler kadın, erkek ve çocuk için ayrı ayrı olan duaları okurlar. (Akbulut, 1999, s. 160-161).

Cenaze namazını kıldırmaya en layık kimse bölgenin yöneticisidir. Sonra mahalle imamı, daha sonra da ölünün velisi gelir. Kadının velisi yoksa kocası bu

konuda en çok hak sahibidir. Öncelik hakkı bulunanlar, hakkını bir başkasına devredebilir. Cenaze sağlığında 'Namazımı filanca kıldırsın.' gibi bir vasiyette bulunduysa ve o kişi de orada hazır ise onun kıldırması iyidir. Bir cenazenin namazını yalnız kadınlar kılsa dahi farz yerine gelmiş olur. Kadınların cenaze namazı kıldırmalarında bir sakınca yoktur (Akbulut, 1999, s. 161).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresi cenaze namazının kılınışı ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Tabut camide musalla taşına indirilir ve kıbleye doğru konur. Cenaze namazı, genellikle cemaat kalabalık olsun diye namaza müteakiben kılınır (K.6, K.8, K.17, K.18, K.28, K.29, K.37, K.39, K.47, K.51, K.53, K.54, K.61, K.62, K.81, K.94, K.95, K.97, K.101, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- Cenaze namazını imam kıldırır (K.2, K.5, K.6, K.7, K.8, K.17, K.18, K.37, K.101, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- İmam cenaze namazını kıldırmadan "Rahmetlinin borcunu üzerine alan var mı?" diye sorar, yakınlarından biri de borçları üzerine aldığını, alacaklı var ise kendisine gelmesini söyler ve imam da namaza başlar (K.17, K.18, K.28, K.29).
- Cenaze namazını erkekler kılar. En az yedi saf olacak şekilde nizama uygun bir şekilde saf tutulur (K.6, K.8, K.17, K.18, K.29, K.122).
- Tanıyan tanımayan herkes cenaze namazına katılmak ister, cenaze namazı kılmanın sevabı çoktur (K.2, K.4, K.6, K.7, K.8, K.9, K.17, K.18, K.54).
- Ölen kişiyle arasında husumet olan da küs olan da cenaze namazına gider, son kez helallik almak ister (K.29).
- İmam "Merhumu ya da merhumeyi nasıl bilirdiniz?" ve "Hakkınızı helal ediyor musunuz? diye sorar, cemaatteki aralarında husumet olanlar da dahil herkes de bu sorulara karşılık "İyi bilirdik!" ve "Helal olsun!" diye cevap verir. Böylece kimsenin ölen kişide hakkı kalmamış olur ve öteki tarafa borçsuz gider (K.29, K.122).
- Cenaze namazında kadınlar bulunmaz (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.29, K.31, K.42, K.49, K.50, K.55, K.122).

§ Cenaze namazı bittikten sonra cenaze omuza alınarak mezarlığa doğru gidilir (K.6, K.8, K.17, K.18, K.28, K.29, K.37, K.39, K.47, K.51, K.53, K.54, K.61, K.62, K.81, K.94, K.95, K.97, K.101, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).

2.1.3.2.2.7. Defin ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

a) Türk Halk Kültürü'nde

Cenaze namazından sonra ölü, halk arasındaki adıyla "ebedi istirahatgâhı" olan mezarlığa götürülür. Mezar yeri, köylerde ölüm olayının hemen duyulmasından sonra eş dost tarafından kazılarak hazırlanır. Şehirde bu işi belediyeler yapar. Ülkemizde ölünün üstüne toprağı erkekler atar. Pek çok yerde kadınlar mezarlığa bile gelmez (Yıldız, 1968, s. 4744).

Mezarlıklar, gerek köy gerekse kasaba ve şehirlerde oturum yerlerinin hemen dışında yer alır. Genellikle yol kenarlarına kurulmuştur. Ülkemizde mezarlıkların çoğu terk edilmiş bir görüntü çizer. Bir kısmı ise derli toplu, çiçekli ve süslü bir parkın özenli görünüşündedir. Köy ve kent mezarlıklarının genel görünüşü arasındaki fark, mezarların tipleri, yapımı, taşları ve süslemesi ile kendini gösterir. Büyük kentlerde kubbeli, pahalı, taşlı, mimar elinden çıkma mezarlıklara rastlanır. Mezarların süslenmesi için ağaç, çiçek ve belli otlar kullanılır. Mezarların başına ağaç dikmek, üzerlerine çiçek dikmek, bakımlı otlar yetiştirmek daha çok ilçe ve kentlerde görülür (Örnek, 1979, s. 65).

Günümüzde ölü gömme gelenekleri, İslâmî esaslara bağlı bir şekilde yerine getirilmektedir. Buna göre cenaze namazının kılınmasından sonra ölü, mezarının başına getirilir. Mezar, ölenin yakınları ve orada bulunanlar tarafından önceden kazılmış olur. Mezarın güney tarafının alt kısmı, mevtanın yönünün kıbleye doğru durmasını sağlamak amacıyla, biraz içeri doğru oyulur. Ölü; başı batıya, ayakları doğuya doğru gelecek şekilde sağ yanı üzerine yatırılıp yönü kıbleye çevrilerek mezara yerleştirilir. Kefenin baş ve ayakucundaki bağlar çözülüp alınır, ardından ölünün üst kısmı, aynı boyda olan düzgün tahta veya yassı taşlar dayamak suretiyle kapatılır. Burada kullanılan tahta ya da taşlara ***sapıtma*** adı verilir. Bunun da üzerine ot, çam, ardıç veya herhangi ağaç dalları yerleştirilir. Böylelikle cenazenin toprak altında sıkışması engellenmiş olur. Daha sonra mezar toprakla doldurulur, yerinin belli olması için üzeri tümsek yapılır. Baş ve

ayakucuna birer taş dikilir. Gömme işi tamamlanınca imam dua okur. Duanın ardından herkes mezarlıktan ayrılır. Mezarın başında sadece imam kalır ve talkın verir. Talkın, o akşam mezara gelerek bazı sorular soracağına inanılan sorgucu meleklerine verilecek cevapları ölüye hatırlatmak amacıyla yerine getirilmesi gereken dinî bir görevdir (Çıblak, 2002, s. 3).

Bulgaristan'da mezarın kazılması esnasında, mezardan çıkarılan toprağın, geri döndürüldüğünde, her iki ucuna birer kazık çakılmaktadır. Sonra mezar taşının dikileceği kazığa, ölen genç kızlar gelinler için al veya yeşil duvaklık tülbentler bağlanır. Mezar tasına tülbent ölen genç kızların yasamaktan meraklarını alamadıklarını ifade etmektedir (Tacemen, 1995, s. 611).

Kazaklar'da ölünün gömüldüğü zaman, arkada bıraktığı dul zevcesinin, kızlarının saçlarını kesmesi âdettir. Kesilen saçlar ölü ile beraber ve diğer eşyaları ile birlikte mezara gömülür (Kalafat, 2010b, s. 439).

"Anadolu'nun çeşitli yerleşim merkezlerinde cenazenin gömülmesi sırasında ya da sonrasında gerçekleştirilen dinsel uygulamaların yanı sıra mezarlıklarda birçok inanç ve pratiğin, büyüsel nitelikli işlemlerin de yerine getirildiği görülmektedir. İzmir'in Menemen ilçesinde ölünün defnedilmesi sırasında mezardan bir başka ölüye ait kemikler çıkarsa, bunlar mezarın ayakucunda toplanıp üzerine para atılır, ölen kişi bundan sonra gömülür. Aydın'da ise para, ölü mezara indirileceği sırada avucuna konulur. Mersin'in Anamur ilçesine bağlı Çarıklar köyünde paranın ölünün ağzına sıkıştırıldığı görülür. Mezardan bir başka ölüye ait kemiklerin çıkması durumunda mezara para atma geleneğine yine Mersin'in bazı köylerinde, Kırşehir'de ve Çankırı'nın Subaşı köyünde11 de rastlanmaktadır. Mezara atılan paralarla mezarın önceki sahibinden satın alındığına, böylelikle öte dünyada her iki ölü arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlığın ve haksızlığın önlenmiş olacağına inanılır." (Çıblak, 2002, s. 3-4).

Tahtacı Türkmenleri mezarın tabanına "döşek" sererler. Kuzeybatı- Güneydoğu istikametinde mezara yastık uzatılır. Ölüyü mezara üç kişi uzatır. "kefen bağları" mezarda çözülür. Hırslı ve gözü aç olanlara "gözünü toprak doyursun" denilerek gözlerine birer tutamdan üç tutam toprak atılır. Mezar kapatılırken ilk toprak, mezarın açılmasında *ilk kazmayı* vurana attırılır. Tahtacılarda mezarın üstü balıksırtı gibi tümsektir. Mezarın baş ve ayak tarafına birer tahta dikilir. Baş tarafındakine "baş tahtası" veya "hece tahtası" denir. Baş tarafa ayaktan çözülen kefen bağı, ayak tarafına ayaktan çözülen kefen bağı bağlanır (Kalafat, 1998, s. 246-247). Çekerek Sakarya'da

kefenden koparılan bir parça başucuna bağlanırsa yağmurun (rahmet) kabre ineceğine dair inanç Altundağ'da da vardır, fakat iyiye yorumlanmaz (Kalafat, 1998, s. 251).

Samsun'da mezar doldurulurken bir kişi en az üç kürek toprak atar. Daha sonra küreği yere bırakır. Ondan sonra toprak atacak kişi küreği yerden alır. Kürek elden ele verilmez inancı vardır (Şişman, 2002, s. 464).

Adana ve çevresinde, ölü mezara konduktan sonra, cenazenin gözüne toprak atarak, gözünün dünyada kalmayacağına, ağzına toprak doldurularak, dünya nimetlerinden doyumlu gideceğine inanılır. Benzetme büyüsünün işletildiği bu davranışların temelinde, ölünün geri gelerek, yakınlarını rahatsız etmesinden duyulan korkunun egemen olduğu görülür (Başçetinçelik, 2009, s. 366).

Urfa'da yeni gelinler, ziynet eşyaları ile beraber defnedilir. Sivas'ın bazı köylerinde de, ölüyü sevdiği eşyalarla gömdükleri, zaman kış ise, buna yatak yorgan ilâve edildiği tespit edilmiştir (Kalafat, 2010, s. 433-434).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde ölünün defnedilmesi ve mezarlıkta yapılan işlemler şunlardır:

- Cenaze yıkama işlemleri ve namazının kılınması bitene kadar mezarı kazılır ve gömme işine hazırlanır. Mezar bu işi yapan fakir kimselere kazdırılır, karşılığında onlara para verilir (K.17, K.18, K.29, K.54).
- Ölen kişinin kabir komşusu önemlidir, imanı-ibadeti çok olan birinin yanına gömülür. Kabir komşusunun ölen kişiyi defnedildiği gece misafir ettiğine inanılır, bu sebeple insanlar anne-babalarının, yakınlarının yanına gömülmek isterler. Ölen kişi günahkâr birinin yanına gömülürse büyük azap çeker (K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27).
- Ölüyü mezara akrabaları indirir, özellikle kadınsa oğlu, torunu, yeğeni indirebilir (K.2, K.6, K.7, K.8, K.17, K.18, K.28, K.29, K.37, K.39, K.43, K.47, K.54, K.81).
- Cenaze mezara indirildikten sonra ölü öteki tarafa kolay gidebilsin diye kefen bağları çözülür (K.11, 12, K.13, K.15, K.22, K.25).
- Ölü mezara indirilirken imam dua okur. *Kabrine Kur'an'la girsin, nur dolsun ve şeytan kabrinden uzak olsun* isteğiyle evde bulunan kadınlar da bu sırada dua

okurlar (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.15, K.16, K.31, K.34, K.42, K.49, K.50, K.55).

- Mezarın içerisine mertek denilen tahta parçaları konulur. Bu tahtaların üzerine ölü, başı kıbleye gelecek şekilde mezara konur ve üzerine hızlı bir şekilde toprak atılır. İlk toprağı oğlu atar, ardından akrabaları ve cenazeye katılan diğer insanlar da sırayla toprak atar. Toprak atılırken, kürek uğursuzluk getirir düşüncesiyle elden ele verilmez; toprağı atan kişi birkaç kürek toprak atar ve küreği yere bırakır, bir başkası da yerden alarak toprak atma işlemine devam eder, (K.6, K.7, K.8, K.9, K.17, K.18, K.28, K.29, K.54, K.61, K.95, K.97, K.101, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- Ölen kişi gömülene kadar her şeyi görür, fakat ölenin kendi olduğunu bilmez, üzülürmüş (K.22, K.24).
- Ölü mezarına konduktan ve üstüne toprak atıldıktan sonra uyanırmış. Kafasını tabuta çarpar ve öldüğünü anlarmış (K.12, K.13, K.34, K.49, K.150).
- Mezar yeri belli olsun diye mezarın başına ve ayakucuna tahta gömülür (K.17, K.18, K.28, K.29).
- Mezar kapandıktan sonra ölünün en yakınlarından biri sorgusunun su gibi geçmesi ve ruhunun rahatlaması için mezarın üzerine bolca su döker (K.12, K.13, K.22, K.24, K.25, K.31).
- Mezarın başında ölüyü hayvanlardan korumak için bir ateş yakılır (K.17, K.18, K.28, K.29).
- Gelenler Fatiha okur ve cenaze evine geri dönerler. Mezarın başında sadece imam kalır, ölüye sual melekleri geldiğinde şaşırmasın, doğru cevap versin diye talkın verir. Eğer günahı çoksa sorgusu azaplı geçer, iyi biriyse ona melekler yardım eder. (K.6, K.7, K.8, K.9, K.17, K.18, K.29, K.95, K. K.97, K.101, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- Kötü insanın mezarına yılanlar, çıyanlar dolar (K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.34).
- Mübarek günlerde (Cuma, arife, üç aylar içinde) ölenlerin sorgusu bu günlerde zebanilerin bağlı olduğu düşüncesiyle kolay geçer ve azap çekmezler (K.2, K.3, K.25, K.26, K.27, K.31, K.49).

2.1.3.3. Defin Sonrası

Ölüm olayının gerçekleşmesi ve artık ruhu olmayan bedeninin toprağa verilmesinin ardından yapılanlar ölünün ruhunu rahatlatmak ve gittiği yerde azap çekmesini önlemek, kalanlarının acısına ortak olmak ve ölünün hatırasını anmak gibi işlemler çevresinde kümelenmektedir.

2.1.3.3.1. Cenaze Evi

a) Türk Halk Kültürü'nde

Cenaze evi, ölü evi, yas evi ya da taziye evi olarak ifade edilen yer, ölen kişinin hayatını sürdürmüş olduğu ve ölümünün ardından ailesinin yasını tutmak ve yakınlarının da burada bulunarak onların acılarına ortak oldukları, ölen kişinin ardından yapılacak olan törenlerin gerçekleştirileceği mekândır.

Cenaze evinde ölünün yakınları, çeşitli uygulamalar yaparlar. Kötü ruhları evden uzaklaştırmak için tütsü yakılması, ölü evinin kapısının yedi gün hiç kapatılmaması, kişinin öldüğü odada yedi gün ışık yakılması bu uygulamalar arasındadır (Şenesen, 2011, s. 120).

Özbekler'de cenaze defnedildikten sonra ölü evinin ön cephesindeki duvara bir adam boyu yükseklikte olacak şekilde ve başörtüsü ebadında, beyaz bir bez asılır. Ailenin bütün üyeleri, bütün akrabalar, cenazenin yıkandığı odada/kısımda toplanır, Kur'an-ı Kerim okurlar. Bu mekâna aile reisi tarafından lamba veya mum, bir kâse su ve ayva filizi konulur. İnanışa göre ölen kişinin ruhu kelebek olarak evine döner ve ilk olarak beyaz bezin olduğu yerde oturur. Sonra cenazenin yıkandığı yerde yakılan lambanın ışığını görür ve uçarak oraya geçer. Burada ayva filizinin üzerine oturur. *'Merhumun ruhunun geri dönüp bu çöpün üzerinde otururak kimlerin ağladığını gördüğüne inanılır.'* Eskiden bu uygulama kırk gün boyunca devam ettiği halde, günümüzde sadece ölünün defnedildiği gün aynı anda kırk lamba yakılır (Baydemir, 2009, s. 665). Özbekler arasında yaygın olan inanışa göre, ölmüş olan akrabaların ruhları evin belli kısımlarını mesken edinirler evdeki ocaklar, ecdatların ruhlarının toplandığı yer olarak kabul edilir. Kıpçaklarda da eşik, ecdatların ruhlarının yaşadığı mesken olarak kabul edilir. (Baydemir, 2009, s. 666).

Türkmenistan'da toy evine götürülen çift nesneler mesela ekmek, yas evine tek götürülür, böylece ölüm olayında bereket dilenilmemiş olur. Türk kültür coğrafyanın

bazı kesimlerinde aynı inançtan hareketle ikram da tek tabakta yapılır. Yas evine ekmek götürülmekle; '*Ölüm ateşi soğusun, ateş sönsün.*' istenilmiş olur. Ölü evine götürülecek pidenin hamuru tırnaklanırken, mutadın tersine tırnaklama, ortadan değil kenardan başlatılıp ortada bitirilir. Bununla murat; ***sıralı ölüm olsun, hayata daha doymamış gençler erken ölmesin***dir. Bir diğer yoruma göre de evin direği durumunda olup, ölümü ile ailenin dağılmasına yol açabilecek durumda olan kişi ölmesin demektir (Kalafat, 2010b, s. 221).

Sinop'ta cemaat cenazeden gelince, evdekiler ayağa kalkarlar. Ayrıca cenaze çıkan evdeki beşikler yukarı kaldırılır (Kalafat, 2010, s. 132). Yörede cenazenin ***kefeni yırtılmasın*** inancı ile cenaze evinde yufka açılmaz (Kalafat, 1998, s. 254).

Trabzon'da, cenazeyi definden dönen cemaat, evlerine, mezarlığa gittikleri yoldan değil, başka yollan takip ederek dönerler. Sarıkamış'ta ise, cenaze defninden dönen kimse evine girmeden ellerine muhakkak su döker (Kalafat, 2010, s. 216).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde cenaze evi uygulamaları şu şekildedir:

- Cenaze çıktıktan sonra ev temizlenir, süpürülür, kap-kacak boşaltılır, sular dökülür (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.26, K.27, K.42, K.46, K.49, K.50, K.55).
- Cenaze defnedildikten sonra taziye evine gidilir ve başsağlığı dilenir, buna *"teze verme, tezeye gitme"* denmektedir. Gelen misafirlere konu-komşu, akraba hizmet eder, bu kişiler gece de cenaze evinde kalarak cenaze sahiplerine yardım ederler. Ölünün yakınlarına iş yaptırılmaz (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.33, K.36, K.37, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44, K.47, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.57, K.61, K.65, K.81, K.82, K.95, K.99, K.101, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.150).
- Cenaze sahipleri ve gelenler allı, yeşilli giyinmez, siyah ya da koyu renk kıyafetler giyerler, makyajsız ve sade olunur (K.6, K.8, K.22, K.24, K.31, K.33, K.44).
- Cenaze evine gelenler çoğu zaman "Allah rahmet eylesin, başınız sağolsun." ifadelerini kullanmazlar. Ölen kişinin yakınlarına sarılıp, ağlar ve duygularını

dile getirir, bir müddet oturduktan sonra yüksek sesle "El Fatiha" diye seslenerek cemaati duaya çağırır, dua okur, sonra da herkesle teker teker salavatlaşarak cenaze evini terk eder. Yas süresi boyunca sık sık cenaze evini ziyaret ederler (K.6, K.7, K.8, K.22, K.26, K.27, K.33, K.46, K.28, K.29, K.49, K.50, K.54, K.55, K.61, K.150).

- Definden sonra taziye evine gelenlere yemek verilir. Cenaze evinde önceleri kırk gün yemek pişirilmezdi, günümüzde bu süre bir haftaya düşmüştür. Cenaze evine yemeği konu-komşu, akraba yapar getirir. Yemek yapmak çok sevaptır, üç öğün için de yemek getirirler. Ramazan ise sahurluk da hazırlarlar. Gelen yemeklerden "Ölenin canına değsin." diyerek fakirlere de dağıtılır. (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.33, K.36, K.37, K.39, K.40, K.42, K.44, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.57, K.61, K.62, K.63, K.65, K.81, K.82, K.95, K.99, K.101, K.102, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.150).
- Cenaze evinde kadınlar tarafından "nohut okuma/tesbih çevirme" yapılır. On kez "La ilahe illallah" diyerek tesbih çekilir, her doksan dokuzuncudan sonra "Muhammeden Resulullah" denerek yüze tamamlanır, bin tane bu şekilde yapılınca bir adet nohut bir bardağa ya da kâseye atılır. En az 70 bin adet okunması gerekir, ne kadar çok okunursa o kadar iyidir, okunan sayısınca ölen kişinin günahı dökülür. Bu nohut mezara giden ölü yakınına verilir ve ölünün mezarının üzerindeki toprağa gömülür, her ziyarette mezara su dökülür ve nohutlar bir süre sonra yeşerir. Yeşeren nohutların yaprakları sallandıkça Allah diyerek zikrettiği ve böylece ölünün günahlarının affolunduğu düşünülür (K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31).
- Ölen kişinin söylediği kötü sözler ve ettiği küfürlerin ölüye azap çekmemesi için "küfür parası" adı altında bir miktar para dağıtılır. Küfür parası özellikle çocuklara, dul kadınlara ve fakirlere dağıtılmaktadır (K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31, K.36, K.42, K.49).
- Taziye evinin kapısı bir hafta kapanmaz (K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.24, K.25).
- Ölen kişi kadın ise komşularının hakkı geçmesin diye borcu sorulur, iğne, iplik, şeker, un, bulgur, vb. gibi ufak şeyler dağıtılır (K.22, K.44).

- Cenaze evinin ışığı üç gün açık bırakılır (K.6, K.13, K.15, K.22, K.24, K.25, K.31).
- Cenaze evinde üç gün boyunca geceleri uyunmaz, uyanık kalmaya çalışılır (K.14, K.24, K.31).
- Cenaze evinde bolca Kur'an-ı kerim okunur, ilahiler söylenir, ölümle ilgili dini hikâyeler anlatılır (K.4, K.5, 49).
- Cenaze evinde kırk gün boyunca Yasin okunur. Buna "kırkını okumak" denir (K.22, K.31).
- Cenaze evine gelenler boş gelmez; çay, kahve, şeker, pirinç, bisküvi, lokum, vb. getirirler (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.32, K.33, K.34, K.36, K.37, K.39, K.40, K.42, K.43, K.44, K.49, K.50, K.51, K52, K.53, K.54, K.55, K.61, K.70, K.71, K.88, K.89, K.90, K.92, K.93, K.81, K.82, K.95, K.101, K.122, K.130, K.149, K.150).

2.1.3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ölü yemeği, ölenin ruhu ya da canı için verilmektedir. Ölümle ilgili adet ve inanmaların önemli bir bölümünü oluşturan bu yemek, bir yanıyla ölenin öte dünyada da hayatını sürdürdüğü, başka şeylerin yanı sıra yemeye ve içmeye de ihtiyacı olduğu tasarımını vurgularken, bir yanıyla da ölüm olayına eşlik eden geçiş törenlerinin halk arasındaki geçerliliğini açığa vurmaktadır. Çünkü ölünün öte dünyaya uğurlanışının tam ve geçerli olabilmesi için dinsel kural ve işlemlerin yan sıra geleneksel olanların da yerine getirilmesi gerekmektedir. Aksi halde ölenin ruhunun geride bıraktıklarını tedirgin edeceğine inanılmaktadır. Öte yandan toplumun geleneklere bağlı kesimi, alışılageleni yerine getirmeyen ölü sahiplerini kınamakta ve geleneksel olanı yapmak için onları baskı altında tutmaktadır (Örnek, 1979, s. 88).

Ölüyü anma günlerinden biri olan "ölü aşı" geleneği Kırgızlar arasında asırlardır dillere destan bir şekilde devam etmektedir. En eski "aş töreni" Manas destanında tasvir edilmiştir. Günümüzde de Kırgızlar ölünün aşını vermeden rahat edemez. Ölü ruhunun memnun olması için "ölü aşının" mutlaka verilmesi gerektiğini düşünülür ve herkes kendi maddi durumuna göre üstüne düşen görevi yapar. Ölü yemeği günleri dışında ölen

kişi; mezar taşının konulduğu gün, öldüğü gün, doğum gününde, Ramazan, Kurban bayramlarında ve Cuma günleri anılır. Ölü ruhuna bağışlayarak kurban kesilir, yemekler verilir. Aslında kişinin ölümünden bir yıl sonraki ölü aşına kadar geçen süre, ölü evi için çok masraflı olur. Her zaman sofra kurulu kalır, kurban için büyük baş hayvanlar tercih edilir. Özellikle at kesilirse ölenin şanını arttırır. Kısacası yemek ziyafetleri hiç bitmez. Bundan dolayı Kırgızlar: Ölüm bardın malın çaçat, Ölüm zenginin malını saçar, Coktun abiyirin açat. Yoksulun ayıbını açar, derler (Dıykanbayeva, 2009, s. 95)

Özbekistan'da ölü evinde ilk üç gün ve o yılın iki arife gününde yemek pişirilmez. Bu evde üç gün odun yakılmaz, testere kullanılmaz. Bu günlerde yemekler komşular ve akrabalar tarafından götürülür. Bu yemekler taziye için gelenlere ikram edilir. Kaşgaderya vilayetinde bu yemeklere *kara aşi* denir. Komşulardan gelen yemek kapları gönderilirken içlerine dört tane ekmek konulur (Baydemir, 2009, s. 674).

"Ölüyü anma ile ilgili inanç ve uygulamalar Anadolu Türklü ünde İslam kültürü çerçevesinde daha belirgin bir hal almıştır. Ülkemizde ölüyü anma günleri değişik adlar almakta olup, İslami geleneğe göre gerçekleştirilmektedir. Ölümün arkasından yapılan Anadolu'da yaygın olan anma günleri şöyledir:

İlk Gecesi: Ölünün defnedildiği günün ilk gecesi de anma günlerinden kabul edilebilir. Bu gecede tanıdıklar gelir, genellikle akşam namazı ile yatsı arasındaki süre içinde Kuran okunur, dualar edilir, mevlit okutulur. Bu gecede ölü sahipleri genellikle yemek hazırlamazlar, bu işi komşular üstlenirler. Bu gece aynı zamanda başsağlı dileme anıdır.

İlk Cuma: Defini takip eden ilk Perşembe akşamına bu ad verilir. Bu gecede ilk gecede olduğu gibi tören icra edilir. Misafirlere ikram edilen yiyecek ve içecekler nadiren yaslı aileler tarafından hazırlanır. Baz aileler, bu günden sonra yastan çıkarlar.

Haftası: Definden yedi gün sonra, yukarıdaki gibi icra edilen anma gününe denir.

Kırkı: Kırk gün sonra icra edilen anma günüdür. Bu gün diğerlerinden farklı olarak tamamen cenaze sahibi tarafından organize edilir ve diğerlerinden geniş tutulur. Birçok kimse, bu günden sonra yastan çıkar.

Elli ikisi: Ülkemizin her yerinde olmasa da büyük bir bölümünde bu gün de yukarıdakiler gibi İslami geleneğe göre icra edilir.

Kara Bayram: Definden sonra rast gelen ilk dini bayram (Ramazan veya Kurban), Kara Bayram olarak adlandırılır. Bu bayramda ölü sahibi, dışarı çıkıp başkaları ile

bayramlaşmaz. Başkaları kendilerine gelir, ama bu buluşmada bayram havas görülmez, sanki ilk günkü gibi acılar içinde ağlaşılır. Ev sahibi, bayramlarda görülen eker veya tatlı ikram yerine, çay veya acı kahve ikram eder.

Yıldönümü: Ölünün yıldönümü gününde, kırkıncı gününde olduğu gibi çok şümullü bir anma gerçekleştirilir. Bu günde aile, diğer anma günlerine nazaran daha serbest hareket eder. Birçok kimse, bu günden sonra yastan çıkar.

Anma günlerinde görülen unsurlar, sosyal hayatın devamı ve bu tür merasimlerin insanların birbiriyle olan ilişkilerini pekiştirmesine kadar yorumlanabilir. Yemeklerin sunulması, gelenlere hizmet ve hediyeler dağıtılması gibi unsurlar bize bu tür merasimlerin örtük işlevinde toplumsal dayanışmayı hatırlatmaktadır." (Ersoy, 2002, s. 86-101).

Anadolu'da ölüyü anma günleri değişik adlar altında olmakla beraber bu günler İslami geleneğe göre gerçekleşmektedir. Örneğin; Dağıstan'da defin işleminin yapıldığı gün, ölünün akrabaları sadaka olarak kavurma, helva ya da lavaş ekmeği dağıtırlar. Yörüklerde ise bir evden ölü çıkınca üç gün ölü evinde ocak yakmak yasak ve ayıp sayıldığı için ev sahibinin yiyeceğini komşular ve dostlar sağlamaktadır. Yörüklerde ölü gömüldükten sonra ziyafet verilir. Ölünün canı için yedi gün çörek dağıtılır ve helva dökülür (Artun, 2009, s. 206).

Anadolu'da "ölü yemeği" ya da "ölü aşı" değişik adlarla anılır. Bunlar; *kırk ekmeği, kazma takırtısı, ölünün kırkı, kırk yemeği, can aşı, zıkkım yemeği, can helvası, hayır, ölü yemeği, kazma-kürek helvası, hayat yemeği* şeklinde adlandırılmıştır. Ayrıca, ölü yemeği yerine sayılan, ancak onun gibi ziyafet niteliği taşımayan yiyecekler de vardır. Bunlar; şemşek, köcülü, ölü çöreği, hamur-yağ-soğan, ölü giliği, meyve, lokma, can helvası, yoğurt-ekmek ve çaydan oluşur (Örnek, 1979, s. 88-89).

İstanbul'da cenaze akşamı, devir hatiminden sonra ev sahibi, hafızlara irmik helvası pişirip yedirir. Ölünün kırkıncı gününde, lokma dökülüp komşulara dağıtılır ve mevlit okutulur. İstanbul inanışında kırkıncı gün ölünün burnunun düştüğü gün diye bilinir. İzmir çevresindeki alevi köylerinde ölünün ruhuna pişirilen yemekler nevruz günü mezarlıkta tolu olarak yenir ve bu tören sırasında rakı içmek de töredendir (Boratav, 1999, s. 200-201).

Anadolu'nun kimi yerlerinde ziyaret günlerinde mezarlığa çeşitli yiyecekler de götürülmektedir. Artvin'in Şavşat ve Ardanuç ilçelerinde ölü defnedildikten sonra ikinci akşamı mezara yemek ve meyve götürülür. Bunları koymak için mezarlarda küçük bir

dolap gözüne benzer yerler de yapılmıştır. Daha sonra da mezara haftada bir ya da iki kez yemek götürmek gelenektir. Bu yemekleri ölen kişinin ruhu için isteyen alıp yiyebilir. Adana'da ölünün gömülmesinden bir hafta sonra mezarlığa gidildiğinde mezarın üstüne şeker atılır, bunları çocuklar toplayıp yer. Mersin'de şeker, bisküvi vb. yiyecekler mezarlığa gidenlere dağıtılır (Çıblak, 2002, s. 9).

Adana ve çevresinde eski Türklerden günümüzde kadar gelen ölünün gömüldüğü gün mezardan dönenlere verilen ölü yemeği pratiğine rastlıyoruz. Cenaze evinde ölü gömüldükten sonra ölünün ruhu için verilen ziyafete "kazma kürek takırtısı" denir. (Artun, 2009, s. 212).

Tahtacı Türkmenlerinde ölü gömüldükten sonra bir kurban tığlanır/kesilir. Yapılan yemeğe yas yeri yemeği veya kabir yemeği denir. Cenazenin üçüncü günü üç yemeği, yedinci günü yedi yemeği, kırkıncı günü kırk yemeği yılında ise yıl yemeği verilir. Bütün bu uygulamalar Tahtacı ve Alevi olmayan kesimlerde de var iken, sünni akaidinde olmayan ve fakat yaşayan bu uygulamalar Müslümanlık öncesi inançlarımızın sadece Alevilerde değil, Sünnilerde de yaşadığını gösteren uygulamalardır (Kalafat, 1998, s. 258)

Denizli (Çal)'da, cenaze gömüldükten sonraki Perşembe veya Pazar günü "helva pişirilir ve bir yufkanın içerisine konarak komşulara dağıtılır. Buna "Ölünün ağız toprağını almak." Denir. Daha sonra da "hayır etmek" adı altında etli bulgur pilavı ve çörek yapılarak dağıtılır (Tuğrul, 1973, s. 6756-6758).

Nurhak Dağı'nda "Ölü aşı yapmayanın ölü başını yer." İnancı ile ölü aşı yapmak gerekir inancı vardır (Yalgın, 1993, s. 420).

Kayseri/Karaözü'de önceleri cenazenin ilk günü, günümüzde ise cenazeden birkaç gün sonra kazma takırtısı olarak bilinen yemekler hazırlanır ki bu çoğu zaman keşkekli pilav ve ayran şeklinde olmaktadır (Sevindik ve Santur, 1995, s. 145).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Cenazenin üçü, yedisi, kırkı ve elli ikisi yapılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.40, K.42, K.43, K.44, K.47, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.61, K.62, K.63, K.65, K.73, K.74, K.81, K.82, K.83, K.94, K.95, K.96, K.98, K.99, K.100,

K.101, K.102, K.103, K.104, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.149, K.150).

- Kırkında verilen yemeğe "can aşı" denir (K.150).
- Cenazenin üçüncü günü *küçük mevlit* yapılır. Kur'an-ı Kerim okunur, ilahiler söylenir ve ardından şeker, çikolata, lokum, bisküvi, meyve suyu dağıtılır. Küçük mevlitten sonra cenaze için uzaktan gelenler evlerine gidebilir (K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.42, K.49, K.50, K.55, K.73, K.74).
- Cenazenin üçüncü günü okutulan mevlide "şeker mevlidi" de denmektedir (K.36, K.44).
- Ölü yemeğinin belli bir günü yoktur. Yıl içinde belirlenen bir günde yapılabilir, masraflı bir iştir. Ailesi büyük mevlit okutarak ölü yemeği yapar (K.6, K.8, K.12, K.13, K.15, K.31).
- Ölü yemeği haftasına da yapılabilir (K.31, K.34, K.55).
- Yedi gün süreyle Kur'an-ı Kerim okutulur, hatim indirilir, tesbih çekilir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.36, K.42, K.49, K.54, K.55, K.59, K.61, K.65, K.94, K.95, K.101, K.122).
- Yahnili pilav, analı-kızlı, kavurma-pilav, tiritli köfte, lahmacun gibi yemeklerle kadayıf, baklava gibi tatlılar yapılır. Bazı aileler şehirden yemek şirketlerinden de yemek getirtebilir. Bütün köy hoparlörden duyurularak mevlide davet edilir. Kadınlar ve erkekler için ayrı yerlerde yemekler hazırlanır. Büyük mevlitte imam Kur'an-ı Kerim ve mevlit okur, gelenlerden de bilenler ilahiler ve dualar okur, ardından ölü yemeği yenir (K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.32, K.33, K.34, K.36, K.40, K.42, K.44, K.49, K.50, K.52, K.53, K.54, K.55, K.61, K.62, K.63, K.64, K.65, K.73, K.74, K.81, K.82, K.94, K.95, K.101, K.122, K.130, K.149, K.150).
- Elli ikisinde ölünün eti kemiğinden ayrılır, bu sırada azap çekmesin diye mevlit okunur. Buna "büyük mevlit" denmektedir. Bunun için büyük bir tosun kesilir, etinden yemek yapılır, tüm eş-dost, akrabanın yanı sıra köy halkı da davet edilir. Yapılan yemeklerden "ölünün payı" diyerek fakirlere dağıtılır. Artık yemekler dahi dökülmez, kurdun kuşun payı denerek onların yiyebilecekleri yerlere konur

(K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.29, K.42, K.49, K.50, K.52, K.54, K.55).

- § Ölünün senesinde de Yasin okutulur ve gelenlere pasta meyve suyu ikram edilir. Bu camide de yapılabilir, dualar okunduktan sonra şeker, çikolata, lokum, bisküvi dağıtılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.32, K.34, K.42, K.149).
- § Bayramlarda, Cuma günlerinde ölünün günahları affedilsin, ruhu huzura ersin diye hayrına bir şeyler yapılır, fakirlere para verilir, erzak dağıtılır (K.2, K.3, K.4, K.5).
- § Yörede helva yapma âdeti yoktur (K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.22, K.26, K.27, K.31, K.34, K.36, K.49, K.52, K.54, K.55, K.61, K.150).

2.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları/Devir-Iskat

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ölünün üst-baş eşyası ile ilgili en yaygın görenek, bunların fakir fukaraya verilmesidir. Çoğu yerde soyka denilen giysi, çamaşır, yatak çarşafı gibi olan bu eşyayı bağışlamadan önce bir arındırma işleminden geçirilir. Su serpme, dışarıda ayazlandırma gibi sadece simgesel olarak bir arındırma yapılsa da olsa ölünün dönüp gelerek, eşyasını kullanacak olanlara vereceği zararı engellemek için gerekli tedbir alınır. Ölünün çamaşırı yıkandıktan sonra birine bağışlanır. Ankara'da ruhu üstünde dönmesin diye ölünün giysileri üç gün içinde yıkanır ya da dönüp gelmesin diye üzerine su serpilir. Siverek'te de ölünün giysileri arındıktan sonra yoksullara verilir, gömleği ise yakılır (Boratav, 1999, s. 200).

Ölünün eşyaları ile ilgili işlemlerin oluşmasının temelinde ölenin geri geleceği korkusunun yanı sıra ölünün anısını yaşatma isteği de bulunmaktadır. Ölenden geride kalan çok kişisel eşya içerisinde özellikle giysilerinin ve ayakkabılarının başkalarına verilerek en kısa zamanda evden uzaklaştırılması ya da birincilerinin yıkanarak "ölümün bulaştırdığı öldürücü etkiden arıtılması, hatta çok seyrek de olsa yakılarak bu etkinin hepten yok edilmesi dikkati çekmektedir. Her ne kadar ölenin giyim eşyasını başkalarına vermenin yüzeydeki nedeni *hayır yapma* amacını taşıyor gibi görünüyorsa da, temeldeki neden bahsi geçen korkuda yatmaktadır. Çünkü ölenin, ölümden sonra da

geride bıraktıklarıyla ister insan, isterse eşya olsun olumlu ya da olumsuz yönden ilişkisini sürdürdüğüne inanılmaktadır (Örnek, 1979, s. 75).

Iskat fıkıh dilinde namaz, oruç, kurban, adak, kefaret gibi ibadet ve borçları ifa etmeden ölen bir kimseyi bu borçlarından kurtarmak için fakirlere fidye ödenmesi anlamına gelmektedir. Burada fidyeden maksat, söz konusu ibadetlerin yerine geçmesi ve mükellefi, onların terkinden doğan uhrevi sorumluluktan kurtarması amacıyla yapılan nakdi veya ayni ödemelerdir (Örnek, 1979, s. 59; Bardakoğlu, 1999, s. 140).

Müslümanlar arasında ***devir*** gelenek haline gelen bir uygulamadır. Ölenin yaşadığı döneme ait olan kılmadığı namazlar ve tutmadığı oruçlar hesaplanarak bir ya da birkaç fakire ***fitre*** verilir. Eğer mirasından ayrılan mal ya da para, borcunu karşılamıyorsa, eldeki malın tutarı kadar para veya altın en çok yoksulun bulunduğu ***devir işlemi*** ile elden ele gezdirilir. Bu işlem bütün malların karşılığı ıskat tutarına ulaşıncaya kadar devam eder. Devir bittikten sonra dualar edilir, ***ıskat akçesi*** devire katılan fakirler arasında paylaştırılır (Artun, 2009, s. 206-207).

Samsun/Demircisu'da ölü defnedildikten sonra ayakkabıları akşam olmadan dışarı atılır veya birisine verilir. Çünkü ölü gece kalkıp gezer, fakat ayakkabısı evde olursa bu eylemi gerçekleştiremez (Şişman, 2002, s. 463). Samsun yöresinde ölünün kılamadığı namaz ve tutamadığı oruç karşılığında belli bir para ölü sahipleri tarafından fakirlere dağıtılır. Bu işi bir imam düzenler. Paranın küçük bir bölümü dağıtılan insanlarda kalır, büyük bir bölümü ise tekrar cenaze sahiplerine iade edilir. Bu işe yörede " devir işlemi " denilir (Şişman, 2002, s. 464).

Aydın'da mevtanın giysileri akrabaları tarafından kullanılmaz. Bu uygulama Anadolu'nun diğer yerlerinde de vardır. Giysiler, mevtanın hayrına fakirlere verilir (Kalafat, 1998, s. 253).

İçel'de, ölünün temiz ve yeni giysisi salının üzerine atılır. Ölenin giysilerinin, şapkasının ya da kuşağının seyrek de olsa asıldığı, özel olarak saklandığı da görülmektedir. Kars'ta ölünün bazı giysileri evde bir yerde daima askıda durur. Haymana-Ankara'da ölenin şapkası evde yüksekçe bir yere asılır. (Örnek, 1979, s. 76-77).

Kayseri/Karaözü'de ölen kişi genç ise hatırasına saygı olarak eşyaları saklanarak kimseye dokundurulmamaktadır (Sevindik ve Santur, 1995, s. 146).

Malatya'nın Darende'de, bir işçi gurbette ölür ve oraya defnedilirse, sıladaki evinde, aile mensupları ölüye ait eşyaları ve diğer şahsi varidatını toplayıp yığar.

Bunların etrafında oturup ağıt yakılır. Baş sağlığına gelenler de bu ağıt yakmaya katılırlar (Kalafat, 2010, s. 434).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Ölen kişinin eşyasına soyha/soyka denmektedir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.26, K.27, K.29, K.42, K.46, K.55).
- Ölen kişi gömülmeden eşyaları evden çıkarılır, elbiseleri evde bırakılmaz (K.58).
- Ölen kişi gömülünceye kadar eşyalarına dokunulmaz, gömüldükten sonra eşyaları dağıtılır. Yeni, sağlam kıyafetleri ihtiyaç sahiplerine verilir, eskileri ise yakılarak ortadan kaldırılır. Yakınları hatıra olarak birkaç eşyasını alır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.12, K.13, K.14, K.22, K.24, K.25, K.115, K.117, K.118, K.119).
- Ölüye ait olan eşyalar, üzerinden çıkanlar da alınarak konu-komşu tarafından yıkanır ve fakir kimselere verilir (K.14, K.19, K.22, K.24, K.25, K.31, K.36, K.52, K.54, K.55, K.63, K.138, K.149, K.150).
- Definden sonra ölen kişinin ayakkabıları kapının önüne konur (K.6, K.7, K.8, K.17, K.18, K.29).
- Defin gerçekleştikten sonra vefat eden kişinin sağlığında biriktirdiği ölümlük-dirimlik denilen bir miktar para fakir-fukaraya dağıtılır (K.13).
- Ölen her kişinin mutlaka yarım bıraktığı bir işi, yerine getiremediği bir sözü vardır, bunun için bir miktar para ihtiyaç sahiplerine verilir (K.6, K.8, K.22).
- Ölen kimsenin namaz ve orucun farz olduğu yaştan itibaren yerine getiremediği ibadetler için ıskatı hesaplanır ve bu para düşkünlere verilir (K.2, K.3, K.4, K.5).
- Ölen kişinin kalan parasından cenaze için uzaktan gelmiş, fakat maddi gücü olmayanlara bir miktar para verilir (K.12, K.13, K.25, K.31).
- Ölen kişi ardında bıraktığı mal eşi ve çocukları arasında paylaşılır. Kız ve erkek çocuk eşit pay alır (K.6, K.8, K.17, K.18, K.28, K.29).

2.1.3.3.4. Yas Tutma/Ağıt Söyleme

a) Türk Halk Kültürü'nde

Her devirde ve her millette ölüm ve ölüm sonrasında uygulanan pratikler vardır. Bu pratiklerin şekillenmesinde milletin uygarlık seviyesi, gelenekleri ve dini inançları belirleyici unsur olmaktadır. Ölüm sonrasında uygulanan pratikler ölüye v ölüme karşı duyulan saygıyı, yaşanan üzüntüyü yansıtmaktadır (Çağımlar, 2010, s. 29). Bu pratikler içerisinde bulunan yas ve ağıt törenleri de eski çağlardan günümüze değişik coğrafya ve kültürde ölüye saygı göstermek, acıyı yansıtmak ve paylaşmak amaçlı varlığını sürdürmektedir (Çağımlar, 2010, s. 30).

Anadolu'da günümüzde defin ve yas törenlerini her yerde görmekteyiz. Ölümün üçüncü, yedinci, kırkıncı, elli ikinci ve senesinde yas töreni düzenleyip, katılanlara yiyecek vermek ve bugünlerde ağıt söylemek ortak özellik olarak görülmektedir (Çağımlar, 2010, s. 46).

Ölünün arkasından yas tutulur. Bu süreyi dinsel, geleneksel ve toplumsal etmenler belirler. Yas, ölenin yakınlığına, ölüm biçimine, yaşına, ölümün sıralı olup olmamasına ve baş sağlığına gelenlere göre belirlenir. Baş sağlığına gelindiği sürece ölünün yakınları eski düzenlerine dönmezler. Bu süre içinde bazı şeylerden kaçınılır. Bunlardan birkaçını şöylece sıralayabiliriz. Renkli süslü giysiler giyilmez, eğlencelere katılınmaz. Makyaj yapılmaz. Varsa düğün sünnet, nişan ertelenir veya törensiz yapılır. Yasta evde beklenir. Ölünün ardından şerbet yapılır, para dağıtılır (Artun,1998, s. 22).

Yas süresi, ölüm anı ile başlar. Bu süre, kişilerin toplumsal statüsüne göre değişiklik arz eder. Kırsal kesimlerde yas süresi bir yıl veya daha fazla tutulurken, şehirlerde yaşayan ve devlet memuru statüsündeki ya da özellikli işlerde çalışanlar, bu süreyi daha kısa tutmaktadırlar. Yas süresince, yakın veya bildik kimseler yaslı kişileri ziyaret ederek teselli edici ve avutucu bir takım sözler söyleyerek yaslı insanların acılarını paylaşırlar, onların günlük hayata en kısa zamanda bağlamalarını arzu ederler. Yas süresi Anadolu'da çoğunlukla bir yıldır, ancak aşağıda temas edilecek olan anma günlerinden birinde de kişi, yastan çıkabilmektedir, ama en fazla yastan çıkılan gün ölünün kırkıncı günüdür (Ersoy, 2002, s. 86-101).

Yasın sona erdirilmesi de yas süresince yapılanlar gibi bazı yerlerde birtakım kurallara bağlı olmaktadır. "Yasın sona ermesi için ölüm olayından sonra gelen ilk bayramın geçmesi gerekir. Yas bayramında ölü evindekiler bayram gezmesine

çıkmazlar, gelen ziyaretçilere şeker yerine acı kahve ikram edilir. Birçok yerde yas *yas hamamı* ya da *ölü hamamı* adı verilen bir törenle sona erdirilir. Cenaze sahipleri kimi yerde akraba, konu-komşularını davet ederek kimi zaman da onların davetlisi olarak beraberce hamam giderler, yıkanırlar. Bu töreler kadınlar tarafından düzenlemektedir. Ölü hamamında ağıtlar yakılır, ölünün hatıraları anılır ve yas da bitmiş olur." (Boratav, 1999, s. 202-203).

Genel olarak kadınlar erkeklere bakarak daha uzun süre yas tutarlar. Kadının duygusallığı, işi gereği çoğu zaman evde oluşu, anılarına bağlılığı, başsağlığına gelenleri karşılaması; öte yandan kocası aracılığıyla toplumsal kişilik kazanması ve ekonomik destek bulması; bu desteğin kaybıyla da büyük bir kişilik bunalımına düşmesi, acısına yoğunluk ve süreklilik kazandırmaktadır. Buna karşılık erkeğin, karısının ölümüyle toplumsal yerini, mesleğini ve kişiliğini kaybetmemesi; gerçekliği, dışa dönüklüğü, ekonomik sorumluluğu yas süresini kadın gibi uzatmasını engellemektedir (Örnek, 1979, s. 82).

Tacemen'e göre ölenlere ağlamak, ağıtlarla yanmak, Türk insanının bir geleneği olmuştur. İnsanlar, acılarını en güçlü bir şekilde dökerek, içini boşalmaktadır ve ölünün ruhunun bütün bunları duyduğuna inanılmaktadır (Tacemen, 1995, s. 599).

Tekirdağ'da ölünün arkasından çok ağlanırsa akan gözyaşlarının ölünün mezarında göl olup ölüyü rahat ettirmeyeceğine inanılır (Artun, 1998, s. 23).

Çukurova'da ölülere ağıt yakmak, Kur'an okumak kadar gerekli âdetlerdendir (Görkem, 1993, s. 491).

Gaziantep'te, ölüm olayının ardından erkekler üç gün tıraş olmaz, kadın erkek kırk gün eğlence ve geziye gitmez (Güzelbey, 1975, s. 7479-7481).

Yas, Mardin'de ölümden sonra başlamaz, hastanın ağırlaşması ile yas da başlamış olur. Ağır hasta, vasiyetini yapar, bu bir kâğıda yazılır ve mutlaka yerine getirilir. Bu arada *kayyum* da tayin edilir. Ölünün tahmiti (yıkanılması) ile erkekler dışarıda meşgul iken, kadınlar evde etrafında otururlar, odanın içerisinde yukarı aşağı dolaşır, dövünürler, zülüflerini keser, ağıtlar yakar, ağlar ve ağlatırlar (Kalafat, 2010, s. 445).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Ölüm olayından sonra kırk gün yas tutulur. Sadece cenaze sahipleri değil, konu-komşu da cenaze evinin yasına karşı saygı duyar; kırk gün televizyon, radyo

açmaz, erkekler tıraş olmaz, düğün-dernek kurulmaz. Düğün yapmak zorunda kalanlar da yas evine gider, zorunluluk durumunu anlatır, özür dileyerek düğün için izin ister (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K. 32, K.33, K.36, K.42, K.43, K.47, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.57, K.61, K.62, K.63, K.81, K.82, K.83, 95, K.96, K.97, K.99, K.101, K.102, K.103, K.104, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.149, K.150).

- § Ölünün elli ikisi çıkana kadar cenaze sahibi kimseler, zorunluluk hali dışında dışarı çıkmazlar (K.22, K.33, K.44).
- § Kadınlar bir yıl evlerinden çıkmazlar, yas tutarlar (K.13, K.31).
- § Kocası ölen kadın bundan sonra yaslıdır; daha dikkatli davranmaya başlar. Kılık-kıyafetine dikkat eder, gösterişli giyinmez, renkli tülbent örtünmez, makyaj yapmaz, düğünlerde kalkıp oynamaz (K4, K.5, K.12, K.13, K.14, K.16, K.19, K.22, K.52, K.27, K.31).
- § Kocası ölen kadının daha sonraları eline, saçına kına yakması hoş karşılanmaz (K.13, K.31).
- § Cenaze evinde kırk gün çamaşır yıkanmaz, konu-komşu çamaşırları götürür, yıkar, kurutur ve geri getirir (K.62, K.63, K.138).
- § Yörede cenazelerde "bohça dökmek/asbap dökmek" denilen bir adet vardır. Ölen kişinin kıyafetleri, eşyaları bir bohçanın içerisine konulur. Sırayla cenaze evindeki akrabalar, ağıtçı kadınların elinde gezen bohça dökülerek ağıtlar yakılır, ölen kişinin iyi yönleri hatırlatılır (K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.19, K.23, K.25, K.26, K.27, K.42, K.43, K.47, K.49, K.50, K.54, K.55, K.149).
- § Cenaze evine gelenler de ölü sahibiymiş gibi ağıt yakar (K.14, K.25)
- § Kocası ölen kadının ağıt yakması gerekir (K.14, K.25, K.31).
- § Ölen kişinin yakınlarının ağıt yakmaması ayıplanır, acılarını dile getirmeleri beklenir. Bu ölen kişiye duyulan saygıyı ve sevgiyi gösterir (K.13, K.14, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31).
- § Ağıt söylemeleri ile meşhur olmuş kadınlar vardır. Ağıt söylemek bir hünerdir. "Yedi köyün şenliğini ağlatmak." deyimi bunun için kullanılır. Ağıtlarıyla meşhur olmuş kadınlar, yakınları ölmüş, bu acıyı yaşamış kimselerdir ve kendi acılarını düşünerek cenaze sahiplerini tanımasa dahi cenaze evine gider ve ölen

kişi üzerine ağıtlar yakar. Bu kişiler para ya da başka bir hediye karşılığı bu işi yapmazlar. (K.50).

- Ağıt yakarken, üst-baş yırtmak, saç-baş yolmak günahtır, yapılmaz (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.34).
- Ölüm olayından sonraki bayramda da cenaze sahipleri dışarı çıkmaz, gezmeye gitmez. Buna "ölünün ilk bayramı/yas bayramı" denir. Bu güne ölen kişiye duyulan saygı ve sevgi çerçevesinde çok önem verilir. Eve şeker, çikolata, lokum alınmaz, içli köfte ve tatlı yapılmaz. Ölüm olayı yeni gerçekleşmiş gibi bayram üzüntülü geçer, bayram gibi yaşanmaz, daha önce başsağlığına gelenler bu günde de ölümün ilk günüymüş gibi ölen kişinin ailesine ziyarette bulunur, onları yalnız bırakmaz. Bayram ziyaretine gelenler eli boş gelmez, içli köfte, baklava yaparak getirir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.29, K.31, K.36, K.42, K.43, K.44, K.47, K.49, K.54, K.55, K.61, K.65, K.122, K.130, K.149, K.150).

2.1.3.3.5. Mezar Ziyaretleri/Mezarlık ve Ruhlar İle İlgili İnanmalar

a) Türk Halk Kültürü'nde

İslamiyet'e göre kabir, ahiret âleminin başlangıcıdır. Ölümü her canlı tadacaktır. Ölüm yok olmak demek değildir. Bir evden öbürüne göç etmek gibidir. Ölen her kişi kıyamette, dünyada yaptıklarından hesaba çekilip cennete veya cehenneme gönderilinceye kadar kabirde kalacaktır. Kabirde hem ruha hem de bedene nimet ve azap vardır. Peygamberler, veliler, şehitler mezarlarında diridirler (Durdu ve Kalaycı Durdu, 1998, s. 80).

Mezarlar, bu dünyadan göç eden insanların geride bıraktığı en önemli işaretlerden biri olup iki dünya arasındaki kapı olarak düşünülmüştür. Ölen yakınlarımızı hatırlamak, atalarımızı anmak ve onların ruhlarını memnun etmek amacıyla mezarlıklarda çeşitli âdet ve inanmaların yaşatıldığı tespit edilmiştir (Çıblak, 2002, s. 2-3).

Ölenin hem geri dönerek insanlara zarar verebileceği korkusu hem anılmaya, yiyeceğe, giyeceğe vb. şeylere ihtiyaç duyabileceği inancı, *ölü kültünün* ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ölen kişiye karşı duyulan bu iki yanlı duygu yani korku ve sevgi, ölüleri gömme şekillerini de etkilemiş, bazı yerlerde ceset, vakit geçirilmeden

gömüldüğü ya da ıssız yerlere bırakıldığı gibi bazı yerlerde evin içine, avluya veya köy meydanına gömülmüş, mezarına yiyecek, içecek, giyecek vb. bırakılmıştır (Örnek, 1998, s. 93).

Ölümden sonra da hayatın devam ettiği inancı, ölen kişilerin yaşadıkları bir dünyanın olduğu inancını da beraberinde getirmiştir. Ölülerin eğleştikleri yerler olarak ilk önce gömüldükleri yerler yani mezarlıklar düşünülmüş, böylelikle yeraltındaki ölüler dünyası tasarımı ortaya çıkmış, ruh inancının gelişmesiyle de zamanla ruhların gökyüzünde eğleştikleri inancı oluşmuştur (Örnek, 1998, s. 117-118).

Anadolu'da bugün mezarlıklara bağlı söz konusu uygulamaların ölünün gömülmesi sırasında ve daha sonra mezarının ziyaret edilmesi esnasında gerçekleştirildiği görülmektedir (Çıblak, 2002, s. 3).

Mezar taşı âdeti eski Türk ve Orta Asya, Mezopotamya kültürlerinden kalmadır. Arap–İslam ülkelerinde mezar taşına rastlanmaz. Mezarlara taş dikilmesi İslam coğrafyasında sadece Anadolu'da vardır (Artun, 2009, s. 209).

Mezara ağaç dikilmesi eski Türkler'de yaygın olarak görülen ağaç kültüyle ilgilidir. Ayrıca çoğu zaman hayatın ve ebediliğin sembolü olarak kabul edilmiştir (Ocak, 1983, s. 84-87). Mezar üzerine dikilen bitkilerin hem mezarın kaybolmasını önlediği hem de sallandıkça ölünün günahlarının dökülmesine yardım ettiğine inanılır (Artun, 2009, s. 212).

Ölünün mezarlıkta ilk kez ziyaret edildiği gün ya da zaman konusunda belirli bir kural bulunmamakta, söz konusu gün ölü sahiplerinin düşünce ve yorumlarına göre değişebilmektedir. İlk mezar ziyareti Ankara'da definden sonra ertesi sabah güneş doğmadan önce; Eskişehir, Erzurum, Sivas, Niğde ve Kırşehir'de definden bir hafta sonra; Kastamonu'da ve Eskişehir ile Sivas'ın bazı yerlerinde kırk gün sonra; Kayseri ve Çorum'da definden sonraki ilk Cuma gibi günlerde yapılmaktadır (Örnek, 1979, s. 80).

Hazara Türkleri'nde mezarlar Cuma günleri çok kalabalık olmaktadır. Ölü sahipleri evde helva yapıp mezara götürürler ve yoldan geçen, orada bulunan herkese ikram ederler (Çelik, 2001, s. 13).

Gök Tanrı/Ulu Tanrı inanç sistemindeki ağaç kültünün bir yadigârı olarak Aydın'da kabir ziyaretine gidenler Mersin ağacı götürürler. Akyurt-Ankara'da cenazeden sonra kırk gün ağaca her gün bir kertik veya bir ipe her gün bir düğüm atarlar. Bu ağaç veya ip kırkıncı gün götürülüp mezara dikilir (Kalafat, 1998, s. 250-256).

Samsun yöresinde şehit olanların mezarına nur indiği düşünülür. Eğer ölen kişinin mezarı toprak seviyesine iner, kaybolursa o kişi cehennemlik, mezarına yıldız akan kişi ise cennetliktir. Ölen kişilerin mezarına o kişiye rahmet olsun diye bir şişe ile su konmaktadır (Şişman, 2002, s. 463).

Yozgat'ta mezarlık ziyareti arife günü yapılmaktadır. Mezarlığı, kadınlar arefe günü; erkekler bayram namazı sonrasında ziyaret ederler. Erkeklerin dönüşünde kadınlar, topluca ziyarete giderlerken; bayram günü öğleden sonra da mezarlık ziyaretine gidildiği olur. Mezarlığa giderken Kuran-ı Kerim, su, fidan götürülür. İmamla birlikte de gidilir. Mezar ziyareti dönüşünde, dağıtılmak üzere lokum, helva, bisküvi götürülür (Uslu, 1977, s. 141).

Kars yöresinde mezar, mezarlık ve türbe türünden mekânlar, parmak uzatarak gösterilmez. Bunu yapanın çarpılacağına inanılır. Çocuklara, parmak ile bu tür yerleri göstermeleri hâlinde, parmaklarını ısırıp, ayaklan ile hafif ezmek suretiyle acı çekmeleri telkin edilirdi (Kalafat, 2010, s. 210).

Anadolu halkının tasarımlarına göre ruh, kişiyi gerek sağlığında gerekse ölümünden sonra yaşatan bir cevherdir. Ruh kavramıyla can kavramının çoğu zaman aynı şey olarak tasarımlanması, kişinin yaşama gücünün bu uçucu cevhere bağlı olduğunu göstermektedir. İnsanın sağlığında bedenindeki organlarının birinde eğleşen ve insana hayat gücü sağlayan ruh, ölümden sonra da sahibinin bir çeşit sembolü olarak yaşamını sürdürmektedir. Halk genellikle tek bir ruhun varlığına inanmakta, bu konuda bir düalizmi kabul etmemektedir Ruhun, bedeni insanın ölmesi ya da uyuması durumunda terk ettiği düşünülmektedir. Bedeni terk eden ruh, zaman zaman evini ve geride bıraktıklarını ziyaret etmek için evin çevresinde dolaştığına ve evine geldiğine inanılmaktadır (Örnek, 1979, s. 61-63).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde mezar ve mezarlık ziyaretleri ile ilgili yapılanlar şunlardır:

- Mezarlar köyün dışında, girişinde olur (K.17, K.18, K.28, K.29).
- Mezar, bir yıl sonra etrafı mermer çevrilerek yaptırılır. Bu sürede toprağının çöküp, iyice yerleşmesi beklenir (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- Yerle aynı hizaya gelen kaybolan mezar iyi sayılmaz, ölen kişiyi toprağın çektiği düşünülür (K.12, K.31).

- Kadınlar mezara ölünün toprağa konduğu gün gitmez, ertesi gün sabah gider (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31, K.42, K.44, K.52, K.55, K.63).
- Ölü gömüldükten sonra bir hafta boyunca her gün mezarlığa gidilir (K.14, K.24, K.25, K.31).
- Akşamları ölülerin ruhu mezarlıkta dolaşır, o yüzden akşamları mezarlığa gidilmez (K.28, K.29).
- Mezarlıkta geceleri ortaya çıkan uzun boynuzları olan koca bir yılan yaşar, o yüzden gece gidilmez (K.36, K.37, K.39, K.40).
- Perşembe-Cuma günleri, arife günleri, bayram ve kandil günlerinde mezarlık ziyareti yapılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.32, K.33, K.35, K.42, K.44, K.49, K.52, K.53, K.54, K.55, K.57, K.62, K.63, K.65, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.150).
- Mezarlığa gitmenin bir zamanı yoktur, ölen kişi unutulduğunu hissetmesin diye sık sık gidilmeye çalışılır (K.31).
- Mezarlığa giderken dua okunacağından abdestli gidilir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13).
- Tatil için memleketine gelen garipler evlerine dönmeden “Falanı da görelim.” diyerek mutlaka mezar ziyaretinde bulunur (K.6, K.31, K.35, K.36).
- Mezarlık ziyaretinde mezarlıklara su dökmek sevaptır, yatanın içinin yandığı düşünülür ve ***rahmet olsun*** denir. Birinden su isterken de aynı dilekle “Ölmüşlerinin canına değsin.” denir, suyu sanki ölünün içtiği ve ferahladığı düşünülür (K.12, K.13, K.31, K.55).
- Mezarda çok ağlayıp bağırmak ölünün ruhunu boğar (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13).
- Üç adet İhlas suresi ve bir Fatiha okuyarak, mezarın etrafında üç kez döndükten sonra mezarın ayakucunda duran kişinin mezarda yatan tarafından görüldüğüne inanılır (K.13, K.25, K.31).
- Her mezarlık ziyaretinden sonra ölünün ruhu için para, şeker, çikolata, lokum, bisküvi, çerez, vb. dağıtılır (K.12, K.13, K.22, K.31).
- Mezarlıkta yatan ölüler birbirlerinin azap seslerini duyarlar (K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27).
- Mezarın üstüne basmak günahtır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.43, K.47).

- Mezarlığa armut, çam, ağaçları dikilir, yatan kişinin gölgesinden istifade etmesi istenir. Meyvesi kurdun kuşun payı olur (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.29, K.42, K.49, K.50, K.52, K.54, K.55).
- Mezarın başına ve ayakucuna ağaç dikilir. Bu ağaçların dalları, yaprakları sallandıkça "Allah, Allah" diye zikreder ve yatan kişinin günahlarını döker (K.12, K.13, K.14, K.15, K.25, K.26, K.27, K.31).
- Mezarlıktaki ağaçların meyveleri yenmez, günahtır (K.13, K.25)
- Mezarlıktaki çiçeklere dokunulmaz, ölü yağından bittiği düşünülür (K.31).
- Mezarlıktaki ağaç kesilmez, günahtır. Zaten hiçbir yerdeki ağaç kesilmez, canlıdır, adam öldürmek gibidir, günahı büyüktür (K.2, K.3, K.4, K.5, K.13, K.14, K.25, K.26, K.27).
- Mezarlığın yanından geçerken, müzik kapatılır, konuşulmaz, Fatiha okunur (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.28, K.29).
- Ölen kişileri bildirecek şekilde mezarlıklara yatanların kişisel bir eşyası konur. Kadınsa yazması, erkekse teşbihi, bebekse şapkası, emziği, başına asılır (K.31, K.36).
- Şehit mezarlıklarına Türk bayrağı asılır, çiçeklerle süslenir (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.28, K.29, K.43, K.47, K.49, K.50, K.54, K.61, K.122).
- Mezar süslemek günahtır (K.12, K.13, K.15, K.16).
- Mezar parmakla gösterilmez, iyi değildir (K.22, K.24).

Yörede ruhla ilgili inanmalar ise şöyledir:

- Perşembe günleri ölünün ruhunu rahatlatmak için dul kadınlara, yaşlılara ve çocuklara para verilir, yiyecek alınır (K.22, K.31, K.44).
- Ölünün ruhunu rahatlatmak için Kur'an okunur, kurban kesilerek dağıtılır, hayır yapılır. Özellikle Cuma akşamı ölüler yakınlarından dua okumalarını, sadaka dağıtmalarını bekler (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.22).
- Ölüden şeytan bile elini çekermiş, bu yüzden ölünün arkasından kötü şekilde konuşulmaz. Ölüyle ilgili konuşurken "Rahmetli beni çok severdi, şimdi sevmesin." denir (K.6, K.8, K.22, K.31).
- Ölen aile büyüklerinin ardından çocukları-torunları çok ağlarsa o kişinin mezarına rahmet yağar (K.12).

- Geceleri şiş ile örgü örülmez, tığ ile oya yapılmaz, ölünün canına batar (K.35, K.36).
- Geceleri sakız çiğnemek, ölü eti çiğnemek sayılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.22, K.25, K.26, K.27, K.55).

2.1.3.3.6. Doğanşehir Yöresi Ölüm Adet ve İnanmaları İle İlgili Genel Değerlendirme

Tüm insanların yaşamak mecburiyetinde olduğu, ortak geçiş dönemlerinden biri olan ölüm olayının çevresinde pek çok dini tören, adet, inanma ve uygulama oluşmuştur. Bütün bunlar oluşturulduğu toplumun yaşattığı kültür ile ilgili doğrudan görünmektedir.

Doğanşehir yöresindeki ölümle ilgili adet ve inanmalara baktığımızda bunların genelinin İslami geleneğin etkisiyle oluştuğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte bazı adetler ve inanışlar ele alındığında din kaynaklı olmadıkları, geçmişten günümüze taşınan bazı değerlerin yansımaları olduklarını görüyoruz.

Yöredeki ölüm öncesinde, ölümü düşündüren ön belirtilere baktığımızda, bunların bir kısmının Anadolu'daki örneklerine paralel olduğu görülmektedir. Baykuş ötmesi, baykuşun evin damına konması, atların nedensiz yerde kişnemesi, köpeklerin uzun uzun uluması, hayvanların kaynaklık ettiği ölüm haberleridir. Ayrıca hasta kişinin hal ve hareketleri ile görülen rüyalar da ölüm olayının yaşanacağına işaret etmektedir.

Ölüm, her zaman korku duyulan bir olay olmuştur ve insanları bu durumdan sakınmak için bazı pratikler geliştirmeye yöneltmiştir. Gece evden dışarı şeker ve ağartı (süt, yoğurt) vermemek, elbiseleri ters giymemek ya da tersinden katlamamak, ters dönen ayakkabıyı düzeltmek, makası açık bırakmak ya da açıp kapatmak gibi kaçınmalar oluşturulmuştur.

Ölüm sırası ile sonrasında ve bunların alt başlıklarında işlediğimiz uygulamalarda bahsi geçen çoğu işlem ise din kaynaklıdır. Ölünün başında can vermesini kolaylaştırmak amacıyla Kur'an-ı Kerim okunmasının yanı sıra ölünün yıkanması, kefenlenmesi ve cenaze namazının kılınması işlemleri de dine uygun işlemlerdir. Mevta uzakta olan yakınları ile de vedalaşsın diye onların görebilmeleri için kısa bir süre bekletilir. Bunun dışında ölüyü vakit geçirmeden gömmek gerekir. Akşam vakti yerin mühürlü olduğu, yatan kişiyi kabul etmeyeceği düşünceleriyle gömülmemesi olayının animizm ve toprak kültüyle de ilişkisi olduğu açıktır.

Başka ölüm olayı yaşanmasın, ölünün vücudu çabuk katılaşsın diye yapılan oklava ya da kaşık kırmak âdeti ile mezarlığa ağaç dikme ağaç kültü ile ilgisi bulunan pratiklerdendir.

Cenaze evinin ışıkları ve kapısı üç ya da yedi gün kapatılmaz. Ölen kişinin söylediği kötü sözler için "küfür parası" adı altında dağıtılan bir miktar para da ölüm adetleri içerisinde bulunmaktadır. Ölen kişinin günahlarını azaltmak, ruhunu rahatlatmak için "nohut okuma" yapılır.

Mevtanın elbiselerinin ve eşyalarının bir kısmı ihtiyaç sahiplerine, cenazeyi yıkayan kişilere verilmekteyken, bir kısmı da hatıra olsun düşüncesiyle daha çok çocukları ve yakınları tarafından alınmaktadır. Eski, kimsenin kullanamayacağı soykaları ise yakılmaktadır.

Yörede cenaze evine giderek başsağlığı dilemeye "teze verme" denir. Ağıt törenleri de yörede büyük önem taşımaktadır; ağıt ve ağıtçılık geleneği günümüzde de sürmektedir. Ağıt yakılırken bohça/asbap dökme töreni gerçekleştirilir. Ölen kişinin soykası ağıtçılar arasında elden ele gezer ve ölen kişiye olan saygı, sevgi ve ölümüne duyulan üzüntü ağıt yakarak/ağıt ederek ifade edilir. Ağıt yakmayan akrabalar ayıplanır, kınanır. Cenaze evine duyulan saygı ve yas süresi günümüzde de devam etmektedir. Ölen kişinin ruhu için üçü, yedisi, kırkı, elli ikisi ve senesinde Kur'an okunur, mevlit okutulur, yemek verilir, hayır işleri yapılır. Ölümden sonra ilk bayrama kadar yas devam eder. Ölen kişiden ayrı geçirilen ilk bayramda matemin gölgesinde ve tören şeklinde yaşanmaktadır.

Yaslılık durumu, ölenin sahibi kadın ise onun bundan sonraki yaşamını da etkiler. Hatta eşi öldükten sonra yaşamını karalar giyip devam ettiren insanlara rastlanmıştır. Definden sonra yapılan devir-ıskat yörede günümüzde de uygulanmaktadır. Ölen kişiden kalan mallar eşi ve çocukları arasında eşit olarak paylaşılmaktadır, ancak bazı ailelerde erkek evlada daha çok pay verildiği gözlenmiştir.

Yörede mezarlık ziyaretine gitmeye özen gösterilir. Cuma günleri, arife günleri, bayram ve kandil günleri mezarlıklar kalabalık olmaktadır. Mezarlık ziyaretine abdestli bir şekilde gidilir, dualar okunur ve ziyaret sonrası saçı yapılır. Mezarlık ziyaretinde bulunan kişi, ölen kişiye orada olduğunu göstermek için etrafında üç İhlas, bir Fatiha okuyarak üç kez döndükten sonra, mezarın ayakucuna oturmaktadır. Ölen kişinin azap çekmesini önlemek, huzur içinde yatmasını sağlamak için kurban kesilmekte, para dağıtılmakta, şeker saçılmaktadır.

2.2. Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar

2.2.1. Sünnet

Türkiye'de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden biri de sünnettir. Dinsel ve törensel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Çocuk sahibi anne ve babalar bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür (Örnek, 2000, s. 170).

Sünnet geleneği Muhammed Peygamberin sünnetli oluşu inancına dayandırılmaktadır. Ancak gerçekte çocukları sünnet ettirmek İslam'dan önce, Sami asıllı ve başka soylardan toplumlarda olduğu gibi Araplar'da da uygulanan bir töreydi. İslam dininde Peygamberin yaptığı ya da yapılmasını öğütlediği şeylere uymaya sünnet adı verildiği için, oğlan çocuklarının erkeklik uzuvlarının ucundaki deriyi çepeçevre kesip alma işlemi, halk dilinde bu deyimle adlandırılır (Boratav, 1999, s. 159).

Sünnet, totem inançlarının bir sonucudur. Erkek çocuk, belli bir yaşa gelince, totem değiştirmede ağır bir sınavdan geçirilirdi. Üreme organının bütün derisi soyulurdu. Sesini çıkarmayan ve acıya katlanan, yiğit sayılırdı. Zamanla, yalnız adı geçen yerin ucundaki derinin kesilmesiyle yetinildi. İslam dini, bu çok eski inancı, olduğu gibi benimsedi. Eski Türklerde, böyle bir inanç yoktu. Eski Anadolu uluslarında da üreme organı kutsal kabul edildiği için, sünnetin uygulandığını gösteren, açık seçik belgeler yoktur. Bu inancın, eski Araplara, Mısır'dan geçtiği bellidir. Çok Tanrıcı dinlerde, üreme organının kutsal kabul edilerek kesilmesi, toprağa gömülmesi bir gelenek, bir inançtı. (Başçetinçelik, 2009, s. 141).

İslamiyet'i kabulden önce eski Türkler'de göbek kesme geleneği vardı. Şöyle ki doğan çocuğun göbeğini bir ebe keserdi. Bu ebeye *Andık-ana*, ebenin kocasına da *Andık-ata* denilirdi. Bu göbeği kesilen çocuk ile göbeği kesen Andık-ana tarafları arasında yedi göbeğe kadar kız alıp-verme tabu sayılırdı. Bazı bilim adamlarına göre sünnet, İslamiyetle ilgisi olmayan Andık-ana ve Andık ata müessesesi ile Türkler'in İslamiyet'i kabulünden sonra yerini kirveliğe bırakmıştır (Türkdoğan, 1976, s. 199).

Sünnet, toplumumuzca her ne kadar İslâm kaynaklı bir uygulama olarak kabul görse de, kültürümüzdeki eski inanç unsurlarının ve diğer unsurların şekillendirdiği bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, komşu ilçe ya da köyler arasında bile bazı farklı uygulamalarla karşılaşmak mümkündür (Tutu, 2004, s. 142).

2.2.1.1. Sünnet Töreni ve Kirvelik Kurumu

a) Türk Halk Kültürü'nde

Sünnet zamanı ve mevsimi olarak daha çok ilkbahar, yaz ve sonbahar mevsimleri tercih edilmektedir. Günümüzde özellikle kentlerde sünnet düğünü için cumartesi ve Pazar günleri seçilmektedir. Geçmişte ise Cuma günlerinin tatil olması ve Cuma gününün uğurlu sayılması nedeniyle sünnetler daha çok Perşembe gününden başlardı (Artun, 2009, s. 246-247).

Sünnet çocuğunun yaşı ve sünnet töreninin zamanı konusunda kesin bir kural yoktur. Çocuklar genellikle okul çağına yakın veya ilkokul yıllarında ergenlik çağına girmeden sünnet edilmektedirler. Son yıllarda büyük kentlerde kimi aileler çocuklarının bilinçli olarak acı çekip ve korkmasını önlemek için doğumdan hemen sonra hastanede sünnet ettirmektedirler. Bu tür erken sünnet uygulamasına geleneksel kesimde rastlanmamaktadır (Güzelbey, 1982, s. 29).

Çocuğunu sünnet ettirecek olan aile çocuklarının yaşı ve ekonomik durumlarına göre sünnet töreninin tarihini önceden belirleyerek hazırlıklara başlar. Aile, tören gününü belirledikten sonra törenin bir hafta on gün öncesinden konuklara davetiye göndererek ya da okuyucu elçi göndererek törenin tarihini duyurur. Sünnet töreni hazırlıklarında diğer önemli bir nokta da sünnet olacak çocuk için yapılan hazırlıkların boyutudur. Anne ve babalar çocuklarını bu önemli geçiş pratiğine aylar öncesinden hazırlamaya başlarlar. Sünnet giysisi tören hazırlıklarının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Şehirlerde varlıklı aileler, çocuklarını mücevherlerle süslemektedir. Kent merkezlerinde ön tarafında "Maşallah" işlemeli mavi bir başlık geleneğin en yaygın giyim biçimidir. Köylerdeyse sünnet çocukları yeni elbiseler giymekte; boyun ve omuzlara çevre ve yağlık asılmakta, şapkanın arkasından ise gelin teli sarkıtılmaktadır. Sünnet olacak çocuklar törenden birkaç gün önce veya aynı gün ata, arabaya, otomobile bindirilerek dolaştırılmaktadır ki bu geziye mahallenin öteki çocukları da katılmaktadır. Böylece sünnetin olacağı bu gezintiyle halka duyurulmuş da olur (Artun, 2009, s. 247).

Sünnet işlemini yerine getiren kişinin genel adı ***sünnetçi***dir. Bununla beraber, Orta Anadolu ve Doğu Anadolu tarafında sünnetçiye "abdal" denmektedir (Artun, 2009, s. 247).

Sünnetle ilgili törenlerin önemlilerinden biri de kirveliktir. Sünnet işlemi ve düğünü sırasında çocuğa, çocuğun anne, baba ve kardeşlerine armağanlar alan; sünnet

giderlerinin ya tümünü ya da bir bölümünü karşılayan; kesilme sırasında çocuğu tutan; kesilme sonrasında çocuğun yanında kalan ve çocuğu sık sık yoklayan kimseye yaygın adıyla kirve denmektedir. Kirvelik töresinin etkin olduğu yerlerde kirve, çocuğun *yarı babası, ikinci babası, baba vekili, amcası, dayısı, akrabası, aile yakını, dünya ve ahret dostu* sayılır. Ayrıca kirve bu yakınlığın gerekli kıldığı görev ve sorumlulukları üstlendiği gibi, çiğnenmemesi gerekli kurallara da özen göstererek, törenin belirlediği çerçeve içinde kalmaya çalışır. Yine törenin etkin olduğu yerlerde kirvenin çocuk üzerinde *aileden biriymişçesine söz hakkı, babası gibi hakkı* ve *manevi hakkı* vardır. Çocuk da kirvesine karşı babası, amcası, dayısı gibi davranır, kusur ve saygısızlık göstermemeye çalışır. Törenin etkin olduğu yerlerde çocuk, kirvesinin kızıyla *akraba, hısım, kardeş* sayıldığından evlenemez (Örnek, 1979, s. 14; Şahin, 1991, s. 118; Tezcan, 1997).

Anadolu'nun değişik yörelerinde kirvelik, fonksiyonları bakımından bazı farklılıklar ortaya koymaktadır. Kirvelik bazı yörelerde "akrabalık" olarak nitelendirildiği gibi bazı yörelerde "komşuluk", "insanlık borcu", "yakınlık" aracı olarak da sayılmaktadır (Köksal, 1993, s. 500).

Anadolu'nun çoğu yerinde yaygın bir âdet olan "kirvelik", kimi yerde her şeyin ve her türlü ilişkilerin üstünde kabul edilip, kendisine çok önem verilen bir müessesedir. Bir ailenin erkekleri tarafından, sünnet edilecek çocuğu, sünnet sırasında kucağında tutması için, bir diğer ailenin erkeğine yapılan teklif veya davet "kirve" olma çağrısıdır. Bu çağrının kabulü, kabul eden taraf için bir şeref ve bazı hallerde özel bir imtiyazdır (Gözaydın, 1976, s. 245).

Anadolu'da kirveye hürmet, baba ve anadan sonra gelir. Kan akrabalığı bulunan dayı, amca kirve olamaz. Kirve bir anlamda çocuğun koruyucusudur, onun velisidir. Eğitiminden, askerliğine ve evlenmesine kadar çocuğun bütün faaliyetleri kirveyi ilgilendirir. Kirvelikte kadınlar örtünmezler. Kirveyle birlikte yemek yerler. Mahremiyet kalkar, kirve ev halkından sayılır (Türkdoğan, 1976, s. 206). Sünnet birkaç günlük olaydır, fakat kirvelik ömür boyu sürmektedir (Köksal, 1993, s. 498).

Samsun'da çocuklar sünnet olurken ağlarlar ve annelerinin onların ağlamalarını işitmeleri iyi sayılmaz ve çocuğu sünnet olurken sesini işiten annenin daha sonra gelini ile anlaşamayacağına inanılır. Yörede anne çocuğu sünnet olurken, sünnet anında avuç içini suya değdirir, bir müddet bekletirse ileride kıskanç kaynana olmaz (Şişman, 2002, s. 454-455).

Mersin ve yöresinde oğlu sünnet olur iken, sünneti kolay olması için annesi, eline aldığı oklavayı çevirir. (Kalafat, 2010, s. 269)

Kayseri'de yasayan Uygur ve Kazak Türklerinde sünnet genellikle Nisan ayında, *Abdallar* tarafından yapılmaktadır. Sünnet olacak çocuk, kendini sünnet edecek sünnetçiyi elinden tutarak evine getirmektedir (Güngör, 1992, s. 7).

Tunceli yöresi halkı, toprağı ve suyu şifa kaynağı olan, kutsal olduğu kabul edilen büyük gövdeli ağaçları kutsal kabul edilen ve aynı zamanda ant içme yeri olan ağaçların dibinde erkek çocuklarını sünnet etmektedirler (Kalafat, 2010, s. 154).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresi sünnet ve kirvelik kurumu ile ilgili adet ve inanmalar şunlardır:

- Sünnet dini bir vecibedir. En geç 7-10 yaşına kadar yapılır, çok bekletilmez (K.2, K.3, K.4, K.5, K.17, K.18, K.28, K.29, K.37, K.39, K.43, K.47, K.51, K.53, K.54, K.56, K.58, K.59, K.61, K.101, K.103, K.104, K.122, K.123, K.127, K.130).
- Çocuk ilkokula başlamadan yapılır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.15, K.22, K.24, K.44, K.62, K.63, K.150).
- Sünnet düğünü, genellikle uzaktaki akrabaların da geldiği yaz aylarında ya da sonbaharda yapılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.15, K.24, K.17, K.18, K.22, K.24, K.28, K.29, K.31, K.36, K.37, K.39, K.40, K.61, K.81, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.101, K.103, K.104, K.106, K.115, K.122, K.124, K.127, K.131, K.132, K.150).
- Sünnet işlemini önceleri aynı zamanda berber ve dişçi de olan kişiler yapardı Günümüzde ise henüz bebekken doktorlar tarafından yapılmaktadır. Sağlık açısından da sünnet yapmak iyidir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.22, K.24, K.28, K.29, K.44, K.51, K.54, K.56, K.58, K.61, K.64, K.65, K.81, K.89, K.95, K.99, K.101, K.103, K.104, K.106, K.112, K.115, K.122, K.124, K.127, K.131, K.132, K.150).
- Eskiden beri kirvelik çok önemlidir. Kirve artık baba sayılır, oğlanın hayatında söz sahibidir, önemli kararları o verebilir (K.2, K.3, K.51, K.106, K.112, K.115, K.122).

- Baba yakın arkadaşlarından birine oğlu için kirvelik teklif eder, bu teklif geri çevrilmez ve gurur vericidir, kirve olacak kişiyi ayrıcalıklı kılar. Çünkü herkese bu teklif götürülmez. Kirve olanlar akraba olurlar. Çocuklar birbiriyle kardeştir, kirve çocukları evlenemez. Çünkü çocuğun kanı kirvenin kucağına düşer. Kirve sünnet düğününü de hazırlar. Kirve sünnet töreninin bütün masraflarını karşılar ve sünnet anında çocuğu kucağına alır, ona hediyeler verir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.22, K.24, K.28, K.29, K.44, K.54, K.56, K.58, K.61, K.64, K.65, K.81, K.89, K.95, K.99, K.101, K.103, K.104, K.106, K.115, K.117, K.122, K.124, K.127, K.131, K.132, K.150).
- Ailenin yakınları kirve olmak ister, aile de kimseyi kırmak istemez, bu sebeple birkaç kişiden kirvelik isteyebilir, dolayısıyla çocuğun kirvesi birden fazla olabilir (K.18).
- Kirve, ilerde çocuğun sağdıcı da olur (K.115).
- Çocuğun kirvesi sünnet töreninden önce büyük güzel bir koç alır, başına nazar boncuğu ve kırmızı kurdele bağlar, üzerine de gözleri çerez ve kına dolu bir heybe koyar ve sünnet evine gönderir (K.6, K.8, K.17, K.18, K.22, K.24, K.28, K.29).
- Kirveye at hediye edilir (K.2).
- Evlenme merasiminde olduğu gibi sünnet düğününde de ***buyurcular*** tarafından okuntu dağıtılarak, hısım-akraba ile eş-dost törene davet edilir. Buyurculuk işini orta yaşlarda, ailenin akrabası olan bir kadın yapar. Gittiği yerlere sünnet evinin yakınlık derecesine göre gönderdiği hediyelik kumaş, gömlek, etek, tülbent, çorap, mendil, vb. hediyeleri verir, karşılığında da ev sahibi ona çeşitli hediyeler verir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17, K.18, K.22, K.24, K.28, K.29, K.44, K.54, K.56, K.58, K.61, K.64, K.65, K.81, K.89, K.95, K.99, K.101, K.103, K.104, K.106, K.115, K.122, K.124, K.127, K.131, K.132, K.150).
- Sünnet günü çocuk yıkanır, güzel kokular sürer, gözlerine sürme çekilir. Sonra sünnet kıyafeti giydirilir. Sünnet kıyafeti beyaz gömlek, beyaz pantolon, mavi yelek, pelerin, taç-şapka ve asadan oluşmaktadır. Çocukların eline Türk bayrakları verilir ve balonlar verilir, böylece sünnet çocuğu, diğer küçük çocuklarla birlikte arabalara biner ve gezintiye çıkarılır. Gezinti sırasında davullar-zurnalar çalınır. Önceden ise çocuk atın üzerinde aşağı yukarı gezdirilir, eğlendirilirdi (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.17,

K.18, K.22, K.24, K.28, K.29, K.44, K.54, K.56, K.58, K.61, K.64, K.65, K.81, K.89, K.95, K.99, K.101, K.103, K.104, K.106, K.115, K.122, K.124, K.127, K.131, K.132, K.150).

- Sünnet düğünleri ailenin maddi durumu iyi ise yemekli olur (K.2, K.3, K.6, K.7, K.8, K.17, K.18, K.54, K.61).
- Sünnet töreni mevlitli ya da çalgılı yapılır. Her ikisinde de çocuğa kına yakılmaktadır. Çalgılı sünnet törenlerinde üç gün önceden davul-zurna çalmaya başlar. Eğlenceden sonraki gün mevlit okutulur ve topluca yemek yenir. Kömbe mutlaka yapılır. (K.2, K.3, K.10, K.15, K.22, K.24, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.61, K.62, K.63, K.95, K.99, K.101, K.122).
- Sünnet işlemi tekbir getirilerek gerçekleştirilir. Sünnet sırasında çocuk ağlamasın, bağırmasın diye ağzına şeker, lokum verilir. Kirve çocuğa saat takar, altın-para takar, oyuncak, vb. gibi hediyeler verir. Çocuğun babası da kirveye değerli hediyeler verir. Sünnetten sonra eğlenceye devam edilir, çocuğa kına yakılır. Kına çocuğunun serçe parmağına yakılır. Gelen misafirlere çerez ve kına dağıtılır. (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.13, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K.28, K.29, K.44, K.54, K.56, K.58, K.61, K.64, K.65, K.81, K.89, K.95, K.99, K.101, K.103, K.106, K.115, K.122, K.124, K.127, K.131, K.132, K.150).
- İçeride sünnet işlemi yapılırken dışarıda havaya silahla ateş ederler (K.17, K.18, K.61).
- Kirvenin hanımı eline bir tepsi alır ve misafirler arasında dolaşır, misafirler de çocuk için tepsiye para, altın koyarlar (K.22, K.24, K.36, K.39, K.44, K.55).
- Sünnetli çocuğa lohusa kadın gibi bakılır, kırk gün mezarının açık olduğu düşünülür, geceleri yalnız bırakılmaz, cinlerin çocuğu götüreceği ya da değiştireceğine inanılır (K.27).

2.2.1.2. Doğanşehir Yöresi Sünnet Töreni İle İlgili Genel Değerlendirme

Doğanşehir yöresinde sünnet erkekliğe adım atmak olarak algılandığından bu sünnet yaşı geciktirilmek istenmez. Bu sebeple çocuk ilkokul çağına gelmeden ya da bu sıralardayken sünnet yaptırılır. Günümüzde aileler çocuklarının olumsuz etkilenmesini istemedikleri için bu işi bebekken gerçekleştirmektedir. Bebekken yapılan sünnetler için

eğlence yapılmamaktadır, ancak sembolik de olsa kirve vardır. Bebeğe yakınları altın takar, hediye verir, babası sünnetten sonra tatlı dağıtır. Sünneti işlemi, önceleri diş çekebilen, iğne vurabilen, berber olan aynı zamanda sünnet de yapabilen bazı kimseler tarafından yapılmakta iken günümüzde doktorlar tarafından yapılmaktadır.

Kirvelik kurumu yörede günümüzde de oldukça canlı bir şekilde yaşatılan ve etkinliği süren bir kurumdur, yasaklar bazı istisnalar dışında hala geçerlidir (kirve çocukları evlenemez). Kirveye büyük hürmet gösterilir. Sünnet olayından sonra kirve delikanlının hayatının tüm aşamalarında en yakınındadır, maddi ve manevi olarak gence destektir. Kirve delikanlının hayatına müdahale edebilir, onun hakkında bağlayıcı kararlar verebilir ve delikanlı da onun sözüne büyük saygı gösterir.

Maddi güçle doğru orantılı olarak sünnet düğünleri yapılır. Gücü olmayan aileler Kur'an-ı Kerim okutur, kına yakar ve şeker, çikolata, lokum, çerez dağıtır. İmkânı olan aileler ise kına eğlencesinin yemekli gösterişli bir düğün yapar. Bazı kimseler ise sünnet işleminden sonra sade bir töreni seçerler, sadece mevlit okuturlar.

2.2.2. Askerlikle İlgili Adet ve İnanmalar

a) Türk Halk Kültürü'nde

Tarih boyunca her zaman güçlü bir askeri sistem oluşturmuş, askerliği asli bir görev olarak telakki etmiş ve bundan gurur duymuş, onunla iç içe yaşamış bir millet olan Türkler, asker millet olarak bilinir. Askerlik yaşı gelip çatmış bir delikanlıyı vatani görevine güle oynaya uğurlamak Türkler'in töresindendir. Askerlik yapmamak, Türk genci için adam yerine konmamak anlamına gelir. Halk arasında askere gitmeyene kız verilmez, askere gitmemiş olan genç kendini ispatlamış sayılmaz (Önal, 2004, s. 137).

Asker uğurlama, karşılama Türk halk kültüründe günümüzde de sürdürülen bir gelenektir. Askerlik insan hayatında bir geçiş dönemi olması yönüyle çeşitli aşamaları yüzyıllardır tören olarak kutlanmaktadır. Askere gönderme, karşılama törenleri dinsel, toplumsal ve kişiseldir. Bu törenlerde yemek yeme, ziyafet verme, adak, kurban vb. iç içedir. Bu önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel işlem kümelenerek söz konusu geçişi bağlı bulunduğu kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da askere gidecek kişinin yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda askere gidecek kişiyi askerlikte yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Askere

yolcu etme ve karşılama çevresinde kümelenen adetler, gelenekler, törenler ve bunların içinde yer alan işlemler ve uygulamalar o yörenin geleneksel kültürünü de yansıttığı için önemlidir (Artun, 2011, s. 7).

Trabzon'da asker düğününde misafirle birlikte eğlenceler tertiplenir. Yöresel sanatçılar veya köydeki çalgıcılar köyün merkezi bir yerinde akşam saatlerinde toplanırlar. Böylece eğlencelere başlanır. Kemençe eşliğinde sabaha kadar horon tepilir. Eğlenceler kızlı-erkekli olur. Bu eğlencelerde kızlarla erkekler sevdalık ederler. Sevdalık etmek, birbirini seven sözlü veya nişanlı gençlerin yarenlik etmesi demektir (Önal, 2004, s. 138).

Seydişehir'de askere gidenleri uğurlama töreninde, kadınlar askere gidecek delikanlıya azık olarak yaptıkları çöreği üçe bölerler; bir bölümünü kurda kuşa yem olsun diye suya atarlar; bir bölümünü delikanlının bir gömleğine sararak sandıkta saklarlar; bir bölümünü de azık olarak kendisine verirler. Sandıkta saklanan çörekten bir parça, her izinli geldiğinde askere yedirilir. Asker uğurlandıktan sonra, uğurlayıcı kadınlar bir pınar başında yemek yerler, def çalıp oynarlar. Pınar başındaki yemek tahta kaşıkla değil, elle yenilir. Çünkü tahta kaşıkla yendiği takdirde, delikanlının askerde çok dayak yiyeceği inancı bulunmaktadır (Boratav, 1999, s. 192).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede askere uğurlama ve askerlikle ilgili adet ve inanmalar şunlardır:

- Askere gideceği gün belli olan genç, bu tarihten itibaren çalıştırılmaz, gezip eğlenir. Yakınları tarafından yemeğe davet edilir, güzel bir şekilde ağırlanır. Asker olacak gence en güzel yemekler yapılır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.26, K.27, K.29, K.43, K.47, K.53, K.54, K.56, K.61, K.65, K.81, K.82, K.122, K. 124, K.127, K.130, 149, K.150).
- Askere gidecek genç, bir hafta öncesinde yakınlarını ziyarete gider, helallik alır. Ziyareti sırasında akrabaları gence harçlık verir (K.2, K.3, K.4, K.5).
- Askere gidecek gençler ile arkadaşları gitmeden önce her akşam bir araya gelir, sabaha kadar eğlenir, davul-zurna eşliğinde oynarlar. Aynı dönemde askere giden gençler birbirine tertip der (K.2, K.6, K.8, K.9, K.15, K.17, K.18, K.28, K.29, K.37, K.39, K.44, K.54, K.55, K.58, K.59, K.61, K.62, K.63, K.65, K.81, K.82, K.95, K.96, K.98, K.122, K.124, K.127, K.130).

- Askerliğine birkaç gün kala gencin annesi, eş-dost, akrabalarını davet eder ve evde bir eğlence düzenler. Gelenlere kömbe ve şerbet ikram edilir. Kadınlar def çalıp eğlenir, ardından gence kına yakılır. Buna "asker kınası" denilir (K.12, K.13, K.22, K.24, K.32, K.36, K.44, K.55).
- Kına gencin başparmağına ve işaret parmağına yakılır. Kınanın bu şekilde yakılışı silahı simgeler ve gencin silahını sağlam tutması sağlanır (K.32, K.36).
- Askere gitmeden gence bir parça ekmek ya da kömbe ısırtılır, kalan kısmı da atılmaz, yüksekçe bir yere konur. Böylece gencin kısmetinin evden çıkmayacağı, dönüp gelerek lokmasını bitireceğine inanılır. Döndüğünde kalan lokma suya atılır ya da suda ıslatılıp kuşlara yem olarak bir yere bırakılır (K.22, K.24, K.36).
- Varlıklı aileler oğulları için gitmeden kurban keser. Hatta maddi imkânı yeterli olmasa dahi horoz keser, tavuk keser, bir kan akıtır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.12, K.13, K.17, K.18, K.28, K.29).
- Askere gidecek olan gencin annesi oğluna çanta dokur. İçine ceviz, üzüm koyar (K.132).
- Askere gideceği gün, delikanlı sabah erkenden kalkar ve yakınları ile vedalaşır, büyüklerinin ellerini öper. Gence öğütler verilir, arkasından dua edilir. Aile büyüklerinden biri gencin cebine küçük bir Kur'an-Kerim koyar. Genç ailesi ile birlikte terminale gider, orada da davul-zurna çalınır, gençler oynar. Uğurlama esnasında gence arkadaşları tarafından şakalar yapılır, ağzına bir emzik verilir. Delikanlı ailesiyle de vedalaştıktan sonra, sözlüsü ya da nişanlısı var ise onunla da vedalaşarak, otobüse biner, arkasından su dökülerek uğurlanır. İzinli olarak geldiğinde hoş tutulur, güzel bir şekilde ağırlanır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.13, K.17, K.18, K.22, K.24, K.31, K.32, K.36, K.37, K.39, K.44, K.49, K.53, K.54, K.56, K.58, K.59, K.61, K.95, K.96, K.122, K.124, K.127, K.130, K.149, K.150).
- Askere gidecek gencin arkasından ağlanmamaya çalışılır. Ağlamak iyi sayılmaz (K.12, K.13, K.31, K.36).
- Önceden asker sevdikleriyle mektuplaşırdı. Gönderdiği mektuplar da atılmaz, askerden dönünceye kadar saklanırdı (K.26, K.27).
- Askerden dönen genç için ailesi tarafından kurban kesilir, yemekler yapılır, eş-dost bir araya gelir (K.12, K.15, K.22).

§ Konu-komşu ve akraba gencin ailesine "göz aydını vermek" için ziyarette bulunur. Gencin çeyizinde kullanabileceği bazı eşyaların yanı sıra pirinç, şeker, bisküvi, vb. de götürülebilir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.13, K.15, K.17, K.18, K.22, K.24, K.26, K.27, K.31, K.32, K.36, K.49, K.55, K.59, K.130, K.149, K.150).

2.2.2.1. Doğanşehir Yöresi Askerlik İle İlgili Adet ve İnanmaların Genel Değerlendirmesi

Yöre halkı Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi askerliğe önem vermekte ve bu konuda oldukça hassas davranmaktadır. Askere gidecek genç ailenin gurur kaynağıdır ve ona özel olduğu hissettirilir. Gençler vatani görevlerine şerefle giderler. Vatan borcu, namus borcu olarak düşünülür. Erkek adam askere gitmekten kaçmaz diyerek askere gitmeyi erteleyen gençler ayıplanır, hor görülür. Askere gidip, ceza alan ve terhisi uzayan kişilere karşı da tavır oldukça olumsuzdur.

Erkeklerin hayatlarında önemli bir aşama olan askerlik yapmak, evlenebilmesi için de sahip olması gereken kıstaslardan biridir, çünkü askere gitmeyene kız verilmez. Askerliğini yapıp gelmiş olan genç, evlenmek için yeterli olgunluğa ulaşmış olur.

Askere gidecek gencin şerefine yakınları tarafından yemek ziyafetleri verilir. Neredeyse kahvaltı dışında evde yemek yiyemez olur. Daha önce askerliğini yapmış olanlarca gence öğütler verilir. Gencin morali yüksek tutulur, arkadaşları tarafından eğlenceler düzenlenir. Annesi asker kınası yapar. Bu törende genç vatana, millete kurban olsun diye kına yakılır. Büyüklerinden biri de cebine koyduğu Kur'an ya da hamaylı ile onu Allah'a emanet eder, korunmasını sağlamış olur. Uğurlanırken arkadaşları onu eğlendirmek için terminalde şakalar yapar. Düğünmüşçesine davul-zurna çalınır, oynanır ve genç askere uğurlanır.

2.2.3. Hacı Uğurlama/Karşılama

a) Türk Halk Kültürü'nde

Hac Müslümanlığın farzlarından biridir ve Türk toplumu da inancı gereği bu farzı yerine getirmektedir. Hacı uğurlama ve karşılama sırasında birtakım adet ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Hacca giden kişilere toplum tarafından saygı

gösterilmektedir. Bu kişiler döndüklerinde isimlerinin yanı sıra bir de Hacı sıfatına sahip olurlar.

Boratav, Bursa'da hacdan dönüş sebebiyle yapılan törene *tehniye* dendiğini belirtir ve töreni şöyle anlatır: Hacı memleketine gidince doğrudan evine gitmez. Onu karşılayanlar camiye götürürler. Sonra yakın akrabalarından birinin evine gidip üç gün süreyle kendi evine uğramaksızın orada misafir olur. Bu süre zarfında da kendi evinde bir düğün düzenlenmiştir. Beyazlar giymiş genç kızlar, başlarına taçlar takarak bir masanın etrafında toplanırlar. Masa zemzem, hacı yağı ve şekerle donatılır. Konuklar şeker yer, mis sürünür, zemzem içerler, süslenmiş bir odada oturan kadın hacı karısını kutlar. Üçüncü gün, akşam karanlığı basarken hacı eve getirilir; şerbetler içirilir, dua yapılır. Ertesi gün pencereler, kapılar, bazen de bütün ev yeşile boyanır (Boratav, 1999, s. 192-193).

Bursa'da olduğu gibi Bartın'da da hacca gidenin kapısı yeşile boyanmaktadır. Burada ayrıca karısı da yeşil elbise giymektedir ve kocası hacdan dönünceye kadar evin dışına çıkıp yabancılara görünmez. Hacı giderken boynuna şal dolanır ve tekbirlerle uğurlanır. Döndüğünde de aynı şekilde şal kuşanır. Döndüğünde evinin kapısının önünde eşiğinde bir kurban kesilir ve hacı da onun üzerinden atlayarak içeri girdirilir. Bu kurbanın etiyle ziyafet verilir. Birkaç gün sonra da daha çok kadınlar arasında "Hac mevlidi" okutulur (Abdulkadiroğlu, 1987a, s. 203).

Önceleri, hacı adayları Elazığ-Harput'un güneybatısındaki Dua Dağı'nda bir araya gelerek toplu dua ederlerdi (Kalafat, 2010, s. 144).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Hacca dünyalığını yapmış, çoluğunun-çocuğunun mürüvvetini görmüş kimseler gider. Kişinin durumu iyi olmasına rağmen, evlatlarının maddi olanakları yetersiz ise onları da kalkındırıp öylece Hacca gitmesi münasip olur (K.1, K.12, K.13, K.15, K.22).
- Hacca gidecek olan kişi gitmeden önce yakınlarını ziyarete gider, helallik alır, onlarla vedalaşır (K.4, K.5).
- Hacca gidecek olan kişi, gitmeden akrabaları tarafından ağırlanır. Hep birlikte yemek yenir, sohbetler edilir (K.2, K.3, K.6, K.8, K.12, K.13, K.14, K.15, K.18, K.22, K.24, K.25, K.42, K.54, K.55).

- Yakınları, konu-komşusu hacca gidecek olan kişiye ziyarete gider. Giderken eli boş gidilmez; havlu, gömlek, pantolon, çorap, iç çamaşırı, vb. gibi hediyeler götürülür. Bazıları da orada harcasın diye para verir. Döndüğünde de ***hoşgeldin***e gidilir. (K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.14, K.15).
- Hacca giden kişiler uğurlanmadan önce ziyaret edilir ve sıkıntıları olan insanlar, dertlerini onlara anlatarak, bu konuda Hac sırasında kendileri için özel olarak isimlerini de söyleyerek dua etmelerini isterler (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.15).
- Alkol problemi olan bir kişinin fanilası ya da gömleği hacı adayına verilir. Hacca giden kişi de bu giysiyi Hac topraklarına sürer ve döndüğünde sahibine verir. Kutsal topraklara sürülmüş giysisini giyen kişinin kötü alışkanlığından kurtulacağı düşünülür (K.12, K.13, K.22, K.31).
- Kocası Hacca giden kadın, kocası dönene kadar evden dışarı çıkmaz (K.42).
- Hacı, yakınlarının oluşturduğu kalabalık bir grup tarafından coşkuyla karşılanır. Hacca giden kimse döndüğünde kırk gün evinden dışarı çıkmaz, dinlenir ve misafirlerini ağırlar. Gelenlere zemzem suyu, hurma ve hacı yağı ikram edilir. Zemzem suyu üç yudumda kıbleye dönüp, üç kez tekbir getirip, dilek tutulduktan sonra içilir. Hacı olan kimse, gelenlere helehet (hediye) olarak seccade, tesbih, tellik, yüzük, inci kolye, zemzem takımı, eşarp, elbiselik kumaş, vb. verir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.15, K.22, K.24, K.25, K.31, K.42, K.55).
- Hasta olanlara şifa olsun niyetiyle zemzem suyu ve hurma gönderilir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.31).
- Hacdan gelen kişi ziyaret edilir ve sağ elinin avuç içi öpülür (K.22, K.31, K.55).
- Hacca gidip gelen kişinin anasından doğduğu gibi günahsız olduğu düşünülür (K.6, K.8).
- Hacdan gelen hurmanın çekirdeği, cüzdanda taşındığı vakit bereket ve bolluk getirir (K.22, K.31).
- Hacdan gelen kişi kendini ahiret işlerine adar, hayırlı işlerde bulunur, insanlar arasında aracı olur, dargınları barıştırır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K8, K.12, K.13, K.15, K.18, K.22, K.25, K.31, K.55).

2.2.3.1. Hacı Uğurlama ve Karşılama İle İlgili Genel Değerlendirme

Doğanşehir yöresi hacı uğurlama ve karşılama törenleri sırasında yapılanlar din kaynaklı olmakla birlikte, Türk gelenek-göreneklerine göre şekillenmiştir.

Hacca giden kişi dini vazifesini yerine getirmiş olmanın yanı sıra, döndüğünde kendisine toplum tarafından özel bir misyon yüklenir. Hacı olan kimse insanların saygısını ve hürmetini kazanır. Kendisini hayırlı işler yapmaya adar. Artık bu dünya için değil tamamen öteki dünya için çalışır hale gelir. Bu sebeple de yörede yeterli derecede malını, mülkünü kazanmış çocuklarını evlendirmiş kimselere hac uygun görülür. Kendisinin parası olan ama çocukları darlık çeken kimselerin hacca gitmeleri hoş karşılanmaz, hatta ayıplanır. Bu kişiler öncelikle çevresindekilerin de derdine derman olmalıdır. Bu gibi işlerini tamamladıktan sonra o kişiye hac vazifesini görmek hak olur.

Hacca gidecek kişiden birtakım isteklerde bulunulur, bu da onu adeta orada aracı haline getirir. Kocasının kötü alışkanlıkları olan kadınlar, çocuk sahibi olmak istediği halde olamayanlar, ağır hastası olan kişiler hacca giden kişiden kendileri için dua etmelerini ister.

Hacca giden kişinin hacı sıfatı sadece kendini değil, ailesini de etkiler. Ailesi de bu sıfata yaraşır şekilde hareket etmelidir.

2.2.4. Dini Bayramlar

Bayram; milli ve dini bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler, sevinç, özel olarak kutlanan gün anlamlarına gelmektedir. Bayramlar, kökenlerini grup hayatından alan kolektif bir olgu olarak takvime bağlı günlerde topluluk tarafından paylaşılan, çok amaçlı ve çok işlevsel yapılara sahip kültürel aktivitelerdir. Bu özellikleri ile bayramlar, bir toplumun ulusal kimliğini oluşturmada ve pekiştirerek sürdürmede kullandığı güç kaynaklarının en önemlisidir. Bayramlar, millî ve dinî duyguların, inanışların pekiştirilmesi, taze ve canlı tutulması gibi işlevsel yanlarının yanı sıra, topluluğun birlik ve beraberliğini sağlamada ve bunun bireylerin bilincinde yer etmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Artun, 2009, s. 238).

Bayramları doğum, evlenme, ölüm gibi olayların vesile olduğu törenlerden ayıran başlıca özelliği kutlanmasına bir ferdin sebep olmamasıdır. Diğer bir ayrım da yılın belli bir gününde kutlanıyor olmalarıdır (Boratav, 1999, s. 204).

Bir dizi gösteriden oluşan bayramların biçimlenişini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Bayram bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen uygulanan törenlerin bileşimidir. Dini bayramların günleri kameri takvime göre hesaplandığı için her yıl dönümünde güneş takviminin aynı günlerine rastlamaz. Yılda on gün geriler. Uzun bir zaman diliminde bayramların mevsimleri de değişir. Bu değişim bayramların her mevsimde yapılmasını sağlayarak bayramlara bir çeşitlilik kazandırır (Artun, 2009, s. 241).

Dini bayramlar Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır. Bayramları değerlendirirken kutsal geceleri yani kandilleri ve kutsal ayları ele almak gerekir. Bu gün ve aylar bize dini bayramları müjdelemektir. Kandiller kadar önemli olan ve dini bayramların müjdecisi olan diğer günler ise Recep, Şaban, Ramazan aylarında yer alan günlerdir. Bu aylara *kutsal aylar, üç aylar* da denilmektedir. Bu bayramlarda dini görevlerini yerine getiren insanlar daha sonra eş dost ziyaretlerine ve eğlencelere geçer. Özellikler köylerde güzel giysilerini giyen genç kızlar, köyün belirli yerlerinde (harman yeri, köy meydanı; kış mevsiminde ise büyük salonu olan bir ev) toplanır, türküler, maniler söyleyip dans eder (Artun, 2011, s. 2).

Ramazan ve Kurban Bayramıyla ilgili adet ve inanmalara baktığımızda İslami kültürden pek fazla ayrılmadığını görüyoruz. Bayram namazına gitme, namazdan çıkınca bayramlaşma, Kurban Bayramında kurban kesme, etlerin üç parçaya bölünüp dağıtılması, bayram ziyaretlerine gitme İslamiyet'in gereğindendir (Artun, 2009, s. 241).

2.2.4.1. Ramazan Bayramı

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ramazan Bayramı şevval ayının ilk üç gününde kutlanan dini bir bayramdır. Ziyarete gelenlere şeker ikram edildiğinden bu bayrama "şeker bayramı" da denmektedir (Boratav, 1999, s. 206-207).

Ramazan bayramında uygulanan geleneklerin birçoğu Anadolu'nun genelinde uygulanan uygulamalardır. Bayramdan bir hafta önce temizlik yapılır. Bayram sabahı erken kalkılır. Kızlar erkenden kuyudan veya çeşmeden suyu alırlar. Erkekler bayram namazı için camiye giderler. Kadınlar küçük çocuklara bayramlıklarını giydirirler. Erkekler namazdan çıkınca iki üç el tabanca veya tüfekle ateş edilip namazın bittiği

haber verilir. Namaz bitene kadar oruçlu durulur. Camide bayramlaşılır. Arife günü hazırlanan ufak somun ekmekler komşulara dağıtılır. Erkekler camiden eve gelince evde bayramlaşılır, yemek yenir. Herkes önce akrabaları sonra komşu ve hastaları ziyaret ederek bayramlaşır. Bayram sabahı mezarlık ziyaret edilir. Ramazanda herkes tatlı yapar. Daha çok baklava yapılır. Eğer o evin damadı varsa sabah tatlıyı ilk olarak o açar. Bazen baklavanın içine para koyarlar (Artun, 2009, s. 242).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede Ramazan Bayramı ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Sahurda davulcu erkenden çalmaya başlar, gençler etrafında toplanır ve oynar (K.17, K.18, K.37, K.39).
- Bayram günü yaklaştığında kadınlar "bayram temizliği" yapar. Bayramda gelenlere ikram edilmek için şeker, çikolata, lokum, kolonya alınır. Şenlik havası içinde bayram hazırlıkları tamamlanır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.42, K.53).
- Kadınlar yardımlaşarak yukalı (yufka ekmek) açarlar (K.25, K.48, K.73, K.74).
- Bayramda herkesin evinde gelenlere ikram etmek üzere içli köfte ve baklava hazır olur. Kadınlar bunun için günler öncesinden hazırlık yaparlar. Bayrama bir hafta kala sabah namazından sonra her gün birinin evinde toplanılır ve yardımlaşarak içli köfteler yapılır, baklava, oklava tatlısı, dilberdudağı, hoşaf, kadayıf, sütlaç gibi tatlılar hazırlanır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.32, K.33, K.36, K.40, K.43, K.44, K.47, K.48, K.49, K.50, K.54, K.55, K.56, K.58, K.59, K.61, K.65, K.67, K.73, K.74, K.81, K.82, K.95, K.96, K.97, K.98, K.101, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.149, K.150).
- Arife günü mezarlık ziyareti yapılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.12, K.13, K.14, K.16, K.22, K.24, K.31, K.33, K.35, K.52, K.54, K.55).
- Bayram sabahı erkenden kalkılır, boy abdesti alınır, temiz ve yeni kıyafetler giyilir, erkekler bayram namazı için camiye gider, kadınlar da evde hazırlık yapar. Namaz bitiminde, erkekler birbiriyle bayramlaşır ve evlerine dağılırlar. Kahvaltı yapılır ve aile fertleri bayramlaşır, kadın da kocasının elini öper, en büyükten başlayarak bayram ziyareti yapılır. Aile büyükleri gezmez, evde oturur. Aile büyüklerine ziyarete giderken hediye götürülür (K.2, K.3, K.4, K.5,

K.6, K.7, K.8, K.9, K.12, K.13, K.15, K.17, K.18, K.22, K.24, K.28, K.29, K.43, K.47, K.54, K.55, K.61, K.65, K.81, K.82, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.150).

- Bayram günü davulcu son kez davulunu çalar ve harçlığını toplar (K.12, K.13, K.17, K.24, K.28, K.36, K.43, K.44, K.47)
- Gelenlere şeker ve kolonya ikramından sonra ayran, içli köfte ve tatlı ikramı da mutlaka yapılır. Bu yüzden Ramazan bayramı ”içli köfte bayramı” olarak da adlandırılmaktadır. Yörenin içli köftesi çok meşhurdur (K.6, K.8, K.12, K.13, K.22, K.28, K.37, K.39, K.49, K.58).
- Büyükler araya girer ve küs olanlar barıştırılır, bayramlar bunun için vesiledir (K.2, K.3, K.6, K.8, K.53, K.54, K.55, K.65, K95, K.96, K.97, K.101, K.122, K.124, K.127).
- Bayramda özellikle çocukların gönlü hoş edilmeye çalışılır. Anne-babalar kendilerine alamasa da çocuklarına mutlaka yeni elbiseler alırlar. Çocuklara bol bol şeker ve bayram harçlığı verilir. Çocuklar toplanırlar ve ev ev gezerek büyüklerinin ellerini öper bayramlaşır, harçlıklarını alırlar. Topladıkları harçlıkla maytap, kız kaçıran, çatapat, vs. alırlar, patlatırlar. Gençler de yeni elbiseleriyle gezer, tozar ve birlikte eğlenirler (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.12, K.13, K.17, K.18, K.22, K.24, K.25, K.36, K.73, K.55, K.81, K.82).
- Çocuklara şeker ve çerez dağıtılır (K.12, K.13, K.15, K.17).

2.2.4.2. Kurban Bayramı

a) Türk Halk Kültürü’nde

Kurban Bayramı Türkiye’de, eğlenceler yönünden, Ramazan Bayramına göre daha sönük geçer. İbrahim Peygamber’in oğlunu, Tanrı’ya kurban etmek üzere keseceği sırada gökten inen bir koçun Tanrı’nın emriyle oğlunun yerine geçmesinin bir anısı olarak İslâm dinine geçmiştir. Ramazan Bayramı’nın kutlandığı şevval ile Kurban Bayramının kutlandığı zilhicce arasındaki zilkadeyi, halk, aralık adıyla adlandırır; bu ayda evlenme halk inanışında uğurlu sayılmaz. Kurban Bayramı’nın birinci günü, Mekke’de Mînâ denilen yerde hacıların kurban kestikleri gündür (Artun, 2009, s. 243).

Kurban, İslâm dini yasasına göre farz kadar kesin ve kaçınılmaz olmamakla beraber, mali gücü olan her kul için vaciptir. Kurban olarak koyun, sığır ve deve

kesilebilir. Sığır ile devenin *ödeme gücü* koyuna üstündür; ama Türkiye'de kurbanlık olarak hemen hemen yalnız koyun kesilir. Hayvanın erkek olması, sakatlığı bulunmaması şarttır. Kurbanın kesilmesinde de gözetilmesi gereken birtakım töreler vardır. Bunlardan bir bölüğü İslâm dininin koyduğu yasalara bağlanır; ama birçoğu da uluslara ve bölgelere göre değişen yerli geleneklerden gelmedir. Örneğin; memleketimizin bazı yerlerinde kurbanlık koçları yıkama, kınalama ve gelin telleri ile süsleme görenekleri vardır. Kurbanlık hayvanları "kınalamak", Yahudilerde de çok eski bir töre idi. İslâm dinine oradan geçmiş ya da İslâm öncesi Sâmî kavimlerin dini geleneklerinin bir kalıntısı sayılabilir. Tellerle hayvanı süsleme ise Orta Asya'dan gelme bir töredir. Moğollarda, Tanrı'ya adanan kurban hayvanlarına kurdeleler bağlanırdı. Kurban etinin üçte biri kesenin evinde yenmek, üçte biri komşularla ve akrabayla yenmek, üçte biri de fukaraya dağıtılmalıdır (Boratav, 1999, s. 207-208; Artun, 2009, s. 243).

Türkiye'de genel olarak kurban eti çiğ olarak dağıtılmaktadır. Ancak Narlıdere Tahtacılarında, dağıtılacak etin pişmiş olması ve toplu olarak yenmesi töresi vardır (Boratav, 1999, s. 208).

Kurban Bayramındaki bütün bu uygulamaların yanı sıra, bazı uygulamaların ise eskiden yapılıp, günümüzde yapılmadığını görmekteyiz. Kurban Bayramında kurban edilecek koçlara kına yakılması, koçların gelin telleri, kurdele ile süslenmesi, kurban kimin adına kesilecekse, o kişinin oruç tutması, kurulan bayram yerlerinde çocukların eğlenmesi gibi uygulamaların giderek zayıfladığını, hatta görülmediğini söyleyebilmek mümkündür (Artun, 2011, s. 3).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresi Kurban Bayramı uygulamaları ise şu şekilde olur:

- Kurban Bayramında da Ramazan Bayramında olduğu gibi bayram temizliği yapılır. Eskiden bu bayram için şeker, çikolata alınmazken, şimdi alınmaktadır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12).
- Yukalılar açılır, kömbe pişirilir, kınalı yapılır, tatlılar yapılır (K.6, K.8, K.12, K.25, K.48, K.73, K.74, K.95).
- Ölenler unutulmaz, mezarlığa gidilir, Kur'an okunur, dua edilir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.12, K.13, K.14, K.22, K.24, K.25, K.31, K.35, K.55).

- Sabah erkenden kalkılır ve erkekler bayram namazına gider, cemaat bayramlaşır ve kurban kesme işleri başlar. Yörede daha çok koç, teke ve birkaç kişinin birleşmesiyle dana, tosun kesilir. Yöre insanı besicilikle uğraştığı için kendi kurbanını kendi keser, kesemeyenler de mezbahada kasaplara kestirir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.15, K.17, K.18, K.22, K.24, K.28, K.29, K.31, K.54, K.55, K.58, K.59, K.61, K.65, K.81, K.95, K.101, K.122, K.124, K.127).
- Kurban kesmek ve kesilecek kurban hayvanının seçimi önemlidir. Çünkü inanışa göre kesilen kurban sırat köprüsünden geçerken binek olacaktır, bu yüzden el verdiğince büyük bir hayvan kesilir ve çok pay dağıtılır (K.4, K.5, K.12, K.13, K.49).
- Kurban eti gelene kadar bir şey pişirilmez. İlk yemek kurban etiyle pişirilir ve daha çok sac kavurması yapılır. Son zamanlarda sağlığa zararlı olduğu söylendiği, bazen de kurban kesimi geç saatlere kaldığı için kahvaltı yapılır (K.2, K.6, K.8, K.9, K.12, K.13, K.22, K.24, K.54, K.55).
- Kurban payının en az yedi kapıya dağıtılması gerekir. Kalanı aile kendisine ayırır, bu etle kavurma yapılır ve tenekelere basarak muhafaza eder (K.12, K.13).
- Kurban Bayramı, Ramazan Bayramına göre daha sönük geçer, çünkü herkes et işleriyle ve temizlikle uğraşır (K.22, K.24).

2.2.4.3. Doğanşehir Yöresi Dini Bayramlarla İlgili Genel Değerlendirme

Doğanşehir yöresi genel olarak İslami geleneklere oldukça bağlı olduğundan dini bayramlar coşku içinde yaşanmaktadır. Bayram günleri heyecanlı bir bekleyiş içerisinde gelir.

Yörede özellikle Ramazan Bayramında büyük bir canlılık yaşanmaktadır. Ramazan ayı da aynı şekilde geçer. İnsanlar bu ayda büyük sofralarda bir araya gelerek iftar yapmakta, sahura kadar hep birlikte eğlenmektedir. Eş-dost, akraba bugünlerde her zamankinden fazla olarak bir araya gelir. Ramazan birlik-beraberlik ayıdır, insanlar birbirleriyle paylaşımda bulunurlar, fakir-fukaraya erzak ve para yardımı yaparlar. Bu dönemde bazı önemli değerlerin yaşatılmasına özen gösterilmektedir. Mezarlık ziyaretleri yapılır, dargınlar barıştırılır.

Yörede dayanışmanın en güzel örneklerinden birinin verildiği bayram hazırlıkları sırasında kadınlar, bayramdan günler öncesinden başlayarak sırayla her gün

birinin içli köftesini, tatlısını ve ekmeğini yaparlar. Burada diğer yörelerden farklı olarak içli köfte bayramların vazgeçilmezi halini almıştır. Yörede özellikle Ramazan Bayramına "içli köfte bayramı" denmektedir. Tepsilerle içli köfte yapılır ve her gelen misafir, içli köfte yedirilmeden gönderilmez.

Kurban bayramında önceleri şeker alma ve iade-i ziyaret yok iken, günümüzde bu gelenekler de değişmiştir. Ramazan Bayramında yapılan hazırlıklar bu bayram için de yapılmaktadır. Ancak Ramazan Bayramı daha hareketli geçmektedir. Kurban bayramında et dağıtımı, kavurma yapımı, temizlik gibi işler olduğu için eğlenceye pek vakit kalmaz. Kadınlar arasında bu bayrama "iş bayramı" demektedir.

2.2.5. Kandiller

a) Türk Halk Kültürü'nde

Kandiller Müslüman inancına göre kutsal sayılan ve özel olarak kutlanan gecelerdir. "Kandiller günümüzde bayram olarak kutlanmamaktadır. Geleneklere bağlı ailelerde, kandil çöreği yeme, "Kandiliniz kutlu olsun." diyerek el öpme görenekleri sürmektedir. Eskiden bu günleri kutlamaya hazırlanma işlemleri ve kandil gecesi şenlikleri çocuk toplulukları için bir bayram anlamı taşırdı (Artun, 2009, s. 244)."

Eskiden bayram olarak kutlanan kandiller günümüzde İstanbul gibi büyük şehirlerde kandil çöreklerinin yenmesi ve minarelerin ışıklandırılması dışında, günümüzde göreneklere meydan vermez olmuşlardır (Boratav, 1999, s. 207).

Bartın'da kandil günlerinde, fırınlarda ekmeklerin üzerine çörek otu serperler. Evlerde un helvası kavrulur (Abdulkadiroğlu, 1987a, s. 205).

İslam dini gereğince çeşitli nedenlerle mübarek sayılan ve özel olarak kutlanan bazı geceler vardır. Berat, Kadir, Mevlid ve Ragaip Kandili bu özel günlerdir.

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Kandil günlerinde oruç tutmak sevaptır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.49).
- Bugünlerde hayır işlemek, dul kadınlara, fakir-fukaraya, çocuklara para vermek gerekir (K.5).
- Eş-dost ve akrabanın kandili kutlanır, iyi dileklerde bulunulur (K.6, K.28, K.29).
- Kadınlar kandil gecelerinde bir araya gelerek sabaha kadar Kur'an-ı Kerim okur, tesbih çekilir, ilahiler söyler ve dini sohbetler yapar (K.3, K.5, K.12, K.13, K.14,

K.15, K.16, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.32, K.34, K.49, K.50, K.55, K.62).

- Kandil günleri camiler kalabalık olur, geç saatlere kadar ibadet edilir (K.6, K.7, K.8, K.17, K.18, K.95, K.99, K.101, K.122, K.125, K.126).
- Bazıları camide mevlit okutur, bisküvi, gofret, lokum, şeker, çikolata ve meyve suyu dağıtır (K.17, K.18, K.28, K.29).
- Ölenlerin ruhuna mevlit okutulur, sadaka verilir. (K.22).
- Kadınlar kömbe ya da tatlı yaparak konu-komşuya verir (K.13).
- Kadir gecesine Leyla-i Kadir denmektedir. Sabaha kadar uyumadan ibadet edilirse büyük sevap olur. Bu gece ibadetle geçirilirse bütün günahların af olacağına inanılır (K.12, K.13).
- Kadir gecesinde doğan çocuk kısmetli olur (K.12, K.13).

2.2.5.1. Doğanşehir Yöresi Kandillerle İlgili Genel Değerlendirme

Yöre halkı kandil günlerini ibadet ederek geçirmektedir. Kadınlar daha çok bir evde ya da bazı yerlerde köyün ortak kullanım alanı olan dershane denilen evde toplanır, erkekler ise camilerde bir araya gelir. Sevabı çok olsun diye özellikle bir arada olunmak istenir, yalnız ibadet edilmez. Geç saatlere kadar namaz kılınır, Kur'an-ı Kerim okunur, ilahiler söylenir ve dini hikâyeler anlatılır. Kandil günü öncesi oruca niyet edilerek kandil günü oruç tutulmaktadır. Kandil günü günah hanesinin azalacağı, sevap hanesinin dolacağı inancıyla buna uygun işler yapılır. Sadaka dağıtmak, oruç tutmak, mevlit okutmak, kömbe ya da tatlı dağıtmak bu işlerdendir.

2.2.6. Kutsal Aylar-Günler

a) Türk Halk Kültürü'nde

Kutsal aylar, üç aylar olarak da bilinen Recep, Şaban ve Ramazan aylarıdır. Bu aylar dışında Muharrem ayı da kutsal kabul edilmektedir.

"Kutsal kabul edilen Muharrem ayı için Bartın'da, köylerde köy meydanında kazanlarla aşure pişirilir ve gelen geçen bu aşureden yer." (Abdulkadiroğlu, 1987a, s. 205).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Üç ayların girdiği ilk gün eve buğday, un, pirinç, vb. gibi erzak almak evin bereketini artırır (K.12).
- Üç aylar içinde her mübarek ay için üç oruç tutulur. Özellikle Pazartesi ve Perşembe günlerini oruçlu geçirmek sevaptır (K.4, K.5, K.12, K.49).
- Ramazan ayının ilk günü bereket için kayısı, üzüm, erik, vişne, vb. kuru yiyeceklerden hoşaf yapılır (K.12, K.36).
- Ramazan ayında yöreye ayrı bir canlılık gelir. Ramazan günlerinde akşamları aileler bir araya gelip topluca iftar yaparlardı. İftardan sonra erkekler kahvehaneye gider, kadınlar da teravih namazına kadar kendi aralarında eğlenirlerdi. Ocak başında sohbetler edilirdi, büyüklerin anlattığı masallar ve hikâyeler dinlenirdi. Sabaha kadar uyunmaz, birlikte sahur yapar evlere dağılırlardı (K.2, K.4, K.5, K.6, K.8, K.12, K.13, K.15, K.17, K.18, K.28, K.29, K.49).
- Ramazan ayının ilk günü "cıdaba" kavrulur. Cıdaba dövmeyle yapılan bir çeşit pilavdır. Bu pilavın tanesi, yiyen kişinin midesinde ay çıkana kadar kalır ve zikreder, pilavı yapan kişinin evine bereket ve bolluk gelir (K.12, K.13, K.15, K.22).
- Ramazan ayı boyunca özel yemekler yapılır, konu-komşuya dağıtılır (K.12, K.49).
- Ramazan ayında ezanın okunuşunu iftar sofrasının başında beklemek çok sevaptır (K.49).
- Ramazan ayından fitre ve zekât verilir. Fakir-fukaraya erzak vermek sevaptır (K.4, K.5, K.12, K.13, K.49).
- Muharrem ayı girer girmez aşure yapıp dağıtmak çok sevaptır. Yörede aşureye "aşur çorbası" da denmektedir. Aşure sütle de pişirilmektedir (K.12, K.13).
- Aşure günü eve erzak alınırsa, bir yıl darlık çekilmez (K.5, K.13, K.35).

2.2.6.1. Doğanşehir Yöresi Kutsal Aylarla İlgili Genel Değerlendirme

Yörede kutsal aylarda sevap kazanmaya ve evin bereketini artırmaya yönelik uygulamaların yapıldığı görülmektedir. İnanç gereği özel sayılan bu aylarda sosyal dayanışma ve yardımlaşmaya özen gösterilir.

2.2.7. Milli Bayramlar

a) Türk Halk Kültürü'nde

Şehir ve kasabalarda bir şenlik havası içinde kutlanan milli bayramların (30 Ağustos, Cumhuriyet Bayramı, kurtuluş bayramları), askeri geçitler, fener alayları, vb. "resmi" gösterilerde geleneksel tek öge, seymenler, zeybekler, vb. gibi bugün artık yaşamayan eski kuruluşlar temsilcilerinin özel kıyafetleriyle katılmalarıdır. Ama bu bayramlar vesilesiyle, resmi gösteriler bittikten sonra, kimi yerlerde gece geç vakitlere kadar, işçilerin, esnafın kendi aralarında, hükümet ya da belediye meydanında düzenledikleri eğlenceler, bu şenliklere öteki bayramların yerli renklerini verir. Eğlenceler, en çok davul zurna takımlarının katılması ile canlandırılan oyun toplantılarıdır. Anadolu kasabalarında, her yerin kendi oyunlarının oynanmasına karşılık, İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde toplantılara yurdun çeşitli bölgelerinden gelmiş kimseler katıldığı için, ayrı ayrı kümelerin, ayrı ayrı oyun gösterileri ile eğlentiler bir türlü ***halk oyunları festivali*** görüntüsü alır. Ulusluk bayramlarda da, birçok yerlerde, resmi törenlerden sonra, bayram yeri diye nitelendirebileceğimiz çayırlarda güreşler, koşular ve başka çeşit yarışmalar düzenlenir. Yarışmaların bir özelliği, ciddilerinin yanında güldürücülerinin yer almasıdır: Yumurta yarışı, çuval yarışı, eşek koşuları gibi (Boratav, 1999, s. 210).

Ulusluk bayramların son yıllarda aldığı bir nitelik de, siyasi partilerin, davullu zurnalı gösteriler, eğlenceler düzenleyerek, kendi üyelerine ve halka o günü neşe ile geçirme fırsatı verme, bir yandan da rakip partilerle bir çeşit ***başarı yarışmasına*** girişmeleridir (Boratav, 1999, s. 210-211).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Milli bayramlar yapılan özel törenlerle kutlanır. Okullar halk oyunları ve tiyatro gösterisi yapar, bando takımı yürüyüş yapar. Günün anlam ve önemini ön plana çıkaran konuşmalar ve gösteriler yapılır. Bu törenlere halkın ilgisi yoğundur (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.28, K.29, K.95, K.97, K.122).
- Milli bayramlarda evlere, dükkânlara bayrak asılır. Okulda kutlama töreni yapılır (K.17, K.18, K. 33).

2.2.7.1. Doğanşehir Yöresi Milli Bayramlar İle İlgili Genel Değerlendirme

Doğanşehir yöresinde dini bayramlarda olduğu gibi milli bayramlar da büyük bir coşkuyla kutlanmaktadır. Okullarda günler öncesinden tören için hazırlık yapılır. İlçe merkezi ve köyler bayraklarla donatılır. Törenlere halkın katılımı da yoğun olmaktadır. Köy meydanında toplanılıp, saygı duruşunda bulunulur, İstiklal Marşı okunur ve ardından gösteriler yapılır.

2.2.8. Bereket Törenleri

Anadolu Türk toplumu, kendilerinden önce Anadolu'da yaşamış olan toplumların gelenek, görenek ve inançlarından etkilenmiş, bu etkileri kendi kültürünün öğeleriyle besleyerek günümüze kadar taşımıştır. Bugün Anadolu köylüsünün gelenek ve göreneklerinde, eski Anadolu toplumlarının kültür izlerini bulmak mümkündür. Mezopotamya ve Anadolu'nun eski halkları gibi, Anadolu Türk köylüsü de doğanın mevsimsel döngüsünü ve bu döngünün yaşamında yarattığı değişiklikleri iyi yönde etkilemek, oluşumunu düzenlemek istemiştir. Bu isteği, tarihin derinliklerinden gelen geleneğin de etkisiyle doğanın mevsimsel döngüsünü yansılayan oyunlar oynayarak eyleme dönüştürmüştür. Bütün bu oyunların oynanma zamanı genellikle hasat mevsimi ve ilkbahara denk düşer (Çetin, 2006, s. 198).

İnsanoğlu mutluluk veren her değişikliği törenle kutlamaktadır. Tabiatın yeniden canlanışı ve dolayısıyla hayvansal ve bitkisel bereketin yeniden temini Türk kültüründe çeşitli törenlerle kutlanmaktadır. Törenlerde yaşlılar yeni bir yıla erişmenin, yetişkinler geçimleri için gerekli olan hayvansal, bitkisel bolluk ve berekete kavuşmanın, gençler ve çocuklar da eğlenmenin tadını çıkarırlar. Böylece, pratiklerde ifade edilen dileklerin kabulü için sihri-dini bir zemin yaratılarak eski Türk yaşamının ve dolayısıyla inanç sisteminin dini-büyüsel pratiklerine İslamî renkler verilmiştir (Artun, 2011, s. 4).

Bir yıl içerisinde doğada baş gösteren değişiklikler, insan toplumunun hayatını her zaman etkilemiştir ve bunlar tarih boyunca bütün halklar tarafından çeşitli, tören, ayin ve bayramlarla kutlanmıştır. Takvim merasimleri olarak bilinen bu törenler, toplum hayatındaki önemine göre şu veya bu şekilde korunmuş, bir kısmı zamanla sadece bazı motiflerini geride bırakarak kaybolmuş, en önemlileri ise günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Havaların ısındığı, tabiatın, hayvan ve bitkilerin yeşillendiği ve özellikle

hayvanların yavrulamaya başladığı ilkbahar mevsimi, doğal olarak insan toplumunun hayatını en çok etkileyen mevsimlerden birisi olmuştur (Pirverdioğlu, 2002, s. 44).

Türklerin çok eskiden beri önemli kabul ettikleri ve kutladıkları özel günler vardır. Bu tür günlerle ilgili uygulamalar eski dönemlerde toy, şenlik ve kutlama olarak adlandırılırken, İslam sonrasında ve genellikle de İslam dininden kaynaklananlara bayram adı verilmiş ve daha sonraları ister dinî, ister millî olsun bütün kutlamalara bayram denmiştir (Ekici, 2005, s. 47).

2.2.8.1. Nevruz

a) Türk Halk Kültürü'nde

Nevruz sözcüğü Farsça nev (yeni) ve ruz (gün) sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiş olup yeni gün anlamına gelmektedir. Eski İran takvimine göre yılın ilk günüdür. İlkbaharın başlangıcı sayılan bir gündür. Nevruz, Türk dünyasında, ortak kültürel değer olması yönüyle önemli bir yere sahip olup, Türklük dünyasında ve Anadolu' da ortak inanmalarla, ortak heyecanlarla yüzyıllardır Türk kültürüne özgü özelliklerle kutlanılmaktadır (Artun, 2011, s. 4; Gemalmaz, 1996, s. 156).

Nevrûz, klâsik kültürümüzün bayram ve şenlik olarak kutlanan önemli bir unsurudur. Bahar bayramı ve yılbaşı olarak kutlanan ve eski kültürümüzde mühim bir yer işgal eden nevruzun başlangıç tarihi 21 Marttır. Rûmî takvimde bu tarih 9 Marta tekabül ettiği için halk arasında *mart dokuzu* diye bilinen tarih aslında nevruzdur (Karaköse, 2008, s. 172).

Hayvancılıkla, tarımla uğraşan topluluklar için kışın bitip baharın gelmesi yapısal, işlevsel ve yeniden dirilişin sembolleşen başlangıcı olan, gece ve gündüzün eşitlendiği, doğanın uyandığı ve dolayısıyla üremenin başlangıcı olarak kabul edilen bu 21 Mart tarihi, pek çok takvimde ve kültürde yılbaşı olarak kabul edilip kutlanmıştır (Çobanoğlu, 2000, s. 34).

Gelenekler tortulaşmış, kalıplaşmış yaşayan kültürel ögelerdir. Nevruz da ağırlıklı olarak orta kuzey yarım kürede yaşayan halklar arsında uzun tarihi geçmişi olan bir gelenek ve kültür ögesidir. Ancak nevruzun, sözünü ettiğimiz bu coğrafyada yaşayan halklardan hangisine ait olduğu ve menşei tartışmalıdır. Nevruz geleneğine sahip çıkan halklardan bazıları, çoğu kez bir kültür etnosantirizmi anlayışı içinde, bazen ideolojik ve dini sebeplerle sahip çıkarlarken bazı halklar da dini ve ideolojik sebeplerle

karşı çıkmaktadırlar. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmalarda da ortak bir sonuca varılabilmiş değildir. Bu anlayış farklılığı ulusal ve uluslararası boyutta ya devam etmekte olan sorunları körüklemektedir ya da birtakım yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Oysa gelenekler sosyal anlamda ortak buluşma ve bütünleşme noktalarıdır. Nevruz geleneğinin farklı algılama biçimleri farklı yaklaşımların da ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Abay, 2003, s. 159).

Nevruz geleneği çok eski zamanlardan beri süregelmektedir. Ancak bu geleneğin İran kültürüne ait olduğunu savunanlar olduğu gibi Türklerde de çok eskiden beri nevruz törenlerinin yapıldığı, hatta Ergenekon'dan çıkışın nevruz gününe rastladığı görüşü de savunulmaktadır. Nevruz geleneği İranlılardan Araplara da geçmiş olup bu güne gece ile gündüzün eşit olduğu gün ya da gece ile gündüzün dengelendiği gün anlamına gelen *birinci itidalyun* (nevruz), güz mevsimindeki gece ile gündüzün eşit olduğu güne de *ikinci itidalyun* (mihrican) denilmektedir (Abay, 2003, s. 159).

Günümüzde nevruz, Türkiye'nin de içinde bulunduğu büyük bir coğrafyada; genel olarak kuzey yarım kürede Adriyatik'ten Cin seddine kadar olan bölgede, özellikle de, Orta Asya'da, Anadolu'da, Kafkaslarda, Orta Doğu'nun bir bölümünde farklı ırklara mensup halklar ve milletler tarafından çeşitli tören ve eğlencelerle kutlanmaktadır. Bu cümleden olarak, Martın 21. Günü Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Afganistan, Tacikistan ve İran' da resmi tatil ve bayram günüdür. Türkiye Cumhuriyeti ile K.K.T.C'de resmi tatil olmamakla birlikte bayram olarak kabul edilmiştir (Abay, 2003, s. 159).

Nevruz, kökü çok eski bir geleneğin Anadolu'da yeniden şekillenip günümüzde de şenlik ve kutlama biçiminde sürdürülen bir örneğidir. Doğanın uyanması ateşle kutlanır. Çünkü ateş evreni canlandıran güneşin dünyadaki uzantısıdır (Artun, 1999, s. 2).

Anadolu'da, Nevruz'da "Fadima Ana Pekmezi" diye bilinen bir tatlı yapılarak bu özel gün kutlanır (Kalafat, 2010, s. 243). Iğdır'da bugünün akşamı genç kızlar, evlerinde bulunan kullanılmamış kumaş parçalarını ve bir makası alarak dereye giderler. Burada nevruzla ilgili maniler söyler, atışmalar yaparlar. Ayrıca yanlarına aldıkları kumaş parçalarının üzerine kırkar delik çarlar. Buna "kırkgöz" denir. Bunun dışında bu gece hiç konuşulmadan dereden su getirilir, kullanılmamış temiz bir leğene konur, yine kullanılmamış iki dikiş iğnesi alınır ve bunların başına temiz pamukla sarılarak pamuğun üzerine kalemle bir işaret konur. Bu işlem genç kız ve erkeklerin kiminle evleneceklerini bilme isteği ile yapılır (Yakıcı, 2002, s. 18).

Nevruz, toplumsal yaşamda canlandırıcı etkisinin bulunması, geleneklerin sürmesine aracı olması, törelerin kökleşmesini sağlaması yönüyle işlevseldir. Nevruz geleneğini sürdürenler kültür taşıyıcıları olarak görev yapmaktadırlar. Nevruz, halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getiren, Türk kültürünün korunup yaşatılmasında önemli bir yeri olan mevsimlik törenlerimizdendir (Artun, 2009, s. 264).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Nevruz kutlanmamaktadır (K.1, K.17, K.18).
- Nevruz ateşi yakılır, davul-zurna çalar, folklor ekibi gösteri yapar, demir dövülür, şarkılar, türküler söylenir (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10).
- Nevruz günü gençler, büyükçe bir ateş yakar ve üzerinden atlar. Etrafında halay çekilir (K.138, K.139, K.140, K.141).
- Nevruz günü için tereyağı, pekmez ve un ile helva yapılıp yenir. Bu helvaya yuvarlanarak ceviz şekli verilir (K.24, K.31).

2.2.8.2. Hıdrellez

a) Türk Halk Kültürü'nde

Hızır ve İlyas isimlerinin halk ağzında aldığı şekilden ibaret olan hıdrellez, kökü İslam öncesi Orta Asya, Ortadoğu ve Anadolu yaz bayramlarına dayanan, Hızır yahut Hızır ve İlyas kavramları etrafında dini bir muhtevaya bürünmüş halk bayramının adıdır (Ocak, 1998, s. 313). Takvimi bilgilerde bugüne "Ruzi Hızır" denilir ve yaz mevsiminin başlangıcı sayılır. Halk dilinde Hıdırellez şeklinde söylenen bugün, şehir, kasaba ve köylerimizin pek çoğunda, kuşaktan kuşağa sürüp gelen eski adet ve inançlarla ilgili çok neşeli, yemekli, çalgılı kır eğlenceleri safhaları, sabah da manilerle kısmet açma törenleri yapılır (Ülkütaşır, 1976, s. 157).

Hıdrellez, Hızır ve İlyas'ın her yıl buluştuğuna inanılan 6 Mayıs gününü ifade eder. Bu güne *Hızır-İlyas günü* de denilmektedir. Türkler arasında İslamiyet'ten önce de her yıl yapılan bahar/yılbaşı bayramı kutlamaları, İslamiyet'ten sonra Hızır ve İlyas'ın şahsında dini bir muhtevaya bürünmüş ve Hıdırellez adını almıştır. Hıdırellez; Azerbaycan, Kırım, Kerkük, Musul, Suriye, Balkanlar, Mısır, Lübnan, Cezayir, Fas ve İran'da bilinmektedir ve hemen hemen tüm Türk boyları arasında da Hızır'la İlyas'ın buluştuğu gün olarak kutlanmaktadır (Aras, 2002, s.47-50).

Türk halk inanışlarında önemli bir yeri olan Hızır ya da Hızır-İlyas kültünün psikolojik yönü de vardır. Çünkü tarihin en karanlık dönemlerinden beri insanlar çaresiz kaldığı zaman birtakım olağanüstü varlıklardan yardım beklemişlerdir. İnsanın yapısında var olan bu eğilim, Türk inanışlarında çoğu zaman misafirle bütünleştirilen "Hızır" motifini karşımıza çıkarmıştır (Aras, 2002, s. 43). Halk inanışlarına göre Hızır, zaman zaman dünyada dolaşıp gezmekte, gezdiği yerlerde kuru otlar yeşertip, dokunduğu kimsenin elinde yeşil bir iz bırakan efsanevi bir kişiliktir. Halk inanışlarında onun bereket ve uğur getirdiği, darda kalanlara yardım ettiği, kendisine rastlayanların, Hızır olduğunu sonradan anlayıp, gördükleri zaman dileklerini söyleyememiş olmalarına yandıkları üzerine hikâyeler anlatılır. İlyas üzerine bilinenler ise daha azdır. Hıdrellezi daha çok kadınların ve genç kızların bayramı olarak nitelemek mümkündür (Boratav, 1999, s. 222).

Hızır'ı bir peygamber olarak kabul eden Türk halk inanışında, Hızır çeşitli kıyafetlerle ortaya çıkıp sadaka isteyerek insanları dener, kendisini hoş karşılayanların isteklerini yerine getirir. Hıdırellez kutlamaları da Hızır'ın bu özelliğinden faydalanmaya yönelik faaliyetlerdir. Türk halkının Hızır'ı çeşitli kılıklarla insanlar arasında dolaştırması onun bir peygamber olarak addedilmesine engel teşkil etmemiştir (Aras, 2002, s.43).

Hıdrellez esas itibarıyla Türk dünyasının birçok bölgesi ve Türkiye'de bahar bayramlarının en önemlisini oluşturur (Yücel, 2002, s. 35). Türk dünyasında Hıdrellez etrafında oluşturulan gelenekler, inançlar, törenler bir bakıma Sultan Nevruz ve diğer baharı karşılama gelenek ve törenleri ile karıştırılmıştır. Türklerdeki bahar törenleri bir veya bir kaç önemli gün üzerinde yoğunlaşmış ve yapılan törenler o günün etrafında toplanmıştır. Bu bakımdan Nevruz, Hıdırellez veya diğer bahar törenlerinin tamamını herhangi birinin kutlanması sırasında görmek mümkündür (Artun, 2011, s. 5).

Hıdrellezde şenlik, büyü, bolluk-bereket motifleri iç içedir. Hıdrellez geleneğinin bolluk-kıtlık, yaz-kış çatışması, doğanın düzenli değişmesiyle yaratılan mitlerin kutlandığı tören, şenlik ve bayram olduğunu söyleyebiliriz (Artun, 2011, s. 5).

İstanbul'da Hıdrellez'de kısmet açıklığı için bir tören yapılır. Bunun için Hıdrellez gecesi, toprakta ekili duran iki baş sarımsak ya da zambak, saki tepelerin aynı boyda kesilir. Bu sarımsak saklarından birisi "aht-ahid" diğer "baht-talih" olur. Gece sarımsak ya da zambak uçları kesilirken: "Ahtım mı büyük bahtım mı büyük?" diyerek dua edilir. Sabah kadar bahta ait sarımsak daha fazla büyümüş ise kızın kısmeti açılmış sayılır ve sevinilir (Ülkütaşır, 1976, s. 169).

Bolu'da Hıdırellez günü piknik yerlerinde salıncağa binme âdeti görülür, böylece günahların atılacağına inanılır. Seben ilçesinde Hıdırellez dini bir gün gibi nitelendirilir. Yörede Hıdırellez günü ikindi namazından sonra iki rekât namaz kılınıp, kıbleye karşı durularak niyet edilir. Sabah erkenden ise pencere açılarak;

Sabah hayrı bizim olsun
Anam babam cennetlik olsun
Ya Allah ya kerim Allah
Ya Allah kısmet yolla
Ya Allah rızık yolla
Ya Allah eletip götürüp
Cehennemde yakma
Ya Allah yüzümüzün karasına bakma.

Diye dua edilir. Adağı olanlar da kurbanlarını bu gün keser (Uca, 251-252).

Alanya'da Hıdırellez günü, bereket amacıyla bir zeytin yaprağına bin İhlas okunur ve "*Ben saldım deryaya, derya götür Mevlaya."* Denilerek yaprak denize atılır (Uca, s. 254).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Hıdrellez günü oruç tutulur, fakirlere sadaka verilir (K.19).
- Hıdrellezde un, bulgur, vb. gibi yiyecekler alınırsa o yıl evin bereketi eksilmez (K.12).
- Hızır kömbesi pişirilir, en az yedi kapıya dağıtılır (K.115, K.117, K.122).
- Hıdrellez bahar bayramıdır, kışın bittiğini müjdeler. "Getir Hıdrellezi ki, gösterem yazı." Derler. Hıdrellez günü biri çocuk olur, biri kocakarı olur, biri de Arap olur. Kocaya pamuktan saç yaparlar. Arap olan da eline tahtadan bir kılıç alır. Çocuklar ev ev gezerler ve vardıkları kapıdan elma, et, yağ, bulgur, vb. toplarlar. Sonra hep bir araya gelinir toplananlarla yemek yapılır ve yenir. Çocuklar Hıdrellezde ellerine teneke alır, çalarak oynarlar, dolaşırlar (K.95, K.101, K.103, K.104).
- Hıdrellezde biri kadı, biri de gelin kılığına girer, oyunlar oynanır. Sonra ev ev gezilerek yağ, un, kavurma, vb. toplanarak kömbe pişirilir, hep birlikte yenir (K.138).

- Rahmeli günler çıktıktan sonra Hıdır oyunu oynanır. Bir karı-koca yapılır. Kocaya pamuktan sakal yapılır. Üzerlerine hırhış (kötü, eski elbise) giyerler ve ev ev gezerek; yağ, un, pekmez, tuz, vb. gibi, artık ne bulurlarsa toplarlar ve fakir olan birinin evine giderler, orada kuymak, kömbe yaparlar, hep birlikte yerler (K.142).
- Hıdrellezde kırlara pikniğe gidilir, hep birlikte yenir, içilir (K.28).
- Hıdrellez gecesi, çocuk sahibi olmak isteyen, ev-araba sahip olmak isteyen, sınav kazanıp üniversiteye gitmek isteyenler bir kâğıdın üzerine dileklerini temsilen resim çizerek bu kâğıtları, gül ağacının dibindeki toprağa gömer ya da ertesi gün bu kâğıdı akan bir suya atar (K.30, K.45).
- Hıdrellez gecesi, dua edilir, o yıl içinde sahip olunmak istenen şeyler için niyetler tutulur, evin bereketi artsın diye "Hızır eli değsin." denir. Gece rüyasında Hızır'ı gören kişinin evi bereketlenir, aldıkları dolar-taşar (K.13).
- Un haralına (çuval) el ile iyice bastırılır. Ertesi sabah kalkılır ve harala bakılır, eğer el izi geçtiyse, Hızır'ın el izini sildiği ve evin bereketinin bitmeyeceği düşünülür (K.13, K.26, K.27).
- Hıdrellezin ertesi günü, Hızır aleyhisselam eve uğrayıp uğramadığı zakraların (erzak) olduğu odadaki un izinden anlaşılır. O gece Hızır aleyhisselam eve gelmiş, zakraların etrafında gezmiş ve "Bereket, bereket, bereket." demiş diye düşünülür (K.12)
- Hızır'ı görenler, onun Hızır olduğunu sonradan fark ederler. Hızır darda kalınca birden ortaya çıkar ve aniden de kaybolur (K.12, K.27).
- Hızır, aksakallı koca olarak ortaya çıkar. Onu görmek çok hayırlıdır, göründüğü kişilerin işi yoluna girer, varlık olur (K.13, K.25).

2.2.8.3. Yağmur Yağdırma

a) Türk Halk Kültürü'nde

Geçmiş dönemlerde, tabiatın sırrını çözemeyen insanoğlu, zamanla ortaya çıkan tabii afetleri (deprem, sel, fırtına, kuraklık, ay-güneş tutulması vs.) Tanrının bir cezası olarak addetmiş ve korunmak için bir takım ayinlere, törenlere başvurmuştur. Bugün, İslami bir kisveye bürünmüş olarak yaşatılan bu törenlerin temelinde eski Türk inanışları yatmaktadır. Mitolojiden efsaneye, inanışlardan törenlere kadar halk kültürü

ile ilgili örnekler incelendiğinde, temelinde sebebi bilinmeyen tabiat güçlerine karşı bir mücadele ve temenninin yer aldığı açıkça görülür. İşte, bunlardan biri de yağmurun yağmadığı, kuraklığın uzun süre devam ettiği zamanlarda, yeniden yağmur yağdırmak için yapılan tören ve pratiklerdir. Atlı-göçebe hayatı yaşayan, geçimini daha çok tarım ve hayvancılığa bağlı olarak devam ettiren Türk insanı için yağmur oldukça önemlidir. Yağmur bolluktur, berekettir, hayattır, yaşamaktır, var olmaktır. Onun için yağmurun yağmaması felakettir ve önlemek için Tanrıya farklı şekillerde dualar edilir, niyazlarda bulunulur (Şimşek, 2003, s. 78-79).

Geçim kaynağı tarıma dayanan ve suni yollar ile sulama imkânı bulunmayan toplumlarda, yazın kurak geçtiği dönemlerde, özellikle yağmura ihtiyaç duyulduğu zamanlarda, çeşitli yöntemler kullanılarak yağmur yağdırma uygulaması geçmişten günümüze kadar yapılagelmektedir. Toplumlarda, yağmur yağdırma uygulamaları için *yağmur büyüsü* ve *yağmur duası* terimleri kullanılmaktadır. Yağmur büyüsü, çocukları ıslatmak, taşı suya daldırmak, yağmur yağmasını betimleyen hareketler yapmak gibi genel olarak benzetmeli büyü prensibine uygun pratikler ve yüce varlıklar üzerinde etkileyici tesiri olduğuna inanılan dua, kurban vb. aracılığı ile yağmur yağdırmaya yönelik yapılan büyü türüdür (Kılıç, 2011, s.497).

Geçmişten günümüze birçok toplumda yağmur yağdırmak için büyüsel nitelikte çeşitli işlemler yapılmış ve halen de yapılmaktadır. Bu işlemlerin örnekleri çok sayıda olmakla birlikte, genel olarak belli bir ağacın yaprağını veya kabuğunu suya daldırma ve bunlarla çevreye su serpme, suyu ağza alarak havaya püskürtme, belli bir taşı suya daldırma veya taşın üzerine su serpme, hayvan yavrularını annelerinden belli bir süre ayrı tutma, bazı hayvanları özellikle siyah renkli olanları kurban etme, dövme ve yakma şeklinde yapılmaktadır (Kılıç, 2011, s.497).

En basit mantık kaidesi bile bizi, bugün Türkiye'de rastlanılan birçok sosyal değerlerin, Orta Asya'dan getirilmiş olduğunu düşünmeğe zorlamaktadır. Şüphesiz aradan geçen asırlar, bu zaman içinde yapılan temaslar, yeni buluşlar eski kültür şeklimizde değişmeler, yok olmalar meydana getirmiştir. Ama bu yağmur yağdırma törenleri çok uzak bir mazinin eseri olmalıdır (Acıpayamlı, 1963, s. 223). Elbiselerin ters giyilmesi, yağmur yağdırma temsilleri, yağmur taşları ve yada taşı bağlantısı, çocukların ağlatılması, hayvan kafatası ve iskeletlerinin toplanması, toplu yemek adetleri, İslamiyet'te olmayan eski kültür izleri bizi Orta Asya yağmur yağdırma törenlerine kadar götürüyor (Artun, 2009, s. 323).

Metin Ekici Tire yöresinde köylülerin yağmur yağsın diye dua ettiklerini belirtirken yakın çevredeki tuğlacı ve kiremitçilerin yaptığı çarpıcı bir uygulamadan bahseder. Bu kişiler yağmur yağmasın diye helaya ekmek atarlar ya da diri bir hayvanı toprağa gömerler. Burada amaç Allah'ı kızdırıp yağmurun yağmasına engel olmaktır (Ekici, 2002, s. 49).

Veli kültüne bağlı olarak Adana'da geciken yağmurların yağmasını sağlamak, kıtlığı, kuraklığı önlemek için yağmur yağdırma kerametleri olduğuna inanılan "Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede" ziyaretlerine gidilip yağmur duası yapılır, kurban kesilir (Artun, 2009, s. 321).

Darende'de ise yağmur yağması için modu adı verilen bir kukla yapılır. Çocuklar bu moduyu ev ev gezdirerek: "Modu modu neden oldu; bir kaşık yağ ile bir kaşık bulgurdan oldu; verenin bir oğlu olsun, vermeyenin bir kızı olsun, onu da Allah elinden alsın." Diyerek toplanan ya ve bulgur evlerden uzak bir yerde pişirilerek yenir (Uslu, 2004, s. 94).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Kuraklık olur da yağmur yağmazsa kurban kesilir ve kanı akıtılır. Aynı şey Ülger kuruyunca da yapıldı. 1803'den beri kesilmeden akan pınar kuruyunca, başında kurban kesildi ve tekrar akmaya başladı (K.12, K.13, K.15, K.17, K.18, K.26, K.27, K.28, K.43, K.47).
- Kuyucuk ziyaretine gidilir ve yağmur yağsın diye dua edildikten sonra kurban kesilir, etiyle yemek yapılıp yenir (K.108, K.110).
- Yağmur yağdırmak için halk toplanır, başlarında imam olur, dualar edilir, kurban kesilir ve etiyle yemek pişirilerek hep birlikte yenir (K.1, K.29).
- Hoca köyün bütün çocuklarını toplar, hoca önde çocuklar arkada subaşına gelirler ve hoca kıbleye dönerek yağmur duası okur. Kurban kesilir, yağlı ekmek yapılıp dağıtılır (K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- Çocuklar "köpürcek" oyunu oynarlar. Önce tahtadan bir adam yaparlar. Üzerine harik hurik (eski püskü) kıyafet giydirirler. Bir araya gelen çocuklar tek tek evleri gezer ve şeker, un, tuz, yağ, vb. toplarlar. Bunu yaparken de:

  Köp köp köpürcek
  Ana bana çekirdek

Çekirdeğin içi yok
Kara kızın suçu yok
Ver Allah'ım ver
Bir yağmur ile bir sel.

Derler. Toplanan malzemelerin bir kısmı ile "bilik" denilen bir çeşit çörek yapılır, kalanı da çocuklar bakkala satar ve şeker alır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.33, K.42, K.44).

§ Çocuklar toplanır, tahtadan, bezden bir gelin yaparlar, bu bebeği omuzlarına koyarak ev ev gezerler ve bulgur, un, yağ, tuz, vb. yiyecek toplarlar. Bunu yaparken:

Yağ yağ yağmur
Teknede çamur
Ver Allahım ver
Sicim gibi yağmur
Ver Allahım ver
Bir yağmurla bir sel.

Derler. Bu şekilde bütün köy gezildikten sonra yüksek bir yere çıkılır. Burada kazanlar kurulur, toplanan yiyeceklerle yemekler pişirilir ve hep birlikte yenir (K.1).

2.2.8.4. Koç Katımı

a) Türk Halk Kültürü'nde

Koç katımı tarihi, bölgeden bölgeye değişmekle birlikte araştırma bilgilerine göre koç katımı tarihi 1 Ekim ile 20 Kasım arası olarak kabul edilmektedir. Katım tarihinden bir buçuk, iki ay önce koçlar sağmal sürüsünden ayrılır. Koç katımının ilk gününde çobanlar süslenmiş olurlar ve kınalanmış koçları dişi koyunlara salarlar ve bazı yerlerde düğünlerde olduğu gibi hocalar dualar okurlar. Koç katımı, kapsadığı birtakım töreler, inanışlar ve büyülük işlemlerle de ayrı bir önem taşır (Artun, 2011, s. 6).

Kars'ta, koç katımından önce, koçlara, kız ve gelinler "koç bezeği" adı verilen süslü baslıklar takar. Akkışla'da "sayıl çıkarma" şenlikleri yapılır. Şubat ayının ilk haftasında bu maksatla Köse Oyunu oynanır, temsili gelin yapılır evden yiyecek toplanır. Bu esnada;

Aşağıdan gelen Urumlu
Çocuğunun burnu sırımlı
Ayran içmiş köpek karınlı
Kalk geldim köşeciğim.

Diye parçalar okunur. Ayrıca "kuzu yıkama" ve "koç katımı" şenlikleri yapılır. Bütün bunlar bolluk bereket dilemek veya bereketi kutlamak içindir. Ayrıca, bu ilde koç katımı sırasında yürüyen sürüyü ikiye ayırıp geçmek veya sürü içinden boş bir kapla geçmek, doğum günleri içinde evden tuz ve ateş çıkarmak, dışarı vermek uğursuzluk ve günah sayılır (Kalafat, 2010, s. 356-357).

Erzurum/Şenkaya çevresinde, koç katımından sonra, büyük bir kap içine doldurulan su, koyun sürüsünün üzerine dökülür. Bunun adına, "çiçek suyu" denir. Çiçek suyu koyunların üzerine döküldüğü zaman dölün bol ve bereketli olacağı inancı yaygındır. Güzün, koç katımı sırasında da, boynuzlar boyanır ve dölün bereketli geçmesi için her birine birer kırmızı elma bağlanır (Kalafat, 2010, s. 357).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Koç katımı törenle yapılmaz. Ancak ilkbaharda "tosun dövüşü" yapılır. Davul-zurnalı eğlence yapılır, yemekler yapılır ve yenir. Dövüşü kazanan tosunun sahibine ödül verilir (K.1, K.6, K.8, K.17, K.18, K.29, K.95, K.122, K.124, K.126).
- Sonbaharda yapılır. Koç katımı sırasında döl bereketli olsun diye şekerli hedik yapılıp dağıtılır. (K.92).

2.2.8.5. Kış Yarısı/Saya Oyunları

a) Türk Halk Kültüründe

Saya, halk ağzında gebe koyunların karnındaki yavru, yüz günlük olduğunda çobanların yaptığı törendir. Saya özellikle köylerde, küçük ve büyükbaş hayvanların yavrulamaya başlayacağını, kış mevsiminin yarılandığını müjdelemek; Allah'tan bolluk ve bereket dilemek amacı ile genellikle gençlerin ve çocukların köylerdeki evleri dolaşmalarına verilen addır. Yöreden yöreye değişim gösteren saya gezme töreni, genellikle köylerde, köyün gençleri tarafından çeşitli kıyafetlerle ve eşyalarla kılık değiştirilerek yapılır (Albayrak, 2004, s. 457).

İnsan ve hayvan ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkmış, çok eski devirlerden itibaren Türklerin ata yurdu Orta Asya'da yaşatılan ve Anadolu'da kurulan yerleşik medeniyette varlığını sürdüren törenlerden biri olan saya geleneği, bünyesinde barındırdığı dramatik unsurlar nedeniyle seyirlik oyunlar, özellikle köy seyirlik oyunlarıyla ilgili araştırmalara konu olmuştur. Teknolojik gelişmelerin olumsuz etkilerine rağmen, saya geleneği bir bayram olarak Türkiye' de günümüzde de varlığını korumaktadır. Saya bayramı, koç katımından yüz gün sonra kutlanır ve bu törenlerde bir takım dramatik gösteriler sunulur. Bu inanç, bir kuzunun anne karnında yüz gün süren macerasının, canlı doğum ile neticelenme ihtimalinin yüksek olması ile ilgilidir (Düzgün, 2005, s. 24-28).

Saya oyununun Anadolu'nun birçok yöresinde Koç katımı, Koyun Yüzü, Davar Yüzü, Tekecik, Çoban Oyunu, Saya, Saya Gezme, Saya Oyunu, birbirlerinden çok az farklarla oynandığı görülmektedir (Çıblak, 2007, s.1).

Koyulhisar yöresindeki saya gezme oyununda tilki, Arap ve Arap'ın gelinleri vardır. Tilki Arap'ın gelinlerini kokladığı için öldürülür. Gelinlerden birisi ona acıyarak ağzına kuruyemiş verir ve tilki dirilir (Çetin, 2006, s.199).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Kış ortasında kadınlar ve çocuklar bir araya gelerek mısır, buğday ve nohuttan hedik yaparlar. Hediğin içine akide şekeri de konur, hep birlikte yerler, eğlenirler (K.22, K.44).
- Kış yarısında çocuklar kapı kapı gezerek buğday, un, şeker, vb. toplarlar, bunu bakkala vererek karşılığında şeker, bisküvi, lokum alır, yerler (K.15).

2.2.8.6. Kar Kaldırma

Yörede kış uzun ve oldukça sert geçer, Nisan ayında da kar yağar. Nisan ayında yağan iri taneli kara "leylek karı" denmektedir (K.1, K.6, K.11, K.12, K.13, K.25, K.35). Diğer mevsimlik törenlerin aksine bu törende gelenek erkekler tarafından uygulanmaktadır. Kar kaldırma törenine duaları kabul olur düşüncesiyle çocuklar da katılmaktadır. Erkekler kendi aralarında para toplarlar ve bununla bir davar alırlar, ardından çocuklarla birlikte cami avlusunda bir araya gelirler. Hep birlikte kıbleye doğru dönerek samyeli gelsin, karı eritsin diye dua ederler. Hoca "Harama uçkur çözmeyen (zina yapmayan), haram yemeyen, erkekliği bozulmayan öne çıksın." der ve o kişi her kim ise o bir adım öne çıkar. Bu kişi Fatiha'yı çeker (dua okur). Sonra davar kesilir ve hemen kazanlar kurulur, etiyle pilav pişirilir. Hep birlikte yenir ve kalanı da fakir-fukaraya dağıtılır (K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).

Bu töreninin dışında, nisan ayında yılın son karı yağdığında, kar ile pekmez karıştırılarak *karlambaç* yapılır ve bu son kar böyle kutlanır (K.14, K.24, K.25, K.31).

2.2.8.7. Çiğdem Bayramı/Çiğdem Aşı/Çiğdem Pilavı

a) Türk Halk Kültürü'nde

Anadolu'nun halk geleneğinde kutlanan bahar bayramlarından biri de çiğdem bayramıdır. Çiğdem bacası ya da çiğdem pilavı adı da verilen bu tören erkeklerin göreneklerinden kovulduğu, kadınların, genç kızları ve çocukların yani geleneklerin daha uzun zaman koruyan ortamların kültür alanına sığınmış gösterilerden biridir. Çiğdem töreni çocukların, oyuna dönüşmüş bir çeşit bayramları sayılabilir. Bu bayramın günü kesin değildir, ancak çiğdem çiçeğinin çıktığı zaman kutlanır. Çocuklar küme küme kırlarda toprağı kazarak, soğanları ile birlikte çiğdem çiçeği toplarlar. Bunlardan yaptıkları demetle tekerlememsi türküler söyleyerek kapı kapı gezerler ve evlerden bulgur, yağ, vb. yiyecek gereçleri toplarlar; aldıkları erzak karşılığı çiğdem verirler. Yine küme küme kırlara giderler ve orada pilav pişirerek güle oynaya yerler. Bu bayarama çiğdem bacası denmesinin sebebi ise toplu yenen yemeğin evlerin damlarında yenmesidir (Boratav, 1999, s. 219-220).

Niğde'nin Aksaray köylerinde 22 Şubat'ta kutlanan Çiğdem bayramında, bütün köy halkı köy meydanında toplanır, ağaçtan kesilen bir dala çiğdemler çiçekli olarak bağlanır, renkli kumaşlarla süslenir, çiğdem başı önde olmak üzere evler dolaşılır,

türküler söylenir, ev sahipleriyle söyleşmeler yapılarak yiyecek toplanır, sonra hep birlikte yenilir (Çetin, 2006, s. 201).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Mart sonu nisan başı gibi çiğdemler çıkar. Kadınlar, genç kızlar, çocuklar hep bir araya gelir ve dağa, kırlara çıkar. Çiğdem, yemlik ve burumsalık otları toplanır. Nergis de toplanır. Toplanırken türküler söylenir, kızlar maniler söyleyerek atışır. Sonra çiğdem aşı (pilav) pişirilir ve içine yemlik, burumsalık otları da atılır, hep birlikte yenir (K.1, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.25, K.26, K.27, K.35, K.42, K.43, K.44, K.47, K.49, K.55, K.149, K.150).
- Nisan-mayıs gibi su kenarlarında narpızlar biter. Kadınlar, çocuklar toplanarak narpız (yaban nanesi) toplamaya giderler. Dönünce herkes bir evde toplanır. Narpız salatası yaparlar, yoğurtlu-narpızlı soğuk çorba yapılır, birlikte hoş vakit geçirerek yerler-içerler, eğlenirler (K.12, K.13, K.31, K.32, K.35, K.36).

2.2.8.8. Doğanşehir Yöresi Bereket Törenleri Genel Değerlendirmesi

Doğanşehir yöresinde mevsimlik/bereket törenleri kutlama geleneği sürdürülmektedir. Bu törenlerin kökenine baktığımızda, eski Türk kültürüne ait izlerle karşılaşmaktayız. Yörede kutlanan mevsimlik/bereket törenlerinin en önemli özelliği ise günümüzde de uygulanır olmaları, geleneği devam ettiriyor olmalarıdır.

Bunlar arasında en canlı olanları Hıdrellez, yağmur yağdırma törenleri, çiğdem bayramı, kar kaldırma töreni olarak görünmektedir. Nevruz, saya gezme ve koç katımı ise çok az kişi tarafından bilinmekte ve uygulanmaktadır. Nevruz bazı siyasi partilerin ilçe teşkilatları tarafından düzenlenen törenler halini almıştır. Bu törenler sırasında demir dövme ve ateş üzerinden atlama gibi pratikler uygulanmakta ve Eski Türk kültürünün izleri yaşatılmaktadır. Saya gezme ve koç katımı ise tören özelliğini yitirmiş gibi görünmektedir.

Hızır'ın yöre halkının muhayyilesinde özel bir yeri olduğu açıktır. Hızırla ilgili pek çok inanç bulunmaktadır. Hızır birden ortaya çıkan, aksakallı bir kocadır, darlık zamanında insanlara yardım eder ve birden ortadan kaybolur. Hızır iyilik ve bereketle özdeşleşmiştir. Bu inançlar da Eski Türk kültüründeki atalar kültünü hatırlatmaktadır.

Yağmur yağdırma törenlerinde yapılan bebekler de Eski Türk inançlarının birer uzantısı durumundadır.

Diğer yörelerden farklı olarak karşımıza çıkan kar kaldırma törenleri oldukça ilgi çekicidir. Çiğdem bayramı ya da çiğdem pilavı âdeti de Anadolu halk geleneğinde uygulanan diğer örnekleri gibidir. Burada farklı olarak, çiğdem dışında aynı zamanda çıkan yemlik ve burumsalık otları da pilavın içerisinde yer almaktadır. Yine yörede narpız denilen yaban nanesi toplama da çiğdem bayramı gibi tören şeklinde yapılmaktadır ve yöreye özgü bir nitelik arz etmektedir.

2.3. Halk İnanışları

İnanç, kişi ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi demektir (Boratav, 1999, s. 7). İnsanoğlu yüzyıllardan beri inandığı şeyin mantıklı olmasını çok da önemsemeden birçok şeye inanma ihtiyacı duymuştur. Gördüğüne, duyduğuna; yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk kültürüne bağlı kalarak, inancından ödün vermeden inanmıştır. Bütün bunları yaparken insanoğlu için her zaman, inanmanın mantıklı olup olmaması değil, inanmanın verdiği mutluluk ön planda yer almıştır (Yardımcı, 1993, s. 279).

İnsanoğlu çevresinde gelişen olayların sonuçlarını bir sebebe dayandırmış ve bu olayların birtakım ön belirtileri olduğuna inanmıştır. Bu belirtilerin neler olduğunu bulmak için uzun asırlar süren gözlemler yapmıştır. Bu gözlemlerin neticesinde halk nazarında doğruluğu tecrübelerle ispatlanmış çeşitli inanışlar doğmuştur. Bunlar toplumu oluşturan fertler tarafından kabul görmüş, bir kısmı da günümüze kadar ulaşmıştır. Bu inanışların büyük çoğunluğu bir olayın belirtisi olmakla birlikte bazıları da sonuçlarının zarar getireceğine inanılan, bu yüzden de yapılması sakıncalı görülen yasaklardır (Dilek, 1996, s. 96).

Halk inançları, halkın yaşanılan gerçek dini hayatını yansıtırlar. Onlar dünyanın her yerinde ve tarihin her döneminde resmi din, kitabi din, güzidelerin temsil ettiği dinden muhteva ve mahiyet itibariyle bir hayli farklıdır. Halk inançlarının bu özelliği onların tarih çalışmalarında kaynak olmalarını sağlamaktadır (Kalafat, 1999, s. 88).

Türk toplumu binlerce yıllık tarihinde, çeşitli dinlere ve kültürlere girmiş ve bu dinlerin, kültürlerin etkisi altında kalarak, İslâmiyet'e girdikten sonra da eski dinlerin, kültürlerinin etkilerini sürdürmüşlerdir. Gerek yazılı kaynaklarda, gerekse sözlü bilgilerde, halk inançları konusunda Anadolu'nun değişik yerlerinde, önemli

benzerlikler bulunmaktadır ki bu, Anadolu topraklarında yaşayan insanların aynı tarih ve kültüre sahip olduklarının bir göstergesidir (Kılıç, 2001, s. 416).

Telkin yoluyla ortaya çıkan halk inanışları felsefi düşüncelerin, ideolojilerin belirlediği, halkın öyle kabullenmesini istediği inançlardır. Bunlar ahlak, doğruluk, hürriyet ve hayat felsefesi gibi görüşlerdir. Tebliğ yoluyla ortaya çıkan halk inanışları ise; ilahi dinlerin peygamberleri tarafından halka tebliğ edilen ve onların buna inanmaları istenen inançlardır. İlahi dinlerin iman esasları, bu tür inançlardır. Ancak bunların halk inançları içinde ele alınması, halkın inandıkları dinin esaslarını özümseyip, hayatın ayrılmaz parçaları halinde görülmesi gerekmektedir. Anonim olarak ortaya çıkan inançlarda belli bir telkin ve propaganda vasıtası yoktur. Çoğu zaman bu tür inançlar meçhuliyet üzerine bina edilmiştir. Yani bilinmeyen bir zaman içinde, keyfiyeti kesin olarak bilinmeyen bir hadisenin ortaya çıkmasından sonra doğan bir inanç öğesi, belli bir zaman geçtikten sonra, toplumun genelinde kabul görerek ortak inanç haline gelir. Artık o, toplumun bünyesinde sosyal hayatı şekillendiren normlar haline gelmiştir. Halk inançlarının büyük bir kısmı bu tür inançlardır (Tatlılıoğlu, 2000, s. 152).

2.3.1. Yatırlar ve Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanışlar

a) Türk Halk Kültürü'nde

İnsanlar geçmişle gelecek arasında bir bağlantı kurmaya çalışmışlardır. Anadolu insanı kendilerine yurt kuran ve seçkin kişileri sonsuza değin yaşatmak, hem de kendi hayatlarını onlarla paylaşmak için bazı mekânlara kutsiyet vermişlerdir (Artun, 2009, s. 308). İnsanoğlu, istek ve ihtiraslarının gerçekleşmesi zorluğu ve imkânsızlığı karşısında ya büyüleyici ya da kutsal bildikleri varlıklara yaklaşarak, ihtiyaçlarını gidermeye ve kaderlerini değiştirmeye çalışmıştır (Köksal, 1987, s. 227).

İslâmiyet'ten önceki atalara kurban sunma ve onların üstün güçlerinden yardım dileme pratikleri İslâmiyet'ten sonra bazı ufak değişikliklerle velî kültü olarak karşımıza çıkmaktadır. Atalar kültüne İslâmiyet ile birlikte dua etme, namaz kılma, Kur'an okuma gibi ögeler eklenmiştir. Bu İslâmî motiflere rağmen atalar kültü büyük oranda kendini korumuştur (Artun, 2009, s. 311).

Anadolu'nun hemen her tarafında velîlerin ve kahramanların türbeleri (mezarları) vardır. Onlara bir dilekle adaklar adanarak, türbedeki yatan ulu kişilerden yardım beklenir ve onlardan kendilerini korumaları istenir. Uğurlu sayılan bu yerlerin

karizmatik kudreti zamanla türbenin civarına da yayılarak, etrafında bir takım inançlar oluşmuş, böylece türbenin etrafında yetişen ağaçlar ve hayvanlar kutsal kabul edilmeye başlanmıştır. Kutsal mekân olarak kabul edilen bu tür yerlerin tarihî geçmişine baktığımız zaman, İslam öncesi Türkler mukaddes olarak kabul ettikleri yerlerde ibadet etmişler, Tanrıya ve ata ruhlarına kurban sunmuşlardır (Uslu, 2004, s. 99; Ögel, 1988, s. 421).

İnanç merkezleri adına bağlanan bazı erenlerin tarihi kişilikleri yok olmuş, yaptığı varsayılan kerametleri onlara ad olmuştur. Bazı inanç merkezleri de ilk kaynağından yola çıkarak, değişerek yeni kimlik, inanç ve pratikler kazanmıştır. Onları bir anlamda ölümsüzleştiren şey genellikle kendilerine atfedilen olağanüstü manevi güçten öte onlara olan ilginin sürekliliği ve doğrudan ya da dolaylı bir biçimde gerçekleştirilen ritüellerin karakteristik bir özelliği olan tekrarıdır (Artun, 2009, s. 309).

Yatırlarla ilgili diğer bir husus ise yatırların büyük bir kısmının dağ, tepe veya bir yükselti üzerinde bulunmasıdır. Gök tanrı inanışıyla ilgili olan dağ kültü, eski Türklerde çok yoğun olarak görülmektedir. Bu kültün bugüne yansıması ise yatırların dağ ve tepeler üzerinde yer almasıdır (Duymaz, 2000, s. 340).

İnanç merkezlerinin geleneksel kültürü ve sosyal yaşamı hareketlendirmede payları vardır. İnanç merkezleriyle dilek ve adakla sosyal yardımlaşma, paylaşma ve dayanışma gelişir. Gelenekler sürer, inançlar tazelenir, dinsel ağırlıklı toplumsal birliktelik düşüncesi pekişir (Artun, 2009, s. 310).

Ziyarete dilekte bulunan kişi, dileği yerine gelirse adak adar. Adak kurbanı olarak genellikle koç veya horoz kesilir. Hastalıktan kurtulan, dileği yerine gelen ziyaretçiler, kurbanı getirerek ziyarette keserler. Kimileri kurbanı fakirlere et olarak dağıtmakta, kimileri de yemek yaparak dağıtmaktadır. Kurbanın dışında Kur'an ya da mevlit okutmak, mum yakma, ziyarete yeşil örtü bağlamak, bayrak örtmek, halı, kilim, seccade ya da başörtüsü getirme, helva yapıp dağıtma, şeker, aşure dağıtma, ziyaret bakıcısına çeşitli hediyeler verme oldukça yaygındır (Artun, 2001, s. 460).

Balıkesir ve çevresindeki yatırların bir kısmı çeşitli hastalıkların tedavisi için ziyaret edilmektedir. Bu hastalıklar arasında ilk sırayı sıtma almaktadır. Bundan 40-50 yıl önce önemli bir hastalık olan sıtma, beş yatırın ziyaret sebebi olarak dikkati çekmektedir. Daha sonra ise baş ağrısı için gidilen Töm Dede ile kan çıbanı tedavisi için gidilen İlyas Dede yatırları hastalıkların tedavisinde başvurulan ziyaret yerleridir (Duymaz, 2000, s. 339).

Bartın ve çevresinde Ebu'd-Derda makamı tarafında tavaf eder gibi dolaşıp, mum yakarlar ve çul bağlarlar. Türbenin şahide taşını çocuklara kucaklattırırlar. Dilek taşı yapıştırırlar (Abdulkadiroğlu, 1987a, s. 195). Kastamonu'daki türbe ve dilek yerlerinde de mübarek günlerde mum dikilir, çul bağlanır ve adaklar adanır (Abdulkadiroğlu, 1987b, s. 172).

Gaziantep'te, Karbaba türbesini evlenmek maksadıyla ziyaret eden adaylar, mezar yanındaki incir ağacına çaput bağlayıp dilekte bulunur. Sonra, oradaki pınardan üç yudum su içip, yüzlerini Kâbe'ye dönerek, dileklerinin gerçekleşmesi için dua ederler (Kalafat, 2010, s. 298).

Malatya ilinde, çocuğu olmayan kadınlar, Battal Gazi'nin türbesini ziyaret edip dilek diler. Türbe başındaki fanusa eşarbını bağlayan kadın, eğer eşarbı orada durursa, çocuğu olacağına inanır (Kalafat, 2010, s. 248). Malatya'nın Onan köyünde, Onar Dede ve Sakız Dede türbelerinde kuru koca bir ağaç vardır. Bu ağacın gövdesinden kuru yonga çıkarılıp kaynatılır ve içilirse, şifa bulunacağı düşünülmektedir (Kalafat, 2010, s. 178).

Diyarbakır'da, Sin ve Sidaş (Sindaş) adlı iki kardeşin türbesi çevresinde bulunan ağaçlara dokunulmaz. Dallarından kıranların öküz gibi böğürerek öleceğine inanılır (Kalafat, 2010, s. 176). Diyarbakır'da, Sultan Seyhmuz'u, Cuma günleri ziyaret eden evlenmeye niyetli gençler, dua edip dilek dilerler. Daha sonra, türbe yanındaki çubuğa, fuar ve eğlence yerlerinde gördüğümüz şekilde, halka atarlar. Aday, türbe dışındaki çubuğa attığı halkayı geçirirse, dileğinin gerçekleşeceğine inanır (Kalafat, 2010, s. 298).

Erzincan ve çevresinde de hemen her ilçenin ve köyün kendine özel bir inanç merkezi vardır. Bu yerlerde bulunan su, ağaç, vb. de kutsal sayılmaktadır. Ağaçlara dert ve sıkıntılardan kurtulmak için veya belli bir niyetle bez bağlandıktan sonra, ağacın dibine para veya taş atılmaktadır (Küçük, 1987, s. 243).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde pek çok ziyaret yeri bulunmaktadır. Tespit ettiğimiz türbe ve ziyaret yerleri ise şunlardır: Abdulharap (Savaklı), Baba Çoşkun (Polat Kasabası), Çiftler (Dedeyazı Köyü), Değirmen Ocağı (Polatdere Köyü), Dilek Kayası (Polat Kasabası) Gelin ziyareti (Polat), Hamza Baba (Söğüt), İbrahim Dede (Fındık Köyü), Karababa (Karaterzi), Karadut (Polat Kasabası), Kocaboynu (Dedeyazı Köyü), Korucuk (Suçatı), Küçük Ziyaret (Yuvalı Köyü), Kuyucuk (Dedeyazı Köyü), Sultan Şehmuz

(Polat Kasabası), Şah-ı Merdan (Eskiköy Köyü), Terzi Koca (Karaterzi), Yel Ağacı-Kara Ağaç (Çığlık Köyü). Bu yatır ve ziyaret yerleri ile ilgili adet ve inanmaları şöyledir:

- Ziyaret yerlerine gitmek İslam'a uygun değildir, günahtır. Burada yapılanlar batıldır ama buralara gidenler vardır. Çocuğu olmayanlar, üniversiteyi kazanamayanlar, işi olmayanlar, hasta olanlar gidip dilek diler, ağaçlara çaput bağlar (K.2, K.3, K.122).
- Bir müşkili olan Abdulharap ziyaretine gider, dua eder ve adak adar. Söylenenlere göre İslamiyet'in yayıldığı ilk yıllarda buraya altı tane Arap gelmiş, buraya yerleşmiş ve burada da ölmüş. Yıllar sonra mezarları eşilmiş, koyunlarında Kur'an'a sarılı bir yılan bulunca korkup mezarları kapatmışlar ve buraya Abdulharap denmiş (K.10, K.29, K.54).
- Baba Coşkun ziyareti Polat Kasabası'nın girişinde bulunan mezarlığın bulunduğu tepenin ucunda bulunmaktadır.
- Çiftler, Kocaboynu ve Kuyucuk ziyaretleri, her biri bir tepenin üzerinde bulunan üç ziyarettir. Halk bu ziyaretlerin arasında bağ olduğunu düşünür, üçünü de ziyaret etmeye çalışır, burada edilen dualar gerçek olur. Kısır kadınların çocuğu olur, hastalar iyileşir, kısmet getirir. Özellikle yağmur yağdırmak için Kuyucuk ziyaretine gidilir ve burada kurban kesilir (K.107, K.108, K.109, K.110, K.111).
- Değirmen Ocağı ziyareti önceden değirmen olduğu söylenen bir yerdir. Dilek dilemek için buraya gidilir ve buraya gidenlerin kısmetlerinin açılacağı düşünülmektedir (K.84, K.85).
- Dileği olanlar *Dilek Kayasına* gelir ve bu kayaya taş atar, eğer taş yapışır da düşmezse dilek gerçekleşecek, düşerse gerçekleşmeyecek demektir (K.30, K.31, K.45).
- Gelin ziyaretine gidilir ve dilek dilenir. Buraya gelen kişiler adar adar ya da adakları yerine gelince pilav pişirerek dağıtırlar, bir parçada gelinin yattığı düşünülen yere kurdun kuşun payı olsun diye bırakırlar (K.12).
- Çocuğu olmayan kadın-erkek Hamza Baba ve İbrahim Dede ziyaretlerine gider, mum yakar ve bir gece burada yatarlar. Bunun dışında türlü niyetler için buraya gelinir. Ziyaret kurban kesilir, yemek yapılır ve dağıtılır. İnanışa göre İbrahim Dede ziyaretinde bulunan Kuşkayası denilen yere bir at uçmuş ve taşın üzerine at nalının izi çıkmış. Buraya gelen ziyaretçiler, bu nal izinin olduğu yere

dileklerinin olup olmayacağını öğrenmek için taş atar, taşın yapışması halinde dileklerinin olacağına inanırlar (K.51, K.52, K.53, K.54, K.67, K.70, K.71, K.92, K.93, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104).

- Karadut, Polat kasabasının kuzeyinde yer alan ve yazları yayla olarak çıkılan Mezere'de bulunur, çok eski bir ağaçtır. Karadut'tan alınan meyve hastalara şifa olur. İnanca göre bu ağacın altında bir şehit mezarı bulunmaktadır (K.11, K.12, K.13, K.31).
- Dileği ve adağı olanlar Kara Baba ve Terzi Koca ziyaretine giderler, mum yakarlar, kurban keserler, adak dağıtırlar. Köyün dışından da gelenler olur. (K.115, K.117).
- Suçatı yakınlarında bulunan Korucuk ziyareti de daha çok yaz aylarında köy halkı ve gurbetten gelen köylülerce gidilen yatırlardandır (K.115).
- Küçük Ziyaret denilen yer yöre halkı ve çevre köylerce ziyaret edilen yerlerden biridir, buraya giderek dilek dilenir, ziyaretten dönüşte şeker dağıtılır (K.144, K.145, K.146, K.147).
- Karaterzi'deki pınarın üstündeki betonda bulunan kara delikte her Cuma günü dileği olanlar mum yakarlar (K.113, K.114, K.115, K.116, K.117, K.118, K.119, K.120, K.121).
- Sultan Şehmuz bir evliyadır, keramet sahibi, ulu bir insandır, diyar diyar gezer ve en sonunda Polat Kasabası'na gelerek Adatepe'nin üzerine yerleşir, bir müddet burada yaşadıktan sonra ölür (K.13, K.22, K.24, K.25, K.28, K.31, K.36, K.44).
- Şah-ı Merdan ziyareti Eskiköy'ün tepesine kurulmuş bir yerdedir. Yöre halkı burda kurban keser, adağını yerine getirir, toplanıp dua okur. Ziyaretin iç kısmındaki odanın zemininin köşesinin bir ucu açık bırakılmıştır. Buraya gelen ziyaretçiler buradan toprak alır, götürür. Bu toprağın şifalı olduğu söylenir. Duvarlarına bebek beşiğini simgeleyen bezler asılır, bahçesindeki ağacına çaput bağlanır. Mum yakılıp, dilek dilenir. Halk ziyaretin bahçesine bir oda yaparak burayı mutfak yapmıştır. Yapılan adaklar arasında buraya kap-kacak, tüp, semaver, halı-kilim, minder, mutfak malzemesi almak da bulunur. Ayrıca halk arasında bu ziyaretin kolları olduğu düşünülür. Aynı bölgede bulunan ve bu ziyaretin karşı tepelerine denk gelen Peynir, Tepe, Ağaç ve Hazyan ziyaretleri Şah-ı Merdan ziyaretinin kollarıdır. Hazyan ziyareti denilen yerde iki askerin

şehit olduğu ve ruhlarının burada bulunarak bu dağı koruduğuna inanılır (K.88, K.89, K.90, K.91, K.92, K.93).

- Yel Ağacı çok eski ve köklü bir ağaçtır. Yaşının 400'ün üzerinde olduğu düşünülüyor. Kökleri yerüstüne çıkmıştır. Eskiden yeşil olan ağaç şimdi kuru, yapraksız haldedir. Bu ağaçtan alınan kök parçaları soğuk suda bir gün bekletilir, ya da sıcak suda kaynatılır suyu içilirse ağrılara sızılara iyi gelir, şifa olur. Çevreden gelen ziyaretçiler şifa olması maksadıyla ağaç köklerinden başka, buranın toprağından ve suyundan da alarak götürür. Akan su dut pekmezi görünümündedir (K.79, K.80).
- Yel Ağacının içinden su akmaktadır. Eskiden bu suyun miktarı daha fazla iken, şimdi ağaç kuruduğu için azalmaya başlamıştır. Bu ağacın gövdesinin alt kısmında ufacık bir ağaç kovuğu vardır ve buradan su çıkarılmaktadır. Çıkan su vücutta ağrıyan yerlere sürülür ve bu yerlerde ağrının olmayacağı düşünülür. Kaynak kişiler bu ağaçla ilgili bazı bilimsel çalışmaların yapıldığını ve romatizmal hastalıklara iyi geldiğinin ispatlandığını söylemektedir (K.79, K.80).
- Hasta olanlar Yel Ağacını ziyarete gelir ve burada iyileşmek niyetiyle kurban keser, bu ağacın suyunu sürüp, içerek üç-beş gün burada kalırlar (K.79, K.80).
- Acıdan kıvranan bir kişi çığlıklar içinde son çare olarak Yel Ağacına gelmiş, bu ağacın suyu tüm vücuduna sürülmüş, burada bir gece geçirmiş ve ertesi gün yürüyerek evine gitmiş (K.80).
- Yel Ağacının dallarına bez bağlanır, bebek sahibi olmak isteyenler bebek beşiği yapıp asarlar (K.77, K.78, K.79).
- Kısmet getirsin diye Yel Ağacına bozuk para atılır (K.80).

2.3.2. Kurban-Adak

a) Türk Halk Kültürü'nde

İnsanların, yüce varlık ya da varlıkları etkilemek, teskin etmek, onlara şükran duygularını ifade etmek, onlardan bir şeyler dilemek ya da günahlarını affettirmek, onların rızasını kazanmak, kötülüklerinden korunmak gibi nedenlerle icra ettikleri çeşitli ibadet ve uygulamaların en önemlilerinden birini kurban törenleri teşkil etmiştir.

Evrensel bir fenomen olan kurban, öteden beri dinlerde vazgeçilmez uygulamalardan biri olmuştur (Arık, 2005, s. 157).

Kurban, dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesine dayanan bir eylemdir. Kurban, yiyecek veya içecek türünden olan kurban objesini sunmak, teklif etmekten ibaret olabilir. Kurban, bugün veya gelecekte Tanrının lütfunu kazanmak için ona sunulan bir hediyedir. Kefaret teorisi, kurbanı, işlenmiş bir suç veya günah karşılığı, bu suçun veya günahın kefaretini ödemek için doğaüstü güce, onun gönlünü almak amacıyla, kurbancının ölümü sembolize edecek hayvanlar kurban etmesine dayandırır. Kutsallaşma teorisi ise, kurbanı, kurbancıların kurban hilesi ile kutsallığa ulaşması olarak kabul eder. Yiyeceği, içeceği paylaşma, birlikte yeme teorisi, kurban, Tanrının sembolik olarak birlikte paylaşılarak yenmesi biçiminde yorumlar (Erginer, 1997, s. 18).

Türklerin sosyal yaşamının her aşamasında kurbanın önemli bir yeri bulunmuştur. Türkler Tanrıya yakarış, ata ruhlarını anma, bereket dilekleri, doğum, toy-düğün, şölen, bayramlar, antlaşmalar, ölüm ve mezar ziyareti gibi çeşitli durumlarda kurban sunmuştur (Arık, 2005, s. 159).

Türk kültüründe kanlı ve kansız olmak üzere iki çeşit kurban vardır. Kanlı kurban; toplumlarca, yaşattığı gücü, canı oluşturduğuna inanılan insan veya hayvan vücudundaki kanın, doğaüstü güç adına akıtılması olayıdır. Kanın akıtılması olayı, evrensel biçimleriyle, kan taşıyan kurban objesinin kesilmesiyle olabileceği gibi, herhangi bir yerinin kesilmesi; kulak memesi, parmak boğumu, deri, adale gibi küçük bir parçanın koparılması veya bir damarın delinmesi gibi işlemlerle de gerçekleştirilebilmektedir (Erginer, 1997, s. 139). Kansız kurban ise saçıdır (Eröz, 1979, s. 212). Bu dini terim bütün Türk boylarında müşterektir ve çok eski devirlerin miras olacak ki Moğollarda dahi "saçu" şeklinde söylenir. Saç her kavmin kendi emeğiyle kazandığı en kıymetli ve mübarek saydığı nimetlerden biri olur. Göçebe kavimlerde süt, kımız, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde para, vs. saçı olarak kullanılır (İnan, 2006, s. 100). Kansız kurbanların en önemlisi ruhlara bağışlanarak başı-boş salıverilen hayvanlardır (Gömeç, 1998, s. 44).

Adak ise; herhangi bir konuda Allah'tan yardım istemek amacıyla yapılan dini bir davranıştır ve pek çok dinde örneği olan bir uygulamadır. Türkçe "adak" kelimesinin Arapça karşılığı olan "nezr", sözlükte, "insanın yerine getirmeyi kendisine borç kıldığı, vaad ettiği şey" manasına gelmektedir (Artun, 2009, s.316).

Anadolu Türklerinde adak geleneği, Şaman inançlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Günümüzdeki adak geleneklerinden birçoğunun Şamanizm'den kalma olduğu kabul edilir (G.B.A, 1987, s. 73). Eski Şamanist Türklerde suyu kutsama, ağaca bez bağlama, yatırları ziyaret etme ve kurban kesme gibi adaklara rastlanmaktadır. Bir dilek sahibinin dileğinin yerine gelmesi halinde veya ata ruhları için kesilen kurbana, Orta Asya Türkleri *ıdnuk* veya *idu* derlerdi. Kutlu, mübarek anlamına gelen bu kelime, Türkiye Türkçesinde adak şeklini almıştır. Adak için seçilen hayvanının yükü kırılmaz, yüke koşulmaz, sütü sağılmaz, başıboş bırakılırdı. Bugün Anadolu'da adaklar para vermek, mum dikmek ve dağıtmak, horoz, tavuk, koyun, keçi, sığır ve hatta deve kurban etmek suretiyle yapıldığı gibi, Yasin okumak, hatim indirmek, mevlit okutmak, nafile namaz kılmak gibi şeylerle de yapılmaktadır (Özen, 1996, s. 22; Gömeç, 1998, s. 44).

Adak yerleri kültürel birer taşıyıcı olmanın yanı sıra, ayrıca toplumu oluşturan bireylerin büyük bir kısmı için, psikolojik bakımdan bir rahatlama ve telkin aracıdır. İnsanlar geleceklerine dair daimî bir umut taşırlar. Bu noktada "adak" kavramı bütün umutların bittiği yerde, yeni bir umut kapısı olarak ortaya çıkmaktadır (Düzgün, 1999, s. 151).

Bergama'da Çepni ve Türkmen köylerinde her yıl 7 Mayıs'ta Dede'nin huzurunda "Dede Hayrı" adı verilen bir gelenek gerçekleştirilmektedir. Bu tarihten bir hafta öncesinden buğday, nohut ve diğer yiyeceklerle birlikte kurban için hayvan hazırlanır. Yaşlı kadınlar dahi gelinlik elbiselerini giyerek hep birlikte Dede'nin huzuruna gidip usulü dâhilinde onu ziyaret ederken, gençler odun temin edip ocakları yemek pişirmek için hazırlarlar. Kurbanlar kesilip kazanların içine indirilir. Yemekler pişerken sazlar çalınır, sema yapılır (Köksal, 1987, s. 235).

Silifke ve çevresinde bazı adak kurbanları veli mezarlar ve türbeleri etrafında kesilmektedir. Özellikle Kırtıl Dağı'nda mezar bulunan Kırtıl Dede bunlardan biridir. Halk bazı isteklerinin gerçekleşmesi için, ya da gerçekleşen bir isteklerine karşılık Kırtıl Dede'nin mezarın ziyaret ederler ve kurban keserler (Alptekin, 2007, s. 100).

Malatya'da, çocuk doğan evde kurban kesilir, eti dağıtılır. Bu işlem, Doğu Anadolu'da yaygındır. Türk inançlarında, bu işlem koruyucu iyeleri memnun etmek maksadıyla yapılmaktadır (Kalafat, 2010, s. 273).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Araba alan kişi kazasız belasız kullanmak için, canının sadakası olsun diye kurban keser. Kurbanın kanını arabanın tekerleklerine sürer. Kurbanın eti en az yedi kapıya dağıtılmalıdır, sahibi bu etten yiyemez (K.13, K.24, K.28, K.31).
- Ev alan, tarla alan, traktör alan kişi kurban keser (K.6, K.15, K.95, K.96, K.98, K.122, K.124, K.150).
- Adakta bulunurken "Allah rızası için kan akıtacağım." denir. Dilek gerçekleşince mutlaka adağı yerine getirmek gerekir, bunu yaparken de zaman geçirilmemelidir, yoksa bir aksilik, kötülük yaşanabilir (K.2, K.3, K.4, K.5).
- Trafik kazası ya da herhangi bir sebeple ölümden dönülmüşse kurban kesilir (K.54).
- Bir işin olabilmesi için "Çocuk sevindireceğim." diyerek adak adanır. Adak da kurban da kişinin imkânı ölçüsünde olur (K.13, K.36, K.40).
- Çok istenen bir şey gerçekleşsin diye oruç da şükür namazı da adanabilir. Yapılacak işin miktarı da belirtilir; "Yedi gün oruç tutacağım." denir. (K.13, K.22, K.25).
- Çocuğu olmayanlar, kan akıtacağına dair adakta bulunur (K.6, K.7, K.8, K.9).
- Askere giden veya askerden dönen genç için ailesi kurban keser (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.12, K.13, K.15, K.17, K.18, K.22, K.28, K.29).
- Gelin oğlan evine indirilirken kurban kesilir (K.1, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.36, K.37, K.39, K.40, K.46, K.47, K.114, K.115, K.118, K.119, K.149).
- Uğursuz gelen gelinler için kurban kesilir (K.22).

2.3.3. Ocaklar

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ocak belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir; "sarılık ocağı", "fıtık ocağı", vb. gibi. *Ocak* ve *ocaklı* deyimleri eş anlamda kullanılır. Ocaklıların hastalıkları sağaltma yöntemleri çoğu kez büyülük işlemlerdir: ama bunların yanında belirli şeyleri

yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu madde sürmek, bağlamak gibi "ilaç" saydıkları gereçleri kullandıkları da olur (Boratav, 1999, s. 113).

Başlangıçta rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik, şairlik ve sihirbazlık gibi birçok görevleri yapabilme özelliklerine sahip olan ozan/kamların dinî cephesini İslamiyet'ten sonra şeyhler, veliler almıştır. Bunların doktorluk fonksiyonunu ise ocaklılar üstlenmiştir (Akman, 2007, s. 396)

Ocak olan kişiler, çokluk, bir yatırın yakınındaki köyün halkındandır; ermişin soyundan gelmeleri yahut onun türbesinde, ziyaret yerinde görevli olmalarının kendilerine yetki sağladığına inanılır. Ocaklı erkek de, kadın da olabilir. Ocaklık atadan oğula yahut anadan kıza geçer; ama bu kesin bir kural değildir. Ocaklı, kendi soyundan olmayan bir kişiye de "el verebilir", yani büyülük gücünü, kendinden sonra sürdürmesi için başkasına aktarabilir. (Boratav, 1999, s. 113-114).

El verme geleneği, ocak olan kişinin avucundan un, tuz ve kül yalama veya geleneği devam ettirecek kişinin ağzına tükürme gibi uygulamalarla gerçekleşmektedir (Öger, 2010, s. 1232).

Safranbolu'daki yılancık ocakları, vücutta çıkan yılan şeklindeki kabarcıkları tedavi eder. İlk önce yılan şeklindeki kabarcığın boyun kısmından yorgan iğnesiyle üç damla kan alır. Aldığı bu kan ile yılan şeklindeki kabarcığın üzerine yılan şekilleri çizer. Bu işlemi kan bitene kadar devam ettirir. Bu sırada üç defa Ayet'el Kürsi ve 11 defa İhlas suresini okur (Akman, 2007, s. 399).

Tarsus'ta taş kırma ocağına nazardan arınmak için gidilmektedir. Sağaltma ocağı, evindeki ocaktan (ateş yakılan yer) bir taş alır; sağaltma ocağının evindeki ocakta sacayağı yerine, çoğunlukla üç tane taş kullanılır ve bu taştan kırk tane küçük parça kırar. İçinde su bulunan bir kaba, bir kez Fatiha, üç kez İhlâs suresini okuyarak kırmış olduğu küçük taş parçalarını ikişer ikişer atar. Taşlar suya atıldığında ses çıkarırsa hastaya nazar değmiştir. Eğer nazar değmemişse taşlar suya atıldığında ses çıkarmaz. Kaptaki suyun içine ocaktan biraz da kül atılır. Nazar değen kişi bu sudan içer, eğer nazar değen varlık hayvan ise, onun da üzerine bu sudan serpilir, göğsüne sürülür ve biraz da içirilir. Bu işlemlerin sonunda sağaltma ocağına arılık verilir (Öger, 2010, s. 1235).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde; al, bezeme, dağlama, dermeği, gece yanığı, isilik-kaşıntı, karınca, kurşun dökme, sarılık, siğil, uçuk ve yılancık ocakları bulunmaktadır. Bu ocaklar ve ocaklı kişilerle ilgili adet ve inanışlar ise şöyledir:

- Ocaklı kişiler, anne-babasından el alan, hastalıklar için efsunu olan kişilerdir. Ocaklı olmak el vermeyle de olabilir, yedi göbeğe kadar devam eder. Yöredeki ocaklı kimselerin çoğunluğu kadındır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10).
- Ocaklı kişilerin verdiği şeyler (su, ekmek, vb.) şifadır. Ocaklılar, abdestli-namazlı kişilerdir, dua okurlar, hastalıkları geçirirler (K.2, K.3, K.4, K.5, K.36, K.55).
- Al basan kişiyi al ocağına götürürler. Ağır hasta ise ocaklı ocağından kül alır, bir bardak suya karıştırır ve hastaya içirir. Bir parça külü de temiz bir kâğıda sararak yanına alarak evine götürür, yastığının altına koyar (K.12, K.32).
- Yeni doğum yapmış kadınlar için koyunyününden yapılmış ocaklının üzerinde namaz kıldığı bir post verilir, bunu odasına koyar, o zaman al karısı gelmez (K.32).
- Al basan hasta ocağa götürülür, ocaklı bu kişiyi yere yatırır. Üç İhlas, bir de Fatiha okuyarak üzerinden üç kere atlar. Ardından bir parça ekmeğe dua okur ve hastaya yedirir (K.32).
- Al ocağı olan kaynak kişinin kocası bir gün aniden rahatsızlanır, halsiz ve dermansız olur, yerinden kalkamaz hale gelir. Doktora götürürler, kurşun döktürürler iyileşmez. Hocaya götürürler, hoca da uzun uzun okur. Sonunda evinde kara bir gölge görür, "Salonunu eş ve üç kürek toprağı dışarı at." der. Hocanın dediği gibi yaparlar ve adam iyileşir. Hocanın gördüğü gölgenin, al karısının gölgesi olduğu anlaşılır (K.32).
- Al basması olan kişi ocaklıdan bir miktar okunmuş kuru kaysı-üzüm, şeker, ekmek, vb. alır ve yer (K.13, K.15, K.22, K.32, K.44)
- Bezeme için küllü su yapılır, ocaklı kişi dua ederek küllü suya sürdüğü beziyle vücudu siler (K.83).
- Bezeme olduğunda ocaklı kül, şeker ve sudan oluşan bir karışım yapar ve bütün vücuda sürer (K.4, K.5).

- Ciltte çıkan yaralar için ocaklıya gidilir, giderken soğan, tuz ve su götürülür. Ocaklı küllü su yapar ve yaralara sürerse, hepsi geçer. Bu işlem için ocağa üç kez gidilir (K.32, K.81).
- Dağlama için ocaklı, çaputu küle batırıp yakar ve yaraya çarpar (K.6).
- Dermeği adı verilen elde oluşan bir tür deri hastalığı için ocağa gidilir. Giderken ocaklıya hediye olarak bir kalıp sabun, şeker, çay, vs. gibi ufak şeyler götürülür. Ocaklı kişi demeği otunu yakıp, kül haline getirir ve sonra halburdan geçirerek eler. Elenmiş külü, inek sütünden elde edilen kaymak ya da tereyağı ile karıştırır ve dermeği olan yerlere sürer, hemen geçirir. Bunun dışında dermeği otunu kesip yaralara bağlayarak da hastayı iyileştirebilir (K.108, K.109, K.110, K.111, K.112).
- Dermeği için ocağa gidilir. Ocaklı yaraların üzerine Arapça dua yazar ve dermeği otunu keserek bu yaraların üzerinde gezdirir (K.12, K.54).
- Gece yanığı için ocağa gidilir. Ocaklı kişi tütsü yakar. Üç kez Subhaneke ve İhlas suresini okuduktan sonra yeni ya da hiç kullanılmamış bir bezi ateşte yakıp gece yanığı olan yerlere çarpar, hastalığı geçirir (K.36).
- Karıncalık denilen büyük kaşıntılı, kabarık yaralar için karıncalık ocağı vardır. Burada ocaklı kişi yaraları tükenmez kalemle yuvarlak içine alır ve üstüne Arapça dua yazar ve geçirir (K.82).
- Kaşıntı için ocağa gidilir, ocaklının verdiği su, şeker ve kül karışımı içilir (K.4, K.5).
- Sarılık olan kişi sarılık ocağına götürülür. Ocaklı kişi hastanın kaşlarının ortasına ya da dudağının iç kısmındaki üst dişlerin kök kısmının birleştiği yere bıçakla ya da jiletle üç kez çizer, kan akıtır. Dua okur ve sarılık geçer. Karşılığında ocaklıya ufak bir hediye gönderilir (K.25, K.26, K.27).
- Siğil için dolunayda ocaklıya gidilir, ocaklı bu siğillerin üzerine Subhaneke duasını okur ve kullanılmamış, "haşırlı süpürge" denilen çalı süpürgesiyle siğilleri süpürür (K.36).
- Uçuk için ocaklıya gidilir. Ocaklı evin ocağından (ateş yakılan yer) aldığı küle elini batırarak üç kez: "Uçuk beni belledi, ben uçuğu elledim." diyerek dudağına kül sürer ve uçuk iyileşir (K.31).
- Uçuk için uçuk ocağına gidilir, ocaklı bir çaput yakar ve üç kez uçuklu yere değdirir. Bunu yaparken İhlas duasını okur (K.13, K.55).

- Vücutta çıkan yılana benzer şekilde kırmızı kabarcıklar olur, bu hastalığa yılancık denir. Yılancık için ocağa gidilir, ocaklı kişi jiletle bu yaraları patlatır, pis kanı akıtır ve yaraların üzerine kül sürülür, hasta iyileşir (K.13).
- Deride oluşan isilik ve kaşıntı için aşı boyalı, renkli toprak alınır. Bir bardak suyun içine bir solucanla birlikte bu topraktan koyulur. Bu suyun bir miktarı hastaya içirilir, kalanı da vücuduna sürülür (K.94, K.95, K.104).
- Vücutta çıkan yaralar için ocaklı höllük toprağı yapar ve bu toprağı temiz bir suyla çamur haline getirip temiz bir beze sürerek yaranın üzerine koyduktan sonra, yaralar ateşle parpazlanır (K.114, K.115, K.117, K.118).
- Nazar için kurşun dökme ocağına gidilir. Ocaklı kurşunu cezvede eritir. Hastanın başının üzerine seccade gerilir. Üç İhlas bir de Fatiha okuyarak içinde bozuk para, bir baş soğan olan su dolu kabın içine erimiş kurşunu döker, kurşunun aldığı şekle göre yorum yapar. Böylece nazar geçer, hasta rahatlar. (K.12, K.13, K.54, K.81, K.82, 107).

2.3.4. Nazar-Nazarlık

a) Türk Halk Kültürü'nde

Nazar, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesidir. Sapasağlam bir çocuğun hasta düşmesi, bir aile içinde veya iki dost arasında bağlılık, düzen bozulması ya da herhangi bir zararlı olay böyle bir sebebe yüklendiği zaman "Nazar değdi." ya da "Kem göze uğradı." deyimleri kullanılır. Açık mavi gözlü insanlarda nazar gücü olduğu sanılır ve gerçeklere aykırı dahi olsa, bu ilkeye dayanılarak mavi gözlülerin kötü niyetli, kıskanç, başkalarına zarar vermekten hoşlanan kimseler olduğuna inanılır. Nazara uğramaya en elverişli kimseler çocuklarla, güzellikleri, hünerleri herkesin hayranlığını uyandırmış kişilerdir. Çünkü çocuklar zayıf mahlûklardır, çabuk etkilenebilirler, güzeller, hünerliler, mutlular da insanların kıskançlık duygularını kamçılar. Bu kötü duygular göz yolu ile hedefi etkiler ve sakatlar. Nazara uğrama sadece insanlara özgü bir olay değildir; mal-mülk, hayvanlar, çeşitli eşyalar, evler de nazara uğrayabilir. Nazar kıskançlık gibi olumsuz duygulardan gelebileceği gibi, aşırı hayranlık ve sevgi duygularından da kaynaklanabilir. Bu tür

nazardan da yine en çok çocuklar etkilenir. Bu sebeple anne-babanın çocuğuna fazla düşkünlüğü iyi sayılmaz (Boratav, 1999, s. 104).

İnsan, hayvan ve bitkilerin Tanrı'nın verdiği kut aracılığıyla hayatta kalabildiğine, talih sahibi olduğuna inanan Türkler arasında nazar, doğrudan doğruya Tanrı'nın koruyucu şemsiyesinin kalkması durumuna, canlıların kötülük getirebilecek olumsuz varlıklara karşısında savunmasız kalmasına bağlanmıştır. Dolayısıyla ***Tanrı kutunun*** ortadan kalkmasıyla çeşitli hastalıkların, felaketlerin, uğursuzlukların meydana geleceğine inanılmıştır. Bu nedenle nazar ve uğursuzluk gibi hallerde, insanı, hayvanı ve herhangi bir yeri terk eden Tanrı kutunu geri getirebilmek ve olumsuz durumlara neden olan kötü güçleri uzaklaştırabilmek için kutlu olduğuna inanılan nesnelere başvurulmuştur (Aça, 2005, s. 18).

Nazardan korunmak için akla gelen ilk çare, zarar görmesi ihtimali olan kişiyi ***kem gözlerden*** kaçırmaktır (Boratav, 1999, s. 104). Bunun dışında nazardan korunmak için çeşitli işlemler yapılır. Bu çarelerin başında nazarlık gelir. Nazarlık, koruma ve korunma amaçlıdır. Bu objelerin yalnızca biçimleri değil, yapıldıkları maddeler ve renkleri de önemlidir. Bu maddelerin özünde gizli bir kuvvetin varlığı olduğuna inanılır. Tabiattaki bir takım objelerden korkan insan felaketleri ve mutlulukları bu objelerin içinde sanarak onlardan yararlanmak istemiştir (Artun, 2009, s. 302).

Türklerin kurt derisini üstlerinde taşımaları, yastık altına koymaları, geyik başını evin girişine asmaları, at kılından muska yapmaları hem bu hayvanların niteliklerini, gücünü kendilerine geçirme, onlarla büyüsel yönden bir yakınlaşma amacı gütme; hem de mutluluğun bunlarda saklı olduğuna inanmalarıyla ilgilidir. (Altun, 2004, s. 220).

Nazarlıklar pasif büyü araçlarıdır. Nazar değecek gözden gözle korunmak amaçlandığından nazar boncuklarının çoğu göz şeklindedir. Günümüzde süs eşyası olarak takılarak estetik anlamda majik özlü uğurluklar şeklini almıştır. Halk kültüründe de sihirsel ögeler taşıdığına inanılan nazarlıklar genellikle göz boncukları şeklindedir. Göz boncuklarına inanılır, kullanımda zararı yoktur. Kişinin kendi kendine telkin etmesi yoluyla yarar da sağlar (Artun, 2009, s. 303).

Eskişehir'de çocuklara nazar değmesin diye yüzü, çenesi, boynu, göğsü ve kolları kocakarılara yalatılır. Aynı niyetle mavi boncuk, katırtırnağı, kaplumbağa yumurtasının kabuğu, kurt veya köpek dişi, altın, hurma çekirdeğinden yapılan minyatür nalın, mercan, yılan gömleği parçası, iğde çekirdeği, şap, üzerlik, çörek otu bir çıkıya dikilerek çocuğun omuzuna asılır (Acıpayamlı, 1962, s. 3).

Artvin Sarıbudak'ta bir parça ekmek veya tuza, üç ya da yedi kişiye nazar duası okutulduğu takdirde nazardan korunulacağına inanılmaktadır (Gökçimen, 2005, s. 198).

Sivas'ta yılan kabuğu ve kirpi derisinin nazara karşı iyi geldiği düşünülmektedir. Fazla mahsul veren bir tarlayı nazardan korumak için at kafası gömülmektedir (Kaya, 1975, s. 4-5).

Erzurum ve Tunceli'de, nazar boncuklarının arasına kuzunun asık kemiği de eklenerek çocuklara kolye olarak takılır (Kalafat, 2010, s. 255).

Kars'ta, nazara uğrayan çocuk okunur. Çocuğu okuyan kişi, elini bir nazara uğrayan çocuğa: bir de yere, toprağa sürerer ve bunu üç kez tekrar ederek, her keresinde "Nazarı yere." der ise, o çocuğun nazardan kurtulacağına inanılır (Kalafat, 2010, s. 256).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresi nazar ve nazardan korunma ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Mezarlıkta yatanların çoğu nazardan ölmüştür. Nazar taşı bile çatlatır (K.2, K.3, K.4, K.5).
- Haset, kıskanç ve kötü hırslı insanların nazarı çok değer. Bu kişilerin yanında her şey anlatılmaz (K.2, K.3, K.4, K.5).
- Göğ (mavi) gözlülerin nazarı çok değer. Hatta bakışları çirkin insanlar için "göğ gözlü" denmektedir (K.1, K.15, K.30, K.55, K.59).
- Bir insan bir şeyi çok beğenir de Maşallah demezse ona nazar değer (K.49, K.55).
- Bazı insanlar malı-mülkü çok olmasına rağmen ya da çok sağlıklı olmasına rağmen bunları dile getirmez, hatta tam tersiymiş gibi konuşur. Bu kişilere nazar savmak anlamında "Nazar kişeliyor." denir (K.6, K.12, K.13, K.22, K.26, K.27, K.46).
- Nazar değmesin diye üzerlik taşınır (K.13).
- Nazar değmemesi için üzerlik yakılır, hane halkına da koklatılarak tüm evde dolaştırılır (K.108, K.109, K.110, K.150).
- Nazardan korunmak için göğ (mavi) boncuk takılır. Bu boncuğa göz boncuğu denir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.12, K.13, K.15, K.22,

K.32, K.36, K.40, K.49, K.54, K.81, K.82, K.88, K.89, K.92, K.93, K.95, K.107, K.108, K.109, K.110, K.122, K.130, K.150).

- Nazarda korunmak için dörtgen şeklinde, ucunda rengarenk iplerden saçakları olan nazarlık evlere takılır. Bu nazarlık, gelin koca evine girerken de başının üzerine de tutulur (K.66, K.67, K.69, K.70, K.71, K.72, K.75, K.79).
- Nazardan korunmak için çörek otundan çıkın yapılır ve omuza asılır (K.12, K.49).
- İneğin sütü azaldıysa, sütün tadı acıdıysa ya da kokmaya başladıysa hayvana nazar değdiği düşünülür (K.15, K.30).
- Tarlaya, bağa-bahçeye, ürüne nazar değmesin diye tarlanın dışından görülebilecek ortalık bir yerine at, eşek, kurt, köpek gibi hayvanların kafatası bir sırığa takılarak dikilir (K.6, K.8, K.12, K.13, K.17, K.18, K.22, K.50).
- Tarlaya, bağa-bahçeye nazar değmesin diye iğde dalı bir sırığa geçirilir ve toprağın üstüne dikilir (K.22, K.88).
- İğde ağacından koparılan dal küçük küçük boncuk gibi kesilir ve bir ipe dizilerek kolye yapılır ve nazar değen çocuklara takılır (K.88, K.89).
- Erkek çocuklarına nazar daha çok değer, bu yüzden nazardan korumak için saçlarının ucuna iğde ile birlikte altın takılır (K.88, K.92, K.93).
- Çocuklara nazar değmesin diye kulaklarının arkasına kara çalınır (K.13, K.36, K.83).
- Nazardan korunmak için evlerin, dükkânların, ahırların kapısının üzerine at nalı takılır (K.95, K.122)
- Birkaç diş sarımsak bir beze çıkın yapılır ve nazar değen kişiye korumak için asılır (K.54).
- Nazar değdiği düşünülen kişiye nazar duası okur. Okumayı evin büyüğü bir kadın yapar, duayı okuduğu sırada gözleri çok yaşarıyor ve esniyor ise o kişiye nazar değmiş demektir. Yaşlı kadın esnemesi geçsin diye ağzına bir parça ekmek alır (K.12, K.13, K.31, K.36, K.40).
- Nazardan kurtulmak için tuz çevirme yapılır. Bu işlemi yapabilen, nefesi kuvvetli bir kimse nazar değdiği düşünülen kimsenin başının üzerinde tuz çevirir. Ardından eline bir çimdik tuz alır ve üç İhlas ile bir Fatiha okur. İşaret parmağını diline değdirir ve tuza batırır ve tuzlu parmağını nazar değdiği düşünülen kişinin alnının ortasına bastırır. Bu işlemden kalan tuz da *nazar çıksın, gitsin* diyerek suya atılır (K.12).

- Nazar değdiğinde kurşun dökme ocaklarına gidilir (K.12, K.13, K. 32, K.54, K.81, K.82, 107).
- Nazar değdiği düşünülen kişi hocaya götürülür ve hoca muska yazar, bu muskayı üzerinde taşırsa nazardan kurtulur (K.54).
- Nazar değmesin diye sadaka verilir. Canının malının sadakasını vereceksin ki, kimsenin gözü kalmasın (K.1, K.11, K.12, K.13, K.19).
- Nazar değmesinden korkuluyorsa "Dilini ısır." Ya da "Poponu kaşı." Denir (K.23, K.24, K.30, K.31, K.36, K.45).

2.3.5. Uğur-Bereket

a) Türk Halk Kültürü'nde

Uğur, bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısacası olumlu niteliği ve gücüdür. Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesneleri kişiler, hayvanlar uğurlu ve uğursuz diye kümelenmiştir. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerekir (Boratav, 1999, s. 94-95).

Halk inançlarında uğur kavramı önemli yer tutar. Uğurlu zaman, uğurlu yer gibi uğurlu kişi anlayış ve inancı da vardır. Evlilik esnasında gelin uğurludur. Dua etmesinden tutun da elini süreceği nesneye bereket kazandıracağına varıncaya kadar bu inancı örneklemek mümkündür (Kalafat, 2010, s. 290).

Aslı Arapça olan bereket kelimesinin anlamını *toprağı bereketli*, *bereketli yağmurlar*, *bereketli bir yıl*, deyimlerinden yola çıkarak değerlendirecek olursak buradaki bereketten kastın bolluk olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra, ***bereket versin, bereketli olsun,*** sözleri ile de iyi, faydalı şeylerin, mal, para ya da yiyeceğin artışı kastedilmektedir (Boratav, 1999, s. 95).

Tabiat yasalarını etkileme davranışlarının çoğu, bu anlamları ile bereketi sağlamak amacını güder; onun için de bu kelimeye o işlemler sırasında sık sık rastlanır (Boratav, 1999, s. 95). İmece yoluyla hazırlanan işlerde de insanlar, uğur veya bereket getirdiğine inanılan kimseleri, başlanan isin içine katmak veya en azından onların da ellerinin ise değmesini sağlamak isterler. Bu inanca Iğdır, Kars, Ağrı, Sivas, Van ve Erzurum çevrelerinde sıkça tesadüf edilir (Kalafat, 2010, s. 205).

Anadolu halk inançlarında uğur ve bereketin geniş bir yer tuttuğunu görüyoruz. “Edirne’de karınca yuvalarından alınan toprak, küçük bir torba içerisinde kapı arkasına asılarak ve serpilerek eve bereket gelmesi için dilek tutulur (Artun, 2009, s. 260).

Kastamonu’da üzerinde iken elbisenin dikilmesi halinde ağıza makara gibi bir şey alınmalıdır, yoksa sahibinin aklı dikilir (Abdulkadiroğlu, 1987b, s. 184).

Diyarbakır ve Ağrı’da, gelin eve girerken ayağına su dökülür. İnanca göre, bu hareket hem geline, hem de yeni geldiği eve uğur getirir (Kalafat, 2010, s. 313).

b) Doğanşehir Halk Kültürü’nde

- Yeni yapılan evin temeline hayırlı-uğurlu olsun, diye kurban kanı akıtılır (K.18).
- Dükkânın siftah parası uğur getirsin diye harcanmaz, saklanır (K.6, K.7, K.17, K.18, K.28, K.29, K.54).
- Bir yere girerken, bir işe başlarken uğurlu olsun diye sağ ayakla başlanır (K.2, K.3, K.6, K.10, K.101, K.122).
- Eşikte oturulmaz, burası cinlerin uğrak yeridir, oturulduğu takdirde uğursuzluk getirir (K.4, K.5, K.16, K.19).
- Yanan ateşe su dökülmez, uğursuzluk gelmesin diye kendiliğinden geçmesi-sönmesi beklenir (K.12, K.13).
- Soğan kabuğu ile birlikte ateşe atılmaz. Cinlerin en çok soğan kabuğunu sevdiği düşünülür. “Soğan kabuğu cinlerin altınıdır.“ denir. (K.12, K.31).
- Cam, bardak, ayna kırılması uğursuzluğa engel olur, aydınlıktır (K.5, K.12, K.13, K.55, K.73, K.74, K.88, K.92).
- Ayna kırılması uğursuzluktur (K.31).
- Geceleri aynaya bakmak insana iyi gelmez (K.1, K.11).
- Geceleri ıslık çalmak uğursuzluk getirir, şeytanları başa toplar (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.22, K.25, K.28, K.29, K.49, K.52, K.54, K.55, K.58, K.59, K.73, K.88, K.122, K.130).
- Gece tıraş olmak, tırnak kesmek, sakız çiğnemek uğursuzluk getirir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.22, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.49, K.52, K.54, K.55, K.58, K.59, K.73, K.88, K.95, K.101, K.122, K.124, K.130, K.132, K.141, K.142, K.150).

- Uğur böceği konan kişiye uğur getirir. Bu kişi uğur böceğini alır ve dileğini tuttuktan sonra uçurursa dileği gerçekleşecek demektir (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.12, K.13, K.31, K.36, K.40, K.61, K.95, K.97, K.122, K.124).
- Eve at sineğinin girmesi uğur getirir (K.12).
- Evin damına, balkonuna kuş konması uğur getirir, hayırlı haberdir (K.88, K.89).
- Eve bal arısının girmesi bolluk bereketi getirir (K.5, K.13, K.22, K.55).
- Her işe başlarken Besmele çekilir. Yoksa işin bereketi kaçar (K.54).
- Eve bereket getirsin diye kapının üzerine Karınca Duası asılır. Cüzdana ve buzdolabının içine de bu dua koyularak bereketi artırması amaçlanır (K.29).
- Evin bereketi kaçmasın diye güne erken başlanır. Sabah namazından sonra yatılmaz, işe başlanır (K.49).
- Kış hazırlıkları yapılırken bereketli olsun, iş çabuk bitsin diye uğurlu olduğu düşünülen kişilerin de orada bulunarak yardım etmesi istenir (K.31, K.55, K.74, K.88, K.92, K.93, K.150).
- Kış hazırlıkları sırasında yardımlaşmak bereketi artırır, sevaptır (K.13, K.15, K.23, K.24, K.26, K.27, K.49, K.50, K.59, K.63, K.130).
- Bulgur kaynatırken bereketi artıracağı düşüncesiyle bolca hedik dağıtılır, Gelene geçene verilir. “Yiyin ki bereketli olsun.” denir (K.1, K.4, K.5, K.11, K.12, K.13, K.22, K.23, K.32, K.36, K.42, K.44, K.49, K.52, K.53, K.55, K.59, K.67, K.88, K.92, K.93, K.149, K.150).
- Yemek yapılırken bereketli olsun diye yemeği yapan kişi dua eder ve “Bereketi içinde olsun.” der (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.31, K.36, K.55, K.63, K.73, K.74, K.130, K.150).
- Yemek yapılırken, hamur yoğururlurken; “Benim elim değil, Fatma Anamızın eli.” diyerek yoğrulursa yapılanlar bereketli olur (K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.25, K.26, K.27, K.55, K.150).
- Yapılan yemekten ya da ekmekten konu-komşuya da verilirse bereketi içinde olur (K.6, K.12, K.130, K.150).
- Bir işin üzerine gelindiyse (bulgur kaynatmak, ekmek yapmak, vb. gibi) “Bereketli olsun.” Denilir, denilmezse yapılanın bereketi kaçar (K.3, K.5, K.13, K.27, K.40, K.73, K.74, K.88)
- Besmelesiz sofraya oturmak bereketi kaçırır (K.12, K.13).

- Sofraya tabak, çatal, kaşık, vb. fazla olursa, bunlar temiz olsa dahi yıkanır, rafa konmaz. Aksi takdirde kim için konulduysa o kişinin kısmetinin, rızkının eksileceği düşünülür (K.31).
- Misafir eve bereket getirir (K.17, K.28, K.29).
- Süt sağılan kap üzeri açık taşınmaz, bereketi kaçmasın dite mutlaka örtülür (K.15, K.30, K.45).
- Değirmenden gelen un, bulgur, vb. için bereketi kaçmasın düşüncesiyle fakir-fukaranın payı dağıtılır (K.6, K.11, K.18, K.22).
- Ürün bereketli olsun ya da bereketi kaçmasın diye düşkünlere, dul kadınlara sadaka verilir (K.1, K.2, K.4, K.5, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.36, K.42, K.49, K.52, K.55, K.130).
- Mahsul toplanırken, harman kaldırılırken bir kısmı kurdun kuşun, karıncanın payı olarak bırakılır. Bunu yapmak mahsulün bereketini artırır (K.1, K.13, K.22).
- Mahsul bol ise bereketi kaçmasın diye henüz eve girmeden birkaç kapıya dağıtılır (K.150).
- Un, bulgur, tuz, vb. dökülür, ayakla ezilirse bereketi kaçar, günahtır, öteki tarafta her bir tanesi kirpikle süpürmekle cezalandırılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.12, K.16, K.19, K.22, K.25, K.26, K.27, K.55, K.63, K.122, K.126).
- Elek duvara asılırken bereketi kaçmasın kısmet evin içinde kalsın diye altı dışa gelecek şekilde asılır (K.22, K.50).
- Taşlı tarlanın bereketi çok olur (K.29).
- Malı-parayı çok saymak bereketini kaçırır (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.29).

2.3.6. Tabiat Olayları İle İlgili İnanışlar

a) Türk Halk Kültürü'nde

İnsanlar gökyüzünü yüce varlıkların, kutsal ruhların, çoğu kez kötü kuvvetlerin barındıkları bir yer olarak tasavvur edip, nedenini açıklayamadıkları göksel olaylar karşısında, çoğu zaman korku ve şaşkınlığa düşmüşlerdir. Onlara korku veren gök olaylarından biri de ay ve güne tutulmasıdır. Ay ve güneş tutulması daima uğursuzluk getireceği düşüncesiyle kurtulmak için türlü çareler aranan gök olaylarındandır (Örnek, 1966, s. 93).

Anı tabiat olayı yerlere ve topluluklara göre, çoğu kez aynı bir bölgede bile birbirinden çok farklı, kimi de çelişkili inançlar yaratmıştır. Örneğin yağmur yağarken aynı zamanda güneşin parlaması türlü yorumlara sebep olur: 1) Cennette ya da gökyüzünde geçen olayların belirtileri: "Melekler evleniyor.", "Muhammed'in düğünü oluyor.", "Perilerin düğünü oluyor.", "Huri kızları halı dokuyor.". 2) Yeryüzünde olup biten şeyler: "Tilkiler evleniyor.", "Dişi geyik doğruyor." , "Kurtlar evleniyor.", "Kurtla ayı evleniyor.", Yılanlar, Şahmeran'ın yasını tutuyor.". 3) Uğurlu, bereketli olayların belirtileri: "Hacet kapıları açılıyor." , "Ekinlerde bereket olacak.", "Savaş sona erecek, barış olacak.", "Mantar çok bitecek.". 4) Uğursuz ve mutsuz olayların belirtisi: "Kıtlık olacak.", "Kış uzun olacak.", "Kadınlar çok kız doğuracak.", "Dünyaya bir yıldız düşecek." (Boratav, 1999, s. 45).

Yağmurun yılın belli bir ayında düşeninde bereket olduğuna inanılması, sadece bu ayda toprağın en çok su beklediği zaman olması ile açıklanamaz; nisan yağmuru bereketlidir, inci taneleri nisan yağmurunun tanelerinden oluşur (Boratav, 1999, s. 46).

Gök gürlediğinde demir ısırmak uğurlu sayılır. Gök gürlediğinde bir bıçak dama atılır. Şimşek çaktığında ise yere bıçak saplanır (Durdu, 2004, s. 8-9).

Bartın ve çevresinde bahar yelleri esmeye başlayınca dere, göl, ırmak gibi yerlerde yıkanılmaz. Yıkanmak mecburiyetinde olanlar da boynuna çivi asar. Eğer hamamda yıkanılacaksa da kurnaya çivi atılır (Abdulkadiroğlu, 1987a, s. 194).

Malatya/Darende'de dolu yağarsa annesinin ilk çocuğu doluyu bıçakla keser. Böylece dolunun duracağına inanılır (Uslu, 2004, s. 93).

Van Erciş'te gök gürleyip şimşek çaktığı zaman, insanlar sırtlarını duvara dayayıp, ağızlarına demirden yapılmış bir nesne alıp, dişleri arasında sıkarsa, dişlerinin sağlam olacağına inanılmaktadır (Albayrak, 2006, s. 100).

Kars'ta, ayın ilk hilâlini gören kişi, hemen toprağa ve altına bakar. Eğer, ilk hilâli gören kişi böyle yaparsa, sonraki günlerinin güzel ve bereketli geçeceğine inanır (Kalafat, 2010, s.135).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Turuncu renkte gelinciğe benzer bir bitki olan ölü çiçeğine dokunan insanın öleceği düşünülür (K.36).
- Reyhan yörede çokça kullanılan bir bitkidir. Bu bitkinin kokusunun Hz. Muhammed'in terinin kokusu olduğu düşünülür (K.49).

- İlkbaharda, tabiat canlanırken insanın gücünün-kuvvetinin ağaçlara, bitkilere geçtiği düşünülür. İnsanların kendilerini halsiz ve güçsüz hissetmeleri bu sebebe bağlanır (K.12, K.13).
- Buğday savrulurken rüzgâr yeterli değilse, süpürge yakılır (K.13, K.15, K.23).
- Poyraz esince havanın sıcaklığını artacağı düşünülür. Nemli ve sıcak havalarda yağmur yağacağı ya da deprem olacağına inanılmaktadır. Bu havalara "bulut sıcağı" denir (K.1, K.6, K.8, K.54, K.55, K.150).
- Çok yağmur yağdığında ve şimşek çaktığında, fırtınada Ayet'el Kürsî okunur ve üç kez "Hayırlı rüzgâr." ya da aynı şekilde "Hayırlı yağmur." dedikten sonra Allah'ım afatından (afetinden) tufanından sen koru bizi." diye dua edilir (K.4, K.5, K.26, K.27, K.49, K.50)
- Gök gürlerken, şimşek çakarken salavat getirilir (K.13, K.16, K.52, K.55, K.73, K.74).
- Nisan yağmuru saçı uzatır, nisan yağmurunda ıslanmak iyidir (K.31, K.32, K.33, K.36, K.55, K.59, K.67, K.73).
- İlk nisan yağmuru yağdığında yağmur suyu bir kaba biriktirilir ve bu su ile yoğurt mayalanır. Bu yoğurt şifadır, eve bolluk-bereket getirir (K.12, K.13).
- Nisanda yağan yağmurun suyu cana şifadır (K.12).
- Karın çok yağdığı sene bereketli olur, bu yüzden "Kar yılı var yılı." denmiştir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.15, K.18, K.22, K.25, K.28, K.29, K.43, K.47, K.49, K.50, K.51, K.52, K.54, K.55, K.95, K.100, K.101, K.104, K.122, K.124, K.149).
- Tavanın dibini sıyıranın düğününde kar yağar (K.6, K.8, K.12, K.13, K.22, K.44).
- Gökkuşağının altından geçen erkek kız; kız ise erkek olur (K.38, K.41, K.60).
- Ay ve Güneş tutulmasında silah sıkılır (K.17, K.18, K.28, K.43, K.47, K.51, K.54, K.106, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- Ay ve Güneş tutulmasında teneke çalınır (K.6, K.7, K.8, K.12, K.13, K.15, K.26, K.27, K.46).
- Güneş tutulduğunda ezan okunur (K.1).
- Herkesin bir yıldızı vardır, yıldız kayması ait olduğu kişinin öldüğü anlamına gelir (K.39).
- Yıldızların durumuna göre, takip ederek keven toplamaya gidilir (K.139).
- Kuyruklu yıldız doğarsa bolluk-bereket gelir (K.12).

§ Allah'ın kullarını depremle cezalandırdığı düşünülür (K.106).

2.3.7. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

a) Türk Halk Kültürü'nde

Hayvanlar da tıpkı bitkiler gibi kendilerinden yararlanma bakımından değerlendirilir ve yaradılışları ile dönüşümlerini açıklayan efsanelere ve inanışlara konu olurlar. Ancak halkın geleneklerinde bitkilerden farklı olarak, hayvanlar bir de yenmesinde bir sakınca olmayanlarla, yenmesi, hatta dokunulması günah, rastlanması uğursuzluk getirici sayılanlar olmak üzere kümelenirler (Boratav, 1999, s. 56).

"Kendisinden üstün güçlere sahip olan hayvanlar, dünyayı tanımaya çalışan ilkel insanın zihninde farklı inançların oluşmasına sebep olmuştur. Kendisinde olmayan güçlere sahip olan hayvan, kas gücü, görüş keskinliği, güçlü koku alma duyusu ve yön bulma yeteneği ile ilkel insanın zihninde mükemmelleştirilmiştir. Hayvan, ilkel Türk insanın zihninde insan olmayan, endişe veren bazen de yüceltilendir. Aynı zamanda çok yakın, çok alışıldık olan ve bu sebeple de güven duyulan bir canlı türüdür. Hayvanların doğada meydana gelen olayları (deprem, sel vb.) insandan önce hissetme özelliği de ilkel insanın hayvana verdiği değerin sebepleri arasındadır. İlkel Türk insanının hayvanları kendisi gibi yaşayan, düşünen ve konuşan varlıklar olarak algılaması ve onları korktuğu veya gücün simgesi olarak gördüğü için kutsallaştırıp onlarla akrabalık kurma isteği hayvandan türeyiş konulu çok sayıda anlatmayı meydana getiren sebeplerin başında geldiği görülür." (Karadavut ve Yeşildal, 2007, s. 103).

Kimi hayvanların kutluluklarına inanılır. Soylarını bir dişi kurtla bir delikanlının birleşmesine çıkaran eski Türkler, bu hayvan, kendilerine, kapalı kaldıkları dağların arasından çıkmalarında kılavuzluk ettiği için de kutlu sayarlardı. Kurdun bu niteliği, Anadolu halkının inançlarında da süregelmiştir (Boratav, 1999, s. 57).

Bilindiği gibi İslam dininin yemeyi kesin olarak yasak ettiği hayvan domuzdur. Bu yasak, halkın davranışlarına da derinliğine işlemiştir. Şarap ve diğer alkollü içecekler de din kurallarınca yasak edilmesine rağmen, onlara gösterilen hoşgörürlük domuz etinden esirgenir. Genel olarak ev ve av hayvanlarından, memeli, ot yiyen ve geviş getirenler yenilir sınıfına girer. Kurbağa, kaplumbağa, kirpi, midye, istiridye, vb. üzerine dini bir yargı olmadığı halde halkın göreneklerinde, zaman zaman din adamlarının da yürüttükleri hükümlerin etkisiyle, yenilmeleri hoş görülmeyen nesneler

sayılmıştır. Ama bunların birçoğu hastalıkları sağlatma, tılsım, büyü gibi işlemlerde kullanıldığı görülmektedir (Boratav, 1999, s. 56).

Tahtacılarda, geyik kutsal bir hayvan olarak kabul edilmiştir. Onlara göre geyik avlamak yasaktır. Geyik avı, Tahtacılar tarafından günah olarak kabul edilir. Geyik avlayan kişinin büyük felaketlere uğrayacağına inanmaktadırlar. Tahtacılar bütün Türk boylarında yaygın olan bu inançların yanında geyiğin bir çeşit melek olduğuna da inanırlar (Karadavut ve Yeşildal, 2007, s. 106).

Erzincan ve çevresinde konuşma sırasında yılandan söz etmek uğursuz sayılır. Yılandan söz eden kimseyi o anda bir düşmanının andığı, ona bir tuzak kurulmakta olduğu kabul edilir. Yörede yılan ayağını görenin cennete gideceği düşünülür (Küçük, 1987, s. 245).

Kastamonu'da atın dört ayağı beyaz ve alnı da sakar olursa uğursuzdur (Abdulkadiroğlu, 1987b, s. 183).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Leylek görmek uğur getirir, leylek gelen köye o yıl bolluk-bereket gelir, leyleğin evine konduğu kişi şanslıdır (K.6, K.8, K.27, K.36).
- Koyunların melek olduğu düşünülür. Melekler koyunların kanatlı halidir (K.1, K.6, K.12, K.13, K.29, K.49).
- Eşeklerin gözleri çok keskindir, insanın bile göremediğini gördüğüne inanılır (K.1, K.6, K.8, K.9, K.12, K.18, K.39).
- "Atların gözünde perde yoktur." denir, atlar iyi-kötü olacak her şeyi görür. O yüzden huysuzlanması, aniden kişnemesi uğursuzluk getirir (K.1, K.6, K.12, K.15, K.22, K.122).
- Kedilerin hırlarken "Ya Rahim, Ya Rahim, Ya Rahim" diyerek zikrettiği düşünülür, o yüzden kedilere zarar vermek iyi değildir (K.13, K.49).
- Yusufçuk kuşunun "Yusufçuk, Yusufçuk, Yusufçuk" ya da "Yusuf'u tutun, Yusuf'u tutun." diye öttüğüne inanılır (K.12, K.13, K.49).
- Yılan öldürmek iyi değildir, öldürülen yılanın ailesi de öldüren kişiye zarar verir inancı vardır (K.10, K.29, K.146).
- Her evin temelinin altında mutlaka bir yılan saklandığı inancı vardır (K.17, K.18, K.29).

- Ezan okunurken köpek havlaması uğursuzluk getirir. Köpeklerin depremi hissettiğine inanılır (K.1, K.4, K.5, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.25, K.81, K.95, K.122, K.150).
- Ezan okunurken eşeğin anırması iyi sayılmaz (K.15, K.54, K.55, K.81,).
- Yarasa uğursuzluk getirir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.12, K.13, K.24, K.25, K.26, K.27, K.54, K.55, K.88, K.95).
- Yerdeki görünmeyen hayvanın bile bir meleği vardır, bu yüzden bilerek hayvanlara zarar vermek iyi sayılmaz, çok günahtır (K.13, K.26, K.27, K.46).
- Tarlanın otunun yakılması iyi sayılmaz. İçinde yaşayan çok sayıda hayvan vardır, bu sebeple onları öldürmek iyi değildir. Yapan kişiye felaket getirir, yaptığı canından çıkar (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22).
- Arıların kovanına zarar vermek, arı öldürmek iyi sayılmaz (K.1, K.6, K.7, K.8, K.10, K.81, K.95, K.96, K.97, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.150).
- Yuva yıkanın yuvası olmaz inancıyla, kuş yuvası bozulmaz. Bir eve kuş gelip de yuva yaptıysa o kuşa su ve yem verilir, kendiliğinden gitmedikçe dokunulmaz, kovulursa çok günah olur. Kuşun yuva yaptığı eve bolluk- bereket gelir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.32, K.33, K.36, K.42, K.44, K.46, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.63, K.73, K.81, K.82, K. K.88, K.89, K.94, K.95, K.96, K.103, K.104, K.108, K.109, K.110, K.111, K.122, K.126, K.127, K.128, K.146).
- Karıncalar mübarek hayvandır, ezilmez, yuvasını bozmak uğursuzluk getirir. Örümcek ağı bozmak da iyi sayılmaz (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.10, K.17, K.18, K.22, K.26, K.42, K.52, K.53, K.54, K.55, K.58, K.95, K.122, K.124, K.126, K.127, K.128, K.129, K.149, K.150).
- Domuz mundar hayvandır, ismini söylenmez. Bunun yerine vurucu, kırıcı, hışlayıcı" ya da "pis, mundar hayvan" denir. Domuzun eşini kıskanmayan tek hayvan olduğu söylenir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.22, K.24, K.37, K.39, K.52, K.53, K.54, K.55, K.61, K.62, K.63, K.81, K.82, K.122, K.124, K.144, K.145, K.146).
- Sürüden ayrılıp kaybolan hayvan, dağda kurda yem olmasın diye ya da yaylanmaya giden mallar sapasağlim geri dönsün isteğiyle *kurtağzı bağlama* yapılır. Bunun için bir bıçağa ağzı açıkken dua okunur, dua bittikten sonra ağzı

kapatılarak bir iple sarılır ve saklanır. Bıçağı iple sararken; "Bıçağı bağladım, kurtağzını kapattım." denir. Burada bıçak ağzı kurtağzına benzetilmektedir ve bu işlemle kurtağzı da açılmamacasına kapatılır. Sürü köye gelene kadar bıçak açılmaz, böylece kurdun hayvanlara zarar vermesi engellenir (K.6, K.8, K.18, K.22).

- Kurbağaya eli değen kişide siğil çıkar (K.33).
- Hayvanların döl zamanına "döl düşürme" denir ve bu zamanda evden dışarı ateş, kibrit, soğan, tuz, biber, vb. dışarıya verilmez (K.1, K.6, K.12, K.17, K.18, K.22, K.29, K.54, K.55, K.150).

2.3.8. Günlerle İlgili İnanışlar

a) Türk Halk Kültürü'nde

Takvim, zamanı yıllara, aylara ve günlere göre ayırır. Halk, halk takvimi diye adlandırılan yaygınlık kazanmış bir takvim oluşturmuştur. Günlere iyi ya da kötü özellikler yükler. Günlerin adlandırılması genel takvimde olduğu gibidir. İnsanların yaşama biçimleriyle, coğrafi yapısıyla sınırlayıp şekillendirdiği bir yerel takvim vardır. Günlere yüklenen anlamlar yöreden yöreye, toplumun yaşayışı, inancı, sosyal yapısı, tarihi, ekonomisi ve doğal koşullarına göre yeni ögeler alarak değişir, gelişir (Artun, 2009, s. 227).

Türk inancında kutsal kabul edilen belirli günler vardır. Böylece haftanın günleriyle ilgili iş yapma veya yapmama ya da belirli işleri yapma-yapmama yasakları eski zamanları hatırlatmaktadır (Ercan, 2006, s. 77).

Halk inançlarında tırnak kesilmesi ile ilgili birçok husus vardır. Tırnak gece kesilmeyeceği gibi haftanın her günü de kesilmemesi gerektiğine inanılır. Salı günü tırnak kesenin cennete gidemeyeceğine, Perşembe günü kesenin servetini, Cuma günü kesenin ise imanının artacağına inanılır (Kalafat, 2010, s.261).

Bir işe başlanacağı zaman pazartesi günü beklenir. Pazartesi çok uğurlu bir gündür. Pazartesi çamaşır günüdür, yorgan kaplanır. Pazartesi her iş yapılır, ancak soğan, biber, tütün vb. acı şeyler hiç kimseye verilmez (Artun, 2009, s. 228).

Salı günü sağlık niyetlenir. Salı günü bir işe başlanmaz. Başlanan iş sallanır, olumsuzluk olur, çabuk bitmez. Salı uğursuz gündür. Salı gününün hayırsız ve uğursuz

bir saati vardır. Badana yapılmaz. Çamaşır yıkanmaz. Hayırsız saate bir iş denk gelirse olumsuzluklar olur. Göç yapılmaz (Artun, 2009, s. 228).

Silifke'de nazar, türbe ziyareti gibi işlemler özellikle Çarşamba günü yapılmaktadır. Yöre halkı Çarşamba gününün hükmünün diğer günlerden çok olduğu düşüncesiyle sağaltma işlemlerini bugünde gerçekleştirmektedir (Kabak, 2011, s. 3).

Muş'ta oğul anaları kız bakmaya Pazartesi ve Perşembe öğleden önce bu işi yaparlar. Çünkü bu zamanlarda görücülüğün uğurlu olacağı inancı vardır (Kalafat, 2010, s. 306).

Cuma günü çamaşır yıkamanın uğursuzluk getireceğine inanılır. Cuma akşam ev süpürüldükten sonra çıkan çöplerin dışarı dökülmemesi gerektiğine inanılır, dökülürse evin bereketinin dışarı atılacağı düşünülür (Albayrak, 2006, s. 100). Sivas'ta Cuma günü ev süpürmek, evin bereketini kaçırır inancı vardır (Kaya, 1975, s. 7).

Cumartesi günü elbise kesilmez. Dünyanın kurulduğu gün olduğu için çamaşır yıkanmaz (Artun, 2009, s. 228).

Malatya/Darende'de cumartesi günü yola çıkmanın uğursuzluk getireceği inancı vardır. Ev yaptıran bir kişi işe Pazar günü başlarsa uğurlu sayılır. Perşembe akşamları ata ruhlarının aileyi ziyaret ettiğine inanılması nedeniyle, Perşembe akşamı ata ruhları için yemek daveti verilir (Uslu, 2004 s. 94).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Pazartesi günü hayırlıdır, iyi niyetlerle bugüne başlanır (K.1, K.12, K.31).
- "Salı sallanır." düşüncesiyle Salı günü bir işe başlanmaz, temizlik yapılmaz, çamaşır yıkanmaz, dikiş dikilmez. Bugün aksilik çıkmasın diye yola çıkılmaz (K.1, K.2, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.28, K.29, K.36, K.54, , K.55, K.61).
- Perşembe günü tırnak kesenin malı, Cuma günü tırnak kesenin ise imanı artar (K.12, K.13, K.31, K.49).
- Hayırlı işler (kız isteme, vb. gibi) Perşembe ve Cuma günlerine bırakılır (K.12, K.13, K.49).
- Perşembe günü akşam ve Cuma günü ölenlerin ruhuna hayır yapılır. Bugünlerde sadaka vermek çok sevaptır. Cana-mala gelecek kazanın belanın önünde durur. Bugünler mübarek günlerdir, dilek kapıları bugünlerde açık olur. (K.2, K.3, K.4, K.5, K.11, K.12, K.13, K.16, K.19, K.22, K.25, K.54, K.55, K.122, K.150).

- Cuma günü yapılanlar bayram gününden eftaldir (K.13).
- Cuma günü alınan erzağın bereketi çok olur (K.22).
- Cuma günü meleklerin yaklaşmayacağı düşüncesiyle soğan ve sarımsak yenmez (K.13).
- Cuma günleri çamaşır yıkanmaz, örgü örülmez. Cuma günü meleklerin yeryüzüne indiği düşünüldüğünden ev süpürülmez, ev süpürünce meleklerin kanadı kırılır (K.1, K.5, K.6, K.12, K.13, K.31, K.49, K.55, K.150).
- Cuma günü odun kırmak uğursuzluk getirir (K.1).
- Misafirin gittiği gün arkasından temizlik yapılmaz, ev süpürülmez, ertesi güne bırakılır. Yoksa evin bereketi kaçar (K.130, K.150).

2.3.9. Büyü

a) Türk Halk Kültürü'nde

İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamına büyü denmektedir. Halk dilinde büyü dar bir alanda kalan işlemler için kullanılır; bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan kötü büyü, bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak ya da evine bağlılık sağlamak için yapılan olumlu büyü (muhabbet tılsımı) bu alandaki işlemlerdendir. Burada da görüldüğü üzere büyüler olumlu ve kötü olmak üzere iki büyük grupta toplanır (Boratav, 1999, s. 106).

İslamiyet öncesi büyü kültürünün yeryüzündeki belli başlı merkezlerinden Orta Asya, Şamanizm olarak bilinen bu büyü din karışımı inanç sistemi, aynı zamanda Türk kültürünün de ana kaynaklarından birisidir. Orta Asya'dan Anadolu'ya geçmiş ve günümüze kadar farklı mistik uygulamalar içinde varlığını korumuştur (Artun, 2009, s. 299).

İyilik ve kötülük büyüsü için sabun ve fasulye okunarak bir bardak suya atılır. Aşk büyüsü için kırmızı biber fırına atılır, biber yandıkça büyü yapılan da aşkla yanar. Büyüyü ancak yapan bozabilir (Artun, 2009, s. 300).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Büyü yapmak, çok günahtır, bu yüzden yapmayız ama yapanları duyduk. Bir dükkânın rızkını için kapısına domuz yağı sürmüşler (K.1, K.13).
- Büyü hiç bilmiyoruz ama bir insana kötülük olsun, sabun gibi erisin diye sabunun suya atıldığını duyduk (K.12).
- Kadın kendi tırnağını kesip ezdikten sonra pekmeze karıştırarak bu karışımı kocasına yedirirse kocası onun sözünden çıkmaz (K.22, K.31).
- Kocasını eve bağlamak isteyen kadın hocaya gidip muska yazdırır, sonra bu muskayı suyun içerisinde eriterek bu su ile ekmek hamuru yapar. Pişirdiği ekmeği kocasına yedirir (K.36).
- Kocasını kendine köle etmek isteyen kadınlar ona eşek beyni yedirir (K.36).
- Büyünün etkisinden kurtulmak için suya girmek gerekir. Suya üç kez dalıp çıkmak gerekir (K.31).

2.3.10. Rüya İle İlgili İnanışlar

a) Türk Halk Kültürü'nde

Rüyalar gerçekleşmesi olanaksız durum, hayal ve gerçekleşmesi beklenen ve istenen şeyler karşısında duyulan umut olarak ifade edilmektedir. Rüya ilk çağlardan bu yana insanı meşgul eden bir konudur. (Albayrak, 2004, 450).

En basit şekli ile rüya bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisi olarak tarif edilmektedir. Ekseriyetle rüyalar ferdin nefsindeki gizli şuur hususiyetlerine göre söyleyen bir muamma, bir lûgaz, bir bilmece gibi garip bir temsildir ve leddünîdir. Bazı rüyalar aynen gerçekleşir, bazı rüyaların tabiri de beraber görülür, bazı rüyalar, gören kişinin vicdanında tabir olunamamakla beraber sadık bir rüya olduklarına dair bir kanaat uyanır (Günay, 2005, s. 119-124).

İnsanlar her devirde, her medeniyette ve her dinde rüyalara ayrı ve müstesna bir yer vermişlerdir. En eski rüya teorilerinden günümüzde kabul edilenler arasında prensip olarak müştereklik görülmektedir. Bugün ferdi şuuraltı veya ferdi şuuraltı-kolektif şuuraltı kavramlarıyla açıklanmaya çalışan ve manidar veya kehanetli rüyalar olarak tasvir edilen rüyalar, eski devirlerde ve dinlerin içinde Tanrı'nın buruğu veya Tanrı'dan

gelen işareti temsil eden, gelecekten haber veren rüyalar şeklinde değerlendirilmişlerdir (Günay, 2005, s. 130).

İnsanlık tarihi boyunca bütün dünyada pek çok bilinmeyenin anahtarı, insanın ve geleneğinin habercisi olarak zaman zaman korkulan, zaman zaman hayranlık duyulan rüyalar edebi eserlerin pek çoğuna konu olmuş, bu eserlerde farklı akisler yaratmıştır (Günay, 2005, s. 130).

Halk, rüyasında gördüklerinin etrafında da inanışlar oluşturmuştur ve rüyasında gördüklerinden anlamlar çıkarıp geleceğe dair yorumlar yapmıştır. Örneğin rüyada yeşil ve beyaz renkler görünce sevinilir, siyah renkte ise üzüntü duyulur. Rüyada yılan gören kişinin düşmanından kötülük göreceğine inanılır. Rüyada iplik görünce yola gidileceğine inanılır. Rüyada kız çocuğu görmek kötü haber, erkek çocuğu görmek iyi haber duyulacağına işarettir. Yine rüyada ağlayanın sevineceğine inanılır (Artun, 2009, s. 313).

Anadolu'da soğan ve sarımsağın rüyada görülmesi ölüme işaret eder (Kalafat, 2010, s. 384).

Malatya/Darende'de bir kişi rüyasında kendi evinde düğün görürse aileden birinin öleceğine inanır (Uslu, 2004, s. 95).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Sabaha karşı görülen rüyalar doğru çıkar (K.13, K.55).
- Kimi rüyalar tersine çıkar. Abdestli yatıp da görülen rüyalar ise doğru çıkar (K.12, K.13, K.49).
- Bir isteğin hayırlı mı hayırsız mı olduğunu anlamak için istiareye yatarlar. Bunun için abdest alınır, dua okunur ve namaz kılınır. Rüyada görülen renklere, bulunulan ortama göre yorum yapılır. Bir başkasının niyetine de yatılabilir (K.15, K.32, K.36).
- Rüya herkese anlatılmaz; temiz kalpli insanlara, inancı bol olanlara anlatılır. Anlatılırken de anlatan kişi "Sabah niyetine anlatıyorum." der, dinleyici/yorumlayıcı da "Hayır olsun." karşılığını verir. Ardından rüya sahibi "Hayır içinde olsun inşallah." diyerek rüyasını anlatır (K.1, K.4, K.5, K.11, K.12, K.13, K.24, K.26).

- Rüya kötü anlama gelse de o şekilde yorumlanmaz. Çünkü rüya neye yorulursa o çıkar. Kötü anlamlı rüyalar için de "Maşallah, rüyan çok güzel hayrı çıksın inşallah." denir (K.22).
- Kötü olan rüyalar kimseye anlatılmaz, ancak suya anlatılabilir (K.12, K.13, K.15, K.31).
- Rüyada yeşil, beyaz ve yeşil renk görmek iyidir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.10, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.25, K.49, K.55, K.150).
- Yeşil renk görmek kişinin amellerinin temiz olduğunu gösterir (K.12).
- Rüyada kara görmek iyi değildir, kötü şey tez çıkar (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.10, K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.25, K.49, K.55, K.95, K.122, K.130, K.150).
- Rüyada altın görmek çok güzeldir, "Peygamber sikkesi" olarak yorumlanır (K.22).
- Rüyada saç kesmek ömrün kısaldığı, saç uzamaması ise ömrün uzadığı anlamına gelir (K.22).
- Rüyada yün yumağı görmek yola gidileceği şeklinde yorumlanır (K.31, K.150).
- Rüyada ayakkabı görmek darlık yaşanacağını, sıkıntılı bir olayı haber verir. Eğer rüyada ayakkabı giymiş kişi ayakkabıyı çıkarırsa, sıkıntısından kurtulacağı düşünülür (K.55).
- Rüyada ayakkabı görmek yola gidileceği anlamına gelir (K.1, K.13, K.31).
- Rüyada silah görmek ses demektir, kişinin hayatını etkileyecek bir haberdir (K.13, K.31).
- Rüyada deniz görmek güzeldir. Bolluk, zenginlik olarak yorumlanır. Özellikle denizde yüzmek kişinin kısmetinin bolluğunu, refahını gösterir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.24, K.25, K.31, K.36, K.52, K.55).
- Rüyada yumurta görmek bir olay sonucunda yaşanacak dedikoduya işaret eder (K.22).
- Rüyada ceviz görmek laf duymak anlamına gelir (K.12, 36).
- Rüyada mevsimi olmayan yiyeceği görmek iyi değildir. Mevsimi olan meyve ise bir kısmete işaret eder (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.13, K.15, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, 52, K.55, K.82, K.88, K.92, K.93, K.130, K.150).
- Rüyada kan görülmesi rüyayı bozar, rüya batal olur (K.11, K.12, K.13, K.22, K.31, K.33, K.35, K.44).

- Rüyada çiğ et yemek haram yendiğine, pişmiş et yemek ise helal lokma yendiğine işaret eder (K.6, K.12).
- Rüyada ünlü birini görmek, devlet büyüğünü görmek makam, mevkide yükselmek anlamına gelir (K.1, K.13, K.31).
- Rüyada asker görmek iyidir devletten gelecek hayırlı bir işin haberini verir (K.4).
- Rüyada oğlan çocuğu görmek hayırlı bir haberin, devlet kapısının; kız çocuğu görmek ise kötü bir olayın işaretidir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.13, K.22, K.31, K.82, K.88, K.130, K.146, K.149, K.150).
- Yaşayan bir kişiyi rüyada ölmüş olarak görmek o kişiye ömür yazıldığını, ömrünün uzadığını düşündürür (K.12, K.13, K.15, K.22, K.26, K.27, K.31, K.44, K.46).
- Ölmüş bir kişiyi rüyada görmek "Ölüden diri haber." Şeklinde yorumlanır ve iyi olarak yorumlanır (K.12).
- Rüyada ölmüş bir kimseden bir şey almak iyi, ölüye bir şey vermek ise kötüdür (K.5, K.31, K.55).
- Ölmüş bir kişiyi sık sık rüyada görmek ya da kötü bir şekilde görmek, o kişinin ruhunun azapta olduğunu haber verir, ölen kişinin hayrına sadaka verilir, yemek, tatlı, vb. dağıtılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.12, K.13, K.22, K.31, K.44).
- Rüyada at görmek, murattır ve bir dileğin gerçekleşeceğini gösterir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.10, K.29, K.49, K.50, K.63, K.67, K.130, K.150).
- Rüyada koyun görmek iyi sayılır, hayırlıdır (K.1, K.5, K.6, K.12, K.13, K.29, K.49).
- Rüyada balık görmek para, kısmet olarak yorumlanır (K.6, K.8, K.12, K.13, K.22, K.28, K.58, K.67, K.81, K.82, K.122, K.130, K.150).
- Rüyada köpek görmek bir düşmanın olduğunu gösterir (K.15, K.55).
- Rüyada yılan görmek iyi değildir, kişiye düşman olan, kötü niyetli birini temsil eder (K.22, K.150).

2.3.11. Doğanşehir Yöresi Halk İnanışları İle İlgili Genel Değerlendirme

Yapmış olduğumuz alan araştırması sonucu yörede 18 yatır ve türbenin varlığını tespit etmiş bulunmaktayız. İslam öncesi Türk inanç sisteminde ulu ağaçlar, yüksek dağlar, tepeler kutsal kabul edilmektedir. Bu inanç merkezlerinin de neredeyse tamamı

uç yükseklikte; dağ ve tepelerin üzerinde yer almaktadır. Bulundukları mekânlar da kendi isimleriyle anılır hale gelmiştir. Burada yaşadığı kabul edilen zatlar da manevi bakımdan güçlü ve keramet sahibi kimselerdir. Dikkati çeken nokta, bazı ziyaretler arasında kozmik bir bağ olduğu düşüncesinin varlığıdır. Bu inanç merkezleri ve bunlarla ilgili inanışlar Türkler'in eski inanç sistemlerinin bir parçası olan atalar kültünün birer kalıntısıdır ve çeşitli hastalıkları sağaltım amacıyla bu yerlere başvurulmaktadır. Yörede bu tür inanç merkezlerinin İslam dinine aykırı olduğu düşüncesiyle gidilmesini tamamen reddeden bir kesim insanın varlığına rağmen, sıklıkla buralara giderek dilek dileyen, adak adayan insanlar çoğunluktadır. Türlü sebeplerle buralara giden insanlar; dilek dileme, ağaç dallarına çaput bağlama, mum yakma, adak adama, kurban kesme, kısmet için para atma, bir ya da birkaç gün bu mekânlarda konaklama gibi pratikleri yerine getirmektedir. Bu pratiklerin temelinde de büyük oranda Şamanist gelenekler yer almaktadır. Ayrıca bu mekânların toprağına, suyuna da büyük değer verilmektedir.

Türklerin yaşamlarının her döneminde kurban ve adak önemli bir yere sahip olmuştur. Yörede de aynı şekilde geçiş dönemlerinde beliren isteklerin yanı sıra her türlü dilek ve niyet için bir kurban kesilmektedir. Kanlı ve kansız kurban yörede oldukça yaygın adetlerdendir. Mal-mülk için, başa gelen büyük felaketlerden kurtulma durumunda ve kabul olan adak için Tanrıya şükür olarak kurban kesilmektedir.

Şaman inançlarının devamı niteliğinde olan ocaklar yörede yaygındır. Ocaklı kişilerin tıpkı kamların sahip olduğu gibi bir efsun yeteneği olduğu düşünülür ve bu meziyetleri onlara saygı duyulmasını sağlar. Yörede hastalıkları tedavi etmek için çok sayıda ocak ve ocaklı kimse bulunmaktadır ve bu kimseler günümüzde de aktif durumdadır. Yöre insanı her ne kadar modern tıbbın sağladığı imkânlardan faydalanıyor olsa da, tıbbın çare olmadığı durumlarda bu ocaklara başvurmaktadır. Ocaklı kimseler bu işi para karşılığı yapmaz, fakat insanlar onların iyiliği karşısında yarım elma, gönül alma düşüncesiyle ufak tefek hediyeler verirler. Ocaklı kimsenin verdiği, yedirdiği-içirdiği her şey hastaya şifa olur.

Doğanşehir yöresi halk inançlarında nazarın da oldukça geniş ve özel bir yeri vardır. Nazara karşı tuz çevirme, kurşun döktürme, nazar duası okuma, muska taşıma, nazar boncuğu taşıma, çörek otu taşıma, sarımsak taşıma, üzerlik taşıma-yakma, sahip olunan varlığı, sağlığı, imkânları dillendirmeme, at nalı asma, iğde dalı taşıma, sadaka verme, Maşallah deme, vb. gibi pratikler uygulanmaktadır. Bakışlarındaki ve

niyetindeki olumsuzluğu bilinen insanlardan da mümkün olduğunca uzak durularak nazardan kaçınılmaktadır.

Yöre insanı uğurlu ya da uğursuz olduğuna inandığı bazı kişiler, zamanlar, mekânlar ve durumlar ile bereket getireceği düşünülen hayvanlar ve işlemlere inancı gereği önem vermektedir. Bu durumlarda yapılan birçok pratik bulunmaktadır.

Tabiat olayları ile ilgili inanışlarda Tanrının gücü karşısında duyulan korku, çaresizlik, bereket inancı, meteorolojik tespitler ve doğa olaylarını kontrol altına alma isteği yer almaktadır.

Hayvanlarla ilgili inançlarda uğurlu ve uğursuz olma vasıflarının ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Bunun dışında bazı hayvanların sahip oldukları düşünülen farklı özellikler de halk inançlarında yerini almıştır. Yöredeki hayvan inanmalarının çoğu Eski Türkler ve günümüz Anadolu'sunda görülen inanışlarla benzerdir. Rüyalar ile ilgili inanışlar yöre halkının tecrübeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Günler ise iyi-kötü, uğurlu-uğursuz, bereketli-bereketsiz olmalarına göre halk inanışlarında yerlerini almışlardır. Ayrıca büyülük işlemler de halk inanışlarında yer almıştır.

Doğanşehir halkı inanışları ufak nüans farkları ile büyük oranda Eski Türk kültürünün birer uzantısı görünümündedir. Ayrıca İslam dini, yörenin inanç yapısını şekillendiren en önemli ikinci unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Küreselleşmenin ve teknolojinin etkilerine rağmen bazı inançların ve bunların uygulamalarının yörede varlığını günümüzde de devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

2.4. Halk Mutfağı

Yemek insan hayatının başta gelen doğal ihtiyaçlarından biridir. İnsanın yeme içme alışkanlıkları hem vücudunun doğal isteklerine hem de içinde yaşadığı toplumun beslenme kültürüne göre belirlenmektedir. İnsanoğlu yerleşik hayata geçtikten sonra ***ne bulduysa yeme alışkanlığını*** terk edip yiyeceklerin üretilmesi, saklanması gibi problemleri çözmüş, yeme-içme etrafında âdet, gelenek, inanış ve törenlerde toplanmaya başlamıştır. Böylece farklı insan topluluklarına veya milletlere ait mutfak alışkanlıkları da ortaya çıkmaya başlamıştır (Şahin, 2010, s. 59).

Orta Asya'da et ve mayalanmış süt ürünleri ile biçimlenen beslenme sistemi, Anadolu'ya bu etkileri taşırken; Mezopotamya'da gelişen tarıma bağlı olarak tahıl, Ege ve Akdeniz etkisiyle sebze ve meyve türleri ile çeşitlenen ve günümüzde yansıyan

Anadolu mutfağını biçimlendirmiştir. Bizans, Ortadoğu, Avrupa ve Güney Akdeniz mutfaklarının etkileşimi, imparatorluğun ulaştığı geniş alanda sürekli bir alışveriş çerçevesinde şekillendirmiştir (Baysal, 1993, s. 12; Çevik, 1997, s. 1; Şenesen, 2011, s. 169).

Dünyanın en önemli üç mutfağı Çin, Fransız, Türk mutfağıdır. Türk kültürünün yeme içme kültürüne aktardığı üretkenlik ve yaratıcılık Türk mutfağının dünyanın belli başlı mutfakları arasında yer almasını sağlamıştır (Artun, 2009, s. 359).

Mutfak kültürü, beslenmeyi sağlayan yemek, yiyecek, içecek türleri ve bunların hazırlanma, pişirilme, saklanma ve tüketilme sürecini; buna bağlı mekân ve ekipmanı, yeme-içme geleneği ile bu çerçevede gelişen inanış ve uygulamalardan oluşan bir bütünlüğü ve kendine özgü bir kültürel yapıyı ifade eder. Türkiye'nin coğrafi konumu, tarihsel süreç içinde kurulan uygarlıklar, iki büyük imparatorluğun yeme-içme geleneğine getirdiği yeni açılımlar, Türk mutfak kültüründeki çeşitliliği sağlamıştır. Türkiye'de yerel mutfakların özgün etkilerini de içinde barındıran köklü ve çok yönlü bir mutfak kültürü yaşamaktadır (Artun, 2009, s. 357).

2.4.1. Tat Vericiler

Doğanşehir yöresi halkı, yemeklerinde tat verici olarak tereyağı, domates salçası, biber salçası, erik ekşisi ve yabani otlardan yapılan baharatları kullanmaktadır (K.2, K.3).

Tereyağı

Yöre mutfağının vazgeçilmezlerinin başında tereyağı gelmektedir. Tereyağı yemeklerde, tatlılarda hatta reçel yapımında dahi kullanılan bir malzemedir. Yöre insanı tereyağının sağlık kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Çoğunlukla tereyağını kendisi üretmektedir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.25, K.26, K.27, K.29, K.44, K.49, K.51, K.52, K.55, K.59, K.81, K.82, K.90, K.92, K.93, K.95, K.101, K.106, K.108, K.115, K.116, K.122, K.123, K.125, K.126, K.128, K.129, K.131, K.132, K.133, K.134, K.135, K.136, K.138, K.139, K.140, K.141).

Salça

Yöre yemeklerinde domates salçası biber salçasından fazla kullanılmaktadır. Salçalar yemeğe renk vermesinin yanı sıra lezzet tamamlayıcı bir unsur olarak kış hazırlıkları sırasında hazırlanan malzemeler arasındadır. Yörede salça kelimesi yerine "biber suyu" ya da "domates suyu/domates ekşisi" deyimleri de kullanılmaktadır.

Domates salçası için domatesler iyice yıkanıp, baş kısımları kesilip atıldıktan sonra kalan yerleri iri iri doğranarak büyük bakır kazanların içerisine konur, üzerine kaya tuzu atıldıktan sonra bir güne beklemeye alınır. Ertesi gün kazanın dibinde biriken domateslerin yeşil suyu salçanın tadını acıtmasın diye dökülür. Kazanın altına ateş yakılır ve domatesler bu şekilde kaynatılır. Koyulaşıncaya kadar 1-2 saat kaynar. Kazandan bakır taslarla alınan domates püresi kevgirlere konarak el ile ezilir. Çekirdeği ve kabuğu kalıncaya kadar iyice süzülür ve posası atılır. Salça olacak kısım teştlerde toplanır. Bu domates suyu ince naylon örtülerin üzerine dökülür ve kurumaya alınır. Hava şartlarına bağlı olarak yaklaşık 3-4 gün bekletilir. Koyu bir kıvam alıp salça haline geldikten sonra kavanozlara alınarak kışa hazır hale getirilir. Biber salçası da yıkanıp ayıklanan biberlerin makinelerde çekildikten sonra tıpkı domates salçasında olduğu gibi muşamba örtülerde günlerce kurutulmasıyla elde edilmektedir. Yapılan biber salçası kavanozlara konur ve kış için yapılanlar arasında yerini alır (K.5, K.12, K.13, K.22, K.31, K.36, K.42, K.44, K.49, K.52, K.55, K.59, K.82, K.88).

Erik Ekşisi

Yörede yemeklere tat vermesi için erik salçası/erik suyu da denilen erik ekşisi kullanılmaktadır. Yazın yapılan kış hazırlıkları arasında erik ekşisi de bulunur. Erikler olgunlaşmadan toplandıktan sonra sapı, yaprağı ayıklanır, yıkanır ve kazana doldurularak iyice kaynatılır. Domates salçasında olduğu gibi kevgirlerde kabuğu ve çekirdeği kalıncaya kadar iyice süzülür ya da kaynamış erik suyu alınır ve süzeklere (ince dokumalı bez torba) doldurulur, teştin üzerine tahta konur ve torbalar bu tahtaların üzerine suyunu süzmesi için konur. Elde edilen erik suyu muşamba örtülerin üzerine serilir ve güneşte kurutulur. Kuruduktan sonra kavanozlara doldurulur ve kullanıma hazırlanır. Erik ekşisi dolmalarda, köftelerde, çorbalarda, salatalarda çokça kullanılmaktadır (K.3, K.5, K.13, K.22, K.36, K.44, K.49, K.50, K.55, K.59).

Baharat

Yörede kullanılan baharatlar genellikle dağlardan ve yaylalardan toplanan yabani otlardan elde edilmektedir. Kimyon, narpız (dağ nanesi), anık (dağ kekiği) doğal ortamından toplanır. Bunların yanı sıra kırmızı ve yeşil süs biberinden ayrı ayrı pul biber yapılır. Reyhan, karabiber, nane ve çörek otu da sıklıkla kullanılan baharatlar arasındadır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.22, K.29, K.36, K.49, K.52, K.55, K.67, K.81, K.82, K.88, K.90, K.140, K.141, K.150).

2.4.2. Kış Hazırlıkları

Yöre insanı için yaz ayları oldukça yoğun geçmektedir. Geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan halk hem bu işler hem de kış hazırlıkları için büyük emek ve zaman harcamaktadır. Sebze ve meyve yörenin iklim şartlarına bağlı olarak yaz sonu ve sonbahar aylarında bollaşmaktadır. Ekonomik ve sıhhi kaygılar sebebiyle insanlar kış için bu aylarda hazırlık yapmaktadır. Bu hazırlıklar da dikkati çeken nokta ise insanların yardımlaşmaya verdikleri önemdir. Bu işler sırayla ve ortaklaşa yapılmaktadır.

Yöre mutfağının temel besin maddelerinden biri olan buğday ve ürünlerini elde etmek için birtakım işlemler yapılmaktadır. Buğday seçilip yıkandıktan sonra kazanlara konup suyla iyice haşlandıktan sonra muşamba örtülere serilerek güneşte kurutulur ve kuruyana kadar ekşimemesi için sık sık karıştırılır. Kuruduktan sonra kalburdan geçirilerek tozu-çöpü savrulmakta, ardından da ekmek tahtalarının üzerinde taşı seçildikten sonra değirmenlere gönderilmektedir. Değirmende bu bulgurdan baş bulgur (pilavlık) ve orta bulgur (köftelik) olarak iki çeşit bulgur ile un yapılmaktadır. Bu bulgur türlerinin dışında değirmenden gelen köftelik bulgurun elenmesiyle elde edilen simit bulguru (irmik inceliğinde bir bulgur) da yapılmaktadır. Buğday unu dışında mısır unu da aynı şekilde öğütülmektedir.

Nohut, fasulye, mercimek de kış için temin edilmektedir. Yörenin fasulyesi (dermeson) ülke çapında oldukça meşhurdur. Bütün bunlar çuvallara konarak kilerlerde saklanmaktadır. Tahıllarla yapılan bir diğer kış hazırlığı ise kesme (erişte) ve makarnadır. Un, yumurta, tuz ve su ile katı bir hamur yapılmakta, daha sonra bu hamurdan alınan parçalar açılarak istenilen şekillerde kesilip kurutulduktan sonra kavanozlara, poşetlere konarak kışa hazırlanmaktadır.

Yörenin tarhanası da oldukça meşhurdur. Ana malzemesi dövme ve yoğurt olan tarhana için dövme seçilip yıkandıktan sonra kazana koyup iyice akşamdan haşlanır ve kazanın üstü örtülerek dinlenmeye bırakılır. Ertesi sabah dövme teştlere alınıp üzerine yoğurt/ayran dökülür, tuz ve çörek otu atılarak iyice karıştırılır, büyük bir bez torbaya alınıp torbanın ağzı bağlanır ve torba naylon bezin üzerine konarak üç-dört gün mayalanıp süzülmeye bırakılır. Ekşimemesi için günde bir kez ağzı açılıp karıştırılır. Mayalandıktan sonra naylon örtülere ya da beyaz bez örtülere serilerek kurutulur, kuruduktan parça parça alınıp beyaz bez torbalara konarak saklanır. Bu tarhananın dışında yörede un tarhanası da yapılmaktadır. (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.22, K.23, K.32, K.36, K.42, K.44, K.49, K.52, K.53, K.55, K.59, K.67, K.81, K.82, K.88, K.92, K.93, K.149, K.150).

Kışın kullanmak üzere sebze ve meyveler yazdan hazır hale getirilmektedir. Sebzelerden konserve, dolmalık, turşu, salça yapılmaktadır. Fasulye, domates, patlıcan, gibi sebzelerden konserve yapılır. Bu sebzeler aynı zamanda kışın yemeklerde kullanmak üzere kurutularak da saklanmaktadır. Kışın dolma yapabilmek için biber, kabak, salatalık, patlıcan kurutulur, bağ yapraklarından salamura yapılarak sarmalık yaprak hazırlanır. Lahana, salatalık, acur, pancar, pancar yaprağı, patlıcan, domates, biber gibi sebzelerden turşu yapılır. Yörede samut olarak bilinen dereotu tuzla salamura edilerek kışın kullanmak üzere hazırlanır. Ayrıca kışın komposto/hoşaf yapabilmek ya da bu mevsimde de bu meyveleri tüketebilmek için kayısı, üzüm, dut, armut, incir, erik, elma, vişne, kiraz kurutulmaktadır. Meyvelerden yapılan kış hazırlıkları içerinde reçellerin yeri ayrıdır. Kayısı, kabak, kızılcık, ayva, gül, vişne, çilek, üzüm, vb. gibi her tür meyveden reçel yapılmaktadır. Ayrıca dut ve üzümden pekmez yapılmaktadır. Bunların dışında meyvelerle üzüm, kızılcık, gül, vişne şerbeti yapılır. Özellikle çalı gülünden yapılmış ve şişelere konmuş gül şerbetini evlerin güneş gören kısımlarında ya da çatılarında asılı bir şekilde görebilmek mümkündür (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.22, K.24, K.26, K.27, K.32, K.36, K.40, K.44, K.49, K.52, K.55, K.59, K.62, K.63, K.67, K.81, K.82, K.88, K.92, K.93, K.131, K.132, K.136, K.137, K.147, K.149, K.150).

Meyvelerle yapılan diğer bir kış hazırlığı pestildir. Yörede üç türlü pestil yapılmaktadır; bunlar dut pestili, üzüm pestili ve köpük pestilidir. Dutlar tekne denilen küvete benzer beton bir havuzun içerisinde ezilir ve suyu bu teknelerin ağzındaki oluktan teştlerin içine akar. Dut suyu kazana alınır ve kesilene kadar iyice kaynatılır, ocaktan alınıp yüzüne çıkan kefi dökülür. Tekrar nişasta ekleyerek ocağa alınır ve

kaynatmaya devam edilir, kıvama gelince ocaktan alınır ve içerisine kayısı çekirdeği ve susam da eklenerek ***hıla*** denilen beyaz bez örtülere ince bir şekilde serilerek güneşte kurumaya bırakılır. Kuruyunca pestilin üzeri temiz bir bezle silinir ve bezin alt kısmı ıslatılarak pestil soyulur. Daha sonra ipe asılarak bir gün daha kurutulur ve ertesi gün makasla kesilerek kutulara basılır. Üzüm pestilinde de dut pestilinde olduğu gibi üzümün suyu çıkarılır. Ancak dut pestilinden farklı olarak içerisine beyaz toprak konarak kesilmesi sağlanır. Üzüm suyunun yüzündeki kefi atılır, duru suyu ocağa konur ve kaynamaya bırakılır, kaynarken köpüğü alınır. Bu sırada soğuk üzüm suyundan alınan bir miktar su ile nişasta iyice çırpılır ve ocakta kaynayan üzüm suyuna eklenir, iyice kaynatılır ve dut pestili gibi bez örtülere serilerek kurutulur. Üzüm ya da dut pestili için yapılan bulamacın içine iplere dizilmiş cevizin birkaç kez soğutulup batırılmasıyla elde edilen cevizli sucuk da kışın yenmek üzere hazırlanmaktadır. Köpük pestili için ise üzümler teknelerde ezildikten sonra bezden yapılmış süzgeçlerden geçirilerek suyu süzülür, kazana konur, kaynatılır ve tekrar süzülür. İçine un, şeker ve su ekleyerek tekrar kaynatılır. Koyu bir kıvama gelince bakır leğenlere dökülür, ***dağın*** ağacının dallarından yapılmış çalı süpürge denilen çırpma aletiyle bembeyaz oluncaya kadar iyice çırpılır, ardından beyaz örtülere serilir ve üzüm pestili gibi çıkarılıp kesilir. Bu pestilin içerine ceviz koyulup dürüm gibi sarıldıktan sonra dilimlenmesiyle ***bastık*** yapılır ve kışa saklanır. Ayrıca kurutulan dut ile ceviz evlerde bulunan küçük değirmen taşlarının arasında ezildikten sonra sıkıca külek denilen tahta kaplara basılır ve uzun kış gecelerinde dilimlenerek servis edilir. Yazın bolca bulunan kayısı çekirdeği de kırılıp kavrulduktan sonra kavanozlara doldurularak kış için bu yemişlerin yanında yerini alır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.22, K.24, K.26, K.27, K.32, K.36, K.40, K.44, K.49, K.52, K.55, K.59, K.67, K.81, K.82, K.88, K.92, K.93, K.149, K.150).

Kış için süt ürünleri ile de birtakım hazırlıklar yapılmaktadır. Peynir yapılıp bidonlara basılır, çökelek ve tereyağı yapılarak çömlek kaplarda kışın yenmek üzere saklanır. Tahıl sebze-meyve ve süt ürünleri dışında kış için et ürünleri ile de birtakım hazırlıklar yapılmaktadır. Bunlar arasında en çok kavurma yapılır ve tenekelere basılarak saklanır. Etin dilimlenip, tuzlanıp-baharatlanıp çatıların içine güneş değen bir yere asılmasıyla dürme (et kurusu) yapılır, kışın közde pişirilerek yenir, yemeklerde kullanılır. Bunun dışında sucuk da kış için yapılan hazırlıklar arasındadır (K.6, K.8, K.15, K.17, K.18, K.28, K.29, K.47, K.51, K.92, K.93, K.101, 106, K.108, K.116, K.123, K.131, K.132, K.135, K.144).

2.4.3. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Dünyada hemen hemen her mutfağın temel sayılacak bazı özellikleri söz konusudur. Bunlar o mutfağı ötekilerden ayıran özellikler olarak tanımlanır. Çoğu zaman bunlar din ve inanışların kısıtlamaları, bölgeye özgü hayvan varlığı ve bitki varlığı ile sınırlıdır. Toplumların ekonomik yapıları ve bu yapıların şekillendirdiği gündelik hayat pratikleri mutfağın temel belirleyicisi konumundadır. Topluluğun tarımsal üretim esasında mı yoksa konar-göçer bir yaşam tarzı mı sergilediği, yaşadığı coğrafyanın fiziksel özellikleri beslenme kültürünü, yiyecekleri tüketilebilir hale getirme şeklini belirleyecektir (Beşirli, 2010, s. 160).

Türk kültürü geniş yelpazesiyle bünyesinde barındırdığı kültür unsurlarıyla diğer toplumların kültürlerini etkilemiş yine bu kültürlerden kendisi de etkilenmiştir. Türkler'in İslamiyet'i kabulünden önceki ve sonraki yaşam tarzı arasında büyük fark olmadığı anlaşılmaktadır. Türkler, İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte yeni kültürlerle karşılaşmış ve bu kültürlerden aldığı bazı unsurları kendi bünyesinde kaynaştırarak özgün bir Türk kültürünü oluşturmuşlardır. Her milletin kendine özgü bir yemek kültürü vardır. Her toplum çevresel şartlara göre kendine özgü bir yemek kültürü geliştirmiştir. Türk mutfağı da kendine özgü özellikler taşımaktadır (Şahin, 2010, s. 61-62).

Değişim ve etkileşim nedeniyle Anadolu mutfağının bir bölümü unutulmaya yüz tutmuştur. Geleneksel yemeklerin bir bölümü nadiren yapılmakta, bu yemeklerin yapılışını bilenler yavaş yavaş azalmaktadır. Yemeklerin bir bölümü de anılarda kalmıştır. Anadolu kadınının mutfak konusunda tutucu olması, binlerce yılda oluşan bu kültürün günümüze gelmesini sağlamıştır. Hayvancılık yakın zamana kadar temel geçim kaynağı olmuştur. Tarım, buğday, hububata bağlı ekonomi Anadolu mutfağının oluşmasında önemli etkenlerdir (Artun, 2009, s. 361-362).

Türklerin yeme içme alışkanlıklarına bakıldığında, tarımsal yapının ve göçebe kültürünün etkisinin oldukça fazla olduğunu görmekteyiz. Türklerin temel gıda maddeleri arasında koyun eti ve süt ürünleri gelmektedir (Güler, 2010, s. 26). Et kızartılarak, kavrularak ve haşlanarak çeşitli biçimlerde yenir (Kut, 2002, s. 218). Sığır, koyun, kuzu, keçi, tavuk eti en çok yenen hayvanlar arasındadır. Bütün bunlardan yapılan kebaplar, Türk yiyecekleri arasındadır. Döner kebap, şiş kebap tüm dünyaya tanıtılmış kebap türleriyken; yörelere göre köfteler, etli pideler ve çeşitli kebaplar, değişik türde yapılmaktadır. Yine pastırma, sucuk, kurutulmuş et, et tozu, işkembe çorbası, paça, kelle gibi yemekler de Türklerin göçebe hayatlarına uygun biçimde

oluşturulmuş yemeklerdir. Göçebe toplumlar, hayvancılıkla geçindikleri için hayvanın her tarafını değerlendirmekte uzmanlaşmışlardır (Tezcan, 1982, s. 117-118).

Eski Türklerde göç edilen yerlerdeki bitkilerin kullanımı pek yoktur. Türk yiyeceklerinin çoğunu hububatlar oluşturmaktadır. Kuru fasulye, nohut, bulgur pilavı, soğan Türk yiyeceğinin simgesi olmuştur. Kırsal kesimde özellikle çok fazla tercih edildiği görülmektedir. Sebzelerin ve hububatların çoğu, kıymalı, kuşbaşı etli, salçalı ve sulu olarak pişirilmektedir. Bu nedenle çorba çeşitleri oldukça fazladır. Günümüzde hala kahvaltıda bile çorba içimi yaygındır. Besin değeri yüksek olan tarhanadan yapılan tarhana çorbası, yoğurtlu çorba, un çorbası, mercimek ve pirinç çorbaları en çok tercih edilen ve içilen çorbalardır. Sulu yemek ya da çorba çok tüketildiği için, ekmekte çok tüketilmektedir. “Ekmeksiz bir sofrada karın doymaz” inancı ülkemizde çok yaygındır (Güler, 2010, s. 26-27). Türk yiyecekleri arasında tarımın toplum hayatına bir yansıması olarak ortaya çıkan ekmek, börek ve mantı, vb. gibi hamur işleri de oldukça geniş bir yer teşkil etmektedir.

Bütün bu yiyeceklerin dışında Türk sofralarının vazgeçilmezi olan tatlılar da zengin çeşitleriyle mutfak kültürümüzün ayrılmaz bir parçasıdır. Baklava, revani, kadayıf, dilberdudağı, lokma, aşure, sütlaç ve helva çeşitleri, meyve tatlıları tatlı çeşitleri arasındadır.

2.4.3.1. Çorbalar

Yörede yapılan çorba çeşitleri arasında bulamaç/toyha çorbası, cincal çorbası, ıspanaklı pirinç çorbası, kabaklı ayran çorbası, kara şoğra, kelle-paça çorbası, kesme çorbası, keş çorbası, keşli çorba, livinç çorbası, mırmırık çorbası, narpızlı/ayranlı çorba, pirinç çorbası, pirpirim çorbası, sütlü çorba, tarhana çorbası, un tarhanası, yayla çorbası bulunmaktadır. Çorba kelimesi yerine şoğra/şoora kelimesi kullanılmaktadır.

1. Bulamaç Çorbası/Toyha Çorbası

Malzemeler:

Yarma

Koyun yoğurdu

Tereyağı

Tuz

Anık

Hazırlanışı:

1. Yarma suya tuz ilave edilerek haşlanır.

2. Koyun yoğurdu bir miktar su ile ayran haline getirilir, içine un konur.

3. Ayranın içerisine yarma ilave edilir.

4. Kesilmemesi için sürekli karıştırılır.

5. Tereyağı ve anık yakılıp, çorbanın üzerine ilave edilir.

6. Sıcak servis edilir (K.36, K.132).

2. Cincal/Cincar Çorbası

Malzemeler:

3 demet cincar (ısırgan otu)

2 adet kuru soğan

3 yemek kaşığı tereyağı

3 yemek kaşığı bulgur

Domates salçası

Biber salçası

Erik ekşisi

Tuz

Su

Hazırlanışı:

1. Cincarlar ayıklanıp, yıkanıp ve kıyıldıktan sonra bir gece suda bekletilir. Bu şekilde acı tadı giderilir.

2. Ertesi gün cincarlar bir miktar suda haşlanır.

3. Soğan küçük küçük doğranır.

4. Bir tencere içerisinde tereyağı kızdırılır.

5. Soğanlar yağda kavrulur.

6. Sararan soğanların üzerine domates ve biber salçaları eklenip kavrulur.

7. Sıcak su eklenir.

8. Su bir süre kaynadıktan sonra içerisine bulgur konur.

9. Cincarlar ilave edilir.

10. Erik ekşisi konulur.

11. Sıcak olarak servis edilir (K.5).

3. Ispanaklı Pirinç Çorbası

Malzemeler:

Ispanak

Pirinç

Soğan

Domates salçası

Biber salçası

Sıvı yağ

Erik ekşisi

Hazırlanışı:

3. Ispanaklar ayıklanır, yıkanır ve doğranır.

4. Bir miktar sıvıyağ tencereye konarak kızdırılır.

5. Soğan doğranır ve yağda kavrulur.

6. Domates ve biber salçası eklenir, kavrulur.

7. Sıcak su eklenir.

8. Su kaynayınca pirinç ilave edilir.

9. Tuz konur.

10. Erik ekşisi ilave edilir.

11. Ispanaklar eklenir ve bir süre daha kaynatılır.

12. Sıcak içilir (K.12, K.13, K.36).

4. Kabaklı Ayran Çorbası

Malzemeler:

Kabak

Orta bulgur

Yoğurt

Sarımsak

Tereyağı

Yumurta

Un

Hazırlanışı:

1. Kabaklar yıkanır, küp küp doğranır.

2. Tencereye yoğurt koyup su ilave ederek ayran haline getirilir.
3. Kabaklar ayranın içine konarak kaynatılır.
4. Kaynayan çorbaya bulgur eklenir.
5. Yumurta ve un karıştırılır, çorba kesilmesin diye suyundan ilave edilerek hepsi çırpılır ve çorbaya ilave edilir.
6. Sarımsak doğranır.
7. Tereyağı yakılır, sarımsak da hafifçe tereyağında çevrildikten sonra çorbaya ilave edilir (K.36).

5. Kara Şoğra

Malzemeler:

Yarma
Kara Nohut
Fasulye
Soğan
Domates salçası
Biber salçası
Pul biber
Tuz

Hazırlanışı:

1. Yarma, kara nohut ve fasulye haşlanır.
2. Bir tencerenin içerisinde bol miktarda soğan kavrulur.
3. Soğanların üzerine salçalar ilave edilir ve karıştırılır.
4. Sıcak su eklenir.
5. Haşlanmış yarma, kara nohut ve fasulye eklenir.
6. Pul biber ve tuz ilave edilerek bir süre kaynatılır.
7. Sıcak içilir (K.6, K.7, K.8, K.13, K.28, K.36, K.43, K.47, K.51, K.62, K.63, K.81, K.90, K.92, K.93, K.131, K.132, K.139).

6. Kesme Çorbası (Erişte Çorbası)

Malzemeler:

1 kg un

Yeteri kadar su

1 yemek kaşığı tuz

1 kg yoğurt

Tereyağı

Sıvıyağ

Nane

Kırmızı biber

Hazırlanışı:

1. Un, su, tuz yoğrularak katı bir hamur yapılır.

2. Hamurun bir-iki beze ayrılır.

3. Kalan hamur ekmek tahtası üzerinde yufkadan biraz kalın şekilde kesme açılır.

4. Açılan hamur kibrit çöpü gibi ince bir şekilde doğranır.

5. Hamurlar yapışmasın diye un serpilmiş bir tepsiye konur ve kurutulur.

6. Bu çorbanın bir başka versiyonunda ise kesilen hamurlar yağda kızartılarak çorbaya eklenmektedir.

7. Bir tencere içerinde 1,5-2 litre suya bir yemek kaşığı tuz ilave edilerek kaynatılır.

8. Kurumuş erişte kaynayan suya dökülür.

9. İki yemek kaşığı un ile bir kilogram yoğurt kaynamakta olan erişteli suyun içerine konarak karıştırılır ve on beş dakika kaynatılır.

10. Ayrılan hamur bezeleri nohut şeklinde küçük toplar haline getirilir.

11. Bir miktar tereyağı ile sıvıyağ karıştırılarak kızdırılır.

12. Küçük hamur topları bu yağın içerisinde kızartılır.

13. Yağın içine biraz nane ve kırmızı biber eklenir.

14. Yakılan yağ pişmiş olan çorbanın içerisine ilave edilir.

15. Sıcak servis yapılır (K.2, K.3, K.4, K.5, K.36).

7. Keş Çorbası

Malzemeler:

½ kg Mısır kırması

1 kg Süt

300 gr toz şeker

Su

Tuz

Hazırlanışı:

1. Taştan el değirmeninde mısır kırılır.

2. Kırılmış olan mısır bir tencerede üzerine bir litre su eklenerek bir saat boyunca haşlanır.

3. Haşlanmış mısırın üzerine bir kilogram süt ilave edilerek yarım saat birlikte pişirilir.

4. Süt ve mısırın üzerine 300 gram toz şeker ilave edilir ve 10-15 dakika da bu şekilde kaynatılır.

5. Son olarak keş çorbasının içine bir çay kaşığı tuz ilave edilip karıştırılır.

6. Kâselere konulur.

7. Ilık olarak servis yapılır (K.2, K.3, K.4, K.5).

8. Keşli Çorba

Malzemeler:

Keş

Yarma

Nohut

Hazırlanışı:

1. Keş, çökeleğin tuz eklenerek iyice yoğrulduktan sonra yuvarlak toplar haline getirilip güneşte kurutulmuş haline denmektedir.

2. Keş teknesinde, keş suyun içinde iyice ezilir, ayran haline getirilir.

3. Yarma haşlanır.

4. Nohut haşlanır.

5. Keşli suyun içine haşlanmış yarma ve nohut eklenir ve iyice kaynatılır.

6. Sıcak olarak içilir.

9. Livinç Çorbası

Malzemeler:

Livinç

Yarma

Domates salçası

Biber salçası

Erik ekşisi

Tuz

Hazırlanışı:

1. Livinçler ayıklanır, yıkanır ve doğranır.

2. Yarma yıkanır, haşlanır.

3. Kızdırılan bir miktar sıvıyağda livinç sotelenir.

4. Salçaları eklenip kavrulur.

5. Sıcak su ilave edilir.

6. Kaynayan sıcak suya haşlanmış yarma eklenir.

7. Erik ekşisi koyulur.

8. Tuz koyulur.

9. Sıcak olarak içilir (K.36).

10. Mırmırık Çorbası/Hamurlama

Malzemeler:

Un

Tuz

Su

Yeşil mercimek

Soğan

Nane

Kırmızı pul biber

Tereyağı

Sıvıyağ

Erik ekşisi

Hazırlanışı:

1. Un, tuz ve su karıştırılarak hamur yoğrulur.
2. Bu hamurdan çok pişirmeden bazlama yapılır.
3. Bazlamalar dikdörtgen şeklinde kesilir.
4. Yeşil mercimek suda haşlanır ve haşlandıktan sonra süzülür.
5. Soğan çok ufak olacak şekilde doğranır.
6. Bir tencerede sıvıyağ kızdırılır.
7. Doğranmış soğan yağda sotelenir,
8. Salçaları eklenerek kavrulur.
9. Üzerine sıcak su eklenir.
10. Kesilen hamur kaynayan suya eklenir.
11. Yeşil mercimek ilave edilir.
12. Erik ekşisi konulur.
13. Bir tavanın içerisinde tereyağı eritilir ve nane ve pul biber yakılır.
14. Sosu da çorbanın içerine eklenip karıştırılır. Beş-on dakika sonra çorba ocaktan alınır.
15. Sıcak olarak servis yapılır (K.6, K.36).

11. Narpızlı Çorba/Ayranlı Çorba/Dövme Çorbası/Soğuk Çorba

Malzemeler:

1 kg Yoğurt
½ kg Yarma
1 Su bardağı nohut
Narpız
Tuz

Hazırlanışı:

1. Yarma ile nohut birlikte haşlanır, haşlandıktan sonra soğumaya bırakılır.
2. Haşlanan yarma ve nohuta yoğurt eklenir karıştırılır.
3. Bir miktar su ile tuz ilave edilir.
4. Narpız eklenir.

5. Soğuk olarak içilmektedir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.15, K.19, K.22, K.23, K.24, K.26, K.27, K.31, K.36, K.44, K.49, K.50, K.55, K.59, K.149, K.150).

12. Pirinç Çorbası

Malzemeler:

Kavurma ya da kıyma
Pirinç
Soğan
Domates salçası
Biber salçası
Tuz
Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Bir miktar sıvıyağ kızdırıldıktan sonra kavurma eklenir ve kavrulur.
2. Bir soğan doğranır ve kavurmanın üzerine eklenerek kavrulmaya devam edilir.
3. Domates ve biber salçası eklenir.
4. Sıcak su koyulur.
5. Kaynayan sıcak suyun içerisine pirinç konulur ve kaynatmaya devam edilir.
6. Sıcak servis edilir (K.12).

13. Pirpirim Çorbası (Semizotu Çorbası)

Malzemeler:

Pirpirim
Kırmızı mercimek
Kuşbaşı et
Soğan
Un
Salça
Sıvı Yağ
Tereyağı

Tuz

Erik ekşisi

Hazırlanışı:

1. Pirpirim ayıklanır, yıkanır, doğranır.

2. Tencere içerisine bir miktar sıvı yağ koyulup kızdırılır.

3. Kuşbaşı koyun eti yağda kavrulur, üzerine bir miktar tuz atılır.

4. Soğan doğranır ve etin üzerine ilave edilir.

5. Domates salçası ve biber salçası eklenir, kavrulmaya devam edilir.

6. Sıcak su eklenir.

7. Kırmızı mercimek konur.

8. Erik ekşisi ilave edilir.

9. Bir miktar un tereyağında kavrulur.

10. Çorbanın suyundan alınarak kavrulan unun içerisine eklenir ve çorbaya ilave edilerek terbiyesi yapılır.

11. Doğranmış bol miktarda pirpirim kaynayan çorba suyuna ilave edilir.

12. Bir süre daha kaynadıktan sonra ocağın altı kapatılır.

13. Sıcak servis edilir (K.12, K.13, K.22, K.25, K.26, K.27, K.31, K.44, K.49, K.50, K.133, K.134, K.150).

14. Sütlü Çorba

Malzemeler:

300 gr yarma

1-1,5 su bardağı Şeker

2 lt Süt

Hazırlanışı:

1. Yarma yıkanır, haşlanır ve süzülür.

2. Haşlanmış yarma bir tencereye alınıp üzerine süt eklenerek 15 dakika kaynatılır.

3. Şeker ilave edildikten sonra bir müddet daha kaynatılır.

4. Sıcak yenir (K.11, K.12, K.13, K.26, K.27).

15. Tarhana Çorbası

Malzemeler:

Tarhana

Kemikli et

Tereyağı

Anık

Tuz

Hazırlanışı:

1. Tarhana akşamdan bir miktar ılık suyun içerisinde ıslatılır.
2. Ertesi gün yumuşayan ve açılan tarhana iyice ezilir.
3. Bir taraftan da kemikli et haşlanır ve et suyu süzgeçten geçirilir. Etler kemikten ayrılır ve çorbanın içine ilave edilir.
4. Kemik suyu ile tarhana iyice kaynatıldıktan sonra tuz ilave edilir.
5. İsteğe bağlı olarak livinç otu da konabilir.
6. Çorbanın üzerine tereyağı ve anık yakılarak dökülür ve karıştırılır.
7. Sıcak servis edilir (K.1, K.2, K.3, K.6, K.8, K.12, K.13, K.22, K.28, K.29, K.31, K.49, K.50, K.52, K.54, K.55, K.85, K.106, K.133, K.134, K.135, K.136, K.137, K.138, K.139, K.140, K.141, K.143, K.150).

16. Tarhana Çorbası 2

Malzemeler:

Tarhana

Kemikli et

Yağsız kıyma

Orta bulgur

Böbrek

Kıkırdak/kuyruk yağı

Haşlanmış nohut

Soğan

Tuz

Nane

Karabiber

Pul biber
Soğan
Tereyağı
Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Tarhana bir gece önceden suda bekletilir.
2. Ertesi gün tarhana iyice ezilir.
3. Kemikli et haşlanır ve süzülür. Etler, kemikten ayrılır ve çobanın suyuna ilave edilir.
4. Et suyu ile tarhana iyice kaynatılır.
5. Bir tavada bol miktarda soğan yağda sararana kadar kavrulur.
6. Böbrek eti ve kıkırdak ufak bir şekilde doğranır ve soğanların üzerine ilave edilip kavrulmaya devam edilir.
7. İç malzemesinin içine karabiber, pul biber ve tuz eklenir.
8. Kavrulan harç ılıdıktan sonra, buzdolabına konarak soğuması beklenir.
9. Bir tarafta bulgur, kıyma, tuz, un karışımına sıcak su ilave edildikten sonra hamur haline gelinceye kadar yoğrulur.
10. Bu hamurdan alınan küçük parçalar analı-kızlı köftenin anaları gibi oyularak içine böbrek harcı konur.
11. Kaynayan tarhana çorbasının içine bu köfteler ilave edilir.
12. Tereyağı ve nane yakılıp çorbanın üzerine ilave edilir.
13. Sıcak olarak içilir (K.54).

17. Yayla Çorbası

Malzemeler:

½ kg Yoğurt
1 Çay bardağı pirinç
2 Yemek kaşığı un
1 Yumurta
Tereyağı
Nane

Hazırlanışı:

1. Un, yumurta, yoğurt ve pirinç iyice çırpılır. Yumurta çorbanın kesilmemesi için konulmaktadır.
2. Karışıma su eklenir ve kaynayıncaya kadar karıştırılır.
3. Kesilmesin diye çorba kaynadıktan sonra tuzu eklenir ve biraz daha kaynadıktan sonra ocaktan alınır.
4. Tereyağı ve nane yakılarak çorbanın üzerine ilave edilir.
5. Sıcak içilir (K.1, K.11, K.12, K.13, K.15, K.19, K.22, K.24, K.25, K.31, K.44, K.49, K.50, K.55, K.59, K.150).

2.4.3.2. Ekmek ve Hamur İşleri

Yörede yapılan ekmek ve hamur işleri; bazlama, bilik, bişi, cadı, darı/mısır ekmeği, ekmek kavurması, fasulye ekmeği, hınkal, katmer, keleköş, kete, kınalı, kuymak, makarna, papa, pağaça, pileke, sac ekmeği, semsek, siron/sinor, ve yukalı/yufka ekmektir.

1. Bazlama

Malzemeler:

Un
Su
Tuz
Maya

Hazırlanışı:

1. Un, su, tu ve maya karıştırılarak hamur yoğurulur ve bir süre üzeri bir bezle örtülerek mayalandırılır.
2. Ekmek tahtasında hamur yufka ekmekten kalın ve daha küçük olacak şekilde açılır.
3. Sacın üstünde her iki yüzü de çevrilerek pişirilir (K.25, K.48, K.73, K.74).

2. Cadı

Malzemeler:

1 kg mısır unu

1 tatlı kaşığı tuz

1 su bardağı süt

1 çay bardağı sıvı yağ

Hazırlanışı:

1. Kayaların arasından çıkarılan ince toprak çok ince delikli bir halburdan geçirilerek elenip bir çul arasında su ile çamur haline getirilir. Bu çamur bir gün boyunca çul arasında bekletilir. Ertesi gün yeniden yoğrulur ve aynı şekilde çulun içinde bir gün daha bekletilir. Üçüncü gün yine çul açılır ve yoğrulur. Çamur yumuşak bir hal alınca düz bir yere tepsi ya da şekli verilerek açılır ve bu şekilde kurumaya bırakılır. Tam olarak kuruyan çamurdan leğen tezek ateşinde iyice pişirilerek kullanıma hazırlanır. Buna pilaki denmektedir.
2. Ilık su ile un, süt, sıvıyağ ve tuz karışımı yoğrularak hamur yapılır.
3. Hamur birkaç bezeye ayrılır.
4. Isıtılmış pilakinin içerisine top top olarak konduktan sonra üzerine sac kapatılır. Sacın üzerine de ateş konarak 20-25 dakika daha pişirildikten sonra çıkarılır.
5. Ekmek olarak tüketilir (K.2, K.3).

3. Darı/Mısır Ekmeği

Malzemeler:

Mısır unu

Su

Tuz

Hazırlanışı:

1. Mısır unu, un, su ve tuz karıştırılarak yoğrulur ve mayalanmaya bırakılır.
2. Mayalanan hamur oklavayla açılır. Darı ekmeğinin hamuru sac ekmeğine göre kalıncadır.
3. Açılan hamur sacın üzerinde pişirilir.
4. Piştiğinde altın renginde olur.
5. Sıcak olarak yendiğinde daha lezzetlidir.

6. Bu ekmek uzun süre saklanabilir (K.1, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.26, K.27, K.46, K.139).

4. Fasulye Ekmeği

Malzemeler:

Fasulye unu

Su

Tuz

Maya

Hazırlanışı:

1. Fasulye unu, tuz, maya ve su karıştırılarak iyice yoğrulur ve mayalanmaya bırakılır.
2. Mayalanan ekmek hamuruna şekil verilir.
3. Ekmek hamuru odun ateşinde pişirilir.
4. Bu ekmek ununda dolayı kar gibi beyaz olmaktadır.
5. Aynı şekilde kara nohut ununda da ekmek yapılmaktadır (K.47).

5. Katmer

Malzemeler:

Un

Su

Tuz

Maya

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Un, su, maya, tuz karıştırılır ve hamur yoğrularak mayalanmaya bırakılır.
2. Tereyağı eritilir.
3. Mayalanan hamur ekmek büyüklüğünde açılır ve üzerine bolca tereyağı sürülür.
4. Ekmek hamuru dört tarafından içe doğru katlanır ve tekrar aynı şekilde açılır.
5. İkinci kez açılan aynı hamurun üzerine tekrar bol miktarda tereyağı sürülerek dört tarafından aynı şekilde katlanır.

6. Yağlı ekmek hamuru tekrar açılır ve sacın üzerine konur.
7. Katmerin iki yüzü de kızarıncaya kadar pişirilir.
8. Pişen katmer dilimlenir ve sıcak olarak servis edilir (K.1, K.2, K.3, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.22, K.23, K.42, K.150)

6. Kınalı

Malzemeler:

1 kg Süt
2 Yumurta
200 gr tereyağı
Çörek otu
Susam
Öğütülmüş ceviz
Maya
Tuz
2 Su Bardağı un
Su

Hazırlanışı:

1. Un, su, tuz ve maya karıştırılarak hamur yoğurulur.
2. Tereyağı eritilir.
3. Bir kabın içerisine tereyağı, un, süt, yumurta, çörek otu, susam, tuz, öğütülmüş ceviz konarak iyice çırpılır.
4. Mayalanan ekmek hamuru açılır.
5. Hamurun bir yüzüne kalın bir şekilde kınalı harcı sürülür.
6. Kınalı sacın üzerinde pişirilir.
7. Daha sonra ekmek pişirmede kullanılan düz bir taş olan süğe taşının üzerine alınarak yüzünün de pişmesi sağlanır.
8. Kınalıya pişince kına rengi gibi kırmızı bir renk aldığı için bu ismi almıştır.
9. Kınalının yüzüne sürülen harçtan arta kalan olursa bundan sacın üzerine dökülerek çörek yapılır.
10. Pişen kınalı dilimlenerek sıcak olarak yenir (K.1, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.32, K.33, K.36, K.37, K.39, K.40, K.42, K.44, K.43, K.46, K.47, K.49, K.50, K.149, K.150).

7. Pileke

Malzemeler:

Mısır unu

Süt

Tereyağı

Şeker

Tuz

İsteğe bağlı olarak kavurma

Hazırlanışı:

1. Tereyağı eritilir.

2. Mısır unu, tereyağı, şeker, tuz ve süt karıştırıldıktan sonra iyice yoğrulur.

3. Pileke hamuru normal sac ekmeğinin hamurundan bir miktar daha yumuşak olur.

4. Yoğrulan hamur fırın tepsisine yayılır.

5. İsteğe bağlı olarak tepsiye yayılan hamurun içine parçalar halinde kavurma gömülür.

6. Odun ateşinde pişirilir.

7. Üzeri kızarıncaya kadar pişirilir.

8. Sıcak servis edilir (K.11, K.12, K.13, K.15, K.17, K.18, K.22, K.28, K.29, K.30, K.45, K.150).

8. Kete

Malzemeler:

Un

Tuz

Maya

Süt

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Un, süt, maya, tuz karıştırılarak hamur yoğrulur ve mayalanmaya bırakılır.

2. Diğer tarafta bir miktar tereyağı eritilir ve içerisine un konarak pembeleşinceye kadar kavrulur.

3. Hamura sürmek için bir miktar tereyağı eritilir.

4. Mayalanan hamurdan kalın bir yufka açılır. Üzerine eritilmiş tereyağı sürülür ve bir kenarda bekletilir.

5. Ardından kavrulmuş un harcından yufkanın üzerine dökülür ve heryerine yayılır.

6. Yufka zarf şeklinde katlanır.

7. Üzerine yumurta sürülerek fırında pişirilir.

8. Özel gün yemeklerinde ekmek olarak yenir (K.2, K.3, K.4, K.5).

9. Yufka Ekmek (Yukalı)

Malzemeler:
Un

Su

Tuz

Hazırlanışı:

1. Un, tuz ve su karıştırılarak yoğrulduktan sonra üzerine bir bez örtülür ve dinlendirilir.
2. Hamur bezelere ayrılır.
3. Ekmek tahtasının üzerinde hamur oldukça ince bir şekilde açılır.
4. Sacın üzerinde iki tarafı da çevrilerek iyice pişirilir.
5. Bu ekmek daha dayanıklı olsun diye kuru bir şekilde pişirilmektedir.
6. Kuru hali yenmeden önce hafifçe suyla ıslatılarak ekmek yumuşatılmaktadır (K.23, K.36, K.42, K.55, K.59, K.67, K.70, K.71).

10. Bilik

Malzemeler:
Kıkırdak/kuyruk yağı

Un

Maya

Tuz

Şeker

Yumurta

Tereyağı

Çörek otu

Hazırlanışı:

1. Kuyruk yağı eritilerek kıkırdak yapılır. Yağı süzülür ve kıkırdaklar bir tabağa alınır.
2. Tuz, şeker, maya, süt ve az miktarda tereyağı karıştırılır. Üzerine aldığı kadar un eklenerek kulak memesi kıvamında mayalı bir hamur yapılır.
3. Yoğrulan hamurun içine kıkırdak konur ve tekrar yoğrulur.
4. Hamurdan alınan orta büyüklükteki bezeler tepsiye alınır ve üzerine hafifçe bastırarak yassı bir şekil verilir.
5. Üzerine yumurta sarısı, çörek otu, susam ya da haşhaş serpilir ve üzeri kızarana kadar pişirilir (K.6, K.12, K.13).

11. Bişi/Pişi

Malzemeler:

1 kg un

2 çay kaşığı tuz

Maya

Su

Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Un, tuz, maya ve su karıştırılarak hamur yoğrulur.
2. Hamur kulak memesi kıvamına gelince üzeri temiz bir bezle örtülerek mayalanmaya bırakılır.
3. Tavada sıvıyağ kızdırılır.
4. Mayalanan hamurdan alınan küçük bezeler haline getirilir ve üzerine çatalla delikler açılır.

5. Kızgın yağda bişiler kızartılır.

6. Sıcak olarak yenir (K.4, K.5).

12. Ekmek Kavurması

Malzemeler:

Yufka ekmek

Tereyağı

Soğan

Yeşil biber

Hazırlanışı:

1. Yufka ekmekler küçük parçalara ayrılır.

2. Soğan ve yeşil biber küçük küçük doğranır.

3. Bir tavanın içerisinde tereyağı yakılır ve doğranmış sebzeler kızartılır.

4. Ekmek parçaları da sebzelerin üzerine eklenir ve hepsi harmanlanır.

5. Sabahları çay ile birlikte yenir (K.36).

13. Hınkal/Hingal

Malzemeler:

2 kg un

Su

1 yemek kaşığı tuz

1 kg kıyma

2 büyük Soğan

Tereyağı

1 yemek kaşığı margarin

Sıvıyağ

Yoğurt

Sarımsak

Hazırlanışı:

1. Un, tuz ve su karıştırılarak katı bir hamur yapılır.

2. Soğanlar küçük küçük doğranır.

3. Margarin kızdırılır ve doğranmış soğanlar ilave edilerek kavrulur.

4. Kıyma soğanların üzerine eklenir.
5. Bir miktar tuz ile isteğe lezzet vermek için bağlı olarak karabiber kıyma harcına eklenir.
6. Kavrulan iç malzemesi soğumaya bırakılır.
7. Hınkal hamuru yufkadan biraz kalınca açılır.
8. Açılan hınkal hamuru çay bardağının ağzı ile yuvarlak olarak kesilir ve içine kıymalı harç konarak kapatılır.
9. Çatalla hınkalın ağzı yapışması için hafifçe bastırılır
10. Bir litre suyun içine tuz ve sıvıyağ eklenerek kaynatılır.
11. Yapılan hınkeller kaynayan suyun içine atılır ve 10-15 dakika haşlanır.
12. Tereyağı yakılır.
13. Haşlanmış hınkeller kevgirle sudan çıkarılır bir kaba alınır.
14. Üzerine tereyağı dökülür ve ılık olarak yenir.
15. İsteğe bağlı olarak sarımsaklı yoğurt yapılarak hınkellerin üzerine döküldükten sonra tereyağı gezdirilerek de servis edilebilir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10).

14. Keleköş

Malzemeler:

Bayat ekmek
2 su bardağı yoğurt
250 gram un
2 bardak su
1 tatlı kaşığı tuz
1 büyük boy soğan
250 gr tereyağı
Kırmızı pul biber
Nane

Hazırlanışı:

1. İki su bardağı kadar su tencereye konarak kaynatılır.
2. İki su bardağı yoğurdun içine 250 gram un konup iyice çırpılır.

3. Kaynayan suyun içine un ve yoğurt karışımı ilave edilir. Bu arada iyice karıştırılır. On dakika da bu şekilde kaynatılır.
4. Tuzu eklenir ve orta ateşte pişirilmeye devam edilir.
5. Ekmekler küp küp doğranarak servis tabağına alınır.
6. Pişen keleköş ekmeklerin üzerine dökülür.
7. Diğer tarafta soğan doğranır.
8. Tereyağı kızdırılır, soğan pembeleşinceye kadar kavrulur.
9. Tereyağının içine nane ve kırmızı pul biber ilave edilir.
10. Hazırlanmış bu sos keleköşün üzerine dökülür.
11. Ilık olarak servis edilir (K.2, K.3).

15. Kuymak

Malzemeler:

1 kâse yoğurt kaymağı

2 yemek kaşığı un

1 çay kaşığı tuz

½ paket margarin

Hazırlanışı:

1. Margarin eritilir.
2. Margarinin üzerine un ilave edilir ve kavrulur.
3. Kaymak ve tuz da ilave edilerek beş dakika daha karıştırılarak pişirilir.
4. Ilık olarak yenir (K.2, K.3).

16. Makarna

Malzemeler:

Un

Su

Tuz

Yumurta

Hazırlanışı:

1. Un, tuz, yumurta ve su karıştırılır. Sert bir hamur yapılır.
2. Hamurlar bezelere ayrıldıktan sonra açılır.

3. Kare şeklinde kesilen hamurlar kıvrılarak şekil verilir ve kurutulur.
4. Bir tencere içerisinde tuz ve sıvıyağ da eklenerek 2 litre su kaynatılır.
5. Kaynayan suyun içerisine makarna ilave edilir ve 10-15 dakika kaynatılır.
6. Haşlanan makarna süzülür.
7. Tencerede tereyağı eritilir ve haşlanmış makarna eklenerek kavrulur.
8. Sıcak olarak yenir (K.2, K.3, K.4, K.5).

17. Pağaça

Malzemeler:

250 gram kaymak
1+1/4 su bardağı süt
1 kg buğday unu
1 tatlı kaşığı toz şeker
1 tatlı kaşığı Tuz
Su
Maya

Hazırlanışı:

1. Bir tatlı kaşığı toz şeker, bir tatlı kaşığı kuru maya, tuz, un ve su karıştırılarak iyice yoğrulur ve kulak memesi kıvamına getirilir. Hamurun üzeri örtülerek mayalanmaya bırakılır.
2. Mayalanan hamur ekmek tahtasının üzerinde tepsi büyüklüğünde biraz kalınca şekilde açılır.
3. Pilaki iyice kızdırılarak yüksek bir derecede ısıtılır.
4. Pağaça pilakinin içine konur de üzerine kaymak sürülür.
5. Pağaçanın üzeri birkaç yerinden çatalla delinir.
6. Pilakinin altına sıcak kül, üstüne de kızgın bir sac kapatılır. Sacın üzerinde de kor ateş konur.
7. Pağaça 45 dakika bu şekilde pişirilir.
8. Sıcak olarak yenir (K.2, K.3).

18. Papa

Malzemeler:

300 gr mısır unu

450 gram tereyağı

150 gr bal

Tuz

Su

Hazırlanışı:

1. Bir tencerenin içine yarım litre su, tuz ve 100 gram tereyağı konarak kaynamaya alınır.
2. Kaynayan tereyağlı suyun içerisine mısır unu yavaş yavaş eklenerek karıştırılır.
3. Papa kısık ateşte koyulaşıncaya kadar devamlı karıştırılır.
4. Diğer tarafta 350 gr tereyağı bir tavada eritilir.
5. Erimiş olan yağın içerisine bal ilave edilir.
6. Hazır olan papa kayık bir tabağa alınır ve ortası çukur haline getirilir. Çukur kısma yağlı bal konur.
7. Ilık olarak yenir (K.2, K.3, K.4, K.5).

19. Semsek

Malzemeler:

Un

Maya/Karbonat

Tuz

Su

Kıyma

Soğan

Maydanoz

Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Un, tuz, su ve maya ya da karbonat karıştırılarak hamur yoğrulur. Bir süre dinlendirilerek mayalanması sağlanır.
2. Semsek içi için kıymanın yerine peynir rendesi ve maydanoz karışımı da kullanılabilir.
3. Soğan çok ufak şekilde doğranır.

4. Bir tencerede yağ kızdırılır. Üzerine doğranmış soğan eklenerek kavrulur.
5. Kıyma ilave edilerek kavurmaya devam edilir.
6. Tuz ilave edilir. Maydanoz eklenir ve biraz daha kavrulduktan sonra iç harcı ocaktan alınır.
7. Mayalanmış hamurdan yumurta büyüklüğünde hamur bezeleri yapılır.
8. Bezelerin içine iç malzemesi de konarak kapatılır.
9. Bir tava içerinde yağ kızdırılır. İyice kızdıktan sonra semsekler içine atılır ve kızartılır.
10. Sıcak olarak yenir (K.12, K.13, K.15, K.22, K.31).

20. Siron/Sinor

Malzemeler:

2 su bardağı su
125 gr tereyağı
2 kâse yoğurt
5 diş sarımsak
Aldığı kadar un
Tuz
Pul biber

Hazırlanışı:

1. Un elenir. Ortası havuz gibi açılarak tuz ve su eklendikten sonra iyice yoğrulur. Hafif sert bir hamur elde edilir.
2. Hamurdan yumurta büyülüğünde parçalar koparılır ve bu parçalar oklava ile mümkün olduğunca ince bir şekilde açılır.
3. Açılan yufkalar temiz bir bezin üzerine alınır ve kurutulur.
4. Hafifçe kuruyan yufkalar rulo şeklinde sarılır ve iki parmak eninde kesilerek tepsiye dizilir.
5. Hazırlanmış sinorlar fırında kızartılır.
6. Sarımsaklar ezilir.
7. Büyükçe bir kâse içerisinde iyice çırpılmış olan yoğurdun içerisine sarımsak ve tuz eklenir ve karıştırılır.
8. Bir tavada tereyağı yakılır.
9. 1,5-2 litre suyu kaynatılır. Eritilmiş tereyağı bu suyun içine dökülür.

10. Kızartılmış sironlar bu su ile ıslatılır.

11. Üzerine sarımsaklı yoğurt dökülür.

12. Bir tavada tereyağı eritilir ve nane ve pul biber yakılarak yoğurdun üzerine gezdirilir (K.2, K.3, K.4, K.5).

2.4.3.4. Börekler ve Pilavlar

1. Çökelek Yanıcı

Malzemeler:

Un

Su

Tuz

Maya

Çökelek

Tereyağı

Sıvıyağ

Soğan

Yeşil biber

Maydanoz

Hazırlanışı:

1. Un, tuz, hamur ve maya karıştırılarak hamur yoğrulur ve mayalandırılır.

2. Soğan ve yeşil biber doğranır.

3. Bir tencerede sıvıyağ ve tereyağı karıştırılarak kızdırılır.

4. Soğan ve biber yağda kavrulur.

5. Çökelek eklenir ve karıştırılır.

6. Maydanoz ayıklanır, yıkanır ve doğranır. İç harcına eklenir.

7. Mayalanmış hamur ekmek tahtasında açılır ve içerisine çökelek harcı konduktan sonra kapatılır.

8. Çökelek yanıcının iki tarafı da sacın üzerinde pişirilir.

9. Pişen yanıcın üzerine tereyağı sürüldükten sonra dilimlenir.

10. Sıcak olarak yenir (K.12, K.13, K.15, K.16, K.25, K.27, K.32, K.36, K.44, K.55, K.59, K.73, K.74, K.131, K.132).

2. Hitap/Yanıç/Et Yanıcı

Malzemeler:

Un

Su

Tuz

Maya

Kavurma/kıyma

Soğan

Yeşil biber

Karabiber

Kırmızı pul biber

Sıvıyağ

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Un, tuz, maya ve su karıştırılıp ekmek hamuru yapılır ve mayalanmaya bırakılır.
2. Bolca soğan ve yeşil biber doğranır.
3. Sıvıyağ ocakta kızdırılır, önce doğranmış soğanlar ardından da biberler eklenerek sotelenir.
4. Üzerine kavurma ya da kıyma konulup pişirilir.
5. Tuz, karabiber ve pul biber eklenir.
6. Pişen yanıç harcı soğumaya bırakılır.
7. Mayalanmış ekmek biraz kalınca açılır hamuru açılır.
8. Hamurun yarısı yanıç harcıyla doldurulur, bu kısım boş olan kısımlar kapatılır. Hamurun ağzı parmaklarla şekil vererek kapatılır.
9. Sacın üzerinde çevirerek pişirilir.
10. Pişen yanıcın üzerine tereyağı sürülür ve dilimlenir.
11. Sıcak olarak yenir (K.1, K.4, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.36, K.44, K.46, K.49, K.50, K.55, K.58, K.59, K.61, K.73, K.74, K.131, K.132, K.150).

3. Patates Yanıcı/Patates Böreği

Malzemeler:

Un

Su

Tuz

Maya

Patates

Kavurma

Soğan

Yeşil biber

Maydanoz

Domates salçası

Biber salçası

Kırmızı Pul biber

Reyhan

Sıvıyağ

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Un, tuz, maya ve su karıştırılarak ekmek hamuru yoğrulur, mayalandırılır.

2. Patates haşlanır.

3. Haşlanmış patatesler iyice ezilerek püre haline getirilir.

4. Bir tencere içerisinde sıvıyağ konur ve kızdırılır.

5. Maydanozlar ayıklanır, yıkanır ve doğranır.

6. Soğan ve yeşil biber doğranır.

7. Kızdırılmış yağın içerisine soğan ve yeşil biber ilave edilir ve kavrulur.

8. Sebzelerin üzerine kavurma eklenir ve karıştırılır.

9. Az miktarda domates ve biber salçası eklenir.

10. Reyhan, karabiber, pul biber ve tuzu ilave edilir.

11. Patates püresi eklenir ve bütün malzemeler iyice karıştırılıp bir süre daha kavrulduktan sonra ocak kapatılır ve iç malzemesi soğumaya bırakılır.

12. Mayalanmış ekmek hamuru ekmek tahtasının üzerinde açılır.

13. Üzerine patatesli harç konur ve börek kapatılır.

14. Sacın üzerinde çevrilerek pişirilir.

15. Üzerine tereyağı sürülür ve dilimlenerek servis edilir.

16. Sıcak olarak yenir (K.1, K.6, K13, K.22, K.24, K.36).

4. Kabak Yanıcı

Malzemeler:

Kabak

Domates

Soğan

Sarımsak

Maydanoz

Yeşil biber

Biber salçası

Kara biber

Kırmızı pul biber

Un

Su

Tuz

Maya

Sıvıyağ

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Un, su, tuz, maya ve su karıştırılır. Hamur yoğrulur ve mayalanması için üzerine bir bez örtülerek dinlendirilir.

2. Kabaklar yıkanır, alacalı olarak soyulur ve rendelenir.

3. Rendelenmiş kabakların suyu iyice sıkılır.

4. Soğan, sarımsak, yeşil biber, domates ve maydanoz çok ufak doğranır.

5. Tencereye bir miktar yağ konulur. Yağ ısındıktan sonra sırayla soğan, sarımsak, yeşil biber ve domates eklenir.

6. Sebzelerin üzerine biber salçası eklenir ve kavrulmaya devam edilir.

7. Karabiber, pul biber ve tuz ilave edildikten sonra maydanozu da eklenip karıştırılır. İç soğumaya alınır.

8. Mayalanmış hamur bezelere ayrılır. Ekmek hamuru gibi büyükçe açılır.

9. Açılan hamurun üzerine kabak harcı eklenir ve üzeri kapatılarak sacın üzerine konur.
10. Her iki tarafı da çevrilerek kızaran kabak yanıcı ocaktan alınır. Üzerine yumuşak olsun diye tereyağı sürülür ve dilimlenir.
11. Sıcak olarak servis edilir (K.36).

5. Kömbe/Kül Kömbesi/Kımın

Malzemeler:

Un
1 su bardağı su
Tuz
1 tatlı kaşığı şeker
Maya
1 su bardağı süt
Yumurta
Tereyağı
1 su bardağı yoğurt
Kavurma ya da kuşbaşı et
Susam
Çörek otu

Hazırlanışı:

1. Tuz, şeker, süt, yoğurt, maya ve suyu kulak memesi kıvamında olacak şekilde yavaş yavaş un eleyerek hamur yoğrulur. Üzerine nemli bir bez örtüldükten sonra mayalanmaya bırakılır. Hamur bazı yerlerde ayranla yoğrulmaktadır.
2. Kavurma kavrulur ya da kuşbaşı et suyunu çekinceye kadar kavrulur.
3. Pişen etlerin üzerine tereyağı ilave edilir ve bir süre daha kavrulur.
4. Kömbenin iç harcı için farklı malzemeler de kullanılabilir. Patatesli, kıymalı, çökelekli, peynirli, ıspanaklı olarak da yapılabilir.
5. Kömbenin pişirileceği tepsi yağlanır.
6. Hamur açılır ve üzerine eritilmiş tereyağı sürüldükten sonra dört kenarından katlanır. Bu işlem birkaç kez yapılır.
7. Yağlanmış hamur iki bezeye ayrılır. Birinci beze yağlanmış tepsiye yayılır.

8. Hamurun üzerine kavurma yayılır. Diğer beze de üzerine örtülür.

9. Kalan tereyağı kömbenin üzerine sürülür.

10. Üzerine susam ve çörek otu serpilir.

11. Küle gömülerek pişirildiği için kül kömbesi de denmektedir.

12. Pişince 20-30 katlı bir hamur olur, hamuru tel tel ayrılır ve özel günlerde yapılan oldukça lezzetli yemeklerden biridir (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.13, K. 15, K.20, K.22, K.28, K.29, K.36, K.44, K.47, K.49, K.50, K.51, K.55, K.62, K.63, K.74, K.88, K.92, K.93, K.95, K.101, K.114, K.115, K.116, K.117, K.118, K.119, K.120, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.132, K.135, K.138, K.142, K.143).

6. Kuymak Kömbesi

Malzemeler:

Un

Su

Maya

Tuz

Yoğurt

Tereyağı

Kavurma

Karabiber

Kırmızı pul biber

Hazırlanışı:

1. Tereyağı eritilir.

2. Un, yoğurt, tuz, maya, eritilmiş tereyağı ve su karıştırılarak hamur yoğrulur ve mayalanmaya bırakılır.

3. Bir tavada tuzlu tereyağı eritilir ve içine un konarak kuymak pişirilir.

4. Mayalanan hamur ikiye ayrılır.

5. Kömbenin pişirileceği tepsi yağlanır.

6. Kavurma pişirilir ve üzerine pul biber ile karabiber serpilir.

7. Hamurun ilk bezesi büyükçe açılır ve yağlanmış tepsinin üzerine serilir.

8. Kuymak bu hamurun üzerine sürülür.

9. Kuymağın üzerine de pul kavurma konur.

10. Kalan beze de açıldıktan sonra üzerine kapatılır.

11. Kömbenin yüzüne kızarsın diye tereyağı ve yoğurt karışımı sürülür.

12. Hazırlanmış olan kömbe fırına verilir ve kızarana kadar pişirilir.

13. Sıcak servis edilir (K.2, K.3, K.36).

7. Körmen Yanıcı

Malzemeler:

Körmen

Kavurma ya da kıyma

Tereyağı/Sıvıyağ

Un

Su

Tuz

Maya

Hazırlanışı:

1. Körmen ayıklanır, yıkanır ve doğranır.

2. Bir tavada yağ kızdırılır, körmen yağda kavrulur. Üzerine kavurma ya da kıyma konarak kavrulur.

3. Tuz eklenir. İç malzemesi soğumaya bırakılır.

4. Un, tuz, maya ve su karıştırılır. Hamur ekmek hamuru gibi yoğrulur ve mayalandırılır.

5. Mayalanan hamur bezelere ayrılır. Bezeler ekmek hamuru büyüklüğünde açılır, içine körmen harcı konur ve kapatılır. Sacın üzerinde pişirilir.

6. Her iki tarafı da piştikten sonra alınır ve üzerine tereyağı sürülerek dilimlenir.

7. Sıcak olarak yenir (K.36).

8. Cıdaba Pilavı

Malzemeler:

Yarma

Yeşil biber

Kuru soğan

Tereyağı

Sıvıyağ

Kavurma/Kıyma(isteğe bağlı)

Tuz

Hazırlanışı:

1. Yarma haşlanır.
2. Soğan ve yeşil biberler küçük küçük doğranır.
3. Bir miktar sıvıyağ kızdırılır, isteğe bağlı olarak kavurma ya da kıyma eklenerek kavrulur.
4. Soğan ve yeşil biber eklenir ve sararana kavurmaya devam edilir.
5. Yeteri kadar kavrulduktan sonra haşlanmış yarma eklenerek karıştırılır.
6. Tuz ilave edilir.
7. Bir tavada tereyağı yakılır ve cıdabanın üzerine döküldükten sonra tekrar karıştırılır.
8. Sıcak olarak servis edilir (K.12, K.13, K.15, K.22).

9. Çirişli Aş

Malzemeler:

Çiriş

Baş bulgur

Kavurma

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Çiriş yıkanır, doğranır.
2. Kavurma çok az bir tereyağında kavrulur.
3. Üzerine doğranmış çirişler eklenir ve kavrulur.
4. Bulgur ilave edilir.
5. Sıcak su eklenir ve pilav pişirilir.
6. Üzerine tereyağı yakılır ve pilava karıştırılır.
7. Sıcak olarak yenir (K.36, K.140, K.141).
8. Bu pilavda çiriş otu yerine yemlik kullanılması durumunda pilavın ismi yemlik aşı olmaktadır. Ayrıca isteğe bağlı olarak yemlik pilavına kavurma da konulmaktadır (K.12, K.13).

10. Malkıtalı Pilav

Malzemeler:

Kara nohut

Beyaz nohut

Mısır

Baş bulgur

Tereyağı

Tuz

Hazırlanışı:

1. Nohut ile mısır haşlanır.

2. Haşlanan nohut ve mısırın üzerine bulgur eklenir.

3. Tuz atılır ve pilav pişirilir.

4. Pişen pilav ocaktan alınıp dinlendirilir.

5. Bir tavada tereyağı eritilir. Pilavın üzerine dökülür (K.21, K.36, K.139).

11. Mercimekli Pilav

Malzemeler:

Kırmızı mercimek

Baş bulgur

Kavurma

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Kırmızı mercimek haşlanır.

2. Kavurma kavrulur ve üzerine bulgur ve mercimek eklenip sıcak su ilave edilerek pilav pişirilir.

3. Tuz eklenir.

4. Bir tavada tereyağı eritilir.

5. Pişen pilavın üzerine gezdirilir ve pilav karıştırılır.

6. Kuymak kıvamında bir pilav olur (K.12).

12. Yahnili Pilav

Malzemeler:

Nohut

Kemikli et

Kuşbaşı et

Soğan

Domates salçası

Tuz

Karabiber

Sıvıyağ

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Nohut haşlanır.

2. Soğanlar doğranır.

3. Kuşbaşı etler kendi suyunu çekene kadar pişirilip iyice kızartılır, ardından bir miktar sıvıyağ eklenir ve kavurmaya devam edilir.

4. Soğanı konur ve pembeleşinceye kadar kavrulur.

5. Domates salçası ilave edilir.

6. Tuz ve karabiber eklenir.

7. Haşlanmış nohut konur.

8. Bulgur ilave edilir.

9. Sıcak su eklenir ve pilav pişirilir.

10. Bolca tereyağı yakılır ve pilavın üzerinde gezdirilir.

11. Pilav karıştırılır ve sıcak olarak servis edilir (K.1, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.19, K.43, K.47, K.55, K.58, K.59, K.61, K.62, K.63, K.73, K.74, K.150).

13. Simit/Sümüt Pilavı

Malzemeler:

Simit bulguru

Soğan

Yeşil biber

Domates

Biber salçası

Tereyağı

Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Soğan, yeşil biber ve domates doğranır.

2. Bir miktar sıvıyağda sırayla soğan, biber ve domates kavrulur.

3. Renk vermesi için az miktarda biber salçası eklenir.

4. Sebzeler pişip de suyunu çekince sıcak su ilave edilir.

5. Simit bulgur eklenir ve pilav pişirilir.

6. Pilav pişince üzerine tereyağı yakılır ve pilava eklenir.

7. Sıcak olarak servis yapılır (K.13, K.49).

14. Tavşanlama

Malzemeler:

Tavşan eti

Baş bulgur

Sarımsak

Tereyağı

Karabiber

Hazırlanışı:

1. Tavşan eti suyuna tuz atılarak pişirilir.

2. Haşlanan et parçalara ayrılır. Üzerine baş bulgur eklenir.

3. Birkaç diş sarımsak ortadan ikiye ayrılarak pilavı içine eklenir.

4. Tuz ve karabiber eklenir. Biraz sulu bir pilav olur. Pişince ocağın altı kapatılır ve pilav dinlendirilir.

5. Bir tavada tereyağı yakılır. Pişen pilavın üzerine tereyağı dökülür ve karıştırılır.

6. Sıcak olarak servis edilir (K.1).

2.4.3.5. Et Yemekleri

1. Bumbar

Malzemeler:

1 adet koyun bağırsağı
1 su bardağı pirinç
1 su bardağı baş bulgur
1 büyük boy soğan
Kıkırdak yağı
İsteğe bağlı olarak kıyma
Domates salçası
Biber salçası
Karabiber
Kimyon
Pul biber
Sıvıyağ
1 su bardağı sıcak su

Hazırlanışı:

1. Bumbarlar iyice temizlenir, içi-dışı çevrilerek limonla ovulur ve yıkanır.
2. Soğan oldukça ufak bir şekilde doğranır.
3. Az miktarda kıkırdak yağı eritilir ve üzerine sıvıyağ eklenir.
4. İsteğe bağlı olarak bir miktar da kıyma eklenir.
5. Üzerine soğan ilave edilerek kavrulur.
6. Salçaları konur ve kavrulur.
7. Baş bulgur ve pirinç yıkandıktan sonra iç harcına eklenir.
8. Tuz, karabiber, kimyon, pul biber eklenir.
9. Kavrulan iç malzemesine son olarak bir bardak sıcak su eklenir ve pilavın yarım olarak pişmesi sağlanır.
10. Bumbarların içine iç malzemesi pişince taşmayacak şekilde doldurulur.
11. Üzerine su ve tuz eklenerek pişirilir.
12. Sıcak olarak servis edilir (K.31).

2. Hırsız Kebabı

Malzemeler:

Kuzu eti

Tuz

Hazırlanışı:

1. Kuzu kesilir ve temizlenir ve parçalanır.

2. Bol tuzla iyice tuzlanır.

3. Bir-iki metre derinliğinde bir kuyu kazılır.

4. Kuyunun dibinde ateş yakılır.

5. Et çengele takılarak kuyunun içerisine sarkıtılır.

6. Kuyunun ağzı tahtayla kapatılır ve açıklık kalmasın diye çamurla sıvanır.

7. İki-üç saat boyunca pişen kuzu çıkarılır ve kesilerek sıcak servis yapılır (K.90).

3. Kaburga Dolması

Malzemeler:

2-2,5 kg kaburga

2 su bardağı pirinç

2 adet kuru soğan

Sıvıyağ

Domates salçası

Karabiber

Tuz

İğne

İplik

Hazırlanışı:

1. Bir tencere içerisine alınan kaburga bir miktar su ve tuz ilavesiyle haşlanır.

2. Diğer tarafta iç pilavı yapılır. İki adet kuru soğan çok ufak şekilde doğranır.

3. Tencereye biraz sıvıyağ konur ve soğanlar pembeleşinceye kadar kavrulur.

4. Pirinç taşı varsa ayıklanır ve yıkanır.

5. Pembeleşen soğanların üzerine pirinç ilave edilir.

6. Tuz, karabiber pilava eklenir.

7. Bir-bir buçuk su bardağı su ilave edilerek pilav yarı pişirilir.
8. Haşlanan kaburganın içerisine pilav doldurulur ve kaburga iğne iplikle dikilir.
9. Salçalı su yapılır.
10. Tereyağı eritilir. Kaburganın üzerine sürülerek fırında kızartılır.
11. Bir süre sonra kızaran kaburgaya salçalı su dökülür ve tekrar fırına verilir.
12. Kaburga dolması kısık ateşte uzun süre pişirilir ve sıcak olarak servis edilir (K.1, K.6, K.22, K.31).

4. Saç Kavurması

Malzemeler:

1 kg yağlı-karalı kuzu eti
Tereyağı
Tuz
Karabiber
Pul biber

Hazırlanışı:

1. Kuzu eti yıkanır ve sacın üzerine alınarak kavrulmaya başlanır.
2. Bir süre kavrulduktan sonra tereyağı eklenir ve kavurmaya devam edilir.
3. Tuz, karabiber, pul biber eklenir.
4. Et sık sık karıştırılarak iyice kızartılır.
5. Yufka ekmeğin arasına konarak sıcak bir şekilde yenir (K.1, K.6, K.8, K.12, K.17, K.18, K.22, K.24, K.31, K.39, K.40, K.55, K.61, K.95, K.122, K.130).

5. Tirit

Malzemeler:

1 kg kemikli ya da parça et
2 adet kuru soğan
1 yemek kaşığı domates salçası
½ yemek kaşığı biber salçası
Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Et tuz ve su ilave edilerek haşlanır.
2. Soğanlar doğranır.
3. Az miktarda yağ kızdırıldıktan sonra soğanlar ilave edilerek pembeleşinceye kadar kavrulur.
4. Pembeleşen soğanların üzerine kemikli/kuşbaşı et ile et suyu ilave edilir.
5. Bir süre kaynatılır ve sıcak servis edilir (K.12).

2.4.3.6. Köfteler

1. Analı Kızlı Köfte

Malzemeler:

1 kg orta bulgur
1/2 kg yağsız kıyma
½ kg yağlı-karalı kıyma
½ kg kuşbaşı et
Haşlanmış nohut
Yumurta
Soğan
Karabiber
Pul biber
Reyhan
Tuz
Salça
Margarin
Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Soğanlar doğranır.
2. Margarin eritilir. Yağlı-karalı kıyma kavrulur.
3. Doğranmış soğan kıymanın üzerine eklenir ve kavrulur.
4. Tuz, karabiber, pul biber ve reyhan ilave edilir. Kavrulan iç soğumaya bırakılır.
5. Bulgur, yağsız kıyma ve tuz karıştırılır ve yoğrulur.

6. Bir miktar su ilave edilerek iyice yoğrulur.
7. Hamur belli bir kıvama gelince içine yumurta kırılır, bu şekilde bir süre daha yoğrulur ve basılır.
8. Macun gibi olan köfte hamuru eşit iki parçaya bölünür. İlk parçası nohut büyüklüğünde dökülerek yuvarlanır.
9. Diğer parça ise eviz büyüklüğünde dökülür. Bu köfteler içli köfte gibi oyulur, içine kıymalı har doldurulur ve ağızları kapaılarak içli köfte şekli verilir.
10. Kuşbaşı et yıkanır ve bir tencerede suyunu çekinceye kadar kavrulur. Daha sonra bir miktar sıvıyağ eklenir ve sotelenir.
11. Salçası eklenir ve kavrulur.
12. Üzerine sıcak su eklenir. Su kaynayınca içerisine haşlanmış nohut ve analı-kızlı köfteler eklenir.
13. Köfteler piştikten sonra sıcak servis edilir (K.11, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.24, K.26, K.27, K.31, K.36, K.40, K.42, K.44, K.46, K.52, K.55, K.67, K.88, K.130, K.149, K.150).

2. Avrat Köftesi/Ayranlı Köfte

Malzemeler:

Çekinti

Tuz

Su

Fasulye yaprağı/kiraz yaprağı/dut yaprağı

Yoğurt

Un

Yumurta

Soğan

Tereyağı

İsteğe bağlı olarak erik ekşisi

Hazırlanışı:

1. Fasulye yaprakları yıkanır ve süzülür.
2. Çekinti, tuz ve su karıştırılıp yoğrularak köftenin içi hazırlanır.

3. Köfte ufak ufak alınır ve fasulye yaprağına yaprak sarması gibi sarılır. Bir tencere içerine yerleştirilir.
4. Sarmaların üzerini geçecek şekilde su konur. Tuz eklenir ve suyunu çekene kadar pişirilir.
5. Diğer tarafta bir tencerenin içerisine yoğurt, yumurta, un karışımı iyice çırpılır. Üzerine ayran kıvamına gelinceye kadar su eklenir.
6. Bu karışım kaynayıncaya kadar karıştırılarak pişirilir.
7. Haşlanmış köftelerin üzerine bu katık (ayran) dökülür ve bu şekilde de beş-on dakika kaynatmaya devam edilir. Pişince dinlenmeye bırakılır.
8. Bir tarafta da bolca soğan doğranır.
9. Büyükçe bir tavanın içerisinde tereyağı eritilir.
10. Üzerine doğranmış soğanlar eklenir ve pembeleşinceye kadar kavrulur.
11. Köfte tabaklara bölünür.
12. Üzerine bu soğanlı sos dökülerek sıcak servis edilir. Çok zahmetli bir yemek olduğu için avrat köftesi de denmektedir (K.24, K.31, K.36, K.44, K.150).

3. Çiğleme

Malzemeler:

Köftelik bulgur
Domates salçası
Biber salçası
Karabiber
Kimyon
Pul biber
Soğan
Maydanoz
Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Soğan, sarımsak ve maydanoz çok küçük doğranır.
2. Domates salçası, biber salçası, soğan, sarımsak ve bulgur karıştırılarak iyice yoğrulur.
3. Baharatları eklenerek tekrar yoğrulur.

4. Köfte suyunu çekince bir miktar su ilave edilir ve yoğurma işlemine devam edilir.
5. Tereyağı eritilmeden eklenir.
6. Maydanoz ilave edilir ve iyice yoğrulur.
7. Çiğ köfte şeklinde sıkılır (K.35, K.150).

4. Dolma Köfte (İçli Köfte)

Malzemeler:

1 kg orta bulgur
½ kg yağsız koyun/dana kıyma
½ kg orta yağlı koyun/dana eti
2 adet yumurta
1 paket margarin
4 adet soğan
Maydanoz
Karabiber
Reyhan
Tuz

Hazırlanışı:

1. Soğan çok ince bir şekilde doğranır.
2. Bir tencerede yağlı kıyma kavrulur, tuz ilave edilip bir daha miktar kavrulduktan sonra margarin eklenerek kavurma işlemine devam edilir.
3. Soğan kavrulan kıymanın üzerine eklenir ve kavrulur.
4. İsteğe bağlı olarak iç harcının içerisine bir yemek kaşığı domates salçası da eklenebilir.
5. Karabiber, pul biber, reyhan kurusu ilave edilir. İç kavurma işlemi bittikten sonra soğutulur ve katılaşması sağlanır.
6. Orta bulgur ve yağsız kıyma, su konmadan bir tatlı kaşığı tuz ile iyice kuruyuncaya kadar yoğrulur.
7. Hamurun içine bir miktar soğuk su konarak yoğrulmaya devam edilir.
8. Kuruyunca ve koyulaşınca bir miktar su daha eklenip, üzerine dağılmasın diye iki yumurta kırıldıktan sonra sakız gibi olana kadar yoğrulur ve basılır.

9. Hamurdan yumurta büyüklüğünde bezeler alınarak uzun bir şekilde oyulur. İçine içli köfte harcından konulup köfteni ağzı kapatılır.
10. Köfteler bu şekilde yapıldıktan sonra yayvan bir tencere içerisinde tuz ilave ederek iki litre su kaynatılır.
11. Kaynayan suların içine içli köfteler bırakılır. Köfteler suyun yüzeyine çıkınca olmuş demektir.
12. Fırın tepsilerine dizerek kızartılarak da pişirilmektedir. Ancak genellikle haşlanır.
13. Sıcak olarak, yufka ekmek ve ayran eşliğinde yenir (K.1, K.6, K.8, K.12, K.13, K.15, K.16, K.19, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31, K.36, K.40, K.42, K.44, K.46, K.49, K.50, K.52, K.54, K.55, K.59, K.63, K.67, K.82, K.131, K.132, K.150).

5. Ekşili/Ispanaklı Köfte

Malzemeler:

Ispanak
2 büyük boy soğan
1 kg çekinti
Tuz
Su
1 su bardağı haşlanmış nohut
1 su bardağı kırmızı mercimek
1 yemek kaşığı domates salçası
1 yemek kaşığı biber salçası
1 yemek kaşığı erik ekşisi
Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Ispanaklar bol su ile iyice yıkanır ve süzüldükten sonra doğranır.
2. Çekinti, su ve tuz ila karıştırılarak macun gibi oluncaya kadar yoğrulur.
3. Yoğrulan köfte nohut büyüklüğünde dökülür ve elle yuvarlanarak şekillendirilir.
4. Soğanlar doğranır.
5. Sıvıyağ kızdırılır. İçine doğranmış soğan ilave edilir ve kavrulur.

6. Soğanlar pembeleşince salçası eklenir ve bir süre daha kavrulur.
7. Sıcak su eklenir.
8. Su kaynayınca köfteler, haşlanmış nohut ve kırmızı mercimek ilave edilir.
9. Erik ekşisi konulur.
10. Mercimek de kendini bırakınca ıspanaklar eklenir.
11. Sıcak servis edilir.

6. Kel Köfte

Malzemeler:

1 kg orta bulgur
½ yağsız kıyma
750 gr kuşbaşı et
2 adet yumurta
1 büyük soğan
1 baş sarımsak
Reyhan
Tuz
Domates salçası
Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Soğan ve sarımsak rendelenir.
2. Orta bulgur, yağsız kıyma ve tuz iyice yoğrulur.
3. Rendelenmiş soğan, sarımsak ve reyhan eklenerek yoğrulmaya devam edilir.
4. Su ilave edilerek yoğrulur ve kıvama gelince iki yumurta kırılarak bir süre daha kavrulur.
5. Hamurdan ceviz büyüklüğünde parçalar koparılarak köfte dökülür. Yuvarlanarak köfteye şekil verilir.
6. 2 litre su kaynatılır, kaynayınca içine tuz atılır ve köfteler haşlamaya alınır.
7. Haşlanan köfteler süzülür.
8. Bir tencerenin içerisinde tereyağı eritilir.
9. Domates salçası yağın üzerine ilave edilerek iyice kavrulduktan sonra haşlanmış kel köfteler eklenir ve iyice kızartılır.
10. Bir tava içerisinde az miktarda sıvıyağ ve tuz ile kuşbaşı et iyice kızartılır.

11. Kel köfteler ve kuşbaşı et harmanlanır.

12. Sıcak olarak servis edilir (K.22, K.31, K.36, K.42, K.49, K.55).

7. Sarımsaklı Köfte

Malzemeler:

Çekinti

Yoğurt

Ispanak

Sarımsak

Tereyağı

Pul biber

Nane

Tuz

Hazırlanışı:

1. Ispanak bol su ile iyice yıkanır, doğranır ve kendi suyu ile haşlanır.

2. Haşlanan ıspanaklar süzülür.

3. Çekinti, tuz ve su iyice yoğrulur.

4. Kıvama gelen köfte hamuru bilye büyüklüğünde dökülür

5. Bir tencere içerisine su ve tuz konarak kaynatılır.

6. Kaynayan suyun içerisine köfteler atılır ve haşlanır.

7. Haşlandıktan sonra süzülür.

8. Sarımsak ezilir ya da rendelenir.

9. Yoğurt, ıspanak, sarımsak ve tuz karıştırılarak iyice özlenir.

10. Haşlanmış köftelerin üzerine bu karışım dökülür ve karıştırılır.

11. Bir tavada tereyağı eritilir, içine nane ve pul biber eklenir.

12. Köftelerin üzerine tereyağlı sos gezdirilir.

13. Sıcak olarak servis edilir (K.22, K.31, K.36).

8. Şapalak Köfte

Malzemeler:

1 kg orta bulgur

5 yemek kaşığı un

7-8 adet yumurta

750 gr yağsız kıyma

1 büyük boy soğan

7-8 diş sarımsak

Reyhan

Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Soğan ve sarımsak rendelenir.

2. Orta bulgur, yağsız kıyma, reyhan, tuz ve iki yumurta karıştırılarak iyice yoğrulur.

3. Kurudukça su eklenir ve kıvama gelince basılır.

4. Ceviz büyüklüğünde köfte dökülür.

5. Bu köftelere üçgen şeklinde işaret parmağı ve baş parmağın arasında şekil verilir.

6. 2 litre su kaynatılır. Kaynayan suya tuz atılır ve şapalak köftler haşlanır.

7. Haşlanan köfteler süzülür.

8. Derince bir kabın içerisine beş-altı adet yumurta kırılır, bir çimdik tuz atılır ve beş yemek kaşığı un eklenerek iyice çırpılır.

9. Bir tencerenin içine sıvıyağ konur ve kızdırılır.

10. Haşlanmış şapalak köftler bu un-yumurta karışımının içine batırılır.

11. Yumurtaya bulanmış köfteler kızgın yağa bırakılır ve altın rengini alıncaya kadar kızartılır.

12. Sıcak servis yapılır (K.12, K.13, K.31, K.22, K.36, K.49, K.50, K.55, K.150).

9. Taplama

Malzemeler:

Köftelik bulgur

Yağsız kıyma eti

Soğan

Sarımsak

Domates salçası

Biber salçası

Karabiber

Kimyon
Köfte baharatı
Pul biber
Reyhan
Tuz

Hazırlanışı:

1. Soğan ve sarımsak ince bir şekilde doğranır.
2. Bulgur, kıyma, soğan ve sarımsak bir araya getirilerek yoğurma işlemine başlanır.
3. Domates ve biber salçası eklenir.
4. Baharatları eklenir. Köfte sakız gibi olana kadar yoğrulur
5. Köfteden alınan parçalar çay tabağı büyüklüğünde yuvarlak ve yassı olarak şekil verilir.
6. Mangal ateşinde altı ve üstü pişirilir.
7. Sıcak olarak yenir (K.18, K.22, K.31).

10. Tiritli Köfte

Malzemeler:

1 kg orta bulgur
½ kg yağsız dana/koyun kıyma
½ kg orta yağlı kuşbaşı et
2 yumurta
2 su bardağı haşlanmış nohut
1 büyük boy soğan
Domates salçası
Biber salçası
Karabiber
İsteğe bağlı olarak erik ekşisi

Hazırlanışı:

1. Orta bulgur tuz ve yağsız kıyma etiyle iyice yoğrulur. Su eklenerek yoğurmaya devam edilir.
2. Hamur katılaşınca tekrar su eklenir ve yumurtaları kırılarak sakız gibi oluncaya kadar yoğrulur, basılır.

3. Hamur nohut büyüklüğünde köfteler haline getirilir ve ovalanarak yuvarlak şekil verilir.
4. Soğan doğranır.
5. Bir tencerede sıvıyağ kızdırılır. Kuşbaşı etler eklenerek yağda kavrulur.
6. Soğan ilave edilerek kavrulur.
7. Tuz ve karabiber eklenir.
8. Salçaları ilave edilerek kavurmaya devam edilir.
9. Sıcak su ilave edilir.
10. Kaynayan salçalı suya köfteler konur.
11. Haşlanmış nohutlar köfteye eklenir.
12. Bir süre daha kaynadıktan sonra ocaktan alınır.
13. Sıcak olarak servis edilir (K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31, K.36, K.42, K.44, K.46, K.49, K.50, K.55, K.149, K.150).

2.4.3.7. Sebze Yemekleri

1. Hırçikli Köfte/Balcanlı Köfte (Patlıcanlı Köfte)

Malzemeler:

Çekinti
Soğan
Kuru patlıcan
Kuru domates
Kuru biber
Domates salçası
Biber salçası
Erik ekşisi (isteğe bağlı)
Tereyağı/Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Kuru domates, biber ve patlıcan sıcak suda haşlanır.
2. Çekinti, tuz ve su ilavesiyle iyice yoğrulur.
3. Kıvama gelen hamurdan nohut büyüklüğünde köfteler dökerek yuvarlanır.
4. Soğan doğranır.
5. Bir miktar tereyağında soğanlar kavrulur.

6. Pembeleşen soğanların üzerine domates ve biber salçası eklenerek kavrulur.

7. Haşlanmış kuru sebzeler salçaların üzerine eklenir.

8. Sıcak su eklenir, tuz konur.

9. Su kaynayınca köfteler eklenir.

10. Köfteler pişince ocağın altı kapatılır. Sıcak olarak servis edilir (K.36).

2. Domates-Biber Tavası

Malzemeler:

1 kg kuşbaşı et

1 kg domates

1 kg yeşil biber

Biber salçası

Tuz

Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Domatesler yıkanır, kabukları soyulur ve küp küp doğranır.

2. Yeşil biber doğranır.

3. Bir tencerede sıvıyağ kızdırılır. Kuşbaşı et ilave edilerek kavrulur.

4. Tuz atılır. Yeşil biberler eklenir ve kavrulur.

5. Biberler pişince salçası konur ve kavrulur.

6. Biberler ölünce domatesler ilave edilir. Su konmadan kendi suyunda pişirilir.

7. Piştikten sonra yemek dinlendirilir.

8. Sıcak olarak servis edilir (K.1, K.31).

3. Ekşili Bakla

Malzemeler:

Kurutulmuş yeşil fasulye

Soğan

Erik ekşisi

Domates salçası

Biber salçası

Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Soğan küçük küçük doğranır.
2. Bir tencere içerisinde bir miktar sıvıyağ kızdırılır ve pembeleşinceye kadar kavrulur.
3. Üzerine domates salçası ve biber salçası eklenerek kavrulur.
4. Fasulye ilave edilir.
5. Üzerini biraz geçecek kadar su eklenir.
6. Erik ekşisi konulur.
7. Fasulyeler pişince ocağın altı kapatılır.
8. Sıcak olarak servis edilir (K.12).

4. Fasulye Kavurması

Mazlemeler:

Taze fasulye
Yumurta
Soğan
Yeşil biber
Domates
Biber salçası
Karabiber
Pul biber
Tuz
Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Taze fasulye küçük küçük doğranır.
2. Bir tencerede su kaynatılır. Kaynayan suya doğranmış fasulyeler eklenerek haşlanır.
3. Haşlanan fasulye süzülür ve elle sıkılarak fazla suyu alınır.
4. Bol miktarda soğan ve yeşil biber doğranır.
5. Bir tencerede tereyağı eritilerek soğan ve biberler kavrulur.
6. Renk versin diye çok az miktarda biber salçası konur.
7. Kavrulan salçanın üzerine haşlanmış fasulyeler konarak kavrulmaya devam edilir.

8. Genişçe bir kâse içinde yumurtalar kırılır ve baharatları eklenerek iyice çırpılır.
9. Pişen fasulye kavurmasının üzerine yumurtası dökülür ve hafifçe karıştırılır.
10. Sıcak olarak yufka ekmekle yenir (K.13).

5. Kenger Sulusu

Malzemeler:

Kenger
1 büyük boy kuru soğan
Bir fincan pirinç
Domates salçası
Biber salçası
Pul biber
Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Kengerlerin beyaz kısmı alınır, yıkanı ve doğranır.
2. Temizlenen kengerler suda haşlanır ve süzülür.
3. Soğanlar küçük küçük doğranır.
4. Bir miktar sıvıyağ kızdırılarak soğanlar kavrulur.
5. Salçaları eklenir ve kavrulur.
6. Sıcak su eklenir.
7. Pirinç yıkanıp süzüldükten sonra kengerin suyuna eklenir.
8. Pul biber ilave edilir.
9. İsteğe bağlı olarak erik ekşisi ilave edilir.
10. Sıcak olarak servis edilir (K.36).

6. Soğan Yahnisi

Malzemeler:

Kemikli et ya da parça et
Arpacık soğan
Nohut
Kırmızı mercimek
Domates salçası

Biber salçası

Tuz

Karabiber

Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Kemikli et haşlanır.

2. Bir gece önceden suda bekletilmiş nohutlar haşlanır.

3. Arpacık soğan soyulur.

4. Bir tencerede sıvıyağ kızdırılır ve soyulmuş arpacık soğanlar yağda bir süre kavrulur.

5. Domates ve biber salçası soğanların üzerine eklenerek kavrulmaya devam edilir.

6. Haşlanmış kemikli et ilave edilir.

7. İsteğe bağlı olarak karabiber serpilir.

8. Haşlanmış nohut eklenir.

9. Et suyu ilave edilir.

10. Kırmızı mercimek eklenir (K.31, K.36, K.55, K.139).

7. Sulu Patates/Patates Sulusu

Malzemeler:

1-1,5 kg patates

750 gr kuşbaşı et ya da kemikli et

1 büyük boy kuru soğan

2 adet yeşil biber

Domates salçası

Biber salçası

Sıvıyağ

Hazırlanışı:

1. Soğan ve yeşil biberler doğranır.

2. Patatesler soyulur ve küp küp doğranır.

3. Bir tencerenin içerisine sıvıyağ konur ve yağ kızdıktan sonra kemikli et ya da parça et eklenerek kavrulur.

4. Üzerine soğan ve biberler eklenir ve kavrulur.

5. Salçaları eklenerek kavurmaya devam edilir.
6. Doğranmış patatesler ilave edilir.
7. Üzerini geçecek kadar sıcak su eklenir.
8. Patatesler pişince ocağın altı kapatılır ve bir süre yemek dinlendirilir.
9. Sıcak olarak yemek yapılır (K.31).

8. Tava

Malzemeler:

1 kg kemer patlıcan
1 kg yağlı-karalı kuşbaşı et
4 tane yeşil sivri biber
2 adet kuru soğan
3-4 adet domates
1 baş sarımsak
Biber salçası
Sıvıyağ
Tuz

Hazırlanışı:

1. Patlıcanlar yıkanıp sapları kesildikten sonra alacalı olarak soyulur v doğranır.
2. Doğranan patlıcanlar acısını alması ve kararmaması için tuzlu suda yarım saat bekletilir.
3. Soğan, sivri biber ve domates doğranır. Sarımsak soyulur.
4. Patlıcanlar süzülür. Temiz bir bezle iyice kurulanır.
5. Bir tavada yağ kızdırılır ve önce patlıcanlar, sonra yeşil biberler kızartılır.
6. Kuşbaşı et yıkanır ve tencerenin içine alınarak suyunu çekene kadar kavrulur.
7. Üzerine biraz sıvıyağ eklenir ve ardından doğranmış soğanlar ilave edilerek pembeleşinceye kadar kavurma işlemine devam edilir.
8. Biber salçası eklenerek kavrulur.
9. Ardından sırayla kızartılmış patlıcan ve biberler ile küp küp doğranmış domatesler ilave edilir.
10. Aralarına bol miktarda sarımsak serpiştirilir.

11. Üzerine az miktarda sıcak su eklenir ve pişmeye bırakılır.

12. Piştikten sonra bir süre dinlenir. Sıcak olarak servis edilir (K.1, K.12, K.13, K.22, K.24, K.31, K.55).

2.4.3.8. Sarmalar/Dolmalar

1. Yaprak Sarması

Malzemeler:

½ kg kuzu kemik
½ kg kıyma
½ kg pirinç
1 kg domates
2 büyük boy soğan
½ yemek kaşığı domates salçası
1 yemek kaşığı biber
1 demet maydanoz
1 demet taze nane
Karabiber
1 yemek kaşığı erik ekşisi
Sıvıyağ tereyağı

Hazırlanışı:

1. Yörenin bağ yaprağı oldukça lezzetli ve ekşidir. Salamura yaprak kullanılacaksa akşamdan tuzu gitsin diye suda bekletilir. Taze yaprak kullanılacaksa üzerine sıcak su dökülerek haşlanır. Sarma yaprağının dışında soğanların soyulup haşlanıp kat kat çıkarılmasıyla soğan dolması, domateslerin üsten kapak şeklinde kesilip içinin oyularak doldurulmasıyla domates dolması, lahanaların haşlanarak sarılmasıyla lahana sarması, pazı yaprağının haşlanıp sarılmasıyla pazı sarması, kabakları alacalı soyulup doldurulmasıyla kabak dolması, kuru patlıcan ve kuru biberin haşlanarak doldurulmasıyla kuru dolma da yapılmaktadır.

2. Sarmanın pişirileceği tencerenin altına kemik dizilir.

3. Yeşillikler ayıklanıp, yıkanır.

4. Soğan, domates, maydanoz ve nane çok küçük doğranır.

5. Pirinç yıkanır ve süzülür.
6. Bir kabın içerisine pirinç, kıyma, doğranmış sebzeler, salçaları, erik ekşisi ve baharatı eklenerek karıştırılır.
7. Sıvıyağ konur ve bütün malzeme iyice karıştırılır.
8. Hazırlanan sarma içi yaprakların içerisine konarak sarma işlemi yapılır.
9. Sarmalar tencereye dizilir. Üzerine tuz ve sıcak su eklenerek sarma pişirilir.
10. Bir tavada tereyağı eritilir. Sarmanın üzerine kaşıkla dökülür. Sarma silkenerek tereyağının her yerine geçmesi sağlanır.
11. Sıcak servis edilir (K.12, K.13, K.19, K.22, K.31, K.36, K.49).

2.4.3.9. Kızartmalar

Yörede kızartma işi genellikle sabahları kahvaltıda tüketilmektedir. Kabak, patlıcan, biber ve patates kızartması yapılmaktadır. Özellikle közlenmiş yeşil biber sabah öğünlerinin vazgeçilmezidir. Sabah ekmek yapıldıktan sonra közüne soğan, patates, biber, patlıcan gömülüp pişirilerek yenmektedir.

1. Kabak Patlıcan Kızartması

Malzemeler:

Patlıcan
Yeşil biber
Sıvıyağ
Yoğurt
Sarımsak
Tuz

Hazırlanışı:

1. Patlıcanlar alacalı olarak soyulur ve boyuna doğranarak tuzlu suda bir süre bekletilir.
2. Biberler yıkanır.
3. Sebzeler süzülür ve temiz bir bezle iyice kurulanır.
4. Sıvıyağ kızdırılır ve sebzeler kızartılır. Tuz serpilir.
5. Kızaran sebzeler bir tabağa alınır.
6. Sarımsaklar rendelenir.
7. Yoğurt, sarımsak ve tuz karıştırılır.

8. Kızarmış patlıcan ve biberlerin üzerine sarımsaklı yoğurt dökülür.

9. Ilık ya da soğuk olarak yenir (K.36).

2.4.3.10. Salatalar

1. Çoban Salatası

Malzemeler:

Domates

Yeşil sivri biber

İsteğe bağlı olarak süs biberi

Beyaz soğan

Nane

Maydanoz

Zeytinyağı

Tuz

Erik ekşisi

Hazırlanışı:

1. Tüm salata malzemesi bol su ile yıkanır.

2. Domateslerin kabuğu soyularak küp küp doğranır.

3. Soğanlar yarım ay şeklinde doğranır ve tuzla ovularak suda yıkanır.

4. Nane, maydanoz ve biberler doğranır.

5. Bütün malzemeler bir araya getirilir.

6. Bir kâse içinde zeytinyağı, tuz ve erik ekşisi karıştırılır.

7. Salata sosu sebzelerin üzerine dökülür ve iyice karıştırılır.

8. Salata tabağına alınarak servis edilir (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.9, K.10, K.12, K.13, K.15, K.17, K.18, K.22, K.24, K.25, K.28, K.29, K.36, K.44, K.49, K.54, K.55, K.122, K.130, K.150).

2. Kabak Katması

Malzemeler:

Kabak

Yoğurt

Sarımsak

Tuz

Hazırlanışı:

1. Kabak yıkanır, temizlenir ve küçük küçük doğranarak kendi suyunda haşlanır.

2. Haşlanan kabaklar iyice ezilir.

3. Sarımsak rendelenir ya da havanda ezilir.

4. Yoğurt, sarımsak ve tuz karıştırılır.

5. Kabak püresinin üzerine sarımsaklı yoğurt eklenir.

6. Soğuk olarak yenir (K.1, K.6, K.11, K.13, K.16, K.19, K.31, K.55, K.59, K.63).

3. Narpız Salatası

Malzemeler:

Narpız

Erik ekşisi

Taze soğan ya da kuru soğan

Kırmızı pul biber

Domates salçası

Zeytinyağı

Hazırlanışı:

1. Narpız yıkanır, süzülür ve doğranır.

2. Soğanlar doğranır.

3. Narpız ve soğanlar bir kabın içerisine alınır.

4. Üzerine erik ekşisi, zeytinyağı, domates salçası, tuz ve pul biber eklenerek iyice karıştırılır (K. 12, K.13, K.31, K.32, K.35, K.36).

4. Pazı Salatası

Malzemeler:

Pazı yaprağı

Yoğurt

Sarımsak

Tuz

Hazırlanışı:

1. Pazılar ayıklanır, yıkanır ve bir tencereye konarak su koymadan haşlanır.
2. Bu salata pazı yerine ıspanakla da yapılabilir. Ispanaklar da pazı gibi yıkanır ve kendi suyunda haşlandıktan sonra fazla suyu sıkılarak kullanılabilir. Bu şekilde yapıldığında *boranı* ismini alır.
3. Sarımsaklar ezilir.
4. Yoğurt, sarımsak ve tuz bir kâsede karıştırılır.
5. Haşlanmış pazı yapraklarının üzerine bu yoğurt dökülerek pazı salatası karıştırılır.
6. Soğuk servis edilir (K.36, K.67).

5. Pirpirim Cacığı

Malzemeler:

Pirpirim

Yoğurt

Sarımsak

Tuz

Hazırlanışı:

1. Pirpirim ayıklanır, bol su ile yıkanır ve yaprakları alınır.
2. Sarımsaklar rendelenir ya da ezilir.
3. Bir kabın içerisinde yoğurt, tuz ve sarımsak karıştırılır ve çırpılır.
4. Yoğurt sosu pirpirimin üzerine dökülür ve karıştırılır.
5. Soğuk servis edilir (K.31, K.55).

6. Pirpirim Salatası

Malzemeler:

Pirpirim (semizotu)

Sarımsak

Domates

Zeytinyağı

Tuz
Erik ekşisi

Hazırlanışı:

1. Pirpirim ayıklanır, yıkanır ve yaprakları alınır.
2. Domateslerin kabuğu soyulur.
3. Sarımsaklar ezilir.
4. Pirpirim ve domates bir araya getirilir.
5. Zeytinyağı, sarımsak, erik ekşisi ve tuz bir kabın içinde çırpılır.
6. Pirpirim ve domatesin üzerine hazırlanan bu salata sosu dökülerek salata iyice karıştırılır (K.36).

7. Samut Salatası

Malzemeler:

2 demet samut (dereotu)
1 demet maydanoz
Limon
Zeytinyağı
Tuz

Hazırlanışı:

1. Maydanoz ve samutlar ayıklanıp yıkandıktan sonra ince ince doğranır.
2. Limon sıkılır.
3. Doğranmış yeşilliklere limon suyu, zeytinyağı ve tuz eklenerek karıştırılır (K.36).

2.4.3.11. Süt ve Süt Ürünleri

Doğanşehir yöresinde inek, koyun ve keçi sütü ile bunlardan elde edilen süt ürünleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte inek ve koyun sütünün daha çok tüketildiğini söylemek mümkündür. Yörede süt ve süt ürünleri olarak tam yağlı salamura peynir, lor peyniri, çökelek, deri çökeleği, kaymak, tereyağı kullanılmaktadır (K.6, K.8, K.22, K.24, K.67, K.88, K.90, K.95, K.101, K.108, K.115, K.122, K.138).

1. Çökelek

Malzemeler:

Ayran

Tuz

Hazırlanışı:

1. Ayran yayıkta yayıldıktan sonra yağı alınır.
2. Yağsız ayran ocağa alınır ve içine biraz tuz atılarak kaynatılır.
3. Ayran kesilip çökelek oluşmaya başlayınca beş dakika daha kaynatılır ve süzeklere alınır ve suyu süzülür.
4. Çökeleğe bir miktar tuz atılır ve yoğrulur.
5. Çökelek keçi ya da oğlak derisine sarılarak saklanır. Tereyağı ya da kaymak ile karıştırılarak kahvaltıda yenir. (K.6, K.15, K.22, K.40, K.86, K.87, K.92, K.95, K.101, K.108, K.131, K.132, K.138).

2. Lor Peyniri

Malzemeler:

Peynir suyu

Hazırlanışı:

1. Peynir yapımından arta kalan peynir suyu ocağa konur ve kaynatılır.
2. İçerisine bir miktar yoğurt da konabilir.
3. Kaynayan peynir suyu sudan ayrılıp lor haline gelir.
4. Lor süzeklere konur ve fazla suyu süzülür.
5. Çömleklere konarak kışa hazırlanır. Soğuk erzak odalarında muhafaza edilir (K.12, K.22, K.40, K.55).

3. Peynir

Malzemeler:

Süt

Maya

Hazırlanışı:

1. Maya olarak henüz ot yememiş hayvan oğlak ya da kuzu kursağından peynir mayası kullanılmaktadır. Bu mayanın içerisine incir, ceviz ve nohut da konulmaktadır. Günümüzde ise daha çok eczanelerden satın alınan peynir mayası daha çok kullanılmaktadır (K.18, K.29, K.36, K.90, K.108, K.115, K.122).
2. Süt kaynatılır.
3. Yoğurt mayalanması gibi süt de mayalanma sıcaklığına gelince içine peynir mayası konur ve mayalanması için bekletilir.
4. Mayalanan süt süzek denilen bez tornalara konulur ve üzerine ağırlık olarak taş konarak suyu alınır.
5. Peynir suyu tekrar ocağa alınır ve peynir süzekleriyle beraber kendi suyu içinde uzun süre kaynatılır.
6. Kaynatma işlemi bitince peynir süzekleriyle birlikte alınır ve tekrar üzerine ağırlık konarak suyunun süzülmesi sağlanır.
7. Suyu süzülen peynirler bol tuzla tuzlanarak bidonlara basılır.
8. Bu peynirin özelliği çok kaynatılmasıdır. Beş kilogram sütten bir kilogram peynir elde edilmektedir. Süt kaynatılarak çok azalmış gibi görünse de oldukça bereketli bir peynirdir. Bereketli olmasının yanı sıra uzun süre kaynatıldığı için aynı zamanda sağlıklı bir peynirdir (K.18, K.22, K.29, K.40, K.90, K.108, K.115).

4. Tereyağı

Malzemeler:

Yoğurt

Hazırlanışı:

1. Yoğurt su eklenip yayıkta yayılarak yağı çıkarılır.
2. Yeterli olunca ayran süzeklere alınır.
3. Süzülünce yağ süzekte kalır.
4. Tereyağı tuz ile yoğrularak çömlek kaplara basılır ve kışın kullanmak üzere saklanır (K.22, K.92).

2.4.3.12. Tatlılar

Yörede yapıldığını tespit etmiş olduğumuz tatlılar; aşur çorbası, cevizli un kurabiyesi, dilberdudağı, dolandırma/oklava tatlısı, haside, hasuta, kabak tatlısı, kayısı tatlısı, kesmece, kuymak/helle, peynir helvası ve yumurta tatlısıdır.

1. Aşur Çorbası/Aşure

Malzemeler:

Süt
Şeker
Dövme
Ceviz
Kuru kayısı
Kuru üzüm
Kuru elma
Kuru incir
Fasulye
Nohut
Tarçın
Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Dövme haşlanır.
2. Büyükçe bir tencerenin içerisine kuru meyveler, şeker ve haşlanmış dövme konarak pişirilir.
3. Ceviz dövülür.
4. Bir miktar tereyağında dövülmüş ceviz kavrulur ve aşur çorbasına eklenir.
5. Pişince ocaktan alınır ve kâselere paylaştırılır.
6. Üzerine tarçın serpilir ve ılık olarak servis edilir (K.12, K.36).

2. Cevizli Kurabiye

Malzemeler:

250 gr tereyağı
1 su bardağı dolusu çok ince şekilde öğütülmüş ceviz

1 su bardağı şeker/pudra şekeri

1 su bardağı yoğurt

1 çay kaşığı karbonat/1 paket kabartma tozu

2 yumurta

Aldığı kadar un

Hazırlanışı:

1. Yoğurt, tereyağı, yumurta, pudra şekeri, karbonat, ceviz içi karıştırılır. Üzerine yavaş yavaş un eklenir ve hamur kulak memesinden biraz daha katı bir hale getirilir.
2. Yoğrulan hamurdan yumurta büyüklüğünde parçalar koparılır ve elde yuvarlandıktan sonra tepsiye dizilir.
3. Odun ateşinde pişirilir (K.12, K.13).

3. Cevizli Şeker/Polat Şekeri

Malzemeler:

Ceviz (öğütülmemiş)

Un

Nişasta

Şeker

Su

Hazırlanışı:

1. Ceviz içi kavrulur.
2. Şeker ve su karışımı ile şerbet yapılır.
3. Kavrulan cevizlerin üzerine şerbet dökülür ve karıştırılır.
4. Bir kabın içerisinde un ve nişasta karıştırılır ve şerbetli cevizin üzerine dökülür ve iyice karıştırılır.
5. Yapımı oldukça uzun süren beyaz toplar halinde olan bir tatlıdır (K.20, K.21).

4. Dilberdudağı

Malzemeler:

250 gr tereyağı

1 çay bardağı sıvıyağ
1 çay bardağı süt
2 yumurta
Öğütülmüş ceviz içi
Nişasta
Un
Şeker
Su
Limon

Hazırlanışı:

1. Sıvıyağ, süt, yumurta, nişasta ve un sırayla konarak karıştırılır ve hamur yoğrulur.
2. Yoğrulan hamur 15-20 eşit parçaya bölünür ve yufka şeklinde açılır.
3. Açılan yufkalar bardak yardımıyla kesilir ve içine ceviz içi konduktan sonra dudak şeklinde kapatılır.
4. Tereyağı eritilir.
5. Bakır tepsilere dizilen tatlıların üzerine eritilmiş tereyağı dökülür ve odun ateşinde pişirilir.
6. Şeker, su ve birkaç damla limon suyu ile dilberdudağının akıdı (şurubu) kaynatılır.
7. Pişen tatlı hamurunun üzerine şurubu dökülür.
8. Dilberdudağı biraz ılıyıp şerbetini çektikten sonra servis edilir (K.5, K.12, K.13, K.49, K.52, K.54).

5. Dolandırma Tatlısı/Oklava Tatlısı

Malzemeler:

Çarşı unu (hazır baklavalık un)
Yumurta
Karbonat
Yoğurt
Tuz
Nişe (nişasta)

Dövülmüş ceviz

Şeker

Su

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Büyükçe bir kabın içerisine un elenir ve ortası havuz gibi açılır. Bu havuzun içine yumurta kırılır, yoğurt, karbonat, bir çimdik tuz ve bir miktar da su ilave edilerek (eskiden hamur daha güzel açılsın diye küllü su yaparlardı ve bu küllü su durulunca baklava hamurunda kullanılırdı) hamur iyice yoğrulur. Kulak memesi kıvamında bir hamur elde edilir ve üzerine hamur kurumasın diye nemli bir bez örtülerek dinlemeye bırakılır.
2. Dövülmüş ceviz içi tereyağında kavrulur.
3. Yaklaşık olarak yirmi dakika dinlendirilen hamur küçük küçük bezelere ayrılır ve ekmek tahtasının üzerine çarşaf gibi incecik açılır. Ne kadar ince olursa o kadar güzel olur.
4. Açılan yufkalar ikiye katlanır ve ön tarafına oklava konur. Oklavanın hemen önüne de tereyağlı ceviz harcı konur ve yufka oklava şeklinde sarılır.
5. Yufka uzunlamasına büzülerek oklava içinden çıkarılır.
6. Dolandırma hamurunun kızartılacağı tepsi kolayca çıksın, şekli bozulmasın diye hafifçe yağlanır. Hazırlanan dolandırmalar tepsiye dizilir ve üç parmak eninde kesilir.
7. Tereyağı eritilir ve dolandırmaların üzerine sürülür ve bu şekilde fırına verilerek kızartılır.
8. Dolandırma kızarırken şerbeti yapılır. Su, şeker ve birkaç damla limon suyu karıştırılarak kaynatılır. Yörede şerbet için “akıt” kelimesi kullanılmaktadır.
9. Ilık olan dolandırmanın üzerine akıtı dökülür ve şerbetini çekmesi beklenir.
10. Bayram günlerinin vazgeçilmezidir (K.5, K.29, K.31, K.36, K.49, K.55, K.67, K.146, K.147).

6. Haside

Malzemeler:

Üzüm pestili

Üzüm pekmezi

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Üzüm pestili küçük küçük doğranır.

2. Pestilin üzerine pekmez konarak kavrulur.

3. Tereyağı yakılır.

4. Kavrulmuş pestilin üzerine dökülür ve bir süre daha kavrulur.

5. Sıcak olarak servis edilir (K.36).

7. Hasuta

Malzemeler:

5 kâse su

15 yemek kaşığı tozşeker

10 yemek kaşığı nişasta

5 yemek kaşığı tuzsuz tereyağı

Hazırlanışı:

1. Su, şeker ve nişasta iyice çırpılır.

2. Karışım bir tencereye alınır ve kaynatılır.

3. Tereyağı eritilir.

4. Karışıma eritilmiş tereyağı eklenerek beş dakika daha kaynatılır.

5. Ilık olarak servis yapılır (K.2, K.3, K.4, K.5).

8. Kayısı Tatlısı

Malzemeler:

Gün kurusu kayısı

Ceviz

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Kuru kayısılar ılık suda bir süre bekletilir ve bu şekilde yumuşaması sağlanır.

2. Yumuşayan kayısıların içine ceviz konarak kapatılır.

3. Kayısı tatlıları bir tepsiye dizilir.

4. İsteğe bağlı olarak üzerine şeker serpilebilir.

5. Bir tavada tereyağı eritilerek kayısı tatlısının üzerinde gezdirilir.
6. Tepsi odun sobasının fırınında on-on beş dakika kadar pişirilir. Yanmasın diye tepsinin dibine az miktarda su konur.
7. Tatlı pişince üzerine dövülmüş ceviz serpilerek servis edilir (K.12).

9. Kabak Tatlısı

Malzemeler:

2 kg kabak

7 bardak toz şeker

Öğütülmüş ceviz içi

Hazırlanışı:

1. Kabak yıkanır, iki parmak eninde doğranır ve akşamdan üzerine şekeri ilave edilerek bekletilir.
2. Ertesi gün kabaklar şekerini çekmiş ve suyunu bırakmıştır. Bu şekilde kaynatmaya alınır.
3. Pişen kabak tatlısı bir servis tabağına alınır ve üzerine bolca ceviz dökülerek servis edilir (K.122, K.130).

10. Kesmece

Malzemeler:

Un

Pekmez

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Tereyağı bir tavanın içerisinde eritilir.
2. Üzerine un konarak bir süre kavrulur.
3. Kavrulmuş unun üzerine pekmez dökülür ve kavurmaya devam edilir.
4. Kesmece hazır hale gelince bir tepsiye üç parmak kalınlığında olacak şekilde dökülür.
5. Kuruyunca dilimlenerek servis edilir (K.36).

11. Kuymak/Helle/Herle

Malzemeler:

Tereyağı

Un

Pekmez ya da şeker

Hazırlanışı:

1. Tereyağı bir tencerede eritilir.
2. Eriyen tereyağına un eklenerek kavrulur.
3. Un iyice kavrulunca şeker ya da pekmez dökülür ve bir süre de bu şekilde kavrulur. Şeker konunca bir miktar da su eklenir.
4. Sıcak ya da ılık olarak yenir (K.1, K.5, K.6, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.35, K.36, K.45, K.49, K.52, K.55, K.63, K. 83, K.130, K.150).
5. Aynı malzemelerle yapılan un helvası ceviz şekli verilerek nevruzda yenmektedir (K.24, K.31).

12. Peynir Helvası

Malzemeler:

1 kg tuzsuz tam yağlı koyun peyniri

2 su bardağı nişasta

1 su bardağı şeker

3 su bardağı su

Tereyağı

Hazırlanışı:

1. Tencereye yeteri kadar tereyağı konarak eritilir.
2. Nişasta ve peynir pütürleri gidene kadar iyice yoğrulur.
3. Erimiş olan tereyağının üzerine bu karışım eklenir ve sürekli karıştırılarak kavrulur.
4. İyice kavrulunca üzerine şekeri ve suyu eklenerek karıştırılır.
5. Pişen helva sıcak olarak servis edilir (K.12, K.13, K.22).

13. Yumurta Tatlısı

Malzemeler:

1 kg yoğurt

6 yumurta

2 çay kaşığı karbonat

Bir çimdik tuz

Aldığı kadar un

Sıvıyağ

Şeker

Su

Limon

Hazırlanışı:

1. Yoğurt, yumurta, tuz, karbonat karıştırılır ve kek kıvamından daha sıvı bir hamur elde edilir.
2. Hamuru kızartmak için bir tavanın içerisinde yağ kızdırılır.
3. Kızan yağın içine hamurdan bir kaşık alınır ve konarak kızartılır. Hamur kabarır ve altın rengine dönünce bir kabın içine çekilir.
4. Şeker, su ve birkaç damla limon suyu karıştırılarak şerbet hazırlanır.
5. Kızartılmış hamur şerbetin içine atılır.
6. Şerbetini çeken tatlı soğuyunca servis edilir (K.12, K.13).

2.4.4. İçecek Türleri ve Yapılışları

Doğanşehir yöresinde içecek olarak ayran (yayık/yannık ayranı), dağ çayı, yabani otlarla yapılan karışım çaylar, limonata, gül şerbeti, üzüm şerbeti, pekmez şerbeti, kızılcık şerbeti, vişne şurubu tüketilmektedir.

1. Gül Şerbeti

Malzemeler:

Şeker

Çalı gülü

Su

Hazırlanışı:

1. Gül yaprakları kopartılır ve yıkanır.
2. Bir kavanozun ya da şişenin içerisine gül yaprakları konur. Üzerine şeker ve su ilave edilerek kavanozun ağzı sıkıca kapatılır.
3. Güneşin altında üç gün bekletilir.
4. Kavanoz günlük olarak çalkalanır.
5. Gül suyu şerbeti olunca yaprakları süzülür ve suyu cam şişelere konarak buzdolabında saklanır (K.22, K.24, K.30, K.31, K.33, K.36, K.55, K.67, K.88).

2. Kızılcık Şerbeti

Malzemeler:

Şerbet

Şeker

Su

Hazırlanışı:

1. Kızılcıklar ayıklanır, temizlenir ve yıkanır.
2. Üzerine şeker ve su ilave edilerek kaynatılır.
3. Şerbet olunca kızılcıklar süzülür ve şerbet soğutulur.
4. Kavanozlara doldurulan kızılcık şerbeti buzdolabında saklanır (K.12).

3. Pekmez Şerbeti

Malzemeler:

Dut pekmezi

Hazırlanışı:

1. Dutların sapları ve yaprakları alındıktan sonra yıkanarak ezilir.
2. Ezilen dutlar ocakta iyice kaynatılır.
3. Yeteri kadar kaynayınca süzülür.
4. Kullanmadan önce soğuk su ile karıştırılarak inceltilir (K.22).

4. Üzüm şerbeti

Malzemeler:

Üzüm

Su

Hazırlanışı:

1. Üzümler yıkanır ve saplarından ayrılarak ezilebileceği bir kabın içerisine alınarak suyu çıkarılır.
2. Üzüm suyu kazana konarak uzun süre kaynatılarak koyulaştırılır.
3. İçebilmek için bir miktar soğuk suyla inceltilerek servis edilir (K.15, K.22, K.24, K.30, K.31, K.36).

5. Vişne Şurubu

Malzemeler:

1 kg vişne

5 su bardağı şeker

5 su bardağı su

Hazırlanışı:

1. Vişnelerin sapı ayıklanır, yıkanır ve bir tencerenin içerisine alınır.
2. Üzerine toz şeker ve su ilave edilerek kaynatılır.
3. Kaynatma sırasında oluşan beyaz köpükler alınır.
4. Şurup pişince süzgeçten geçirilir ve bir kavanoza doldurulur.
5. Buzdolabında saklanır. Soğuk içilir (K.55).

2.4.5. Mutfak Araç-Gereçleri ve Kullanışları

Yörede kullanılan mutfak araç ve gereçleri arasında bakır kazan, bakır tepsi, bıçak, çatal, çömçe, divan sinisi, ekmek tahtası, ekmek sacı, kaşık, kepçe, kevgir, kulplu tava, küçük kazan, büyük kazan, kara kazan, leğen, oklava, merdane, sini, tas, tepsi, teşt, yağ tavası, yayık, vb. bulunmaktadır. Bunların dışında:

Aktaraç: Ekmek pişiriminde kullanılan kılıca benzer tahta alet.

Ambar: Mutfaklarda bulunan ahşap kapaklı, üstten açıp kapanabilen, alttan erzak alınabilen, üzeri yüklük olarak da kullanılabilen araları bölmeli dolap.

Bocut: Sürahi

Çıngıllı: Kulplu kazan

Çıtrıklı: Kenarı işlemeli büyükçe bakır tabak

Eğiş: Kürek.

Ev yeri: Kiler.

Haral: Çuval.

Hasır sele: Yiyecekleri korumada kullanılan büyük sepet.

Hazma damı: Erzak odası.

Helke: Su ya da süt taşımada kullanılan araç.

Hıla: Beyaz bir bez.

Kaplık: Bulaşık sepeti.

Kemis: Süzgeç.

Kuşgana: Tencere.

Sehen: Sahan, tabak.

Sergi: Sofra bezi.

Sitil: Süt ya da su gibi sıvı şeyleri taşımada kullanılan kova benzeri araç.

Süğe: Ekmek pişirmede kullanılan taş.

Süzek: Delikli bez süzgeç.

Teşt: Bakır leğen

Zakra: Erzak

(K.1, K.6, K.8, K.12, K.13, K.15, K.19, K.22, K.35, K.36, K.95, K.108, K. 130).

2.4.6. Doğanşehir Yöresi Halk Mutfağı Genel Değerlendirmesi

Doğanşehir ilçesi çok az değişikliğe uğramış ve zengin çeşitliliği olan bir halk mutfağına sahiptir. Yemekler genellikle et, bulgur ve tereyağı üzerine oluşmuştur. Ayrıca hamur işleri ve sebze yemekleri de yapılmaktadır. Yemek çeşitlerine baktığımızda hamur işlerinin diğer Kafkasya Türklerinde de benzer isimlerde yapıldığını görmekteyiz. Et ve bulgur ile yapılan yemeklerde ise doğu ve güneydoğu Anadolu halk mutfağının izlerini bulabiliriz. Bununla birlikte Doğanşehir halk mutfağı geleneksel Türk mutfağının çizgilerini taşımaktadır.

Doğanşehir halk mutfağına ait yemek çeşitleri kadar bu yemeklerin yapıldığı yer de çok önemlidir. Genellikle iki katlı olan yöre evlerinde evin avlusunda ocak bulunur, kış hazırlıkları, ekmek ve yemek pişirme işlemleri günümüzde de burada yapılmaktadır. Evlerin mutfakları kuzeye bakan yöndedir. İklim olarak oldukça soğuk ve kuru olan bölgede erzakların saklanması sorun olmamaktadır. Mutfaklar genellikle iç içe bulunan iki odadan oluşur. İlk odada yemek pişirilir, bulaşık yıkanır. Bu odanın duvarında ***terek*** adı verilen kap-kacak dizilen duvar rafları bulunur. Bu odadan geçilen ikinci odada yani ***ev yerinde ise*** erzaklar el dokuması torbalara, çuvallara ya da kavanozlara konarak saklanmaktadır. Önceleri buzdolabı, derin dondurucu, vb. bulunmadığı için yiyecekler kurutularak ya da konserve olarak saklanır, serin ve ışık almayan bu odalarda muhafaza edilirdi. Günümüzde soğutucu aletler kullanılmakla birlikte kış hazırlıklarında yapılan işlemler neredeyse aynı şekilde yapılmaktadır ve bu odalar aynı işlevi görmeye devam etmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere kış hazırlıkları oldukça yoğun geçmektedir. Tarhana, bulgur, salça, reçel, pestil, pekmez, süt ve süt ürünleri, et ürünleri, sebze ve meyve kuruları kış için hazırlanarak saklanmaktadır. Dağlardan anık, narpız, kimyon, vb. gibi yabani otlar toplanmaktadır.

Önceleri mutfakta kullanılan araç-gereçlerde bakırın kullanım üstünlüğü bulunmaktayken günümüzde cam ve plastik ürünlerin kullanımının yaygınlaşması yörede de etkili olmuştur. Ancak bakır kap-kacaklar hala kullanımı yaygın olan araç-gereçlerdir.

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan yöre halkı güne oldukça erken saatte başladığı için çalışmaya başlamadan önce kuşluk vakti ilk yemeğini yer. Buna tütün altı denir. Tütün altı öğününde ekmek, bal, kaymak, yumurta vb. yenir. Sabah öğünlerinde ise genellikle peynir, çökelek, tarhana çorbası tüketilmektedir. Bunun dışında reçel çeşitleri, pekmez, bal, tereyağı, patates kızartması, közlenmiş yeşil biber, ekmek ve börek çeşitleri de yenmektedir. Öğlen ve akşam öğünlerinde ise köfte işleri, pilav çeşitleri, et yemekleri, sarmalar, dolmalar, sebze yemekleri, salata, hoşaf, ayran, vb. tüketilmektedir. Bu öğünlerin haricince yatsı vaktinde pestil, ceviz, kuru meyve, vb. yenmektedir. Uzun kış gecelerinde yatsılık denilen öğün olmazsa olmazdır.

Doğanşehir yöresinde sofra kuralları Türk gelenekleri ve İslami kurallar çerçevesindedir. Sofranın ve sobanın başına evin büyüğü-atası oturur. Evin büyüğü oturmadan yemek yenmez, o yemeğe başlamadan yemek yenmez. Yemeğe besmele çekildikten sonra başlanır. Sofra başında meleklerin kanadı titrer düşüncesiyle konuşulmaz, aynı düşünceyle sofra başında oyalanılmaz. İlk olarak yemek büyük kişiye

verilir. Yemekler sergi denilen sofra bezlerinin üzerine yerde oturarak yenir. Yemekler ekmek tahtasının üzerine konan büyük sinilerin üzerine konur.

2.5. Halk Bilgisi

2.5.1. Halk Hekimliği

a) Türk Halk Kültürü'nde

Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği denmektedir (Boratav, 1999, s. 122; Alptekin, 2010, s. 5).

Halk tıbbı, aynı zamanda "yerel tıp" *(ethnomedicine)* veya "halk tababeti/sağaltmacılığı" *(folk medicine)* olarak da adlandırılmakta; sağlık ve hastalığa ilişkin bilgi ve uygulamaların kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla oluşan, her aktarımıyla birlikte *yeniden üretilen* sözlü sağlık bilgisini nitelemektedir. Halk tıbbı bağlı bulunduğu kültürün bir parçasıdır; halka ait iyileştirme pratikleri, nesilden nesile aktarılarak oluşmuş, biriktirilmiş bilgilerin ürünüdür. Alışkanlıklar, deneyimler ve pratikler nedeniyle geleneksel bilgiye dayanır ve toplumdaki herkes az ya da çok bu bilgilere sahiptir. Bu alanda hastalık tedavisi amacıyla kullanılan ürünlerin hemen hepsi toplumsal tecrübe yoluyla edinilir (Kaplan, 2011, s. 151).

Halk tıbbında hastalığın nedeni ve algılanışı ile modern tıptaki tedavi, algılanış ve yöntemler birbirinden farklıdır. Aksi iddia edilse de halk tıbbı da modern tıp gibi uzmanlık gerektiren bir iştir. Örneğin, Anadolu'daki "ocaklık" kurumu düşünüldüğünde, halk tıbbındaki uzmanlık daha iyi anlaşılacaktır. Modern tıp, sebep-sonuç ilişkisine bağlı nedensellik bağı içinde kesin/bilimsel bilgiyi gerektirirken, halk tıbbında mantıksal/bilimsel bağ yerine inançlar ve yaşantıya, tecrübeye bağlı bilgi ve uygulamalar rol oynamaktadır. Halk tıbbında şifa, genel olarak hastanın yalnız bedenini değil ruhunu da iyileştirmeye dayanmaktadır. Sağlığı bir bütün olarak düşünerek, *bedenin iyileşmesini öncelikle ruhun iyileşmesine bağlayan* anlayış, aynı zamanda teşhisten tedaviye uzanan sürecin bütününe yansımaktadır. Halk tıbbının kökenlerini oluşturan bu bakış açısı, *ruh-beden sağlığı* bütünlüğünde kendisini ifade etmektedir. Günümüzde modern tıp – geleneksel tıp tartışmalarının temelinde, bedeni bir *makine* gibi gören modern tıp anlayışının karşısında; daha bütüncül (holistik) bir bakış açısına

sahip *geleneksel* ve yeniden üretilen biçimleriyle *tamamlayıcı (complementary)* ya da *alternatif* olarak ifade edilen iyileştirme yöntemlerinin yaklaşım farkı bulunmaktadır (Kaplan, 2011, s. 151).

Eski Türklerde de hastalıklar kişisel, çevresel ve doğaüstü sebeplere dayanmaktadır. Bu problemler, kam ve baksıların afsunlama, göçürme, alazlama gibi dinî-sihrî tedavileri, otacı, emci, atasagun ve benzerlerinin ilaç ve ameliyatları ile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Atlı-göçebe yaşam tarzları nedeniyle tabiat şartlarına dirençli fertlere ihtiyaç duyan eski Türklerde halk hekimliği uygulamaları çok zengindir. Bu, onların hastalıklar, sağlatma yöntemleri ve bunları uygulayanlar için kullandıkları kelimelerde de açıkça görülmektedir (Atnur, 2010, s. 52).

Halk hekimliği, binlerce yılın bilgi birikimi olan geleneksel anlayıştır. Çağdaş tıp, bu uygulamalara tamamen karşı çıkmış, kesin deneyimlerle bilinen, birçok halk ilacını, "kocakarı ilacı" diye küçük görmüştür. Bir taraf modern tıbbı her şey görürken, diğer taraf da halk hekimliğinin geleneksel yöntemleriyle, tabiat hazinesinden elde edilmiş ilâçlarla çalışanlar da, zaman zaman modern tıbbın gelişmelerini ve ulaştığı düzeyi görmezden gelmiştir. Bilimi, doğruları belirleyen bir metot olarak kabul edenlerin yanı sıra sağlık ve tedavide, alternatif tıbbın kabulünde artış görülmektedir (Artun, 2009, s. 414).

Halk hekimliği *"Sağlık, Tanrının insanlara verdiği en büyük armağandır."* Düşüncesi ekseninde oluşmuştur (Acıpayamlı, 1989, s. 1). Doğaüstü alana ilişkin kutsallık atfedilen çeşitli simgeleri, kişileri, bazıları kurumlaşmış hale gelen pek çok geleneksel iyileştiriciyi ve ziyaret yerlerini kapsayan din ve büyü temelli uygulamalar, halk tıbbının önemli birer parçasıdır. Halk kültürünün içinden çıkmış olan bu geleneksel tıp uygulamaları, Halkbilimin temel çalışma alanlarından da biridir (Kaplan, 2011, s. 152).

Halk hekimliği bilgileri çağlar boyu kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ülkemizde kapalı ve kırsal alanlarda bütün canlılığı ile yaşamakta olan pratik ve uygulamalar şehir merkezlerinde âdet ve gelenek olarak aydın kesimde bile varlığını göstermektedir. Buna uygun örnek olarak verebileceğimiz bir davranış, kültür düzeyi yüksek olan modern bir kadının gelişmiş bir hastanede doğum yaptıktan sonra başına bağladığı kırmızı bir kurdelenin kökeninde Orta Asya inanç ve uygulamalarını görmek mümkündür. Halk arasında *"kocakarı", "ocaklı", "efsuncu"* v.b. olarak bilinen ve kendine göre tedavi uygulamaları bulunan kişiler aslında birer halk hekimidirler. Bu kişilerin yaptıkları ilaçların ve uygulamaların hastalıkların tedavisi ile doğrudan

doğruya ilgisi bulunmazken, bazılarının uygulama ve ilaçlarının olumlu sonuçlar verdiği de görülmektedir. Bunlar çoğunlukla deneyimli kişiler olup tedavi yöntemlerini büyüklerinden öğrenmişlerdir (Artun, 2007, s. 214-215).

Halk geleneğinde sağlığı koruma, hastalıkları tanılama ve sağaltma işlem ve yöntemlerinin bir bölüğü sadece büyülük niteliktedir. İkinci bir bölüğünde ise büyülük ve akıllık işlemler birbirini tamamlar. Büyülük nitelikte korunma ve sağlatma işlemleri arasında yatırlar, ocaklar, üfürük, afsun ve urasa, kutlu yerler ile Hızır'ın kutlu kişiliğine bağlı korunma ve sağaltma işlemleri gelmektedir. Gerçekçi niteliği çok belirli olan işlemlerde bile türlü inançlara, efsanelik kişilerin kutlu güçlerine dayanma halk hekimliğinin başlıca niteliğidir (Boratav, 1999, s. 125-127).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde halk hekimliğine bağlı uygulamalar şöyledir:

1. Ağrılar

- Ağrı, sızı için yılan eti yedirilir ya da yılan derisi/eti ağrılı bölgeye sarılır (K.12).
- Baş ağrısı için ortadan ikiye ayrılmış patates başa bağlanır (K.1, K.6, K.21, K.36).
- Baş ağrısı için saç diplerine kına yakılır (K.13).
- Bel ağrısı için sırta kenger çekilir (K.31).
- Bel ağrısı için yumurta cıbarı yapılır. Yumurta sarısı ve rendelenmiş sabun karıştırılarak macun haline getirilir ve temiz bir bezin üzerine serilerek belin üzerine sürülür ve üzerine bez dolanır (K.12).
- Bel ağrısı için şişe çekilir ya da cıbar denilen bir tür yakı vurulur (K.49).
- Diş ağrısını dindirmek için meşe ağacından alınan mazı havanda dövülerek dişe bastırılır (K.36).
- Diş ağrısı için ağrıyan dişe karanfil konur (K.1).
- Karın ağrısı için payam uşağı denilen bir bitki kaynatılır ve suyu ile banyo yapılır (K.4, K.5).
- Kulak ağrısı için kulağın içine soğan suyu sıkılır (K.31).
- Kulak ağrısını gidermek için bir miktar sütün içerisine kül dökülüp karıştırılarak kulağa dökülür (K.4, K.5).
- Küçük çocuklar sancılandığında kül çekilir (K.4, K.5).

- Romatizma ağrıları için çörek otu havanda iyice ezilir ve sabahları aç karnına bir tatlı kaşığı yenir (K.13).
- Romatizma ağrılarına ya da kol ve bacaklarda görülen şiddetli ağrılara gazyağı ve un karıştırılarak bir hamur yoğrulur. Hamurun içine bir miktar da tuz konulur. Bu hamur ağrıyan yerlere bir çaputla sarılır (K.1, K.12).
- Sırt ağrıları için jiletle ağrıyan bölgelere hafif çizikler atılır, kan akıtılır (K.13).
- Sancıyı rahatlatmak için kekik kaynatılır ve içilir (K.6).
- Sancı için saman kaynatılır (K.22).

2. Yaralar

- Vücutta oluşan yaralara miras altını sürülür, bu şekilde yaranın iyileşeceği düşünülür (K.54).
- Yüzde oluşan yaralara iyileşmesi için elma sürülür (K.1).
- Pav yavşağı denilen bir bitki ezilir ve bir miktar suda iyice kaynatıldıktan sonra yaranın üzerine sürülür, suyu içilir (K.81).
- Yarık şeklinde olan yaralar için melengiç sakızından fitil yapılır ve yarığın içine yerleştirilerek üzeri bir çaputla bağlanır (K.8).
- Dermeği otu kesilir ve yaraya sürülür ya da bağlanır (K.54, K.108, K.109, K.110, K.111, K.112).
- Yaraları iyileştirmek için soğan rendelenir ve sütle karıştırılarak macun haline getirildikten sonra pişirilir ve yaranın üzerine sürülür ve yaranın üstü bir çaputla bağlanır (K.4, K.5).
- Tereyağı bir tavada eritilir, hafifçe yakılır ve bir çaputa sürülerek yaraya basılır (K.4, K.5).
- Kara üzüm kurusu iyice ezilir ve iyileştirmesi için yaraya bağlanır (K.1).
- Kanı durmayan yaraya kül ya da tuz basılır (K.1).
- Açık yara mikrop kapmasın diye yaraya soğan ya da sarımsak sürülür (K.13).
- Dil yaraları için karadut yenir (K.1, K.6, K.29).
- Ağız yaraları için yörede su kenarlarında çokça bulunan taş anasonu kaynatılır ve bunun suyuyla gargara yapılır (K.31).

3. Deri Hastalıkları

Mayasıl (Egzama)

- Mayasıl olan yere kına yakılır (K.36).
- Mayasılı iyileştirmek lokum çekilir (K.1).
- Mayasıl olan kişi acı yememelidir, acı mayasılı azdırır (K.12).

Siğil

- Siğili olan kimse siğil sayısı kadar arpayı eline alarak arkasına bakmadan üç adet Sûbhaneke duasını okur ve tüm arpaları toprağa gömer, böylece siğilleri dökülür (K.36).

Sivilce/Çıban/İltihap

- Sivilce ya da çıban için çıtlık otu denilen bitkinin suyu çıkarılır ve sivilcelerin üzerine sürülür (K.31)
- Soğan küçük küçük doğranır ve kavrulduktan sonra sivilcelerin üzerine sürülür (K.31).
- Soğanın suyu çıkarılır ve sivilcelerin üzerine sürülür (K.12, K.13).
- Çıbana pestil bağlanır ve böylece iltihabı boşalır (K.36).
- İltihaplı yaralar ya da dolama gibi rahatsızlıklar için soğan kabuğuyla birlikte közde pişirilir ya da suda kaynatılır. Pişen soğanın cücüğü yaranın üzerine bir bezle bağlanır, iltihabı hemen söker (K.6, K.13, K.25, K.31, K.55).
- İltihaplı yaralar için elma püresi yapılır ve yaranın üzerine sürülür (K.1).
- İltihaplı yaraya lokum bağlanır (K.4, K.5).
- İltihabı söksün diye sabun rendelenerek macun haline getirilir ve üzerine bağlanır (K.12, K.13).
- Soğan suyu iltihabı söker (K.31).
- Ciltte oluşan yaralar için karadut bir tülbentin içinde ezilir ve suyu deriye sürülür. Alerji şeklinde ortaya çıkan cilt hastalıklarında vücut küllü su ile yıkanır (K.13).

Vücut Çürükleri/Morlukları

- Düşme, çarpma sonucu ezilen deride oluşan morluk ve çürüklüğü alsın ya da iç kanamayı önlesin diye o bölgeye hayvanın kuyruğu çekilir. Kafa çarpmaları için de aynı şey yapılır (K.88, K.92, K.93).

- Düşme ve çarpma sonucu oluşan morluklar için hayvan postu bağlanır (K.92).
- Morarma ve şişliklerde tuzlu hamur yapılır ve yapıştırılır (K.13, K.23).
- Davarların karın eti iyice tuzlanarak eziklerin üzerine bağlanır (K.36).

4. Hareket Sistemi Rahatsızlıkları

Kırık-Çıkık

- Kırıkçı-çıkıkçıya gidilir. Sınıkçı öncelikle elle kontrol ettikten sonra kırık, çatlak ya da çıkık olduğuna karar verir. Rahatsızlığı gidermek için sorunlu olan yeri eliyle çekip düzelterek eski yerine oturtur. Bunun üzerine yumurta beyazı beze sürülür ve kırık olan yere bağlar (K.2, K.3, K.4, K.5).
- Sınıkçı kırık ya da çıkık olan bölgeyi eli ile çeker. Yumurta akı, tuz ve suya batırılmış bezle sarar, bu bez kemik gibi donar. On beş gün hatta bir ay bu şekilde kalır (K.54).
- Kırık-çıkık için sorunlu bölge tahta ile sabitlenir ve üzerine bol tuzlu su suda bekletilmiş bez ile kuru bez birkaç kat bağlanır. On beş-yirmi gün sonra şiş olan bölgenin şişliği azalır, bezler gevşer ve tahta da çıkarılır (K.109, K.112).
- El-ayak burkulmalarında rahatsızlığı gidermek içi keçi kılır kavrulur ve burkulan yere bağlanır (K.88, K.89, K.90, K.92, K.93).
- Burkulmalarda sıcak su ve sabun ile burkulan yer ovulur (K.55)
- Boyun fıtığı ya da boyun ağrıları için ısırgan tokumu (tohumu), çörek otu, küncü (susam) iyice ezilerek karıştırılır ve halis bala katılarak yenir ya da boyna sürülür (K.6).

5. Solunum Sistemi Rahatsızlıkları

Soğuk Algınlığı

- Soğuk algınlığında kepek ısıtılıp hastanın sırtına, göğsüne konur (K.54).
- Kiremit dayanabilecek kadar bir ısıya getirilir ve göğsün üstüne konur (K.54).
- Soğuk algınlığına bağlı rahatsızlıkları gidermek için çakır dikeni denilen bitki kaynatılır ve suyu içilir (K.31).
- Soğuk algınlığı için yazdan toplanan koyun gözü otu, süslülük ve alıç kaynatılarak içilir (K.23).
- Soğuk algınlığı ve akciğer rahatsızlıkları için şişe çekilir.

Boğmaca

- Boğmaca olan çocuğa erkek kara eşeğin sütü içirilir (K.26, K.46).
- Boğmacayı sağaltmak için yedi farklı renk iplik kıvrılır ve boyuna bağlanır (K.13).
- Boğmaca olan çocuğun iyileşmesini sağlamak amacıyla boynuna kırmızı iplik bağlanır (K.36).
- Boğmaca olan çocuk boğmaca deliği/kayasına götürülür ve burada deliğin içerisinden geçirilir. Giderken çocukların anneleri yanlarında iki ekmek yağlayıp götürürler, ekmeği kayanın olduğu yere bırakırlar (K.36).
- İki koca kaya parçasının çatılmış bir şekilde olması ile oluşan boğmaca deliğine gidilir. Burada buğday, nohut ve mısırdan hedik pişirilir ve çocuklara dağıtılır, bu şekilde boğmacanın geçeceği düşünülür (K.95, K.97, K.101).
- Boğmaca olan çocuk kışın kardan yapılan büyük bir delikten geçirilir (K.23).

Öksürük

- Öksürük için tereyağı eritilerek dut pekmezine karıştırılır ve ılık olarak içilir (K.55).
- Bir bardak sıcak suyun içerisine halis bal, karabiber ve limon suyu karıştırılarak içilir (K.1).
- Öksürüğü gidermek için ayva yaprağı kaynatılır ve suyu içilir (K.7, K.8).

Boğaz Ağrısı

- Boğaz ağrısını gidermek için boğaza sıcak kül bağlanır (K.88, K.89).
- Bademcik şişmesi için temiz bir topraktan sıcak çamur yapılır ve bir bezle boyuna bağlanır (K.12, K.13).
- Bademcik için boyuna tentürdiyot sürülerek masaj yapılır (K.1).

Astım

- Güzün açan sığırkuyruğu denilen sarı renkte bir otu kaynatarak suyunu içmek astımı geçirir (K.108, K.109, K.110, K.111).
- Dağ yavşağı solunum yolları rahatsızlıklarına, nefes darlığına iyi gelmektedir (K.6).
- Astım ve solunum yolları rahatsızlıklarına iyi geldiği düşünülen *Sulu mağaraya* gidilir (K.1, K.6, K.8, K.17, K.18, K.28, K.29, K.39).
- Dağ çayı nefes darlığına iyi gelir (K.13).

6. Sindirim Sitemi Rahatsızlıkları

- Mide rahatsızlıkları için nane çayı yapılır ve içilir (K.36).
- Bağırsak kurdunu dökmek için ısırgan otu ezilir ve pekmeze katılarak aç karnına birkaç gün yenir (K.6).
- Livinç otu vücuttan zehri atmada çok kuvvetli bir bitkidir (K.6, K.8).
- Mide rahatsızlıkları için aç karnına her gün bir tatlı kaşığı bal yenir (K.29).
- Yörede amel denilen ishal rahatsızlığı için erik ekşisi leblebi tozuyla karıştırılarak yenir. Ayrıca hastaya pirinç lapası, haşlanmış patates ve sumak karışımı ile yoğurt yedirilir (K.1, K.12, K.13, K.31).
- İshal olmak için kuru ya da yaş kayısı yenir ve üzerine bir bardak su içilir (K.1, K.29).
- Gaz sancısı için anason kaynatılır ve içilir (K.35).

7. Üriner Sistem Rahatsızlıkları

- Böbrek rahatsızlıkları için maydanoz suyu kaynatılır ve suyu içilir (K.54).
- Böbrek taşı düşürebilmek için kırk kilit otu, kiraz sapı kurusu ve altın otu kaynatılarak içilir (K.1).
- Böbrek taşı düşürmek için traktöre ya da motora bindirilerek hastanın vücudunun sarsılması sağlanır (K.81, K.82).

8. Göz Hastalıkları

- Göz kızarıklığını gidermek için miras altını ile göze bastırılır (K.54).
- Göz hastalıkları için göz otu denilen bitki kullanılmaktadır (K.115, K.117).
- Göz rahatsızlığına kardaş kanı denilen bitki iyi gelmektedir (K.115, K.117).
- Göz ağrısı için moda adı verilen gıda boyası ve şeker bir havanda dövülür ve göze sürülür (K.6, K.7, K.8, K.20).
- Göz ağrısı için yeni doğum yapmış annenin sütünden damlatılır (K.22).
- İtdirseği denilen arpacık hastalığı için ortadan ikiye ölünmüş sarımsak arpacığın üstüne sürülür (K.55).
- Ağrıyan göze çay buharı tutulur (K.1).

9. Kalp-Dolaşım Sistemi Rahatsızlıkları

- Çınar ağacının yaprağı, ısırgan otu ve süslülük yaprağı kaynatılarak suyunun içilmesi durumunda kalp ve damar hastalıklarına iyi gelmektedir (K.54).
- Kuru ya da yaş ısırgan kaynatılarak suyunun içilmesi dolaşım bozukluklarını giderir (K.6).
- Dolaşım bozukluğu olan kişinin ayağının altına bir miktar temiz toprak konur. Sorunlu yere bastırılır ve usturayla burası çizilerek kirli kanının akması sağlanır. Kan temizlenmeye başlayınca da üzerine bir bez yardımıyla ezilmiş ısırgan otu sarılır (K.6).
- Alıç yendiği ya da kaynatıldıktan sonra suyu içildiği takdirde kalp rahatsızlıklarına iyi gelmektedir (K.108, K.109).
- Kekik kaynatılıp suyu içildiği takdirde damar rahatsızlıklarına iyi gelir (K.8).

10. Kadın Hastalıkları

- Adet dönemi sancılı geçmesin diye mümkün olduğunca kendini sıcak tutmak gerekir. Adet sancıları şiddetliyse su şişelerine sıcak su konarak ya da sıcak su torbası kullanarak karın bölgesi ve kasıkların sıcak tutulması sağlanır (K.36).

11. Diğer Hastalıklar

Sarılık

- Sarılık olan çocuğun üst dudağının iç kısmına ortadan ikiye ayrılmış bir sarımsak basılır (K.54)
- Sabahları aç karnına kenger yendiği takdirde sarılık geçer (K.150).
- İğde çiçeği suya atılarak kaynatılır ve bu su ile banyo yapılır (K.150).

Sıtma

- Sıtma için sütlüven otu kıvrılarak “Falanın, filanın sıtmasını geçir, ben de senir koğuram (bırakayım).“ denir (K.36).

Tansiyon

- Çekem otu ve ökse otu tansiyonu düşürmek için kullanılır (K.13, K.31).

Şeker

- Sülsülük meyvesi kaynatılarak suyu içilir (K.108, K.109, K.115, K.117).
- Dağ çayı içmek şeker hastalığını yok eder (K.12, K.13).

Kanser

- Cilt kanseri için karadut ezilir ve kanserli bölgeye sürülür (K.13).
- Kanser için siyah turp tüketilmelidir (K.117).

Prostat

- At kuyruğu otu prostata çok iyi gelir (K.1).

Hemoroit

- Basur de denilen hemoroit için kirpi eti yedirilir (K.12).
- Basur için birkaç demet maydanoz suda iyice haşlanır ve bir bez bu su ile yıkanır, hafif nemli bırakılır ve bunu üzerine oturulur (K.1).

Saç Dökülmesi/Saç Kıran/Bit

- Saç dökülmesin, güzel ve parlak olsun diye saçlar sabun yerine yörede dağlardan çıkarılan bir kil ile yıkanır (K.23).
- Saç kıran için sarımsak ikiye ayrılır ve saç diplerine sürülür (K.31)
- Bit için saça gazyağı sürülür (K.49).

Arı Sokması

- Arı sokması durumunda arının soktuğu yer demir parçasına bastırılır (K.37).
- Arı sokmasında arının soktuğu yere çamur ya da domates suyu sürülür (K.95).

Kabakulak

- Kabakulak için bu işi iyileştirmeyi bilen bir kişi kulağın altından çene altına kadar yayılan şişliğin üzerine tükenmez kalemle Arapça dua yazar. Bunu yaparken her harften önce kalemi diline değdirir (K.1).

2.5.2. Halk Baytarlığı

a) Türk Halk Kültürü'nde

Anadolu halkının veteriner olmadığı ya da veterinere ulaşamadığı zamanlarda ya da veterinere gitmek istemediklerinde hayvanlarını hastalıklardan korumak veya

hayvanlarını tedavi etmek için başvurdukları uygulama ve pratiklerin tümüne halk veterinerliği (baytarlık) denir (Artun, 2007, s. 219).

Anadolu'ya gelmeden önce yaşadıkları yerlerde de başlıca geçimlerini hayvancılıkla sağlayan, göçebe ve yerleşik Türklerin, hayvan sağlığı ile ilişkili zengin bir gelenekleri vardı (Boratav, 1999, s. 129).

Afyon bölgesinde Kara Baba isimli iki yatır vardır. Hayvanlar kara-dalak hastalığına yakalanınca çoban sürüyü bu yatırların çevresinde üç veya yedi defa çevirir, sopasını yatırın üstüne atar, orada yığılmış değneklerden bir tane alır. Bu yatıra her sürüden bir kurban adak vermek gerekir (Boratav, 1999, s.130).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede hayvanlarda oluşan rahatsızlıkları gidermek için uygulanan yöntemler şunlardır:

- Bir hayvan hastalandığında insana nasıl bakılıyorsa ona da öyle ihtimam gösterilir, aynı tedaviler uygulanır (K.29, K.77, K.108, K.109).
- Hayvana kurt düştüğü takdirde şeftali ağacının yaprağı iyice ezilir ve yağı damlatılır (K.8).
- Hayvana kurt düştüğünde bütün vücudu tuzla ovulur, tuz kurdu döker (K.13).
- Hayvanlarda oluşan yaraları iyileştirmek için hayvanın kendi pisliği yaralı yere sürülür (K.6)
- Hayvan şap hastalığına yakalanırsa dut pekmezi içirilir. Aynı işlem hayvan sarılık olduğunda da yapılır (K.77).
- Hayvanın karnı şiştiğinde karbonatlı su yapılır içirilir (K.18).
- Artık hayvanlara veterinerler bakıyor. Aşısı, yemi hep özeldir (K.6, K.29, K.58, K.77, K.108, K.109).

2.5.3. Halk Meteorolojisi

a) Türk Halk Kültürü'nde

Meteoroloji, atmosfer tabakası içinde oluşan tüm olayları ve bunlarla ilgili değişmeleri konu edinen bilim dalıdır. Atmosfer tabakası içindeki olaylar basınç, sıcaklık, yağış, buharlaşma, bulut ve bulutluluk, güneşlenme ve rüzgârlar olarak

sıralanabilir. Halk meteorolojisi ise geleneksel yöntemlerle hava tahmini yapılmasıdır (Artun, 2007, s. 220).

Teknik ve teknolojik yetersizlik içindeki toplumlarda, yüzyıllara dayalı yerel deneyim görgü ve tahminlerle atmosfer olaylarına ilişkin önceden bilinebilirlik oranı yüksek denebilecek bir düzeye ulaşmıştır. Bu tür toplumlar, çoğunlukla atalardan öğrendikleri hava tahmini yöntemleriyle hava tahmini yaparlar. Yaşama savaşının verildiği toplumlarda doğa acımasız ve yıkıcı olabilmektedir. Bu nedenle geleneksel yapılı toplumlarda, doğa karşısındaki yetersizliğin, zayıflığın giderilebilmesi onun insanoğlu için hazırladığı tuzakların önceden tahmin edilebilmesiyle imkân kazanmaktadır (Artun, 2007, s. 220).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Arılar fazla olursa kışın sert geçeceği düşünülür (K.95, K.96, K.100, K.101, K.102, K.104, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129).
- Eğer arılar sabah kovanlarından çıkmamışlarsa ya da kovanın etrafında dönüp duruyorlarsa yağmur yağacağı düşünülür (K.17, K.18).
- Ayva ve kızılcık bol olursa kış çok uzun ve sert geçer (K.1, K.6, K.7, K.8, K.10, K.13, K.51, K.54, K.55, K.95, K.97, K.101).
- Sinekler eve doluşmaya başlarsa havanın soğuyacağı ya da yağmur yağacağı düşünülür (K.6, K.8, K.14, K.15, K.24, K.25, K.31, K.36, K.55, K.59, K.73, K.74, K.150).
- Göçmen kuşlar çok olursa, o sene kış çok çetin ve uzun olur (K.1, K.6, K.8, K.12, K.13, K.26, K.27, K.46).
- İnekler kuyruğunu çok sallarsa yağmur yağar (K.12, K.13, K.15, K.30, K.44, K.45)
- İnek, koyun, at, eşek gibi hayvanlar ayaklarını sık sık yere vuruyorsa yağmur yağacağı düşünülür (K.15).
- Kış gecesi gökyüzünde çok yıldız olursa don olacağı düşünülür (K.13).
- Kış günlerinde gece gökyüzünde yıldızlar çok ise havanın açık olacağı, ertesi gün yağmur yağmayacağı düşünülür (K.6, K.8, K.10, K.22, K.55).
- Kavak ağacının gazelleri (yaprakları) erkenden sararırsa kışın çok sert geçeceği düşünülür (K.13, K.28, K.29).

- Ağustos ayının ilk iki-üç haftası bunaltıcı bir sıcak yaşanır. Bu tarihten sonra kuyruk doğar ve havalar serinlemeye başlar. Halk arasında 15'inde bendi, 20'sinde kendi." ifadesiyle kuyruğu doğduğu zaman dilimi anlatılır. Sabah ve akşam saatleri kuyruk doğduktan sonra oldukça serin geçer (K.6, K.8, K.43, K.47, K.54).
- Cemre düşmesi ile hava sıcaklıklarında değişikliklerin olacağına inanılır. *Cemre düştü* tabirinin yerine *köz düştü* ifadesi kullanılır. Şubatın yirmisinde birer hafta aralıklarla cemre/köz önce havaya düşer, sonra suya, ardından da toprağa düşer. Bundan sonra tabiat canlanır, her yer yeşerir, hava sıcaklıkları artar. Açıkta kalan, dışarda kalan canlıların bu tarihten itibaren hava koşullarından dolayı ölmeyeceği düşünülür (K.2, K.6, K.8, K.12, K.13, K.29, K.54, K.90, K.122, K.124).

2.5.4. Halk Matematiği

a) Türk Halk Kültürü'nde

Anadolu halkının günlük işlerinde, alışverişlerinde, her türlü değiştirme işlemlerinde vb. hesaplama gerektiren durumlarda kendi geliştirdikleri ölçü birimlerini kullanmalarına "halk matematiği" denir.

Halk matematiği, halkın elinde bulunan kap kacak türünden objeleri ölçü birimi olarak kullanması esasına dayanır (Artun, 2009, s. 235).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

- Bir kırat: 16 kg
  Bir teneke: 15 kg
  Yarımlağa: 8-10 kg
  Hülbük: 2-3 kg
  Okka: 1 kg
  Nü/Nüğ: 500 gr (K.36, K.55, K.150).

2.5.5. Doğanşehir Yöresi Halk Bilgisi İle İlgili Genel Değerlendirme

İnsanlar yaşam koşullarına bağlı olarak türlü gereksinimlerini ve karşısına çıkan olumsuz halleri gidermek için çareler aramışlardır. Zaman içerisinde ortaya çıkan bu çareler kalıplaşmış bir halde nesilden nesile aktarılarak bir bilgi sistemini meydana getirmiştir. Yer, zaman ve insan etkileşimleri sonucu oluşarak yöreye özgü bir nitelik taşıyan bu bilgi sistemi insanı koruyan ve yaşamını kolaylaştıran bir unsur olarak fonksiyonunu devam ettirmektedir.

Doğanşehir yöresi halk bilgisi ve buna bağlı uygulamalar günümüzde de yörede oldukça canlı bir şekilde devam ettirilmektedir. Ancak modern çağ ve onun sunduğu nimetler ülkemizin genelinde olduğu gibi çalışma sahamızda da etkin hal almaya başlamıştır. Ancak bahsi geçen uygulamaların kökeninin Orta Asya Türk halk bilgisi temeli ekseninde geliştirildiği açıkça görülmektedir.

Yöre insanı halk hekimliği yöntemlerinden günümüzde de faydalanmaktadır. Ancak hastalığı sağaltmada önceliği tıbbi ve akılcı çarelere vermiştir. Tıbbın çare olamadığı durumlarda ya da tıbbi müdahalelere ek olarak halk hekimliği yöntemlerini de uygulamaktadır. Yörede varlığını ortaya koyduğumuz ocaklar, sınıkçılar, efsuncu-nefesi kuvveti hocalar bunun birer göstergesidir. İlacın doktorun olmadığı yokluk-çaresizlik zamanlarında halk bilgisine dayalı halk hekimliği yöntemlerinde en çok kullanılan malzemeler arasında bitkiler bulunmaktadır. Bitkiler yörede her zaman şifa kaynağı olarak görülmüştür. Bu da bize Orta Asya bozkır yaşamını ve konar-göçer olarak yaşayan, dolayısıyla tabiatla iç içe olan Türk insanını hatırlatmaktadır.

Temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan yöre insanı tabiat olayları ile yakından ilgilenmiş ve buna bağlı olarak halk meteorolojisini oluşturmuştur. Atmosfer olaylarına dair birtakım tahminlerde bulunarak işini gücünü ayarlamıştır. Uzun süreli gözlemlere dayanana bu bilgiler kesinlik taşır hale gelmişlerdir. Halk meteorolojisine bağlı olarak geliştirilen inanışlar günümüzde de oldukça etkindir. Ancak halk baytarlığı yöntemleri eskiye oranla hâkimiyetini veteriner hekimlerin uyguladığı yöntemlere bırakmıştır. Yöre insanı hayvanına çok değer verir ve ona eziyet çektirmenin günah olacağı inancı sebebiyle hayvanlarına özel ihtimam gösterir. Rahatsızlanan hayvanlara bir insanmış gibi muamele eder.

Yöre insanı günlük hayatında, alış-veriş ilişkilerinde bir hesaplama gerektiren işlerde halk matematiğine bağlı unsurlardan yararlanmaktadır. Bu unsurlar arasında nü

ve okka kullanımı oldukça az iken, kırat, teneke, hülbük ve yarımlağa yaygın olarak kullanılmaktadır.

Doğanşehir yöresi kendine özgü kurallarla halk bilgisini oluşturmuştur ve günümüzde de bunlardan faydalanmaya devam etmektedir. Kültürel miras haline gelen bu bilgi sisteminin kökeni Orta Asya Türk bilgi yapısına dayanmaktadır.

2.6. Oyun ve Eğlenceler

2.6.1. Çocuk Oyunları

a) Türk Halk Kültürü'nde

Her milli kültürün önemli ve özgün unsurlarından birisi de halk oyunlarıdır. Halk oyunları, *Toplum zekâsının, yeryüzündeki zarif bitki, hayvan, su vs. hareketlerini, insan bedeninde, toplumun inanç, edep, sanat ve kahramanlık gibi duygularını dile getirecek şekilde bütünleştirip, uyarlamak, giyim ve çalgılar eşliğinde toplu-birlikte veya birey olarak icra etmektir* şeklinde tanımlanabilir. Çocuk oyunları da çocukların zekâlarının ürünüdür. Bu anlamda milli kültürün dolayısıyla halk kültürünün çok önemli bir bölümüdür. Genel olarak yaş gruplarına göre, 3-5, 5-10 yaş, 10-15 yaşlarında değişik oyunlar oynanmaktadır. Bu oyunların çok önemli tarafı çocukların eseri olmalarıdır (Yamakoğlu, 2001, s. 543).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

DÇO-1 Çıngılım Çıktı

Çıngılım çıktı oyunu gece oynan bir oyundur. Bu oyunda çocuklar iki gruba ayrılırlar ve her grup kendi arasında bir de başkan seçer. Önce ebe olacak grup belirlenir. Ebe oyunun oynandığı yerde bekler. Diğer grupta kendi ekibini saklar. Enellikle ev aralarında karanlık yerlere, ahırlara saklanılır. Saklandıktan sonra o grubun başkanı "Tamam saklandık." der ve ebe olan grupla birlikte saklananların aramasına katılır. Ebe olan kişi grubun saklanmış olabileceğini düşündüğü yerlerde durarak "Burası yansın mı?" diye sorar. Eğer orada biri saklanıyorsa grubun başkanı, "Çıngılım çıktı!"diye bağırır ve saklanan kimse ebeye yakalanmadan oyunun başlangıç yerine gelmelidir. Yakalanan olursa ebenin belirlediği yere kadar sırtında onu taşımak zorundadır. Ebe yakaladığı kişinin peşine düşüp onu kovalarken, diğer oyuncular da

başlangıç noktasına gelirse oyunu kazanmış olurlar (K.94, K.95, K.97, K.98, K.99, K.101).

DÇO-2

Lebbik Oyunu

Bu oyunda da çocuklar iki gruba ayrılır, bunu yaparken:

Aldım geri
Vurdum köyü
Tez bana bir eş
Al beğendiğini.

Derler. Oyun en az on kişiyle oynanır. Her gruba bir başkan seçilir. Başkan kendi grubunu etrafına alarak köydeki evlerin bacalarından birini seçerler. Örneğin "Mıcoğ'un bacasını tutalım." Derler. Bu diğer tarafa söylenmez. İlk olarak ebe ola grubun başkanı sorar:

Eşler! Bacalardan falanın bacası mı? Diğer grup sırayla cevaplar: "Yok!" Bu soru bazen defalarca tekrarlanır. Sonunda bilen olursa yenilen taraf "Eşler lebbik" diyerek kaçar, diğer grup onları kovalar ve bilen bilmeyenin sırtına binerek köyü gezer (K.95).

DÇO-3

Alergi/Gazgıç

Bu oyun yedi-sekiz kişiyle oynanır. Her oyuncunun elinde uzun değneği vardır. Çocuklar iki gruba ayrılır. Oyunun oynandığı yere ilk grup değneklerini diker ve diğer grup da bu değnekleri ok gibi fırlatarak düşürmeye çalışır. Değneği düşen kişi hemen koşar ve düzeltmeye çalışır. Yakalanmadan düzeltebilirse oyunu kazanır, ancak yakalnırsa ceza alır (K.81, K.131).

DÇO-4

Kav kav kavladı

Bu oyun bahar mevsiminde oynanır. Söğüt ağacının dalları kesilip, ritmik hareketlerle düzeni bozmadan düdük haline getirilir. Bunun yaparken çocuklar:

Kav kav kavladı
Sıçan mıçan cavladı

Yılan beni avladı
Yılanın adı gerek
Bana bir düdük gerek.

Denir. Bir çeşit bahar kutlaması yapılır. Düdük "Zzzz…" sesiyle üflenir, düdük yapan çocuklar çalarak tüm köyü dolaşır (K.31).

DÇO-5

12 Çöp

On iki kişi tarafından oynanan bu oyunda her kişinin bir çöpü (değeneği) vardır ve bu çöpler oyuna başlarken üst üste çatılır (ucu ucuna gelecek şekilde dizilir). İlk ebe seçimi yapılır ve bu ebenin on iki çöpü dağıtıp tekrar dizmesi gerekir. Bu sırada diğer oyuncular kaçar, ebe çöpler dizdikten sonra hemen kaçanları kovalar. Bunu yaparken de yakaladığı her oyuncu için Döne 12 çöp!, Hatice 12 çöp, Tülay 12 çöp! diye sırayla isimlerini sayar (K.30, K.45).

DÇO-6

Yedi Gale (Kale)

Bu oyun için yedi tane düzgün taş bulunur ve üst üste dizilir. Bir kişi ebe seçilir. Ebe olan kişi topuyla kaleyi dağıtır ve bu sırada diğer oyuncular kaçar. Ebe taşları tekrar dizer ve kaçan oyuncuları topuyla vurmak zorundadır, yoksa ebeye ceza verilir (K.31

DÇO-7

Kayalaşma

Aşağı oba (mahalle) ve yukarı obanın çocukları köy meydanında iki grup olarak karşılaşırlar ve sapanlarla birbirlerine küçük taşları atarlar (K.28).

Bütün bu oyunların dışında; topaç oyunu, yumurta yuvarlama, horşik (cevizlerle oyanan bilye benzeri bir oyun), mendil kaçırma, göz yummaç, kızakla kayma yarışı, üç adım atlama, uzuneşek, ala kesme (damlarda kar kürüldüğü zaman oynan bir oyun), kırgıcak (tahterevalli benzeri bir oyuncak) gibi oyunlar yörede oynanan oyunlar arasındadır (K.2, K.4, K.115, K.117).

2.6.2. Büyüklerin Oyun ve Eğlenceleri

Doğanşehir Yöresinde büyükler uzun kış gecelerinde ve teknolojinin bu kadar gelişmediği dönemlerde köy odalarında toplanıp cenkname okuyup, çeşitli oyunlar oynayarak eğlenmekteydi. Bu odalarda yakılan sobanın başına topluluğun yaş olarak en büyüğünün oturması şarttı. Onların anlattığı masallar, efsaneler can kulağı ile dinlenir, hoşça vakit geçirilirdi. En çok Seyyid-i Battal, Aba Müslüm ve peygamber hikâyeleri anlatılırdı. Eşkıya zamanında insanlar korkudan evlerinde ışık yakmazlardı, akşamları bir evde toplanıp, çıra yakılıp bacanın içerisine konurdu ve bu şekilde aydınlanırlardı (K.4, K.5, K.6, K.8, K.86, K.114, K.115, K.116, K.117, K.K.122, K.123, K.124, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.131, K.132, K.140, K.144, K.145).

Yörede av kültürü oldukça gelişmiştir ve günümüzde de büyüklere ait en önemli eğlenceler arasında mevsime bağlı yapılan hayvan avları yer almaktadır. Ayı, keklik, domuz, kurt, tavşan, avına gidilir. Keklik avı yılda ilkbaharda ve sonbaharda yapılmak üzere iki kez yapılır. Yapılma şekline göre ev avı, uçar avı, puar(pınar) avı, dadanık avı olarak isimlendirilir Ayrıca geleneksel sporlarımız arasında yer alan güreş de büyüklere ait eğlenceler arasındadır. (K.6, K.7, K.8, K.18, K.28, K.29, K.43, K.47, K.62, K.90, K.101, K.114, K.115, K.116, K.117, K.122, K.123, K.124, K.125, K.127, K.143, K.144, K.145).

2.6.3. Doğanşehir Yöresi Oyun ve Eğlenceler İle İlgili Genel Değerlendirme

Doğanşehir yöresindeki çocuklara ait oyun ve eğlencelere baktığımızda gelişen teknolojinin bunlar üzerindeki olumsuz etkisini görmek mümkündür. Günümüzde köylerde dahi bulunan internet kafeler çocukları geleneksel oyunlardan koparmıştır. Çoğu oyun artık bilinmemekte ve oynanmamaktadır. Bunların yerine bilgisayar oyunları oynanmakta ve televizyon izlenmektedir.

Büyüklere ait eğlenceler de çocuk oyunları gibi olumsuz yönde etkilenmiş kahvehanelerin ortaya çıkması ve köy odalarının kalkması sonucu yapılan eğlenceler azalmıştır. Ancak av ile ilgili uygulamalar yöre erkekleri tarafından yapılmaya devam etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALATYA İLİ DOĞANŞEHİR İLÇESİ ANONİM HALK EDEBİYATI

3.1. Anonim Halk Edebiyatı Manzum Ürünleri

3.1.1. Türkü

a) Türk Halk Kültürü'nde

Türkü türlü ezgilerle söylenen bir anonim halk şiiri nazım biçimidir (Boratav, 2000, s. 150; Dilçin, 2004, s. 289; Kudret, 1980, s. 295). Konusu, ezgisi ve şekil özelliği ne olursa olsun pek çok anonim manzumeyi içine alabilecek bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Oğuz vd, 2004, s. 269).

Türküler genellikle bir olay, bir arzu ve bir heyecan üzerine doğarlar. Başlangıçta sahibi belli ürünlerdir. Ancak zamanla türkünün asıl sahipleri unutulur ve sonraki nesiller tarafından halkın dilinde dolaşa dolaşa farklı coğrafyalara yayılırlar. Türküler, böylece anonimleşirler. Önceleri mahalli hüviyet gösteren türküler, zamanla millî hüviyete bürünürler. Türkülerin anonimleşmesinde, daha ziyade göçler, kervanlar, askeri sevkler, gurbete iş için gidişler, gezgin halk şairlerinin faaliyetleri, yakın zamanda basın yayın organları rol oynar (Kaya, 1999, s. 132).

Türküler şekil yönünden kıtalar biçiminde, duraklı veya duraksız, 7-15 heceli kalıplarla yazılmıştır. Türkülerde kıtalar yapı bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu bent adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan nakarattır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak da denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyelenirler. Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir, ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır (Artun, 2009, s. 130).

Folklor ürünleri olarak işlenen türküler, insanımızın yaşama biçimini yansıtır. Halk edebiyatı ile halk musikisi en çok türkülerde bir araya gelir. Çünkü insanımız sevdasını, sevgisini, sevincini, tasasını, yiğitliğini, hüznünü, kederini, umutlarını, kısacası hayatının büyük bir bölümünü türkülerin diliyle söylemiştir. Türküler insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi insanların ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi milli karakteri ve

tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesidir. Türküler sade bir dil ile meydana getirilir (Artun, 2009, s. 131).

Türküler dar bir çevrede, tarikat-tekke mensupları arasında veya bütün millet hayatındaki yayılışı ile geçmişte olduğu gibi bugün ve yarın da milli ve beşeri canlılığı devam ettirecek mahsullerdir (Elçin, 2005, s. 196).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresi türküler bakımından oldukça üretken bir yöredir. Yöreye ait çok sayıda türkü vardır ve bunların çoğu Arguvan Türküleri ismiyle kayıt altına alınmıştır. Fakat bu türküler yöreye özgü niteliktedir. Son yıllarda bu konudaki eksiklikler üzerine bir kesim duyarlı yöre insanı türkü paneli düzenlemiş ve türkülerin gün yüzüne çıkarılıp, kayıt altına alınması için girişimlerde bulunmuşlardır. Yörede özellikle Polat Kasabası türkü hazinesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple yörede okunan türkülere Polat Havası da denmektedir. Derlemiş olduğumuz 26 türküyü şu şekilde sınıflandırmayı uygun gördük:

1) Lirik Türküler:

a. Aşk-sevda türküleri
b. Gurbet türküleri
c. Ağıtlar

2) Taşlamalı-Takılmalı Türküler:

a. Güldürücü (mizahî) türküler

3) Tören Türküleri:

a) Kına türküleri

4) İş ve Oyun Türküleri

1) Lirik Türküler

a. Aşk-sevda türküleri

DT-1

Aha Gılıç Aha Meydan Vurana

Aha gılıç aha meydan vurana
Ben o yârin kölesiyim kime ne
Seni benden beni senden ayıran
Dilerim ki kapı kapı dilene
Muhannet gelin derdin ne derin

Şahin idim Guzgayaya dünedim
Çalındım çırpındım kalkmaz kanadım
Ben bahtımı bir soysuzda belledim
Daşa bassam belli mi olur izlerim
Muhannet gelin derdin ne derin

Aha gılıç aha meydan vurana
Canım gurban yar gıymatı bilene
Ben o yâri sevmişem bundan kime ne
Sebep olan kapı kapı dilene
Muhannet gelin derdin ne derin

Bir daş attım garlı dağın ardına
Vardı düştü nazlı yârin yurduna
Söyleyin de şu güzelin derdi ne
Atını aldım da onu yaya mı kodum
Muhannet gelin derdin ne derin

Boğumlu cızmayı giymeliymiş
Silkinip doru ata binmeliymiş
Çok yaşayıp cefa çekmekten ise
Az yaşayıp devran sürmeliyimiş
Muhannet gelin derdin ne derin (K.1, K.47).

DT-2

Polat Türküsü

Polat Polat içinde
Polat dört dağ içinde

Polat'tan yar sevenin
Yüreği yağ içinde

Şu Polat ovasını
Almadım havasını
Bir araya koysunlar
Gariplerin yuvasını (K.31).

DT-3

Bir Dağ Ne Kadar Yüksek Olsa

Bir dağ ne kadar da yüksek olsa
Bir kenarı yol olur aman aman
Bir yiğit ne kadar da kahraman olsa
Sevdiğine kul olur aman aman

Geçme muhannet köprüsünden
Koy götürsün sel seni aman aman
Yatma çakal yatağında
Koy yesin aslan seni aman aman

Yavrum vurmayın yarasına yetimin
Duydum ki gelin olmuş gidenin
Götürün beni yanına eledin
Muradıma yetirin aman aman (K.47).

DT-4

Pınara Gel Ki Görem

Pınara gel ki görem
El uzat bir gül verem
Aramızda dağlar var
Ben seni nasıl görem

Dur dur dursene
Dur bir haber versene

Üç gün arpanı derem
Beş gün buğdanı derem
Bu yıl da burda kalam
Gine seni ben alam

Ayağında yemeni
Niye almadın beni
Bu dünyada ölüm var
Ne seni kor ne beni

Dur dur dursene
Dur bir haber versene

Irafta sekiz alma
Dördün al dördün alma
Yar seni alam dedim
İster gel dedi ister gelme

Dur dur dursene
Dur bir haber versene (K.1, K.6, K.8).

DT-5

Gaşlarını Eğdirirsin

Gaşlarını eğdirirsin
Birbirine değdirirsin
Sende bu güzellik varken
Beni köyden kovdurursun

El ediyo el ediyo
Gaşın bana gel ediyo
Senin güzel bakışların
Yakıp beni kül ediyo

Sula akar taşa değer
Kirpiklerin kaşa değer
Merak etme sevdiceğim
Bir gün başbaşa değer

Sandık sandığa dayalı
Yazması mavi boyalı
Ben seni böyle mi sevdim
Dodağı gaşı boyalı

Kara üzüm kesilir mi
Adam yâre küsülür mü
Üzülme benim nazlı yârim
Elin sözü kesilir mi (K.12)

DT-6

Karşıdan Karşıya Yar Beni Gördü

Oy, karşıdan karşıya da yar beni gördü
Elini yüzüne soysuzca verdi güldü
Çıkardı cebinden bir mendil verdi
Ağladıkça da dostum gözyaşını sil dedi

Bir soysuza yandım sözüne kandım
Sevdim de aldandım, oy oy oy

Al Polat'tan aldım bir salkım üzüm
Elim ile ettim kör olsun gözüm
Anneme babama geçmedi sözüm
Kendi elim ile verdim ellere yârim

Bir soysuza yandım sözüne kandım
Sevdim de aldandım, oy oy oy (K.1).

DT-7

Yollar Gide Gide Seni Usandım

Yollar gide gide seni usandım
Ayağıma diken battı gül sandım
Di yörü yörü de muhannet gelin
Ben de seni bir vefalı yar sandım

De gidinin kızı senden yar olmaz

Esti acı poyraz ayırdı bizi
Di yörü yörü de muhannet gelin
Ok vurdun sineme yaram çok derin
Di yörü yörü de ben sana yandım

De gidinin kızı senden yar olmaz

Kırmızılar giymiş alnınan oynar
Deste zülüflerin celinen oynar
Yar beni bırakmış elinen oynar
Elinen oynayan yâri neyleyim

De gidinin kızı senden yar olmaz (K.1).

DT-8

Kayalar Kayalar Yüksek Kayalar

Kayalar kayalar da yüksek kayalar (aney aney)
Kayanın üstüne de cenazemi yuyalar
N'edem kader ikimizi de bir mezara koyalar
Biri yâri de biri kendi diyeler

N'eyleyim n'eyleyim, felek felek
Kötü kader de ben seni n'eyleyim
Başımı alıp bu illerden gideyim
Aney aney aney

Atı olan da ata biner atlanır (aman aman)
Yiğit olan da her çileye katlanır (ne'dem ne'dem)
Yiğit gölgesinde aslan saklanır (ne'dem ne'dem)
Kötülerde namus olmaz ar olmaz

N'eyleyim n'eyleyim, felek felek
Kötü kader de ben seni n'eyleyim
Başımı alıp bu illerden gideyim
Aney aney aney (K.1).

DT-9

Dağlar Seni Delik Delik Delerim

Dağlar seni delik delik delerim
Halbur alır toprağını elerim
O yar koyun olsa ben de bir kuzu
Ardı sıra meler giderim aman

Dağlar senin yükseğine çıkarım
Çıkarım da enginine bakarım
Eğer dağlar dediceğim olursa
Sana lale sümbül takarım aman
(Eğer dağlar dediceğim olmazsa
Seni vurur ataşıma yakarım)

Dağlar senin ne karanlık ardın var
Lale sümbül boynun eğmiş derdin var
Ellerin de vatanı var yurdu var
Benim yurtsuz kalışıma ne denir (K.1, K.6, K.8, K.26, K.27, K.46, K.47, K.149).

DT-10

Pınara Vardım

Pınara vardım da pınar baştan kuruyor
Her kime derdimi yansam bir taş vuruyor
Nere gitsem kader gelip beni buluyor
Nere gidem de ben kader senin elinden (K.27).

DT-11

Derdi Güzel Ağlama

Yoncasını da dam üstünde kurutmuş
Amanın güzelim
O yar mendilin bizde unutmuş
Oy derdi güzel ağlama aman
Hatıra verdiğim ipek mendili
Amanın güzelim
Gömeleğinin döş cebinde çürütmüş
Oy derdi güzel ağlama aman

Dereye aşağı ceylan avcısı
Gedik bağlarında kızlar sürüsü
Beri gel beri de yârin küçük bacısı
Öpem hele yar kokusu var m'ola (K.1).
Oy derdi güzel ağlama aman

DT-12

Boynunu Büküp Ağlayan Gelin

Boynunu büküp de ağlayan gelin
Dengini bulamamış da ne'dem vah vah
Bir güzel de sevdiğin almazsa
Hele bir kötüye de düşerse ne'dem oy oy

Günlerim ağlamak ile geçer
Gönül komşusuna da gider derdini açar oy oy
Dengini bulursa da ne'dem belki de kaçar
Dengini bulamamış da n'edem güzeli vah vah (K.1).

DT-13

Malı Neyleyim

Çıkam Holukluya da kime naz edem
Ah yârim elden gidiyo da kime göz edem
Bozulan saçları da getir düz edem

Bozulan saçların da ah bir teli olam

Ah aman aman aman

Aman neylerim kahpe felek
Ben de seni neylerim
Bir yar sevdim de aldın elimden
Şu üç günlük dünyada ben malı neylerim

Ah aman aman aman

Holuklu düzüne çıkar gezerim
Ah eder şu bağrımı ezerim
Sevdiğim yar ellere gelin oluyor
Vefasıza derdim bitmez yazarım

Ah aman aman aman (K.37).

b) Gurbet Türküleri

DT-14
Ölem Ölem Nazlım Ölem
Suya gider su doldurur
(Güzel) Bakışı beni öldürür
Doldur ver elinden içem
Belki cennete götürür

Ölem ölem nazlım ölem
Ölmeyem de ne gün görem
Zülüflerin tel tel olmuş
Getir ki elimde örem

Gurbette çile çekmekten
Kesildim aştan ekmekten
Namerde boyun bükmekten
Osandım yıldım ben gayrı

Ölem ölem nazlım ölem

Ölmeyem de ne gün görem
Siyah saçın tel tel olmuş
Getir ki elimnen örem (K.37).

DT-15

Askerlerin Alayı Var

Kazanın da kalayı var
(Anam ölem) Askerlerin alayı var
Merak etme nazlı yârim
Buluşmanın zamanı var

Aman gelin dertsiz gelin
Yaylaları bensiz gelin
Yol üstünde durmuş ağlar
(Anam ölem) Al üstüne kara bağlar

Kaldır dumanını dağlar
Görünsün bizim yaylalar
Aman gelin dertsiz gelin
Yaylaları bensiz gelin

Yol üstünde bir top çalı
Ataş kaysam yanar m'ola
Ben de gidiyom askere
Nazlı yar da ağlar m'ola

(Dediler ki asker olmuş
Nazlı yârim ağlar m'ola)

Aman gelin dertsiz gelin
Yaylaları bensiz gelin (K.37).

DT-16

Adanacılar Yürüdü

Adanacılar yürüdü
Dağları duman bürüdü

Sür de şoför makinayı
Yârin yaylası göründü

Sorkunlunun yassı taşı
Akşam oldu gölge bastı
Yârim gitmiş sudan gelir
Kasaveti beni bastı

Yorgun deli göynüm yorgun
Göynüm bir soysuza vurgun
Böyle olduğun bileydim
Konuşurdum orgun orgun (gizli gizli)

Adana'nın öte yüzü
Gün değmeden erir buzu
Adana'ya çöl diyorlar
Korkam ki öldürür bizi (K.12).

c) Ağıtlar

DT-17
Celal Oğlan
Celal oğlan damda yatar
Yorganını yeller atar
Ne yatarsın Celal oğlan
Sevdiğini eller kapar

Oy yavrum oy oy oy

İpek mendil dane dane
Yudular serdiler güle
Ana Celalı yudular
Başucunda döne done

Oy yavrum oy oy oy

Evlerinin önü arpa

Kır at gelir kırpa kırpa
Benim yavrum hastalanmış
Kuru yerde yata yata
Oy yavrum oy oy oy

Evlerinde var makine
Derdimi ben dökem kime
Benim yavrum hastalanmış
Götürmemişler tabibe

Oy yavrum oy oy oy

Evlerinin önü yonca
Yonca çıkmış dam boyunca
Bu yoncayı kim biçecek
Celal oğlan olmayınca

Oy yavrum oy oy oy

Nasıl edek nere gidek
Derdimizi kime diyek
Oy yavrum oy oy oy
Suçu yalnız insan sevmek
(K.1, K.54).

DT-18

Adımı Dertli Koyun

Ak koyun da kara koyun
Beni de derdime koyun
Ben bu dertten iflah olmam
Siz adımı dertli koyun

Ak koyun da kara koyun
Çekin de çadıra koyun
Bu yiğit sinirden ölmüş

Siz adını dertli koyun

Ak pınardan çıktım yayan
Dayan da dizlerim dayan
Bu dert benim sonum oldu
Bilmezler ki halim yaman (K.57).

DT-19

Adatepe

Adatepe her dağların yücesi
Çıktı minareye köyün hocası
Yetti artık bize selin acısı
Kırmızı sellere karıştı Polat

Polat makinası çarşıda durdu
Gelen dalgaların hırsını kırdı
Polat'ın adamı altında kaldı
Kırmızı sellere karıştı Polat

Taşlar geliyor da ağlı karalı
Gidiyor çocuklar bilmem nereli
Kimisi ölmüş de kimi yaralı
Nuh'un tufanına emsaldir bugün

Çarşıdan aşağı akıyor seller
İçinde çırpınır kınalı eller
Dualar eyleyin sağ kalan diller
Ülger'den yukarsı yaslıdır bugün (K.28, K.29, K.43, K.47).

DT-20

Uy Le Gelin

Şafaktan uyanmış da uy le le
Beşiğe dayanmış da uy le le
Askerden mektup gelmez uy le le

Acıya boyanmış da uy le le

(Askerden mektup gelmez uy le le
Dertlere boyanmış da uy le le).

Uy le gelin uy le le uy le le
Eğri başlım uy le le uy le le
Kalem kaşlım uy le le uy le le
Mor beliklim uy le le uy le le

Uy le gelin y le le uy le le
Öksüz gelin uy le le uy le le
Yetim gelin uy le le uy le le
Gadan (derdin) alim uy le le uy le le

Polat dağı dumanmış uy le le
Sevda çeken ağlarmış uy le le
Yiğidin odasına uy le le
Çirkin yar konarımış uy le le

(Güzelin odasına vah le le
Çirkinler konarmış uy le le) (K.26).

2) Taşlamalı-Takılmalı Türküler:

a. Güldürücü (mizahî) türküler

DT-21

Yandım Kötü Avrad Elinden

Birine aldım alaca
Birisi ister karaca
İkisine bir salaca
Yandım kötü avrat elinden
İlle de büyüğün dilinden

Yakaya dökülür sakalın biti
Avradın kötüsü kötüden kötü
Çangalda kokutur kestiğim eti
Yandım kötü avrat elinden
İlle de büyüğün dilinden(K.12)

3) Tören Türküleri

a. Kına Türküleri

DT-22

Kına Türküsü

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Anasının nar tanesi
Yakın gelin kınasını

Kız anası kız anası
Başında var al yazması
Analar kızın büyütür
El oğlu sürer sefasın

Kız anası kız anası
Kara kara yanası
Anası kızın gelin etmiş
Lazım gelir ağlaması (K.137).

DT-23

Yüksek Eyvanlarda Bülbüller Öter

Yüksek eyvanlarda bülbüller öter
Bülbülün figanı âleme yeter
Benim çektiklerim ölümden beter
Gel anam gel bacım gelin olasın
Çarşamba gecesi bize gelesin

Elinin kınasın al eylemişler
Gözünün sürmesin bol eylemişler
Seni bir yiğide mal eylemişler
Gel anam gel bacım gelin olasın
Çarşamba gecesi bize gelesin (K.3, K.5, K.12, K.13, K.15, K.25, K.26, K.27, K.42, K.46, K.49, K.50, K.83, K.87, K.130, K.137, K.141).

DT-24

Çakmak çakmağa geldik
Kına yakmaya geldik
Eşe Teyze ağlama
Kızın almaya geldik (K.22).

DT-25

Tara zülfünü de çimene bastır
Sanan kim dediyse dilin kestir
Bu güzellik sana Hak'tan mirastır
Olsun başucunda yârin sevdiğin (K.44).

4) İş ve Oyun Türküleri

DT-26

Ayağında Yemeni

Ayağında yemeni
Niye almadın beni
Bu dünyada ölüm var
Ne seni kor ne beni

Su gelir akmayınan
Bendini yıkmayınan
Çirkin güzel mi olur
Çok altın takmayınan

Oğlan gayfe dövüyo

Püskül yere değiyo
Oğlan püskülü topla
Kızlar boyun eğiyo

Gedikten gelir seller
Dökülür sırma teller
Yüreğin taştan mıdır
Bana acıyo eller (K.1, K.6, K.8, K.29).

Değerlendirme:

a) Biçim

Doğanşehir yöresi türküleri hâce ölçüsüyle yazılmış türkülerdir. Bazı türküler nakaratlıdır. Bazı türkülerde ölçü hatası vardır.

7'li hece ölçüsü ile söylenenler: DT-2, DT-4, DT-24, DT-25.
8'li hece ölçüsü ile söylenenler: DT-5, DT-14, DT-15, DT-16, DT-17, DT-18, DT-22.
10'lu hece ölçüsü il söylenenler: DT-20.
11'li hece ölçüsü ile söylenenler: DT-1, DT-7, DT-19, DT-25.
13'lü hece ölçüsü ile söylenenler: DT-6, DT-10.
Nazım birimi dörtlük olanlar: DT-2, DT-3, DT-4, DT-5, DT-7, DT-8, DT-9, DT-10, DT-11, DT-12, DT-13, DT-14, DT-15, DT-16, DT-17, DT-18, DT-19, DT-20, DT-22, DT-24, DT-25, DT-26.

Uzun hava türküler: DT-6, DT-8, DT-11, DT-12, DT-13, DT-15, DT-18.
Kavuştakları tek dize olan türküler: DT-1, DT-7, DT-11, DT-13, DT-17, DT-22.
Kavuştakları iki dize olan türküler: DT-4, DT-6, DT-15, DT-21, DT-21, DT-23.
Kavuştakları dört dize olan türküler: DT-14, DT-20.
Mani tipi kafiye ile söylenen türküler: DT-1, DT-2, DT-4, DT-5, DT-14, DT-16, DT-17, DT-18, DT-20, DT-22, DT-26.
Koşma tipi kafiye ile söylenenler: DT-6, DT-10, DT-19.

b) İçerik

Derlemiş olduğumuz türkülerin çoğunluğu lirik türkülerdir. Bu grupta yer alan türküler içerisinde ise en fazla yeri aşk-sevda türküleri almaktadır. Sevgilinin güzelliği, ona karşı duyulan hayranlık ve aşkın yanı sıra sevgilinin vefasızlığı, kavuşamamanın hüznü de türkülere yansımıştır. Gurbet türkülerinde ise yöre insanının topraklarına ne kadar bağlı olduğunu görmekteyiz. Gurbette yaşamanın zorluğu ve gurbete giden kişilerin duymuş olduğu kaygılar anlatılmıştır. Ağıt türündeki türküler ise başlangıçta ağıt olarak ortaya çıkmış zaman içerisinde ezgiyle söylenerek türkü haline gelmiştir. Bu türden türkülerde kişilerin ölümü ve doğal afetler üzerine söylenmiştir. Hatta kişinin kendi ağzından ölümünü anlatan türküler yakılmıştır. Bu türkülerde çaresizlik duygusu işlenmiştir.

Kına gecelerinde gelini ağlatmak için ya da kına yakımı sırasında söylenen türküler de tören türküleri olarak verilmiştir. Gelinin annesine sitem edilmiş, gelinin vasıfları övülmüştür. Bu türkülerin dışında eşlerinden şikâyetçi olan adamın yakınması ve iş zamanında kızlar ve erkeler arasında atışma şeklinde söylenen türkülere de yer verilmiştir.

Yöre insanının sevinci, üzüntüsü, çaresizliği türkülere yansımış, halkın yaşamını etkileyen, duygu dünyasını şekillendiren bu olaylar ve durumlar türkülere konu olmuştur.

3.1.2. Mani

a) Türk Halk Kültürü'nde

Anonim halk şiirinin en yaygın nazım şekli *mani*'dir. Anonim halk şiiri metinlerinin önemli bir kısmı (türkü, ninni, ağıt) ve diğer manzum ürünlerin (tekerleme, bilmece) çoğu, mani nazım şekliyle ortaya konulmuştur (Oğuz vd, 2004, s. 267).

Maniler gerek dil, gerek gelenek ortaklığı bakımından çok geniş bir alana yayılmış, çoğunlukla yedi heceli ve aaba düzeninde uyaklanan dörtlüklerdir (Boratav, 2000, s. 170-171).

Mani Anadolu Türkleri ve diğer Türk toplulukları arasında; mana, mane, hoyrat, karşı-beri, bayatı, mahnı, aytipa, aytıspa, kayım ölen, ülenek, çinik, çinig, şın, ficek, koşuk, aşule, tört sap, tahpak gibi isimler almıştır (Elçin, 20005, s. 281; Gözaydın, 1989, s. 3).

Maniler, Ramazan gecelerinde, semai kahvelerinde, genç kızlarla genç erkekler arasındaki söyleşmelerde, Hıdrellez ve Nevruz'da, saya gezmelerinde, imece sırasında, sıra gecelerinde, düğünlerde-eğlencelerde, vb. gibi çok çeşitli ortamlarda söylenmişlerdir (Kaya, 1999, s. 18; Oğuz, vd, 2004, s. 268).

Mani söyleme, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşmış bir gelenektir. Manilerde Anadolu insanının düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini, kıskançlıklarını, özlemlerini, sevgilerini vb. ortak kültürün sergilenişini görürüz (Artun, 2009, s. 111).

Kendine özgü bir gelenek içinde söylenen maniler bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla günümüze uzanır. Diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumu ayakta tutan dinamikleri belirlemekte önemli bir rolü olan manilerde, Anadolu insanının dünyaya bakışının yanı sıra estetik modelleri de temsil edilir.(Artun, 2009, s. 111).

Derlemiş olduğumuz 127 adet maniyi şu şekilde tasnif etmeyi uygun bulduk:

1- Sevda Manileri
2- Erkeklere Söylenen Maniler
3- Kızlara Söylenen Maniler
4- Anne-Baba İle İlgili Maniler
5- Akrabalarla İlgili Söylenen Maniler
6- Gelin-Kaynana Manileri
7- Evlenme Manileri
8- Ayrılık Manileri
9- Mani Atışmaları
10- Mektup Manileri
11- Dini İçerikli Maniler
12- Diğer Maniler

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

1. Sevda Manileri

DM-1
Gökte yıldız sayılmaz
Çiğ yumurta soyulmaz
Yâri güzel olanın

Cilvesinden doyulmaz (K.26).

DM-2

Tut (dut) bedeni kırıldı
Dibinde su duruldu
Benim yârim bir tane
Cümle âlem vuruldu (K.149).

DM-3

Dam başında su durur
Oğlan yağlık yudurur
Kız cahil oğlan cahil
Şimdi biri kudurur (K.12).

DM-4

Gediyodum yoluma
Bir kız vurdu koluma
Kolum kendinin olsun
Kendi gelsin yanıma(K.25).

DM-5

Giden oğlan beri bak
Aklımı aldın bırak
Ne diyem ne söyleyem
Sen ettin beni çırak(K.25).

DM-6

Giderim gelmeliyim
Yar derdinden deliyim
Eşin mezarım yanına
Yanında ölmeliyim (K.25).

DM-7

Nurey damda yatıyo

Yorganın yel atıyo
Acı daha görmesem
Narey oynaş tutuyo (K.25).

DM-8

Ne sanırsın ne sanırsın
Seve seve osanırsın
Sevgiliyin bacağını
Kermeli yılan sanırsın (K.36).

DM-9

Bağa girdim üzüme
Gel izime izime
Sürmeleri çekilmiş
Yandım ala gözüne (K.13).

DM-10

Al almam al olaydı
Yiyene derd olaydı
Al almanın sahibi
Sözüne mert olaydı (K.46).

DM-11

Çubuğun al lüleğim
Nere gitsen bileyim
Ben ağzını kayım
Ben uğrunda öleyim (K.12).

DM-12

Tasta çaldım teleme
Kaşın benzer kaleme
Ben seni gizli sevdim
Sen duyurdun âleme (K.12).

DM-13

Tenekede burgulum
Ben Ali'ye vurgunum
Ali beni almazsa
Türkiye'ye sürgünüm (K.48).

DM-14

Yüce dağlar yükün tutmuş karınan
Altı aydır konuşmuyom yarınan
Hasta düştüm bir yanıma yatamıyom
Adını anmadım bir çürük narınan(K.25).

DM-15

Su yolunda su yolunda
Kalaylı barkaç kolunda
Ne kadar da yar sevdiysem
Gözü hovarda yolunda (K.23).

DM-16

Dağların üstü taştır
Ocakta pişen aştır
Beni Fındık'a getiren
Kara gözlerle kaştır (K.51).

DM-17

Çiçeğin kırmızı olsa
Tutunacak dalı olsa
Yârime halim söylerim
Diyecek de halim kalsa (K.116).

DM-18

Ayağıma gül battı diken sandım
El oğlunu ben kendime yar sandım
İdemedim zalım oğlan gönlünü

Ben gönlümün de bu derdine yandım (K.25).

DM-19

Gül ağacı güccük gülün götürmez
Dibi çakır diken bülbül oturmaz
Ben bilirim bu feleğin işini
Hiç kimseyi murazına yetirmez (K.25)

DM-20

Çalı mıyım çalı mıyım
Ben çalının dalı mıyım
Eller sürmüş fehlen etmiş
Kız ben seni alır mıyım (K.15).

DM-21

Uzun yayla benim olsa
Gezsem dolanı dolanı
Nazlı yârim benim olsa
Sarsam beleni beleni (K.14).

DM-22

Ver ki oğlan yüksüğünü saklayam
Yemin edem parmağıma takmayam
Senden başkasına meyil verirsem
Hasta olam döşeklerden kalkmayam (K.23).

DM-23

Yüksek pencereden atmış kolunu
İliklemiş ağ gömleğin kolunu
Saçın uzun bağlasınlar ucunu
Ben bilirim yaylanızın yolunu (K.25).

DM-24

Gide gide ben o yâre kavuştum
Yar aşağı ben yukarı savuştum
Ben yârimi o feleğe danıştım
Dedi ki senin işin ne dolaşık (K.16).

DM-25

Aşağıdan gelen Urum koyunu
Görem dedim göremedim boyunu
Sen güzelsin amma bilmem huyunu
Huyuna boyuna kurban olayım (K.16).

DM-26

Sıla gülü kokulu olur
Ceplerinde saklayasın
Beni de gönlün isterse
O çiçeği koklayasın(K.21).

DM-27

İğdenin çiçeği gülün tohumu
Gölge basmış alamıyom uykumu
Sen orada ben de burada hasret
Essin de rüzgâr alam yar kokunu (K.21).

DM-28

Elindeki ince kaval
Çoban davarını sağar
Çoban davarın susamış
Gel de bizim gölde suvar (sula) (K.27).

DM-29

Gömleğin de ağ değil mi
Kolu sana dar değil mi
Sevdin sevdin eller aldı

O da bize ar değil mi (K.27).

DM-30

Karalı konağa karşı
Atma da konağa taşı
Konak derler oturuyo
Dosta da düşmana karşı (K.27).

DM-31

Bal idik pekmez olduk
Gül idik kokmaz olduk
Evvel biz sevgiliydik
Şimdi de gerekmez olduk (K.88).

DM-32

Türkmen içi Türkmen içi
Boyun da boyuma biçi
Beni de sana vermezler
Vazgeç aralığın p..i (K.27).

DM-33

Hopladım girdim bağa
Alnım değdi yarpağa
Kız seni almayınca
Girmem kara torpağa (K.13).

DM-34

Oklavayım bazıyım
Ben Bayram'ın kızıyım
Pendir loru yemiyom
Çiğ köfteye razıyım (K.40).

DM-35

Gel oğlan bize gidek
Güle nergise gidek
Eğer bize gitmezsek
Gel aha size gidek (K.36).

DM-36

Al oğlan bu da sana
İçtiğim su da sana
İstediğin bir öpüş
Al oğlan bu da sana (K.27).

DM-37

Sarı ağac saz diyorlar
Al ördeğe kız diyorlar
Her kime derdimi yansam
Yana yana gez diyorlar (K.15).

DM-38

Al ördek de yeşil ördek
Kanadını döşür ördek
Evvel beraber gezerdik
Hani nerde eşin ördek (K.25).

DM-39

Kepçoğ gaval ötmüyo
Kızlar halay tutmuyo
Kepçoğun nesi köyde
Hiç oradan çıkmıyor (K.27).

DM-40

Polat'ın kömür gözlüsü
Çığlığın elma yüzlüsü
Allah'ınız için deyin

Şu gelen kimin sözlüsü (K.46).

DM-41

Al almayı dört dildim
Bıçağı yere sildim
Sen bana yar olalı
Yanıldım bir oğ güldüm (K.15).

DM-42

Reyhanımın dalı yok
Ben küçüğüm yârim yok
O yâri yaldamışlar (aldatmışlar)
Cahilim haberin yok (K.25).

DM-43

Bugün ayın on dördü
Kız saçını kim ördü
Ördüyse de yâr ördü
Ispat et kimler gördü (K.31).

DM-44

Geriden çıktı dul avradın sürüsü
İçlerinde yandırdı beni birisi
Dul avradı alam ben evlendim sansın
Güm güm de ötsün ötekisi berisi (K.51).

DM-45

Çayır çimen zombur idi
Lale sümbül hep yeridi
Dağların karı eridi
Yarın elinden elinden (K.140).

DM-46

Tarlaları düzüm düzüm
İstanbul'a vardı sözüm
Bir güzeli arar iken
Şu Halep'te kaldı gözüm(K.140).

2. Erkeklere Söylenen Maniler

DM-47

Oğlan nerden geliyon
Dingil dost galasından
Gömleğin niye kirli
Köt'(ü) ana belasından (K.12).

DM-48

Oğlanım okumuşum
Ne derdi çoğumuşum
Eller güzel bölüşmüş
Ben evde yoğumuşum (K.25).

DM-49

Şu gayalar da cücük
Gaytanı vardır güccük
Kızlar gelmen kapıya
Daha oğlum güççücük (K.25).

DM-50

Oğlan gelir Mardin'den
Dolanmış köşk ardından
Yetti büyük kız ölmüş
Bir oğlanın derdinden (K.12).

DM-51

Avını asmış yanına
Kanı bulaşmış donuna
Anası yumuş gitmemiş
Kızlar kurbandır canına (K.12).

DM-52

Hoş geldin hacı dayısı
Biz olduk bir baş ağrısı
Kızlarım da şurda kalsın
Oğlum hepsinin iyisi (K.133).

DM-53

Bir taş attım almaya
Almam armud olmaya
Eyki (iyi ki) oğlan yaratmış
Kızlar evde kalmaya(K.12).

DM-54

Sabahınan sabahınan
Kahve gelir tabağınan
Yiğitlere kurban olam
Kucağımda bebeminen (K.27).

DM-55

Oğlan değil başbakan
Sallan boyuna bakam
Şimdi bir kanun çıkmış
Göbek atar kaymakam (K.19).

DM-56

Ak yazmam var süt gibi
Dürerim kâğıt gibi
Ay buluta girerse

Ergen gezer it gibi (K.27).

DM-57

Oğlan oğlan on teke
Çüt süre bostan eke
Kavun karpuz yetire
Azcık bize getire (K.12, K.13, K.31).

DM-58

Karşıda durma oğlan
Bıyığı burma oğlan
Beni sana vermezler
Sen orda durma oğlan (K.15).

DM-59

İstanbul'dan oymak oymak
İçinde var sarı kaymak
Ben de bir asker yolladım
Altı da karış dört parmak (K.48).

DM-60

Davulu davula çattım
Davulun dibinde yattım
Çağırmaya çağırmaya
Oğlanın adını yittim (K.26).

3. Kızlara Söylenen Maniler

DM-61

Al almanın onunu
Kız giyinmiş tonunu
Öperken ısırmalı
Sil yüzüyün kanını (K.27).

DM-62

Yürü bre de Dervendin koca dağı
Kor gibi parılar Gök suyun ağı
Sana yaptıram bir altın saç bağı
Yürüdükçe zülüflerin ışıldar

Anası kuzunu yummuş arıtmış
Dervend dağının lalesi gibi
Ak memeler burcu burcu kokuyo
Cennet-i alanın meyvesi gibi (K.20).

DM-63

Haramı haramı derler
Haramı havası yazlan gelir
Almış atın yuların eline
Salınır, tartılır nazlan gelir (K.12).

DM-64

Irahan eğme güzel
Atına binme güzel
Saçı başını yesin
Yol yeriyişi (yürüyüşü) güzel (K.13).

DM-65

Irahan eğme güzel
Hatıra değme güzel
Sen seni övme güzel
El seni övsün güzel (K.26).

DM-66

Bir eğilsin bir duyulsun
Dertliyi yürekten vursun
Açılmadık güller gibi
Domur da domur vurursun (K.13).

DM-67

Akşamı dağıdan kızı
Misafir alman mı beni
Ben arkamı sana verdim
Sen arkam olman mı razı (K.13).

4. Anne-Baba İle İlgili Maniler

DM-68

Kapısının önü hıyar
İnce bıçağılan soyar
Anam söyler babam duyar
Sonra beni yoğ ederler (K.20).

DM-69

Yılana bak yılana
Yılan kaçtı ormana
Annem beni saklıyo
Dalga saçlı oğlana (K.48).

DM-70

Evime getirdin elin kızını
Dalımda götürdüm cilvesin nazını
Ben vermişim ala gözlü guzumu
Kendi inanmıyor b..klu bezine (K.19).

DM-71

Yola yolladım seni
Yollar yormaya seni
Hak'a amanat ettim
Kimse görmeye seni (K.46).

DM-72

Yola da yolladım yola
Yolun bendi var mı ola
Yağmur yağıp yel esince
Yamulluğun var mı ola (K.26).

5. Akrabalarla İlgili Söylenen Maniler

DM-73

Emmim kızı emmim kızı
Sen allar giy ben kırmızı
Felek bildiğin eyliyo
Def eyleyek yazımızı (K.13).

6. Gelin-Kaynana Manileri

DM-74

Al pirimi yel attı
Sizin eve eletti
Cahillik bilmiyodum
Sizin oğlan belletti (K.13).

DM-75

Cam bideri ektim yere
Bereketi yok ki vere
Şimdiki karılar erini kor gider ele
Bil ki ahir zaman oldu

Cam bideri ektim bitmiyo
Oğlan atanın sözünü tutmuyo
Şimdiki karılar er söyletmiyo
Bil ki ahir zaman oldu
Eşek diritker katır mühürder
Ne kötü bir zaman oldu (K.12).

DM-76

Damın başında gezerim
Fincana kahve ezerim
Senin gibi gelinleri
Kalçamınan da ezerim (K.27).

DM-77

Tarlada tütün kazıyo
Gelin bağrımı eziyo
Kız harığın dördünde dur
Kardaşın hile seziyo (K.13).

DM-78

Yol üstünde bir top çalı
Nolur dalın eğmeyinen
Galbine bir şey getirme
Ah gelin asker yoluynan

DM-79

Bir güzel yaslanmış erik dalına
Kaşını gözünü dövüp duruyo
Yaklaştım yanına baktım yüzüne
Gelin gözyaşların silip duruyo (K.55).

DM-80

Eriğin dalları dökülmüş yere
Gelini bir soysuz düşürmüş dile
Gece gündüz dememiş düşmüş yola
Gelin yolu şaşırmış da gidiyo (K.55).

DM-81

Gelinin giydiği atlas
Atlasa iğneler batmaz
Gelin işi yanlış tuttu

Kuzular annesiz yatmaz (K.26).

7. Evlenme Manileri

DM-82

Tutunuz tutlandı mı
Yakanız bitlendi mi
Söylenseniz genç kızlar
Dişiniz kitlendi mi (K.55).

DM-83

Halayı dönderelim
Dosta gül gönderelim
Dostun göçü geliyor
Nereye konduralım (K.55).

DM-84

Şu derenin uzunu
Kıramadım buzunu
Selam salın muhtara
Alacağım kızını (K.22).

DM-85

Kız örtmeye kız örtmeye
Kıymadım seni öpmeye
Dediler gelin oluyo
Ben dedim Allah etmeye (K.46).

DM-86

Kapıları büyüktür
Ben söylemem ayıptır
Küçük bacım sen söyle
Varacağım gariptir (K.27).

DM-87

Ar dibinde ar dibinde
Güller biter nar dibinde
Herkes yuvasını kurmuş
Ben kaldım duvar dibinde (K.21).

DM-88

Kapımızın önü gazel
Kimi okur kimi yazar
Yerine düşmeyen güzel
Öleneçe ağlar gezer (K.21).

DM-89

Meşelerde meşelerde
Kolonyadır şişelerde
Herkes yuvasını bulmuş
Ben de kaldım köşelerde (K.21).

8. Ayrılık Manileri

DM-90

Biz de bulurduk bir ana
Kül oldum da yana yana
Felek de bizi ayırdı
Her birimizi bir yana (K.46).

DM-91

Bağrımıza ektin armut fidanı
Verem eder bu ayrılık adamı
Cenabı Mevlam bizi kavuştura
Lale sümbül mor menekşe zamanı (K.21)

DM-92

Oylumunan oylumunan
Kuşlar konar yaylımınan
Tuz ekmek helal eyleyin
Geldi ayrılık zamanı (K.13).

DM-93

Karlı dağlardan esmedim
Kızlar ben size küsmedim
Daha ümidim kesmedim
Belki gelirsiniz diye (K.21).

DM-94

Bülbülüm yaslı ötmüyo
Telefon vuruyom İstanbul'a gitmiyo
Açıldı bahçada güller
Kuzularım gibi kokmuyo (K.21).

DM-95

Teze yarpah düşürdün
Dolmasını bişirdin
Sevgili gülümü
Benden ayrı düşürdün (K.23).

DM-96

Dağları dağıdan felek
Gönlümü avudan felek
İçerimde halbur sarat
Kim bilecekti el olak (K.25).

DM-97

Şu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı

Ölüm Allah'ın emri
Şu ayrılık olmasaydı (K.44).

DM-98

Karanfilim gülüm yoktur
Bülbül oldum dilim yoktur
O yiğitten ayrılalı
Ağlamadık günüm yoktur (K.130).

DM-99

Potininin bağına bak
Dönder dönder sağına bak
Beni de arzu edersen
Malatya'nın dağına bak (K.130).

DM-100

Uçak kalkar hızınan
Üstü dolu tozuynan
Oğlan gurbete gider
Cilve ilen nazınan (K.26).

9. Mani Atışmaları

DM-101

Esnerim ana esnerim
Gelir kapıyı seslerim
Başka bir şeye benzemez
Vallahi avrat isterim

Esneme oğlan esneme
Gelip kapıyı sesleme
Elimde hiç para yoktur

Benden de avrat isteme (K.25).

DM-102

Gıremsil tartamıyom
Bahalı satamıyom
Yarımdan ayrı düştüm
Yalanız yatamıyom

Karanfili tartarım
Ucuz verir satarım
Merak etme sevdiğim
Elbet bir gün yatarım

Karanfilim budama
Sefa geldin odama
Gelirse yârim gelsin
Yadı koymam odama

Karanfilim dört kanat
Oku yarına anlat
Allah yazımı ağ etsin
Beni sana emanet (K.16).

DM-103

Körpünün altı çiçek
Orak getirin biçek
Senin yârin gül ise
Benimkisi mor çiçek

Körpünün altı ırmak
Su gelir parmak parmak
Benim yârim evlenmiş
İki karış dört parmak(K.16).

DM-104

Onu öyle biz demek
Pendir ekmek biz yemek
Dağda bir cor olursa
Onu evde biz demek

Onu öyle biz derik
Pendir ekmek biz yerik
Dağda bir cor olursa
Onu evde biz derik (K.12, K.27).

DM-105

Yazıya da yaban derler
Topuğa da daban derler
O da sana ar değil mi
Sevdiğine çoban derler

Yazı da yabansız olmaz
Topuk da dabansız olmaz
Niye bana ar gelsin ki
Davar da çobansız olmaz (K.13).

10. Mektup Manileri

DM-106

Mektup yazdım yaz idi
Kalemim kiraz idi
Çok mektup yazar idim
Zamanım dıkız idi

Mektup yazdım kış idi
Kalemim gümüş idi
Daha çok yazacağdım
Parmaklarım üşüdü(K.48).

DM-107

Koğuşunda camdan direk
Suyu da nerden indirek
Yağmur yağdı boyraz esti
Mektubu nerden indirek (K.130).

DM-108

Bir mektup yazdım acele
Hem oku hemi hecele
Mektup anayın mektubu
Al da koynunda gecele (K.130).

DM-109

Mektup yazdım gülesin
Okutasın bilesin
Mektubumun üstüne
Aceleyle gelesin (K.130).

11. Dini İçerikli Maniler

DM-110

Seher vakti açar güller
Öter mestane bülbüller
Haktır zikir eden diller
Uyan vakt-i seher geçti

Seherden başını kaldır
On parmağın suya daldır
Hakk'a kulluğunu bildir
Uyan vakti seher geçti (K.49).

DM-111

On iki yıldızın üçü terezi
Ülger'e karıştı gitti bir azı

Hak nizem terezi kurulmuş olur
Yarın mahşer günü toplarlar bizi (K.35).

DM-112

Muhammed'in saçlarına
Kurban olam kaşlarına
Nası yüce yürek bağışlar
Kullarının suçlarına (K.26).

12. Diğer Maniler

DM-113

Adile ayak geldim
Dünyaya dayak geldim
Ömür der ki gün bitmiş
Gönlüm der bayak geldim (K.12).

DM-114

Yazı da yazdım toylara
Yazılan gelir başlara
Bir senede çifte bayram
Hatrı sayılır dostlara (K.27).

DM-115

Kutlu kumaş kalmadı bütün kec oldu
Altın kumaş kalmadı bütün tunc oldu
Şimdiki insanlar bütün p..ç oldu
Gör ki ahir zaman nice oldu (K.12).

DM-116

Gördüm kargayla kuş kavga avlıyor
Aslanı kediye boğduruyorlar
Şimdiki insanlar bütün hiç oldu
Gördüm ki ahir zaman nice oldu (K.12).

DM-117

Mezarlıktan çalı kestim
Çalıyı bağrıma bastım
Kara yazının elinden
Ben de umudumu kestim (K.46).

DM-118

Bir avuçtan fazla insan değildik
Dünya bize düşman oldu direndik
Elimizde top yoktu bomba yoktu
Yoklukta hep biz Allaha güvendik (K.140).

DM-119

Bizim evler bizim evler
Yatsılık da kömbe yerler
Bizim evde bir yel esti
Yatsılığı bizden kesti (K.55).

DM-120

Oduna düştü yalım
Urgana geçti golum
Eyiyi hak sağlasın
Kötüye gelsin ölüm (K.46).

DM-121

Su gelir bendin döver
Göver bostanım göver
Küçükten yetim kaldım
Her gelen beni döver (K.120).

DM-122

Aha ordan aha da burdan
Bir dilki kaçırdım şu karşıki purdan

Kış gelirse vururum bir dilki ordan
Bağlarım ona ince bir urgan (K.143).

DM-123

Patatesin iyisine
Selam söylen dayısına
Sorduk hepten soruşturduk
Tebdil gittik bayısına (bayi) (K.143)

Patatesim uçtu gitti
Gitti düz ovaya düştü
Söyleyin şimdi de bana
Hangi kazanlarda pişti (K.143).

DM-124

Patatesin sarısına
Haber verin karısına
Güman geldik birisine
Sen karışma gerisine

Patatesin nerde kaldın
Gürünü'de fikre daldım
Elbet sordum soruşturdum
Bir kötü zibidiye kaldım (K.143)

DM-125

Kollarında oklarına
Kurban olam çoklarına
Selam söylen muhtarına
Gitti de karartım gitti (K.143).

DM-126

Gözüm düştü çoraptan
Karartı gitti toptan

Arar iken de bulduk
Saman ile bir saptan (K.143)

DM-127

Gene havalandı Türk hava kuşu
Ordular bekliyo düzü yokuşu
Kahraman Türk askerleri geliyor
Yerinde dursun öyle düşman ordusu (K.12).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Doğanşehir yöresinde derlemiş olduğumuz manilerin tamamı nazım birimi dörtlük olan düz manilerdir.

7'li hece ile söylenenler: DM-1, DM-2, DM-3, DM-4, DM-5, DM-6, DM-7, DM-DM-9, DM-10, DM-11, DM-12, DM-13, DM-31, DM-33, DM-34, DM-35, DM-36, DM-37, DM-39, DM-41, DM-42, DM-43, DM-47, DM-48, DM-49, DM-50- DM-53, DM-55, DM-56, DM-57, DM-58, DM-61, DM-64, DM-65, DM-69, DM-71, DM-74, DM-74, DM-82, DM-83, DM-84, DM-86, DM-95, DM-97, DM-100, DM-102, DM-103, DM-104, DM-106, DM-109, DM-113, DM-120, DM-121, DM-126.

8'li hece ölçüsüyle söylenenler: DM-8, DM-16, DM-17, DM-20, DM-21, DM-26, DM-28, DM-29, DM-30, DM-32, DM-38, DM-40, DM-45, DM-46, DM-51, DM-52, DM-54, DM-59, DM-60, DM-66, DM-67, DM-68, DM-72, DM-73, DM-76, DM-77, DM-78, DM-81, DM-85, DM-87, DM-88, DM-89, DM-90, DM-92, DM-93, DM-96, DM-98, DM-99, DM-101, DM-105, DM-107, DM-108, DM-110, DM-112, DM-114, DM-117, DM-119, DM-119, DM-123, DM-124, DM-125.

11'li hece ölçüsüyle söylenenler: DM-18, DM-19, DM-22, DM-23, DM-24, DM-25, DM-27, DM-62, DM-70, DM-79, DM-80, DM-91, DM-111, DM-116, DM-118, K.127.

12'li hece ölçüsüyle söylenenler: DM-14, DM-44.

Ölçüsüz olanlar: DM-63, DM-75, DM-94, DM-115, DM-122, K.128.

Kafiye düzeni (aaaa) olanlar: DM-23, DM-43, DM-57, DM-115.

Kafiye düzeni (aaab) olanlar: DM-24, DM-25, DM-45, DM-62, DM-68, DM-70, DM-75, DM-80, DM-93, DM-110, DM-122, DM-125.

Kafiye düzeni (aaba) olanlar: DM-1, DM-2, DM-3, DM-4, DM-5, DM-6, DM-7, DM-8, DM-9, DM-10, DM-11, DM-12, DM-13, DM-14, DM-15, DM-16, DM-17, DM-18, DM-19, DM-20, DM-22, DM-27, DM-29, DM-30, DM-31, DM-32, DM-33, DM-34, DM-35, DM-36, DM-37, DM-38, DM-39, DM-40, DM-41, DM-42, DM-44, DM-46, DM-47, DM-48, DM-49, DM-50, DM-51, DM-52, DM-53, DM-54, DM-55, DM-56, DM-58, DM-59, DM-60, DM-61, DM-63, DM-64, DM-66, DM-67, DM-69, DM-71, DM-72, DM-73, DM-74, DM-76, DM-77, DM-82, DM-83, DM-84, DM-85, DM-86, DM-87, DM-89, DM-90, DM-91, DM-94, DM-95, DM-96, DM-97, DM-98, DM-99, DM-100, DM-101, DM-102, DM-103, DM-104, DM-105, DM-106, DM-107, DM-108, DM-109, DM-111, DM-112, DM-113, DM-114, DM-117, DM-118, DM-120, DM-121, DM-123, DM-126, K.127.

Kafiye düzeni (aabb) olanlar: DM-116, DM-119, DM-124.

Kafiye düzeni (aabc) olanlar: DM-92.

Kafiye düze-ni (abab) olanlar: DM-21, DM-79, DM-88.

Kafiye düzeni (abcb) olanlar: DM-26, DM-28, DM-78, DM-81.

b) İçerik

Yörede mani söyleme geleneği oldukça kuvvetlidir ve günümüzde de canlılığını korumaktadır. Hemen hemen her konuda mani söylenmiştir. Ancak bu manilerin çoğunluğunu sevda manileri oluşturmaktadır. Her yaştan insan grubu olaylar karşısındaki duygularını manilerle ifade etmektedir. Evlenme isteyen delikanlının, gözlerine katarakt inen yaşlının ya da pazardan aldığı patatesi çalınan bir kimsenin, köyüne kilitli taş döşenen yöre insanının, kısacası halkın muhayyilesinde yer alan duyguların manilerle dile getirildiğini görmekteyiz. Günlük yaşamda, sohbet ortamında, arkadaşlar arası eğlencelerde, mektup yazarken, sevgiliye sitem ederken, özel gün ve gecelerde maniler söylenmiştir.

3.1.3. Ninni

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ninniler, annelerinin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir. Batı Türkçesi'nde bu kelimeye bağlı olarak "nenni çalmak; ninni söylemek" ve "uyku getirmek" deyimleri doğmuştur. Ninniye Kâşgarlı Mahmud balu-balu Azeri Türkleri "laylay", Kerküklüler leyley, Türkmenler hû-di, Allah de, Özbekler elle, Kazanlılar ise bişik cırı, beşik türküsü adını vermektedirler (Elçin, 2005, s. 271).

Ninnilerin ilk söyleyeni, bestecisi kadınlardır. Ritmi ve biçimi ne olursa olsun ninnilerin özünde çocuğa anne sevgisini aktarma çabası vardır. Ninniler çocuğun uzun ömürlü olması, nasibinin bol olması, nazar ve hastalıklardan korunması, bebeğin ağlamaması, uslu olması, çabuk büyümesi, gelin ya da damat olması dileği ile çocuğun gelecekte mutlu olması dileklerini içeren doğaçlama söyleyişlerdir (Yardımcı, 1998, s. 50).

Ninnilerin konusunu çocuk teşkil eder. Sağlıklı doğmasından gelen sevinç, fiziki güzellik, soy-sop, iyi huy, sünnet, öğrenim, nişan, gelin olma, evlenme gibi geleceğe ait dilekler; yalnızlık, gurbette kalan baba, koruyucu melekler, veliler, Hızır, vb. madde, tem, motif ve merasimler ninnilerin muhtevaları arasında belli-başlı unsurlardır (Elçin, 2005, s. 271). Bir bölüm ninniler de tehdit içerir. Bu tür ninniler çocuğun uyumasını sağlamak için söylenir. Ninnilerde yerel ögeler, gelenek ve görenekler, tarihî ve toplumsal birçok konu bulunur (Çelebioğlu, 1982, s. 16).

Ninni, çocuk emzirilip kundaklandıktan sonra, salıncakta, beşikte veya kucakta sallanıp uyutulmaya çalışılırken tizden pese doğru söylenen bir ezgidir; çocuğun ağlamasının durması veya uyuması ile son bulur (Elçin, 2005, s. 271).

Çoğu Anonim ninnilerin çoğu yedi hecelidir ve mani tipinde kafiyelenmişlerdir (Kaya, 1999, s. 344). Ninniler için çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır (Alptekin, 1990, s. 60-61; Çelebioğlu, 1982, s. 14-20; Kaya, 1999, s.353-354).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede ninni söylemeye ninni çalmak denmektedir. Yapılan tasnif çalışmalarından yola çıkarak Doğanşehir yöresinden derlediğimiz 18 adet ninniyi şu şekilde başlıklandırabiliriz:

1. Dilek ve Temenni İçerikli Ninniler
2. Sevgi ve İlgi İfade Eden Ninniler
3. Kızlara Söylenen Ninniler
4. Erkeklere Söylenen Ninniler
5. Yergi İçerikli Ninniler
6. Ayrılık ve Gurbet İfade Eden Ninniler
7. Üzüntü İfade Eden Ninniler

1. Dilek ve Temenni İçerikli Ninniler

DN-1

Nenni çaldım uyuyasın
Küççüğüdün büyüyesin
Çaldığım nenniye karşı
Kopa kopa yürüyesin (K.5, K.12, K.27).

2. Sevgi ve İlgi İçerikli Ninniler

DN-2

Yüzler divan sinisi
Gözler berber aynesi
Alın cirit meydanı
Kaşlar haziran yayı
Burun bumbuş nokutu

Ağız kurenfil kutusu
Çene kadı lokması
Gerdan beyler yaylası
Karnı bir b…k tuluğu
K…çı kösnü deliği (K.16).

DN-3

Hoppalanın yavrusu
Dal aramış konmaya
Kurtlu koyun kuzusu
Kölge aramış girmeye (K.27).

DN-4

Hopudu dağlar hopudu
Arpa buğday nohutu
Kıraç yerin arpası
Bu bir gelin körpesi (K.31).

3. Kızlara Söylenen Ninniler

DN-5

Kızlar kızlar mayası
Başında hamakası
Kızlara düğürçü gelmiş
Padişahın üç ağası (K.22).

DN-6

Anasının seher kızı
Seherin cabıl tuzu
Ana kurban kızına
Kurban olsun gözlere(K.27).

DN-7

Maya maya kız Maya
Gitmiş koyun sağmaya
Koyun sütünü dökmüş
Anası kıymaz vurmaya (K.13).

DN-8

Yüce dağ başında öllük elerler
Kınalı beşiğe bebek belerler
Kızımı da ister eller
Ninni yavrum ninni (K.130).

4. Erkeklere Söylenen Ninniler

DN-9

Metin metin met oğlan
Gömleği ipek oğlan

Kızlar halı dokusun
Sen üstünde yat oğlan (K.27).

DN-10

Âdem öyle dem öyle
Yaz deftere kalem eyle
Sualın da kolay gelirse
Sen oğlana selam söyle
Nenni de bebem neneni
(Nenni de yavrum neni) (K.15).

5. Yergi İçerikli Ninniler

DN-11

Hoppala hoppala hoppala
Atlar gider dört nala
Öpüşler ucuz olmuş
Bir dilim portakala(K.27).

DN-12

Eşe bacı Eşe bacı
Aşağı yel esiyo
Anasının küçük kızı
Besninin beş ağası düğürcü gelmiş
Vermez onu babası(K.27).

6. Ayrılık ve Gurbet İfade Eden Ninniler

DN-13

Ninni de ninnisi gelir
Yatar uykusu gelir
Irak da ırak yollardan
Hasret kokusu gelir (K.50).

Nenni de bebem nenni
Uyu kuzum sana nenni
Nenni de nennisi gelir

Yatar da uykusu gelir

Uzar da gider yollar
Anasın görmüş ağlar
Babadan ayrı düşmüş
Yavrunun uykusu gelir (K.5, K.35).

DN-14

Bebeğimi dalda koydun
Gözlerimi yolda koydun
Bebek seni bellemedim
Üzüntüden sıla derdinden (K.13).

7. Üzüntü İfade Eden Ninniler

DN-15

Saçlarını tarayayım
Kurdeleynen bağlayayım
Çağdaşların da büyümüş
Gidem okula ağlayayım (K.50).

DN-16

Ninni ninni beşik ninni
Beşik gitmiş yeri belli
Bu beşiğin anasına
Ben de çalarım ninni (K.27).

DN-17

Nenni de bebem neneni
Nenni de yavrum nenni
Yüce dağların başı yelli
Değme bana gönlüm killi (K.25).

DN-18

Bir yiğidin kuzusuna
Öleneçe çalam ninni
Ninni de ninni kuzum ninni

Kızım gitmiş yeri belli (K.35).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Doğanşehir yöresine ait olan ninnilerden:

Dörtlük halinde söylenenler: DN-1, DN-3, DN-4, DN-5, DN-6, DN-7, DN-8, DN-9, DN-11, DN-13, DN-14.

Beşlik halinde söylenenler: DN-2, DN-10, DN-12.

Kafiye düzeni (aaab) şeklinde olanlar: DN-8.

Kafiye düzeni (aaba) şeklinde olanlar: DN-1, DN-2, DN-5, DN-7, DN-9, DN-11, DN-13, DN-14, DN-15, DN-16.

Kafiye düzeni (aabb) şeklinde olanlar: DN-4, DN-6, DN-17.

Kafiye düzeni (abab) şeklinde olanlar: DN-3.

Kafiye düzeni (abbb) şeklinde olanlar: DN-18.

b. İçerik

Doğanşehir yöresinde de ninniler anne ve bebek arasındaki iletişimde temeli sevgiyle bağlı bir köprü vazifesi görmüştür. Yöreye ait ninnilerin içeriğine baktığımızda annenin evladına olan sevgisinin, iyi dileklerinin ve gurbet acısının yer aldığını görmekteyiz.

3.1.4. Ağıt

a) Türk Halk Kültürü'nde

Ağıt, insanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli ya da düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere denmektedir (Elçin, 2005, s. 290). Boratav ağıdın tanımını yaparken, *acıklı bir olayı ele alan ve metin olarak da bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla elverişli türküler bütünü* ifadesini kullanmıştır (Boratav, 1998, s. 444). Ağıtlar sızlayan kalplerin, dayanılmaz acıların, akan gözyaşlarının, yanık yüreklerin, çare arayan feryadıdır. Yavrusunu yitiren anne, sevgilisine kavuşamayan âşık, yatağında inleyen hasta, sıla hasretiyle yanıp tutuşan garip duygularını ıstıraplarını ağıtlarla dile getirmektedirler (Şimşek, 1993, s. 1). İnsanlar yaşadıkları her türlü acıklı olay karşısında ağıt yakmıştır. Bu acıklı olayın

sadece ölüm olması gerekmez. Asker göndermede, kına yakımında, âşık ağıtlarında, deprem, yangın, sel gibi doğal felaketler sonucunda olduğu gibi değişik şekillerde ve ortamlarda da ağıt yakılabilmektedir.

"Ağıtların kökeni İslamiyet öncesi ölüm törenlerine dayanmaktadır. İslamiyet öncesi "yuğ" denilen yas törenlerinde söylenen sagu adı verilen şiirler, bugünkü ağıtlarla aynı anlama gelmektedir. İnsanlığın ortak ıstırabının canlı bir şekilde ifade edildiği metinler olan ağıtlar bu özellikleri ile halk şiirinin başlangıçtaki ilk şekilleri olarak kabul edilmektedir. İnsanlar arasındaki münasebetlerin "ferdî" ve "samimi" olduğu devir ve kültürlerde ölünün insana verdiği ıstırap kolay dindirilebilecek cinsten değildir." (Görkem, 2001, s. 15). Ağıt insanlığın ortak özelliklerinden biridir. Çünkü insanlar, hangi inanç, hangi ırk ve hangi dilden olurlarsa olsunlar, ilk çağlardan itibaren ağıt söylenmiş, böylelikle ıstırabını teskin etme yoluna gitmişlerdir (Kaya, 1999, s. 248).

Türkiye'de genellikle ağıt olarak kullanılan bu söz, bazı yörelerde farklı şekillerde de kullanılabilmektedir. Kars'ta "bayatı", Sivas'ta "deme", Adana'da "deşet", Malatya'da "deyiş", Samsun'da "deyişet", Doğanşar-Sivas'ta "dil" ya da "las", Kırşehir'de "lâvik", Burdur'da "ölülü", Muş'ta "sabu", Elazığ'da "sin" , Diyarbakır'da "sivan", Doğu Anadolu'da "sızılama", Mersin ve Isparta'da "yakım", Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla'da ise "yas" sözcükleri ağıt anlamında kullanılmaktadır (Artun, 2009, s. 153; Çağımlar, 2010, s. 49; Görkem, 1990, s. 19-20; Kaya, 1999, s. 259). Anadolu Türkçesinde kullanılan "bozlak" kelimesi de ağıtla aynı anlama gelen kelimelerdendir (Artun, 2009, s. 153).

İslamiyet' in ağıt geleneğine karşı çok sert ve olumsuz tavrı vardır. Çünkü ölüm İslam' a göre haktır. Bu nedenle ağlanması Tanrının takdirine karşı gelmek olarak değerlendirilir (Çağımlar, 2010, s. 44). Buna rağmen ağıt yakma geleneği günümüzde oldukça canlı bir şekilde Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşatılmaktadır. Anadolu'da hemen her yerinde farklı uygulamalarla birlikte çeşitli nedenlerle ağıt yakılmaktadır.

"Ağıtlar toplumun manevi kültür değerlerindendir. Bu nedenle toplum içinde meydana gelen sosyo-ekonomik yapı ve bunun sonucunda gelenekteki gelişme ve değişme etkilerini ağıtlarda görebilmekteyiz. Bu özellikleri ile ağıtlar hem geleneğin taşıyıcısı hem de toplumun yaşadığı kültürel, geleneksel, ekonomik özellikleri yansıtan niteliklere sahiptir." (Çağımlar, 2010, s. 68-69). Ağıtlar, insanların duygularını dışa vurmada, feryadını dile getirip acısıyla yüzleşerek bir çeşit sağaltım vazifesi görmektedirler.

b) Doğanşehir Halk Kültüründe

Doğanşehir ilçesinde yapmış olduğumuz alan araştırması sonucu yörede ağıt yakma geleneğinin oldukça kuvvetli bir şekilde sürdürüldüğünü tespit etmiş bulunmaktayız. Cenazelerde ağıt yakmak önemlidir, yakıcı ve güzel ağıt yakmak hüner meselesidir. Cenazede ağlayıp ağıt yakmayanlar ayıplanır. Ağıdı en çok cenaze sahibi ve akrabaları yakar. Doğanşehir yöresinde derlemiş olduğumuz 82 adet ağıdı şu şekilde tasnif etmeyi uygun bulduk:

1. Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar
2. Ölen Kişinin Ağzından Söylenen Ağıtlar
3. Mutsuzluk, Acı ve Ayrılık Üzerine Yakılan Ağıtlar
4. Doğal Afetler Üzerine Yakılan Ağıtlar
5. Kına/Gelin Ağıtları
6. Asker Ağıtları

1. Ölen Kimseler İçin Yakılan Ağıtlar

DA-1

Atatürk'ün Ağıdı

Hikâyesi: Lütfiye Demiralp çocukken Atatürk'ün öldüğü haberini duyar ve bu haber onu derin bir üzüntüye boğar. Üzerinden yıllar geçmesine rağmen o gün yaşadığı acıyı unutmamıştır ve duygularını şu ağıtla dile getirir:

Tren hattı teyyareler
Türkler giymiş hep kareler
Semerkandi buharalar

Dost değil düşman ağladı
Yürekler hep kan ağladı

Atatürk'ün eserleri
Söylenecek bundan geri
Bütün dünyanın her yeri

Dost değil düşman ağladı
Yürekler hep kan ağladı (K.12).

DA-2

Çebiş Fatma'nın Ağıdı

Hikâyesi: Polat'ta bir ağa kızı olan ve güzelliği dillere destan olan Çebiş Fatma babasının çalışanı olan bir gence sevdalanır, ailesi sevdiği gence ona uygun görmez ve bir başkasıyla evlendirir. Çebiş Fatma Düğün günü evin bacasından çıkarak sevgilisiyle kaçar. Bunun duyan babası ve amcası başta olmak üzere tüm akrabaları peşlerine düşer. Adatepe'ye doğru kaçarlarken ayın dolunay olması nedeniyle her yer aydınlıktır, hemen fark edilirler ve yakalanırlar. Çebiş Fatma sevgilisinin önüne atlar, babasının ona kıyamayacağını, affedeceğini söyler ve sevgilisinden kaçmasını ister. Sevdiği oğlan kaçar ve kızın dediği gibi babası ona kıyamaz ancak amcası babasının önüne geçerek Çebiş Fatma'yı vurarak öldürür. Çebiş Fatma'nın vurulduğu yere halk arasında "Çebişin Düşeği" denmektedir. Yöre halkı orada bulunan kayanın üzerindeki kırmızı lekelerin Çebiş Fatma'nın kanı olduğuna inanmaktadır. Sevdiği kızın bayram arifesinde vurulmasından sonra tekrar köye dönmeye yemin eden genç bir müddet Çığlık Köyünde yaşadıktan sonra şimdiki Yolkoru köyüne gelerek buraya yerleşir, Mızgı adı altında bu köyü kurmuştur. Çebiş Fatma'nın amcasının ise hayatını sandık içerisinde oradan oraya götürülerek eziyet içerisinde geçirdiği söylenmektedir. Çebiş Fatma'nın ölümü üzerine şu ağıt yakılmıştır:

Pacadan çıktı kimseler duymadı
Ağa baba öldürmeye kıymadı
Zalım Doddey hiç halından bilmedi
İmana gel Gâvur Ali imana

Adatepe her tepeden yücedir
Babam ağa ise emmim hocadır
Vurman beni nolur aziz gecedir
Al kızıl kanlara koydular beni

Adatepe her tepeden ünlüdür
Yazın yeşil kışın beyaz donludur
Amcanın bakışı deve kinlidir
Zülüfü boynuna dolalı gelin

Adatepe kovukların çok mudur
İçinde hiç Müslümanın yok mudur

Yetti kuşun bir geline hak mıdır
Gelinim gelinim belalı gelin (K.1, K.6, K.8, K.9, K.11, K.81, K.82, K.83).

DA-3

Reis İsmet Güzel'in Ağıdı

Hikâyesi: Polat Belediyesi Başkanı İsmet Güzel'in 18 Temmuz 2010 tarihinde anlaşmazlık yaşadığı bir kasabalı tarafından öldürülmesi yöre insanını çok üzmüştür ve ardından pek çok ağıt yakılmıştır. Derlemiş olduğumuz ağıtlar ise şöyledir:

Şu Polat'ın ardıcı nasıl yüce
Önün beklediler üç gün üç gece
Ne de zalım imiş bu zalım felek
Seni vurdurdular bir kötü p..ce

Şu Polat'ın lambaları yanıyo
Zalımmış felek üstünde dönüyo
Görün nasıl da bir hain felektir
Demedi ki İsmet'e yazık oluyo

Doğanşehir'den çıktı teyirli tren
Makinist gaza bastı tutmuyo fren
Açın İsmet'in yüzün anası göre
Kader böyleymiş kime ne diyen

Doğanşehir yolunu arşınlamalı
Taksiler geliyor karşılamalı
Eğer İsmet'e öldü derlerse
İsmet'i vuranı kurşunlamalı (K.16) .

DA-4

Reis İsmet Güzel'in Ağıdı

Pencereler kara giydi
Çıraları öflez yandı
Şu köyde bir düğün olur
Bu köyün reisi öldü (K.25).

DA-5

Hacını Ağıdı:

Hikâyesi: Melahat Meral ile Hacı Meral çocuklarını evlendirirler ve karı-koca yaşlılıklarında gül gibi geçinip giderler. Ancak Hacı Meral birden hastalanır ve kısa süre içinde ölür. Bu ani ölümle sarsılan eşi Melahat Meral onun ölümü üzerine şu ağıdı yakmıştır:

Evimizde havuz kol gibi atar
Hacım hasta olmuş mahfelde yatar
Ezrail gelip derdin bize satar

Gelme ölüm gelme üç gün ara ver
Elet ölümü ıssız dağlara ver

Petekte inliyor oğul arısı
Ortalarda kaldı nazlı karısı
Böyleyimiş onun kara yazısı
Gelme ölüm gelme üç gün ara ver
Elet ölümü ıssız dağlara ver (K.27).

DA-6

Hacı'nın Ağıdı-2 (Eşi söyler)

Koyunun yediği anık
Yanık da ciğerim yanık
Bizim gibin olmuş yoktur
Yiğitlerden bağrı yanık

Koyun gelir kuzuyunan
Ayağının tozuyunan
Mevlam da bizi börtlüyo
Pelidin de közüyünen

Kara koyun meler gelir
Şu dağları deler gelir
Öksüz olan kuzuların
Gör başına neler gelir

Odasında lüküs yanar
Koçluk kuzu kebap döner
Bize gelen misafirler
Şimdi gitmiş ele konar (K.27).

DA-7

Durdu'nun Ağıdı

Hikâyesi: Durdu Arıcıoğlu çalışmak için Almanya'ya gider. Bir müddet sonra orada hastalanır ve kanser teşhisi konur. Tedavisi çok sürmez ve kısa süre içerisinde hayatını kaybeder. Cenazesi uzun uğraşlar sonucu köyüne getirilir. Ablası Lütfiye Demiralp kardeş acısıyla yanar ve şu ağıtları yakar:

Yüce dağın gıcısıyım
Mor sürünün bercisiyim
Bizi kınamasın eller
Ben gardaşın bacısıyım

Almanya'dan kalkan uçak
Yönünü bu yana dönder
Gâvur imiş gâvur doktor
Gardaşı sılaya gönder

Uçak geldi hızıyınan
İçim doldu sızıyınan
Kardaş sılaya geliyo
Oğluyunan kızıyınan (K.12).

Gıcı: Kar
Berci: Çoban

DA-8

Durdu'nun Ağıdı-2 (Bacısı Söyler)

Almanya'nın Tur dağına
Girmiş otuz beş çağına
Doktor da bıçağın vurmuş
Ağ ciğerinin başına

Şu dağlarda ordu vardır
Ordu kalkmış yurdu vardır
Bizi kınamasın eller
Bizde kardeş derdi vardır

Yüce dağda kar komadım
Ben yarama bağlamadım
Bilinmez dertlere düştüm
Kardaş diye ağlamadan

Çadırını çekmiş düze
Düze değil öte yüze
Nasıl bir feleğimiş bu
Oynar hep de bize bize

Çadırının üstü saçak
Almanya'dan gelen uçak
Zalım imiş zalım toktor
Ciğerine vurdu bıçak (K.12).

DA-9

Durdu'nun Ağıdı-3

Lütfiye Demiralp ablası Aslı Demiralp'in de şu ağıdı yaktığını aktarır:

Almanya dağında gül ile arda
Almanya düşürdü gardaşı derde
Gardaşın konduğu yaylaya yurda
Eller konmuş içerime derd oldu (K.12).

DA-10

Mustafa'nın Ağıdı 1

Hikâyesi: Doğanşehir'de televizyon tamirciliği işini yapan aynı zamanda kaynak kişilerimizden biri olan Mustafa Demiralp, ender rastlanan bir kanser çeşidine yakalanır. Dört yıl tedavi görür, fakat iyileşemez ve hayatını kaybeder. Bunun üzerine annesinin yakın dostu Melahat Meral de oğlu gibi sevdiği Mustafa'nın ardından şu ağıdı yakar:

Gayın ataşını suyu ılısın
Biçmen kefenini guzular gelsin
Kefeninin yetmez yeri olursa
Kızlar mendilini ulak eylesin

Yaylasına vardım yaylam kokuyo
Haber etmiş çadırların çekiyo
Kuzuların garip boynun büküyo
Onun için arz eyliyo babasın (K.27).

DA-11

Mustafa'nın Ağıdı 2

Yüce dağların esimi
Keklik goğurtur sesini
Ellerin nesine gerek
Kuzular çeker yasını

Yüce dağlar yüce dağlar
Otu biter suyu çağlar
Ellerin nesine gerek
Mustafa'nın anası ağlar (K.27).

Goğurmak: Bırakmak.

DA-12

Mustafa'nın Ağıdı-3 (Melahat Meral Söyler)

Elinde ilaç kutusu
Yüreğinde dert sızısı
Doktor doktor dolanıyo
Bu dert bunun alıcısı

Gitmez alnımın karası
Yoktur kanserin çaresi
Bir yanına bıçak vurmuş
Bir yanı hortum yarası

Arabaya bineceğim

Tükkanında ineceğim
Tükkan da yiğidin yükü
Ben onu nideceğim (K.25).

DA-13

Asker oğlu teröristler tarafından öldürülen Meryem Kurt'un oğlu için yaktığı ağıt:

Metin metin mezar metin
Hemi de derdin ne çetin
Anarşistler kuzunu vurdu
Arkada üç kuzu yetim (K.50).

DA-14

Eşinin ölümü üzerine Meryem Kurt'un yaktığı ağıt:

İş ederim eş ederim
Ağlar gözün yaş ederim
Bunlar beş de gardaş idi
Ben yiğidi eş ederim.

Araba kapıda durdu
Durdu düdüğünü vurdu
Tezecileri tezden geliyo
Kuzuları ellerden duydu

Ata biner at yeldirir
Topuğunda toz kaldırır
Hiç gelmesin kuzuları
Kabire eller kondurur (K.50).

DA-15

Kaynak kişi yeğeninin kocasının ölümü üzerine şu ağıdı yakar:

Kız gelinler hoşgeldiniz
Bu evi nerden bildiniz
Sağlığında gelmezdiniz
Tazesine mi geldiniz

Çütçü de çütün çüt ola
Sürdüğün de bir at ola
Tezecilerin hep geliyor
Demiyolar ki sağ ola

Heyil heyil dağlar heyil
Otlar biter tevir tüvür
Ben eşimden ayrıldım
Ayrılığın çağı değil (K.25).

DA-16

Eşinin ölümü üzerine kaynak kişi tarafından yakılan ağıt:

Yüce dağların ardı atlı
Bu yerlerden gidiyom artı
Eğer bu derdinen ölürsem
Desinler ki kaderi kötü

Sarı laleylen sallanan dağlar
Kırmızı gülleriyle boyanmış dağlar
Eşini yitiren yanarak ağlar
Yandım ataşına ölene kadar.

Garibin mezarı ustaca olur
Üstüne dökülen sarı buz olur
Garip de ölmesi gayet güç olur
Öleneçe ben yanarım Kadir (K.50).

DA-17

Polis olan oğlunun çıkan olaylar esnasında yaralandığını tesadüfen televizyon izlerken öğrenen kaynak kişinin söylediği ağıt şöyledir:

Adana'ya vardım idi
Tren pek de tatlı idi
Küçücükten polis ittim
Kuzum koğuşta yatar idi

Adana'ya vardım idi
Var guzumun koçları
Acep bana gösterir mi?
Başındaki komşuları (K.135).

DA-18

Hüseyin'in Ağıdı

Hikâyesi: Mersin'de yaşayan oğlunu kanserden kaybeden anne, Kolordu Eşe (Ayşe Coşkun) şu ağıdı yakar:

Dağlara çıktım da dağlar alaca
Mersinden getirdim kanlı salaca
Güccük gardaşını saldım ilaca
Bu yiğidin derdi kapanmaz

Tren gelir demirilen
İçi dolu kömürlen
Hüseyin doktora gitmiş
Yarım saat ömürlen

Gara daş boyanır mı
Seslesem uyanır mı
Guzumu torpağa godum
Buna can dayanır mı (K.25).

DA-19

Kim tarafından vurulduğu bilinmeyen evin tek oğlu olan kardeşinin arkasından Seher Demirci şu ağıdı yakar:

Ben soruyom şu çobana
Sürünün eğesi noldu
Deli deli ben ağlıyom
Aslan yiğit torpak oldu

Çoban eli çoban eli
Avı alır çütü yelli
Çobana ölmüş diyorlar

Düşeğinin yeri belli

Akşam oldu gün aşıyo
Bizim oğlan dolaşıyo
Bir yiğide öldü derler
Azraili kovalıyo

Çıktım dalın birisine
Balta vurdum kurusuna
Ezrail pençe çaldı
Üç de kızın birisine (K.23).

DA-20

Kocası ölen Meryem Kurt'un söylediği ağıt:

Avcıysan azığını yağlayam
Çütçüysen tohumunu taylayam
Öleneçe ben böyle ağlayam
Başıma da karalar bağlayam

Avcıysan çarığını ıslayam
Gidiyosan yoldaşların sesleyem
Ardında kuzuların yoktur ki
Öleneçe onları besleyem (K.50).

Taylamak: Denkleştirmek, denk hale getirmek.

DA-21

Genç yaştaki gelinlerini kaybeden Lütfiye Demiralp'in yaktığı ağıt:

Alaçayır Alaçayır
Yağmur yağar kayır kayır
Gelinimiz küçük ölmüş
Şeleği de nasıl ağır

Yüce dağda kar kalmadı
Yarama bağlamaktan
Dizimde derman kalmadı

Gece gündüz ağlamaktan (K.12)

DA-22

Kötü hastalıktan (kanser) ölen akrabası için Döndü Günaydın'ın yaktığı ağıt:

Ağlın kapısını açın
Koyunu kuzudan seçin
Bu yiğit deyaylacıydı
Kefenini borca verin

Yandım dolanı dolanı
Bilmedim başa geleni
Ben bu yiğidin yaylasına
Göçem dedim göçemedim (K.26).

DA-23

Küçük yaşta babasını kaybeden Rahime Demiralp'in babasının ölümü üzerine yaktığı ağıt:

Motorlar iniyor iniş
Ağaçlar veriyor yemiş
Babam kalbine yel getirme
Doktor geliyor üstüne

Bu gediğin öte yüzü
Gün değmeden erir buzu
Babam da yara çıkarmış
Söyleyemeden çıktı canı

Doktorun parmağı kara
Babam ciğerinin başı yara
Kör olsun doktorun gözü
Bulamadı derdine çara (K.13).

DA-24

Akrabasının ölümü üzerine Nazar Döndü'nün (Döndü Günaydın) söylediği ağıt şöyledir:

Atı gelmiş şanı gelmiyor
Konu komşu söz değmiyor
Çarşıda yiğit vurulmuş
Şu köyde yoktur bir dengi

Ardahan'a Ardahan'a
Su doldurur bardağına
Yiğit göçünü yükletmiş
Çavşaklının çardağına

Sobası kara keçeli
Sevenler içi geçeli
Öksüzler kapıya gelir
Kimse bilmez der içini

Penceremiz kara boya
Ölüm gelmiş bu duldaya
Öleceğin bileyidim
Konuşurdum doya doya

Bu bohça kınalı bohça
Bahçada yayılır salça
Yiğide ölmüş derler
Bir hastalığınan anca

Başında bir mezar taşı
Durmaz akar gözüm yaşı
Ne diyem kime söyleyem
Zalımmış feleğin işi (K.26).

DA-25
Ölen kardeşe yakılan ağıt:

Akşam oldu davar geldi
Meledi ciğerim deldi
Hele sorun çobanına
Davarın bercisi noldu

Fındık çayı Fındık çayı
Çıkar bendimi bağlarım
Yiğide ölmüş diyorlar
Öleneçe ben ağlarım (K.48).

DA-26

Kaynak kişi tarafından kızının ölümü üzerine yakılan ağıt:

Yaylaların da özünde
Çiçek kopartmış düzünde
Nasıl kıymış zalım felek
Daha murazı gözünde

Yaylası yapalak otlu
Kapısı küheylan atlı
Ben adını kime yakam
Çağaların dertli dertli

Ağ koyun da gara koyun
Çekin de çadıra koyun
Bu derdinen ölenlerin
Siz adını dertli koyun (K.26).

DA-27

Kızının ölümü üzerine Nazar Döndü'nün yaktığı ağıt:

Bu nası kuşumuş yuva yapmamış
Yaptığı yuvayı tamam etmemiş
Sanki benim derdim bana yetmemiş
Derdimin üstüne de dert koymuşlar

Kızarır bozarır dağların ardı
Sürer de giderim küheylan atı
Eğer gelinin derdinden ölürsem
Bana da derler bir kaderi kötü

Çıktımıdı erik dalına
Balta çaldım yarısına
Ezrail bıçak çalmış
Dört de kızın birisine (K.26).

DA-28

Kaynak kişin teyzesinden duyduğu ağıt:

Homanızın mim sekisi
Anan öle İsmail'im
Tutların oldu silken yok
Anan öle İsmail'im

Anan öle anan öle
Durdu senin anan öle
Ölmeye de el mi ola
Yurduna eller kona (K.31).

DA-29

Kaynak kişinin ağa olan kaynının ölümü üzerine annesinin yaktığı ağıt:

Konağı paşa konağı
İneği Maraş ineği
Toprağı ağır indirin
Köyünün mermer direği

Kumaşı tüccardan aldı
Paltosu terzide kaldı
Doktor gözün kara
Muradı gözünde kaldı

Kahve kaynar ocağında
Siyah pantol bacağında
Böyle bir ağa gelmemiş
Demirciler ocağında

Kahve ocakta kurudu
Ovayı duman bürüdü

Nasıl kıydın zalım felek
Bu da millette bir idi (K.27).

DA-30

Akrabalarının gelininin ölümü üzerine kaynak kişinin yaktığı ağıt:

Dağların kovuğu iken
Ataşı yak ufağıynan
Gelinin ölüsü geldi
Gözünde duvağıynan

Sarmı dağı gararıyor
Gardaşlar bacı arıyor
Anan koyun olmuş
Meleyerek dolanıyor

Kapısının önü erik
Erik değil mermerik
Bu geline ölmüş derler
Kızı yerine teberik (K.27).

DA-31

Kocasının ölümü üzerine kaynak kişi tarafından yakılan ağıt:

Aşağıdan göç geliyo
Göç üstünde koç geliyo
Acı daha sabır eyle
Doktordan ilaç geliyo

Aşağıdan gelen atlı
Tozu da dumana gattı
Bu yiğide ölmüş derler
Ölüsü de ne firgatlı

Atı deli tutulmuyo
Çulu üstüne yuluyo
Atı da satlığa çıkmış

Beyi yok satılmıyo

Han evimiz harap oldu
Yurdumuza eller kondu
Bu nasıl da zalım felek
Kuzularım yetim kaldı

Sürümüzü eller aldı
Atımıza eller bindi
Bu nasıl bir zalım felek
Yurdumuza eller kondu (K.14).

DA-32

Almanya'da futbolcu olan oğlunun genç yaşta gelen ani ölümü üzerine kaynak kişinin yaktığı ağı:

Yüce dağ başında kar kater kater
Anadan ayrı düşmüş kimsesiz yatar
Arıynan ettiği bal ağırmıyo
Feleğin büyütüğü dert bana yeter

Yüce dağ başında bir top kar idim
Feleğin çarkına değdim eridim
Evvel güzellerin sevgilisi ben idim
Şimdi kara toprakta yatan oldum (K.130).

DA-33

Dayısının ölümü üzerine kaynak kişi şu ağıdı yakar:

Ocağında bucağında
Kap kalaylar kucağında
Dayımın da canı çıkmış
Bu babamın ocağında

Bulut buludu karşılar
Yıkılı kalır çarşılar
Biz böyle ölüm görmedik
Duymadı konu komşular

Tarlada tırpan vuruyo
Tırpanı vuran terliyo
Bu arslanlar toprak olmuş
Helbe bacısı ağlıyo (K.13).

DA-34

Mor menekşe biçim biçim
Yiğit de yükletmiş göçün
Öleneçe ben yanarım
Öksüz de dostlarım için

Atımın başlığı hurda
Kona kona geldik yurda
Şimdiden sonra kim kona
Bu yiğidin konduğu yurda (K.22).

DA-35

Eşinin ölümü üzerine kaynak kişinin yaktığı ağıt:

Oydun beni oydun beni
Soğan ettin soydun beni
Soyduğunu aramıyom
Issız evde koydun beni.

Oydun beni oyuk gibi
Yaydın beni yayık gibi
Yaraladın gittin beni
Yaralı geyik gibi (K.27).

DA-36

Kocasının ölümü üzerine kaynak kişinin yaktığı ağıt:

Benim kuzum gel ki görem
Babayın habarın verem
Baban da ansızdan öldü
Bir dahaya nerde görem (K.35).

2. Ölen Kimsenin Ağzından Söylenen Ağıtlar

Bu ağıtların tamamı ölen kişinin arkasından yakınları tarafından yakılmıştır. Söyleyen kişi kendini ölen kişinin yerine koyarak ağıdı yakar.

DA-37

Tarlalarında ot yolarım
Yalın ayak başım kayım
Allah sabrını versin
Kuzum gecem olmaz sabahım (K.27).

DA-38

Ağ ciğerden aldım bilinmez yara
Kimim var gurbette derdimi sara
Bu benim bahtım evvelden kara
Böyleyimiş de böyle yazım kara

Akşamınan ikindinin arası
Aldı beni kaşlarının karası
Kimi hançer kimi bıçak yarası
Yatırmaz oldu azgın yara beni

Kurban olam kaşındaki karaya
Açın bakın içimdeki yaraya
Sıra sıra durmuş dağlar araya
Ya ben gidem ya siz gelin buraya (K.27).

DA-39

Çıktım otele yatmaya
Doktorum geldi bakmaya
Kuvvetli vurun iğnemi
Kuzular boynun bükmeye

Doktorun parmağı kara
Ciğer oldu koca yara
Başta difteri geziyo

Bulunmaz derdime çara

DA-40

Koyun ataşımı sular ılısın
Biçmen kefenimi kuzular gelsin
Kefenimin bitmez yeri olursa
Kızlarım mendilin ulağ etsin (K.27).

DA-41

Anam anam benim anam
Ben derdimi sana yanam
Bizim kapımız kitlenmiş
Onun için ben yanaram (K.27).

DA-42

Acıpınar ben yaylanı yaylamam
Suyunu içip gönlümü eğlemem
Garip kuzularım da gelmeyince
Bu diyarlarda fazlaca duramam(K.35).

DA-43

Polat'ın dağları yüce
Ötmesin bülbülü gece
Alnıma yazılan gelir
Anamdan doğduğum gece (K.49).

DA-44

Polat Polat derler bir uzun oktur
Makine geliyor içinde doktor
Kıyma doktor aman canıma kıyma
Yerimi tutacak hiç kimse yoktur (K.15).

DA-45

En yazıya en yazıya
Dut ettim kara tazıya
Ana ben de kayım idim
Böylesi kara yazıya

Yatırın beni yatırın
Yanıma yastık getirin
Yanım yastık istemiyo
Kuzularımı getirin

Akşamlar arada kaldı
Fitiller yarada kaldı
Ağlamasın kuzularım
Başımız da darda kaldı (K.14).

3. Mutsuzluk ve Acı Üzerine Yakılan Ağıtlar

DA-46

Raife'nin Ağıdı

Hikâyesi: Dört oğlu, iki kızı olan Raife Demiralp artık çok yaşlanmış ve bakıma muhtaç hale gelmiştir. Teker teker oğullarına kendisini yanlarına almaları için haber gönderir, ancak gelinleri karşı çıkar ve kimse onu almaya gelmez. Bunun üzerine o da kalkar güç bela Adana'ya oğlunun yanına gider. Fakat oğlu Cahit'in eşi Emine, Adana'ya kadar umutla giden Raife Demiralp'i kapıdan çevirerek terminale götürür ve köyüne geri gönderir. Yaşananları duyan ve kendisi de hasta olan kızı Arife annesine sahip çıkar ve evine getirir. Tüm bu yaşadıkları Raife Demiralp'i incitir ve o da şu ağıdı yakar:

Cahit oğlan gül biçiyo
Emine tokum seçiyo
Emine anasın koğurmuş
Cahit evinden göçüyo

Kapısının önü tahta
Asbap giyer nokta nokta
Gelin muhannetlik yapma
Anan da döşekte hasta

Ben ağlarım için için
Anan yüklediyo göçün
Hiç ananız değilisem

Beni seslen Allah için

Karı makatta yatıyo
Kolunu dışarı atıyo
Oğul kapıdan gelince
Onun ellerine bakıyo

Derdim vardır kile kile
Kimi başlı kimi sille
Ben de bir sahapsız kulum
Benim derdim kimler bile (K.11).

DA-47

Kaynak kişi çok uzun yıllardır Almanya'da yaşar. Bütün çocukları orada doğar, evlenir, yaşar. Artık Almanya'ya alışmıştır. Kısa süreli de olsa burayı terk etmek istemez. Ancak eşi de memleket hasreti ile yanıp tutuşur, bu sebeple Harapşehir'e (Günedoğru) gitmek ister. İki arada bir derede kalan Meryem Hanım eşine kızar ve şu ağıdı yakar:

Bahçanızdan bir taş attım fişneye
Kimseler kuzularından ayrı düşmeye
Beni kuzularımdan ayıranın
Yüreğine yağlı kurşun işleye (K.130).

DA-48

Aşam dedim şu dağların ardı var
İçerimde bir kuzunun derdi var
Hep ellerin konalgası yurdu var
Benim konalgam ıssız evlerdir (K.21).

DA-49

Bülbüller düğün ediyor
Bilmem hangi gün ediyor
Hele gidek danışayık
Felek bildiğin eyliyor (K.5).

DA-50

Samanlıktan sığıllığa göçtüm
On beş günün bayat suyun içtim
Ben yalınız bir torunun için
Dört de koca oğlanımdan geçtim (K.46).

DA-51

Yazıları yazıları
Cereng avlar tazıları
Allah kimseye vermesin
Kara kara yazıları (K.6).

DA-52

Reyhanın dalına bülbül mü konar
Bülbülün konduğu dallar mı solar
Adam yazısına böyle mi yanar
Yanar ataşına ölene kadar

Kapayın pencere esmesin yeller
Bu yıl ben yaslıyım açmasın güller
Başımı alır da dağa giderim
Kuzunun anası deli olmuş derler (K.50)

DA-53

Sabahınan sular çağlar
Yaylamızın piri bağlar
Kuzusu garip olanlar
Issız evlerde ağlar

Sabahınan erken kalktım
Dolandım balkona çıktım
Eller evine geliyor kuzum
Ben elin boyuna baktım (K.27).

DA-54

Eğil yüce dağlar eğil
Dibi torpah üstü çayır
Kuzum ayrılık soruyo
Ayrılığın vakti değil (K.21).

DA-55

Bağımızda vardır armut fidanı
Bu ayrılık verem eder adamı
Okuyan ağalar dinleyen beyler
Ayrılık ataşı yakar adamı (K.21).

DA-56

Yağmur oldum yağamadım
Güneş oldum doğamadım
Serçeler de yapmış yuva
Serçe dağın olamadım

Yağmur yağar yer yaş olur
Benim gönlüm bir hoş olur
Yurduna eller konanlar
Öte öte baykuş olur (K.27)

Dağın: Kadar.

DA-57

Avcıların ilkokulu
Geldim çekili çekili
Mustafa baban sana ekmek verdi
İnkâr etme hiç atanı (K.25).

DA-58

Ağlarım ağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Çökmüş duman başıma
Karalı dağlar gibi (K.52).

DA-59

İnemiyom inişleri
Çıkamıyom yokuşları
Yaktı beni kül eyledi
Feleğin ihmal işleri

Bir kuş gelmiş el eyliyo
Derdi beni del'eyliyo
Kuşdilini bilmez iken
Kuş beni bülbül eyliyo (K.49).

DA-60

Uykumu dağıttı gördüğüm düşler
Kapanan yaralar yeniden işler
Gurbet ellerinde kaldım yanarım
Ayrılık ataşı sizi da haşlar

Sabahtan da bir gün değer aşkına
Bülbül konar sarayına köşküne
Al bu mendili sil gözün yaşını
Seni beni yaratanın aşkına (K.52).

DA-61

Gider evin düzlerim
Çıkar yolun gözlerim
Derdine kanser derler
Gece gündüz ağlarım (K.13).

DA-62

Yüce dağın başı belli
Benim göynüm zaten telli
İki gelinden ayrıldım biri
Biri Sultan biri Güllü (K.31).

DA-63

Kaşların kaşlar beni
Sözün ataşlar beni

Ben gurbete gidiyom
Görenler taşlar beni (K.13).

DA-64

Adana benim durağım
Kabasakal'a yırağım
Elim yetmez gözüm görmez
Mektup ilen konuşalım

Ben ağlarım ağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Duman kalkmadı başımdan
Mor sümbüllü dağlar gibi (K.13).

DA-65

Çarşıda üzüm satılır
Babası olan getirir
Öksüz olan kuzular
Boynun büker oturur (K.12).

DA-66

Şu da gediğin dağları
Birbirine kol atıyo
Dört oğlanın da iyisi
Bakın bu yıl boy atıyo

Şu da gediğin dağları
Mehrican vurdu dağları
Gidenler geri dönmez
Yok mu içinde sağları (K.27).

DA-67

Öküzüne tor diyorlar
Tarlasına bar diyorlar
Her kime derdim yansam
Yana yana gez diyorlar

Bayram da gelir Nayime
Kan iner yüreğine
Eller de bayram ediyo
Bu bayram benim neyime

Bu yazı da yazı değil
Hiç de gönlüm razı değil
Ellere de yazmış yazı
Bu benimki yazı değil (K.20).

DA-68

Oyuluyo oyuluyo
Tersine mi koyuluyo
Yaralarım göz göz oldu
El değmeden soyuluyo.

Oyuluyor oyuluyo
Dert sineme koyuluyo
Eski yaranın üstüne
Teze merhem koyuluyo (K.27).

DA-69

Elinde vardır nacağı
Dolaştım geldim bucağı
Konuşturmadı bizimlen
Belki vardır diyeceği (K.12).

DA-70

Battal'dan aşıyo akşam güneşi
Durmadan akıyo gözümün yaşı
Ben kime ne diyem feleğin işleri
Felek beni ataşlara dağladı (K.22).

4. Doğal Afetler Üzerine Yakılan Ağıtlar

DA-71

Sel Ağıdı 1

Hikâyesi: 1 Nisan 1951 tarihinde Polat Kasabasında bir sel baskını meydana gelmiştir. Yaşanan felaket sonucu on iki kişi ölmüş pek çok insan evsiz barksız kalmıştır. Halk bir bahar günü, insanların tarlada-bahçede, işinde gücünde, çocukların sokakta oyundayken, pırıl pırıl olan havanın ansızın kara bulutlarla kaplandığını Adatepe'nin, Polat'ın simsiyah olduğunu ve selin yaşandığını anlatır. Yaşanan bu olay insanların hafızasında yer etmiştir ve bunun üzerine şu ağıt yakılmıştır:

Adatepe'den sel kalktı
Tozu da torpağa kattı
Sel ansızdan kopunca
Yetti tane evi yıktı

Al kazak da mavi kazak
Haydin evleri gezek
Gelinleri sel eletmiş
Askerlere mektup yazak

Adatepe Adatepe
Yağmur yağar sere serpe
Gelinleri sel eletmiş
Kuzuları kaldı körpe (K.1).

DA-72

Sel Ağıdı 2

Adatepe yücelerin yücesi
Minareye çıktı Polat hocası
Yetti artık bize bunun acısı
Al kanlar içinde kaldı Polat

Polat makinesi çarşıda durdu
Gelen dalgaların hırsını kırdı
Polat'ın adamı altında kaldı

Al sellere karıştı Polat (K.11).

DA-73

Sel Ağıdı 3

Çarşıdan geliyor akıyor seller
İçinde çırpınır kınalı eller
Dualar eyleyin sağ kalan diller
Ülger'den yukarı yaslıdır bugün

Sel taşı getirir allı karalı
Çocuklar geliyor bilmem nereli
Kimisi ölü kimisi yaralı
Nuh tufanının emsalidir bugün

Ansızdan semadan şimşek oynadı
Sanki sular yerden çıktı oynadı
Erkek kadın birbirini boyladı
Ne kötü bir gündür bugün (K.28, K.29).

DA-74

Sel Ağıdı 4

Adatepe ne akar ne coşarsın
Azgın devler gibi kükrer coşarsın
Şu Polat'ı dev gibi basarsın
Kızgın sellere karıştı Polat

Yeter Adatepe merhamet eyle
Şu güzel Polat'a neyledin böyle
Malını canını akıttın sele
Götür Fırat nehrine hediye eyle

Selin dalgasını bir zaman saydım
Hemen beşiğimi elime aldım
Mor menekşe gibi boynumu eğdim
Kızgın sellere karıştı Polat

Malatya'dan geldi albay, yüzbaşı
Yüksekte kalmadı yeni bir taşı
Mayıs güzel idi Allah'ın işi
Kızgın sellere karıştı Polat

Malatya'dan yeni evler getirdik
Yıkılmış evleri geri bitirdik
Kırmızı çamurda, insanlar yavan oturduk
Kızgın sellere karıştı Polat

Adatepe ne karalır ne pusarsın
Hemen gelir şu Poladı basarsın
Domurcak gülümüzü bozarsın
Körpe demeden kuzuları yudarsın (K.43).

DA-75

Sel Ağıdı 5

Adatepe ayıklamış taşını
Sultan suyu goğurmamış suyunu
Nettim ola ben feleğe
Kurutmadı gözlerimin yaşını (K.21).

DA-76

Ben bu feleğe netmişim
Evlerimiz harap oldu
Akşam oldu sabah oldu
Duvar çevirmeye doldu (K.20).

DA-77

Tren ağıdı

Hikâyesi: Doğanşehir'de 1948 yılında yolcu treninin yaydan çıkarak devrilmesi sonucu meydana gelen kazada sekiz kişi yaşamını kaybeder. Yöre insanının hatırında yer eden bu olay üzerine şu ağıt söylenmiştir:

Ulukışla'dan çıktı acele tren
Toroslarda tutmadı fren

Kanlıya sarkıtsın halımı gören
Ağlaman dostlarım bu imiş kader

Kara tren düdüğünü vuruyo
Din gardaşlar Allah diye ağlıyo
Sıkıyo freni ataş parılıyo
Ağlaman dostlarım bu imiş kader

Ağlama kara yazım artık yeter
Karalı habarım sılaya gider
Talihsiz nişanlım kime naz eder
Ağlaman dostlarım bu imiş kader (K.11).

5. Kına/Gelin Ağıtları

DA-78
Ana kızlar ana kızlar
Ana kızın sırrın gizler
Anası olmayan kızlar
Derdini içinde gizler

Yaz gününe yağan yağmur
Yağarken güne dapınır
İnanman kızın sözüne
Ağlarken kına yakılır (K.23).

DA-79
Dağların da başıyınan
İçinin de taşıyınan
Evine gelin getirdik
Gözümüzün yaşıyınan

Yağmur yağdı seller aktı
Bir amanat altın taktı
Kör ola anamın gözü
Bir kızı ataşa attı (K.12).

DA-80

Ana der kız nazlı olur
Ayrılık firgatli olur
Anasının çalgın gülü
Gider hepten gelmez olur

Analar da hatun olur
Etine de bütün olur
Anasından ayrılanlar
Yana yana tütün olur (K.26).

6. Asker ağıtları

DA-81

Polat dağlarına gurdum iskele
On sekiz yaşında verdim askere
Ne izin çıkıyo ne de teskere
Allah analara versin sabırı

Polat dağlarında gurdum çadırı
Eşikli yüceli gurdum taburu
Allah analara versin sabırı
Ağla anam ağlayacak zamandır (K.27).

DA-82

Askerleri yerittiler
Kanımızı guruttular
Asker albaya varmadan
Elbiseyi giyittiler

Yola da yolladım seni
Yollar yormaya seni
Hakk'a emanet ettim
Kimse görmeye seni (K.36).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Doğanşehir yöresinde derlemiş olduğumuz 82 adet ağıdın 80'i dörtlüklerden oluşmaktadır. Ağıtların tamamı hece ölçüsü ile yazılmıştır, ancak bazılarında ölçü hataları bulunmaktadır. Derlenen ağıtların çoğunluğu düzenli bir kafiye oluşumuna sahiptir, bununla birlikte düzensiz olanlar da mevcuttur.

Nazım birimi üçlük olanlar (aaa bb): DA-1, DA-5.

7'li hece ölçüsüyle söylenen ağıtlar: DA-58, DA-63.

8'li hece ölçüsü ile söylenen ağıtlar: DA-1, DA-4, DA-6, DA-7, DA-8, DA-11, DA-12, DA-13, DA-14, DA-15, DA-17, DA-19, DA-21, DA-22, DA-23, DA-24, DA-25, DA-26, DA-28, DA-29, DA-30, DA-33, DA-34, DA-35, DA-36, DA-39, DA-41, DA-43, DA-45, DA-46, DA-49, DA-51, DA-53, DA-54, DA-56, DA-59, DA-62, DA-64, DA-65, DA-66, DA-67, DA-68, DA-69, DA-71, DA-76, DA-78, DA-79, DA-80, DA-DA-82.

10'lu hece ölçüsü ile söylenen ağıtlar: DA-20, DA-50.

11'li hece ölçüsüyle söylenen ağıtlar: DA-2, DA-3, DA-5, DA-9, DA-10, DA-38, DA- 40, DA-42, DA-44, DA-48, DA-52, DA-55, DA-60, DA-70, DA-72, DA-73, DA-74, DA-75, DA-77, DA81.

Ölçüsü hatalı olan ağıtlar: DA-16, DA-18, DA-27, DA-32, DA-37, , DA-57.

Kafiyesi düzensiz olan ağıtlar: DA-16, DA-17, DA-19, DA-21, DA-22, DA-23, DA-24, DA25, DA-27, DA-32, DA-34, DA-37, DA-52, DA-54, DA-66, DA-76, DA-

Mani tipi kafiye ile söylenen ağıtlar (aaba): DA-3, DA-4, DA-6, DA-7, DA-8, DA-11, DA-12, DA-13, DA-14, DA-26, DA-29, DA-31, DA-33, DA-35, DA-36, DA-37, DA-39, DA-40, DA-41, DA-42, DA-43, DA-44, DA-45, DA-46, DA-47, DA-49, DA-50, DA-51, DA-53, DA-55, DA-56, DA-57, DA-58, DA-59, DA-60, DA-61, DA-62, DA-63, DA-64, DA-65, DA-67, DA-68, DA-69, DA-71, DA-75, DA-79, DA-80, DA-82.

Düz koşma şeklinde söylenen ağıtlar (aaaab): DA-1, DA-2, DA-DA-9, DA-10, DA-18, DA- DA-73, DA-74, DA-77, DA-72, DA-73, DA-74, DA-77, DA-78, DA-81.

Her dizesi kavuştaklı olan ağıtlar: DA-1, DA-5.

b. İçerik

Günümüzde de geleneğin en katı ve en değişmez törenlerinden birinin sergilendiği ağıt törenleri yöre insanı tarafından devam ettirilmektedir. Ağıt kişilerin ya

da toplumun yaşadığı yıkımları, ayrılık acısını ve gurbetin dayanılmazlığını, mutsuzluğu ve acıyı ifade etmektedir. Ayrıca geçiş dönemlerine eşlik eden ritüelleri etkin kılmada kullanılmaktadır.

Ağıtlar yörede genellikle hatta neredeyse tamamen kadınlar tarafından yakılmaktadır. Ancak nadir olsa da bazı anonimleşmiş ağıtlar erkekler tarafından söylenmektedir. Ağıt yakılan ortam yas evidir ve ağıtlar da ölen kimsenin yakın akrabaları, eşi-dostu tarafından yakılır. Daha önce ölen kişinin yakınlarının ağıt yakarken bohça döktüklerini yani ölünün soykaları ile ağıt yaktıklarını belirtmiştik. Güzel ve etkili ağıt yakmak ölen kişiyi yücelteceği, ona duyulan saygıyı göstereceği için önemlidir. Yörede cenaze evine gitmenin ve başsağlığı dilemenin sevap olacağı düşüncesiyle elinden geldiğince herkes uzak bir kimse de olsa, ölü evine gider ve burada kendi ölmüşlerini düşünerek ağıt yakar.

Sonuç olarak Doğanşehir yöresine ait ağıtlarda acının, üzüntünün, kederin, başa gelen olayların sebebiyet verdiği mutsuzluğun, kaderden şikâyetin ve kişilerin vefasızlığının yer aldığını söyleyebiliriz ve bütün bunlar yöre insanının yaratıcılığı ve söz söylemedeki ustalığı ile ortaya çıkmaktadır.

3.1.5. Tekerleme

a) Türk Halk Kültürü'nde

Tekerlemeler, sekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok türün içinde yer almalarıdır. Ancak başka hangi türle ilişkili olursa olsun yine de tekerlemeleri farklı kılan şekil, muhteva ve anlatım özellikleri vardır. Tekerleme daha çok çocuk folklorunda karsımıza çıkmaktadır. Tekerlemelerdeki çocuksu üslup da bunun bir yansımasıdır. Ancak bazı âşık edebiyatı ürünlerinde ve masallarda bulunan ve tekerleme olarak adlandırılan mizahi ve manzum konuşmalar büyüklere mahsus özellikler göstermektedir (Duymaz, 2002, s. 9).

Tekerlemelerin başlıca özelliği herhangi bir ana konudan yoksun oluşlarıdır. Daha çok çocuk geleneklerinde yeri olan bir türdür ve dolayısıyla tekerlemelerin konularındaki ve yapılarındaki çocuksu eda bu olgunun bir görüntüsüdür (Boratav, 2000, s. 134). Bununla birlikte tekerlemeler, genellikle uydurma sözlerle söylenmiş, hayali durumları, tavır düşünce ve olayları anlatır (Kaya, 1999, s. 549).

Tekerleme söyleyicisi, vezin, kafiye, aliterasyon ve seci'den faydalanarak hisleri, fikirleri, hayalleri tezada, mübalağaya, güldürmeye, tuhaflığa, şaşırtmaya dayalı birtakım söz kalıpları içinde, ard arda, ister açık ister kapalı şekilde ustalıkla sıralar ve yuvarlar. Dinleyici bu renkli prolog veya tasvirin kapısından asıl konuya girmiş olur (Elçin, 2005, s. 589).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede tekerlemeye "meseleme" adı verilmektedir. Doğanşehir yöresinden derlemiş olduğumuz adet derlemeyi konuyla ilgili yapılan çalışmalardan da yola çıkarak şu şekilde tasnif etmeyi uygun bulduk:

1. Çocuk Oyunları Tekerlemeleri
2. Sayışmacalar
3. Tören ve İnanç Tekerlemeleri
4. Halk Edebiyatı Ürünlerine Bağlı Tekerlemeler

1. Çocuk Oyunları Tekerlemeleri

DTE-1

Elim elim ibrişim
Elden çıktı bir kuşum
Kuş uçtu dala kondu
Dal bana kiraz verdi

Kirazı çobana verdim
Çoban bana kuzu verdi
Kuzuyu çobana verdim
Kasap bana para verdi

Parayı bakkala verdim
Bakkal bana şeker verdi
Şekerimi yedim yuttum
Hepisini de unuttum (K.33).

DTE-2

İp ip ilmeden
Derme sülük delmeden
Yer gök kepenek
Kepenekte tilki var

Tilki beni korkuttu
Kuyrucuğun sarkıttı
Ali Bey'in atı var
Kıllı kıllı g..tü var (K.5, K. 39, K.40).

DTE-3

İki çıta bir masa
Kambur g..tlü Mustafa
Kamburuna bineyim
Ben mektebe gideyim

Mektepte ölüm var
Allah rahmet eylesin
Sin sin sin
Kötü sakız çiğnesin (K.1).

DTE-4

Tık tık kim o
Ben kapıcı İbo
Ne istersin para
Sen avcumu yala
Git çöplükte ara
Ben aramam sen ara
Aliyle kaynana
Oturmuşlar yan yana
Ali demiş kaynana
Oturmuşlar cancana (K.38, K.41).

DTE-5

Kuzu kuzu mee
Bin tepeme
Haydi gidelim
Hacı dedeme
Hacı dedem hasta
Mendili ağca (K.31).

DTE-6

İstanbul'da diskotek
Diskotekte mini etek
Mini etekte naylon çorap
Naylon çorapta güzel bacak
Güzel bacakla yeşil gözler
Yeşil gözlerle sarı saçlar
Egos megos tivis de gel
Yandan yandan kıvır da gel (K.38).

DTE-7

Hop küt petete
Ecevit düştü sepete
Sepet ikiye ayrıldı
Ecevit kızlara darıldı

Üniversiteler yarışıyor
Kızlar erkekleri yeniyor
Kızlar altın kesesi
Erkekler çöp tenekesi (K.88).

DTE-8

Aliler Aliler Çingene Aliler
Ne istersin ne istersin bizim saraydan
İçinizde içinizde bir güzel varmış
O güzelin o ceylanın adı neymiş

O güzelin o ceylanın adı Hiraymış
Allarız da pullarız da biz kızınızı isteriz
Assanız da kesseniz de biz kızımızı vermeyiz (K.38).

DTE-9

Domatesi çekirdeği kırmızı kırmızı
Kızlar bu dünyanın yıldızı yıldızı
Limonun çekirdeği sapsarı sapsarı
Erkekler bu dünyanın şapşalı şapşalı (K.60).

DTE-10

Çantamı aldım koluma
Çıktım bağdat yoluna
Ben bir subay beklerken
Çöpçü de girdi koluma

Ayakkabım toz atar
İsmet bana göz atar
Gözün kör olsun İsmet
Elalem bize bakar (K.60).

DTE-11

Hey Ninja versene pizza
Olmaz şiredır avcunu yala
Arabası pizza kendisi Ninja
Eprıl geliyor kamerasıyla (K.33).

DTE-12

Emma essessa
Essa essa teresa
Rudi fernando
İsabela isabela manuella (K.33).

DTE-13

Patlıcan var patlıcan
Patlasın senin kocan

Şişko şişko biberler
Tramvaya binerler
Elmalar yedi buçuk
Yesinler çoluk çocuk (K.60).

DTE-14

Dön dön kelebek
Hacı baba gelecek
Akşama odun soracak
Burnuna havuç sokacak
Ha ha ha hapşu (K.22).

DTE-15

Tatlı cadı pek şakacı
Mobilyacı mobilyacı
A-a asma be-be besme
Se-se sümbül menekşe gül
Ablan var mı plak çalar mı?
Oyun oynar mı yaramaz kız yaramaz kız (K.33).

DTE-16

Fış fış kayıkçı
Kayıkçının Küreği
Hop hop eder yüreği
Akşama fincan böreği
Kedi böreği yerse
Annem beni döverse
 Inga ınga ağlarım (K68, K73).

DTE-17

Soğan sarımsak otur da kalk
Sigaranı yak keyfine bak
Kardeşim hasan dolabı açar
Annesini görünce fırrr diye kaçar (K.31).

DTE-18

Tom ve jerry dispanseri

Verem no no no

Verem si si si

Hoooop pepsi (K.38).

2. Sayışmacalar

DTE-19

İğ (açmak) beni iğdim seni, bana eş gerek seç eşini (K.36).

DTE-20

Dingili böcük dibacık, sallan kuyruk sansarcık (K.13).

DTE-21

Kekiç küküç, 44 45 46 47 48 49 50, Belli Süllü, Süleyman, nane, kamber, nal, mık, var içinden sen çık (K.95).

DTE-22

Ya şundadır ya bunda helvacının kı-zın-da, bun-da-dır (K.6).

DTE-23

Mutfakta neler oluyor

Mutfakta neler oluyor

Fasulye bakla bakla

Kızarmıyor bana bakıyor

Hayırdır inşallah hey

Çatlak patlak yusyuvarlak

Kremalı börek sütlü çörek

Çek yavrum çek

Amanın dostlar elini yoldan çek

Çek çek amca

Burnu kanca al sana bir tabanca

Tabancada kaç kurşun var

On kurşun var

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 (K.38).

DTE-24

Eveleme develeme
Deve kuşu kovalama
Çengi çember, miski amber
Tadı, tuzu, padişahın kızı (K.1).

DTE-25

İğne attım denize geliyor yüze yüze
Ben vuruldum filize
Filiz akın evi yakın
Onu seven Cüneyt arkın
Kın kın kın kına gecesi
Si sis si simitçi
Çi çi çi çiğ köfteci
Ci ci ci ciğerci (K.34).

3. Tören ve İnanç Tekerlemeleri:

DTE-26

Kav kav kavladı
Sıçan mıçan cavladı
Yılan beni avladı
Yılanın adı gerek
Bana düdük gerek (K.31, K.36).

DTE-27

Köp köp köpürcek
Ana bana çekirdek
Çekirdeğin içi yok
Kara kızın suçu yok
Ver Allah'ım ver
Bir yağmur ile bir sel (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.31, K.33, K.42, K.44).

4. Halk Edebiyatı Ürünlerine Bağlı Tekerlemeler

DTE-28

Bir üzüm iki üzüm, sözlerim düzüm düzüm. Gökten bir beşik düşmüş, onu kimler nere götüre, aşağı obaya götüre (K.13).

DT-29

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş, çok söylenmesi günahmış.

c) Değerlendirme

a. Biçim

Doğanşehir yöresinden derlediğimiz tekerlemelerin geneli manzum olmalarına rağmen düzenli bir nazım birimine ve biçimine sahip değildir. Derlemiş olduğumuz tekerlemelerin büyük çoğunluğunun ölçüleri de düzensizdir. Tekerlemelerdeki ahenk aliterasyonlarla sağlanmıştır.

Dörtlük halinde söylenen tekerlemeler: DTE-1, DTE-2, DTE-3, DTE-7, DTE-9, DTE-10, DTE-11, DTE-12, DTE-24.

Kafiye düzeni (aaaa) şeklinde olanlar: DTE-9.

Kafiye düzeni (aaba) şeklinde olanlar: DTE-10.

Kafiye düzeni (aa bb cc) şeklinde olanlar: DTE-13, DTE-25.

b. İçerik

Tekerlemelerde çocukların sahip olduğu geniş hayal dünyası ve zamanının popüler simgelerini görebilmek mümkündür. Doğanşehir yöresinden derlediğimiz bu tekerlemeler çocuklara hoşça vakit geçirmek için söylenen masallarda, çocuk oyunlarında, ebe seçiminde, kahramanı çocuk olan törenlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu tekerlemeler kültürel eğitimin vazgeçilmez bir parçası olarak büyük önem taşımaktadır. Çocukları eğlendirirken eğiterek onların zihinsel gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu fonksiyonlarının dışında tekerlemeler oyunları yönlendirmede, çocuklara eş seçiminde adalet duygusunu kazandırmakta ve Türkçe'yi daha doğru ve etkin bir şekilde kullanmalarında etkilidir.

3.2. Anonim Halk Edebiyatı Manzum-Mensur Ürünler

3.2.1. Bilmeceler

a) Türk Halk Kültürü'nde

Bilmece sorma; çağlar boyu halk kültürünün deneyimleri sonucu, biçimlenerek günümüzdeki şeklini almış, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze gelmiş bir gelenektir. Bilmecelerde toplumun düşünce yapısını, ortak beğeni ve kültürünün yansımasını görmekteyiz. Yapılan bilmece tanımlarından yola çıkarak bilmecelerin, bütün uluslarda görülen en eski halk edebiyatı ürünlerinden olduğunu, hoşça vakit geçirmek amacıyla söylendiklerini, zekâ ve söz oyunlarına dayalı kalıplaşmış sözler olduklarını söyleyebiliriz. Bilmecelerde çözüm çoğu zaman sorulan sorunun verilerinden yola çıkarak bulunan bir kelimedir. Bilmecenin metniyle çözümü arasında bir ilgi vardır (Artun, 2009, s. 191).

Bilmecelerin kökleri mitolojik düşünceye kadar götürülmektedir. Geçmiş toplumlar, korku ve korkuyla karışık saygı duydukları varlıkların adlarını doğrudan zikretmekten kaçınmışlar, bunun yerine en belirgin özelliklerini kullanarak onlardan bahsetmişlerdir. Örneğin ormanda avlanan avcı, kendisi için tehlike arz edebilecek canlıların adını zikretmekten kaçınmış, zikrettiği takdirde bu canlıların birden bire ortaya çıkarak kendisine zarar vereceğine inanmıştır. Bu tabu ve canlılara yönelik betimlemeler, bilmecelerin ortaya çıkması açısından değerlendirmeye değerdir. Ayrıca bazı mitolojik metinlerde bilmecelerin sınama unsuru olarak kullanıldığı da görülmektedir. Kahraman, kendisine sorulan bilmeceyi çözdüğü takdirde ülkenin başına getirilecek ya da ölümden kurtulabilecektir. Bunların yanı sıra özellikle kadınların bir *tabu* ve *saygı* gereği kendilerinden büyüklerinin adlarını zikredememeleri yasağının da bilmecelerin oluşumunda etkili olduğunu söyleyebiliriz (Oğuz vd, 2004, s. 278).

Bilmece söylemek, kültürün belirlediği bazı takımları kullanarak, yine-kültürün belirlediği bazı kurallara göre bir cümle oluşturmak gibi bir şeydir (Şaul, 1979, s. 85). Bilmeceler, ilk çağlardan zamanımıza kadar birçok milletlerin halk ve aydın çevreleri ile çocuk topluluklarında vakit geçirmek, eğlenmek, devlet adamları arasında gizli haber ulaştırmak; bir bakıma bilgide, zekâda, muhakemede, hafızada, dikkatte sürat-i intikalde üstünlük yarışması olarak söylenen veya yazılan anonim ve ferdi eserlerdir. Zihni bir

oyun ve eğlence olan bilmecelerin çözülmesi maharet, alışkanlık, bilgi ve hususiyle bir kabiliyet işidir (Elçin, 2005, 607-616).

Türk toplumunda bilmece sorma geleneği bir oyun ve zaman geçirme aracı olarak sürdürülmüştür. Bilmece sorma daha çok çocuklara özgü bir eğlence olarak düşünülse de büyükler arasında da yaygındır. Bilmeceler kendilerine özgü bir usul ve gelenek içinde sorulur ve diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumun temel taşlarından olan değerleri, dinamikleri belirlemede rol oynar (Artun, 2009, s. 196).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Saha çalışmamız sırasında 29 adet bilmece derledik. Bu bilmecelerin 27 tanesinin cevabı tek iken, yalnızca bir tanesinin cevabı ikiden fazladır (DB-4).

DB-1

Ağaç başında sarı kedi (Kayısı) (K.1, K.48).

DB-2

Ben giderim o gider üstüme gölge eder (Bulut) (K.25, K.74).

DB-3

Benim bir eşeğim var; dört ayaklı bir kulaklı (Ekmek tahtası) (K.20, K.21).

DB-4

Biri oturur kalkmaz, biri yer doymaz, biri gider gelmez. (Soba, Ateş, Duman) (K.25, K.74).

DB-5

Burdan attım vız ile
On iki yıldız ile
Acısı soğan gibi
Kendisi doğan gibi
Ya bunu bileceksin
Ya bu gün öleceksin (Silah) (K.36).

DB-6

Bükümsüz iplik
Deliksiz iplik
Allahım dizer

Kulları bozar (Üzüm) (K.25).

DB-7

Cem cemi işler

Camiyi taşlar

Kendi kazanır

Ele bağışlar (Arı) (K.54).

DB-8

Hem taştadır hem demirdedir

Yemesi hep de hamurdadır

Dünyayı doyurur ama

Kendisini doymaz (Değirmen) (K.48).

DB-9

İçi kara, dışı kara, bunu bilmeyen maskara (Zeytin) (K.34).

DB-10

Kandilde var mumda yok

Mendilde var çulda yok

İnsanlara çok akıl satar

Ambarlara hep taş atar (Dil) (K.54).

DB-11

Karanlıkta kadı oturur (Çökelek derisi) (K.6, K.7, K.12, K.14, K.25, K.34, K.95, K.96, K.104, K.122).

DB-12

Karnıyarık, kara tavuk (Baca) (K.34).

DB-13

Kat kat döşek, bunu bilmeyen (Eşek) (K.48).

DB-14

Kat katı kat kat kattır, kırmızıdır en üst katı (Soğan) (K.1).

DB-15

Kat katı kat kat kattır, bu Allah'ın bir hikmetidir (Göbelek) (K.13, K.25).

DB-16

Kat katı kat katı

Bu Allah'ın bir hikmeti

Ya bunu bileceksin

Ya bu gece öleceksin (Lahana) (K.36).

DB-17

Melemez, melemez

Ocak başına gelemez

Gelse bile duramaz (Yağ) (K.34).

DB-18

Ocak başında kadı oturur (Kedi) (K.25, K.34, K.48).

DB-19

Pencereden ay doğdu

Görenler hayran oldu

Anası beşikteyken

Kızının kızı oldu (Çiçek) (K.54).

DB-20

Sac üstünde yarım ay (Yanıç) (K.25, K.36, K.67).

DB-21

Söyük başı çıldır çöp

İki serçenin gözü dört

Kan kırmızı tuz acı

Bunu bilmeyen kuzlacı (Gerdek) (K.6, K.7, K.8, K.9, K.25, K.95, K.96, K.100, K.101, K.122, K.127).

DB-22

Susura gittim susumdan öldüm, ekmek dalımda acımdan öldüm (Ramazan orucu) (K.95).

DB-23

Ufacık mermer taşı, içinde beyler aşı (Yumurta) (K.34).

DB-24

Ufacık sandık, içine un bastık (İğde) (K.34).

DB-25

Yer altında yağlı kayış (Yılan) (K.1, K.12, K.25, K.34, K.95, K.122).

DB-26

Yere düşer kırılmaz, suya düşer kırılır (Kitap) (K.25).

DB-27

Yerin altında kırmızı minare (Havuç) (K.74).

DB-28

Yiyeceklerin hep başıdır, fakirlerin tatlı aşıdır (Soğan) (K.12).

DB-29

Yol üstünde kitli sandık (Mezar) (K.34).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Doğanşehir yöresinden derlemiş olduğumuz bilmecelerin çoğunluğu nesir olmakla birlikte bazıları da nazım biçimindedir.

Nazım biçiminde olanlar: DB-5, DB-6, DB-7, DB-8, DB-10, DB-16, DB-17, DB-19, DB-21,

Nesir biçiminde olanlar: DB-1, DB-2, DB-3, DB-4, DB-9, DB-11, DB-12, DB-13, DB-14, DB-15, DB-17, DB-18, DB-20, DB-22, DB-23, DB-24, DB-25, DB-26, DB-27, DB-28, K.29.

İki dizden oluşup kafiye düzeni (aa bb cc) şeklinde olanlar: DB-5.

Üç dizeden oluşup (aaa) şeklinde söylenenler: DB-17.

Dörtlüklerden oluşanlar: DB-6, DB-7, DB-8, DB-10, DB-16, K.19, K.21.

Kafiye düzeni (aaba) şeklinde olanlar: DB-7, DB-19.

Kafiye düzeni (aabb) şeklinde olanlar: DB-6, DB-10, DB-16, K.21.

5'li hece ölçüsü ile söylenenler: DB-6, DB-7.

7'li hece sayısı ile söylenenler: DB-5, K.19, K.21.

b. İçerik

Doğanşehir yöresinde söylenen bilmeceler içerik olarak bitkiler, hayvanlar ve cansız varlıklardan oluşan somut kavramları kapsamaktadır. Bu bilmeceler içerisinde sadece DB-21 soyut bir kavramı sorgulamaktadır. Bilmecelerin soru ve cevap kısımlarında yöreye özgü varlıklara işaret edilmiştir. Bilmeceler yörede uzun kış gecelerinde hem insanları eğlendirmek hem de düşünceye sevk etme işlevi görmektedir.

3.2.2. Atasözü

a) Türk Halk Kültürü'nde

Atasözü, halk edebiyatı içerisinde bağımsız olmayıp; türkü, masal, destan, koşma gibi türlerin içinde ya da günlük konuşmalarda söz arasında geçen, böyle olmakla birlikte yüksek bir sanat gücüne de sahip olan bir türdür (Oy, 1991, s. 44). Atasözleri, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ve yargı şeklinde aktaran anonim nitelikli kısa ve özlü sözlerdir (Oy, 1991, s. 44). Geçmiş kuşaklardan kalma kurallar olan atasözleri, tutucu bir düşün dizinini temsil etmektedirler (Boratav, 2000, s. 125).

Atasözleri kültür, dil ve kozmogoni kavramları arasındaki karşılıklı etkileşimin yüzyılların ötesine yansıyan bir birlikteliğidir. Karşılıklı etkileşime dayalı bu birliktelik, kalıplaşmış ifadelerde somutlaşarak, o dili konuşan insanların yine dil yoluyla hayatı ve çevrelerinde olup bitenleri soyutlama süreçlerine, kısacası iletişim ortamlarına yansımaktadır. "Her dilde, o dili konuşan ulusun yaşamdan edindiği deneyimleri, vardığı yargıları, o ulusun bilgeliğini yansıtan atasözleri bulunmaktadır (Onan, 2011, s. 91).

Zamanın akışı içinde ve çevre etkisi ile aynı maksat ve aynı tutkulardan kaynaklanan olayların değişmez sonuçları, kültür ve tecrübenin oluşturduğu düşünce birikiminden de kaynaklanarak, değişmez ölçüler içinde görüş ve şekil kazanan yargılar, yorumlar ve görüşler atasözlerinin oluşmasını sağlamıştır (Öztürk, 1985, s. 257).

Atasözlerinin ilk örnekleri nazımdır. Günümüzde ise nazım-nesir karışıktır. Edebi sanatlar ve dilbilgisi kuralları çerçevesinde sağlam bir yapı oluştururlar (Artun, 2009, s. 227).

Artun' a göre atasözleri üç büyük kümeye ayrılırlar:

1. Asıl atasözleri

a. Bir yargı, bir gözlem görünümündeki atasözleri

b. Doğrudan doğruya bir öğüt, bir emir, yasak belirtenler

2. Atalar sözü değerinde deyimler
3. Fıkra türünden atasözleri (Artun, 2009, s. 229).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede yapmış olduğumuz saha çalışması sırasında 123 adet atasözü derledik ve bu atasözlerini Artun'un sınıflandırmasını temel alarak şu şekilde gruplandırdık:

1. Asıl atasözleri

a. Bir yargı, bir gözlem görünümündeki atasözleri

DAS-1

Aç doymam, tok acıkmam sanır (K.1, K.8, K.13, K.17).

DAS-2

Adam sandık eşeği, çifte koyduk döşeği (K.12, K.31).

DAS-3

Ağzında dili olmayanın başını kediler yer (K.12, K.13).

DAS-4

Ak it, kara it, bunların hepsi de bir it (K.15).

DAS-5

Akıllı düşünceye kadar deli oğlunu everir (K.22)

DAS-6

Akıllı giye giye, deli yıkaya yıkaya eskitir (K.44).

DAS-7

Almayla vermeyle birbirini seven aylarca küs kalır (K.12, K.13).

DAS-8

Asil azmaz, bal kokmaz (K.28, K.29).

DAS-9

Aslı kömürdür olmaz (K.30, K.45).

DAS-10

At süvarisini iyi tanır (K.1).

DAS-11

Ayranı ekşi olanın sineği Bağdat'tan gelir (K.49, K.50).

DAS-12

Bekâra avrat boşamak kolay gelir (K.56, K.61).

DAS-13

Bir ağacın gölgesinde bir sürü yatar (K.12).

DAS-14

Bir ağaçtan okluk da olur, b…kluk da (K.22).

DAS-15

Biri bir bağ bağışlar, öteki bir salkım üzüm vermez (K.12, K.31).

DAS-16

Boş haral ayakta durmaz (K.97, K.98).

DAS-17

Buğdanın kırağında acı ot da sulanır (K.15).

DAS-18

Çan çalınır, çürük alınır (K.6, K.12, K.13, K.23).

DAS-19

Çobanın gönlü olursa tekeden süt çıkarır (K.24).

DAS-20

Çocuk yiğit avradın bir kolunu, tembel avradınsa iki kolunu birden kırar (K.49).

DAS-21

Çorap örmez, terlik dikmez, kel kızın da dili durmaz (K.12, K.13, K.22, K.31, K.33).

DAS-22

Demir tavına geldi kömür bitti, işler yoluna girdi ömür bitti (K.6, K.28, K.29).

DAS-23

Dertli söyleyen dertli olur (K.1).

DAS-24

Dili olmayanın gözünü kargalar oyar (K.12).

DAS-25

El alıştığı yere çok uzanır (K.43).

DAS-26

El cevherdir (K.12).

DAS-27

El eli yur (yıkar), el de döner yüzü yur (K.13).

DAS-28

El eliyle yılan tut onu da geri yalan tut (K.12).

DAS-29

Elden gelen ele gider (K.36).

DAS-30

Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz (K.1, K.6, K.12, K.13, K.55, K.59).

DAS-31

El kaşınan yeri iyi bilir (K.81, K.122).

DAS-32

Ele gelen sakal çekilir (K.28, K.29).

DAS-33

El seyire doymaz (K.1, K.52, K.54).

DAS-34

Emek olmadan yemek olmaz (K.1, K.28, K.29).

DAS-35

Ekmeğini ekmekçiye ver, bir ekmek de üstüne sen ver (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15).

DAS-36

Geçmiş para etmez (K.6, K.29).

DAS-37

Görünen dağ uzak değildir, yürümeyle varılır (K.109, K.110, K.111).

DAS-38

Gün kazancı, kum kazancıdır (K.12).

DAS-39

Güzel görünür, çirkin bürünür (K.12).

DAS-40

Güzel yatakta sevilir, çirkin banyodan sonra sevilir (K.19).

DAS-41

Güzelin çoru eksik olmaz (K.12, K.13, K.31).

DAS-42

Hafif yorganı yel atar (K.1, K.29).

DAS-43

Hazıra dağ dayanmaz (K.69, K.75).

DAS-44

Her balık gölüne göre büyür/Her harıkta balık büyümez (K.6, K.7, K.10, K.77).

DAS-45

Herkes sakız çiğner, kel kız da tadın getirir (K.13, K.15, K.30, K31, K.44, K.45).

DAS-46

İt k…çından güzel koku çıkmaz (K.1, K.136, K.137).

DAS-47

İt iti ısırmaz (K.81).

DAS-48

Kara eşek katır olmaz, elekçi kızı hatun olmaz (K.1, K.6, K.7, K.8, K.12, K.13, K.28, K.29, K.73).

DAS-49

Karpuz teveğinde büyür (K.1, K.12, K.13).

DAS-50

Kasap sevdiği postu yerden yere vurur (K.2, K.5).

DAS-51

Kaz kaza bakar da k…çını yırtar (K.32, K.36).

DAS-52

Kedinin olmadığı yerde fareler cirit atar (K.1, K.11, K.12, K.13, K.28).

DAS-53

Kel kız da teyzesinin saçıyla övünür (K.14, K.15, K.19, K.20, K.21).

DAS-54

Kendi gözündeki hezeni (ağaç gövdesi) görmez, elin gözündeki gıla seğirdir (K.1, 12, K.13, K.36).

DAS-55

Kız boğazı kısrak boğazıdır (K.63).

DAS-56

Kız kundakta çeyizi sandıkta olur (K.15, K.30, K.45, K.22, K.23, K.26, K.27, K.42, K.44).

DAS-57

Kimse ayranım ekşi demez (K.6, K.15).

DAS-58

Koca olacak kuzu çığ önünde belli olur (K.1, K.2).

DAS-59

Kumanın gemisi yürü de eltinin gemisi yürümez.

DAS-60

Kurdun arkasından kırk it ürür (K.9).

DAS-61

Kürdün yağı bol olursa başına da sürer k…çına da (K.1, K.6, K.12, K.13, K.15, K.22, K.31, K.44).

DAS-62

Kürt ne bilsin bayramı hor hor içer ayranı (K.12, K.13, K.31, K.37, K.39).

DAS-63

Lafı sahibi uzatır (K.6).

DAS-64

Oğlan gider bir it getirir, kız gider yiğit getirir (K.12).

DAS-65

Osurdu obaya geldi sonradan imana geldi (K.12).

DAS-66

Para kapıdan girdi mi cin paçadan çıkar (K.13).

DAS-67

Sarımsağı gelin etmişler kırk gün kokusu çıkmamış.

DAS-68

Sarımsak içli dışlı, soğan ayrı başlı olur (K.22, K.24).

DAS-69

Sıçandan olan çuval dibin keser (K.22).

DAS-70

Soğanı yiyen bilmez, doğrayan bilir (K.12).

DAS-71

Suya bas çalıya as (K.70, K.71).

DAS-72

Şeker cinsi neyse aslına çeker (K.1, K.6, K.109, K.110, K.111, K.115, K.118).

DAS-73

Tarlada izi olmayanın harmanda yüzü olmaz (K.131).

DAS-74

Tavuğun cücüğünü güzün sayarlar (K.1).

DAS-75

Toku ağırlaması zor olur (K.122).

DAS-76

Tilki deliğine sığmazsa kuyruğuna çalı bağlar (K.1, K.6).

DAS-77

Vardan varlık ilerler, yoktan şer tahsil olur (K.139).

DAS-78

Yağ ile yavşan yenir (K.88, K.93).

DAS-79

Yatan aslandan gezen tilki yeğdir (K.122, K.127).

DAS-80

Yazın başı pişenin kışın aşı pişer (K.56, K.61).

DAS-81

Yenli daşı yel kaldırır (K.15).

DAS-82

Zarar da kârın gardaşıdır (K.17, K.27).

DAS-83

Zengin helvasını ballan pişirir, fukara helvasına unu da bulamaz (K.47, K.51).

b. Doğrudan doğruya bir öğüt, bir emir, yasak belirtenler

DAS-84

Abdest suyuyla serçe sulanmaz (K.1)

DAS-85

Acı teveğe yel vurmaz (K.6).

DAS-86

Aç bırakma hırsız edersin, çok söyleme arsız edersin (K.12, K.36, K.47).

DAS-87

An beni bir kozla, o da çürük çıksın (K.1, K.144, K.145).

DAS-88

Aştan artmaz, dişten artar (K.12, K.13).

DAS-89

Ateş ile su hatıra bakmaz (K.30, K.45).

DAS-90

Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun (K.6, K.7, K.8, K.9).

DAS-91

Berk yere yavaş basma, her söze kulak asma (K.12, K.13, K.29).

DAS-92

Bildiğin ayranı bilmediğin yoğurda değişme (K.22, K.33).

DAS-93

Boğaz kırk boğumdur, kırk düşün bir söyle (K.6, K.7, K.8, K.9).

DAS-94

Boş haral ayakta durmaz (K.97, K.98).

DAS-95

Çağırıldığın yere erinme, çağırılmadığın yerde görünme (K.12, K.46).

DAS-96

Çelebin sıkından seyreği iyidir (K.12).

DAS-97

Çirkefe taş atma üstüne sıçrar (K.52).

DAS-98

Çürük tahta çivi tutmaz (K.28, K.29).

DAS-99

Danışan dağlar aşar, danışmayan düz ovada yolun şaşar (K.62, K.63).

DAS-100

Dere geçilirken at değiştirilmez (K.1, K.6, K.8).

DAS-101

Dul avradın oğlu alınmaz (K.22, K.27).

DAS-102

El atına binen tez iner (K.81, K.82).

DAS-103

El kazanı ile aş kaynatılmaz (K.29).

DAS-104

Irgat gibi kazan bey gibi ye (K.6).

DAS-105

Kazan kenarına otur ki kara bulaşsın (K.12, K.13).

DAS-106

Kışın azıksız, yazın urbasız yola çıkma (K.1, K.2).

DAS-107

Kızı kızken değil, gelin iken göreceksin; gelinken de değil beşik arkasında göreceksin (K.12, K.22, K.24, K.31).

DAS-108

Kürtten evliya koyma avluya (K.1, K.12, K.13, K.17, K.18).

DAS-109

Ne verirsen elinle o gelir seninle (K.113, K.115).

DAS-110

Otu çek köküne bak (K.28, K.29).

DAS-111

Sohbette dilini, sofrada elini kısa tut (K.2, K.3, K.4, K.5).

DAS-112

Tarlayı taşlı, kızı gardaşlı yerden al (K.1, K.6, K.8, K.12, K.13, K.22, K.23, K.26, K.27, K.42, K.49, K.50).

DAS-113

Tükürme eski pınara gün gelir suyunu içersin (K.6, K.8).

DAS-114

Ucuz etin tiridi olmaz (K.108, K.117).

DAS-115

Yağın durusuyla samanın sarısını kışa sakla (K.1).

DAS-116

Yüküme göre değerim taşıma, evime göre bağlarım başıma (K.144, K.145).

DAS-117

Zengin olan engin olur (K.12).

2. Fıkra türünden atasözleri

DAS-118

At ile katır nallanırken tosbağa ayağını kaldırır (K.1, K.12, K.31).

DAS-119

Deliyi düğün evine götürmüşler de burası bizim evden güzel demiş (K.70, K.71).

DAS-120

Ektiğim nohut da biçtiğim nohut, şehire geldin de leblebi mi oldun? (K.6, K.8, K.12, K.13).

DAS-121

El elin atını türkü söyleyerek çağırır (K.37).

DAS-122

Ye kavurmayı iç suyu kandırırsa kandırsın; ye tatlıyı içme suyu yandırırsa yandırsın (K.55).

DAS-123

Zengin atını dağdan aşırırken fakir düz ovada yolun şaşırır (K.47, K.113, K.143).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Doğanşehir yöresinde derlemiş olduğumuz atasözlerinin tamamına yakını geniş zaman kipindedir. Ayrıca emir kipi ve geçmiş zaman ile de çekimlenmiş atasözleri vardır. Bunlardan emir kipinde olanları sınıflandırmanın içerisine dâhil ettik.

Geniş zaman kipinde olanlar: DAS-1, DAS-3, DAS-4, DAS- 5, DAS-6, DAS-7, DAS-8, DAS-9, DAS-10, DAS-11, DAS-12, DAS-13, DAS-14, DAS-15, DAS-16, DAS-17, DAS-18, DAS-19, DAS-20, DAS-21, DAS-23, DAS-24, DAS-25, DAS-26, DAS-27, DAS-28, DAS-29, DAS-30, DAS-32, DAS-33, DAS34, DAS-35, DAS-36, DAS-37, DAS-38, DAS-39, DAS-40, DAS-41, DAS-42, DAS-43, DAS-44, DAS-45, DAS-46, DAS-47, DAS-48, DAS-49, DAS-50, DAS-51, DAS-52, DAS-53, DAS-54, DAS-55, DAS-56, DAS-57, DAS-58, DAS-59, DAS-60, DAS-61, DAS-62, DAS-63, DAS-64, DAS-66, DAS-68, DAS-69, DAS-70, DAS-71, DAS-72, DAS-73, DAS-74, DAS-75, DAS-78, DAS-79, DAS-80, DAS-81, DAS-82, DAS-83, DAS-84, DAS-85, DAS-86, DAS-87, DAS-88, DAS-89, DAS-90, DAS-91, DAS-92, DAS-93, DAS-94, DAS-95, DAS-96, DAS-97, DAS-98, DAS-99, DAS-100, DAS-101, DAS-102, DAS-103, DAS-104, DAS-105, DAS-106, DAS,107, DAS-108, DAS-109, DAS-110, DAS-111, DAS-112, DAS-113, DAS-114, DAS-115, DAS-116, DAS-117, DAS-118, DAS-120, DAS-121, DAS-122, DAS-123.

Geçmiş zaman kipinde olanlar: DAS-22, DAS-65, DAS-119, DAS-120.

Soru ifadeli olanlar: DA-120.

Doğanşehir atasözleri çoğunlukla birden fazla yargı içerir. Bir kısım atasözleri ise tek yargılıdır.

Tek yargı bildiren atasözleri: DAS-1, DAS-3, DAS-7, DAS-8, DAS-9, DAS-15, DAS-22, DAS-23, DAS-25, DAS-26, DAS-29, DAS-30, DAS-31, DAS-33, DAS-34, DAS-35, DAS-36, DAS-38, DAS-40, DAS-41, DAS-43, DAS-48, DAS-55, DAS-56, DAS-63, DAS-64, DAS-66, DAS-71, DAS-75, DAS-77, DAS-78, DAS-82, DAS-86, DAS-87, DAS-88, DAS-89, DAS-91, DAS-93, DAS-95, DAS-97, DAS-99, DAS-101, DAS-104, DAS-106, DAS-107, DAS-108, DAS-109, DAS-111, DAS-112, DAS-115, DAS-116, DAS-117.

Birden fazla yargı bildiren atasözleri: DAS-2, DAS-4, DAS- 5, DAS-6, DAS-10, DAS-11, DAS-12, DAS-13, DAS-14, DAS-16, DAS-17, DAS-18, DAS-19, DAS-20, DAS-21, DAS-24, DAS-27, DAS-28, DAS-32, DAS-37, DAS-39, DAS-42, DAS-44, DAS-45, DAS-46, DAS-47, DAS-49, DAS-50, DAS-51, DAS-52, DAS-53, DAS-54, DAS-57, DAS-58, DAS-59, DAS-60, DAS-61, DAS-62, DAS-65, DAS-67, DAS-68, DAS-69, DAS-70, DAS-72, DAS-73, DAS-74, DAS-76, DAS-79, DAS-80, DAS-81, DAS-83, DAS-84, DAS-85, DAS-90, DAS-92, DAS-94, DAS-96, DAS-98, DAS-100, DAS-102, DAS-103, DAS-105, DAS-110, DAS-113, DAS-114, DAS-118, DAS-119, DAS-120, DAS-121, DAS-122, DAS-123.

b. İçerik

Doğanşehir yöresinden derlemiş olduğumuz atasözleri öğüt verme, yol gösteme, çarpık durumları ve kötü huylu insanları eleştirme gibi fonksiyonları üstlenmiştir. Bütün bu atasözlerinde yöre insanının yaşam biçimi ve dünyayı algılayış tarzları yer almaktadır. Yörede varlığını tespit etmiş bulunduğumuz atasözlerinin bir kısmı yöreye özgü iken, bir kısmı da benzer şekilleri Anadolu genelinde bilinen atasözleridir.

Yöreye özgü olan atasözleri: DAS- 3, DAS-4, DAS-7, DAS-9, DAS-10, DAS-11, DAS-15, DAS-18, DAS-19, DAS-20, DAS-23, DAS-24, DAS-25, DAS-26, DAS-29, DAS-32, DAS-33, DAS-36, DAS-37, DAS-38, DAS-40, DAS-41, DAS-42, DAS-45, DAS-46, DAS-48, DAS-49, DAS-51, DAS-52, DAS-53, DAS-54, DAS-55, DAS-58, DAS-63, DAS-64, DAS-65, DAS-66, DAS-69, DAS-71, DAS-76, DAS-77, DAS-83, DAS-84, DAS-85, DAS-91, DAS-93, DAS-96, DAS-101, DAS-104, DAS-105, DAS-107, DAS-111, DAS-113, DAS-115, DAS-116, DAS-117, DAS-118, DAS-120, DAS-122.

Anadolu'nun birçok yerinde söylenen atasözleri: DAS-1, DAS-2, DAS-5 DAS-6, DAS-8, DAS-12, DAS-13, DAS-14, DAS-16, DAS-17, DAS-19, DAS-22, DAS-27, DAS-28, DAS-30, DAS-31, DAS-34, DAS-35, DAS-39, DAS-43, DAS-44, DAS-47, DAS-50, DAS-56, DAS-57, DAS-59, DAS-60, DAS-61, DAS-62, DAS-67, DAS-68, DAS-70, DAS-72, DAS-73, DAS-74, DAS-75, DAS-78, DAS-79, DAS-80, DAS-81, DAS-86, DAS-87, DAS-88, DAS-89, DAS-90, DAS-92, DAS-94, DAS-95, DAS-97, DAS-98, DAS-99, DAS-100, DAS-102, DAS-103, DAS-106, DAS-108, DAS-109, DAS-109, DAS-110, DAS-112, DAS-114, DAS-119, DAS-121, DAS-123.

3.2.3. Deyimler

a) Türk Halk Kültürü'nde

Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluklarına deyim denmektedir (Aksoy, 1988, s. 49).

Deyimler (tabirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimeden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır. Deyimler, atalar sözünde olduğu gibi soyut kavramları açıklamak için somut kavramlara başvururlar. Deyimleri teşkil eden kelime gruplarında benzetme yolu ile yapılanların hepsi veya biri gerçek anlamlarının dışında ve fakat anlam içindedirler (Elçin, 2005, s. 642-644).

Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmıştır. Sözcükleri de yerleri de değiştirilemez; kısa ve özlüdür; en az iki sözcükten oluşur; bir mastarla sona erenler çekilebilir; atasözleri gibi genel kural bildirmez; bir kavramla bir durumu niteler; çeşitli bölgelerde yöresel-yerel kullanımlarda bazı değişikliklere uğrayabilir; mecaz anlamın sağlanması için çeşitli söz oyunlarından yararlanılmıştır, atasözleri gibi evrenselden önce ulusal beğeniyi yansıtır, tarih içinde toplumla birlikte oluşur, argo olanları varsa da azınlıktadır; özel anlama gelen deyimler sözcük ve dilbilgisi biçimlerine bağlı kalınarak başka dile çevrilemezler (G.B.A. 1987, s. 2618).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde 163 tane deyim tespit ettik. Bu deyimler (alfabetik sıra ile) şunlardır:

DD-1

Aç gezip tok sallanmak (K.12, K.31).

DD-2

Aç mezarı bulmak (K.36, K.37).

DD-3

Adını deliye, g…tünü çalıya koymak (K.12).

DD-4

Ağzını havaya vermek (K.22, K.44).

DD-5

Ağzının içi surka dolu olmak (K.15, K.30, K.45).

DD-6

Alt yukarı konuşmak (K.28, K.29, K.49, K.50).

DD-7

Akşamdan sonra yoğunum ardına (K.1, K.2, K.47, K.143).

DD-8

Aradan araya vermek (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.24, K.31)

DD-9

Ardını unutmak (K.12).

DD-10

Arı gibi sokmak (K.107, K.108, K.122)

DD-11

Aşı deliye kalmak (K.22, K.33, K.44).

DD-12

Ataş gaymak (yakmak) (K.4, K.5, K.12, K.13)

DD-13

Ayın oyun olmak (K.56, K.58, K.95, K.104).

DD-14

Ayranı kabarmak (K.55, K.67, K.73).

DD-15

Ayrı baş çekmek (K.42, K.51, K.53).

DD-16

Az g…tten osurmak (K.12, K.13, K.31, K.36).

DD-17

Babacık yapılı olmak (K.1, K.12, K.13, K.35).

DD-18

Bal etmez arı gibi dönmek (K.34, K.40, K.45).

DD-19

Başını sarıklı görüp de Kürt sanmak (K.1, K.2, K.3, K.12).

DD-20

Bayram tavası gibi dönmek (K.15, K.23).

DD-21

Beleş konuşmak (K.66, K.68, K.75).

DD-22

Benim diyen zırto bile yapamaz (K.94, K.101, K.104).

DD-23

Bir dereyi yağ bir dereyi bal etmek (K.23, K.52, K.122).

DD-24

Boğaya gelmek (K.108).

DD-25

Boğazı çüt demiriyle delinmiş olmak (K.1, K.12, K.15, K.19).

DD-26

B…kundan ürkmek (K.17, K.24, K.31).

DD-27

Bulduk yitirmezsek iyidir (K.1, K.12, K.13, K.15).

DD-28

Ceh etmek; nispet yapmak (K.12, K.13).

DD-29

Cin fikirli olmak (K.32, K.36, K.37).

DD-30

Cini çıkmak (K.1).

DD-31

Çağa iken çatlamak (K.39, K.40).

DD-32

Çaleyle Kör Fatma gibi gezmek (K.1, K.11, K.12, K.13, K.15).

DD-33

Çekilecek yarması olmak (K.19, K.49, K.50).

DD-34

Çinen çalıyo Aptal oynuyor (K.12, K.13, K.35, K.36)

DD-35

Çor olmak (K.3, K.80, K.115, K.122).

DD-36

Çifte minder koymak (K.81, K.82).

DD-37

Çulu çığnanmamak (K.22, K.33, K.44).

DD-38

Çuluna düşürmek (K.119, K.120).

DD-39

Dal budak etmek (K.11, K.12, K.13, K.31).

DD-40

Daldan eğme değil, kökten sürme (K.6, K.7, K.8).

DD-41

Dığıl dığıl etmek (K.24, K.25, K.42).

DD-42

Deli dana gibi hopur hopur etmek (K.52, K.54).

DD-43

Deli dedikçe, deli damarları sergimek (K.26, K.27, K.46).

DD-44

Deliye dert yanıp akıllıya hasret kalmak (K.1, 12, K.31).

DD-45

Dışlıksızlık yapmak (K.15, K.55).

DD-46

Dil otu yemiş olmak (K.2, K.3, K.122, K.130).

DD-47

Don yağı gibi olmak (K.32, K.36, K.88).

DD-48

Ekmeğini yağıyla tepmek (K.17, K.18, K.28, K.29).

DD-49

El için ağlayan gözler kör olsun (K.2, K.3, K.13).

DD-50

El ile gelen düğün bayram (K.58, K.61, K.62, K.65).

DD-51

El iyisi, ev delisi (K.11, K.25, K.27).

DD-52

Eli ağzına kavuşmamak (K.42, K.48).

DD-53

El şeyiyle gerdeğe girmek (K.36, K.55, K.67).

DD-54

Elden ayrık olmak (K.12, K.22, K.33).

DD-55

Emek gomayıp çekmek (K.77, K.78, K.79, K.80).

DD-56

Enişte gayın hepsi birbirinden hayın (K.12, K.13, K.24, K.25, K.26, K.27, K.46).

DD-57

Kürtünü (semeri) düşmek (K.29, K.49).

DD-58

Eşikten dışarı olmak (K.81, K.82).

DD-59

Eren veren etmek (K.1, K.2, K.3).

DD-60

Ev yarmak: hırsızlık (K.49, K.50).

DD-61

Evine bazlama açmadan ele yufka açmak (K.39, K.40).

DD-62

Farş etmek (K.13).

DD-63

Galoğun iti gibi ürümek (K.136, K.137).

DD-64

Geçmişe harman savurmak (K.28, K.29, K.54).

DD-65

Gişisek olmak (K.15, K.30, K.31, K.36, K.45).

DD-66

Git geliyom ardından, de'l oluyom derdinden (K.1, K.2, K.6, K.7, K.8).

DD-67

Göğ görmemiş Kürt gibi yemek (K.12, K.13).

DD-68

G…tü küllükte gönlü beylikte (K.6).

DD-69

G…tünden haberi olmamak (K.37, K.39).

DD-70

G…tüynen göğü yıkmak (K.12, K.35).

DD-71

Gözünü belertmek (K.56, K.58, K.61, K.65).

DD-72

Ha fireze ha kara bastın (K.2, K.3, K.4, K.6, K.7, K.15, K.49).

DD-73

Hava ile poyraz kaba yelle rüzgâr (K.13, K.24, K.44).

DD-74

Hep deli hüp deli beşikteki başın sallıyo (K.15, K.17, K.23, K.25).

DD-75

Her çalana oynamak (K.115, K.124, K.127)

DD-76

Her şeyde kabı olmak (K.42, K.44, K.45).

DD-77

Her s…kim hıyar diyene benimki uyar demek (K.12, K.30, K.36).

DD-78

Hersinden geçilmemek (K.143).

DD-79

Hırmahış olmak (K.29, K.37, K.39)

DD-80

Himi bir olmak (K.12, K.13, K.35).

DD-81

İmirin iti gibi titremek (K.1, K.136, K.137).

DD-82

İt ayağı yemiş gibi gezmek (K.1, K.6, K.7, K.8).

DD-83

İt dandırası çalmak (K.12).

DD-84

İt ite buyurur it de kuyruğuna (K.20, K.21).

DD-85

İt kılı gibi olmak (K.12, K.15, K.36).

DD-86

İt yola bindi makamı (K.1, K.6).

DD-87

İtin ayağını daştan esirgemek (K.28, K.29).

DD-88

Kabasını almak (yüzeysel olarak temizlemek) (K.138, K.140).

DD-89

Kara kavurma yemiş gibi yanmak (K.96, K.98, K.99, K.100).

DD-90

Kara sakız gibi yapışmak (K.1, K.6, K.12, K.16).

DD-91

Karın kararını bilmek (K.28).

DD-92

Karıncanın kavumu çıkmak (K.13, K.26, K.46).

DD-93

Karnının içi yitişik dolu olmak (K.31).

DD-94

Kaş göz, gerisi söz (K.90, K.91).

DD-95

Kavul kurmak; hemfikir olmak (K.26, K.46).

DD-96

Kaydası gelmek (K.13).

DD-97

Kazan damızlığı (K.6, K.7).

DD-98

Kazmayı derin vurmak (K.115, K.117, K.118).

DD-99

Keçi getirmiş keya (kahya)gibi oturmak (K.122, K.138, K.142).

DD-100

Kerc etmek (K.1).

DD-101

Kırk kapıya kırk değnek vurmak (K.32, K.36).

DD-102

Kız yükü tuz yükü (K.12, K.13).

DD-103

Koca öküze kart göbelek (K.84).

DD-104

Köklü bir hoş olmak (K.27).

DD-105

Körün daşı gibi rast gelmek (K.1, K.29).

DD-106

Köyü yiyen kör öküz gibi olmak (K.15, K.25, K.74).

DD-107

Külü geçince harman savurmak (K.14, K.17).

DD-108

Külünü savuracak yeli olmamak (K.13).

DD-109

Küpü kırıp İllallah başlamak (K.26, K28).

DD-110

Libesi azmak (K.24).

DD-111

Lik lik etmek (K.36, K.67).

DD-112

Malamat olmak (K.131, K.132).

DD-113

Mayası bozuk olmak (K.78, K.79, K.80).

DD-114

Meclisinde durulacağı olmamak (K.15, K.17, K.18).

DD-115

Mık s…çtı olmak (K.12, K.31).

DD-116

Na dediğine ça dememek (K.1).

DD-117

Ne umuyon bacından bacın ölüyo acından (K.28, K.29).

DD-118

Nefsi içinde kalmak (K.73).

DD-119

Nefsini körletmek (K.49).

DD-120

Oruç tuttuğu ile bayram etmemek (K.6, K.7).

DD-121

Olmuşları dökülmek (zahmet etmek) (K.40).

DD-122

Osurman, s…çman Abdülkerim Ağa var (K.37, K.39).

DD-123

Osuruklu ata da arpa bahane (K.6).

DD-124

Öğüt de akıllıya gerek (K.12, K.13).

DD-125

Öküze ho, eşeğe ço demek (K.140, K.141).

DD-126

Önce bir dünek, ikincide bir binek, üçüncü de bir inek (K.1, K.12).

DD-127

Özü tutmamak (K.18, K.22, K.33).

DD-128

Pat derken çat demek (K.50, K.55).

DD-129

Pavlanın iti gibi şartlanmak (K.136, K.137).

DD-130

Pel pel bakmak (K.1, K.12, K.131, K.132).

DD-131

Pireyi dizinden, çakalı gözünden vurmak (K.57, K.61).

DD-132

Samanlık saray oldu, avratlık kolay oldu (K.122).

DD-133

Sarı ağca zıbını boğca (K.1).

DD-134

Sen ağa ben ağa bu ineği kim sağa (K.6, K.90).

DD-135

Sonradan görme, dinden dönme (K.34, K.40).

DD-136

Söylenme çoruna düşmek (K.22).

DD-137

Su soğan demeyip yapmak (K.6).

DD-138

Sümbülden indim sözümden döndüm (K.122).

DD-139

Tapan gibi uzanmak (K.36).

DD-140

Tarhana tartar, karnımı yırtar (K.12).

DD-141

Teneke kırığı gibi tangıldamak (K.28, K.49).

DD-142

Terli tümenli yapmak (K.25, K.31).

DD-143

Ters konuşmak (K.28, K.29, K.49, K.50).

DD-144

Tısıl tısıl etmek (K.37, K.57, K.62).

DD-145

Tilkiyi kovalarken kurdu uyandırmak (K.95, K.104).

DD-146

Torpak arzulamak (K.66).

DD-147

Ucu ucuna yetirmek (K.62, K.63).

DD-148

Uçkuru gevşek olmak (K.28, K.29, K.36).

DD-149

Uçkuru kayım olmak (K.36).

DD-150

Umma olmak (K.95, K.101).

DD-151

Ver ki yiyem, ört ki yatam (K.1, K.12, K.13).

DD-152

Yarıma kıymaz, tümü bozmaz (K.24, K.25, K.74).

DD-153

Yağmasa da gürlemek (K.102, K.107).

DD-154

Yağmur yağmadan sele gitmek (K.47).

DD-155

Yarım mercimekle tokma olma (K.31).

DD-156

Yedi deliler sekiz oturaklılar (K.1, K.19, K.20).

DD-157

Yedi köyün şenliğini ağlatmak (K.50).

DD-158

Yetti bitti böyle olmak (K.11, K.13).

DD-159

Yiyeceği b…kun başına geç (K.1).

DD-160

Yumurta kızdırmak (K.131, K.132).

DD-161

Yürüdüğü yol yakışır, giydiği don yakışır (K.30, K.45).

DD-162

Yüzünü it yalasa doyar; temiz olmayan insanlar için kullanılır (K.97).

DD-163

Zemheri gibi öğütmek (K.140, K.141).

c) Değerlendirme

Atasözleri gibi deyimler de yöre insanınca günlük hayatta sıkça kullanmaktadır. Bu deyimler yörenin yaşam biçimine, olayları algılayış tarzına ışık tutması bakımından oldukça önemlidir. Yöreden derlediğimiz deyimlerin çoğunluğu araştırma sahamıza özgüdür.

Yöreye özgü olan deyimler: DD-2, DD-5, DD-6, DD-7, DD-9, DD-11, DD-12, DD-13, DD-16, DD-17, DD-18, DD-19, DD-20, DD-21, DD-22, DD-24, DD-25, DD-26, DD-27, DD-28, DD-30, DD-31, DD32, DD33, DD-35, DD36, DD-37, DD-38, DD-41, DD-42, DD-43, DD-44, DD-45, DD-48, DD-49, DD-52, DD-54, DD-55, DD-57,

DD-58, DD-59, DD-60, DD-61, DD-63, DD-64, DD-65, DD-66, DD-70, DD72, DD-73, DD-75, DD-76, DD-78, DD-80, DD-81, DD-83, DD-85, DD-88, DD-89, DD-91, DD-92, DD-93, DD-95, DD-96, DD-97, DD-98, DD-103, DD-104, DD-105, DD-106, DD-107, DD-108, DD-109, DD-110, DD-111, DD-114, DD-115, DD-116, DD-118, DD-121, DD-122, DD-123, DD-124, DD-126, DD-127, DD-128, DD-129, DD-133, DD-135, DD-136, DD-137, DD-138, DD-139, DD-141, DD-142, DD-143, DD-144, DD-146, DD-147, DD-149, DD-150, DD-151, DD-152, DD-153, DD-155, DD-157, DD-158, DD-160, DD-161, DD-162, DD-163.

Anadolu'nun genelinde ve bazı yerlerinde bilinen deyimler: DD-1, DD-3, DD-4, DD-8, DD-10, DD-14, DD-15, DD-23, DD-29, DD-34, DD-39, DD-40, DD-46, DD-47, DD-50, DD-51, DD-53, DD-56, DD-62, DD-67, DD-68, DD-69, DD-71, DD-74, DD-77, DD-79, DD-82, DD-84, DD-86, DD-87, DD-90, DD-94, DD-99, DD-100, DD-101, DD-102, DD-112, DD-113, DD-117, DD-119, DD-120, DD-125, DD-130, DD-131, DD-131, DD-132, DD-134, DD-140, DD-145, DD-148, DD-154, DD-156, DD-159.

3.2.4. Halk Hikâyesi

a) Türk Halk Kültürü'nde

Nazım-nesir karışık gerçek olayların yanı sıra hayali olayların da anlatıldığı uzun anlatmalardır. Konularının kaynağını tarihten, günlük hayattan alır, musannif adı verilen âşıklarca düzenlenir. Halk hikâyelerinde aşk ve kahramanlık konuları işlenir (Artun, 2009, s. 35). Anonim hikâyeler genellikle, sözlü geleneğin yaşattığı bir türdür. Hikâyeler, hayatın gerçek yüzünü, acı ve tatlı taraflarını, kahramanın tasavvur ettiği geleceğe göre anlatırlar (Öztürk, 1985, s. 353).

Sözlü kültür ürünleri, millî ögelerin geçmişten günümüze doğru kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayan en önemli araçlardır. Kaynağını efsaneler, masallar, halk şiiri vb. inden alan halk hikâyeleri, bugün Anadolu'nun pek çok yöresinde sözlü halk geleneği yaşamaktadır. Türk kültür geleneğinin en önemli bölümlerinden birisi olan hikâye anlatma sanatı, özellikle, Asya ülkelerinde yoğunlaşmayla birlikte dünyanın hemen her yanında görülür (Okuşluk, 2000, s. 59)

Türk halk hikâyeleri zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde efsane, masal, menkabe, destan, vb. mahsullerle beslenerek dini, içtimai hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan

eserler olmuşlardır (Elçin, 2005, s. 444). Bu özelliklerinin dışında halk hikâyeleri bir folklor ansiklopedileridir (Alptekin, 2010, s. 19).

Toplumun maddi ve manevi değerlerinin, yaşam tarzının, hayallerinin, beklentilerinin geçmişten günümüze, kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayan bu hikâyeler, içeriğini halkın yaşamından alan gerçekçi ögelerin yanında, bireylerin hayal ettiği geleceğe göre anlatılmaları dolayısıyla bünyesinde olağanüstülükleri de barındıran, bu sayede de hikâyeye canlılık kazandırarak, uzun süre gelenekte yaşamasını sağlayan önemli bir tür olarak karşımıza çıkar (Çıblak, 2005, s. 269).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde yapmış olduğumuz derleme sonucunda bir adet halk hikâyesi derledik. Bu hikâye ise şöyledir:

DHH-1

Arzu ile Kamber

Vaktin birinde bir odunculuk yapan bir adam varmış. Herkes ona Oduncu Hoca dermiş. Bu Oduncu Hocanın hayatta karısından başka hiç kimsesi yokmuş, çocukları olmazmış. Uğraşacak çoluğu çocuğu olmayınca da oduncu hoca kendini işine gücüne vermiş, çok çalışır, her gün bir yük odun götürür satarmış, parasını da yerlermiş.

Bir gün yine Oduncu Hoca odun satmaya gidiyormuş, Pazaryerinde kundakta bir bebeğin satıldığını görmüş. Düşünmüş taşınmış, bu bebeği almaya karar vermiş. Bu çocuk bir eşkıya baskını sırasında yok olan kervandan sağ kalan tek kişiymiş, yolda bulunmuş, pazarda satılıyormuş. Oduncu Hoca parayı verip çocuğu almış, eve hanımına götürmüş. Karısı çok sevinmiş. Kundağı açmışlar, bakmışlar ki bir oğlan yavrusu. Çocuğun adını Kamber koymuşlar. Bu çocuğu çok sevmişler, el bebek gül bebek büyütmüşler. Bir süre sonra çocukları olmayan bu ailenin mucizevî bir şekilde bir de kız çocukları olmuş. Karı koca çok sevinmişler. Kızlarının adını da Arzu koymuşlar. Bu iki çocukla birlikte mutlulukları katlanmış, büyük bir aile olmuşlar. İki çocuk birbirlerini kardeş sanarak büyümüşler, okula gitmişler.

Arzu'nun gelinlik zamanı gelmiş. Oduncu Hocanın kızı Arzu dillere destan güzellikte bir kızmış, o kadar güzel bir kızmış ki şavkı dünyayı aydınlatırmış. Bir gün Arzu ile Kamber kardeş olmadıklarını öğrenirmişler. Daha sonra birbirlerine yakınlık duyup ve sevdalanmışlar, evlenmeye karar vermişler Oduncu Hoca ve karısı da razı olmuş, nişanlanmışlar.

Bir gün oduncu hoca kızına: “Kızım Arzu çeşmeye var da bir testi su getir.” demiş. Arzu testiyi almış su almaya çeşmeye gitmiş. “Su doldurmadan bir de elimi yüzümü yuvayım.” demiş. Bileziğini çıkarmış, çeşmenin yanına koymuş. Elini yüzünü yuvmuş, testiyi doldurmuş. Eve gitmiş. Sonra kolunda bileziğinin olmadığını fark etmiş. Bu sırada Kamber eve gelmiş. Arzu Kamber’in geldiğini görünce ona:

Kamber puara vardın mı
Elini yüzünü yuvdun mu
Kamber gözüne gurban
Bilerziğimi buldun mu?

Demiş. Kamber sevdiğinin neden telaşlandığını anlamadan Arzu’ya:

Arzum puara varmadım
Elimi yüzümü yuvmadım
Arzum gözüne gurban
Bilerziğini bulmadım.

Diyerek sevdiğine şaka yapmış. Sonra devam ederek:

Puara vardım usluk
Elimi yuvdum kuşluk
Bilerziğini bulana
Ne veririsin muşluluk?

Diye sormuş Kamber. Arzu da ona karşılık olarak:

Puara vardım usluk
Elimi yuvdum kuşluk
Bilerziğimi bulana
Canım ona muşluluk.

Demiş. Sonra beraber bileziği aramaya karar vermişler. Tam gideceklerken annesi Arzu’ya, “Kızım çeşmeye var da bir testi su getir.” demiş. Arzu pınara varmış, testiyi doldurmuş. Bu sırada oradan geçen padişahın oğlu, kızın pınara düşen şavkını görmüş ve ona âşık olmuş.

Arzu’ya görür görmez âşık olan padişahın oğlu saraya gitmiş ve annesine, “Bana Oduncu Hocanın kızını alın, aldınız aldınız almadınız canıma kıyacağım.” demiş.

Annesi oğlunun halini görmüş ve ona, “ Oğlum, o Kamber’in nişanlısıdır, Oduncu Hoca hiç kızını verir mi?” diye sormuş. Padişahın oğlu da “Ne yaparsanız yapın, Arzu’yu bana alın.” demiş. Bu işin olmayacağını bilen anne oğlunun mutluluğu için araya bir cazı karısı koymuş. Cazı karısı “Ben oğlunla Arzu’nun arasını bir solukta yaparım, kızın gönlünü ederim.” demiş. Cazı karısı sütlük inekten süt sağıp bununla sütlü şoğra pişirip, Kamber’e içireceğini, böylece Kamber’in Arzu’dan gönlünün geçeceğini söylemiş.

Kamber’in çok akıllı, hızlı, üstün bir de köpeği varmış. Cazı karısı ile oğlanın annesinin konuşmalarını duymuş. Köpek olanı biteni hemen gidip Kamber’e anlatmış. Bu sırada dışarıdan gelen Arzu bunları duymuş ve:

Pişmiş sütten aş olur
Yiyenler serhoş olur
Yeme kibarım yeme
Bacıylan gardaş olur.

Demiş. Arzu’nun bu sözlerine karşılık Kamber de:

Pişmiş sütten aş olmaz
Yiyenler serhoş olmaz
Ana baba bir olmazsa
Sütten bacı gardaş olmaz.

Demiş. Cazı karısının verdiği sütlü soğrayı alan Kamber yemeyip, pencereden dışarı dökmüş. Devreki gün olunca cazı karısı bu işin böyle olmayacağını düşünmüş ve Kamber’i öldürmeye karar vermiş. Bunun için bir kuzu almış ve kuzuyu yaptığı sihirle zehirlemiş, bunu Kamber’e yedirip onun da ölmesini sağlayacakmış. Kamber’in akıllı köpeği yine bunu duyup hemen giderek, Kamber’e haber etmiş. Olayı duyan Arzu:

Yüce dağdan attılar
Aşağıdan tuttular
Yeme kibarım yeme
Buna zehir gattılar.

Bunun üzerine kuzu etini de yemeden, alıp atmışlar. O gece Arzu bir düş görmüş, Kamber’e anlatmış, “Üryamda Şıh Sultan Süleyman senin dayınmış. Sen göçeberlikten gelirken düşmüşsün.” demiş. Sonra Arzu Kamber’e kırk atlı getirip kendisini kaçırmasını istemiş. Kamber kalkıp gitmiş. Kamber’in gittiği haberini duyan

cazı karısı hemen padişahın oğlunun yanına gitmiş ve “Kamberden kurtulmaktan koley ne var.” Demiş. Bunun için iki sitil şerbet yapmış, birine zehir katmış, birini zehirlememiş. Kamber’in dönüş yoluna gidip, onu beklemeye başlamış, sitilleri yolun kenarına koymuş. O sırada kırk atlıyla kamber gelmiş. Cazı karısı “Uy atlılar geliyor.” Demiş. Atlılar cazı karısının kötülüğünü bilmiyorlarmış, çünkü onu tanımıyorlarmış. Cazı karısı Kamber’e:

“Oduncu Hocanın kızı Arzu öldü de can şerbeti dağıtıyoruz.”

Diyerek yalan söylemiş. Kamber şaşkınlıkla ve acıyla:

”Arzum öldü mü, Arzum öldü mü, Arzum öldü mü?”

Demiş. Üzüntüyle “O zaman ver bir bardak da içeyim Arzumun canına.” demiş Kamber. Cazı karısı Kamber’e zehirli şerbetten vermiş, o da içtikçe içmiş, bir sitil şerbeti içip bitirmiş. Atlılara da diğer şerbetten vermiş, onlar da içmiş gitmişler. Zehirli şerbeti içen Kamber orada hemen ölüvermiş. Orada yedi gece yedi gündüz güneşin sıcağında, havanın ayazında yatmış. Sonra bir gün sanki uykudan uyanır gibi uyanmış, bir de bakmış ki atının yuları elinde yerde yatıyor, ayıkmış. Bu arada Kamber çok acıkmış ve çok susamış, acından ölmek üzereymiş. Yola düşmüş, bir çoban görmüş, çobana:

Bana bir ekmek verebilir misin? Demiş. Çoban da Kamber’e:

“Oduncu Hocanın kızı Arzu gelin oluyor, orda aş da çok hoşaf da pilav da.” deyince Kamber ayıkmış ki:

“Ben aslında uyumamışım ölmüşüm.” demiş kendi kendine. Çobana dönerek, “Arzunun sağ olup olmadığından emin misin?” diye sormuş. Çoban Arzu’nun sağ olduğunu ve evleneceğini söylemiş. Bunun üzerine “Kamber atım da doydu ben de.” demiş. Atına binmiş, sürmüş gitmiş. Eve varmış, Arzu’nun pencerede dışarıyı gözlediğini görmüş. Arzu’ya:

Karşıdan gelen atlı,
Altında kilim gatlı
Sultan Süleyman’dan gelirken
Bir cazı zehir gattı.

Kamber’in sözlerini duyan Arzu Kamber’in zehirlendiğini anlamış. Ancak kızları gelin oluyor diye Arzu’nun annesi Kamber’i eve almamış. Bunun üzerine ne

yapacağını düşünen Kamber, işin içinden çıkamamış ve sonunda bir cazı karısı da kendi tutmuş. Cazı karısına:

"Bana bir avrat elbisesi giyit de beni de böyle düğüne elet." demiş. Atını kadının evine bağlamış ve czı karısına:

"Arzu geleneçe kimseyi yanına komayacaksın." demiş. Kamber, kadın kılığında düğüne gitmiş:

"Ben Tağnıdan bir misafirim." demiş. Herkes düğünde gülüp oynamış. Bir tek Kamber oynamamış ve garip garip oturuyormuş. Kamber'e hadi sen de bir türkü çığır da eylen demişler:

"O da ben bir garibim niyneyem." demiş. O kadar çok ısrar etmişler ki sonunda Kamber:

Şu derenin bükleri
Ötüşür keklikleri
Arzum gelin oluyor
Bağlanıyor yükleri.

Demiş ve bunun üzerine herkes ayıkmış, durumu anlamış. Kamber de aldırmadan:

Şu derenin bükleri
Ötüşür keklikleri
Niyneyem Kambersiz düğünü
Bükülü kala yükleri.

Diyerek Arzu'nun varacağı oğlana beddava etmiş, "Arzu'mu alan her kim ise eli Arzu'mun eline değmeye." Demiş. Sabah olunca Arzu'yu götürmeye gelmişler, ata bindirmiş baba evinden götürmüşler. Eve varmışlar, Arzu kaynanasına:

"Yeriyin oğlunuza varın da bu gece yanıma gelmeye, oğlunuzun bohçasını da eletin."

Demiş. Onun bu sözlerini kaynanası padişaha söylemiş. Kayınbabası da "Heye oğlan gitmeye de Arzu gaça mı?" Diyerek itiraz etmiş. O gece Arzunun gelin olduğu oğlan ölmüş ve Arzu ile Kamber birbirlerine varmışlar. Sonra evlerine varmışlar ve Oduncu Hoca le karısına:

"Kırk gün benim, kırk gün de Kamber'in yasını tutacaksınız, kırk gün kapıya çıkmayacak, kara giyinip kara kuşanacaksınız." demiş. Arzu kendi evinde saklanmış,

Kamber de başka yere gitmiş. Oduncu Hoca ile karısı da kırk gün kapıdan dışarı çıkmamış. Herkes onların öldüğünü sanmış. Kırk günden sonra Arzu'nun arkadaşları:

"Ölüm senin elinde değil, âlem ölüyor, yeter artık dışarı çık demişler. Bu arada Kamber de evin bahçesinin etrafında geziniyormuş, Arzu kapıdan dışarı çıkarsa onu da alıp bu diyardan gidecekmiş. Arzu çıkmış ve gül bahçesine gitmiş, bir tutam gül koparmış. Sonra bir de bakmış ki karşıdan bir oğlan geliyor. Arzu bu oğlanın Kamber olduğunu anlamamış ve Kamber de ona şöyle söylemiş:

Özlet misin kar mısın
Bahar mısın yaz mısın
Karşıdan gelen kibar
Gelin misin kız mısın?

Diyerek Arzu'ya gelin olup olmadığını sormuş. Arzu hala yabancı sandığı kişinin Kamber olduğunu anlamamış. Kamber yine Arzu'ya şöyle demiş:

Karşıdan gelir hüpçek
Yarım gelir köynekçek
Elinde bir top gülü var
Kendi gülünden gökçek.

Diye söyleyince Arzu onun Kamber olduğunu anlamış ve beni kaçır Kamber demiş. Gül bahçesinde oturmuşlar. Kamber:

"Allah'ım Arzumun dizinde yarım seet uyuyam ömrüm de ona göre olsun." demiş. Sonra oradan kalkıp, kaçıp gitmişler. Kamber:

"Arzum ben kırk gündürlü uykusuzum, acı bir uyku uyuyam da sarı yıldız çıkınca gidek, yolumuza devam edek."

Demiş. Kamber Arzunun dizinde uyumuş, o da öylece sevdiğinin başında oturmuş. Fakat Arzu'nun uyuyor sandığı Kamber oracıkta ölmüş. Zaman geçmiş, sarı yıldız çıkmış, mavi yıldız çıkmış, gün doğmuş Kamber uyanmamış. Sonra Arzu Kamber'in öldüğünü anlamış ve şöyle söylemiş:

Şafağınan tan yelleri atıyor
Dere issiz mehtap dalgın yatıyor"
Hasretle sarılmışlar yatıyor
Bizim döşek çakıl olmuş batıyor

Kibarım uyan sevgilim uyan.

Arzu Kamber'in ölümüne dayanamamış. Bir yerden bıçak bulmuş, karnına saplamış. O sırada cazı karısı gelmiş:

"Uy n'oldunuz demiş. Arzu da:

"Bizi bu dünyada kavuşturmadın cazı karısı, öbür dünyada da mı kavuşturmayacaksın."

Diyerek bir de bıçak cazı karısının karnına saplamış, o da Arzu da ölmüş. Daha sonra Arzu ile Kamberin öldüğü yerde güller bitmiş ve iki gülün arasında bir de çalı çıkmış.

Bu dünyada kavuşamayan Arzuyla Kamber öte dünyada kavuşmuş (K.11).

c) Değerlendirme

Doğanşehir yöresine ait bu halk hikâyesini yerel ağız özelliklerine sadık kalarak aktarmaya çalıştık. Bu halk hikâyesi, kahramanı Arzu ile Kamber olan bir aşk hikâyesidir. Hikâyede geçen konuşmaların bir kısmı nazımla söylenmiştir. Hikâyede evlenmeye bağlı bazı gelenekler yer almıştır (bohça gönderme, düğün yemeği gibi). Hikâyenin sonunda âşıklar kavuşamaz, dolayısıyla hikâye mutsuz bir sonla biter.

3.2.5. Alkış-Kargış (Dua-Beddua)

a) Türk Halk Kültürü'nde

İnsanoğlunun toplum halinde yaşamaya başlamasından itibaren var olduğunu sandığımız dua ve beddualar, sözlü anlatım türlerinin önemli bir cephesini oluştururlar. İnsan ilişkilerinde karşılaşılan iyilik yahut kötülüklere kimi zaman sözlerle cevap verme gereği duyulur ki, bu da dua yahut beddua olarak karşımıza çıkar. (Kaya, 1997, s. 99).

Alkış, halk edebiyatında karşıdaki kişinin iyiliğinin istendiğini; kara alkış tam aksine söylenen kişinin kötülüğünün istediğini gösteren söz kalıplarıdır. Alkış konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlamı güçlendirici dil ögeleridir. Kısa ve anlatım yoğunluğu taşımaları nedeniyle kullanılırlar. Alkış ve kargışların sanat değeri olanları özenilmiş, imge, düşünce, çağrışım ve buluş yönüyle başarılı olanlardır. Alkışlar ve kargışlar kullanım yerleri ve söyleniş amaçlarına bağlı olarak atasözleri ve deyimler gibi genel bir yaygınlık taşırlar. Genel istekten çok özel dilekleri yansıtırlar (Artun, 2009, s. 34; Boratav, 2000, s.125).

İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar alarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulü bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müspet dileklerin ruhi ve fikri ifadesini dilde kazanır. Türk cemiyetinde bu dualar, Şamanizm, Budizm ve Manihaizm, kültür devrelerini aşarak İslamiyetle daha düzenli ve yeni bir zihniyetle gelişmiş bir şekilde yaşamaya devam etti. Türk milleti, İslam dininin esaslarına uygun bu dualarla birlikte Tanrıya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde nazım veya nesir olarak sade bir şekilde ulaştırmaktadır. Umumiyetle anonim olan, bedeni, ruhi, iktisadi, içtimai ve dini ihtiyaçların meydana getirdiği bu dualar, atalar sözü gibi "hüküm" bildiren müspet dileklerdir. Eski Türkçemizde alkışlara "öğme" denirdi (Elçin, 2005, s. 662).

En eski Türk kaynaklarından 19. Asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimizde çok yaygın "ilenç" yani kargış ise, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir. Hayatta adaletsizliğe uğramış, küfran-ı nimetle karşılaşmış, vicdanında uyanan isyan ve hiddeti susturma çareleri arayan insanın en büyük kudret olan Tanrının kötülüğün cezalandırılmasını istemesi yolundaki dileklerinden doğan sözlü gelenek mahsulleridir (Elçin, 2005, s. 663).

Beddualar, çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir (Kaya, 1997, s. 113).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

1. Alkışlar

Yörede 79 adet alkış derledik ve bu alkışları halk bilimi uzmanlarının yapmış olduğu tasnifleri inceleyerek şu şekilde sınıflandırmayı uygun bulduk:

1. Din ve ahiret ile ilgili söylenen alkışlar
2. Bir iyilik beklenmeden söylenen alkışlar
3. Hayat ile ilgili söylenen alkışlar (Kaya, 1997, s. 99-121).

1. Din ve ahiret ile ilgili söylenen alkışlar

DAL-1

Allah cümle Muhammed ümmetini esirgesin (K.4, K.5, K.11, K.6, K.49, K.50, K.125).

DAL-2

Allah dinden imandan ayırmasın (K.12, K.13, K.49, K.50).

DAL-3

Allah iki cihanda iyilik versin (K.34, K.35).

DAL-4

Allah kendi hazinesinden versin (K.12, K.13).

DAL-5

Cennet hatunu olasın (K.12, K.13, K.26, K.27, K.46, K.122).

DAL-6

İki cihanda yüzün ağ olsun (K.16, K.19, K.25).

DAL-8

Kabrine nur dolsun (K.14, K.24, K.31).

DAL-9

Rabbim Kuran'dan, imandan ayırmasın (K.2, K.3, K.16, K.17, K.18, K.26, K.46, K.52, K.55, K.131, K.132).

DAL-10

Sonu gelen kullardan olasın (K.12, K.13, K.35).

2. Bir iyilik beklenmeden söylenen alkışlar

DAL-11

Allah başlıca sevindirsin (K.1, K.13).

DAL-12

Allah dara düşürmesin (K.82, K.83, K.122, K.130).

DAL-13

Allah derdini def etsin (K.35).

DAL-14

Allah çocuklarına bağışlasın (K.133, K.134).

DAL-15

Allah dert vermesin (K.136, K.137).

DAL-16

Allah dert verip de derman aratmasın (K.14, K.24).

DAL-17

Allah derdini unutturacak dert göstermesin (K.26, K.27, K.46).

DAL-18

Allah elden ayaktan düşürmesin (K.2, K.3, K.101, K.128).

DAL-19

Allah evladın da hayırlısını versin (K.6, K.8, K.11).

DAL-20

Allah guyulu guyulu versin (K.12, K.13).

DAL-21

Allah hayırlı yazılar yazsın (K.12, K.15, K.35, K.49, K.63).

DAL-22

Allah helal süt emmişlerle karşılaştırsın (K.6, K.37, K.53).

DAL-23

Allah iki iyiliğin birini versin (K.12, K. 22, K.23, K.24, K.25, K.29, K.46, K.73).

DAL-24

Allah kalplerince iflah etsin (K.12).

DAL-25

Allah kendiyle birlikte ola (K.27).

DAL-26

Allah muhannete muhtaç etmesin (K.1, K.57).

DAL-27

Allah ne muradın varsa versin (K.11, K.12, K.13, K.15, K. 32, K.49, K.50, K.122, K.130).

DAL-28

Allah olmayana da versin (K.12, K.13, K.31, K.35).

DAL-29

Allah ömrümden alsın ömrüne koysun (K.12).

DAL-30

Allah tamamına erdirsin (K.22, K.23, K.30, K.44, K.45).

DAL-31

Allah tuttuğunu altın etsin (K.14, K.16, K. K.25).

DAL-32

Allah uzun ömür versin (K.2, K. 7, K.8, K.17, K.19).

DAL-33

Allah yazgısını iyi yaza (K.12, K.13, K.49, K.50).

DAL-34

Allah yerini doldursun (K.12, K.13).

DAL-35

Allah yokluk yüzü göstermesin (K.27, K.136, K.137)

DAL-36

Allah yüzüne baka (K.12, K.13, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31, K.74).

DAL-37

Allah ziyade etsin (K.7, K.10).

DAL-38

Aksakallı koca olasın (K.12, K.13)

DAL-39

Atana rahmet olsun (K.28, K.29, K.47).

DAL-40

Bahtın açık ola (K.11, K.12, K.13).

DAL-41

Bastığın yere kurban olsunlar (K.25).

DAL-42

Başın pınar, ayakların göl olsun (K.12).

DAL-43

Allah şifasını versin (K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.32, K.37).

DAL-44

Bir tarafınız evlat bir tarafınız devlet ola (K.11, K.12, K.13)

DAL-45

Birin bin olsun (K.12, K.13, K.35).

DAL-46

Ciğerinin paresi olasın (K.31).

DAL-47

Daimi günlere çıkasın (K.11, K.12, K.13, K.35, K.49, K.50).

DAL-48

Darlık yüzü görmeyesin (K.12, K.13, K.35, K.36).

DAL-49

Dilin bülbül ola (K.1).

DAL-50

Dört bir yanın nurla dolsun (K.12, K.13).

DAL-51

Elin yeşil ola (K.1)

DAL-52

Ellerin dert görmesin (K.18, K.29).

DAL-53

Emanetin Allah'a (K.12, K.13).

DAL-54

Gonca gül olasın (K.12, K.13).

DAL-55

Gözümün ışığı olasın (K.12).

DAL-56

Hızır yoldaşın ola (K.1, K.6, K.7, K.8, K.12, K.13, K.15, K.106).

DAL-57

İşin gücün rast gele (K.12, K.13, K.22, K.24, K.25, K.26, K.27, K.35, K.42, K.46, K.49, K.50, K.52, K.57, K.62, K.63, K.83, K. 94, K.101, K.102, K.122, K.123, K.125, K.126, K.127, K.128, K.129, K.130, K.144, K.145).

DAL-58

İyilerle haşrolasın (K.12, K.13).

DAL-59

Kalemin gül ola (K.12).

DAL-60

Kesene bereket (K.1, K.11, K.12, K.13, K.27, K.31, K.35).

DAL-61

Kırklara karışasın (K.12, K.13, K.15).

DAL-62

Ölmüşlerinin canına değsin (K.1, K.11, K.12, K.13, K.15, K.18, K.22, K.26, K.27, K.29, K.46).

DAL-63

Ömrün su gibi uzun olsun (K.12).

DAL-64

Taşsın dökülmesin yensin tükenmesin, Allah bin bereket versin (K.3, K.5, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.32, K.33, K.35, K.40, K.44, K.45, K.46, K.49, K.50, K.55).

DAL-65

Tutunacak dal olasın (K.12, K.13).

3. Hayatla ilgili söylenen alkışlar

DAL-66

Allah acını göstermesin (K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.30).

DAL-67

Allah beterinden saklasın (K.139, K.140, K.141).

DAL-68

Allah bir daha göstermesin (K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.133, K.134).

DAL-69

Allah görünmez kazadan esirgesin (K.12, K.13, K.15).

DAL-70

Allah evlat acısı göstermesin (K.14, K.25, K.26, K.27, K.35).

DAL-71

Allah kardeş acısı göstermesin (K.13, K.23, K.52).

DAL-72

Allah kavuştursun (K.15, K.17, K.18, K.28, K.29).

DAL-73

Allah kazadan beladan saklasın (K.12, K.13).

DAL-74

Allah kimseyi açlıkla susuzlukla terbiye etmesin (K.12, K.13, K.139).

DAL-75

Allah kimseyi evinden ayrı koymasın (K.11).

DAL-76

Allah kimseyi gördüğü günden geri koymasın (K.6, K.44, K.57).

DAL-77

Allah kimseyi evladıyla terbiye etmesin (K.12, K.13, K.26, K.31, K.46).

DAL-78

Ben gördüm sen görmeyesin (K.12).

DAL-79

Görmedik gibi olasın (K.12, K.13, K.23).

2. Kargışlar: Yörede tespit etmiş olduğumuz kargış sayısı ise 84 adettir. Bu kargışları ise;

1- Ahiret ve inanç ile ilgili Söylenen Kargışlar (cennet, cehennem, günah, şeytan, zebani, kabir…)
2- İnsan bedeni ve hastalıklarla ilgili söylenen kargışlar
3- Eşya, para, mal, mülk ile ilgili söylenen kargışlar
4-Hayatla ilgili söylenen kargışlar
5-Evlilik ve zürriyetle ilgili söylenen kargışlar
6- Kaza, belâ, felâket ile ilgili söylenen kargışlar
7- Ölümle ilgili (ecel, kefen, cenaze, teneşir…) söylenen kargışlar
Şeklinde tasnif ettik (Kaya, 1997, s. 99-121).

1. Ahiret ve inanç ile ilgili söylenen kargışlar (cennet, cehennem, günah, şeytan, zebani, kabir…)

DAK- 1

Allah bana kulum demesin (K.12, K.13).

DAK-2

Cennet yüzü görmeyesin (K.49).

DAK-3

Mezarında dingildeyesice (K.11, K.12, K.13, K.27, K.31, K.35).

DAK-4

Nabalı, günahı boynuna (K.12, K.13, K.22, K.23, K.26, K.27, K.31, K.35).

2. İnsan bedeni ve hastalıklarla ilgili söylenen kargışlar

DAK-5

Başını, bağrını yesin (K.12, K.13, K.23, K.35).

DAK-6

Boynu altında kala (K.12, K.13).

DAK-7

Ciğerin ağzından gelsin (K.1, K.2, K.3, K.4, K.6, K.7, K.8, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.35, K.40, K.44, K.45, K.46, K.52, K.55, K.56, K.59, K.61, K.81, K.82).

DAK-8

Ciğeri g…den gelesice (K.12, K.31, K.35, K.36, K.39).

DAK-9

Gövdene yapışsın (K.1, K.12, K.13, K.35).

DAK-10

Kara sancı çekesin (K.12, K.13).

DAK-11

Kulakların kemlensin (K.12).

DAK-12

Kursağı düğümlenesice (K.1).

DAK-13

Küp gibi şişesice (K.12, K.35).

DAK-14

Yerinden yekinemeyesin (K.12, K.13).

3. Eşya, para, mal, mülk ile ilgili söylenen kargışlar

DAK-15

Ekmek at, sen it olasın, koşa koşa yetişemeyesin (K.1, K.6, K.7, K.8, K.10, K.11, K.12, K.13).

DAK-16

Yiyecek ekmek bulamayan, son yediğin ola (K.12).

DAK-17

Evin başına yıkıla (K.36, K.73).

DAK-18

Malının da canının da hayrını görmeyesin (K.12, K.13, K.15, K.25, K.26, K.27).

DAK-19

Şurdan emdiğin (sağ göğüs) irin ola, şurdan emdiğin (sol göğüs) kan ola (K.1, K.12, K.36).

DAK-20

Yek ekmeğe muhtaç olasın (K.6, K.139).

4. Hayatla ilgili söylenen kargışlar

DAK-21

Tuvar (duvar) diplerinde kalasın (K.11, K.15, K.36).

DAK-22

Ellerin koynunda kala (K.12, K.25, K.52).

DAK-23

Gençliğine doymayasın (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.24, K.25, K.26, K.27, K.46).

DAK-24

Gençliğinin hayrını görmeyesin (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.24, K.25, K.26, K.27, K.46).

DAK-25

Murazın gözünde kala (K.12, K.13, K.27, K.130).

DAK-26

Oğlunnan kızınnan malamat olasın (K.11, K.12, K.13, K.14, K.25, K.26, K.27, K.81, K.82, K.83, K.94, K95, K.96, K.97, K.98, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.122, K.123, K.124, K.125, K.126).

DAK-27

Ortada kalasın (K.11, K.12, K.25, K.27).

DAK-28

Soyka yurtlarda kalasın (K.11, K.12, K.25, K.27).

DAK-29

Şanın yalan olsun (K.1).

DAK-30

Topuğuna tükürsünler (K.37, K.39).

DAK-31

Yaşın kesile (K.12, K.13).

DAK-32

Yerişip yetmeyesin (K.12, K.13).

DAK-33

Yiğit iken yıkılasıca, küçük iken çömelesice (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.33, K.36, K.37, K.39, K.40, K.46, K.47, K.48, K.49, K.50, K.52, K.53, K.54, K.55, K.66, K.73, K.74, K.81, K.82, K.83, K.94, K.96, K.101, K.104, K.106, K.122, K.123, K.124, K.125).

DAK-34

Yüzün kara ola (K.12).

5. Evlilik ve zürriyetle ilgili söylenen kargışlar

DAK-35

Dala güçük asbap asamayasın (K.22, K.44).

DAK-36

Köküne gıran gire (K.1, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.15, K.36).

DAK-37

Kucağın kundak görmeye (K22, K.44).

DAK-38

Mayana köy s…ça beley ki (K.1, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.27, K.31, K.35, K.36)

DAK-39

Ocağın kör ola (K.3, K.5, K.12, K.13, K.22, K.25, K.26, K.27).

DAK-40

Töremiyesiceler (K.36).

DAK-41

Ocağın sönsün (K.3, K.5, K.12, K.13, K.22, K.25, K.26, K.27).

DAK-42

Ocağına gıran girsin (K.3, K.5, K.12, K.13, K.22, K.25, K.26, K.27).

6. Kaza, bela, felaket ile ilgili söylenen kargışlar

DAK-43

Adın bata (K.1, K.6, K.7, K.8, K.10, K.11, K.12, K.13, K.15, K.25, K.26, K.27).

DAK-44

Adın kalmasın (K.36).

DAK-45

Babalar çıkasıca (K.12, K.13).

DAK-46

Çıra gibi yanasın (K25, K.52).

DAK-47

Derdin ola da dermanın olmaya (K12, K.13, K.35).

DAK-48

Dert tuta (K.12, K.13).

DAK-49

Dilin tutula (K.36).

DAK-50

Gaful gadalara düşesin (K.1, 11, K.12, K.13).

DAK-51

İpte kalasın (K.1).

DAK-52

Gıran giresice (K.1, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.27, K.31, K.35, K.36).

DAK-53

Gözüne patlama düşe (K.1, K.11, K.12, K.13, K.14, K.17, K.18, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.31, K.37, K.39, K.73, K.74).

DAK-54

İt gibi uluyasın (K.36).

DAK-55

Kanın içine aka (K.12, 13, K.27).

DAK-56

Gözüne dizine dursun (K.1, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.27, K.31, K.35, K.36).

DAK-57

Kara kapılara bitesin (K.1).

DAK-58

Kavurga gibi kavrulasın (K.12, K.13, K.31, K.36).

DAK-59

Mıh olan da arabanın altında kalan (K.36).

DAK-60

Ok deyesice (K.1, K.6, K.11, K.12, K.13, K.15, K.30, K.31, K.35, K.36, K.45).

DAK-61

Ortalarda seyip olan gezinen (K.36).

DAK-62

Parça bölük olasın (K.12, K.13).

DAK-63

Sebep olan kebep ola (K.12, K.27, K.35).

DAK-64

Sürüm sürüm sürünesin (K.1, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.25, K.26, K.27, K.30, K.31, K.35, K.36, K.44, K.45, K.46).

DAK-65

Ulum ulum uluyasın (K.36).

DAK-66

Yağlı kurşunlara gelesin (K.1, K.12).

DAK-67

Yoluna toz duman çöke (K.36).

7. Ölümle ilgili (ecel, kefen, cenaze, teneşir…) söylenen kargışlar

DAK-68

Bir solukluk olasın (K.12, K.13, K.35).

DAK-69

Çenen çekilsin (K.1, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.29, K.30, K.31, K.35, K.36, K.122, K.127).

DAK-70

Defterin dürüle (K.1, K.11, K.12, K.25, K.27).

DAK-71

Dilin çekile (K.1, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.29, K.30, K.31, K.35, K.36, K.122, K.127).

DAK-72

Evine baykuşlar kona (K1, K.6, K.7, K.8, K.9).

DAK-73

Garartın gayıp ola (K.12, K.13, K.35).

DAK-74

Gara yerin dibinde olan (K.1, K.6, K.7, K.8, K.11, K.12, K.13, K.15, K.27, K.31, K.35, K.36)

DAK-75

Kefenin biçile (K.12, K.13, K.27).

DAK-76

Saçın tahtaya döküle (K.1).

DAK-77

Soluğun soğusun (K.12, K.13, K.27, K.35).

DAK-78

Soykanda kala (K.11, K.12, K.25, K.27).

DAK-79

Sırtının üstüne çıkasın (K.1).

DAK-80

Tağnı canını ala beleyki (K.1, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.29, K.30, K.31, K.35, K.36, K.122, K.127).

DAK-81

Telliğin takada kala (K.12, K.13, K.15, K.39, K.40).

DAK--82

Teneşirde yunasın (K.12, K.13, K.35).

DAK-83

Torpağa giresin (K.12, K.13, K.35).

DAK-84

Yanın yere gele (K.1, K.6, K.7, K.8, K.9, K.11, K.12, K.13, K.15, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.29, K.30, K.31, K.35).

c) Değerlendirme

Derlediğimiz alkışların bir kısmı Anadolu'nun genelinde ve sadece bazı yerlerinde söylenmekte iken (DAL-1, DAL-2, DAL-4, DAL-5, DAL-9, DAL-15, DAL-17, DAL-18, DAL-20, DAL-22, DAL-23, DAL-24, DAL-25, DAL-26, DAL-27, DAL-32, DAL-34, DAL-36, DAL-39, DAL-40, DAL-41, DAL-42, DAL-43, DAL-44, DAL-45, DAL-46, DAL-47, DAL-48, DAL-49, DAL-52, DAL-54, DAL-56, DAL-63, DAL-64, DAL-65, DAL-66, DAL-69, DAL-70, DAL-71, DAL-72, DAL-75, DAL-82, DAL-83, DAL-84) bir kısmı da yöreye özgü nitelik taşımaktadır (DAL-3, DAL-6, DAL-7, DAL-8, DAL-10, DAL-11, DAL-12, DAL-13, DAL-14, DAL-16, DAL-19, DAL-21, DAL-28, DAL-29, DAL-30, DAL-31, DAL-33, DAL-35, DAL-37, DAL-38, DAL-50, DAL-51, DAL-53, DAL-55, DAL-57, DAL-58, DAL-59, DAL-60, DAL-61, DAL-62, DAL-67, DAL-68, DAL-73, DAL-74, DAL-76, DAL-77, DAL-78, DAL-79, DAL-80, DAL-81). Bu ayrımı sağlayan yöreye özgü kelimeler ve ifadeler olmuştur. Alkışlarda çoğunlukla sağlık, zenginlik, hayır, evlat, dünya ve ahirette mutluluk dilenmiştir.

Alkışların çoğunda Allah kelimesi geçmektedir (DAL-1, DAL-2, DAL-3, DAL-4, DAL-11, DAL-12, DAL-13, DAL-14, DAL-15, DAL-16, DAL-17, DAL-18, DAL-19, DAL-20, DAL-21, DAL-22, DAL-23, DAL-24, DAL-25, DAL-26, DAL-27, DAL-28, DAL-29, DAL-30, DAL-31, DAL-32, DAL-33, DAL-34, DAL-35, DAL-36, DAL-37, DAL-64, DAL-66, DAL-67, DAL-68, DAL-69, DAL-70, DAL-71, DAL-72, DAL-73, DAL-74, DAL-75, DAL-76, DAL-77).

Kargışlar da alkışlarda olduğu gibi bir kısmı Anadolu'nun tamamında ve bir kısmı bazı yörelerde söylenmekte iken (DAL-1, DAL-2, DAL-3, DAL-4, DAL-5, DAL-6, DAL-7, DAL-8, DAL-9, DAL-10, DAL-11, DAL-16, DAL-19, DAL-20, DAL-23, DAL-24, DAL-25, DAL-26, DAL-27, DAL-28, DAL-30, DAL-34, DAL-37, DAL-39, DAL-40, DAL-42, DAL-43, DAL-44, DAL-45, DAL-46, DAL-47, DAL-48, DAL-51, DAL-53, DAL-54, DAL-55, DAL-59, DAL-64, DAL-65, DAL-66, DAL-67, DAL-68, DAL-69, DAL-70, DAL-71, DAL-72, DAL-73, DAL-76, DAL-82, DAL-83, DAL-84) bir kısmı sadece yörede söylenen kargışlardır (DAL-12, DAL-13, DAL-14, DAL-15, DAL-17, DAL-18, DAL-21, DAL-22, DAL-29, DAL-31, DAL-32, DAL-33, DAL-35, DAL-36, DAL-38, DAL-41, DAL-49, DAL-50, DAL-52, DAL-56, DAL-57, DAL-58, DAL-60, DAL-61, DAL-62, DAL-63, DAL-74, DAL-75, DAL-77, DAL-78, DAL-79, DAL-80, DAL-81). Kargışlarda ise ölüm, felaket, kaza, bela, hastalık, zürriyetsizlik, mutsuzluk gibi dileklerde bulunulmuştur.

Alkışlar yöre insanının yaşamında ve günlük konuşmalarında sıkça yer almaktadır. Buna karşın kargışlar büyük üzüntüler ve yıkımlar sonucunda söylenmektedir. Kargışın geri dönüp, söyleyenin başına geleceği inancıyla kullanımı pek de hoş karşılanmamaktadır. Özellikle bela sözcüğünü anmak çok günah kabul edilmektedir. Kargışlar bir nevi kötü ve hayırsız kimseleri Allah'a havale etme aracıdır. Yörede "Allah kötülüğü kırk gün saklar kırkıncı gün ortaya atar." inancı ile kötülük yapan insanların cezasız kalmayacağı düşünülmektedir.

3.3. Anonim Halk Edebiyatı Mensur Ürünleri

3.3.1. Masal

a) Türk Halk Kültürü'nde

Boratav masalı; nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamen hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı olarak tanımlar (Boratav, 2000, s. 75). Ancak Saim Sakaoğlu masalın, kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım olarak açıklar (Sakaoğlu, 2002, s. 4).

Masal, halkbilgisinin dilin bir vasıta olarak kullanıldığı anlatmaya dayalı türlerinden biridir (Arslan, 2010, s.50). Halk edebiyatının en çok araştırılan ve üzerinde en çok durulan türlerinden biri olan masallar, genellikle iyi ve kötü çatışması üzerine kurulan ve iyinin kötüye gelip gelişini anlatan ve geçmişte çocukların temel değerleri kazanmasında en önemli araçlardan birisi olarak görülen, eğlendirirken düşündüren hoşça vakitn geçirirken temel bazı mesajlar da vermeyi amaçlayan bir tür olarak karşımıza çıkar (Oğuz vd, 2004, s. 123-125).

Halk masallarının sihirli ve gizemli dünyasının, temelde kendine özgü kurallar ve düzenler çerçevesinde kurulduğu söylenebilir. Söz konusu düzenin temel parçalarını ise karakter tipolojisi, zaman ve mekân olgusu ve olay örgüsünün işlevselliği oluşturmaktadır. Anlatı düzleminde gelişen olaylara bakıldığında ise, halk masalının konusunu belirleyen en önemli öğeyi, masal kahramanının bir şekilde kendisini içinde bulduğu bir problemin oluşturduğu görülmektedir. Masaldaki ana karakterden beklenen, bu problemi çözmesidir (Ozan, 2011, s. 72).

Masallarda, mitik yaratmaların olağanüstü ve fantastik özellikleri insan ve insan dışı kahramanlara bağlı olarak anlatılmaya başlanırken, bu anlatmaların yer, zaman ve belli bir anlatıcı tipine bağlı olmaksızın anlatılır olmaları söz konusu olmuştur. Bu anlatıların kendilerine ait bir tür geleneği oluşmakla birlikte belli bir anlatıcı grubuna bağlı bir gelenek oluşturmaları söz konusu değildir.(Arslan, 2010, s. 51).

Boratav Stith Thompson'un milletler arası masal kataloğunda masalların şu şekilde sınıflandırıldığını belirtir:

1. Hayvan Masalları
2. Asıl Masallar (Olağanüstü masallar, gerçekçi masallar)
3. Güldürücü Hikâyeler (Nükteli fıkralar, yalanlamalar)
4. Zincirlemeli Masallar (Boratav, 2000, s. 78).

Biz de bu tasniften yola çıkarak masalları değerlendirmeye tabi tutacağız.

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

1. Hayvan Masalları

DMA-1

Kurt Masalı

Kurt bir gün acıktı, dağlara ava çıktı. Bakınarak sağa sola, geldi en işlek bir yola. Dedi, bu çok güzel bir yer, bir kısmetim varsa eğer, ayağıma gelir. Durduğu yeri beğendi. Geçti böyle epey zaman, bir katır çıktı uzaktan. Geliyor çifte atarak, tozu dumana katarak. Katır dedi:

"Kurt arkadaş, böyle uzak durma yanaş."

"Bilirim ne diyeceksin, açsın beni yiyeceksin. Ye ne çıkar bundan ama bak bir şey geldi aklıma, etim pek tatlı bir ettir fakat kemiklerim serttir. Biliyor musun ne cinsteyim, öğren aslım nedir benim. Getireyim ben atımı, yediğin Arap atı mı yoksa soysuz bir beygir mi, bilinmeyen bir şey hiç yenir mi?"

Diyerek kaçtı kurtuldu kurdun elinden. Geçti böyle epey zaman, bir koyun çıktı uzaktan. Gevrek sesiyle meliyor, güle oynaya geliyor. Koyun dedi:

"Be hey kurt arkadaş, böyle uzak durma yanaş."

"Bilirim ne diyeceksin, açsın beni yiyeceksin. Ye ne çıkar bundan ama bak bir şey geldi aklıma. Ne oyunlar bilirim ben, bir kere öğren de neşelen."

Eski neşesi azalmış, beni görünce dalmış düşünceli bir kaygıya kurt arkadaş.

“İzle, yiyeceksin sen neşeliyi.“

Diyerek kurdu kandırır. Böylece koyun da kaçıp kurtulur. Artık sular kararmış, gece her yanı basmış, ıssız susuz bütün yollar, ne gelen var ne giden var. Zavallı kurdun karnı aç, bir lokmaya bile muhtaç. Kalbi inliyor derinden, akıtıyor gözün yaşını. Artık akılsız başını vuruyor taşlara, şöyle söylenip duruyor:

“Bulmuştum bir semiz katır
Ye düşünme gönül hatır
Nenin gerek senin berat
Kadı mıydın be hey sersem
Bulmuştun bir körpe koyun
Ye de uyu yüzün koyun
Nenin gerek senin oyun
Köçek miydin be hey sersem
Yerinde dursan gebersen.“

Zavallı kurt, bütün gece inleyip durdu delice, gün doğarken işi bitti açlığından öldü gitti (K.11).

DMA-2

Keçi Anne

Bir gün keçi anne ve koç sürüyle birlikte dağa otlamaya gitmişler. Sürü otlamış otlamasına ama akşam olmuş her yanı karanlık basmış, sürü çekip eve gitmiş. Zamanın nasıl geçtiğini anlamayan keçi anne ve koç, dağın başında karanlıkta yalnız kalmışlar. Aralarında konuşmaya başlamışlar. Keçi anne:

“İkimiz de çişimizi yapalım, hangimizinki daha çok köpürürse o sürüye kavuşacak.“ Demiş. Her ikisi de çişini yapmış fakat koçun çişi daha çok köpürmüş ve koç da koşarak gitmiş sürüye yetişmiş, keçi anne yine dağ başında yapayalnız kalmış. Keçi anne bu dağ başında ne yapacağını düşünürken bir mağara görmüş ve oraya sığınmış, bu onun için iyi olmuş, çünkü keçi anne hamileymiş. Bir zaman orada yaşadıktan sonra doğum yapmış ve iki yavrusu olmuş. Yavrularından birinin adını Abanis, diğerinin adını Kubanis koymuş. Keçi anne yavrularıyla mağarasında mutlu mesut yaşarken bir gün dışarıya otlamaya gitmiş. Giderken de yavrularını tembihlemiş:

“Yavrularım, mağaranın kapısını açmayın, yoksa kurt, tilki, ayı gelir ve sizi yer. Ben geldiğim zaman sizi şu şekilde çağırırsam kapıyı açın.“ Demiş ve şifresini söylemiş:

“Abanis, Kubanis yavrularım açın kapıyı ben geldim. Boynuzumda otlarım dökülüyor, memelerimden sütlerim akıyor.“ Demiş ve ot toplamaya gitmiş. Keçi anne bütün bu sözleri söylerken meğer kurt da onları dinlermiş. Keçi anne gittikten sonra tilki gelmiş ve yavrulardan kapıyı açmalarını istemiş, şifreyi duymayan Abanis ve Kubanis de annelerinin sözünü dinleyerek kapıyı açmamışlar. Tilkinin ardından kurt gelmiş:

“Abanis, Kubanis yavrularım açın kapıyı ben geldim. Boynuzumda otlarım dökülüyor, memelerimden sütlerim akıyor. “Demiş ve şifreyi duyan yavrular konuşanın anneleri olduğunu düşünerek mağaranın kapısını açmışlar. Kurt hemen onların üzerine atlamış ve ikisini de yutmuş. Daha sonra Keçi anne mağarasına gelmiş ve bakmış ki yavruları Abanis ve Kubanis yok. Keçi anne düşmanlarını iyi tanıdığı için hemen tilkinin yanına gitmiş ve tilkiye:

“Ey tilki, yavrularımı sen mi yedin? Söyle bak yoksa karnını yırtacağım.“ Demiş. Tilki de ona:

“Ben yemedim, git ayıya sor.“ Demiş. Keçi anne hemen ayının yanına gitmiş ve ayıya:

“Ey, ayı yavrularımı sen mi yedin? Çabuk söyle yoksa senin karnını yırtacağım.” Demiş. Ayı da Keçi anneye:

“Senin yavrularını ben yemedim, onları kurt yedi. Bana zarar vermezsen sana yavrularını kurtarmanın yolunu söylerim.“ Demiş. Keçi anne ayıya:

“Hemen anlat!“ Deyince ayı:

“Dağlardan seninle birlikte süpürge otu toplayalım ve ateş yakalım.” Demiş ve kurda tuzak kurmak için yola koyulmuşlar. Ayı ile keçi anne dağlara çıkmışlar, süpürge otu toplamışlar ve ev kadar yığmışlar. Kurdu oyuna getirmek için onun yanına gitmişler:

“Gel gidip ateş üstünde atlama oyunu oynayalım.“ Demişler. Bunu duyan kurt önce kabul etmemiş, sonra suçu ortaya çıkmasın diye kabul etmek zorunda kalmış. Sırayla ateşin üzerinde atlamaya başlamışlar. Önce keçi anne atlamış, ardından ayı atlamış ve sıra kurda gelmiş. Kurt ateşin üzerinde atlarken Keçi anne boynuzunu kurdun karnına takmış ve karnını yarmış, içinden Abanis ve Kubanisi çıkarmış. Keçi anne yavrularına:

“Yavrularım, siz annenizi bırakıp nereye gittiniz?“ Demiş. Abanis ve Kubanis de ona:

“Anneciğim, biz sıcak çorba içmeye gitmiştik.“ Demiş. Keçi anne:

“Bana neden getirmediniz?“ Diye sorunca Abanis ve Kubanis avuçlarını göstererek:

“Bu avucumuza koyduk elimiz yandı, bu avcumuza koyduk hüp diye içtik ama çorbayı da bitirdik.“ Demişler ve bu masal da böyle bitmiş (K.34).

DMA-3
Fatik

Bir gün on kadın bir araya gelmişler ve ormana çalı çirpi toplamaya gitmişler. Derken aralarında birinin ayağı burkulmuş, onun adı da Fatikmiş. Ayağı burkulan Fatik’in elindeki çalı çirpiler dağılmış. Sonra Fatik yerden kalkmış, çirpilerini toplamış, bir kenara yığmış ve tam beline sarmak için yere eğilmiş ki bir bakmış kocaman bir ayı çirpilerin üzerinde oturuyormuş. Ayı Fatik’e âşık olmuş onu sırtına attığı gibi mağarasına götürmüş. Ayının mağarasında, Fatikle koca ayı evlenmiş. Aradan epey zaman geçmiş ve Fatikle koca ayının bir sürü çocukları olmuş. Ama bu çocuklar öyle böyle çocuklar değilmiş. Çocukların yüzlerinin yarısı insan yarısı da ayı yüzüymüş. Koca ayı, Fatik ile çocuklarını beslemek için köylere gider onların yumurtasını, etini, sütünü, meyvesini, ekmeğini çalar mağarasına getirirmiş. Yine bir gün ayı köylere yiyecek çalmaya gitmiş. Fatik ve çocuklar mağarada yalnız kalmışlar. Fatik’i koca ayı kaçırıldığından beri kardeşleri ve köyün avcıları onu aramaya devam etmişler. Araya araya bir gün yolları koca ayının mağarasına düşmüş. Mağaranın önünde kocaman bir taş varmış, avcılar taşı kaldırmışlar ve sonunda Fatik’i bulmuşlar. Avcılar Fatik’in yüzlerinin bir yarısı insan yüzü diğer yarısı ayı yüzü olan çocuklarını görünce korkmuşlar ve onları silahlarıyla öldürmüşler. Fatik ağlamış, inlemiş ama avcılar onu dinlememiş ve alıp köyüne, kardeşlerinin yanına götürmüşler. Aradan zaman geçmiş ve koca ayı elinde yiyeceklerle mağarasına gelmiş ve bakmış ki çocukları ölmüş. Ayı çok üzülmüş, ağlamış. Ama Fatik mağarada yokmuş. Ayı bunları yapanın Fatik’in kardeşleri olduğunu düşünmüş ve Fatik’i bulma umuduyla köyüne doğru gitmiş. Kardeşlerinin evine gitmiş ve Fatik’i orda bulmuş. Koca ayı ona:

“Ahhh Karıcığım! Çocuklarımızı öldürmüşler, biz ne yapacağız şimdi onlar olmadan, gel de evimize gidelim.” Diye bağırmış, ama Fatik’in kardeşleri onu kovmuş. Ayı da Fatik’in kardeşlerinin evinin damına çıkmış ve oradan bağırmaya devam etmiş

ama yine Fatik'in kardeşleri ona izin vermemiş. Bu arada avcılar gelmiş ve damın tepesinde duran koca ayıyı vurup öldürmüşler (K.105).

DMA-4

Tilkinin Kuyruğu

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş, çok söylenmesi günahmış. Bir yaşlı kadın varmış. Bu kadının inekleri, koyunları varmış, sabah akşam gider süt sağar sütünü satar, peynirini yaparmış. Bir sabah yine süt sağmaya gitmiş, ineklerin sütünü sağmış kovalara doldurmuş. İşin bitirip gidecekmiş ki bir de bakmış kovaları boşmuş. Meğer tilki gelmiş sütü içmiş, son kovadaki sütü de içiyormuş ki yaşlı kadın tilkinin kuyruğundan tutmuş koparmış. Tilki ona demiş ki:

"Nene nene, bana kuyruğumu geri ver, ben de buralardan gideyim." Demiş. Nene de:

"Bana sütümü ver, ben de kuyruğunu geri vereyim." Demiş. Tilki de koyuna gitmiş:

" Koyun koyun, bana süt ver, sütünü neneye götüreyim, o da bana kuyruğumu geri versin ben de buralardan gideyim." demiş. Koyun da:

"Sen bana yaprak ver, ben de sana süt vereyim." Demiş. Tilki de hemen ağaca gitmiş:

"Ağaç ağaç, bana yaprak ver, ben de koyuna gideyim, koyun bana süt versin, sütü neneye götüreyim o da bana kuyruğumu versin ben de buralardan gideyim." Demiş. Ağaç da tikliye demiş ki:

"Sana yaprak veririm ama sen de bana su ver." Demiş. Tilki de çeşmeye su getirmeye gitmiş. Çesmeye varınca ona:

"Çeşme çeşme, bana su ver ağaca götüreyim, ağaç bana yaprak versin ben de koyuna götüreyim o da bana süt versin, ben de neneye götüreyim nene de bana kuyruğumu geri versin, ben de buralardan gideyim." Demiş. Çeşme de tilkiye:

"Bana kızları getir, gelip başımda oynasınlar." Demiş. Tilki de hemen kızların yanına gitmiş. Kızlara demiş ki:

"Kızlar kızlar, sizi çeşmenin başına götüreyim çeşmenin başında oynayın çeşme de bana su versin, suyu ağaca götüreyim ağaç da bana yaprak versin, yaprağı koyuna götüreyim koyun da bana süt versin, ben de onu neneye götüreyim nene de bana kuyruğumu geri versin, ben de buralardan gideyim." Demiş. Kızlar da tilkinin bu isteğine karşı:

“Bize ayakkabı getir, biz de gidelim çeşmenin başında oynayalım.” Demişler. Tilki de koşmuş ayakkabıcının yanına gitmiş ve ayakkabıcıya:

“Ayakkabıcı ayakkabıcı, bana güzel ayakkabılar ver ben de kızlara götüreyim, kızlar gitsin çeşme başında oynasınlar, çeşme de bana su versin ben de suyu ağaca götüreyim ağaç da bana yaprak versin, ben de yaprağı koyuna götüreyim koyun da bana süt versin, ben de onu neneye götüreyim, nene de bana kuyruğumu geri versin, ben de buralardan gideyim.” Demiş. Ayakkabıcı da tilkiye:

“Bana yumurta getir, ben de sana güzel ayakkabılar vereyim.” Demiş. Tilki de tavukların yanına koşmuş ve onlara:

“Tavuklar tavuklar, bana yumurta verin ben de onu ayakkabıcıya götüreyim o da bana güzel ayakkabılar versin, ben de onu kızlara vereyim kızlar da gitsin çeşme başında oynasınlar, çeşme de bana su versin ben de suyu ağaca götüreyim, ağaç da bana yaprak versin ben de onu koyuna vereyim, koyun da bana süt versin ben de onu neneye götüreyim, nene de bana kuyruğumu geri versin ben de buralardan gideyim.” demiş. Tavuklar da tilkiye:

“Bize buğday getir, biz de sana yumurta verelim.” Demişler. Tilki de çiftçinin yanına gitmiş:

“Çiftçi çiftçi ne olur bana buğday ver ben de onu tavuklara vereyim, tavuklar da bana yumurta versin ben de onları ayakkabıcıya götüreyim, ayakkabıcı da bana güzel ayakkabılar versin ben de onları kızlara götüreyim, kızlar da gidip çeşme başında oynasınlar çeşme de bana su versin, ben de onu ağaca götüreyim ağaç da bana yaprak versin, ben de onu koyuna götüreyim koyun da bana süt versin, ben de onu neneye götüreyim nene de bana kuyruğumu geri versin, ben de buralardan gideyim.” Demiş. Çiftçi de tilkiye:

“İstediğin buğday olsun, al sana buğday.” Diyerek tilkiye istediği buğdayı vermiş, tilki çok sevinmiş ve hemen kuyruğunu almak için koşmuş. Tilki buğdayı tavuklara götürmüş tavuklardan yumurta almış ve yumurtaları ayakkabıcıya götürmüş, ayakkabıcı ona güzel ayakkabılar vermiş, tilki ayakkabıları almış kızlara götürmüş. Kızlar gitmiş çeşme başında oynamışlar, çeşme de tilkiye su vermiş tilki de suyu ağaca vermiş, ağaç da tilkiye yaprak vermiş tilki de yaprağı koyuna götürmüş, koyunda ona süt vermiş tilki de sütü yaşlı kadına götürmüş. Yaşlı kadın tilkiye:

“Sütü pencerenin önüne koy. Kuyruğunu da pencerenin üstündeki çiviye taktım oradan al git.” Demiş. Yaşlı kadın tilkinin kuyruğunu boncuklarla süslemiş, örmüş. Tilki kuyruğunu çok beğenmiş almış ama o kadar çok yorulmuş ki yaşlı kadından

hırsını alamamış ve kovanın içindeki bütün sütü içmiş ve kovayı çişiyle doldurmuş pencereden atlamış ormana gitmiş. Ormandaki diğer tilkiler onun süslü kuyruğunu çok beğenmişler:

"Bu kuyruğu nerden aldın?" demişler. Tilki de şuradaki kuyudan çıkardım demiş. Onlar da hemen kuyuya koşmuşlar ama hepsi kuyudan çıkamadan ölmüşler. Tilki koca ormanda yalnız kalmış, bütün yiyecekler ona kalmış ama yaptığından çok pişman olmuş (K.88).

2. Asıl Masallar

DMA-5

Üç Kız Arkadaş

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde halbur saman içinde üç tane bekâr kız arkadaş varmış. Üçü de evlenmek istiyorlarmış. Yolun kenarına oturup aralarında konuşmuşlar ve ilk geçen erkeğe evlenme teklifi etme kararını vermişler. Çok geçmeden bir adam gelmiş. İlk geçen adam o olduğu için verdikleri sözü tutarak ona evlenme teklif etmişler. Birinci kız:

"Beni alırsan sana soğan kabuğundan pilav pişiririm." Demiş. İkinci kız:

"Beni alırsan sana halis yünden halı dokurum, üstünde güzelce otursun." Demiş. Üçüncü kız da:

"Beni alırsan sana iki tane altın saçlı bir kız bir de erkek çocuk doğururum." Demiş. Kızları dinleyen adam düşünmüş, düşünmüş ama karar verememiş, sonunda adam üçüyle de evlenmiş. Aradan günler, aylar geçmiş ve adam hanımlarına verdikleri sözleri hatırlatmış. İlk hanımına:

"Hani bana soğan kabuğundan güzel pilav yapacaktın ben de güzelce yiyecektim, ne oldu?" Demiş. Hanımı da:

"Aman adam, sen de evde hiç yiyecek bir şey yokmuş gibi soğan kabuğundan pilav mı istiyorsun?" Demiş. Adam diğer hanımına dönmüş:

"Hani bana halis yünden halı dokuyacaktın, ben de rahata rahat üzerinde oturacaktım?" Demiş. Hanımı da:

"İlahi adam, evinde halıların mı yoktur ki sana halı dokuyayım?" Demiş. Adam son olarak umudunu keserek üçüncü eşinin yanına gitmiş:

"Hanım hani bana söz vermiştin altın saçlı bir kız bir de erkek çocuk doğuracaktın?" Demiş. Hanımı da ona:

"Adam ben hamileyim." Demiş. Bunun üzerine adam çok sevinmiş.

Derken bir gün adam odun toplamaya gitmiş. O gün de hanımın doğum sancıları başlamış ve bir kız bir erkek altın saçlı iki tane çocuk doğurmuş. Adamın diğer iki hanımı da bu durumu çok kıskanmış. Biz adama verdiğimiz sözleri tutmadık, adam eve gelince onun yüzüne nasıl bakacağız, bir şeyler yapmamız lazım demişler. Sonunda çare olarak çocukların ikisini de bir sandığa koyarak değirmenin suyuna bırakmayı düşünmüşler. Kadınlar çocukları değirmen suyuna bırakmışlar. Kadının yanına da iki enik bırakmışlar. Kocaları eve gelmiş ve ona:

"Biz en azından sana verdiğimiz sözü tutmadık, bunun gibi seni kandırıp iki enik doğurmadık ya!" Demişler. Adam çok sinirlenmiş ve köpek doğuran hanımını dövmüş, sonra bir posta sarmış ve üzerine de büyük bir tokaç koymuş ki gelsin gitsin vursun. Sonra köyün değirmencisi değirmenine gelmiş ve açınca çalışmadığını görmüş. Ne olabileceğini düşünmüş ve değirmen suyuna bakmaya gitmiş. Gitmiş de bakmış ki ne görsün suyun içinde yüzen bir sandık varmış. Sandığı bir açmış ve bakmış ki içinde altın saçlı iki güzel çocuk varmış. Değirmenci sandığı almış ve hemen hanımının yanına gitmiş. Değirmenci ve karısı çocukları büyütmüşler, saçlarını da tarayıp tarayıp harcamışlar. Bir gün değirmencinin komşularının çocukları, altın saçlı çocuklara:

"Siz bunların çocukları değilsiniz. Değirmenin suyundan geldiniz siz." Demişler. Bunu öğrenen altın saçlı çocuklar çok üzülmüşler, ağlamışlar ve anlaşarak o gece evden kaçmışlar. Ormana gitmişler ve orada bir sahipsiz bir kulübe bulmuşlar, oraya sığınmışlar. Bu kulübede yaşamaya başlamışlar. Altın saçlı oğlan kuş avlar, altın saçlı bacısı da pişirir yerlermiş. Böylece zaman geçmiş ve büyümüşler. Altın saçlı oğlan bir gün pazara gitmiş ve onu suya atan kadınlardan biri de onu görmüş ve oğlanı takip etmiş. Kulübeye kadar gitmiş ve altın saçlı kızı da görünce gözlerine inanamamış. Hala yaşıyor olduklarına çok şaşırmış. Derken altın saçlı oğlan yine avlanmaya gitmiş ve kadın eve girerek:

"Kardeşinin başına büyük bir bela gelecek. Bunu önlemek için Dilem çengiye git ve ona üç kez seslen. Onu kötülükten korumasını iste." Demiş ve kadın gitmiş. Ava giden altın saçlı oğlan evine dönmüş, altın saçlı kız da ona kadının geldiğini ve ona Dilem çengiye gidip üç kez seslenip dilek dilemesi gerektiğini söylemiş. Bunun üzerine erkek kardeşi de yola çıkmış ve Dilem çenginin evine varmış ve iki kere:

"Dilem çengi taş olan!" Demiş. İkinci kez aynısını söyledikten sonra Bunun üzerine dilem çengi merak etmiş:

“Bir it ürüdü ama birini eksik ürüdü, bir çıkıp bakayım.“ Demiş. Dışarı çıkıp bakmış ki dışarıda altın saçlı yakışıklı mı yakışıklı bir delikanlı ona bakıyormuş. Dilem çengi:

“Vay kurban olduğum! Ben seni mi taş ettim?“ Demiş. Sonra tutup delikanlıyı silkelemiş ve onu kurtarmış. Sonra gence:

“Sen burada ne arıyorsun?“ Diye sormuş. Altın saçlı oğlan da:

“Bir teyze gelmiş ve bacıma sana gitmemi söylemiş. Ben de geldim.“ Demiş. Dilem çengi de:

“O kadın senin babanın birinci hanımı, sizi değirmen suyuna bırakan kişidir. Sizi annenize götüreyim. “ Demiş. Altın saçlı kızın yanına gitmişler olanları anlatmışlar, üç tane de at alarak ve yola çıkmışlar. Az gitmişler uz gitmişler babalarının evlerine varmışlar ve görmüşler ki anneleri posta sarılmış ve yerde yatıyormuş. Altın saçlı çocuklar ellerine gül çubuğu almışlar ve annelerine vurmuşlar ve annelerini postun arasından çıkarmışlar. Anneleri çocuklarını hemen tanımış:

“Vay yavrularım! Sizin gül çubuğunuz başkalarının tokmağından ağır geldi.“ Demiş ve eve girmişler. İçeride babasının diğer hanımlarını görünce korkmuşlar. Adamın hanımları sormuş:

“Atlarınız ne yer?“ Dilem çengi de demiş ki:

“Atlarımız delinmez inci yer.“ Demiş. Kadınlar sormuş:

“At hiç delinmez inci yer mi?“ Demişler. Dilem çengi de:

“İnsan hiç enik doğurur mu? Şimdi sizi nasıl cezalandıralım?“ Demiş. Kadınlar yaptıklarından pişman olmuşlar ama son pişmanlık fayda vermezmiş. Kadınları atların kuyruğuna bağlamışlar ve atların önüne de et bağlamışlar. Eti köpekler takip ettiği için kadınları köpek ısırmış, atın kuyruğuna da bağlandıkları için at çiftelemiş ve iki kötü niyetli kadın da ölmüş. Aradan zaman geçmiş ve altın saçlı çocukların babaları eve gelmiş ve Dilem çengi ona:

“Bunlar senin çocukların. Diğer hanımların sana kötü bir oyun ettiler.“ Demiş. Adam hanımından özür dilemiş çocuklarına sarılmış. En sonunda da Dilem çengi ve altın saçlı delikanlı evlenmişler, düğün yapmışlar, 40 gün 40 gece eğlenmişler, sonsuza kadar mutlu yaşamışlar (K.34).

DMA-6

Öksüz Kız

Bir zamanlar güzel bir kız varmış. Annesi ölünce güzel kızın adı artık öksüz kız olmuş. Bir gün öksüz kızın babası evlenmiş, ona analık ve iki üvey kardeş getirmiş. Öksüz kızın babasının biri sarı, diğeri de kara iki ineği varmış. Analığı sürekli öksüz kızı inekleri tarlada gütmeye gönderirmiş, kendi kızlarına güzel yemekler yapar yedirir, onlara çok iyi bakar, öksüz kıza da külden ekmek yapar yedirirmiş, kıza türlü zulümler yaparmış. Derken bir gün analığın dikkatini çekmiş, çok çalıştırıp külden ekmek yedirdiği halde öksüz kız çok güzelmiş.

Bir gün analık kendi kızlarını tarlaya inek bakmaya göndermiş. İnekler kızları görünce onları sevmemiş, durmamış, huysuzlanmışlar. Kızlar da ağlayarak eve dönmüşler. Analık şaşırmış. Ardından öksüz kızı tarlaya göndermiş, kendi de onun peşinden izlemeye gitmiş. Öksüz kız öğlene kadar inekleri otlatmış, öğlen olunca da analığının yaptığı külden ekmeği atmış. Sarı ineğin bir boynuzundan tatlı süt, bir boynuzunda bal akarmış öksüz kız da bunlara beslenirmiş, böylece güzelleşirmiş. Analık bunları görmüş ve sarı ineği kesmeye karar vermiş. Öksüz kıza rüyasında aksakallı bir dede:

“Senin sarı kız kesilecek, sen ayaklarıyla derisini iste, onları al ve sarı kızın yatığı yere göm.“ Demiş. Gerçekten de analık sarı ineği kestirmiş. Öksüz kız da sarı ineğinin kesilmesine çok üzülmüş, ağlamış. Gördüğü rüya aklına gelmiş ve analığından sarı kızın ayaklarını ve derisini istemiş. Analığı öksüz kıza gülmüş ve küçümseyerek:

“Al ne yaparsan yap!“ Demiş. Öksüz kız da tam rüyasında gördüğü gibi onları almış ve sarı ineğin yattığı yere gömmüş. Günlerden bir gün bir eğlence düzenlenmiş ve analık da kendi kızlarını alıp götürmüş, giderken öksüz kızın da önüne iki teşt koymuş:

“Biz gelene kadar bu teştleri gözyaşınla doldur, yoksa seni döveriz.“ Demiş. Öksüz kız da ağlamış, sızlanmış teştleri dolduramayacağını ve dayak yiyeceğini düşünürken öksüz kızın yanında iki melek belirmiş. Melekler öksüz kıza:

“Hani sen sarı kızın derisiyle ayaklarını gömmüştün, git çıkar onları.“ Demişler. Öksüz kız da:

“Yapamam, analığım bu teştleri gözyaşımla doldurmam için bıraktı, eğer dolduramazsam beni dövecek.“ Demiş. Melekler de öksüz kıza:

“Bu teştleri suyla doldur, içine tuz at ve karıştır.“ Diyerek öksüz kıza gözyaşı yapmasını söylemişler. Sonra öksüz kız Sarı kızın yattığı yeri aramış, gömdüklerini çıkarmış bir de bakmış ki deriden çok güzel bir elbise, gümüşten kemer, yıldızlı

ayakkabı çıkmış. Öksüz kız elbisesini ve ayakkabılarını giymiş, gümüş kemerini takmış. Melekler Öksüz kıza:

"Şimdi eğlenmeye gidebilirsin." Demişler. Öksüz kız eğlence yerine gitmiş, analığı ve üvey kardeşleri öksüz kızı görmüşler, çok şaşırmışlar ama onun olduğuna inanmamışlar:

"Ne işi var o olamaz bu güzel kız, o böylesi güzel elbiseleri bulamaz." Demişler ve eğlenmeye devam etmişler. Düğün bitimine yakın öksüz kız analığına yakalanmadan eve dönmek için koşarak düğün yerinden çıkmış, tam çıkarken de yakışıklı bir delikanlıya rastlamış. Yakışıklı delikanlı öksüz kıza âşık olmuş. Öksüz kızın acelesinden ayakkabısı dereye düşmüş, öksüz kız telaşla aramış ama bulamamış geç kalmamak için de eve doğru koşmaya devam etmiş. Yakışıklı delikanlı öksüz kızın ayakkabısını nereye düşürdüğünü görmüş ve onu bulmuş. Eve varan öksüz kız hemen güzel elbisesini, gümüş kemerini çıkarmış ve ayakkabısının tekiyle birlikte saklamış. Bir taraftan da yıldızlı ayakkabısının kaybettiği tekini düşünüp üzülmüş. Çok geçmeden öksüz kızın analığı ve üvey kardeşleri bir hışımla eve gelmiş ama öksüz kızı teştin başında ağlarken görünce:

"Sana da anca bu yakışır, güzel kıyafetler giyip düğüne gidecek halin yok ya, ne alakası var o kızla bunun, bu pislik hala burada, o güzel kız bu çirkin şey olamaz ya!" Diyerek öksüz kızın haline kahkahalarla gülmüşler. Günler günleri kovalamış, yakışıklı delikanlı her yerde öksüz kızı arıyormuş. Derken bir gün öksüz kızı iş yaparken görmüş ama kendini göstermemiş ve hemen onu istemek için anne babasını getirmeye gitmiş. Öksüz kızın analığı yakışıklı delikanlıya kendi kızlarını vermek istemiş. Misafirlere kendi kızlarını hizmet ettirmiş. Bu yüzden öksüz kızı görmesinler diye eski tandıra koymuş. Öksüz kızı göremeyen yakışıklı delikanlı şüphelenmiş. Analığın yaptığını gören horoz da:

"Öksüz kız yanıyor!" Diye bağırmaya başlamış. Yakışıklı delikanlı hemen eski tandıra koşmuş ve öksüz kızı yanmaktan kurtarmış ve analığını cezalandırmış. Öksüz kız ve yakışıklı delikanlı evlenmişler, kırk gün kırk gece düğün yapmışlar (K.34).

DMA-7

Gülizar ile Yılan Bey

Gülizar anne ve babasıyla mutlu mesut yaşarken bir gün annesi amansız bir hastalığa tutulmuş ve ölmüş. Aradan bir miktar zaman geçmiş ve Gülizar'ın babası eve analık getirmiş. Gülizar içten içe çok üzülmüş ama babasına ses etmemiş, birlikte

yaşamaya başlamışlar. Günler günleri kovalamış. Bir gün komşu kadınlardan biri doğum yapıyormuş. Ama ebe kadın bir bakmış ki kadın yılan doğuruyormuş, bunu gören diğer mahalleli kadınlar oradan kaçmış. Bunun üzerine Gülizar'ın analığı ona:

"Git Gülizar, o kadına yardım et." Demiş. Analığın emeli Gülizar'ı orada yılanın sokması ve onu öldürmesiymiş. Gülizar analığına hayır diyememiş, annesinin mezarlığına koşmuş. Mezarın başına oturmuş, annesine:

"Anne komşu kadın doğum yapıyormuş, çocuğu da yılanmış analığım beni oraya kadına yardım etmeye gönderiyor ama ben çok korkuyorum." Diyerek olan biteni ağlayarak anlatmış. Annesi de kızına ses vermiş:

"Korkma kızım. Bir eline bir külek süt al, diğer eline de bir gül çubuğu al. Dua okuyarak sütü yılanın düşeceği yere koy, gül çubuğunu yılanın düşmesi için yılanın üzerine koy, küleğin kapağını da kapat ki yılan dışarı çıkmasın." Demiş. Annesinin sözlerini dinledikten sonra Gülizar mezarlıktan çıkmış ve doğum yapan kadına yardıma gitmiş. Annesinin tembihine uyarak komşu kadına yardım etmiş, doğum yaptırırken yılanın düşeceği yere bir külek dolusu sütü koymuş, gül çubuğunu yılanın üzerine düşmesi için koymuş ve küleğin kapağını da iyice kapatmış ve evine gitmiş. Doğan yılanmış ama insana da benziyormuş. Kafası insan kafası gibiymiş.

Günler geçmiş, aylar geçmiş derken yıllar geçmiş ve yılan büyümüş. Adı artık Yılan Beymiş. Artık evlenmesi gerekiyormuş. Gülizar'ın analığı da:

"Onu sen doğurttun, onunla sen evleneceksin." Demiş. Analık Gülizar'ı belki böyle öldürtürüm diye düşünüyormuş. Gülizar o kadar üzülmüş ki yine koşarak annesinin mezarına gitmiş:

"Anneciğim, analığım o doğum yaptırdığım komşu kadının yılan çocuğuyla beni evlendirmek istiyor. O yılan beni sokar, çok korkuyorum." Diyerek annesinden yardım istemiş. Annesi de Gülizar'a:

"Korkma kızım, Yılan Bey sana bir şey yapamayacak. Evlendiğiniz gece odanıza bir mangal dolusu köz iste. Közün üzerine bir kat sen kıyafetlerini çıkarıp atacaksın bir kat da Yılan Bey atacak. " Demiş. Gülizar annesinin tembihini tutarak eve gitmiş. Analığına Yılan Bey ile evleneceğini ama bir şartının da olduğunu söylemiş. Analığı Gülizar'a şartını sormuş ve o da bir mangal dolusu köz istediğini söylemiş. Analık Gülizar'a:

"Ne kadar aptalsın, Yılan Beyle evleneceksin ama şartın bir mangal köz öyle mi? İstediğin bir mangal dolusu köz olsun. " Demiş. Derken Gülizar ile Yılan Bey evlenmişler ve Yılan Bey'in evine gitmişler. Gülizarla Yılan Bey'in odasını melekler

altınlarla gümüşlerle süslemiş. Odaya girmişler girmesine ama Gülizar çok korkuyormuş ve Yılan Bey'den isteğinin hazır olup olmadığını sormuş. Yılan Bey de içi köz ile dolu mangalı Gülizar'ın önüne getirmiş. Yılan Bey, bununla ne yapacaklarını sormuş. Gülizar da:

"Bir kat kıyafetimi ben çıkarıp közün üzerine atacağım, bir kat da sen çıkarıp atacaksın. Bu senden tek isteğimdir." Demiş. Yılan Bey de hanımının bu isteğini yerine getireceğini söylemiş. Başlamış Gülizar annesinin dediği gibi kıyafetlerini çıkarıp közün üzerine atmaya. Bir kat Gülizar atmış, bir kat Yılan Bey atmış. Attıkları kıyafetler közde yanmış ve sonunda Yılan Bey yakışıklı mı yakışıklı genç bir delikanlıya dönüşmüş. Gülizar görür görmez ona âşık olmuş.

Onlar birbirlerine âşık olmuş ama Gülizar'ın analığı merak içinde Gülizar'ın akıbetini öğrenmek istiyormuş. Dayanamamış ve ertesi gün Yılan Bey'in evine gitmiş ve bir de ne görsün Yılan Bey yakışıklı mı yakışıklı bir delikanlı olmuş. Onun bu halini görünce Gülizar'ın analığı o kadar sinirlenmiş ve üzülmüş ki:

"Keşke ben kendi kızımı Yılan Bey'e verseydim. Hem Gülizar'dan kurtulamadım hem de onu yakışıklı bir eş sahibi yaptım." Demiş de düşünüp taşınırken aklına bir fikir gelmiş. Gülizar'ı oradan almış, yerine kendi kızını bırakmış ve evine gitmiş. Analık Gülizar'ı alınca oda eski pis haline dönmüş, o güzelim altın, gümüş süsler yok olmuş. Akşam olmuş Yılan Bey evine gelmiş görmüş ki her yer pislik içinde, berbat bir haldeymiş. Yılan Bey karısı Gülizar'ı görememiş, onun yerinde Gülizar'ın üvey kardeşi duruyormuş ve Yılan Bey bu duruma çok sinirlenmiş. Gülizar'ın üvey kardeşini azarlamış ve kovmuş. Hemen gitmiş Gülizar'ı analığının elinden kurtarmış ve evlerine gitmişler. Birbirlerine kavuşan Yılan Bey ve Gülizar çok sevinmiş. Onların geldiğini gören melekler de evlerini altınlarla gümüşlerle süslemişi, her yeri tertemiz ak pak yapmışlar. İkisi de bu güzel evde mutlu mesut hayatlarına devam etmişler (K.34).

DMA-8

Ali Küçük

Bir kadın varmış hiç çocuğu olmazmış. Bir gün öyle kalben dua etmiş ki:

"Allah'ım, benim bir çocuğum olsun yeter ki parmak kadar olsun." Demiş. Dilek kapıları açıkmış ve duası kabul olmuş, kadının bir sürü parmak kadar çocuğu olmuş. Bir sürü çocuğu varmış ama hepsinin de adını Ali Küçük koymuş. Ali Küçükler' in anneleri bir gün ekmek pişiriyormuş, onlar da annelerinin yanında oturup ekmeğin pişmesini beklerken sabredememişler, ekmek hamurundan ufak ufak kaçırıp yiyorlarmış. Anneleri

de bir bakmış ki hamur bitmiş. Bunun üzerine sinirlenen kadın bir anlık hiddetine yenilmiş oklavayla onlara vurmuş. Sonra bakmış ki bütün Ali Küçükler ölmüş. Kadın yaptığından çok pişman olmuş, oturmuş ağlamış:

"Allah'ım ben ne yaptım böyle, nasıl kıydım yavrularıma." Demiş. Ama kadın bilmiyormuş ki Ali Küçüklerden biri kaçmış, gidip babasının ayakkabısına saklanmış ve böylece kurtulmuş. Akşam Ali Küçüklerin babası gelmiş ve hanımını ağlarken bulmuş ve ne olduğunu sormuş. Kadın da olanları anlatmış, Tam da "Ali Küçüklerim öldü, şimdi ben ne yapacağım. Allah'ım keşke bir tanesi kalsaydı." Derken hayatta kalan bir Ali Küçük çıkmış:

"Anne! Ben buradayım. Ölmedim ki!" Demiş. Annesi ve babası çok sevinmiş, Ali Küçük'ü öpmüşler. Hallerine şükredip mutlu mesut yaşamaya devam etmişler. Bir gün Ali Küçük'ün annesi, tarlada çalışan babasına yemek göndermek için Ali Küçük'ü çağırmış:

"Oğlum, baban tarlada çüt sürüyor. Al bu yemeği babana götür, yesin. Ama giderken arkana hiç bakma. Sakın bu sözümü de unutma." Diyerek onu sıkı sıkı tembihlemiş. Ali Küçük, annesinden yemeği almış ve yola koyulmuş. Yolda giderken annesinin sözleri aklına gelmiş ve neden bu kadar kesin sözler söylediğini merak etmiş, dayanamayarak dönüp arkasına bakmış ve dev gibi bir elma bahçesi görmüş. Bu bahçe deve aitmiş. Dallarda sarkan güzelim elmaları gören Ali Küçük dayanamamış ve bir tane almış yemiş. Bu sırada dev Ali Küçük'ü görmüş ve ona seslenmiş:

"Ali Küçük bana da bir tane elma at." Demiş. Ali Küçük de atmış. Sonra bir tane daha atmasını istemiş. Ali Küçük tam elma atıyormuş ki dev onu yakalamış ve pantolonun cebine koymuş. Dev evine gitmiş. Tuvalete gitmiş ve o sırada Ali Küçük de bunu fırsat bilerek cebinden kaçıp kurtulmuş. Dev yokluğunu hissetmesin diye de devin cebine bir loğ taşı koymuş. Koşarak devin evinden uzaklaşan Ali Küçük yine devin elma ağaçlarının tepesine çıkmış. Dev tam pantolonunu giyecekmiş ki loğ taşının ağırlığından yerinden kımıldayamamış ve böylece Ali Küçük'ü yakalayamamış. Ne olduğunu anlamak için cebine bakmış ve loğ taşını görmüş. Elmalardan hevesini alan Ali Küçük koşarak annesinin yanına gitmiş.

Yine bir gün annesi Ali Küçük'ü babasına yemek götürmesi için yanına çağırmış ve onu yolda giderken arkasına bakmaması konusunda daha önce söylediği sözleri tekrarlayarak Ali Küçük'ü tembihlemiş. Bu kez Ali Küçük annesine verdiği sözü tutmuş ve arkasına bakmadan babasına yemeğini ulaştırmış. Babasına yemeğini vermiş ve yemek kaplarının boşalmasını beklerken gözü çüte takılmış. Babasına:

“Ben öküzle çüt süreceğim.” Demiş. Babası da Ali Küçük’e :

“Oğlum, dur! Çüt sürmeye kalkma sakın. Yoksa kara öküz altına s..ar, altında kalırsın. ” Demiş. Ali Küçük babasını dinlememiş, çüt sürmeye başlamış. Gerçekten de kara öküz s..çmış, Ali Küçük de altında kalmış. Babası Ali Küçük’ü aramış aramış, fakat bulamamış ve eve gitmiş. Oğlunu göremeyen anne de telaşla:

“Oğlum nerede?” Diye sormuş. Kocası da ona olanları anlatmış. Ali Küçük’ün annesi dayanamamış ve tezekleri toplamak için tarlaya gitmiş. Tezeklerin altında oğlunu arayan anne bir taraftan:

“Oğlum, birtanem, Ali Küçük’üm, neredesin yavrum, hangisinin altında kaldın?” Diyor, bir taraftan da ağlıyormuş. Annesi o kadar çok gözyaşı dökmüş ki tarla su içinde kalmış, Ali Küçük de tezek yığınından kurtulmuş ve annesine:

“Anneciğim, ben buradayım.” Diye seslenmiş. Birbirine kavuşan anne oğul sarılmışlar ve evlerine gitmişler. (K.34).

DMA-9

Parmak Masalı

Bir varmış, bir yokmuş evvel zaman içinde üç tane kız kardeş ile bir de dev varmış. Dev cıncık mıncıktan kolye yapar, köy köy gezer ve satarmış. Bir gün bu üç kızın yaşadığı köye gitmiş ve büyük kızla karşılaşmış. Büyük kızı gören dev ona:

“Gel güzel kız, burada dünyanın en güzel kolyeleri var.” Demiş. Büyük kızı almış evine götürmüş ve parmağının birini bıçakla kesmiş. Büyük kızdan kestiği parmağı yemesini istemiş. Ama kız parmağını yememiş ve dev yemediğini anlamasın diye de parmağı halının altına koymuş. Sonra kızın yanına gelen dev ona parmağı yiyip yemediğini sormuş. Büyük kız korku içinde:

“Yedim.” Demiş ama dev inanmamış. Bunun üzerine dev:

“Parmak! Nerdesin?” diyerek bağırmış, devden öyle bir ses çıkmış ki her yer titremiş. Parmak da korkuyla “Sıcak halının altındayım.” Diyerek deve cevap vermiş. Büyük kızın kendisini kandırmaya çalıştığını anlayan dev de onu memeklerinden asmış ve öldürmüş.

Dev yine bir gün köye kolye satmaya gitmiş ve bu sefer de ortanca kızla karşılaşmış. Ortanca kızı “Gel sana dünyanın en güzel boncuklarını vereceğim.” Diye kandırmış ve onu da almış evine götürmüş. Orada ortanca kızın da parmağını kesmiş ve büyü kıza yaptığı gibi ondan da parmağı yemesini istemiş. Ortanca kız yemek istememiş ve dev de onu ikna etmek için:

“Eğer, bu parmağı yemezsen ablan gibi seni de memeklerinden asarak öldürürüm, ama yersen seni sultanlar gibi yaşatırım.” Demiş. Ortanca kız ölmek istemiyormuş ama parmağı da yemek istemiyormuş. Ne yapayım, ne yapayım derken aklına parmağı saklamak gelmiş ve onu sıcak külün altına koymuş. Sonra dev gelmiş ve ortanca kıza parmağı yiyip yemediğini sormuş. Kız korku içinde:

“Yedim.” Demiş ama dev ona inanmamış ve “Parmak! Nerdesin?” diye bağırmış. Devin güçlü sesinden her yer sallanmış. Parmak da korku içinde “Sıcak külün altındayım.” Demiş. Bunu duyan dev çok sinirlenmiş ve ortanca kızı da memeklerinden asarak öldürmüş. Dev cıncık mıncıktan kolyeler yapmış ve satmak için köye gitmiş. Köyde küçük kıza rastlamış. Ona “Benimle gelirsen, sana dünyanın en güzel kolyelerini göstereceğim.” Demiş ve kızın elinden tutarak evine götürmüş. Küçük kız giderken koynuna minik kedisini de almış ve devin evine gitmişler. Eve gidince dev küçük kızın da parmağını kesmiş ve ona:

“Bu parmağı yiyeceksin yoksa seni ablaların gibi memeklerinden çangala asar ve öldürürüm.” Demiş. Küçük kız korkuyormuş, ne yapsam ne yapsam diye düşünürken aklına parmağı yanında getirdiği kedisine yedirmek gelmiş. Küçük kız parmağı kedisine yedirmiş. Sonra dev eve gelmiş ve küçük kıza parmağı yiyip yemediğini sormuş. Kız, deve parmağı yediğini söylemiş ama dev ona inanmamış:

“Parmak! Nerdesin?” diye öle bir bağırmış ki sanki deprem olmuş. Bunu duyan parmak “Akciğerle karaciğer arasındayım.” Diye deve cevap vermiş. Dev o kadar sevinmiş ki benim için parmağını yedin ben de seni sultanlar gibi yaşatacağım demiş. Küçük kız sultanlar gibi yaşamış, bir eli yağda bir eli balda olmuş, o ne isterse dev onu yapmış ve küçük kız mutlu olmuş. (K.105).

DMA-10

Nunuk

Bir zamanlar bir kadınla bir erkek varmış. Bunların hiç çocuğu olmazmış. Çocuk sahibi olmak için türlü yollar denemişler, sonunda da doktora gitmeye karar vermişler. Doktora gitmişler ve dertlerini anlatmışlar, doktor da onlara:

“Bir elmayı soyun, yatağınızın altına koyun.” Diye salık vermiş. Karı-koca eve gitmişler, akşam olmuş ve artık yatacaklarmış. Yatmadan önce doktorun öğüdünü dinleyip elma soymaya başlamışlar fakat dayanamayarak bir sürü elma soymuşlar ve uykuya dalmışlar. Sabah olmuş karı-koca uyanmış ve bir de ne görsünler her yer dağılmış, alt üst olmuş. Kadın o kadar çok sinirlenmiş ki oklavasını kaptığı gibi odaya

gelmiş ve çocuklara vurmuş, hepsi ölmüş. Kadın çok üzülmüş, yaptığından da çok pişman olmuş. Ama bilmiyormuş ki bir tanesi saklanmış. Saklanarak kurtulan çocuğun adı Nunukmuş. Kadın onu gördüğüne çok sevinmiş ve Allah'a şükretmiş. Evlat sahibi olan karı-koca çocukları Nunuk ile mutlu bir hayat yaşamaya başlamışlar. Bir gün Nunuk annesine:

"Bugün babamın yemeğini ben götürebilir miyim?" demiş. Annesi de babasının odun kırmaya gittiğini yolun uzak olduğu için de Nunuk'u oraya gönderemeyeceğini söylemiş. Ama Nunuk o kadar çok ısrar etmiş ki annesi onu üzmemek için:

"Peki gidebilirsin. Sana oraya giderken yorulmaman için külden eşek yapacağım. Ama sen de sakın eşeğe çüş deme, yoksa bozulur sen de yolda öyle kalırsın." Demiş. Nunuk annesinin yaptığı külden eşeğe binmiş, babasına götüreceği yemeği de yanına almış ve yola koyulmuş. Nunuk külden eşeğin üzerinde giderken, annesinin tembihini unutmuş ve eşeğe "Çüş!" demiş. Eşek bozulmuş, Nunuk öyle yolda kalakalmış. Ağlayarak eve dönmüş, annesine olanları anlatmış. Annesi de:

"Üzülme Nunuk, sana yeni bir külden eşek yaparım." Diyerek onu teskin etmiş. Annesi yine külden bir eşek yapmış ve Nunuk'u üzerine bindirerek babasına göndermiş. Nunuk bu sefer eşeğe çüş dememiş ve babasının yanına varmış. Tam babasına yemeğini vermiş ve eşeği ağaca bağlayacakmış ki unutmuş:

"Çüş!" demiş. Böylece eşek yine bozulmuş. Babası:

"Nunuk'a üzülme, işimi bitireyim beraber eve döneriz." Demiş. Babası yemeğini yemiş ve susayınca Nunuk'a:

"Git testiye su doldur gel ama sakın derenin oradaki elmalara bakma ve alıp yeme." Demiş. Nunuk eline testiyi almış ve pınara su doldurmaya gitmiş. Alma elmalar o kadar güzelmiş ki dayanamamış, dalından bir tane elma koparmış ve yemiş. Bu sırada bir cadı peyda olmuş. Cadı Nunuk'u yakalamış ve onu bir kutuya hapsetmiş. Bir gün geçmiş, iki gün geçmiş cadı onu çıkarmamış. Ama üçünü gün geldiğinde cadı kutuyu açmış ve Nunuk'u çıkarmış. Kara kazanını kuran cadı içine sebzeler koymuş, Nunuk'u da içine atmış ve pişirmeye başlamış. Nunuk canını kurtarmanın peşine düşmüş ve devin sakat bir kızı varmış ve Nunuk sakat kızı kazana atmış. Cadı Nunuk yerine devin sakat kızını pişirmiş, cadı da yemeğine bakmadan yemiş. Ama sonra anlamış ve Nunuk'u hemen yakalamış ve bu sefer kafese koymuş. O sırada dev kaybolan sakat kızını arıyormuş ve kızının kokusunu almış. Koku cadının evinden geliyormuş. Dev hemen cadının evine girmiş ve cadının sakat kızını yediğini görmüş, çok sinirlenmiş, cadının evini dağıtmış ve Nunuk'un hapsolduğu kafesi yere fırlatmış ve kafesin kapısı

kırılmış Nunuk oradan kaçmış kurtulmuş. Dev cadıyı öldürmüş. Anne babasına kavuşan Nunuk olanları onlara anlatmış ve bir daha onların sözünden çıkmamış, hep mutlu olmuşlar (K.34).

DMA-11

Cadı Kaynana

Evvel zaman içinde bir delikanlı varmış. Bu delikanlı evlenme çağına gelmiş ve annesine:

"Anne, ben artık evlenmek istiyorum." demiş. Annesi de gitmiş Urfa'dan bir gelin almış getirmiş. Genç delikanlının annesi cadı kaynanaymış. Güneş doğmadan kalkar, ekmekleri pişirir hopur hopur yermiş. Sabaha olunca da:

"Benim karnım doydu, geliniminki de doydu." Dermiş. Her gün aynı şeyi yaparmış. Günler böyle geçmiş, gelinin yüzü sararmış solmuş, hastalanmış. Kocası onu alıp doktora götürmüş. Doktor bir sürü tahlil yapmış, hiçbir şeyi çıkmamış. Sonunda doktor anlamış ve genç delikanlıya eşinin hasta değil aç olduğunu söylemiş. Genç delikanlı çok şaşırmış:

"Ama nasıl olur, bizim varlığımız çok, nasıl aç ve bakımsız kalabilir?" demiş. Karı-koca evlerinin yolunu tutmuşlar. Delikanlı karısına sormuş ve o da:

"Annem ben doydum, gelinim de doydu." Dediği için utanıyorum ve bir şey yiyemiyorum." Demiş. Delikanlı da durumu anlayınca karısına:

"Eve gidince sofra başında gözümü kırpınca sen de yiyeceksin, annem ben doydum gelinim de doydu dese bile sofradan kalkmayacaksın, istediğin kadar yiyeceksin." Demiş. Eve varmışlar, sofraya oturmuşlar, delikanlı karısına göz kırpmış. Gelinde yemeye başlamış. Bunu gören kaynana çok sinirlenmiş, kendini tutamamış:

"O kadar çok yedin ki akşam yatınca altına yapacaksın." Demiş. Gece olmuş, cadı kaynana kalkmış, bir bezin üzerine tuvaletini yapmış ve gelinin altına koymuş. Delikanlı aslında şeytan gibi akıllıymış Annesini görmüş ve o gidince hemen kalkmış ve b…kun içerisine gıremsiye altını koymuş ve yatmış. Sonra gelin kalkmış ve altını görünce "Ben ne yapmışım, yerin dibine girsem iyidir, keşke yemeseydim." Demiş. Gelinini gören kaynana onu bu duruma düşürdüğüne memnun bir şekilde:

"Ben sana demiştim, bak işte o kadar yemenin sonu budur." Demiş. Gelin yatağındaki pisliği temizlerken altını bulmuş:

"Bir pislik yapmışım ama altın da yapmışım." Demiş, bunun üzerine boş bulunan kaynana altını sahiplenmek için:

“Hayır, onu ben yaptım.” Demiş ve yalanı ortaya çıkmış. Delikanlı olan biteni görmüş ve annesi yaptığından çok utanmış (K.105).

DMA-12

Padişahın Üç Oğlu

Evvel zaman içinde bir padişah yaşarmış. Bu padişahın üç oğlu varmış. Padişah oğullarını medreseye okumaya göndermiş. Büyük âlimlerden ders aldırmış, iyi yetişmelerini sağlamış. Gel zaman git zaman, bir gün padişah büyük oğluna:

“Oğlum, gel benim yerime sen padişah ol.” Demiş. Oğlu da ona:

“Babacığım, siz yaşarken ben nasıl padişah olurum, kabul edemem.” Demiş. Sonra padişah ortanca oğlunu çağırmış ve ona da yerine geçmesini söylemiş ama o da tıpkı ağabeyi gibi:

“Babacığım, siz varken ben nasıl padişah olurum, ne haddime?” demiş. Padişah son olarak küçük oğlunu yanına çağırmış ve ona da yerine geçmesini söylemiş. Küçük oğlu da ağabeyleri gibi babasına:

“Babacığım, siz ve ağabeylerim varken ben nasıl padişah olurum, padişahlık bana haram.” Demiş. Bunun üzerine çok sinirlenen padişah oğullarına:

“Öyleyse siz benim evlatlarım değilsiniz, varın defolun gidin!” demiş ve oğullarını saraydan kovmuş. Bunun üzerine kardeşler bir miktar parayı da yanlarına alarak saraydan ayrılmışlar. Anaları da arkalarından çok gözyaşı dökmüş.

Padişahın oğulları az gitmiş uz gitmiş dere tepe düz gitmişler. Yola devam ederken bir devenin ayak izlerine rastlamışlar. Derken bir de bakmışlar ki bir adam yolda koşa koşa geliyor. Padişahın oğulları adama:

“Neden böyle koşuyorsun, ne oldu?” diye sormuşlar. Adam da:

Gece devemi evin önüne bağlamıştım, ama şimdi baktım yok!” diye cevaplamış. Padişahın büyük oğlu adama:

“Senin deven topal mıydı?” diye sormuş ve adam da ona:

“Evet, topal bir deveydi.” Demiş. Sonra padişahın ortanca oğlu adama:

“Senin deven kör müydü” diye sormuş ve adam yine:

“Evet, kör bir deveydi.” Diye cevap vermiş. Ardından padişahın küçük oğlu adama:

“Devenin üzerinde giden kadın hamile miydi?” diye sorunca, adam onlardan şüphelenmiş:

“Demek devemi kaçıran sizdiniz” diyerek kendi ülkesinin padişahına onları şikâyet etmiş ve padişahın oğullarını hapse attırmış. Gel zaman git zaman adamın işleri kötü gitmiş, içi hiç rahat değilmiş ve padişahın oğullarına haksızlık yaptığını düşünüyormuş ki bir gün adamın devesi çıkagelmiş. Adam da padişahın yanına gitmiş:

“Padişahım, beni bağışlayın ama meğer ben bu adamların nabalını almışım.” demiş. Padişah da üç kardeşin yanına gitmiş ve büyük kardeşe:

“Oğlum, sen devenin sol gözünün kör olduğunu nerden bildin?” diye sormuş:

“Padişahım, develer yolda giderken ot yerler, lakin bu deve sağdaki otları yiyerek gitmiş ben de onun sol gözünün kör olduğunu düşündüm.” Demiş. Padişah bu kez ortanca kardeşin yanına gelmiş ve ona:

“Sen söyle peki, devenin topal olduğunu nerden bildin?” diye sormuş. Padişahın ortanca oğlu da:

“Yolda gördüğüm ayak izleri, bir deveye aitti ve üç buçuk tane ayak izi vardı, ben de bu yüzden onun topal olduğunu düşündüm.” Demiş. Bunun üzerine padişah küçük oğlanın yanına gelmiş ve ona:

“Peki, sen nasıl devenin yalnız olmadığını, üzerindeki kadının da gebe olduğunu nasıl anladın?” demiş. Padişahın küçük oğlu da ona:

“Kadın deveden inip bir yerde işemek için oturmuş. Uzaktan gördük, baktık ki sağ yanını sıkıca basıp sağ kolunu yere dayayıp oturmuş, ondan bildik ki hamile demiş. Oğlanların bilgisine şaşıran ve hayran kalan padişah, boş yere onları hapse attığını anlayan padişah onlara:

“Benim üç tane kızım var, onları size vereceğim.” Demiş. Padişahın oğulları yok dediyse de padişah kabul etmemiş. Kızlarından birini büyük oğlana vermiş, hep birlikte düğün etmişler. Diğer kardeşler gitmişler. Padişahın küçük oğluyla ortanca oğlu diyar diyar geziyormuş, gezerken paraları tükenmiş, zor durumda kalmışlar. Padişah oğulları oldukları için kendilerine çalışacak uygun bir iş de bulamamışlar.

Bir gün padişah:

“Her kim benim kızımın yanına çıkarsa, onu Allah’ın emri peygamberin kavliyle evlendireceğim“ demiş. Padişahın ortanca oğlu da düşünmüş:

“Padişahın kızının yanına çıkmak ne ola ki? “ demiş. Ne kadar akıllıysan da bir cahile danış, ne kadar cahil isen bir akıllıya danış demiş. Padişahın ortanca oğlu da gitmiş bir cahile sormuş:

“Ben padişahın kızının yanına gideceğim de nasıl gideceğim?” Cahil de ona:

“Sana ne elin kızından, onun yanına giden gelmiyor. Diyerek padişahın ortanca oğluna akıl vermiş ama o gitmekte ısrarlıymış:

“Sana ne, ben gitmeye gideceğim, sana nasıl gidebileceğimi danışıyorum.” Demiş. Bunun üzerine cahil, padişahın ortanca oğluna:

“Madem öyle, benden akıl alacaksın. Git yolun kenarında bir yere otur, muhakkak o kıza bakmak için biri gelecektir ya da kızın bir geleni gideni olacaktır. Sen de o gelene göre hareket et, o nasıl gidiyorsa sen de öyle git.” Demiş. Padişahın ortanca oğlu gidip yolun kenarına oturmuş ve kızın yanına gidecek birinin gelmesini beklemiş. Derken kızın bakıcısı gelmiş, çarşıdan öteberi almış, kızın yanına doğru gitmiş. Kızın bakıcısı nasıl hareket ediyorsa, padişahın oğlu da öyle hareket etmiş. Bakıcı bir yerden içeri girmiş, padişahın ortanca oğlu da hemen arkasından aynı yere girmiş. İçeri girince padişahın kızına rastlamış. Kız:

“Sen nerden çıktın?” Demiş. Padişahın ortanca oğlu da ona, bakıcısını takip ettiğini, o ne yaparsa onu yaptığını ve sonunda buraya girdiğini söylemiş. Bunun üzerine padişahın kızı ona:

“Sen yukarı çık o zaman, ben de geliyorum.” Demiş. Padişahın ortanca oğlu da ona:

“Sen bir padişah kızısın, nasıl senin önüne geçip de giderim. Ayıp olmaz mı hiç, sen benden önce çık ben sonra çıkarım.” Demiş. Sonra olanlar padişahın kulağına kadar gitmiş. Birisi gidip padişaha:

“Padişahım, birisi senin kızının yanına çıkmış.” Diye söyleyince padişah da:

“Allah’ın emri işte, bir gün olacaktı. Ben sözümü söylemiştim.” Demiş. Padişahın ortanca oğlunun üstü başı yırtık, per perişan bir haldeymiş. Kıza kimin nesi olduğunu da söylememiş, “Ben buyum işte.” Demiş. Daha sonra padişah çıkagelmiş, verdiği sözde duracağını ve kızını bu garip gence vereceğini söylemiş. Bunun üzerine fakir sandıkları delikanlı, kendisinin uzak bir ülkenin padişahının ortanca oğlu olduğunu açıklamış. Bütün bu olaylar olurken padişahın küçük oğlu da aralarda geziyormuş, beş kuruş parası, kalacak yeri yokmuş. Günlerden bir gün yine bu padişah çıkıp:

“Her kim benim küçük kızımın isteklerini gerçekleştirirse, kızımı ona Allah’ın emri, peygamberin kavliyle vereceğim.” Demiş. Bunu duyan padişahın küçük oğlu da hemen padişahın küçük kızının yanına gitmiş ve ona:

“Güzel sultanım, bana ne dileğiniz varsa söyleyin.” Demiş. Padişahın küçük kızı da ona sorular sormaya başlamış. Kız her ne sorduysa padişahın küçük oğlu doğru cevaplar vermiş. Çünkü aslında o medrese mezunu, büyük âlimlerden ders almış bir

padişah oğluymuş. Kız oğlanın verdiği cevapları hayranlıkla dinlemiş ve sonra babasının yanına gitmiş. Babasına:

"Babacığım, eğer beni verirseniz bu delikanlıyla evleneceğim. Sorularımı cevapsız bırakmadı ve hepsini doğru bildi." Demiş. Padişah küçük kızını da onunla evlendirmiş, onlara çok güzel bir düğün yapmış. Padişahın küçük oğlu karısını da yanına almış ve ortanca oğlanının yanına gitmiş. Daha sonra küçük kardeş ve ortanca kardeş kayınbabalarından izin alıp, ağabeylerinin yanına gitmişler. Padişahın büyük oğlu evlendikten sonra memleketine dönmeye karar vermiş. Kardeşleri de gelince hep birlikte olmuşlar ve ülkelerine gitmek için yola çıkmışlar. Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler derken memleketlerine gelmişler. Gelmişler ki babalarının muhafızı kapıda bekliyormuş. Muhafız onları görünce şaşırmış. Kim olduklarını bilmiyormuş. "Bunlar da neyin nesi, kim olabilirler ki, neden buraya gelmişler acaba?" demiş kendi kendine. Bu üç delikanlı muhafıza padişahın oğulları olduğunu söylemiş. Muhafız buna inanamamış ve padişahın vezirini çağıracağını söyleyince padişahın büyük oğlu da ona:

"Ben padişahın oğlu olmasam, üç tane padişah kızını nereden bulup da getirirdim, bu kadar serveti mücevheri nereden çıkarır da yığardım. Eğer akıllı olursan kendi malına kendi malını katarsın, eğer deliysen zaten delisin. Delinin de evi olmazmış. Biz aklımızı kullandık, malımıza mal kattık ama evimize döndük." Diye söyleyince muhafız onların padişahın çocukları olduklarına inanmış ve özür dileyerek, sarayın kapısını içeri girmeleri için açmış. Onlar kendi muratlarına ermiş, bu masalı dinleyenler de kendi muratlarına ersinler (K.66).

DMA-13

Kırık Ekmek

Bir gün padişahın biri bir adam görmüş. Adam kendi halinde, boynu bükük bir köşede duruyormuş. Padişah adamın derdini çok merak etmiş ve yanına gidip:

"Sen burada ne iş yapıyorsun?" Diye sormuş. Adam da koskoca padişahı karşısında görünce şaşırmış kalmış:

"Ne yapayım padişahım, öylece duruyorum. Fakirim ben, bu yüzden kimse yüzüme bakmıyor." Diye söyleyince padişah da ona:

"Sana bir iş versem yapar mısın?" Diye sormuş. Adam da padişaha ne iş olursa ekmeğini kazanmak için seve seve yapacağını söylemiş. Önceleri insanlar evlerinde tuvalet olmadığı için tuvalet ihtiyaçlarını dışarılarda gideriyormuş. Padişah adama:

“Sen çarşıda gezeceksin, bir kırık ekmek nerde bulursan, bana getireceksin.” Demiş. Adam da bu işi kabul etmiş. Ertesi gün adam işe başlamış. Tarlada, bahçede, çarşıda, pazarda bir kırık ekmeğin peşine düşmüş. Bulsa da bulmasa da padişah adama yevmiyesini veriyormuş. Adamın halinin vaktinin biraz düzeldiğini gören arkadaşı onun ne yaptığını merak etmiş ve adama sormuş. O da:

“Padişah bana çarşıda gez, bir kırık ekmek bulursan bana getir dedi. Ben de her gün çarşıda gezip bir kırık ekmek arıyorum. Bulsam da bulmasam da padişah yevmiyemi veriyor, rızkımı çıkarıyorum.” Diye söyleyince arkadaşı da bu işi yapmaya heveslenmiş ve arkadaşına:

“Padişaha söyle, beni de yanına aldırıver. Ben de senin sayende bir ekmek yemiş olurum.” Demiş. Adam arkadaşının iş istediğini padişaha söylemiş ve padişah da kabul etmiş:

“O da gelsin, çalışsın bakalım.“ diyerek adamın arkadaşını da işe almış. Aradan günler geçmiş ve bir gün adamın ailesi yemek olarak kelle paça yapmış. Kelle paça sarımsaksız olmazmış. Adam sarımsaklı kelle paçayı yemiş ama padişahın huzuruna nasıl çıkacağım böyle diye düşünürken aklına ağzına havlu dolamak gelmiş. Ağzına havlu dolamış şekilde padişahla görüşmüş. Padişah adama hiçbir şey dememiş. Ardından adamın arkadaşı padişahın huzuruna çıkmış ve padişaha:

“Padişahım görüyor musunuz? Sizin ağız kokunuzdan rahatsız olduğu için nasıl gelmiş, ağzını yüzünü bezlerle kapatmış.” Diyerek padişahı adama karşı kışkırtmaya çalışmış ama padişah adama bir şey dememiş. Fakir adam her zaman “Sen doğru dur, kem belasını bulur.” Dermiş. Yine bir gün adamın arkadaşı onun arkasından padişaha:

“Padişahım siz bu adama bir şey demiyorsunuz ama bu sizin arkanızdan laf söylüyor.” Demiş. Padişah da adama:

“Padişahın arkasından konuşulur. Ben bu sebepten ötürü ona bir şey yapmayacağım ama her kim bir kırık ekmek yerse onun kellesini alacağım. Kimse kırık ekmeği yemeyecek bulan bana hemen bana getirecek.“ Diye cevap vermiş. Padişahın herkesin döktüğü kırık ekmekleri toplatıp yemesinin amacı ise sevap kazanıp, kırık ekmek yiyerek cennetlik olmakmış.

Bir gün adam tarlada ailesiyle yemek yerken, kırık ekmek parçasının pisliğin içine düştüğünü görmüş. Fakir adam padişaha ayıp olmasın diyerek kırık ekmeği almış ve kendisi yemiş. Adam padişahı kızdırıp ailesinin rızkını kesmek istememiş. Adamın kırık ekmek parçasını yediğini gören arkadaşı da hemen koşmuş ve onu şikâyet etmek

için padişahın yanına gitmiş. Arkadaşını padişaha şikâyet etmiş. Sonra fakir adama padişahın huzuruna çıkmış. Padişah da adamın eline bir mektup ile bir altın tutuşturmuş:

"Fırıncıya git ve bu mektubu hemen yak." Demiş. Arkadaşı adama neler olduğunu sormuş. Adam arkadaşına olan biten her şeyi anlattıktan sonra arkadaşı onu yine çok kıskanmış:

"Sen benden kaç gün fazla çalıştın. Altını ver benim olsun, ben de senin yerine mektubu fırıncıya götüreyim." Diye söyleyince adam:

"Al mektup da senin olsun, altın da senin olsun. Demiş. Adam altınını cebine koymuş, mektubunu eline almış ve fırının yolunun tutmuş. Fırıncı adam mektubu alıp okumuş ve adamı yakması gerektiğini öğrenmiş. Emir büyük yerden, padişah öyle istemiş. Adamı yaksa içi elvermez, yakmasa padişah gelip onu yakacakmış. Fırıncı en sonunda adama:

"Hele gel bir bak, ekmek pişmiş mi istediğin gibi. Eğil de bak fırının içine." Demiş, adam eğilmiş fırının içine bakmış ki tam bu sırada fırıncı da adamı fırına atmış, fırının kapağını da kapatmış, adam içinde yanmış kül olmuş. Ertesi gün adam padişahın huzuruna çıkmış. Padişah fakir adamı görünce çok şaşırmış. Adamın fırında yanarak öldüğünü düşünüyormuş. Padişah adama:

"Sana fırıncıya götürmen için bir mektup vermiştim. Gittin mi fırıncıya, mektubu götürdün mü?" Diye sorunca adam dün olanları anlatmak zorunda kalmış:

"Padişahım, arkadaşım dün mektubu kendisi götürmek için çok ısrar etti, bana verdiğiniz altına çok ihtiyacı varmış. O müşkül durumda olduğunu söyleyince ben de dayanamadım fırıncıya mektubu götürmesi için ona verdim." Demiş. Padişah fakir adam hakkında tam bir karara varmak için ona sormuş:

"Bundan aylar önce, sen benim yanıma ağzına havlu dolayarak gelmiştin. Neden böyle yaptın?" Diye sormuş. Adam padişaha:

"Padişahım biz fakir adamız. O gün karım kelle paça yapmıştı, ben de sizin huzurunuza çıkacağımı unuttum ve çok da aç olduğum için yedim. Sonra sizi rahatsız etmemek için de ağzıma havlu dolayarak yanınıza geldim." Diyerek cevap vermiş. Bu cevapla da tatmin olmayan padişah adama bir soru daha yöneltmiş ve ona:

"Peki, ben sana her nerde bir kırık ekmek parçası bulursanız bana getirin demedim mi. Peki, sen kırık bir ekmek parçası buldun mu bulmadın mı? Peki, sen o kırık ekmek parçasını yedin mi yemedin mi? Bana cevap ver!" Demesi üzerine adam:

"Padişahım, bir gün ailemle tarlada yemek yiyorduk. Pisliğin içinde kırık bir ekmek parçası gördüm. Bu kırıntıyı size getirmemin doğru olmayacağını düşündüm. O

yüzden o kırık ekmeği kendim yendim.” Diyerek kötü bir şey yapmak istemediğini anlatmış. Padişah adamın suçsuz olduğunu anlamış ve ona:

“Sen bu dünyada cennetliksin.” Demiş. Bu masal burada bitmiş ama sen sen ol doğru dur, kem adam gün gelir bir gün belasını nasılsa bulur (K.66).

DMA-14

Adı İle Canıbudu

Bir zamanlar fakir bir aile varmış. Bu ailenin de gözünün kökü bir kızları varmış. Bu kızı birkaç yerden istemeye gelmişler ama ailesi hiçbirine vermemiş. Derken bu kızın kısmeti uzak bir yere çıkmış ve ailesi kızlarını varlıklı bir aileye gelin etmişler. Araç yok vasıta yok, aile kızlarıyla uzun bir süre görüşememiş. Bir gün kızın annesi kocasına:

“Herif, gel şu kızı bir görmeye gidelim. Öldü mü kaldı mı, aç mı açıkta mı, hali vakti yerinde mi? Gidelim kızımızı ziyaret edelim.” Demiş, kocası da kabul etmiş. Karı-koca eşeklerini hazırlamışlar, heybeye eşyalarını, yiyecek içeceklerini doldurup azıklarını da yanlarına alarak yola çıkmışlar. Az gitmişler uz gitmişler, gide gide yorulmuşlar, yolda bir çeşmeye rastlamışlar, durup dinlenmeye karar vermişler. Eşeklerinden inmişler, çeşmeden su içmişler. Bir de bakmışlar ki çeşmenin yanında bir selvi ağacı varmış. Selvi ağacı bir o yana bir bu yana sallanıyormuş. Kadın kocasına:

“Herif, herif şu selvi de üşüyüp de ondan sallanıyo. Gel buna bir çüt çıkarak da kuplu fistan giydirek.” Demiş. Sonra değnekle eski bir elbise çıkarmışlar, selvi ağacına giydirmişler. Rüzgâr durmuş, selvi ağacının sallanması geçmiş. Kadın kocasına:

“Bak herif görüyon mu ne güzel oldu, üşümesi geçti selvinin.” Demiş. Ardından toparlanmışlar ve yola devam etmişler. Gide gide gitmişler, kızlarının yaşadığı eve varmışlar. Kızları ve dünürleri karı-kocayı karşılamış, eve buyur etmişler. Akşam olmuş, kızları anne babasının yatağını hazırlamış. Ama karı-kocanın hiç uykusu gelmemiş. Kadın kocasına:

“Hele herif, kal da bir bakak. Şu bizim kız ne yaptı da ne yapmadı acep, sağı solu bir gezek.” Demiş. Karı-koca kalkmış, odaları gezmeye başlamış. Gezerken gezerken evin içinde hayvanlara ait odalara rastlamışlar. İçinde vakır vakır öten bir kaz odası görmüşler. Kadın kocasına:

“Herif herif, gel hele bunlar zahar bitlendi, kaşınıyo zavallıcaklar. Gel biz bunları çimdirek zahar kzın eli değmiyor.” Demiş. Adam gitmiş bir kazan bulmuş, evin

orta yerine kurmuş. Kazanın altına odun koymuşlar ve ateşi iyice kaymışlar. Su ısınmış. Bu sefer de kadın:

"Herif, sen kazları getir, ben de kazana basam basam çıkaramkine bitleri öle." Demiş. Adam kazları getirmiş kadın kazana basmış çıkarmış, adam kazları getirmiş kadın kazana basmış çıkarmış, derken on beş tane kazı kaynar suya daldırıp çıkarmışlar. Sonra kadın kocasına:

"Herif, gördün mü bak? Ne güzel oldu kazları bastık, bitleri kesildiydi ırahatladı hayvancıklar. Ne güzel uyumaya durdular şimdi bak hele." Demiş. Hâlbuki ki kazların hepsini kaynar suda haşlamışlar. Sonra karı-koca uyumaya karar vermişler. Kız anne babasını birkaç gün misafir etmiş. Gidecekleri gün sabah olunca yerlerinden kalkmışlar ve hazırlanıp evlerine doğru yola çıkmaya niyet ettiklerini kızlarına söylemişler, dünürlerinden müsaade istemişler. Kızları da anne babasına:

"Hele ana baba nere gidiyonuz? Acı daha kalın yav." Demiş. Anne babası da kızlarına:

"Olmaz kızım, bizim de evimiz var, yiyeceğimiz içeceğimiz var çok şükür. Ziyaretin kısa olanı eydir." Demişler. Kızları anne ve babasını kısa süre de olsa görmüş olduğu için çok mutlu olmuş. Anne baba da kızlarını ve dünürlerini en kısa zamanda köylerinde ağırlamak için söz almışlar. Kız anne babasına azıklarını hazırlamış. Karı-koca eşeklerine eşyalarını yüklemişler. Evlat sevgisi her şeyden üstünmüş, ana-baba kızlarından emin olmuşlar ve köylerine dönmüşler (K.95).

3. Yalanlamalar

DMA-15

Metel

Dedem, babam, ben, Haksi, Hüskü, Micazoğlu Miski, Ali oğlu Fakih, hep birlikte dağa ava gittik. Silahlarımızı aldık, yollara düştük. Az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik. Bitmedik iğde çalısının altında doğmadık tavşan mercanı gördük. Haski attı vuramadı, Hüskü attı vuramadı, Ali oğlu Fakih attı vuramadı, dedem attı vuramadı, babam attı vuramadı, hiç biri vuramadı, ben attım vurdum. Tavşanı aldık omzumuza attık, tekrar yola düştük. Yazının yüzünde üç tane ev vardı; birinin çatısı, birinin bacası, birinin de kapısı yoktu, kapısı olmayana baktık, hep birlikte kapısı olmayana girdik. Kazan aradık, aradık, aradık… Sonunda üç tane kazan bulduk. Kazanlardan birinin çanağı, birinin kapağı, birinin kulpu yoktu. Kulpu olmayanı aldık, kazanı kurduk,

tavşanı içine attık, pişirmeye başladık. Tavşan tam pişerken birden küstü, yazıya gitti çiftçinin ayağına düştü. Kazanın dibindeki yağı postallarımıza sürelim dedik. Hüskü sürdü, haski sürdü, Micazoğlu Miski sürdü, Alioğlu Fakih sürdü, dedem sürdü, babam sürdü, bana gelince yağ bitti, benim postallarım öyle kaldı. Postalı aradık, aradık, aradık, alaycak dağın başına gittik. Sonunda postalı bulduk, küsmüş gitmiş yazıda bir çiftçinin ayağına girmiş. Çiftçiden postalımın tekini istedim:

"Aman dayı, yaman dayı postalımın tekini ver." Dedim. Çiftçi:

"Araya (işe güce) buğdaya ortak olursan veririm." Dedi.

"Ben nasıl ortak olam?" Dedim. Çiftçi:

"Buğda ekersin, tallayı sularsın, biçersin. Benden ileri sürersin, buğdanın tenesini alırsın." Dedi.

"Tamam." Dedim. Tek postalımı alayım da. Ortak olduk. Sonra çiftçi:

"Ortak git de tallayı suvar." Dedi. Bilemiyom talla nası sulanır. Oraya baktım, buraya baktım, sonra küreğimi aldım, gevi açtım, bu kez de suyu nasıl goyuracağımı bilemedim. Anca Allah emretti, bir gök gürüledi, bir yamur yağdı, bir sel aktı, buğdayı su bastı. Keyfim çattı, koşa koşa gittim ortağa:

"Tallayı suvardım bitti." Dedim.

"Ne tez suvardın." Dedi.

"İnanmazsan git de bak." Dedim. Baktı ki talla tümden sulanmış, buğda efil efil ediyo. Bu kez arası bir hafta geçti, ortak geldi.

"Buğda susamış, git de tallayı sula." Dedi bir daha. Gittim suyu goyurdum, buğdayı sel bastı. Sonra ortak yine geldi:

"Git bu sefer de buğdayı biç. " Dedi. Haksi, Hüskü, Micazoğlu Miski, Ali oğlu Fakih, alaycak hendekliğe gittik buğdayı biçmeye. Tallaya da bir dilki dadanmış. Orağı aldım elime biçmeye başlayacam, dilkiyi gördüm, orağı attım dilkiye. Dilki kaçtı orak biçti, dilki kaçtı orak biçti, dilki kaçtı orak biçti. Ortağımın yanına gittik:

"Tallayı biçtik." Dedik. Ortak inanmadı:

"Nası oldu da bir günde o kadar tallayı biçtiniz?" Dedi.

"Git de kendin gör." Dedim. Gitti baktıkına talla biçilmiş. Ortak duramadı bu sefer de:

"Şeleği çekin!" Dedi. Bunu da yapmayı bilmiyok, oraya dönüyok, buraya dönüyok, biçemiyok. Sonra Allah yüzüme baktı bir kasırga çıktı, esti tarlayı torladı tapladı, harman etti, depe gibi bir yana yığdı. Sonra ortağa vardık:

"Harmanı yığdık. " Dedik. Ortak:

“Siz nası ediyonuz da daha tallanın yanına varmadan işinizi görüyonuz?“ Dedi.

“Biz yiğidik.“ Dedik. Ortak da:

“O zaman harmanı kaldırak.“ Dedi. Harmana da bir ayı dadanmış. Bu ayının da dişi çolağımış. Cebimden bir daş çıkardım, ayıya vurdum, ayının dişi tüm Polat’ı ışıttı, harman yandı bitti kül oldu. Ortağa ne cevap verecez dedim durdum. Ortağa vardık, o da:

“Sizin hakkınız çok oldu. Allah razı ola sizden. “ Dedi ortak, çok sevindik:

“Ne alak şimdi ne verek?“ Dedik.

“Bu külü alaycak arayacağak.“ Dedi. Külü didik didik aradık, ararken ederken içinden yarım tene buğda çıktı. Ortak:

“Sizin hakkınız çok, bununla bir garpuz alırsınız, yersiniz.“ Dedi. Bu yarım tene buğdayı aldım ayağı kırık bir at garıncasına yükledim, bostana götürdüm. Bostancı bir garpuz verdi. Aldık garpuzu yiyecez. Garpuza bıçak attık, bıçak elimizden kaçtı, garpuza girdi. Dedem aradı bulamadı, babam aradı bulamadı, Micazoğlu Miski aradı bulamadı, Ali oğlu Fakih aradı bulamadı, Haski aradı bulamadı, Hüskü aradı bulamadı, ben aradım bulamadım. Alaycak soyunduk asbabımızı çıkardık. Çıktım baktımkına garpuzun içinde yarım buğda tenesi var, asbablarım da karpuzun içine girmiş. Asbablarım çıktı karpuzun içinden. Guşağım yıllan olmuş, yeleğim hâkim olmuş, gömleğim müftü olmuş, pantolum gadı olmuş. Napacağımızı bilemedik. Gadıya bir şaplama vurdum pantolumu giyindim, müftüye bir şaplama vurdum gömleğimi giyindim, hâkime bir şaplama vurdum yeleğimi giyindim, elime bir deynek aldım yılanın gafasına vurdum guşağımı giyindim. Sonra Haski, Hüskü, Micazoğlu Miski, Ali oğlu Fakih, dedem, babam, ben alaycak her birimiz bir dağa gittik, herkesin gittiği dağ kendinin oldu, millete bir şey galmadı. Dört yanıma baktımkına alan talan bu söylediğimin hepisi de yalan (K.12, K.13).

c) Değerlendirme

a. Biçim

Doğanşehir yöresinden 15 adet masal derledik. Bu masalları sınıflandıracak olursak:

Hayvan masalları: DMA-1, DMA-2, DMA-3, DMA-4.

Asıl halk masalları: DMA-5, DMA-6, DMA-7, DMA-8, DMA-9, DMA-10, DMA-11, DMA-12, DMA-13, DMA-14.

Yalanlamalar: DMA-15.

Bu masallardan (DMA-5, DMA-9, DMA-11, DMA-12) evvel zaman içinde/evvel zaman içinde kalbur saman içinde başlangıç formeli; (DM-5) bir varmış bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş çok söylemesi günahmış başlangıç formeli; (DMA-4), gel zaman git zaman geçiş formeli; (DMA-14) az gitmişler uz gitmişler geçiş formeli, (DMA-5, DMA-12, DM-14), dört yanıma baktım alan talan, bu söylediklerimin hepsi de yalan bitiş formeli; (DMA-15) bu masal da böyle bitmiş bitiş formeli (DMA-2); (DMA-2) onlar kendi muratlarına ermişler, bu masalı dinleyenler de kendi muratlarına ersinler bitiş formeli, kullanılmıştır.

DMA-1'de konuşma nazım şeklinde yer almıştır.

c. İçerik

Masalların tamamına yakını mutlu sonla bitmektedir. Mutsuz sonla biten tek masal ise DMA-3'dir. Derlediğimiz masalların geneli asıl halk masallarındadır. Hayvan masallarında kahraman kurt, ayı, keçi, tilkidir. Masallar olağanüstülükler doludur. Ancak DMA-5, DMA-11, DMA-13 masalları gerçekçi görünmektedir.

3.3.2. Fıkra

a) Türk Halk Kültürü'nde

Fıkralar gerçek hayat ile bağı olan vakaları tam bir fikri, sosyal ve beşeri kusurları günlük yaşantımızda karşılaştığımız çarpıklıkları, gülünç durumları, tezatları, eski-yeni çatışmasını ince bir mizah, hikemî söyleyiş, güçlü bir tenkit anlayışına sahip bir üslupla, dramatik ögeleri ağır basan bir hikâye çatısı etrafında toplayarak, genellikle bir tipe bağlı olarak anlatan, nesir diliyle yaratılmış küçük hacimli sözlü edebiyat sözlü edebiyat kompozisyonlarıdır (Yıldırım, 1992, s. 333).

Fıkra kavramına ilk olarak Kaşgarlı Mahmut'un Divan ü Lügati't-Türk adlı eserinde rastlanmıştır. Kaşgarlı burada fıkra kelimesi yerine ***küg*** ve ***külüt*** kelimelerini kullanarak bu türü "Halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey." " Halk arasında gülünç olan nesne" şeklinde tanımlamıştır. Önceki dönemlerde hikâye, mizah, destan, kıssa, masal, saka gibi isimler de fıkra sözcüğü yerine kullanılmıştır. Diğer Türk topluluklarında ise fıkra yerine latife, erteki, anız, nükte, yomak, değişme, şorta söz, küldirgi, anekdot, mezek gibi isimler kullanılmıştır (Yıldırım, 1999, s. 3-5).

Sözlü edebiyat türleri arasında fıkra, kendine özgü kompozisyonu ile ötekilerden ayrılır. Anlatım sırasında, kelimelerin seçimi, tasvir biçimi, diyalog çatısı, konu seçimi

ve hedef belirlemesi, ona küçük hacimli kompozisyonu içinde bu farklılığı kazandırır. Fıkra, bu özellikleri ile sadece sözlü anlatım, konuşma ve sohbet durumlarında değil; aynı zamanda, yazılı anlatım, türleri arasında kendine yer açan ve bu alanda kullanımının gerekliliğini kabul ettiren bir kompozisyon yeterliliğine sahiptir. Anlatım kompozisyonunun özellikleri, yüklendiği görevlerin çeşitliliği ve çekiciliği, konuların gerçek hayat sahneleri ile olan bağı, ifade etkinliği, ona, her durumda başvuru açısından bir vazgeçilmezlik, kullanım gücü, varlığını korumada süreklilik dinamizmi kazandırmaktadır. Edebiyatın her iki anlatım geleneği içinde fıkra türünün kendine yer açmasının sebebi, bütün bu özellikleri ve yetenekleri kompozisyonunda korumasından kaynaklanır (Avadallah ve Uydaş, 2010, s. 150-151).

Fıkralar iki gruba ayrılır:

1. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar
2. Belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların güldürücü maceralarını anlatan fıkralar (Boratav, 2000, s. 86-87).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

DF-1

Kereyi Eritmek

Örencik köyünün halkı ağalık-beylik döneminde bağlı olduğu Besni Beyi'ne her yıl on tane kavurmalık keçi, beş teneke de tereyağı gönderirmiş. Kıtlık zamanlarıymış ama her yıl ne yapıp edip bunları göndermek zorundalarmış. Artık köylü bu durumdan bıkıp usanmış. Hep birlikte bir heyet seçmişler ve bu haracın kaldırılması için sözcü olarak birinin gönderilmesine karar vermişler. Daha sonra bu heyetle sözcü kişi Besni Beyi'nin evinin önüne gelmiş, tam da bu sırada bir telaşa düşmüşler. Aralarında sen de yok diyemem sen de diye tartışmaya başlamışlar. Bu konuşmaşları duyan Besni Bey'i pencereyi açmış ve Örencik'ten gelen heyete bir hışımla seslenmiş:

"Orada ne konuşup duruyorsunuz, bir derdiniz mi var, bir şey mi oldu? Hani nerde tereyağım, kavurmalık keçilerim?

Bunun üzerine köylüler şaşırıp kalmışlar, ne diyeceklerini bilememişler:

"Beyim, yağın erinik mi olsun yoksa kere mi onu bilemedik." Demişler. Besni Beyi de yine aynı hışımla:

"Hangisi daha iyi olur ulan!" Diye bağırmış. Köylüler de beylerine korku içinde:

"Eriniği iyi olur beyim." Demişler. Ağa:

“Daha ne duruyorsunuz defolun gidin, erinik tereyağından beş teneke getirin.” Demiş. Köylüler haraçtan kurtulamadan köylerine dönmüşler sırada heyetin geldiğini gören köy halkı sevinç içinde onları karşılamış, kutlamışlar. Heyecan içinde:

“Haraçtan kurtulduk mu?” diye sormuşlar. Heyet de ezile büzüle:

“Tamam, kurtulduk sayılır, kereyi ettik şimdilik.” Demişler (K.143).

DF- 2

Merdin

Doğanşehir’de yaşlı bir adam varmış. Adamın adı Hasanmış. Bu adam Mardin’e gitmiş. Gitmiş ki orada herkes Mardin’e Merdin ediyor. Dönüp gelince herkes ona merak içinde Mardin’i sormuş:

“Hasan Emmi, Mardin’de ne var ne yok?” demişler. Hasan Emmi de:

“Bir kere orası Mardin değilmiş Merdinmiş. Merdin’de her yer insan kaynıyor. İğne atsan yere düşmez, adam seli var.” Demiş. Adamlar şaşırmış:

“Ee, ne varmış ki orada, neden bu kadar insan kaynıyor?” diye sormuşlar. Hasan Emmi:

“Herkes, Nasreddin Hoca’nın mezarını ziyarete geliyor.” İçlerinden biri Hasan Emmi’nin bu sözüne gülmüş:

“Emmi, Nasreddin Hoca’nın mezarı orda ne gezsin? Akşehir’de Nasreddin Hoca’nın mezarı.” Demiş. Hasan Emmi de öyle olduğunu iddia etse de inandıramamış. Tam da bu sırada biligili, görgülü bir adam olan Tebo Ağa oradan geçiyormuş. Adamlar onu görünce hemen seslenmiş:

“Gel Tebo Ağa, Hasan Emmi Nasreddin Hoca’nın mezarı Merdin’de diyor, ama orada değil bizle dalga geçiyor zahar.” Demiş. Tebo Ağa da:

“Hasan Emmi doğru söyler, Nasreddin Hoca’nın mezarı Merdin’de helikopterle getirmişler, Akşehir sayesinde zengin oldu şimdi de Merdin’i kalkındıracak.” Demiş. Hasan Emmi de:

“İşte gördünüz mü, Nasreddin Hoca kanar gün Akşehir’tsız kuş misali bir gün Akşehir’de bir gün Merdin’de, belli olmaz bir gün de Doğanşehir’e gelir.” Demiş (K.6, K.8).

DF-3

Kara Şoğra

Bir dönem büyük bir kıtlık yaşanmış. İnsanlar yek ekmeğe muhtaç olmuşlar. Bir adamın annesi de her gün tarhana şoğrası pişirir, evde tarhana şoğrasından başka bir şey içilmezmiş. Derken derken adamın sinirleri bozulmuş ve belinden barabillosunu (babadan yadigâr tabanca) çıkarmış ve tencereye dan dan diye sıkmış. Adam tarhana çorbasını kurşunladıktan sonra evine daha beter bir kıtlık gelmiş. Onu bile arar olmuşlar. Bir gün anasına:

"Ana acıktım." Demiş ve anası:

Vallahi bir şey yok oğlum. Ne yapayım?" demiş. Bunun üzerine:

"Ana tarhana şoğrası da mı yok?" diye sormuş. Anası da

"Vardı ama sıktın, gitti." demiş. O vakit yaptığından pişman olmuş:

"Ulan tarhana sana sıktım, bari nohut sana ne yaptım, peki malkıtalı sana ne yaptım, e mercimek sana ne yaptım, ulan kara şoğra sana ne yaptım?" Demiş (K.6).

DF-4

Açlığı ile Fakirliği Güzel

Abdoğ ağa sürekli Polat Kasabasını över, oranın güzelliklerinden bahsedermiş. Artık Doğanşehirliler sıkılmış ve Hasan Ağa'yı görünce:

"Gel hele Hasan Ağa gel. Bu Abdoğ Ağa sürekli Polat'ı övüyor. Bu Polat da nasıl bir yermiş öyle." Diye sorunca Hasan Ağa da:

"Açlığı ile fakirliğine katlanırsan havası suyu dünyada yok." Demiş (K.8).

DF-5

Yalancı Pehlivan

Dağda armut ağacının dibinde uyuyan bir adam, daha sonra uyanmış ki etrafını dağlılar sarmış. Elindeki copuyla vurmuş vurmuş, her attığında birini yere sermiş. En son bir tanesini daha vuracakmış ki o anda düşmüş bayılmış. Sabah onun baygın yattığını görenler yerden kaldırmış ve ne olduğunu sormuşlar:

"Adam sekiz-dokuz tane haramiyle boğuştum, hepsini vurdum tam sonuncusuna da vuracaktım ki beni arkamdan vurdu, düşüp bayılmışım." Adamın etrafındaki kırık dalları ve armutları görenler adamın ağacın dallarıyla boğuştuğunu anlamışlar ve yalancı pehlivana çok gülmüşler (K.1).

DF-6

Bir Lisan Bir İnsan

Bir gün yöreye iki turist gelir. O yıllarda yabancı dil bilen yoktur ve bunu bilse bilse Kore Gazisi Gâvur Ali bilir derler ve Gâvur Ali'yi çağırırlar. Aslında Gâvur Ali yabancı dil bilmez yine de kendini ele vermek istemez. Gâvur Ali gelir, turistler ona bir şeyler söylerler:

"Çenü menü çün çün siz buraya geldiniz nüçün?" diye lafa başlar. Sonra turisleri de alıp eliyle bir yön göstererek onlarla birlikte gider. Sonra ahaliye dönerek:

"Bakın iyi ki savaşa gitmişim, bir lisan bir insan demektir." der (K.1).

DF-7

İmansız Gâvur Ali

Kore Gazisi Gâvur Ali, Kore'de asker olduğu sırada tam da savaşta ateş altındayken müşküle düşer. Uçaklar durmadan bomba yağdırır. Ancak Gâvur Ali'nin tek bir mermisi dahi kalmamıştır ve tam vurulmak üzereyken, cebinde babasından aldığı sapanının olduğu aklına gelir. Sapanı cebinden çıkarır, yerden bir taş bulur, attığı uçağı devirir. En son bir uçağa daha atar ki bu taş da pilotun alnının ortasına gider isabet eder. Uçak bir tur yapıp döner ve Gâvur Ali 'nin yanından geçerken ona:

"Anamı belledin imansız Gâvur Ali" der ve gidip karşı tepeye çakılır (K.1).

DF-8

Fur Kanım Katlim Helaldir

Buğday dövmeye Kala denilen yerdeki tarlalarına gitmişler. Tarlanın kenarında bir mercan tavşan yakalamışlar:

"Ahmet al bunu kucağına, sakın bırakma." demişler. Ahmet tavşanı almış yere oturmuş. O sırada aklına bir şey gelmiş. Tavşanın bacağını ölçmüş bir karış, kendi bacağını ölçmüş beş karış. Sonra yine ölçmüş, derken babasına seslenmiş:

"Bırakın bunu gitsin ben yine onu yakalarım." diye ısrar etmiş. Babası da:

"Madem öyle bırak, eğer yakalayamazsan elimdeki orakla başını ikiye bölerim." demiş. Tavşanı bırakmışlar, ardından Ahmet koşmuş, tavşan kaçmış, o kovalamış. Sonunda Ahmet'in ayağı bir ağaç damarına dolaşmış, kafasını büyük bir taşa vurmuş oracığa yığılmış, sırtını kayaya dayamış kardeşine:

"Ulan Mustafa Dumanı (köpeği) bırakın, ben ölmeye öldüm, tavşandan olmayın bari." demiş. Dumanı bırakmışlar, tavşanı yakalamış. Babası başucuna gelmiş bakmış ki

kafasından kanlar akıyor. Orağı havaya kaldırmış. Ahmet de bunun üzerine : “Fur kanım katlim helal” deyince babası da kaldırın şunu da kafasını sarın demiş ve böylece sopa yemekten kurtulmuş (K.1).

DF-9

Horoz İle Tavuğun Eğlencesi

Adamın biri akşam evine doğru giderken, sokaklarından bir düğün sesi geldiğini duymuş. Evine doğru iyice yaklaşmış ve şaşırıp kalmış. Ses kendi evlerinden geliyormuş. Ahıra doğru gitmiş, kapıyı açmış. İçeri girmiş ki, tavuk bir yumurta yumurtlamış, horoz yumurtayı kırmış, tavukla birlikte içip sarhoş olmuşlar, horoz ise adamın karısının ineklere kepek verdiği leğeni ters çevirmiş darbuka gibi çalıyormuş, tavuk da eline bir mendil almış oynuyormuş. Adamı görünce horoz leğenin altına saklanmış, tavuk da mendille yüzünü saklamış. Adam ertesi sabah kalkıp tekrar ahıra gitmiş, bir de bakmış ki tavuk yumurta kırıklarını kanadına almış, ev sahibi görmesin diye komşunun çalılarının altına saklanıyormuş (K.1).

c) Değerlendirme

Yöreden derlediğimiz fıkralar ünlü insanlara ait olmayan, köy insanın başından geçen komik ve alaycı olayları konu almaktadır. DF-2’de Nasreddin Hoca isim olarak geçmektedir. DF-7’de Kore Savaşı sırası, zaman olarak verilmiştir. Bunun dışında fıkralarda belirli bir zaman yoktur. Mekân olarak ise Doğanşehir, Örencik, Polat, Kala’dan bahsedilmektedir.

3.3.3. Efsane

a) Türk Halk Kültüründe

Kişi, yer ve olayları konu alan, inandırıcılık özelliğine sahip, çoğu zaman olağanüstülüklere yer veren, belirli bir üsluba ve şekle bağlı olmayan, kaynaklarını genellikle geçmişin derinliklerinden alan, kısa, yalın, ağızdan ağza aktarılan, anonim halk anlatılarıdır (Yavuz, 1998, s. 175).

Bir doğa olayının, bir varlığın meydana gelişinin, doğa elemanlarından birinde olan değişikliğin, olağanüstü özellikler gösteren kişilerin hayatlarının halk hafızasında ve hayalinde yaşayan biçimiyle belli bir yere ya da bir olaya bağlanarak olağanüstü olaylarla süslenip anlatıldığı hikâyelere efsane denir (Yardımcı, 2004, s. 186). Efsanelerde

genellikle manevi olgunluğa ve inanca bağlı olarak yaşayan kişilik ya da kavramlar, olaylar içinde olağanüstü bir güçle sergilenir. Efsaneler, halk imgesinden doğar, ağızdan ağza dolaşır ve konusu genellikle olağanüstü nitelikte olan ün salmış öykülerdir (Yardımcı, 2004, s. 160). Anadolu ve tüm Türk yurtlarında anlatılan bu tür ortak efsanelerin, tüm Türkler arasında ortak bir kültür bağının önemli işaretleridir (Yardımcı, 2004, s. 202).

Efsaneler, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren, inandırıcılık özelliği olan ve bünyesinde gerçek, kutsal, olağanüstü unsurları barındıran, kısa halk anlatı türleri olarak ortaya çıkmıştır. Bütün Türk toplulukları arasında oldukça yaygın olarak anlatılan efsaneler, milletlerin hafızasında uzun yıllar yaşayarak, kuşaktan kuşağa aktarılan diğer sözlü halk ürünleri gibi, bağlı bulundukları toplulukların en önemli kültürel varlıklarından birisi olmuşlardır (Okuşluk, 1994, s. 5-8).

Sözlü gelenek ürünlerinden olan efsaneler, tarihi olaylara ışık tutarak, toplumun sosyal ve psikolojik durumlarını yansıtmaları nedeniyle önemli bir yere sahiptirler. Efsaneler uzmanlarca şu şekilde tasnif edilmiştir:

A. Yaratılış Efsaneleri: Oluşum ve dönüşüm efsaneleri, evrenin sonunu yani mahşer ve kıyamet günlerini anlatan efsaneler.
B. Tarihî efsaneler:
   a) Adları belli yerler hakkında anlatılanlar.
   b) İnsanların oturduğu yerler hakkında anlatılanlar.
   c) Büyük mabetleri, mimarî eserleri konu edinenler.
   d) Tarihî defineleri anlatanlar.
   f) Milletleri ve hükümdarları konu edinenler.
   g) Tarihî şahsiyetlerin ve kahramanların savaştıkları olağanüstü güce sahip yaratıkları anlatanlar.
   h) Savaş ve fetihleri anlatanlar.
   ı) İsyanları konu edinenler.
   j) Halk hikâyelerine konu olan aşkları anlatanlar.
   k) Âlim, şair, şeyh, mürşit gibi çeşitli alanlardaki önemli kişilerin hayatını konu edinenler.
   l) Toplumda iz bırakmış çoban, hizmetçi gibi kişilerin hayatı etrafında oluşmuş efsaneler.
C. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler hakkında anlatılan efsaneler.

a) Alın yazısı hakkında olanlar.

b) Ölüm ve ahret hakkında anlatılanlar.

c) Cin, peri ve ejderha ile ilgili olanlar.

d) Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar hakkında anlatılanlar.

e) Büyücü ve üfürükçü gibi olağanüstü gücü olduğu sanılan kişiler hakkında olanlar.

f) Tabiat hakkında olanlar.

g) Esrarlı bir gücü olduğuna inanılan hayvan ve bitkiler hakkında anlatılan efsaneler

D. Dinî efsaneler (Ruhi, 1994, s. 6; Sakaoğlu, 1980, s. 15; Ergun, 2002, s. 4; Güleç, 2002, s. 93; Albayrak, 2004, s. 153; Kaya, 1999, s. 303).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Yörede tespit etmiş olduğumuz efsaneleri yukarıdaki tasnifi temel alarak şu şekilde gruplandırmayı uygun gördük:

A. Yaratılış Efsaneleri

DE-1

Ecem Taşı

Güzelliği ile ünlü bir Acem kızı varmış ve bu Acem kızının güzelliği zamanla yayılarak herkesçe duyulmuş, bilinmiş. O kadar güzelmiş dünyada eşi benzeri yokmuş, bu yüzden bir yerde uzun süre kalamaz ailesiyle sürekli göç etmek zorunda kalırmış. Gittiği yerlerdeki delikanlılar ona âşık olurmuş ve onun sevgisini kazanabilmek için birbirleriyle kavga ederlermiş. Acem kızı yine bir gün ailesiyle göç etmiş, yolu Fındık'a düşmüş ve bir müddet burada yaşamış. Fındık'tan geçerken Acem kızının yerleri süpüren güzel ve parlak saçları bir taşa değmiş ve üzerinde çizgi çizgi izler bırakmış.

Bugün halk arasında Ecem taşı olarak bilinen bu taşın üzerinde bulunan ışıltılı ve saç teline benzeyen çizgilerin Acem kızının saçlarına ait olduğu düşünülmektedir (K.54).

B. Tarihi efsaneler

DE-2

Altıntop Efsanesi

Altıntop Köyünün şu anda kurulu bulunduğu yerde zamanında dağdan taştan altın çıkarmış. Burada altın madenleri varmış ve bu madenlerden top top altın çıkarılırmış. Bu sebeple buranın ismi Altıntop olmuştur. Eskiden burada yaşayan insanlar buradan göçerken top top altınları yerin altına gömüp saklamışlar. Sakladıkları yerin üzerine de işaretler koymuşlar, bu hazineler bu işaretlerin altında imiş (K.73).

DE-3

At İzi Efsanesi

Polat kasabasının giriş yolunda "Değirmen deresi" adı verilen bölgenin güneyinde bulunan kayalıkta bazı izler bulunmaktadır. Halk arasında bu izlere "at izi" demektedir.

Ünlü destan kahramanı Malatyalı Seyit Battal Gazi bir gün bu mevkide savaş halinde iken aniden düşman güçlerinin baskınına uğrar. Sayıları bir hayli fazla olan düşman savaşçılarıyla baş etmenin hem çok zor olacağını hem de çok zaman alacağını düşünen Seyit Battal Gazi, bir kurtuluş yolu arar, kocaman vadinin bir başından diğer başına atlamaya karar verir. Düşman askerlerinin şaşkın bakışları arasında atını şaha kaldırır ve vadinin karşı tarafına atlar. Halk bu kayalıktaki izlerin Seyit Battal Gazinin atının ayak izleri olduğuna inanmaktadır (K.1, K.12, K.18, K.150).

DE-4

Bıçakçı Efsanesi

Bıçakçı Köyü'ne ilk olarak yerleşen kişilerin konar-göçer olarak yaşayan kimseler olduğu düşünülmektedir. Bu kimselerin erkekleri güçlü, kuvvetli, cesur, kadınları ise hatun olurmuş. Bu insanlar demircilikle geçindikleri ve bıçak ürettikleri için de buranın ismi Bıçakçı olmuştur (K.86).

DE-5

Dedeyazı Efsanesi

Dedeyazının önceki ismi Dedefengidir. Çok önceleri burası bir fen şehriymiş ve bu yüzden buraya Dedefengi denmiş. Daha sonra ise Dedeyazı olarak değiştirilmiştir. Dedeyazıda önceleri çok sayıda Roma devrine ait kalıntılar bulunmuş. Günümüzde de

burada tarlasında, bağında, bahçesinde çalışırken toprağın altından tarihi eser bulanlar var imiş. (K.108, K.109, K.110, K.111).

DE-6

Elmalı Efsanesi

Yörede yetişen elmanın kokusu ve tadı o kadar güzelmiş ki yiyenler hayran olurmuş. Zamanla bu elmanın güzelliği yayılmış ve yöre elması sayesinde meşhur olmuş ve bundan sonra buraya Elmalı denmiş (K.105).

DE-7

Erkenek Efsanesi

Erkenek Kasabası'nın olduğu yer çok eskiden Halep yolu imiş. Buradan sık sık kervanlar geçermiş. Bölgeye ilk olarak gelip yerleşenler göçebe olarak yaşayan bir toplulukmuş. Buranın yüksek bir ovaya kurulması, karın erken yağması, kışın erken gelmesi ve çok sert geçmesi sebebiyle ilk yerleşenler "Ekinini erken ek, kışa kalırsan yanarsın." demişler ve bundan dolayı daha sonra kasabanın ismi Erkenek olmuş (K.131).

DE-8

Fındık Efsanesi

Fındık Köyü'ne il yerleşen kişinin çok ufak tefek birisi olması sebebiyle buraya Fındık denmiş. Ayrıca burasının doğal güzellikleri sebebiyle de bu ismi aldığı söylenmektedir. (K.51, K.52, K.53, K.54).

Buraya ilk yerleşenlerin Atmalı aşiretinden oldukları söylenmektedir. Atmalı aşiretinden 12 kardeş buraya gelmiş ve yerleşmiş. Bu kardeşler iki ayrı anadan imiş. Bunların altısı Gaziantep'e yerleşmiş, altısı da burada kalarak Fındık'ı kurmuş (K.54).

DE-9

Murata (Gövdeli) Efsanesi

Gövdeli Kasabasının ilk ismi olan Murata, 400 küsür yıl önce göçebe hayatı yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan bir kabilenin göç sırasında buradan geçerken, yörenin güzelliğine, suyunun ve yeşilliğinin bolluğuna hayran kalıp, yaşamak için çok güzel bir yer bulduklarını ifade etmek için kullandıkları *murada erdik* anlamında Murada/Murata sözcüğünden ortaya çıkmıştır (K.106).

DE-10

Harapşehir (Günedoğru)

1800'lü yılların sonu 1900'lerin başında bölgede çok büyük bir deprem felaketi olmuş, her yıkılmış. Bunun üzerine köye Harapşehir denmiş. Ancak daha sonraları yöre halkı "İklimi güzel, yeşilliği bol olan bu yere Harapşehir ismi yakışmıyor." diyerek Günedoğru ismini uygun görmüşler (K.122, K.124).

Burası önceleri Besni Beyleri'ne ait bir yerleşimmiş. Türkmen Ali diye bir ihtiyar Akçadağ'da ağayla husumet yaşamış ve buraya gelerek yerleşmiş. İlk olarak yerleşen de o olmuş, o zamana kadar burası boşmuş. Türkmen Ali'nin yedi oğlu varmış. Buranın toprakları bu yedi oğlanın arasında orası seni, burası benim diyerek bölünmüş. Her oğul, beğendiği yere bir taş koymuş. Burada Türkmenoğulları olarak yaşamışlar (K.122).

DE-11

Kadılı Efsanesi

Burası çok önceleri eşkıya yuvasıymış. Daha sonra buraya Kozanoğulları ve Kadığulları gelmiş ve Kozanoğulları buradan Kahramanmaraş'a gitmiş, Kadıoğulları ise kalarak buraya yerleşmiş. Bu sebeple buraya Kadılı denmiş. Bir diğer rivayete göre de burayı kuran kişin kadı olması sebebiyle köy bu ismi almıştır (K.133).

DE-12

Kurucaova Efsanesi

Kurucaova'ya ilk olarak gelenler Kuruyazı denilen yere yerleşmişler. Burasının susuz ve kurak bir ova olması sebebiyle de kasabaya Kurucaova denmiş. Burayı kuran Keyvanoğlu isminde bir ağa imiş. Bu ağa halkın tembellik yapmasına çok kızarmış ve onları sürekli cezalandırırmış. Bir gün yine aylaklık yapan bir grup halkı toplamış ve diri diri yakmış. Kalan tembellere de küllerini temizletmiş. Öldükten sonra da köylüleri kendini unutmasın diye camiye gömülmeyi vasiyet etmiş ve isteği de öldükten sonra yerine getirilmiş. Ancak o cami tamamen yıkılıp yerine yenisi yapılınca mezarı da kaybolmuş (K.140).

C. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler hakkında anlatılan efsaneler

DE-13

Alkarısı Efsanesi

Bir gün bir adam altı geliniyle birlikte burgul (bulgur) kaynatıyormuş. Önü geceye denk gelmiş. Ocakta bir kazan var iken adam gelinlerine:

"Siz gidin, yatın. Bu kazan çıkana kadar, ben ateşi kayarım." demiş. Gelinleri de gidip yatmışlar. Adam kazanın etrafında dolanırken, ocağın önünde kocaman bir karartı olduğunu görmüş. Derken gölge adamın arkasına geçivermiş. Adam birden dönerek karartıyı elinden tutmuş. Karartı da:

"Eyvah! İnsanoğlunun eline geçtim." demiş. Adam gölgeye:

"Kimsin, söyle bana, söylersen bırakırım." demiş. O söylemeyince, adam da bırakmamış. Karatıyı elinden tutmuş, evine götürmüş ve bir odaya hapsetmiş. 12 sene boyunca onu beslemiş. Bu adamın bir dokuma tezgâhı varmış. Bunda halı, kilim, çarşaf dokuyup, köylere götürerek satarmış. Çerçilik yaparmış. Mallarını eşeğinin üzerine yükler, köy köy gezerek rızkını çıkarırmış. Gittiği yerlerde adamın dokuduklarını görenler şaşırıp kalıyormuş:

"Bunu hangi tezgâhta dokudun? Nasıl böyle güzel dokumayı beceriyorsun? Nereden, kimden belledin böylesine dokumayı?" diye sormuşlar. Adam da kimseye sırrını söylememiş. 12 sene boyunca kilimini, halısını karartıya dokutmuş, onun yaptıklarını götürüp satmış. Yıllar böyle geçip gitmiş. 12 sene sonra karartı, adama yalvarmış yakarmış:

"N'olur, beni bırak da gideyim. Hem beni bırakırsan sana bir tılsım veririm." demiş. Adam karartının yalvarmalarına bir an merhamete gelmiş. Gölge adama:

"Sana bir mühür vereceğim, bir tılsımın olacak. Yedi göbeğinize kadar kimse size ilişemeyecek." demiş. Tılsımı adama vermiş:

"Ocağınızın külü herkesi iyileştirecek." demiş. Daha sonra:

"Beni götür, suya at. Suyun yüzü bulanırsa, bilin ki ben öldüm, 12 yıl sonra niye geldin? Bu kadar zaman neredeydin? diyerek sülalem beni öldürdü. Su bulanmazsa da bilin ki ben yaşamaya devam ediyorum." demiş. Adam alkarısını götürüp suya atmış, su bulanmış, anlamış ki alkarısını sülalesi hemencecik öldürmüş (K.32).

DE-14

Damkazan

Damkazan, akşamları uyumayan, geç yatan ya da yaramazlık yapan çocukları bulan bir canavardır. Dev gibi, simsiyah, şişman olan bu kadının, tırpan gibi uzun tırnakları vardır ve çocukların kokusunu alarak onların evlerinin damına konar. Çirkin tırnaklarıyla damı tırmalar ve yaramaz çocukları kaçırır (K.1, K.6, K.8, K.13).

DE-15

Şah-ı Merdan

Şah-ı Merdan Eskiköy'ün tepesinde bulunan bir ziyaretgâhtır. Önceleri Şah-ı Merdan ziyaretinin olduğu yerde bir ev varmış ve Şah-ı Merdan sık sık burada oturanın rüyasına girerek "Buradan çıkıp gidin." Demiş. Ev sahibi başlarda aldırış etmemiş. Ama bir sabah kalkınca görmüş ki evin kapısı sürekli yer değiştiriyormuş. Kapısı, önden arkaya, sağdan sola, yukarıdan aşağı dönüp durmuş. Bunun üzerine burada oturan kişi de Şah-ı Merdan'a inanmış ve evden çıkmış. Daha sonra burasını ziyaret olmuş.

Şah-ı Merdan ermiş bir kişiymiş ve bazı kişiler geceleri burada bir adam çığlığı duyuyorlarmış (K.88, K.89, K.90).

DE-16

Gelin Efsanesi

Adatepe'nin üzerinde yer alan Ulupınar denilen mevkide bulunan tek bir armut ağacının dibinde bulunan bir ziyaret olan gelin ziyareti hakkında bazı inançlar oluşmuştur. Burada yattığı düşünülen gelin, çok güzel ve ulu kişilikte bir kadındır. Bu gelini görenler dahi olmuştur. Ancak herkese görünmez, kalbi temiz olan ibadeti bol olan kimselere görünür, gülümser gidermiş (K.12).

DE-17

Karadut Efsanesi

Karadut ile ilgili bazı olağanüstü hikâyeler anlatılır. Geceleri buradan geçenler; def sesleri duyduklarını, cinlerin eğlence yaptıklarını gördüklerini, yine geceleri bu ağacın olduğu yerden göğe doğru bir ışığın parladığını söylemektedir. İnanca göre Karadut'un olduğu yerde geceleri bir deve yavrusu ortaya çıkar ve burada gezinir, hatta bunu gördüğünü iddia edenler de vardır (K.11, K.12, K.13, K.31).

DE-18

Yel Ağacı

Yöre halkı Malatya karayolu üzerinde bulunan Çığlık köyündeki Yel Ağacının altında bir hazine olduğunu düşünmektedir. Halep Yolu'nun buradan geçtiği ve kervanların buraya bir hazine gömdüğü söylenmektedir. Ancak zamanında hazineyi çıkarmak için burayı kazanların başına felaket gelmiş, o sebeple kimse tekrar kazmaya cesaret edememiş (K.80).

D. Dini efsaneler

DE-19

Baba Coşkun Efsanesi

Vaktin birinde Baba Coşkun adında kerametleri olan biri yaşamıştır. Bu kişi birçok memleket gezer, sonunda Polat Kasabası'na gelmiş ve bir tepenin üzerine yerleşmiş, burada bir müddet yaşadıktan sonra vefat etmiş. Bu şahsın mezarının bulunduğu tepeye de Baba Coşkun denmiştir. İnsanlar buraya gelir ve ziyarette bulunarak, bu şahsın aracılığıyla dilekte bulunurlar. Söylenenlere göre Baba Coşkun ve Sultan Şehmuz ziyaretleri arasında geceleri şimşek çakar gibi bir ışık parlar (K.13, K.25, K.36).

DE-20

Terzi Hoca Efsanesi

200-300 yıl önce Horosan'dan Karaterzinin ilk yerleşim yerinin olduğu bölgeye Terzi Hoca adında terzilikle uğraşan zat gelerek gelmiş. Bu kişi oldukça esmermiş. Dört oğlu varmış. Bu zat ermiş imiş, kerametleri varmış. Yöre halkı tarafından çok sevilmiş. Terzi Hocanın ört oğlu varmış, oğulları da kendine layık çocuklarmış. Daha sonra Eşkıya Rışvan dağlarda gezinip, insanlara kötülük yaptığı zaman Terzi Hoca da oğulları için korkarak dağın öteki tarafına yani bugünkü Karaterzi yerleşim alanına geçmiş (K.114, K.115, K.116, K.117, K.118, K.119, K.120).

c) Değerlendirme

Derlemiş olduğumuz 20 efsane arasında tarihi efsaneler ağırlıktadır. Bu efsanelerde Battal Gazi gibi tarihi kişiliklerin yanı sıra, yer adlarının nerden geldiği anlatılmıştır. Efsanelerde bahsi kişi ve yerler üstün özelliklere sahiptir.

3.3.4. Lakaplar

a) Türk Halk Kültürü'nde

Önceleri insanlar sahip oldukları bazı niteliklerle ilişkili olarak birtakım isim ve lakaplar almaktaydı. Bu isim ve lakaplar nesiller boyu kullanılarak sülalenin geçmişine bağlı detayları hatırlatıp insanları ayırmada, isimlerden doğabilecek yanlışları gidermede kullanılmıştır.

Günümüzde kırsal kesimde yaygın bir şekilde kullanılmaya devam eden lakaplar insanların fiziki ve karakteristik özelliklerinden, mesleklerinden şekillenmiş ve sülalelere ad olmuştur. .

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

Doğanşehir yöresinde lakap kullanımı oldukça yayındır. Derlenen lakapları şu şekilde gruplamayı uygun bulduk:

- **Fiziksel özelliklere göre verilen lakaplar:** Belioğulları (Kel Hasanlar), Cüce Kadirler (çocukken sünnet olurken nazar değmiş ve boyu kısa kalmış), Cüce Vakkaslar, Lomanlar (tıknaz olduğu için), Çil Aliler (sarışın ve çilli oldukları için), Göğ kızlar, Kara Hacılar, Karakıllılar, Kellebaşlar, Kurukafalar, Küçükler, Kır Hasanlar. Topal hafızlar.
- **Karakter özelliklerine göre verilen lakaplar:** Altıaylaklar, Anasız Kemaller, Bönler, Cinli Mustafa (çabuk sinirlendikleri için), Cikir Aliler (cimri oldukları için), Çörtoğlar (beceriksiz oldukları için), Daşovlar (taş gibi oldukları için),Kibir Aliler, Hacı Memişler, Foslar, Görmemişler, Haytalar, Kayışlar (acımasız oldukları için), Kırovlar, Lafkırlar, Sakarlar, Sarılar, Yapıcılar.
- **Mesleklere göre verilen lakaplar:** Arıcıoğulları, Bayramağalar, Çavuşoğlu, Çobanlar, Danibolar (dana besledikleri için), Demirciler, Hacı Hasan Ağalar, Hamal Bayramlar, Keyalar (kâhya), Kurt Mustovlar (kurt avcılığı yaptıkları için), Mullalılar (dedeleri hoca olduğu için), Vaizoğulları.
- **Argo ve müstehcen lakaplar:** G…tü Ağcalar, G…tü Çürükler, S..ksiz Aliler.
- **Bulundukları yere göre verilen lakaplar:** Giritli Kemaller (girit göçmeni oldukları için), Kardağlar, Koreli Hacı (Kore gazisi olduğu için),

§ **Anlamı bilinmeyen lakaplar/sülale lakapları:** Canpolatlar, Çorlolar, Hanidikler, Kadir Ağalar, Hacı Memişler, Kübüşler, Mirzanlar, Nacarlar, Noyanlar, Şahinler, Türkmenoğlulları, Üçoğlar.

c) Değerlendirme

Yörede oldukça canlı bir şekilde kullanılmaya devam eden lakapların çoğunlukla fiziksel özelliklere ve karakter özelliklerine göre verildiğini görmekteyiz. Yöre insanı müstehcen lakaplar vermekten de çekinmemiştir. Söylenen bu lakaplar halkın ince zekâsını ve mizah duygusunu yansıtmaktadır.

3.4. Anonim Halk Edebiyatı Türk Seyirlik Oyunları

3.4.1. Köy Seyirlik Oyunları

a) Türk Halk Kültüründe

Köy seyirlik oyunları çağlar boyu süren halk tiyatrosu geleneğinin günümüze gelen mirasıdır. Bu oyunlar tarih boyunca göçlerden, çeşitli kültürlerden ve birikimlerden etkilenmiştir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe bugünkü İslamiyet ve Anadolu kültürünün etkisini görüyoruz. Bu oyunlar zaman boyutunda beslenerek bugünkü şeklini almıştır. Oynandığı toplumun kültür düzeyine, zaman ve geleneğe bağlı olarak şekillenir. Seyirlik oyunları iki gruba ayırabilir:

1. Ritüel nitelikte, belirli bir takvimi olan işlevsel oyunlar
2. Evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar (Artun, 2008b, s. 17).

Ritüel kökenli oyunlarda şenlik, büyü, bolluk ve bereket motifleri iç içedir. Taklit eylem ve toplu katılma doğaya karşı korunmadır. Bu tür oyunlar eski-yeni, iyi-kötü, bolluk-kıtlık, yaz-kış, ak-kara, güçlü zayıf gibi çatışmalar üzerine kurulur. Eğlence amaçlı oyunlarda ise topluluğu eğlendirmek amacı güdülür. Oyunlarda toplumun eksik yönleri ele alınır, bozuk kişilikler alaya alınır. Kelime oyunlarından yola çıkılarak espriler yaratılır. Oyunlarda kılık değiştirilir, belli bir dekor yoktur. Kostüme çok önem verilir (Artun, 2008b, s. 17-18).

Doğanşehir yöresi köy seyirlik oyunlarını Erman Artun'un tasnifinden yola çıkarak değerlendirmeyi uygun bulduk:

1. Töresel ya da büyüsel oyunlar
2. Sadece eğlence için oynanan oyunlar
3. Müzik ve danslı sözsüz oyunlar
4. Müzikli danslı ve türkülü oyunlar (Artun, 2008, s. 200).

b) Doğanşehir Halk Kültürü'nde

1. Töresel ya da büyüsel oyunlar

DSO-1

Karı-koca Oyunu

Geniş bir alana büyükçe bir ateş yakılır. Herkes etrafında dolanır. İki kişi karı-koca kılığına girer. Birisi düğün sahibinin elbiselerini giyer, "Altı benim, üstü kayın." diyerek ateşin etrafında dolaşıp atlayarak, elbiseyi yakarmış gibi yapar. Karı-kocanın arasında gülünç konuşmalar olur, herkes güler, eğlenir (K.139).

DSO-2

Gelin Kaçırma Oyunu

Oyunun oynandığı yer genellikle köy meydanıdır. Bu oyunda erkekler kadın kılığına girer. Biri gelin yapılır, süslenir. İçlerinden sesi güzel olan biri ağa seçilir. Ağaya şalvar giydirilir, kasket takılır. Bir grup erkek gelini ister, babası kızını vermeyince gelini alıp kaçırırlar. Ağa peşlerine düşer, onları kovalar. Kızı bırakmazlar. Ancak ağa güzel bir türkü söyleyince gelin bırakılır (K.1, K.29).

DSO-3

Domuz Oyunu

Bu oyun damların üzerinde oynanır. Buraya odular yığılır ve büyük bir ateş yakılır. İki kişi öküz kılığına girer. Çaputtan ya da ipten kuyruk yapar, boyunlarına çan takarlar. Ateşin yanı başında da yere saman konur ve içine mısır ekilerek tarla yapılır. Beş-altı adam da üstlerini çıkararak domuz kılığına girer. İki-üç kişi de çiftçi olur, eline temsili olarak yapılan sopadan silahını alır ve mısırları beklemeye başlar. Bu sırada domuz olanlar da tarlaya saldırmaya çalışır. Domuzlar gelince havaya ateş edilir. Domuzlar saldırı gibi yapar, çiftçiler de onları silahıyla kovalar (K.139).

2. Sadece eğlence için oynanan oyunlar

DSO-4

Halbur Oyunu

Düğünde bir grup erkek tarafından oynanır. Halay başının elinde kalbur olur. Oyunu oynayan kişiler önce bir halay çeker. Ardından bir daire biçimini alırlar. Halay kalburu ortaya koyar ve halay çekenler sırayla halburun içinde düşmeden oynamaya çalışır. Bu sırada müzik çalmaya devam eder. Müziğin yavaştan hızlıya doğru ilerler. Düşmeden oynayana oğlan evinden biri para takar. Düşen kişi ise dövülerek halaydan çıkarılır. Son halaycı kalana kadar oyun devam eder. Bu sırada izleyiciler de onlara tempo tutar (K.1, K.28, K.29).

DSO-5

Cirit

Yörede düğünlerin vazgeçilmez oyunlarından biri olan cirit günümüzde oynanmamaktadır. Cirit için erkekler iki gruba ayrılır ve yan yana dizilir. Ellerinde cirit denilen uzun değneklerle atın üzerinde beklerler. Oyun aralarında mesafe olan bir grubun ciritle diğer gruba değmesiyle başlatılır. Burada değneğin ata değil, oyuncu kişiye vurulması gerekir. Atılan cirit oyuncuya değerse yenmiş olur, cirit yiyen kişi hemen cirit atan kişinin peşine düşer ve aynı şekilde vurursa kazanır grubuna dönerek oyuna devam eder, vuramazsa yenilmiş olur. Cirit ata isabet ederse oyundan çıkar. Yenilen grup tüm köye yemek verir, ya da kazanan tarafa büyük bir ödül verir (K.6, K.8, K.18, K.28, K.101, K.122, K.124).

DSO-6

Yüzük/Fincan/Kömür Oyunu

Bu oyun düğünlerde erkekler arası eğlencelerde, uzun kış gecelerinde köy odalarında toplanan erkekler tarafından oynanmaktadır. Yüzük oyununda yedi tane fincan bir tepsiye dizilir. İçlerinden birinin altına yüzük konarak fincanlar ters kapatılır. Oyuna başlamadan oyunu oynayacaklar kendi aralarında iki gruba ayrılır ve kaybedenin hangi cezayı alacağına karar verilir. Bu ceza; kömbe yedirmek, at vermek olabildiği gibi, kaybeden kişinin yüzünün kömürle boyanarak Arap yapılıp köyde dolaştırmak, eşek olup üzerine binip köyde gezmek, vb. gibi ilginç durumlarda bulunmak da olabilir (K.2, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.17, K.18, K.28, K.29, K., K.43, K.47, K.62, K.66,

K.69, , K.K.72, K.75, K.80, K.81, K.84, K.86, K.90, K.101, K.107, K.108, K.109, K.110, K.111, K.115, K.117, K.131, K.132, K.144, K.145).

3. Müzikli ve danslı sözsüz oyunlar

DSO-7

Kartal Oyunu

Davul-zurna eşliğinde genellikle kız tarafının evinde oynanan bir oyundur. Bütün oyuncular halay çeker. Ardından ortaya bir çul serilir ve damadın erkek kardeşi, amcasının oğlu, vs. gibi yakın bir akrabası ite-kaka getirilerek bu çulun üzerine yatırılır. Burada yatan kişinin kımıldamaması gerekir, eğer kımıldarsa dayakla cezalandırılır. Bu kimse bir ölüyü canlandırır. Ardından kartal oyunun müziği başlar. Erkekler daire biçimini alır ve birer kartalı canlandırarak kollarını iyice açar ve müziğin ritmine uygun hareketler yaparlar. Döne döne ölünün başına gelerek bir helteleşirler (itişip kakışırlar-dalaşırlar). Ölü gibi yatan kimse bir fırsatını yakalar da kaçmayı başarabilirse kurtulur. Ancak bu çok yaşanan bir durum değildir. Ölüyü temsil eden kişi çoğunlukla kaçamaz ve temsili olarak onu yer, üzerini başını parçalarlar (K.6, K.8, K.28, K.29).

DSO-8

Sin Sin Oyunu

Sin sin oyunu da düğünlerde oynanan bir seyirlik oyundur. Adını yakılan büyük ateşten alır. Sin sin ateşi genişçe bir alanda yakılır. Bu oyunda da davul-zurna çalar ve oyuncular sin sin ateşinin etrafında daire halinde dizilerek müzik eşliğinde dans eder. Oyunu başlatmak isteyen genç öne çıkar ateşin yanına kadar yaklaşarak ritmik hareketler yapar. Bu sırada arkadan gelen diğer oyuncu ona sertçe vurur ve kaçar. Darbeyi alan kişi de hemen koşarak onu yakalamaya çalışır. Yakalayabilirse oyunu kazanır, yakalayamazsa oyundan atılır. Oyun son kişi kalana kadar devam eder. Oyunu kazanan kişiye ödül verilir (K.6, K.7, K.8, K.10, K.54, K.62, K.66, K.95, K.96, K.98, K.101, K.102, K.104, K.106, K.107, K.108, K.109, K.110, K.114, K.115, K.116, K.120, K.122, K.123, K.124).

DSO-9

Hokoku

İki grup delikanlı tarafından oynanır. Gençler sırayla karşı karşıya gelirler ve sadece ayaklarını, tekmelerini kullanarak birbirlerini düşürmeye çalışırlar. Tekvando benzeri bir oyunudur (K.6, K.8).

DSO-10

Tura-tura Oyunu

Yörede mahalle yerine oba terimi kullanılmaktadır. Bu oyun düğünlerde oynanmaktadır. Aşağı oba ve yukarı obanın gençleri iki gruba olarak ayrılır. Köy meydanında oynar. Davul-zurna bir tarafta çalar. Üstlerindeki kıyafeti çıkaran gençler, pantolonları ile kalırlar, oyunun ilk şartı budur. Diğer ise ellerine aldıkları kıvırdıkları urganları suya batırmaktır. Bu ipe tura denir. Herkes elinde turası, kollarını havaya kaldırarak müzik eşliğinde oynar. Arkadan gelen kalın urganla rakibinin sırtına şap diye vurur. Oyunun şartlarından biri de sadece arkadan vurmaktır. İp darbesi vücudun ön kısmına gelirse, urganı vuran oyundan atılır. Bu sırada gençler birbirini kovalar, evlerin damlarına kadar çıkılır. Yakalayıp yenince turayı alır ve öne geçer. Vücutta kalıcı yara izleri bırakabilen sert bir oyundur. (K.2, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.17, K.18, K.28, K.29, K. K.43, K.47, K.54, K.56, K.57, K.62, K.69, K.72, K.75, K.81, K.84, K.94, K.95, K.96, K.98, K.99, K.100, K.101, K.102, K.103, K.104, K.113, K.114, K.115, K.116, K.117, K.118, K.119, K.120, K.123).

c) Değerlendirme

Doğanşehir yöresinde oynanan bu seyirlik oyunların çok azı günümüzde hala oynanmaya devam etmektedir. Bazıları ise özel günlerde nadiren oynanmaktadır. Bu oyunlar arasında Sin sinin Şamanizm inancının bir uzantısı olduğu açıktır. Cirit de Orta Asya Türk kültürünün bir kalıntısı görünümündedir.

Oyunlar genellikle düğün eğlencelerinde icra edilmektedir. Yörede oynanan oyunlar arasında yer alan DSO-1, DSO-2 ve DSO-3 töresel ve büyüsel bir nitelik arz etmektedir. Bu oyunlarda kılık değiştirme, taklit ve aksesuar kullanımı dikkat çekicidir ve halk tiyatrosuna örneğidirler. Sadece eğlence amaçlı oynanan oyunlar halbur, cirit ve yüzük oyunlarıdır. DSO-7, DSO-8, DSO-9, DSO-10 ise müzikli, danslı ve sözsüz oyunlar sınıfına girmektedir.

Doğanşehir yöresi seyirlik oyunlar bakımından oldukça zengindir. Bu oyunlar başlangıçta faklı amaçlarla ortaya çıkmıştır, ancak sonradan eğlence yönleri daha baskın hale gelmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Tezimizde öncelikle, araştırma sahamız olan Doğanşehir ilçesinin tarihi ve coğrafi özellikleri, nüfusu, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısını inceledik. Ardından Doğanşehir ilçesinde varlığını tespit ettiğimiz; geleneksel geçiş dönemleri sırasında uygulanan pratikler, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve buna ek olarak manzum, manzum-mensur ve mensur ürünler ürünler gibi toplumun kültürel ve geleneksel yapısını yansıtan uygulamaları değerlendirerek yörenin Türk kültürü içerisindeki yerini belirlemeye çalıştık.

Çalışmamızla oldukça zengin ve renkli bir halk kültürüne sahip olan Doğanşehir İlçesinin, öncelikle Doğu Anadolu kültürü, sonra da Anadolu kültüründeki yerini belirleyip geleneksel değerlerin kayıt altına alınarak unutulmamasını, gelecek kuşaklara aktarılmasını ve yöreyle ilgili yapılacak olan diğer çalışmalara katkıda bulunmayı amaçladık.

Malatya İli Doğanşehir İlçesi'nde, merkez ilçe, dört mahalle, altı belde ve 30 köy bulunmaktadır. Bu yerleşim birimlerini daha çok örneklem alma yöntemi ile çalışmamıza en uygun olduğunu düşündüğümüz dört mahalle, altı belde ve 20 köyü gezerek, kaynak kişilerle bizzat görüşme yaparak derleme yaptık.

Derleme yapacağımız kaynak kişileri belirlerken, yörenin kültürel değerlerini iyi bilen ve bölgeyi iyi tanıyan kişilerden ve geleneği yaşatmaya gönüllü olan kimselerden yararlanmaya dikkat ettik. Bu nedenle, derleme çalışmamızda doğru bilgiye ulaşmak için köyünden hiç ayrılmamış ya da kısa süreli ayrılmış, yaşlı, öğrenim görmemiş veya öğrenimi düşük olan kişilerden yararlandık ve bunun sonucunda 150 kaynak kişi ile görüşme yaptık. Kaynak kişilerle görüşme sırasında, kamera, fotoğraf makinesi ve ses kayıt cihazlarından faydalandık.

Derlediğimiz malzemeyi halk kültürü ve anonim halk edebiyatı ürünleri başlıkları altında topladık. Her bölüm başlığının sonunda derlediğimiz malzemeleri değerlendirmeye tabi tuttuk.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırma alanının tarihi, coğrafyası, nüfusu ve ekonomik yapısı, sosyo-kültürel yapısına yer verdik ve bu bilgiler ışığında ilçeyi genel bir değerlendirmeye tabi tuttuk.

Araştırmamızda Doğanşehir halk kültürü bünyesinde İslâmiyet öncesi inanç izlerinin varlığını ve uzantılarını birçok örnekleriyle tespit ederek ilgili yerlerde değerlendirdik. Geçiş dönemlerinde uygulanan pek çok pratiğin köken olarak Orta Asya Türk kültürüne ve Anadolu'daki eski medeniyetlere kadar uzandığını söylemek mümkündür. Pek çok eski inanç ve pratiğin ise İslami bir renge bürünerek geleneği devam ettirdiğini görmekteyiz. İkinci bölümde işlenen konuların öncelikle Türk dünyası ve Anadolu Türkleri arasındaki örneklerinden bahsedilmiştir. Bu örnekler batıdan doğuya doğru bir sıra gözetilerek verimiştir.

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğumla ilgili adet ve inanmaların İslam öncesi inançlarla ortak paydada buluştuğu sonucuna vardık. Doğumla ilgili olay ve durumlar karşısında yöre insanı gelişen tıbbi olanakların yanı sıra geleneğin kılavuzluğundan da yararlanmaya devam etmektedir. Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası dönemde işlediğimiz tüm basamaklarda bahsi geçen adet, inanma ve uygulamalar eski Türkler'den günümüze uzanan birer kalıntı görünümündedir. Yörede özellikle türbe ve yatır ziyaretleri ile adak ve kurban inancı canlılığını günümüzde de korumaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyen çocuğu geç konuşan ya da yürüyen kadınlar, yöredeki ziyaretlere giderek, adak adayıp ağaç dallarına çaput bağlamakta, bezden yaptıkları temsili bebek beşiklerini asmakta, mum yakarak çocuklarının sağlığı için dua etmektedirler. Bu da "atalar kültü" ve "ağaç kültünün" yöredeki geçerliliğini ortaya koymaktadır. Ziyaret toprağı da büyüsel nitelikli bir sağaltma aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede çeşitli hastalıkları tedavi etmek amacıyla başvurulan sağaltma merkezleri arasında yer alan ocaklar, diğer rahatsızlıklarda olduğu gibi kısırlığı gidermede, albasmasından korunmada, aydaş çocuğun tedavisinde kullanılmaya devam edilmektedir. Ocaklıdan alınan bir yiyeceğin ya da içeceğin şifasından yararlanılmaktadır.

Doğanşehir ilçesi düğün ile ilgili uygulamalardan başlık parası verme, düğün sonrası sabahlık adı verilen ziyarette bulunmanın ve gelinlik etme adetlerinin tamamen ortadan kalktığını tespit ettik.

İnsanoğlunun kaçınılmaz sonu olan ölüm olayında ve konuya bağlı alt başlıklarda bahsi geçen uygulamalar din kaynaklıdır. Öleceği düşünülen kişinin can vermesini kolaylaştırmak amacıyla Kur'an-ı Kerim okunmasının yanı sıra ölünün yıkanması, kefenlenmesi ve cenaze namazının kılınması işlemleri de dine uygun işlemlerdir. Ölüm olayı gerçekleştikten sonra ölen kişinin cansız bedenine gösterilen önem dikkati çekmektedir. Ölen kişinin Azrail ile mücadele ettiği, adeta savaştığı,

ancak Azrail'e yenik düştüğüne inanılır ve ölünün bedeni sarsılmamaya özen gösterilir. Yörede Azrail aslana benzetilmektedir; pençe vurduğu kişinin sonu ölüm olacaktır. Ölen kimse, yakınları ile son kez görüşüp vedalaşması için kısa bir süre bekletilir. Bu gibi durumların dışında ölüyü vakit geçirmeden gömmek gerekir. Akşam vakti yerin mühürlü olduğu, yatan kişiyi kabul etmeyeceği düşünceleriyle gömülmemesi olayının animizm ve toprak kültüyle de ilişkisi olduğu görülmektedir.

Başka ölüm olayı yaşanmasın, ölünün vücudu çabuk katılaşsın diye yapılan oklava ya da kaşık kırmak âdeti ile mezarlığa ağaç dikme işlemleri yine ağaç kültü ile yakından ilişkili pratiklerdendir. Ölen kişinin söylediği kötü sözler için "küfür parası" dağıtmak, ölen kişinin günahlarını azaltmak, ruhunu rahatlatmak için "nohut okuma" yapılması varlığını tespit ettiğimiz ilginç uygulamalardandır. Ayrıca mezarlık ziyaretleri sırasında üç İhlas suresi, bir Fatiha okuyarak ölen kimsenin mezarlığının etrafında dönmek ölen kişinin ziyaretçisini görmesini sağlayacak bir işlem olarak uygulanmaktadır.

Yörede doğum, evlenme gibi konularda kadınların; ölüm, sünnet, askerlik konularında ise erkeklerin geleneğin temsilcisi ve yürütücüsü konumunda olduğunu gözlemledik.

Saha çalışmamız sırasında 19 adet yatır ve ziyaret merkezinin varlığını tespit ettik. Yöredeki bu ziyaretlerin neredeyse tamamına yakınının dağ ve tepelerin üzerinde bulunması, bulundukları mekâna kendi isimlerini vermiş olmaları ve bu yerlerin kutsal kabul edilmeleri ise İslam öncesi inanç sisteminde yer alan dağ-tepe kültü kaynaklı olduğunu göstermektedir. Bunun dışında Doğanşehir halk inancında Hızır'ın oldukça önemli bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür.

Yörede nevruz kutlamaları ve koç katımı çok uygulanmamakla birlikte bereket törenleri oldukça dikkat çekicidir. Çiğdem bayramı, Hıdrellez, kar kaldırma töreni, yağmur yağdırma törenleri, kış yarısı oyunları uygulanışları bakımından dikkate değerdir. İlçe inanç yapısında yer alan tabiat olayları, hayvanlar, nazar, büyü ile ilgili pek çok farklı uygulama tespit edilmiştir.

Doğanşehir halk mutfağında yer alan yemekler Kafkas Türkleri'nin mutfağı ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Yapılan yemekler arasında kömbenin özel bir önemi vardır. Kız isteme törenlerinde kızın verilip verilmeyeceğinin anlaşılmasında, Hıdrellez kutlamalarında, hastalıkları sağaltmada, köy odalarında yapılan eğlencelerde kömbe fonksiyonel olarak kullanılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü kısmında yer alan anonim halk edebiyatı ürünlerini sayısal olarak sıralayacak olursak; 26 türkü, 127 mani, 18 ninni, 82 ağıt, 29 tekerleme, 29 bilmece, 123 atasözü, 163 deyim, 1 halk hikâyesi, 79 alkış, 84 kargış, 15 masal, 9 fıkra, 20 efsane, 300 adet yöreye özgü kelime ve 10 adet seyirlik oyun bulunmaktadır. Derlemiş olduğumuz malzemeleri sınıflandırmaya tabi tuttuk. Bütün bu ürünler yörenin sözlü kültürünün oldukça zengin olduğunu göstermektedir. Bu ürünler arasında yer alan türküler Arguvan türküsü adıyla bilinesine rağmen yörede Polat Havası denilen türkülerdir. Ayrıca ağıtların çoğunun anonimleştiğini söylemek mümkündür. Yöreye ait atasözleri ve deyimleri derlerken özellikle yöreye özgü olanları vermeye çalıştık.

Yöreye ait anomim halk edebiyatı ürünlerinin bolluğu, yöre halkının duygu dünyasının zenginliğini, söz söylemede ve duygularını dile getirmede sahip olduğu hüneri sergilemektedir. Derlemiş olduğumuz bu malzemeler aynı zamanda yöre insanın yaşamış olduğu acıları, üzüntüleri, sevinçleri, olaylar karşısındaki tutumunu da yansıtmaktadır.

Çalışmamız neticesinde millet olarak varolmayı ve bu varoluşu devamlı kılmayı sağlayan kültür ve buna bağlı unsurların Doğanşehir halk kültüründeki izlerini tespit ederek kayıt altına aldık ve bu şekilde korumaya çalıştık. Yörenin saklı kalmış zengin ve oldukça renkli olan kültürel detaylarını açığa çıkararak hem bütün bunları gelecek kuşaklara aktarmak hem de yöre ile ilgili yapılacak olan çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlıyoruz.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

K1: Mustafa Demiralp, 56 yaşında, ilkokul mezunu, esnaf, Doğanşehir İlçesi-Merkez, Haziran/2011

K2: Duran Karatepe, 73 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Doğanşehir İlçesi-Merkez, Haziran/2011

K3: Naciye Karatepe, 69 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Doğanşehir İlçesi-Merkez, Haziran/2011

K4: Hayri Şahin, 78 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Doğanşehir İlçesi-Merkez, Haziran/2011

K5: Sabiha Şahin, 70 yaşında, okuryazarlığı var, ev hanımı, Doğanşehir İlçesi-Merkez, Haziran/2011

K6: Tahsin Topal, 69 yaşında, ilkokul mezunu, muhtar, Doğanşehir İlçesi-Merkez, Haziran/2011

K7: Ahmet Kuzucu, 65 yaşında, ortaokul mezunu, arzuhalci, Doğanşehir İlçesi-Merkez, Haziran/2011

K8: Hikmet Karaman, 71 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Doğanşehir İlçesi-Merkez, Haziran/2011

K9: Hasan Ürkmez, 42 yaşında, lise mezunu, tornacı, Doğanşehir İlçesi-Merkez, Haziran/2011

K10: Kadir Kılıç, 51 yaşında, üniversite mezunu, veteriner, Doğanşehir İlçesi Merkez, Haziran/2011

K11: Raife Demiralp, 98 yaşında, okuryazarlığı var, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K12: Lütfiye Demiralp, 82 yaşında, okuryazarlığı yok, ebe, Polat Kasabası, Haziran/2011

K13: Rahime Demiralp, 76, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K14: Naime Akkoyun, 76 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K15: Zeynep Demiralp, 75 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K16: Hatice Dinçer, 84 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K17: Ahmet Şen, 76 yaşında, okuryazarlığı yok, tüccar, Polat Kasabası, Haziran/2011

K18: Hasan Demiralp, 67 yaşında, okuryazarlığı var, çiftçi, Polat Kasabası, Haziran/2011

K19: Naime Öksüz, 73 yaşında, okuryazarlığı yok, aşçı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K20: Naime Kurukafa, 70 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K21: Güllü Kurukafa, 68 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K22: Asiye Demiralp, 61 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K23: Seher Demirci, 45 yaşında, okuryazarlığı var, çiftçi, Çavuşlu Köyü, Haziran/2011

K24: Leyla Şen, 53 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K25: Ayşe Coşkun, 85 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K26: Döndü Günaydın, 76 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K27: Melahat Meral, 75 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K28: Sabri Mumcu, 83 yaşında, ilkokul mezunu, tüccar, Polat Kasabası, Haziran/2011

K29: Tevfik Kurt, 67 yaşında, ilkokul mezunu, tüccar, Polat Kasabası, Haziran/2011

K30: Tülay Orman, 56 yaşında, ortaokul mezunu, terzi, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K31: Neriman Demiralp, 51 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K32: Güneş Şahin, 40 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı-al ocağı, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K33: Serpil Aylantekin, 40 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K34: Hatice Peker, 28 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Doğanşehir İlçesi-Merkez, Haziran/2011

K35: Melahat Karakaş, 70 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Haziran/2011

K36: Vetalet Şahin, 43 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Sürgü Kasabası, Temmuz/2011

K37: Şahin Şahin, 51 yaşında, ortaokul mezunu, inşaat ustası, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K38: Selda Şahin, 14 yaşında, 8. Sınıf öğrencisi, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K39: Veli Aktaş, 41 yaşında, lise mezunu, çiftçi, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K40: Naime Aktaş, 38 yaşında, ilkokul mezunu, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K41: Deniz Aktaş, 14 yaşında, 8. Sınıf öğrencisi, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K42: Sultan Demirci, 76 yaşında, okuryazarlığı var, ev hanımı, Temmuz/2011

K43: Hasan Peker, 78 yaşında, çiftçi, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K44: Öznur Peker, 64 yaşında, okuryazarlığı yok, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K45: Hatice Fırat, 47 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K46: Hüsne Şahin, 76 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K47: Asım İnan, 73 yaşında, ilkokul mezunu, semerci, Polat Kasabası, Haziran/2011

K48: İsminur Yaşar, 50 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K49: Zeynep Kurt, 90 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K50: Meryem Kurt, 82 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K51: Ali Gözübüyük, 92 yaşında, okuryazarlığı, Fındık Köyü, Temmuz/2011

K52: Meryem Çelebi, 70 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Fındık Köyü, Temmuz/2011

K53: Erdal Çelebi, 32 yaşında, lise mezunu, çiftçi, Fındık Köyü, Temmuz/2011

K54: İbrahim Canpolat, 48 yaşında, ilkokul mezunu, muhtar, Fındık Köyü, Temmuz/2011

K55: Meryem Kurt, 45 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K56: Duran Kıran, 58 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K57: Hasan Varol, 74 yaşında, okuryazarlığı yok, emekli, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K58: Abdülaziz Özgüroğlu, 36 yaşında, lise mezunu, çiftçi, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K59: Beyhan Özgüroğlu, 37 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K60: Nuriye Özgüroğlu, 10 yaşında, 4. Sınıf öğrencisi, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K61: Yusuf Akbıyık, 43 yaşında, lise mezunu, çiftçi, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K62: Mehmet Gencer, 71 yaşında, okuryazarlığı var, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K63: Sultan Gencer, 70 yaşında, okuryazarlığı yok, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K64: Hacı Kıran, 25 yaşında, üniversite mezunu, öğretmen, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K65: İbrahim Kıran, 57 yaşında, ilkokul mezunu, muhtar, Çavuşlu Köyü, Temmuz/2011

K66: Hüseyin Bakay, 66 yaşında, okuryazarlığı var, emekli, Topraktepe Köyü, Temmuz/2011

K67: Asuman Karakaş, 28 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, Topraktepe Köyü, Temmuz/2011

K68: İsmail Bakay, 34 yaşında, üniversite mezunu, öğretmen, Topraktepe Köyü, Temmuz/2011

K69: İsmail Daysal, 68 yaşında, okuryazarlığı var, esnaf, Topraktepe Köyü, Temmuz/2011

K70: Arife Karabay, 52 yaşında, üniversite mezunu, emekli öğretmen, Topraktepe Köyü**,** Temmuz/2011

K71: Hatice Doğan, 55 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Topraktepe Köyü, Temmuz/2011

K72: Mustafa Bazol, 63 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Topraktepe Köyü, Temmuz/2011

K73: Nebahat Küçük, 43 yaşında, yüksekokul mezunu, ev hanımı, Altıntop, Temmuz/2011

K74: Ayşe Coşkun, 40 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Polat Kasabası, Temmuz/2011

K75: Mustafa Bazol, 63 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Topraktepe Köyü, Temmuz/2011

K76: Sultan Bazol, 63 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Topraktepe Köyü, Temmuz/2011

K77: Ali Toraman, 56 yaşında, çiftçi, ilkokul mezunu, çiftçi, Çığlık Köyü, Ağustos/2011

K78: Sultan Yıldırım, 85 yaşında, ev hanımı, okuryazarlığı yok, Çığlık Köyü, Ağustos/2011

K79: Mustafa Yıldırım, 51 yaşında, çiftçi, ilkokul mezunu, Çığlık Köyü, Ağustos/2011

K80: İbrahim Yıldırım, 70 yaşında, okuryazarlığı yok, çiftçi, Çığlık Köyü, Ağustos/2011

K81: Yaşar Ürkmez, 70 yaşında, okuryazarlığı var, dağlama ocağı, çiftçi, Yolkoru Köyü, Eylül/2011

K82: Şefika Ürkmez, 55 yaşında, ilkokul mezunu, karınca ocağı, ev hanımı, Yolkoru Köyü, Eylül/2011

K83: Hanım Coşar, 78 yaşında, okuryazarlığı yok, bezeme ocağı, ev hanımı, Yolkoru Köyü, Eylül/2011

K84: Hasan Yılmaz, 83 yaşında, Köy Enstitüsü mezunu, öğretmen, Polatdere Köyü, Eylül/2011

K85: Sakine Doğan, 95 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polatdere Köyü, Eylül/2011

K86: Mehmet Karaca, 75 yaşında, okuryazarlığı yok, Bıçakçı Köyü, Eylül/2011

K87: Fadime Karaca, 70 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Bıçakçı Köyü, Eylül/2011

K88: Nebahat Hatun, 45 yaşında lise mezunu, ev hanımı, Eskiköy Köyü, Ağustos/ 2011

K89: Ali Hatun, 44 yaşında, üniversite mezunu, gıda mühendisi, Eskiköy Köyü, Ağustos/2011

K90: Mehmet Şahin, 73 yaşında, okuryazarlığı yok, çiftçi, Eskiköy Köyü, Ağustos/2011

K91: İzzettin Şengönül, 57 yaşında, ortaokul mezunu, çoban, Eskiköy Köyü, Ağustos/2011

K92: Fatma Hatun, 88 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Eskiköy Köyü, Ağustos/2011

K93: Sultan Şahin, 80 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Eskiköy Köyü, Ağustos/2011

K94: Ömer Ergen, 72 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K95: İdris Ergen, 52 yaşında, üniversite mezunu, öğretmen, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K96: Mustafa Peker, 59 yaşında, üniversite mezunu, emekli öğretmen, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K97: Halis Mercimek, 36 yaşında, ilkokul mezunu, esnaf, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K98: Celal Karahan, 57 yaşında, yüksekokul mezunu, emekli astsubay, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K99: Hakan Güney, 53 yaşında, yüksekokul mezunu, emekli polis, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K100: Bekir Sülü, 53 yaşında, üniversite mezunu, öğretmen, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K101: Kemal Kubat, 66 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K102: Mehmet Mercimek, 59 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K103: Hurşit Demirci, 62 yaşında, lise mezunu, emekli, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K104: Haydar Ergen, 68 yaşında, üniversite mezunu, emekli öğretmen, Söğüt Kasabası, Eylül/2011

K105: Nahide Yardımcı, 40 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Elmalı Köyü, Eylül/2011

K106: Şerif Sarıbaş, 102 yaşında, okuryazarlığı yok, emekli, Gövdeli Kasabası, Eylül/2011

K107: Mustafa Diler, 66 yaşında, okuryazarlığı var, çiftçi, Dedeyazı Köyü, Ağustos/2011

K108: Aziz Kızıl, 72 yaşında, okuryazarlığı yok, ocaklı kişi, çiftçi, Dedeyazı Köyü, Ağustos/2011

K109: Cebrail Aktan, 64 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Dedeyazı Köyü, Ağustos/2011

K110: Mahmut Aslan, 70 yaşında, okuryazarlığı yok, çiftçi, Dedeyazı Köyü, Ağustos/2011

K111: : Halil Aktan, 64 yaşında, okuryazarlığı var, çiftçi, Dedeyazı Köyü, Ağustos/2011

K112: Hüseyin Şenol, 84 yaşında, ilkokul mezunu, kırık-çıkıkçı, çiftçi, Dedeyazı Köyü, Ağustos/2011

K113: Seyit Cintay, 60 yaşında, okuryazarlığı var, çiftçi, Karaterzi Köyü, Eylül/2011

K114: Mehmet Ali Erdem, 74 yaşında, okuryazarlığı yok, çiftçi, Karaterzi Köyü, Eylül/2011

K115: Mustafa Karakış, 63 yaşında, ilkokul mezunu, muhtar, Karaterzi Köyü, Eylül/2011

K116: Hüseyin Turaç, 83 yaşında, okuryazarlığı var, emekli, Karaterzi Köyü, Eylül/2011

K117: Hüseyin Çakır, 50 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Karaterzi Köyü, Eylül/2011

K118: Abuzer Karakış, 61 yaşında, yüksekokul mezunu, öğretmen, Karaterzi Köyü, Eylül/2011

K119: Rıza Sözen, 63 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Karaterzi Köyü, Eylül/2011

K120: Ahmet Çakmak, 69 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Karaterzi, Eylül/2011

K121: Hasan Türkmenoğlu, 65 yaşında, İlkokul mezunu, çiftçi, Karaterzi, Eylül/2011

K122: Nevzat Akbaş, 69 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Günedoğru Köyü, Eylül/2011

K123: Abuzer Çakkaş, 85 yaşında, okuryazarlığı yok, emekli, Günedoğru Köyü, Eylül/2011

K124: Hüseyin Çakır, 76 yaşında, üniversite mezunu, mali müşavir, Günedoğru Köyü, Eylül/2011

K125: Mehmet Çakır, 82 yaşında, okuryazarlığı var, emekli, Günedoğru Köyü, Eylül/2011

K126: Sefer Çubuk, 80 yaşında, okuryazarlığı yok, emekli, Günedoğru Köyü, Eylül/2011

K127: Abdurrahman Türkmenoğlu, 67 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Günedoğru Köyü, Eylül/2011

K128: Mehmet Çubuk, 78 yaşında, okuryazarlığı yok, emekli, Günedoğru Köyü, Eylül/2011

K129: Mehmet Öztürk, 82 yaşında, okuryazarlığı yok, emekli, Günedoğru Köyü, Eylül/2011

K130: Meryem Akbaş, 70 yaşında, okuryazarlığı var, ev hanımı, Günedoğru Köyü, Eylül/2011

K131: Hasan Can, 78 yaşında, okuryazarlığı yok, emekli, Erkenek Kasabası, Eylül/2011

K132: Gül Ürkmez, 75 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Erkenek Kasabası, Eylül/2011

K133: Osman Sancar, 81 yaşında, okuryazarlığı yok, Kadılı Köyü, Eylül/2011

K134: Meryem Sancar, 75 yaşında, okuryazarlığı yok, Kadılı Köyü, Eylül/2011

K135: Ali Aslan, 71 yaşında, okuryazarlığı var, Kadılı Köyü, Eylül/2011

K136: Hikmet Kara, 75 yaşında, okuryazarlığı var, Kapıdere Köyü, Eylül/2011

K137: Ayşe Yılgazi, 65 yaşında, okuryazarlığı yok, Kapıdere Köyü, Eylül/2011

K138: İbrahim Tansök, 83 yaşında, okuryazarlığı yok, Kurucaova Köyü, Eylül/2011

K139: Gaffar Motur, 75 yaşında, okuryazarlığı var, Kurucaova Köyü, Eylül/2011

K140: Osman Aslan, 90 yaşında, okuryazarlığı yok, Kurucaova Köyü, Eylül/2011

K141: Rahime Aslan, 84 yaşında, okuryazarlığı yok, Kurucaova Köyü, Eylül/2011

K142: Ahmet Tatlı, 80 yaşında, okuryazarlığı var, Küçüklü Köyü, Ağustos/2011

K143: Ahmet Batur,78 yaşında, okuryazarlığı yok, Örencik Köyü, Ağustos/2011

K144: Ali Kılıçarslan, 87 yaşında, okuryazarlığı yok, emekli, Yuvalı Köyü, Ağustos/2011

K145: Hasan Kalı, 63 yaşında, okuryazarlığı var, emekli, Yuvalı Köyü, Ağustos/2011

K146: Feride Kılıçarslan, 48 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yuvalı Köyü, Ağustos/2011

K147: Zeliha Çelebi, 74 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Yuvalı Köyü, Ağustos/2011

K148: Yaşar Aksoy, 56 yaşında, lise mezunu, emekli, Polat Kasabası, Eylül/2011

K149: Zeynep Demir, 70 yaşında, okuryazarlığı yok, ev hanımı, Polat Kasabası, Eylül/2011

K150: Seher Küçük, 53 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Polat Kasabası, Şubat/2012

YAZILI KAYNAKLAR

Abay, A. R. (2003). Ulusal ve uluslararası kaynaşma vasıtası olarak nevruz geleneği. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7,* 159-168.

Abdulkadiroğlu, A. (1987a). *Bartın ve çevresinde dini manevi halk inançları.* Ankara: KTBMFAD Yayınları.

Abdulkadiroğlu, A. (1987b). Kastamonu'da dini folklor veya dini-manevi halk inançları. *3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi* Bildirileri içinde (s. 162-205). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Abdurrahman, V. (2004). Türklerin ad koyma gelenekleri üzerine bir inceleme. *Milli Folklor, 61,* 124-133.

Abik, Y. (2005). Nişan ve nişanlılık. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 54*(2), 65-152.

Acıpayamlı, O. (1962). Anadolu'da nazarla ilgili bazı adet ve inanmalar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 20 (1/2),* 1-40.

Acıpayamlı, O. (1963). Türkiye'de yağmur duası. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 21,* 223.

Aça, M.(1999). Türk halk geleneğindeki doğum sonrası uygulamalara bir örnek: tuzlama. *Milli Folklor, 52,* 93-100.

Aça, M. (2009). *Başlangıçtan günümüze Türk edebiyatında tür ve şekil bilgisi.* İstanbul: Kriter Yayınları.

Adıgüzel, S. (1993). Erzurum ve azerbaycanda ortak olan bazı düğün gelenekleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 7,* 121-126.

Akçiçek, E. (1992). *Anadolu halk hekimliğinde köpek ile ilgili olarak tatbik edilmiş ampirik uygulama ve tedavi usulleri. 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde sunulan bildiri.* Ankara.

Akman, E. (2007). Türk halk hekimliğinde ocaklık geleneği ve safranboludaki ocaklar. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 15 (1),* 393-400.

Akpınar, M. (2005). Kızılcahamam yöresi düğün gelenekleri ve kına türküleri. *Milli Folklor, 68,* 127-133.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü.* İstanbul: İnkılap Yayınları.

Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik halk edebiyatı terimleri sözlüğü.* İstanbul: LM Yayınları.

Albayrak, A. ve Çapcıoğlu İ. (2006). Ehl-i sünnet geleneğine bağlı bir orta anadolu köyünde halk inançları ve uygulamaları. *Dinî Araştırmalar Dergisi, 8(24),* 107-132.

Alptekin, A. B (1990). Ninni. *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi* (C.7, S.64). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Alptekin, A. B. (1993), *Fırat havzası efsaneleri*. Antakya: Kültür Ofset Basımevi.

Alptekin, A. B. (2009). Ceyhundan ceyhana evlenme ile ilgili bazı kavramlar (kalın, saçı, okuntu, aşerme, toy) üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı), 39,* 307-321.

Alptekin, A. (2010). Türk halk hikâyelerinde halk hekimliği. *Milli Folklor, 86,* 5-19.

Altun, I.(2004). *Kandıra türkmenlerinde doğum, evlenme ve ölüm.* Kocaeli: Yayıncı Yay.

Aras, E. (2002). Türkler'de hıdrellez geleneği. *Milli Folklor, 54,* 39-54.

Arık, D. (2005). Kırgızlarda kurban fenomeni. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1,* 157-175.

Arslan, M. (2010). Denizli yöresinde masal anlatma geleneği. *Milli Folklor, 86,* 50-57.

Artan, G. (1973). Tire'de çocuklarla ilgili inanışlar. *TFA 15(292),* 6798.

Artan, G. (1973b). Tire'de doğum gelenekleri. *TFA 15(289),* 6724.

Artun, E. (1983). *Tekirdağ folklorundan örnekler.* Tekirdağ: Taner Matbaası.

Artun, E. (1998). Tekirdağ halk kültüründe doğum-evlenme-ölüm. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 9-10,* 1-25.

Artun, E. (2001). *Anadolu inanç önderlerini besleyen eski inanç sistemleri, dinler, inanışlar.* Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Başkent Öğretmenevi: Ankara.

Artun, E. (2007). *Türk halk bilimi.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Artun, E. (2008). *Anonim Türk halk edebiyatı nesri.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Artun, E. (2008b). *Seyirlik köy oyunları ve anonim halk edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları

Artun, E. (2009). *Türk halk edebiyatına giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Artun, E. (2011) *Çukurova halk kültüründe törenler, bayramlar, şenlikler.* 3. Uluslararası Türk Kültürü Kurultayı'nda sunulan bildiri, Fethiye Belediyesi Kültür Merkezi: Muğla.

Ataman, S. Y. (1992). *Eski türk düğünleri ve evlenme ritleri.* Ankara: KB Yay.

Atnur, G. (2010). Sibirya'daki bazı türk boylarının destanlarında halk hekimliği uygulamaları. *Bilig (Güz), 55,* 51-70.

Avadallah ve Uydaş (2010). Fıkra türünün türk ve arap edebiyatlarındaki yeri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 42,* 147-174.

Başçetinçelik, A. (2009). *Adana halk kültüründe doğum-evlenme-ölüm*. Adana: Altın Koza Yayınları.

Batislam, D. (1999). Gazellerdeki ölüm ve mezar konulu beyitler üzerine bir değerlendirme. *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu* içinde (s. 271-288). *İstanbul:* Mezarlıklar Vakfı Yayınları.

Baydemir, H. (2009). Özbekistan'da ölüm adetleri. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 4 (8),* 662-668.

Baysal, A.(1993), *Beslenme kültürümüz.* Ankara: KB Yay.

Beşirli, H. (2010). Yemek, kültür ve kimlik. *Milli Folklor, 87,* 159-169.

Beysanoğlu, Ş. (1974). Diyarbakır'da bazı gelenek ve inanışlar. *TFA 15(305),* 7180-7181.

Biçer, M. (1991). Eskişehir ilinde doğumla ilgili adet ve inançlar. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler* içinde (s. 1-15). Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürü Araştırma Dairesi Yayınları.

Boratav, P. N. (1992). *Zaman zaman içinde.* İstanbul: KB Yayınları.

Boratav, P. N. (1999). *100 soruda türk folkloru.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, P. N. (2000). *100 soruda türk halk edebiyatı.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boyraz, Ş. (2009). Okuntudan davetiyeye bir dönüşümün anatomisi. *Milli Folklor, 84,* 87-96.

Bozyiğit, A. E. (1995). *Bizde adet böyledir.* Ankara: Ürün Yayınları.

Çağımlar, Z. (1994). *Adana yöresi yatır-ziyaret ve ocaklarla bunlara bağlı anlatınlan efsaneler.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Çağımlar, Z. (2002). Adana yöresindeki nusayrilerde yatır-ziyaret inancı ile ölüm sonrası uygulanan âdet, inanma ve pratikler. *Folklor/Edebiyat, 8,* 77-87.

Çağımlar, Z. (2003). Sivas yöresi köy seyirlik oyunlarında halk bilimsel ögeler ve cinsellik. *Folklor/Edebiyat, 35,* 195-204.

Çağımlar, Z. (2010). *Hikâyeleri ile Adana avşar ağıtları.* Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Çelebioğlu, A. (1982). *Türk ninniler hazinesi.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Çelik, A. (2001). Afganistan'daki hazara türkleri ile doğu karadeniz bölgesindeki çepni

türkleri arasında yaşayan halk inanmaları üzerine bir mukayese denemesi. *Milli Folklor, 50,* 9-21.

Çeltikçi, O. (2009), Türk dünyası kültüründe doğum üzerine ortak uygulamalar. *Journal of Azerbaijani Studies, 12,* 511-521.

Çetin, C. (2006). Anadolu'da bereket kültü ve anadolu türk köylüsü -seyirlik oyunlarına yansımaları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46,* 189-210.

Çıblak, N.(2002). Anadolu'da ölüm sonrası mezarlıklar çevresinde oluşan inanç ve pratikler. *Türk Kültürü, 474,* 605-614.

Çıblak, N. (2003). Mersin tahtacı kültüründeki terimler üzerine bir deneme, *Folklor/Edebiyat, 9 (33),* 217-238.

Çobanoğlu, A. (1998). İstanbul'da buluşan efsaneler. *Türk halk kültüründe derlemeler* içinde (s. 105-115) . Ankara: KB Yay.

Çobanoğlu, Ö. (2000). Türk halk kültüründe modern kent efsaneleri bağlamında bohçacı kadın anlatılarının yapısal ve işlevsel çözümlenmesi. *8. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri* içinde (s. 91-100). Eskişehir: Uğur Ofset.

Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk halk kültüründe memoratlar ve halk inançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çopuroğlu, C. Y. (2000). Fırat havzası evlilik kültürü 1:düğün öncesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (2),* 163-193.

Dede, B. (1996). Artvin yöresi düğünlerinde gelin-güvey motifi. *3. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongre Bildirileri* içinde (s.118-126). Ankara: KBYayınları.

Demir, C. (2010). Türk topluluklarında evlenme ile ilgili bazı uygulamaların Kütahya-simav yöresi ile karşılaştırılması. *Ç.Ü. Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Makale Bilgi Sistemi*,http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php?psearch=Cihangir%20Demir adresinden 9 Ocak 2012 tarihinde edinilmiştir.

Demirci, Ü. Ö. (2009). *Ardahan yöresi bedduaları, lânet kitabı.* İstanbul: Kitabevi Yay.

Dıykanbayeva, M. (2009). Kırgız türklerinde ölüm. *Milli Folklor, 82,* 89-97.

Dilek, İ. (1996). Altay türklerinde halk inanışları. *Bilig (Güz), 3,* 96-101.

Doğan, H. H. (2010). *Doğanşehir ilçesinin toplumsal-ekonomik yapısı ve kalkınma seçenekleri.* Ankara: Palma Yayınevi.

Durdu, A. , Kalaycı Durdu B. (1998). *Geçmişten günümüze ölüm adetleri ve kemaliye köyünde ölüm.* Türk Halk Kültürü Araştırmaları içinde (s.47-100). Ankara: KB Yay.

Duvarcı, A. (2005). Türklerde tabiatüstü varlıklar ve bunlarla ilgili kabuller, inanmalar, uygulamalar. *Bilig (Kış) 32,* 125-144.

Duymaz, A. (2000). Balıkesir ve çevresindeki yatırları fonksiyonları açısından bir değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(4),* 337-353.

Duymaz, A. (2005). Azerbaycan tekerlemeleri üzerine mukayeseli bir değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 5(1),* 37-46.

Düzgün, Ü. K. (2009). Giresun adak yerlerinde tespit edilen çeşitli uygulama, inanış ve efsaneler. *Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi 2(7),* 133-153.

Elçin, Ş. (1997). *Halk edebiyatı araştırmaları.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Elçin, Ş. (1983). *Türkiye Türkçesinde maniler.* Ankara: KB Yay

Elçin, Ş. (2005). *Halk edebiyatına giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Eliade, M. (1991). *Kutsal ve dindışı.* Ankara: Gece Yayınevi.

Ekici, M. (2002). Tire yöresi yağmur duası gelenekleri üzerine bir inceleme. *Milli Folklor, 56,* 46-52.

Ekici, M. (2004). *Halk bilgisi derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları.

Ekici, M (2005). Bergama yöresi hıdrellez geleneklerinde toplum ve çevre bilinci. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 5(1),* 47-53.

Ercan, E. H. (2006). Balkanlarda gökyüzü ile ilgili inanmalar ve halk takvimi. *Milli Folklor, 69,* 72-82.

Erdentuğ, N. (1976). Türkiye geleneksel toplumlarında başlık. *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (Gelenek-Görenek-İnançlar)* içinde (s.93-101), Ankara: KB, MFAD Yay.

Erdentuğ, N. (1996). Türkiye'nin karadeniz bölgesinde evlenme görenekleri ve törenleri. *Antropoloji, 4,* 27-58.

Erginer, G. (1997). *Kurban, kurbanın kökenleri ve Anadolu'da kanlı kurban ritüelleri.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ergun, M. (2002). *Türk dünyası efsanelerinde değişme motifi 1 incelemeler.* Ankara: TDK Yay.

Ergun, P. (2008). Türk gelinin mitolojik göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(24),* 275-290.

Ersoy, R. (2002), Türklerde ölüm ve ölü İle ilgili rit ve ritüeller. *Milli Folklor, 54,* 86-101.

Erşahin, İ. (2005), *Halk kültürü ve edebiyatı sözlüğü.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Erverdi E. (1980). *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi.* Ankara: Dergâh Yayınları.

Gemalmaz, E. (1996). Nevruz kavramı ve nevruz adlandırması üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 5,* 155-157.

Gökçimen, A. (2005). Artvin İlinin Sarıbudak Köyünde nazarla ilgili inanışlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 27, 197-201.

Gökçimen, A. (2010). Türkmen ırımları ve işlevleri. *Milli Folklor, 87,* 148-158.

Gömeç, S. (1998). Şamanizm ve eski türk dini. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4, 38-50.

Gömeç, S. (2008). *Türk kültürünün ana hatları.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Gönen, S. (2011). Türk kültüründe kız kaçırarak evlenmenin köy seyirlik oyunlarındaki izleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 29,* 45-55.

Görkem, İ. (1990). (*Yukarıova) Çukurova ağıtları üzerine mukayeseli bir araştırma.* Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Görkem, İ. (1993). *Çukurova'da yas törenleri ve ağıt söyleme geleneği.* I.Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu'nda sunulan bildiri. Adana: Çukurova Üniversitesi.

Görkem, İ. (2001). *Türk edebiyatında ağıtlar.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Görkem, İ. (2006) *Doğu karadeniz bölgesi düğünlerinde görülen enişteyi tavana asma geleneği.* Uluslararası Trabzon ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu'nda sunulan bildiri. Türk Ocakları Trabon Şubesi: Trabzon.

Gülbeyaz, K. (2008). Milli Kırgız düğünü. *Akademik Bakış Dergisi, 15,* 1-12.

Güleç, H. (2002). *Efsane, türk halk edebiyatı anahtar kavramlar.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Gülensoy, T. (1994). Türklerde ad verme geleneği ve hektor. *Milli Folklor Dergisi, 22,* 5-6.

Gülensoy, T. (1999). Türk kişi adlarının dil ve tarih açısından önemi. *Türk Dili Dergisi, 565,* 3-8.

Güler, S. (2010). Türk mutfak kültürü ve yeme içme alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26,* 24-30.

Güllüdağ, N. (2002). Sarıkamış başköy'de kişi adları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 12(1),* 79-85.

Güzelbey, C. C. (1982). Gaziantep'te doğum ve çocuğa ilişkin eski töre ve inançlar. *TFA, 35,* 19-36.

Güngör, H. (1991). *Gagavuz türkleri tarih-dil-folklor ve halk edebiyatı*. Ankara: KB Yayınları.

Ilgaz, K. (1956). *İstanbul'da doğum ve çocukla ilgili adet ve inanmalar.* İstanbul: Yörük Matbaası.

İnan, A. (1992). *Türk boylarında dağ, ağaç (orman) ve pınar kültü, makaleler ve incelemeler.* Ankara: TTK Basımevi.

İnan, A. (2006). *Tarihte ve bugün şamanizm materyaller ve araştırmalar.* Ankara: TTK Yay.

İvgin, H. (2000). Ad verme geleneği afyonkarahisardaki uygulamalar. *5. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.143-148). Afyonkarahisar: Afyon Belediyesi Yayınları.

Jumabaev, M. (2006). *Kırgız gelenek ve inanışlarında dini ritüeller.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kalafat, Y. (1994). Türk halk inançlarında hususiyle doğu anadoluda ve orta toroslarda kırk motifi. *Milli Folklor*, *22,* 15-20.

Kalafat, Y. (1998). *Anadolu ve yakın çevresi türk halk inançlarımıza göre yatır ziyareti*. Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozuyumu'nda sunulan bildiri. AKSM, İstanbul.

Kalafat, Y. (1999). Kazakistandaki türk halk inançları. *Milli Folklor,* 41, *66-74.*

Kalafat, Y. (2001). Sivas yöresi örnekleri ile türk halk inançlarında aşermek/yeriklemek. *TÜBİAR, 9,* 168-172.

Kalafat, Y. (2006). Türk halklarında kurtağzı bağlama inancı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20,* 273-280.

Kalafat, Y. (2010). *Doğu anadoluda eski türk inançlarının izleri.* Ankara: Berikan Yayınevi.

Kalkandelen, H. (2008). Türkçemizde kullanılan kişi adları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(2),* 57-76.

Kaplan, M. (2011). Halk tıbbının kökenleri: teşhisten tedaviye din ve büyü ilişkisi. *Milli Folklor, 91,* 150-156.

Karaalioğlu, S. K. (1975). *Edebiyat terimleri kılavuzu.* İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.

Karaaslan, M. (2011). Kaşkay Türklerinde doğum çevresinde gelişen inanç ve pratikler. Turkey: *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 6(3),* 1435-1448.

Karadavut Z. , Yeşildal, Ü. Y. (2007). Anadolu-Türk folklorunda geyik. Ankara: *Milli Folklor, 76,* 102-112.

Karakaş, A. (2004). *Osmaniye'de durmayan çocuk üzerine uygulamalar ve bunlardaki eski kültür izleri.* Karacaoğlan'dan Bela Bartok'a Dadaloğlu'ndan Âşık Feymani'ye Osmaniye Kültür-Sanat ve Folklor Sempozyumu'nda sunulan bildiri. EKKM: Osmaniye.

Karakaş, A. (2005). *Feke halk kültürü araştırması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Karasoy, Y. (2008). Aydaş, aydaşlık ve aydaş olmak üzerine. *Gazi Üniversitesi Türkiyat Dergisi, 2*, 75-87.

Kartal, N. (1987). Kocacık'ta düğün gelenekleri ve anadoludaki izleri. *3. Milletlerarası Türk Foklor Kongresi Bildirileri* içinde (s. 209-219). Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Kartal, N. (1998). *İnegöl folkloru*. İnegöl: Köseleciler Kitap ve Kırtasiye.

Kaya, D. (1975) *Sivasta çeşitli inançlar.* Sivas: Sivas Folkloru III.

Kaya, D. (1997). Dualar ve beddualar. *Türklük Bilimi Araştırmaları, 4,* 99-121.

Kaya, D. (1999). *Anonim halk şiiri.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaygusuz A. V. , Günaydın M. (1986). *Doğanşehir ilçesi.* Doğanşehir: Fatih Matbaası.

Kılıç, S. (2011). Uşak ve çevresinde yağmur yağdırma uygulamaları. Turkey: *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 6(1), 495-506.

Kılıçkıran, M. N. (1975). Kilis'te nefse (lohusa) hamamı. *TFA, 16(316),* 7473.

Koç, T., Keskin N. (2001). Uzunköprü'de halk takvimi ve sıcaklık ilişkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5,* 1-15.

Koşay, H. Z. (1944), *Türkiye düğünleri üzerine mukayeseli malzeme.* Ankara: Maarif Matbaası.

Köksal, H. (1993). Güneydoğu illerimizde sünnet geleneği. *Ç.Ü. Türkoloji Araştırmaları Merkezi* (s.497-504). http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/semp_2/koksal.pdf adresinden 6 Şubat 2012 tarihinde edinilmiştir.

Köse, N. (1971). *Yozgat köylerinde nişan ve düğün. TFA, 13(259).*

Köse, N. (2003). Türk düğünlerinde gerdek sonrası duvak geleneği. *Milli Folklor, 60,* 92-109.

Küçük, Abdurrahman (1987). Erzincan ve çevresindeki halk inanışlarına toplu bakış. *3. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri* içinde (s. 241-255). Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Onan, B. (2011). Türk atasözlerinde dil farkındalığı ve işlevsel dil kullanımı. *Milli Folklor, 91,* 91-100.

Ögel, B.(1988). *Türk kültürünün gelişme çağları*. İstanbul: İstanbul Vakfı Yay.

Önal, M. N. (2000). Muğla'da nevruz. *Muğla Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (2),* 183-197.

Önal, M. N. (2004), Trabzon'da asker düğünü. *Milli Folklor, 64,* 137-140.

Oğuz, Ö., Ekici, M, Açа M., Arslan, M., Düzgün, D., Akarpınar, B., vd (2004). *Türk halk edebiyatı el kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Okuşluk, R. (1994). *Adana efsaneleri araştırması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Öğüt Eker, G. (2000). Türk düğün geleneği içinde karakeçili türk düğününün ritüel açıdan değerlendirilmesi. *Milli Folklor, 46,* 92-100.

Öncül, K. (2010). Kars türkmenlerinde ölüme bağlı inanışlar, anlatılar, uygulamalar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 56,* 93-102.

Örnek, Sedat Veyis (1979). *Anadolu folklorunda ölüm.* Ankara: A.Ü. DTCF Yay.

Örnek, S. V. (1988). *100 Soruda ilkellerde din, büyü, sanat, efsane.* İstanbul: Gerçek Yay.

Örnek, S. V. (2000). *Türk halk bilimi*. Ankara: KB Yay.

Özdemir, N. (2006). *Türk çocuk oyunları.* Ankara: Akçağ Yay.

Öztelli, C. (1951). Zile'de doğum ve adetleri. *TFA 2(28),* 436-664.

Rahman, A. (1996). *Uygur folkloru.* Ankara: KB Yayınları.

Sevindik, H. (1996). Akçaören ve yeşilöz köylerindeki doğum geleneğinin halkbilimsel açıdan incelenmesi. *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II* içinde (s.227-242). Ankara: KB Yay.

Sezen, L. (2005). Türkiye'de evlenme biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı), 27,* 185-195.

Sakaoğlu, S. (1991). *Türkmen halk masalları.* Ankara: KB Yayınları.

Sakaoğlu, S. (1997). Efsane-menkıbe bağı. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Bildirileri* içinde. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip katoloğu.* Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Sakaoğlu, S. (2001). *Türk ad bilimi I giriş*. Ankara: TDK Yay.

Santur, A., Sevindik H. (1995), Kayseri/karaözü kasabasında ölüm geleneği üzerine bazı tespitler. *Folklor/Edebiyat, 1(4),* 141-146.

Selçuk, A. (2004). Tahtacıların doğum ile ilgili inanç ve uygulamalarına fenomenolojik bir yaklaşım. *TÜBAR (Güz), 17,* 163-180.

Sol, S. (2007). Edirne'de halk hekimliği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1),* 175-191.

Şahin, M. (2004). *Babam.* İstanbul: Cem Ofset Matbaacılık.

Şahin, M. (2010). Türkler'de mutfak kültürü. *Kümbet, 16,* 59-62.

Şaul, M. (1979). Dünyada bilmece araştırmaları. *Folklora Doğru, 37,* 80-86.

Şen, S. (2000). Türklerde ad verme törenleri, adların önemi, ad verme ile ilgili gelenek ve inançlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 6,* 153-159.

Şener, C (2003). *Şamanizm.* İstanbul: Etik yayınları.

Şener, M. (1993). Cenaze. *TDV İslam ansiklopedisi* (C. 7). İstanbul: Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş.

Şenesen, R. (2011). *Çukurova bölgesi girit göçmenleri halk kültürü araştırması.* Adana: Karahan Kitabevi.

Şimşek, E. (2002). Malatyalı bir masal anası: Suzan Geniş. *Milli Folklor, 56,* 109-120.

Şimşek, E. (2009). Anadolu'da yağmur duasına bağlı olarak oynanan bir oyun: çömçeli gelin. *Milli Folklor, 60,* 78-87.

Şişman, Bekir (2002), Samsun yöresinde geçiş dönemleriyle (doğum, sünnet, evlilik ve Ölümle) ilgili yaşayan halk inançları ve bunlara ait uygulamalar. *Erdem Halk Kültürü Özel Sayısı-III, 13(29),* 445-464.

Uca A. (2004). Türk toplumunda ad verme geleneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 23,* 145-150.

Uca, A. (2007). Türk toplumunda hıdrellez 2. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 35,* 251-284.

Uçar, M. (1976). *Anadolu folklorunda fadime ana*. Ankara: KBMFAD Yay.

Uslu, (2004), Darende ve çevresinde halk inançları. *Millî Folklor, 61,* 90-101.

Uysal, Y. (2009). Gazipaşa folkloru/geçiş dönemi adetleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3,* 209-224.

Tacemen, A. (1995). *Bulgaristan türkleri inanışları veya türk kimliği.* Ankara: Üçbilek Matbaası.

Tan, Nail (1976), Türkiye'de evlenemeyen kızların kısmetlerini açma pratikleri. *TFA 17(2),* 247-273.

Taş, H. (1992). Erzurum'da evlenme ve düğün adetleri. *THK Derlemeleri* içinde (s.169-183.). Ankara: KB HKAGM Yay.

Taş, H. (1996). Erzurum'da doğum ve çocukla ilgili eski adet ve inançlar. *THK Derlemeleri* içinde (s.187-205). Ankara: KB HKAGM Yay.

Taylan, E. (1977). *Çolaklı'da doğumla ilgili adet ve inanmalar. TFA 17,* 8061.

Tutu, S. B. (2004), Kula'da sünnet gelenekleri. *Milli Folklor, 64,* 141-146.

Türkdoğan, O. (1966). Türklerde kirvelik ve sünnet geleneği. *Türk Kültür Araştırmaları* içinde. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Türkdoğan, O. (1976). Evlenmede başlık geleneğinin sosyolojik açıklaması. *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri* içinde. Ankara: Kültür Bakanlığı MFAD Yay.

Yakıcı, A. (1991). Hıdrellez geleneğinin türk halk şiirine yansıması. *Milli Folklor, 10,* 21-23.

Yalgın, A. R. (1993). *Cenup'ta türkmen oymakları I.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Yamakoğlu, C. (2002). Türkiye'de çocuk oyunları. *Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı 3. 13(59),* 543-549.

Yardımcı, M. (1993). *Çukurova'da ölümle ilgili inanışlar ve uygulamalar ve iskenderun mezar taşlarının dili*. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu'nda sunulan bildiri. Adana.

Yılmaz, M. (1967). Elazığ'da alkarısı inanması. *TFA, 215,* 63-81.

Yücel, A. (2002). Türk dünyasında hıdrellez kutlamaları ve işlevleri. *Milli Folklor, 54,* 35-38.

Yüksel, D. (2007). *Gaziantep ve çevresinde doğumla ilgili inanış ve uygulamalar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Zaripova, Ç. (2005). Tatar türklerinin düğün geleneği. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 2(3),* 92-119.

EKLER

Yöreye Özgü Kelimeler Sözlüğü

- A-

Acar: Yeni, güzel.

Adam cılbanı: Bezelye

Ağartı: Süt ve süt ürünleri.

Ahraz: Sağır ve dilsiz.

Aktaraç: Sacda ekmek pişirmeye yarayan alet.

Alaycak: Hep birlikte.

Alık: Eskimiş, yırtık elbise.

Anık: Yaban nanesi.

Asbab: Elbise.

Arbılmak: Üzerine eğilmek, abanmak

Areyiş: Üzüm asması.

Aş: Pilav.

Ayakcak: Merdiven.

Ayam: Hava.

-B-

Bahdeniz: Maydanoz.

Başañı: Asi, laf söz dinlemeyen kişi.

Bastıh: Pestil.

Başlandırmak: Tıka basa doldurmak.

Bayak: Biraz önce.

Behlenmek: Kuşkulanmak.

Belemek: Çoçuğu kundağa sarmak.

Beserek: Rahatına düşkün kişi.

Berci: Çoban

Berkitmek: Sıkmak.

Bıldır: Geçen yıl.

Bibi: Hala.

Biçir: Buzağı.

Biliç: Bir çeşit tandır ekmeği.

Biloğotta: Bu defa, bu seferlik

Bocut: Sürahi

Börklenmek: Çok üzülmek, yanmak.

-C-

Carı: Çabuk, acele.

Cecim: Kilim.

Cerbi: Zoraki.

Cıbıl: Züğürt.

Cırcır: Fermuar.

Ciğer: Akraba

Cikir: Cimri.

Cip: Çok, fazla.

Collamak: Çiş yapmak.

Cor: Laf, söz.

Cozutmak: Delirmek.

Cünüt: Bataklık.

Cücük: Civciv.

-Ç-

Çağa: Çocuk.

Çaley: Dengesiz.

Çalgap: Yarım yamalak, bir an görür gibi olmak.

Çalgın: Sakar, elinden iş gelmeyen kişi.

Çarşak: Gevşek.

Çermemek: Kolları, bacakları sıvamak.

Çevirme: Çit.

Çevre: Büyük mendil.

Çığnamak: Ezmek.

Çıkla: Sade, yavan.

Çıtlamak: Ağlamak.

Çıtma: Fiske.

Çildirim: Tere bitkisi.

Çimmek: Yıkanmak.

Çingil: Kova.

Çirgimek: Nefret etmek, bıkmak.

Çortun: Oluk.

Çot: Uç.

Çömçe: Kepçe.

-D-

Dabaz: Kaşıntı, alerji.

Dağnağı: Ertesi, sonrası.

Dal: Sırt, bel

Dapsak: Aç gözlü, bir türlü doymak bilmeyen.

Dapıklamak: Uyuklamak.

Deblek: Darbuka.

Dehre: Keser.

Depdebi:

Depik: Tekme.

Deşmek: Yarmak, parçalamak.

Devlikli: Her şeye hazır bulunan, tedbirli.

Devşinmek: Yerinde duramamak.

Dıddey: Her şeyden bir anlam çıkarmak.

Dığnah: Küçük, ufak.

Dilbezek: Çok konuşan kimse.

Dingildemek: Yerinde duramamak.

Dulda: Gölge.

Dordoru: Çok gezen kimse.

Döş: Göğüs.

Döşürmek: Dilenmek.

Duluk: Yanak.

-E-

Ebebe: Sağır ve dilsiz kimse.

Ebem kuşağı: Gökkuşağı.

Eğiş: Kürek, faraş.

Eğleşmek: Oyalanmak

Ehey: Saf, salak kimse.

Elbiz: Örümcek.

Ellez: İlyas.

Elekçi: Çingene

Elemeşkere: Aleni, apaçık.

Encemi: Sonunda.

Erinmek: Üşenmek.

Eserikli: Kararsız, dengesizce düşünen kimse.

Eşgere: Açık.

Ev yeri: Mutfak.

-F-

Farşetmek: Herkese duyurmak.

Feşkun: Ekmek tahtası.

Firgat: Acı.

-G-

Gaful: İmkânsız, çözümsüz.

Gani: Kağnı.

Gazel: Yaprak.

Gever: Su ağzı.

Goğurmak: Bırakmak, salmak

Göbelek: Mantar.

Gödek: Oğlak.

Göğüşen: Kertenkele.

Gökçek: Kuş.

Gözele: Ekmek pişirmede kullanılan taş.

Gıcı: Kar.

Gıllor: Hamurdan yapılan köfte.

Gızınmak: Isınmak.

Gilgil: Mısır.

Gotaklamak: Güzel sözlerle ikna edip götürmek.

Gündönderen: Ayçiçeği.

Gürcü: Kız çocuklarını severken kullanılan bir hitap şekli.

-H-

Hangırdamak: Biçimsiz bir şekilde yüksek sesle gülmek.

Harık: Su yolu.

Harik: Eski ayakkabı.

Hasancık: Sincap.

Havaslık: Dikkatsizlik.

Havuş: Avlu.

Hazma damı: Kiler.

Helbe: Evet, tabi.

Hele hüle: Öyle böyle.

Helengaç: Salıncak.

Helke: Kova.

Helle: Helva.

Hellemek: Uzatmak, atmak.

Heniç: Sivilce.

Henteleşmek: Kavga etmek, didişmek.

Hers: Sinir, kızgınlık.

Hezen: Uzun ağaç direk.

Hırmahış: Halsiz, paramparça.

Hışlamak: Bir yeri, bir şeyleri kırıp dökmek.

Hışnamak: Çiğneyip ezmek.

Hızar: Marangoz.

Himleşmek: Gizlice konuşmak, işaretleşmek.

Hinli: İçten pazarlıklı kimse.

Hondu: Deli, çılgın.

Hopamak: Abanmak.

Horsunmak: Küçümsemek, kendinden aşağı görmek, gücü yetmek.

Horoz çiçeği: Hatmi çiçeği.

Hoşkişçilik: Yalakalık.

Hothotu: Çocukları korkutmak için uydurulmuş hayali bir varlık.

Hotoz: Külah.

Hoyhoy: Coşkun, neşeli, hareketli kimse.

Hoyhoyluk: Çabuk gaza gelen kimse.

Hülbük: Ağırlık ölçmede kullanılan araç.

Hüllük: Tahtadan yapılmış fes şeklinde bir başlık türü.

Hüsmek: Susmak.

-İ-

İvil İvil: Sessizce, gizli gizli.

-K-

Kadis: Kova.

Kavum evi: Düğün evi.

Kayım: Sağlam, sert, dayanıklı nesne veya kişi.

Kec: Kötü.

Keçeşmek: Uyuşmak.

Kekeç: Gaga.

Kemçik: Eğri büğrü.

Kemis: Kevgir.

Kendirli: Kurnazlık yapan kimse.

Keyveni: Aşçı

Kındır: Kısa saçlı kız çocuğu.

Kıran/Kırağ: Kenar.

Kırbız: Biber.

Kırklamak: Evire çevire temizlemek, çok temizlemek.

Kişiflemek: Gizlice izlemek, gözetlemek

Kodata: Bir çeşit sepet.

Koltuklamak: Arka çıkmak, taraf tutmak

Kovlamak: Birinin arkasından konuşmak, eleştirmek.

Körpe: Kuzu.

Kösnü: Köstebek.

Kuşgana: Tencere.

Küflet: Kalabalık.

Kürt: Semer.

Kürütme: Tekme, tokat.

-L-

Laz: Dilsiz.

Lelleş: Aklı başında olmayan, ne yaptığını bilmeyen kimse.

Lığlak: Yuvarlak.

Lığlamak: Yuvarlamak.

Loğ: Silindir taş.

Lomurza: Densiz, kaba saba kimse.

Löndüha: Kaba saba kimse.

-M-

Mahna: Bahane.

Mal: İnek.

Malamat: Rezil, kepaze.

Makat: Sedir, divan.

Manık: Kedi yavrusu.

Matıf: Bunamış kimse.

Mayasıl: Kaşıntı.

Mayıs: Gübre.

Mermerik: Mantar.

Metel: Masal.

Mıncırıh: Ezik meyve.

Mıt mıt: Yavaş hareket eden kişi.

Mızganmak: Uyuklamak.

Mismil: İyi, güzel.

Mişmiş: Kayısı.

Muhanetlik: Önemsemezlik, ihanet etmek.

Muşluluk: 1. Müjde, karşılık. 2. Kurnazlık.

-N-

Nuzla: Alerji.

Nıkıs: Cimri kişi.

-O-

Oñart: Doğru, düzgün.

Oşgüdük: Şımarık.

-Ö-

Öfelemek: Yuvarlamak, masaj yapmak**.**

Ö**lü çiçeği:** Turuncu renkte gelinciğe benzer bir bitki.

Önnekli: Beceriksiz ve tuhaf kimse.

Örtme: Balkon.

Örtü: Yatak.

-P-

Palavur: Yalancı.

Pasa: Kötü, gereksiz.

Papur yolu: Asfalt yol.

Patava: Eski kumaş parçası.

Payalanmak: Nazlanmak.

Peğ: Çöplük.

Pehlil: Saf, salak kimse, akli dengesi yerinde olmayan.

Pelit: Bir tür yiyecek.

Peşkir: Havlu.

Pir: Eşarp.

Pirpirim: Semiz otu.

Pisik: Kedi.

Pörsük: Solmuş, kötü.

Püsürük: Kabaca karıştırmak.

Pöslük: Çöplük.

-R-

Rışvan: Kırıp, döken, zararlı işler yapan.

-S-

Sakandırık: Bağ, ip.

Samut: Dere otu.

Sarı omar: Akrep.

Saylan suylan: Boş boş.

Sazmandar: Sürekli şarkı söyleyen kimse.

Sedir: İdrar.

Seyiplemek: Terk etmek, bırakmak.

Seynik: Aptal, salak.

Sığırlık: Ahır.

Sılaç: Ekinleri toplamaya yarayan alet.

Sındı: Makas

Sırtarmak: Sevimsizce gülmek.

Sıtara: Şans.

Siğmek: Çiş yapmak.

Silepçe: Abdest kabı.

Sincisiz: Suratsız, sevimsiz kişi.

Sitil: Kova.

Soku: Buğdayı yarma haline getirmek için kullanılan ortası çukur bir taş.

Sokum: Lokma.

Surka: Zorlu, külfetli iş.

Suphanallah boncuğu: Tesbih.

Süğe: Ekmek pişirmede kullanılan dikdörtgen bir taş.

Sümbül: Merdiven.

Sümeye: Bir işi bilmeden, ezbere yapmak.

-Ş-

Şapalak: Alkış.

Şarmıta: Huzursuzluk çıkaran, geçimsiz kişi.

Şelek: 1**.** Kader. 2. sırtta taşınan yük. 3. Ekinlerin toplanmasında kullanılan araç.

Şirmen: Tatlı.

Şörük: Salya.

-T-

Taka: Ayakkabılık, duvara bitişik şekilde yapılmış dolap.

Tama: Öyle.

Tasmaran: Ablak suratlı kimse.

Taşkala: Gürültü patırtı.

Tatarca: Yerinde duramayan, çok hareketli kimse.

Tavatır: Güzel, hoş.

Teberik: Kız.

Telefin: Boşu boşuna.

Tellik: Şapka, bere.

Terli tümenli: Çeşit çeşit.

Teşt: Leğen.

Tevek: 1.Olmamış üzüm. 2. Üzüm yaprağı.

Tohlu: Bir yaşına girmiş erkek kuzu.

Tor: Yabani hayvan, ufak.

Totoşlanmak: Surat asmak.

-U-

Uğra: Ekmek açmak için kullanılan un.
Uşak: Çocuk

-Ü-

Ütmek: Yenmek.
Ülkmek: Yayılmak.

-V-

Vaynık: Aklı yetmeyen, saf, salak kimse.

-Y-

Yalavıç: Özen göstermemek.
Yaldamak: Aldatmak.
Yannık: Yayık aracı.
Yazmak: Hamur açmak.
Yazı: Ova, geniş-düz arazi.
Yekinmek: Yerinden kalkmak.
Yitişmek: Rekabet etmek.
Yoklamak: Ziyaret etmek.
Yolakçak: Merdiven.
Yumuş: Emir, buyruk.
Yunnuk: Banyo, küvet.

-Z-

Zahar: Herhalde, demek ki.
Zambırlı: Halden anlamayan, zalim.
Zıkı: Bez parçası, çaput.

Zırt: Kart.

Zibil: Pislik, çöp.

Zıygıl: Düzgün, pürüzsüz.

Zingirdemek: Ağrımak, zonklamak.

Zobu: Sağlam, dayanıklı

Zoymanta: Boş işlerle uğraşan kimse.

Zumzuk: Yumruk.

FOTOĞRAFLAR

Nazarlık.

Yel Ağacı, Çığlık köyü çocukları.

Kaynak 79, Yel ağacının dallarına dilek dileyen kimseler tarafından bağlanan bezler.

Şah-ı Merdan Ziyareti, Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından asılmış temsili bebek beşiği.

Evin kısmeti azalmasın düşüncesiyle içleri duvara dönük şekilde asılan kalburlar.

Yöre evleri ve kış mevsiminden bir görüntü.

Polat Kasabası, Mezarlıkta bulunan boğmaca kayası.

Buğdayı yarma yapmada kullanılan soku taşı.

Kaynak 42, Kış hazırlıkları.

Yayık yayan genç kızlar.

Kaynak 12, ebe.

Topraktepe Köyü, bağdan gelen köylü kadın.

Karaterzi, Cuma günleri dileği olan kimseler tarafından mum yakılan pınar.

Yuvalı Köyü, Kaynak 144, Kaynak 145

Solunum yolları rahatsızlıklarına iyi geldiği düşünülen Sulu Mağara'dan bir görüntü.

Doğanşehir İlçesi Roma döneminden kalan surlar.

Kaynak 50.

Bayram hazırlıkları sırasında yardımlaşan, içli köfte yapan kadınlar.

Karda yürümeyi kolaylaştıran hedik, Eskiköy Köyü, K.90.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Begüm KURT

Doğum Tarihi ve Yeri: 26.03.1986/ADANA

Medeni Durumu: Bekâr

E-mail: begumkurt@windowslive.com

EĞİTİM BİLGİLERİ:

2010-2012: Yüksek lisans, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana.

2004-2008: Gaziantep Üniversitesi Kilis Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kilis.

2000-2004: ATO Anadolu Lisesi, Adana.

Yabancı Diller: İngilizce, Almanca.

Sertifikalar: Bilgisayar işletmenliği sertifikası.